

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar

Doktori értekezések 27.

DRÓCSA IZABELLA

POLITIKUSOK
A VÁDLOTTAK PADJÁN

*A két világháború közti rendtörvények
dogmatikai elemzése és bírói gyakorlata*

PÁZMÁNY PRESS

Drócsa Izabella

Politikusok a vádlottak padján

*A két világháború közti rendtörvények
dogmatikai elemzése és bírói gyakorlata*

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK
KÖNYVEI

DOKTORI ÉRTEKEZÉSEK 27.

Sorozatszerkesztő: *Pogácsás Anett*

DRÓCSA IZABELLA

**POLITIKUSOK
A VÁDLOTTAK PADJÁN**

*A két világháború közti rendtörvények
dogmatikai elemzése és bírói gyakorlata*

PÁZMÁNY PRESS
Budapest 2023

Témavezető:
Prof. Dr. Horváth Attila

© Drócsa Izabella, 2023
© PPKE JÁK, 2023

ISSN 2064-1907
ISBN 978-963-308-489-2

Kiadja:
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kara
1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30.
www.jak.ppke.hu

Felelős kiadó: Dr. Komáromi László dékán

Szerkesztés, nyomdai előkészítés: Szakaliné Szeder Andrea

Készült a PPKE Egyetemi Nyomdájában
Felelős vezető: Ulrich-Hesz Margit

TARTALOM

Köszönetnyilvánítás	9
I. fejezet: Bevezetés	13
II. fejezet: A politikai bűncselekmény dogmatikai meghatározására irányuló kísérletek és annak szabályozása a XIX. és a XX. században	19
1. A jogtudományban megjelenő elméletek az államellenes bűncselekmények meghatározásával kapcsolatban.....	19
2. Az államellenes bűncselekmények szabályozása a Csemegi-kódexben és a büntetőtörvénykönyv erodálódása a XX. században	28
3. Nemzetközi kitekintés	34
III. fejezet: A rendtörvények jogi előzménye: a király megsértéséről és a királyság intézményének megtámadásáról szóló 1913. évi XXXIV. törvény anyagi és eljárásjogi elemzése	57
1. A Csemegi-kódex és más büntetőjogi törvények egymáshoz való viszonya 1914 előtt.....	57
2. A Kms. megalkotásának történelmi és politikai háttere	58
3. A törvény rendszere és az azzal kapcsolatban megjelenő jogi álláspontok.....	63
4. A királysértés törvényi tényállása	64
5. A királyság intézményének megszüntetésére irányuló mozgalom kriminalizálása	71
6. Módosítások a politikai perekben alkalmazott büntetőeljárásban	76
7. A Kms. hatályának kérdése és alkalmazása a két világháború közti korszakban.....	79

IV. fejezet: Az első rendtörvény: a népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény	81
1. Alkotmányjogi változások Magyarországon 1918-ban és a rendtörvény bevezetésének szükségessége	81
2. A néptörvény elemzése.....	82
2.1. <i>Az államfelforgatás alapesetének törvényi tényállása</i>	82
2.2. <i>A minősített eset mint delictum compositum</i>	86
2.3. <i>Az államfelforgatás büntetéhez kapcsolódó deliktumok</i>	87
2.4. <i>Büntethetőséget megszüntető okok rendszere</i>	89
2.5. <i>A feljelentési kötelezettség elmulasztása</i>	90
2.6. <i>A néptörvény büntetési rendszere</i>	92
2.7. <i>Az államfelforgatási perekre vonatkozó eljárási szabályok és a rendtörvény személyi és területi hatálya</i>	96
2.8. <i>A Csemegi-kódex rendelkezéseinek hatályon kívül helyezésének értelmezése az 1919. évi XI. törvény fényében</i>	97
3. A Népszava ostroma	97
3.1. <i>Politikai és jogi előzmények</i>	97
3.2. <i>A történeti tényállás</i>	100
3.3. <i>Az eljárás megindítása és a nyomozati szakasz</i>	101
3.4. <i>A törvényi tényállás megállapítása</i>	103
3.5. <i>A büntetőeljárás zavartalan lefolyását gátló politikai tényezők</i>	105
3.6. <i>A büntetőeljárás megszüntetése</i>	106
V. fejezet: A Horthy-korszak rendtörvénye: az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény	109
1. A rendtörvény megalkotását kísérő politikai és jogi vélemények	109
1.1. <i>A rendtörvény szükségességével kapcsolatos tárgyalások a törvényhozásban</i>	112
1.1.1. Bernolák Nándor előadása az első vitanapon	112
1.1.2. Az általános vita.....	115
1.1.3. Tomcsányi Vilmos igazságügyi miniszter viszontválasza	137
1.1.4. A rendtörvény elfogadása.....	140
1.2. <i>Az Angyal–Rakovszky vita</i>	141
1.3. <i>A korszak büntetőjogásainak a rendtörvénnyel kapcsolatos érvei és ellenérvei</i>	144
1.4. <i>Az Átv. megítélése a II. világháborút követően</i>	147
2. Az Átv. törvényi tényállásainak rendszere és a deliktumok jogi tárgya	152
2.1. <i>A rendtörvényben szabályozott büntettek</i>	152

2.2. Az államfelforgatás jogi tárgyának elemzése	152
3. Az államfelforgatás alapesete	158
3.1. A mozgalom és a szervezkedés definiálása és azok megjelenési formái a bírói gyakorlatban	159
3.2. Az elkövetési magatartások és azok elhatárolása	196
3.3. Az erőszakos elkövetési mód problematikája	206
3.4. Az államfelforgatás minősített esetei	211
4. Az államfelforgatás deliktumához kapcsolódó bűncselekmények	218
4.1. A feljelentési kötelezettség elmulasztása	218
4.2. Az államfelforgatásra irányuló izgatás vétsége.....	220
4.3. Az államfelforgatásra irányuló egyenes felhívás	227
4.4. Az antimilitarista izgatás	230
4.5. A büntethetőséget kizáró okok rendszere	236
5. A magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló büntettek és vétségek.....	242
5.1. A bűncselekményi kör szükségességét támogató és ellenző álláspontok.....	244
5.2. A nemzetragalmazás és a nemzetgyalázás közös szabályai	248
5.3. A nemzetragalmazás törvényi tényállása	256
5.4. A nemzetgyalázásra vonatkozó különös szabályok	271
6. A rendtörvény büntetési rendszere	273
7. A rendtörvény alapján indított politikai perek eljárásjogi szabályai	279
7.1. A bíróságok hatásköre és a tárgyalási szakasz közös jellemzői ...	280
7.2. A terhelt távollétében lefolytatható büntetőeljárás.....	294
7.3. A statárium alkalmazásának lehetősége.....	304
8. A rendtörvény hatálybalépésével kapcsolatos értelmezések	313
VI. fejezet: Összegzés	315
Függelék	327
1913. évi XXXIV. törvénycikk a király megsértéséről és a királyság intézményének megtámadásáról	327
1919. évi XI. néptörvény a népköztársasági államforma védelméről.....	328
1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről	330
Felhasznált irodalom	335
Internetes források.....	375

Levéltári források	377
Korabeli sajtó	378
8 Órai Újság	378
Az Est	379
Bécsi Magyar Újság	383
Budapesti Hírlap	383
Erdélyi Lapok	383
Keleti Újság	383
Magyar Tribune	384
Népszava	384
Pesti Hírlap	387
Prágai Magyar Hírlap	388
Új Magyar Munkás	388
Jogforrások	388
1. Törvények	388
2. Rendeletek	390
3. Jogszabálygyűjtemények	391
4. Döntvénytárak	393

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A könyvem nem tudott volna elkészülni Prof. Dr. Horváth Attila iránymutatásai nélkül, aki tanárként, majd konzulensként példát mutatott számomra, hogyan kell jó oktatónak és kutatónak lenni. Korántsem gondolom azt, hogy az ő színvonalát bármikor is megközelítettem, az viszont bizonyos, hogy az ő szárnyai alatt váltam jogászból jogtörténésszé, amiért múlhatatlan hálával tartozom neki.

Köszönetemet szeretném tolmácsolni fiatal sorstársaimnak, Dr. Frey Dórának, Dr. Képegy Imrének és Dr. Rigó Baláznak, akik kölcsönadták a nyelvtudásukat, lehetőséget adva kutatásaim elmélyítéséhez. A segítségük nélkülözhetetlen volt a nemzetközi kitekintésről szóló fejezethez, ezért fontosnak tartom e lapok hasábjain megemlíteni őket. Hála illeti továbbá Dr. Képes Györgyöt, amiért önzetlenül segített nekem a Szálasi Ferenc politikai perével kapcsolatos levéltári források kiegészítésében. Nélküle nem tudtam volna teljes mértékben rekonstruálni a büntetőügyet.

Jelen írás nem készülhetett volna el kolléganőm, Dr. Kincses Katalin Mária vigyázó tekintete nélkül, aki formai szempontból átolvasta a szövegrészeket. Ő volt az első, aki könyvemet a végleges állapotában olvasta végig, szükség esetén pedig őszinte kritikát is mondott, ami egy fiatal szerző számára rendkívül sokat jelent.

Végül – de nem utolsósorban – szeretném kiemelni Prof. Dr. habil. Szakály Sándort, Prof. Dr. Marinovich Endrét és Dr. habil. Ujváry Gábort, akik bizalmat szavaztak a kutatásaimnak, és helyet biztosítottak nekem a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltárban. Az ő segítségükkel megvettem a lábamat a történész szakmában, ami által sokat tanulhattam és tanulok most is. „Veritasos” létem alatt döböntem rá igazán, hogy olyan vitát generáló korszakokban, mint amit jelen írás is tárgyal, igazán hiteles képet a történet- és jogtudomány fúziójából lehet igazán jól megalkotni. A munkám során ezt az elvet a legjobb tudásom szerint igyekszem érvényre juttatni.

Budapest, 2023 júliusa

Drócsa Izabella

Férjemnek, Gábornak

I. FEJEZET BEVEZETÉS

Az olvasó által kézben tartott mű a két világháború közötti büntetőjog történetének egy rendkívül vitatott, tudományosan azonban kevésbé vizsgált területét mutatja be. Kutatásaim arra irányultak, hogy feltérképezsem azokat a jogi szabályozásokat, amelyekkel az első világháború utáni Magyarország – az államformájának megváltoztatását/visszaállítását követően – miképpen próbálta megvédeni, ezáltal pedig megerősíteni alkotmányos rendjét. E probléma megoldását a jogalkotó az úgynevezett rendtörvények megalkotásán keresztül orvosolta.

Az 1945 utáni marxista történetírás az államellenes bűncselekmények szabályozását kizárólag a kommunista ideológiának megfelelően elemezte, így a rendtörvényekben kizárólag a „munkásmozgalom elnyomását” vélte felfedezni. Ez a bélyeg különösképpen a Horthy-korszakra égett rá, így a XX. század első felének büntetőjogi fejlődésével kapcsolatban számos kérdés megválaszolatlan maradt. Milyen hatással volt a Tanácsköztársaság a büntetőjogra? A két világháború között valóban tartani kellett a „vörös veszedelemtől”? Szükséges volt-e a rendtörvények megalkotása? Vajon független volt a magyar igazságszolgáltatás vagy a politikai perekkel egyszerűen csak az ellenzékét akarták elhallgattatni? Végül pedig az egyik legfontosabb jogi dilemma: hogyan tudja garantálni az állam a saját alkotmányos rendszerének védelmét úgy, hogy közben ne sérüljenek az állampolgárok alapvető jogai. Jelen írás többek között ezekre a kérdésekre igyekszik választ adni.

A monográfia első része egy elméleti bevezetést ad arról, hogy a XX. században miképpen próbálták meg a jogtudósok definiálni az államellenes bűncselekményeket, milyen tudományos irányváltás valósult meg a büntetőjogon belül, illetve, hogy mik voltak azok a történelmi események, amelyek miatt

egyre többen szót emeltek e bűncselekményi kör reformja mellett.¹ 1945 után az államellenes bűncselekményekkel kapcsolatos elméleti polémiák ismételtelen előtérbe kerültek a tudományos világban azzal a céllal, hogy jogalapot biztosítsanak a diktatúrát megalapozó koncepciós pereknek.² Bár a mű nem tárgyalja a második világháborút követő korszakot, a teljesség kedvéért mégis fontosnak tartottam a politikai deliktumokkal kapcsolatos elméleti megközelítéseket a rendszerváltásig bemutatni. A jogtörténeti áttekintést követően pedig kitérek arra, hogy a tudományos irányváltások, a XX. század nyitányát jelentő első világháború, és az azt követő anarchikus állapotok milyen hatást gyakoroltak nemzetközi szinten is.

Mivel a könyv döntő többsége jogszabáyelemzéssel kapcsolatos, érdemes bemutatni annak fő szempontjait. Tekintettel arra, hogy a politikai bűntettek újraszabályozására mindig valamilyen belpolitikai eseményt követően került sor, megkerülhetetlennek tartottam ezek ismertetését, hiszen jogilag ezek is releváns körülményeknek tekinthetők. Meglátásom szerint ugyanis egy törvény vizsgálata nem csupán a jogalkotó által megszövegezett, majd a törvényhozó hatalom által elfogadott normaszöveg absztrakt értelmezéséből áll, hanem figyelembe kell venni azt a történelmi közeget, valamint a korszak azon kihívásait, amelyekre a jogalkotással felruházott szervek ily módon reagáltak. Csak ezeknek a körülményeknek a megfelelő értékelésével lehet egy jogszabály szükségességét megítélni. Emellett a lábjegyzetekben a téma szempontjából fontos jogászok, politikusok, elítéltek életét, munkásságát feldolgozó önéletrajzi művek, lexikonok is szerepelnek, melyeknek részletes feldolgozása nem képezte a kutatómunka részét, azonban a bibliográfiában való megemlítésük lehetőséget nyújt a témában való elmélyülésre. Megemlíteném továbbá Bölöny József, Hubai László *Magyarország kormányai 1848–1992* című könyvét, amely kronológiai sorrendben tartalmazza a XIX. és a XX. században hivatalban lévő kabineteket és azok tagjait. A pontos időrendiségre való tekintettel a fenti mű többször idézésre kerül.

A jogszabályalkotási folyamat szükségszerűen együtt jár a parlamenti/nemzetgyűlési vitával, ezért azok részletes ismertetése szintén megkerülhetetlen feladat volt, hiszen rajta keresztül megismerhetőek azok a támogató és ellenző vélemények, aggályok, amelyek végigkísérték a rendtörvények elfogadását.

¹ A témával olyan francia szerzők foglalkoztak, mint Polydore Fabrequettes és André Lévi-Bruhl. Magyar részről érdemes kiemelni Balogh Jenő, Lengyel Aurél, Angyal Pál, Finkey Ferenc, Tarnai János, Bárd János, Perjéssy Mihály, Erdős Emil és Nagy Ferenc elméleti munkáit.

² Ebben a szellemben publikált többek között Olti Vilmos, Horváth Tibor és Barna Péter.

A javaslatok szövegének az indokolásából pedig a jogalkotói szándékot lehet részletesen megismerni. Ezek a források az Országgyűlési Könyvtárban lévő Országgyűlési/Nemzetgyűlési Naplókából, valamint a hozzájuk kapcsolódó Irományokból kellő részletességgel megismerhetők. Hasonló a helyzet a büntetőjogászok publicisztikáival és tudományos folyóiratokban megjelenő elemzéseikkel, hiszen a praktizáló jogászok között is heves vitákat eredményezett az államellenes bűncselekmények szabályozásának a kérdése.³

Külön csoportként említeném meg a visszaemlékezések forrásként való felhasználását, amelyek a népköztársasági időszzakkal kapcsolatban kerülnek előtérbe. Ennek oka, hogy az 1919-es események még a mai napig sem tisztázottak teljes mértékben, így a népköztársaság védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény alapján indított büntetőeljáráshoz – amit a Népszava ostroma néven elhíresült bűncselekmény miatt indítottak el – felhasználtam a Berinkey-kormány minisztereinek és Károlyi Mihálynak a visszaemlékezéseit az eseménysor minél hitelesebb rekonstruálása érdekében. Az említett művek feldolgozásánál a leíró jellegén kívül figyelembe kellett vennem azt a körülményt, hogy a szerzők utólag már nem minden esetben ragaszkodtak a valósághoz, így könyveiket kellő forráskritikával, állításaikat ütköztetve mutatom be.

A büntetőtörvények dogmatikai elemzésénél megkerülhetetlennek számít Angyal Pál életműve. „A Magyar büntetőjog kézikönyve” címet viselő sorozata lényegében 1945-ig bemutatja a hatályban lévő jogszabályokat, emellett számos anyagi jogi és eljárásjogi tankönyve útmutatóul szolgált a rendtörvények értelmezésénél.⁴ A rendtörvények értelmezésével kapcsolatos ellentmondások feloldása érdekében a Kúria joggyakorlatát hívtam segítségül. A rendtörvényeknek a dogmatikai elemzésénél fontosnak tartottam, hogy ne csupán a két világháború között kiadott szakkönyveknek megfelelő dogmatika legyen a kiindulópont, hanem az ott olvasott szabályok mellett figyelembe vettem a jelenleg hatályos büntetőtörvénykönyv általános részét is azzal a céllal, hogy a vizsgálat során figyelembe veendő jogi szempontokat kibővítem.⁵

³ Ilyen jellegű írásokat jelentett meg többek között Doleschall Alfréd, Vámbéry Rusztem, Angyal Pál, Szóke András, Heller Erik, Perjéssy Mihály, Berend Béla.

⁴ Angyal mellett Perjéssy Mihály is írt egy tanulmányt, később pedig egy monográfiát a Horthy-korszak rendtörvényéről. E témakörrel foglalkozott továbbá Finkey Ferenc, Degré Miklós, és Heller Erik.

⁵ Ezért használtam fel több alkalommal Belovics Ervin, Gellér Balázs, Nagy Ferenc és Tóth Mihály, valamint Gellér Balázs és Ambrus István által írt, a büntetőjog általános részi dogmatikáját taglaló tankönyveket.

Könyvem írása során igyekeztem azon követelménynek is eleget tenni, hogy bemutassam az államellenes bűncselekmények és az alkotmányjog összekapcsolódását. Bár e téma teljes körű feltérképezése egy önálló kutatómunkát igényelne, a főszövegben és a lábjegyzetekben többször utalok az akkor hatályos alkotmányjogi szabályokra is, tágabb kontextusba helyezve ezáltal a rendtörvények értelmezését és a közjogi rendszerben való elhelyezését.⁶ Hasonló módon kezeltem a rendtörvényeknek a más büntetőjogi törvényekhez való viszonyát, különös tekintettel a Csemegi-kódexre, a becsület védelméről szóló XLI. törvényre, valamint a sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvényre.

A módszertan kapcsán a másik kifejtendő kérdés a levéltári források használata. Jelen írás a két világháború közötti fővárosi bírói gyakorlatot mutatja be, melynek dokumentumai a Budapest Főváros Levéltárában találhatóak meg. Figyelembe véve a körülményt, hogy 1921 és 1939 között több száz ítélet született politikai bűncselekmények miatt, a két évtized teljes mértékű feldolgozása egy monográfia keretén belül nem lehetséges, így e tekintetben fontos volt a téma szűkítése. Ezen követelménynek eleget téve a pereket a kriminalizált politikai szervezkedések alapján csoportosítva, arányosan mutatom be, melynek során figyelemmel voltam arra is, hogy a korszak precedens értékű büntetőeljárásai kiemelt hangsúlyt kapjanak. Az eljárásokkal összefüggésben a kutatásaimat kiegészítettem a Politikatörténeti Intézet Levéltárában található anyagokkal.

Az elsődleges dokumentumok esetleges hiányosságainak pótlása végett a korabeli sajtót is felhasználtam, ugyanis ott nem csupán a korábbiakban említett jogászai publikációk kaptak helyet, hanem a politikai perekről szóló beszámolók, riportok is. Mivel ezeket az eljárásokat igen nagy médiavisszhang kísérte, a híradások hajlamosak voltak különböző nézőpontból bemutatni az eseményeket, kiemelt feladatommak tekintettem minél több napilap írásait bemutatni, így a hivatkozások között megtalálhatóak Az Est, a Népszava, a Pesti Hírlap, a Budapesti Hírlap, és a 8 Órai Újság tudósításai is.

Magyarázatot igényel a kötet ötödik fejezetének 5.5. számú alfejezete, ami a nemzetrágalmazás törvényi tényállását és annak bírói gyakorlatát mutatja be. Ahhoz, hogy jogtörténészként megítélhető legyen a tényállásszerűség ezekben az ügyekben, külön vizsgálat tárgyává kellett tennem az elkövetési magatartásokat, hogy a terheltek valóban rágalmazást követtek-e el, vagy csupán a véleménynyilvánítási szabadságukkal éltek. A kérdés megválaszolására a kriminalizált állításokat összevettem a Horthy-korszakot tárgyaló történeti

⁶ E körben segítségemre voltak a korabeli jogtudósok, mint Tomcsányi Móric, Csekey István, míg napjainkban Szabó István és Hollósi Gábor foglalkozott a két világháború közti időszak alkotmányos kérdéseivel.

---

monográfiákban lévő tényekkel. Ezáltal pontosan megállapíthatóvá vált a vád alá helyezett kijelentések valóságtartalma. Mivel ezeket a híreszteléseket általában külföldi székhelyű magyar sajtótermékekben közölték le, ezek a lapok is a vizsgálódásaim tárgyát képezték: ilyen volt többek között a Californiai Magyarság, a Bécsi Magyar Újság, a Magyar Tribune vagy a Keleti Újság.

Az olvasó kezében tartott könyv abban a reményben íródott, hogy a két világháború közötti rendtörvények dogmatikai és gyakorlati elemzésével lehetőség nyílik a népköztársaság és a Horthy-korszak új aspektusainak a bemutatására, ezáltal pedig a róluk kialakult kép árnyalására.

II. FEJEZET

A POLITIKAI BŰNCSELEKMÉNY DOGMATIKAI MEGHATÁROZÁSÁRA IRÁNYULÓ KÍSÉRLETEK ÉS ANNAK SZABÁLYOZÁSA A XIX. ÉS A XX. SZÁZADBAN

1. A jogtudományban megjelenő elméletek az államellenes bűncselekmények meghatározásával kapcsolatban

A politikai deliktumnak a közönséges bűncselekménytől való megkülönböztetése a büntetőjog tudományának egyik komoly, vitatott problémája,⁷ ezért egyésges definíció megalkotására még a mai napig sem került sor.⁸ Ettől függetlenül a jogtörténeti fejlődésben egyértelműen megállapítható, hogy a jogalkotó már a XIX. századi büntetőtörvénykönyvekben kifejezésre juttatta ennek a bűncselekményi körnek a fokozott veszélyességét azáltal, hogy a törvényi tényállásokat a különös rész első fejezetében határozta meg.⁹ Így megállapítható: mivel e büntetteknel meghatározott jogi tárgy mint védendő érték jelentős mértékben függött az adott történelmi korszaktól és társadalmi berendezkedéstől, ezért annak tartalmát mindig az állam aktuális fogalma és felépítése határozza meg.¹⁰ Ezen körülmény miatt szokás a mai napig az államellenes bűncselekményekhez a „politikai” jelzőt hozzácsatolni.¹¹ Így állhatott elő az a helyzet, hogy az államellenes és a politikai bűncselekményeket általában egymás szinonimájaként használjuk, a politikai jelző mégsem fordul elő a törvényekben. Ettől függetle-

⁷ ANGYAL (1930) i. m. 6.; LÉVI-BRUHL i. m. 131.

⁸ A hatályos jogi szabályozásban konszenzus alakult ki abban a tekintetben, hogy ezek a bűncselekmények „továbbra is az egyik társadalomra legveszélyesebb bűncselekménycsoportot képezik,” melynek célja az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása. BELOVIC-S-MOLNÁR-SINKU i. m. 377.

⁹ Ez alól kivételt képezett az 1843. évi büntető törvényjavaslat. FAYER (1896–1902) i. m.; vö.: LÉVI-BRUHL i. m. 131.

¹⁰ BARNA Attila (2015) i. m. 13.

¹¹ POLT i. m. 67.

nül a Csemegi-kódexben¹² jelen voltak azok a szabályok, amelyek arra utaltak, hogy az állam elleni bűncselekmények egyszersmind politikaiak is: például a 7. § által meghatározott időbeli hatály szerint e törvény rendelkezései akkor is alkalmazhatóak voltak, ha az illető az I., IV., IX. fejezetbe foglalt bűncselekmények¹³ elkövetése miatt a magyar állam területén kívül már egyszer elítélték és az ellene kiszabott büntetését letöltötte. Bizonyítékként szolgált továbbá az államfogház büntetési nem bevezetése,¹⁴ amit a miniszteri indokolás szerint a politikai deliktumok elleni szankcióként vettek fel a kódex rendelkezései közé.¹⁵ Fontos azonban kiemelni Finkey Ferenc¹⁶ koronaügyész-helyettes, későbbi kúriai tanácselnök véleményét is, aki viszont teljesen ellentétes álláspontot fogalmazott meg ezzel az elnevezéssel kapcsolatban: ő kifejezetten amellet érvelt, hogy a politikai bűncselekmény nem mindig azonos az államellenes büntettek körével. Szerinte minden politikai bűncselekmény az állam ellen irányul, de ez utóbbi cselekmények nem minden esetben politikaiak.¹⁷

A nemzetközi és a hazai jogirodalomban több, egymástól eltérő fogalomalkotásra is sor került a XIX. és XX. század folyamán,¹⁸ amelyeket megvizsgálva megállapítható, hogy a jogi tárgy, a motívum és a célzat definíciót mindegyik elméleti megközelítésben felhasználták.¹⁹

E bűncselekményi körnek a szubjektív megközelítése szerint politikai deliktum az, amelyet az állami és társadalmi rend megváltoztatásának céljából követnek el.²⁰ Tehát az államellenes büntettek esetében elsősorban a motívum és a célzat vizsgálata a meghatározó. Ez az irányzat azonban a század első felében nem vált általánossá Magyarországon, sőt több büntetőjogász kritikával illette ezt az álláspontot: megemlíthető többek között Finkey Ferenc, aki szerint gyakorlatilag bármilyen bűncselekmény lehet politikai, hiszen nincs olyan tett, amelyet ilyen jellegű indítékból ne lehetne elkövetni.²¹ Ehhez a véleményhez

¹² Lőw i. m.; MEZEY (2020) i. m. 39–46.

¹³ A büntetőkódex ezen fejezetei a felségsértést, a király és a királyi ház tagjainak bántalmazását és megsértését, a hűtlenséget, valamint a lázadást szabályozták. A 7. § időbeli hatálya alá tartozott a IX. fejezetben meghatározott pénzhamisítás is, amennyiben azt külföldön követték el.

¹⁴ LŐRINCZ–NAGY i. m. 34.; SZÖLLŐSY i. m. 215; LŐRINCZ–MEZEY i. m. 22–23.; JUHÁSZ i. m. 6–9.

¹⁵ *Képviselőházi Irományok* (1876) i. m. 167.; FINKEY (1927) i. m. 4–5.

¹⁶ MADARASSY-MOLNÁR i. m. 239–244.; HORVÁTH Tibor (2006) i. m. 77–81.

¹⁷ FINKEY (1927) i. m. 13.

¹⁸ BARNA Attila (2015) i. m. 14.

¹⁹ SZÚCS i. m. 300.; HELLER (1922) i. m. 4–5.

²⁰ BARNA Attila (2015) i. m. 14; FINKEY (1927) i. m. 6.; ERDŐSY-FÖLDVÁRI-TÓTH i. m. 23–24.; BARNA (1958) i. m. 26.

²¹ FINKEY (1927) i. m. 6.

csatlakozott Tarnai János kúriai bíró is, aki kifejtette: motívum és célzat mind-egyik szándékos bűncselekménynél jelen van valamilyen formában, ezen az alapon nem lehet megkülönböztetni az állam elleni deliktumokat.²²

Ezzel ellentétes álláspontot tükröz ezeknek a tényállásoknak az objektív alapú megközelítése, mely szerint a jogi tárgy, más néven az úgynevezett politikai tárgy sérelme alapján lehet közelebb jutni a bűncselekményi kör meghatározásához.²³ Tehát e nézet szerint politikai deliktum az, ami az államfő, az államforma, az országgyűlés és a kormány zavartalan működése, az állam és a nemzet becsülete, az állampolgárok jogai stb. ellen irányul.²⁴ Azonban ez a meghatározás sem vált általánossá a magyar büntetőjogi irodalomban, kifogásolva azt, hogy a fenti meghatározás igen szűken állapítja meg a politikai bűncselekmények körét. Erre reflektálva állapította meg Vámbéry Rusztem ügyvéd,²⁵ hogy ezeknek a bűncselekményeknek a lényege nem a jogilag védett érdek, hanem a „védelemre érdemességének ténye.” Ez egy olyan nélkülözhetetlen szubjektív elem, amely lényegi különbözőséget teremt a közönséges büntettek és az állam ellen irányulók között. E logika szerint ugyanis egy olyan tettes, aki a lopás törvényi tényállását a magánlaksértéssel együtt, halmazatban valósítja meg, nincs tekintettel arra, hogy e cselekményével magát a tulajdonhoz való jogot fogja megsérteni. Ellenben egy olyan személy, aki megvalósítja a lázadás büntettét, tudata kiterjed arra, hogy a bűncselekmény jogi tárgya a fennálló alkotmányos rendszer.²⁶

Összességében látható, hogy a fentiekben felvázolt nézőpontok a politikai büntett néhány jellemzőjét ugyan megragadják, azonban egyik elmélet sem képes precízen definiálni ezt a bűncselekményi kört. A problémát felismerve több büntetőjogász egyesítette a szubjektív és az objektív álláspontokat, tovább pontosítva az államellenes deliktum fogalmát. Magyarországon a két világháború között elsősorban Polydore Fabrequettes francia büntetőjogász álláspontját fogadták el,²⁷ aki szerint ezek az elkövetési magatartások „[...] az államot politikai szervezetében, sajátos jogaiban sérti, [...] célja a szervezett politikai rendet a büntetőtörvénykönyvbe ütköző módon megváltoztatni, átalakítani, gyengíteni,

²² TARNAI i. m. 5.

²³ A fenti objektív megközelítéssel értett egyet többek között Franz von Holtendorff és Franz von Liszt büntetőjogászok. BARNA Attila (2015) i. m. 14.; ERDŐSY-FÖLDVÁRI-TÓTH i. m. 23–24.; BARNA (1958) i. m. 26.

²⁴ BARNA Attila (2015) i. m. 14.; SZŰCS i. m. 299.

²⁵ JEMNITZ (1972) i. m.

²⁶ BÁRD i. m. 286.

²⁷ BARNA (1959) i. m. 5.

alásni, lerontani, felforgatni, az államban zavarokat és gyűlölködések előidézni.”²⁸ Ezt a megközelítést Finkey is elfogadta, ugyanis kifejtette: a politikai deliktumok különlegessége abban rejlik, hogy ezeknek a bűncselekményeknek a megvalósulásához mind az alanyi, mind pedig a tárgyi oldalon speciális feltételek megvalósulása szükséges. Tehát véleménye szerint ilyen büntett csak akkor követhető el, ha az elkövetési magatartáshoz politikai célzat társul és politikai tartalmú jogi tárgyat veszélyeztet.²⁹ Hasonló módon vélekedett Angyal Pál büntetőjogász, egyetemi tanár, aki tankönyvében a következő definíciót alkotta meg: „politikai deliktum az a politikai jogtárgy ellen irányuló sértő vagy veszélyeztető támadás, melynek felismerhető célja a létező államjogi vagy nemzetközi helyzet megváltoztatása.”³⁰ Erdősy Emil egyetemi tanár szerint az államellenes bűncselekményeket a politikai rendszer iránti gyűlölet vezérli, valamint az elkövetők az állam alapintézményét, szerkezetét, egész létezését támadják meg.³¹ Maráz Vilmosné egyetemi docens a fentiekhez hasonlóan az alábbi definíciót alkotta meg: ezen elkövetési magatartások alatt

„[...] az adott állam alkotmányában, az alapvető alkotmányos elvekben rögzített államhatalmi, politikai rendszert, annak létezését, alapintézményeit és működését, továbbá az állam függetlenségét, területi épségét sértő vagy veszélyeztető deliktumok értendők, amelyeket általában a fennálló hatalmi-politikai rendszerrel szembeni államellenes célzattal vagy motívummal követnek el.”³²

Az objektív és a szubjektív iskola tanai együttesen Carlos de la Torre Reyes elméletében is megtalálhatóak, aki azt állította, hogy az államellenes bűncselekmények megvalósulásához politikai motívum és a jogi tárgy együttes fennállása szükséges, míg a politikai célzat nem szükségszerű elem ezen deliktumok esetében. Kifejtette továbbá: ezek a magatartások lényegében „sikertelen kísérleteknek” minősülnek,³³ hiszen, amennyiben befejezetté válnak

²⁸ FABREQUETTES i. m. 59.

²⁹ FINKEY (1927) i. m. 13–14.

³⁰ ANGYAL (1930) i. m. 6.

³¹ ERDŐSY–FÖLDVÁRI–TÓTH i. m. 24.

³² NAGY Ferenc (2009) i. m. 19.

³³ Torre Reyes ezen elméletét a magyar szakirodalomban Barna Péter Carlos DE LA TORRE REYES: *El delito político su contenido jurídico y proyecciones sociales* (Equador, La Unión, 1954.) című és kiadású műve alapján dolgozta fel. BARNA (1958) i. m. 28.

és megdöntik az alkotmányos rendet, az új államban ez a tett már nem minősül büntetendőnek.

Röviden meg kell említeni még az úgynevezett nihilizáló véleményt,³⁴ amely szerint a politikai bűncselekményeket nem lehet definiálni,³⁵ illetve érdemes kitérni az eklektikus felfogásra is, amely külön kezeli a nemzetközi és a hazai jogirodalomban megjelenő irányzatokat.³⁶ Tehát másképpen kell kezelni egy belföldön és egy külföldön elkövetett állam elleni bűncselekményt, amelyre nézve helyesen állapította meg Finkey, hogy ez nem más, mint „indokolatlan tétovázás.”³⁷

A II. világháborút követő szovjet hatalomátvétellel a politikai bűncselekmények megítélése egy jelentős változáson ment keresztül,³⁸ ami komoly hatást gyakorolt a hazai büntetőjogi irodalomra. Míg a század első felében a bűncselekményi kör meghatározásánál az objektív megközelítés is helyet kapott a hazai jogirodalomban, addig 1945 után az ellenkező tendencia figyelhető meg: előtérbe került az állam elleni bűncselekmények szubjektív alapokon történő elemzése. A bolsevik büntetőjogászok szerint ugyanis a politikai deliktum fogalma lényegében egy történelmi kategória, amit a szovjet büntetőjog-tudomány az októberi szocialista forradalmat követően állandóan „fejlesztett.”³⁹ Barna Péter, az ÁVH Vizsgálati Főosztályának jogi szakértője, egyetemi tanár könyvében kifejtette álláspontját, mely szerint az államellenes büntettek jogi tárgya kettős: egyrészt ezek az elkövetési magatartások veszélyeztetik az államhatalmat,⁴⁰ másrészt „a proletárforradalom alapvető gazdasági, politikai és nemzeti vívmányaival” szembeni fellépés is megalapozza a felelősségre vonást.⁴¹ Azonban a jogi tárgy ilyen tág meghatározása komoly jogbizonytalansághoz vezetett a kommunista

³⁴ BARNA Attila (2015) i. m. 14.; BARNA (1958) i. m. 26–27.

³⁵ FINKEY (1927) i. m. 6.

³⁶ BARNA Attila (2015) i. m. 14.; BARNA (1958) i. m. 27.

³⁷ FINKEY (1927) i. m. 8.

³⁸ HORVÁTH (2006) i. m. 206. Vö. Nyugat-Európában 1945 után a XIX. századi büntetőjogi irányzat éledt újjá a politikai bűncselekmények tekintetében. LÉVI-BRUHL i. m. 139.

³⁹ BARNA (1958) i. m. 30.

⁴⁰ Az államhatalom fogalma alatt Barna Péter a központi és a helyi közigazgatási szerveket értette. Uo. 32.

⁴¹ Uo. 31.

diktatúra időszaka alatt, teret engedve a bírói önkénynek⁴² és az alapvetően békés cselekmények pönalizálásának.⁴³

A szovjet büntetőjog a „politikaiak” között is különbséget tett aszerint, hogy azok milyen társadalmi csoporthoz tartoztak. Ezáltal a magyar jogtudományban is megjelent a bűncselekmények osztályjellegű megközelítése,⁴⁴ ami gyakorlatilag a törvény előtti egyenlőség alapelvének mellőzését⁴⁵ eredményezte a büntető-eljárások során.⁴⁶ A tettesek közötti differenciálásnak tudományos megközelítést is biztosítottak, különbséget téve a „speciális” és a „nem tipikus” alanyok között. Az elő kategóriába a „régí rend hívei” tartoztak, akik társadalmi helyzetüknél fogva jóval súlyosabb büntetésre számíthatnak.⁴⁷ A szigorúbb felelősségre vonást Barna szerint az is indokolta, hogy ezek az elkövetők „hangzatos jelszavakkal” megtévesztik és „ezáltal az ellenforradalmi támadásba bevonják” az „egyébként

⁴² A szovjet büntetőeljárás jog elvetette a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét, felszámolva ezzel az igazságszolgáltatás függetlenségét, hiszen az MKP utasításának megfelelően kellett ítéletet hozni a politikai perekben. Mindezt alátámasztva a szovjet ideológus, A. J. Visinszkij kifejtette: a bírának elsősorban a „szocialista jogtudatot” kell érvényre juttatniuk a peres eljárásokban. Emellett az analógia alkalmazása is lehetővé vált, mely szerint olyan cselekmények is büntethetővé válhattak, amelyek egy különös részi tényállást sem valósítottak meg, de a párt a proletárdiktatúrára nézve veszélyesnek ítélte meg. VISINSZKIJ i. m. 144–177., 198.; KÁDÁR (1952) i. m. 138.; TIMÁR i. m. 265–272.; HORVÁTH (2006) i. m. 201–202.

⁴³ Kahler Frigyes kúriai bíró a *Joghalál Magyarországon* című könyvében feldolgozta a kommunista diktatúra bírói gyakorlatát, ahol számos ilyen esetet említett meg. Például a kommunista párt színdalmazása még akkor is büntettnek számított, ha ahhoz semmiféle politikai motívum nem társult. KAHLER i. m. 198.

⁴⁴ A tettes osztályhelyzetének vizsgálata a büntetőjogban azt jelentette, hogy a büntetéskiszabás során politikai szempontból mérlegelték az elkövető személyét: milyen társadalmi osztályhoz tartozik, van-e külföldre szökött, vagy internált családtagja stb. Bármely, ehhez hasonló körülmény fennállása már önmagában alkalmas volt a „társadalomra való veszélyesség” megállapításához anélkül, hogy a vádlott valóban bűncselekményt követett volna el. Ez a megközelítés Visinszkij munkásságában is fellelhető, álláspontja szerint a bizonyítási eljárás nem lehet mentes sem a politikától, sem pedig az osztályharcától. SEBESTYÉN i. m. 771–773.; VIDA i. m. 409–420.; VISINSZKIJ i. m. 75.; BARNA (1958) i. m. 29.; BARNA (1959) i. m. 8.; ERDŐSY–FÖLDEVÁRI–TÓTH i. m. 25.

⁴⁵ Bár az 1949. évi XX. törvény 49. § (1) bekezdése, és a bírósági szervezetről szóló 1954. évi XI. törvény deklarálta mint alapelvet, azonban a Bp.-ben, illetve a Büntetőjog Általános Részében (a továbbiakban: Btá.) még formálisan sem említették meg. STIPTA (1998) i. m. 168.; KAHLER i. m. 147. vö. HORVÁTH (2019) i. m. 403–486.; HORVÁTH (2012) i. m. 124–129.

⁴⁶ DRÓCSA (2017) i. m. 159.

⁴⁷ Vida Ferenc szerint a büntetőeljárásban a vádlott osztályhelyzetének értékelése különösen akkor volt fontos, ha a párt az érintettet kuláknak vagy „deklasszált elemnek” nyilvánította. VIDA i. m. 411. Vö. Hegedűs András, a minisztertanács elnöke 1955 novemberében a következő mondta a parlamentben: „[...] nem feledkezhetünk meg arról, hogy a letűnt úri Magyarország különböző rendű és rangú képviselői, az osztályellenség, elsősorban a kulákok közül számosan támadják állami és társadalmi rendszerünket, alapvető jogintézményünket.” *Országgyűlési Napló* i. m. 971.

becsületes dolgozókat,⁴⁸ akik a politikai bűnözők fent említett másik csoportját képezték. A két elkövetői kör között pedig az elkövetés motívuma⁴⁹ alapján lehet különbséget tenni.⁵⁰ A politikai indíték fontosságát Szűcs János kúriai tanácselnök is kiemelte, aki 1947-ben írt cikkében arra az álláspontra helyezkedett, hogy a bűnelkövetők azon csoportja tartozik az államellenes tettesek közé, akiket „az államapparátusban zavarok felidézésének gondolata vagy építése vezet.” Tehát a döntő jellemző ezeknél a tényállásoknál, hogy a terheltek „politizálnak.”⁵¹ Az államellenes vagy politikai büntett kifejezés is eltűnt a büntetőjogi irodalomból: ezt a bűncselekményi kört „ellenforradalmi”⁵² jelzővel illették, kifejezve, hogy a szovjet büntetőjog nem tartja elfogadhatónak a XX. század elején megjelent tudományos álláspontokat.⁵³

Ezzel az érveléssel szemben azonban komoly problémaként merült fel az körülmény, hogy egyre több munkás is kifejezte elégedetlenségét a kommunista elnyomással szemben.⁵⁴ Ezt az ellentmondást a korszak büntetőjogászai az alannyá válás feltételeinek kifejtésén kívül a következőképpen igyekeztek feloldani: álláspontjuk szerint különbséget kell tenni az ellenforradalmi büntett és azon deliktumok között, amelyek bár tényállásszerűek, mégsem tekinthetők politikai bűncselekménynek.⁵⁵ Az azonban már vita tárgyát képezte, hogy mi ennek az eltérő minősítésnek az alapja. Barna véleménye szerint az ellenforradalmi büntettek sajátossága az erre irányuló célzat⁵⁶ és az egyenes szándék. Amennyiben az államellenes szándék fennáll, de a célzat nem bizonyítható kétséget kizáróan,⁵⁷ akkor a bíróságnak egy másik politikai bűncselekmény elkövetését kell megállapítania.⁵⁸ Ezzel szemben Olti Vilmos, aki bíróként

⁴⁸ BARNA (1958) i. m. 33.; vö. KÁHLER i. m. 144.

⁴⁹ KÁDÁR (1952) i. m. 186.

⁵⁰ BARNA (1958) i. m. 33.

⁵¹ SZŰCS i. m. 301.

⁵² BARNA (1969) i. m. 282. Vö. Fontos megjegyezni, hogy ez az elnevezés elsősorban az 1956-os forradalom és szabadságharc hatására alakult ki. HORVÁTH Tibor (1957) i. m. 97.

⁵³ BARNA (1958) i. m. 30.

⁵⁴ Ezekkel a „bűnelkövetőkkel” szemben alkották meg az „ideológiai osztályellenesség” fogalmát. KÁHLER i. m. 147.; HORVÁTH Tibor (1957) i. m. 107.

⁵⁵ BARNA (1957) i. m. 259.; BARNA (1958) i. m. 34.

⁵⁶ A célzat az a cél, ami miatt a bűncselekményt a tettes elköveti. KÁDÁR (1952) i. m. 186–187.

⁵⁷ Barna Péter a célzat fogalmát a következőképpen definiálta: „célzatosan cselekszik, aki az általa előre kitűzött, társadalomra veszélyes cél elérése végett, annak alárendelt olyan magatartást tanúsít, amelynek közvetlen káros következményeit a végső cél érdekében valósítja meg.” BARNA (1959) i. m. 589.

⁵⁸ Abban egységes volt a kommunista jogászok álláspontja, hogy az ellenforradalmi büntetteket először az 1946. évi VII. törvényben, majd a BHÖ I. pontjának (1) és (2) bekezdésében szabá-

számos koncepció perben vett részt, az úgynevezett „különleges szándék” formulát használta, ugyanis az ő megközelítése szerint az elkövető a bűncselekmény bekövetkezésén „túlmenő eredményt” tűz ki maga elé. Tehát ebben az esetben a cél nem az állami rend megdöntése, hanem egy új államforma kikiáltása.⁵⁹ Hasonló módon vélekedett Horváth Tibor büntetőjogász, aki szerint a közönséges és az ellenforradalmi bűntetteket kizárólag a szándék alapján lehet megkülönböztetni egymástól, mert a politikai esetében az elkövetésre irányuló tudatuk „erkölcsileg színezett.” Véleménye szerint a célzat létének a vizsgálata azért nem ajánlatos, mert bizonyítási nehézségeket okozhat a büntetőeljárás során.⁶⁰ Barna Péter ezeket az elméleteket akként cáfolta meg, hogy Olti és Horváth hozzá hasonlóan a célzat és a motívum szükségességéről írtak, csak más definíciót alkalmaztak.⁶¹

A kommunista büntetőjogászok az ellenforradalmi tettek szabályozásakor nem hagyhatták figyelmen kívül a „proletárnemzetköziség”⁶² követelményét sem, ezért 1945 után az eklektikus felfogás is előtérbe került a büntetőjog tudományban azzal a nyilvánvaló céllal, hogy a szovjet büntetőjog tudományát implementálni tudják a magyar jogrendbe. Ehhez igazodva Szűcs a következőt írta: önálló, a nemzetközi jogtól elkülönült, a politikai bűncselekményt meghatározó fogalom nélkül a második világháborút követő törvényhozási munkálatok csak a „levegőben lógnak.”⁶³

A korábbiakban kifejtett jellemzőket figyelembe véve a következő definíciót alkották meg a kommunista diktatúra alatt a politikai bűncselekményekre.

„Az osztályellenesség, illetve szövetségesei által, a néppel szembeni gyűlölethől [...] elkövetett olyan magatartások, amelyek a dolgozók bármely állama szocialista [...] rendjének megdöntésére, vagy megbontására [...] az állami alkotmányos rend megzavarására irányítottak, illetőleg az államhatalmi vagy irányító államigazgatási szervek tekintélyének

---

lyozták. Ezen kívül is léteztek államellenes bűncselekmények a büntetőjogi rendszerben, de ezeket enyhébben pönalizálták. KÁDÁR i. m. 282.; BARNA (1957) i. m. 265.; KÁHLER i. m. 197.

⁵⁹ OLTÍ i. m. 337.

⁶⁰ HORVÁTH Tibor (1957) i. m. 107–108.

⁶¹ Ez a cáfolat elfogadható, hiszen Barna Péter egyik cikkében úgy határozta meg a célzatot a szándékossághoz képest, mint a „távolabbi cél tudata,” ami Olti Vilmos véleményével nagyfokú egyezést mutatott. BARNA (1957) i. m. 262.

⁶² A „nemzetköziség” jelző használatával azt is kifejezésre juttatták, hogy az ellenforradalmi bűntettek akkor is a magyar szabályozás hatálya alá kerülnek, ha azt más szocialista állam megdöntése céljából követték el. BARNA (1958) i. m. 36.; HORVÁTH Tibor (1957) i. m. 104.

⁶³ SZÜCS i. m. 301.

lejárata, a népi demokratikus forradalmi vívmányok megbecsülésének csorbítása a népi hatalomhoz hű állampolgárok nemzeti egységének megbontása veszélyét szándékosan idézi elő.”⁶⁴

Ez a jogi megközelítés lett az alapja az úgynevezett koncepciós pereknek,⁶⁵ melynek hatására 1945 és 1956 között közel 69 700 személyt marasztaltak el, ebből több száz büntetőeljárásban halálbüntetést⁶⁶ szabott ki a bíróság.⁶⁷ Kahler Frigyes ezeket az eljárásokat a *Joghalál Magyarországon* című könyvében „terrorakciónak” nevezte el tekintettel arra, hogy azokat nem lehetett valódi igazságszolgáltatásnak nevezni, épp ellenkezőleg: a kommunista vezetés a büntetőjogon keresztül félemlítette meg a magyar társadalmat és legitímálta saját hatalmát.⁶⁸

A kádári-diktatúra időszaka alatt az államellenes bűncselekmények ilyen módon való megközelítése jelent meg az új büntetőtörvénykönyvekben is. Az 1961-es kódexhez⁶⁹ fűzött magyarázat szerint az ellenforradalmi bűntetteket kifejezetten a „kapitalista állami mechanizmus tagja [...] fasiszta és más jobboldali pártok tagjai” követik el.⁷⁰ Az állam ellen irányuló törvényi tényállások pedig a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági rendjét voltak hivatva védelmezni.⁷¹ A jogalkotó a politikai deliktumok ideológiai alapokon nyugvó elemzését végül az 1989-es rendszerváltás idején számolta fel. A jogbiztonság és a jogállamiság kritériumait figyelembe véve jogi tárgyként ismételen a magyar állam alkotmányos rendjét határozta meg, kifejezve azt, hogy az alkotmányosság egy olyan érték, amelyet a büntetőjognak a mindenkori állam formájától függetlenül oltalmazni kell. Ezzel párhuzamosan pedig a szubjektív értelmezést elősegítő, „bizonytalan tartalmú” törvényi tényállásokat

⁶⁴ BARNA (1958) i. m. 36.

⁶⁵ Horváth Attila meghatározása szerint a koncepciós perek körébe azok a büntetőeljárások tartoztak, „[...] amelyekben a politikai cél elérése érdekében jogsértő módon, megalapozatlanul, bűnösség nélkül” mondták ki az érintett bűnösségét. HORVÁTH (2014) i. m. 625. Vö. ZINNER (1990) i. m. 76–84.; ZINNER (1990A) i. m. 74–82.

⁶⁶ TÓTH (2010) i. m.

⁶⁷ Ezt a statisztikát Zinner Tibor készítette, különválasztva a népbírókról szóló 1945. évi VII. és a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény alapján lefolytatott koncepciós perekben elítéltek számát. ZINNER (2006) i. m. 9–10.

⁶⁸ KÁHLER i. m. 201–202.

⁶⁹ Ez volt a Magyar Népköztársaság büntetőtörvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény. *Országgyűlési irományok* i. m. 187.

⁷⁰ BARNA (1961) i. m. 281.; ERDŐSY–FÖLDEVÁRI–TÓTH i. m. 25.

⁷¹ BARNA (1961) i. m. 369.; FONYÓ i. m. 9–10.

hatályon kívül helyezték, nagy hangsúlyt fektetve arra a körülményre, hogy az erőszakmentes politikai tevékenység és véleménynyilvánítás ne kerüljön ismételtelen a büntetőkódex hatálya alá.⁷² Ez utóbbi a büntetőtörvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény államellenes bűncselekményekre vonatkozó fejezetének a jelentős módosítását jelentette.⁷³

A fenti elméleteket olvasva levonható az a következtetés, mely szerint az államellenes bűntettek definiálása napjainkig sem egyértelmű a büntetőjogi irodalomban. Ettől függetlenül azonban megállapítható, hogy ezek a cselekmények számos olyan közös jellemzővel rendelkeznek, amelyek megkülönböztetik őket a közönséges deliktumoktól: mivel ezeknek a cselekményeknek kiemelkedően nagy a társadalomra gyakorolt hatása, a szankciók rendkívül szigorúak, hiszen a főbüntetés mellett a jogalkotó számos mellékbüntetés alkalmazását teszi lehetővé. Stádiumtani szempontból a politikai deliktumok esetében az előkészületi szakasz *sui generis* bűncselekményként minden esetben büntetendő, emellett a feljelentési kötelezettség elmulasztása is büntetőjogi felelősség megállapítását vonja maga után. Ezek a kriminalizált cselekmények minden esetben a szándékos és a célzatos elkövetést feltételezik, emellett az „állami önvédelem elve” is érvényesül. Ez utóbbi szerint a magyar állam ellen irányuló bűntettek elkövetése esetén az elkövetés helyétől és a terhelt állampolgárságától függetlenül minden esetben a magyar törvényt kell alkalmazni. A bűncselekmények osztályozása tekintetében pedig valamennyi törvényi tényállás bűntettnek minősül az előbb említett feljelentési kötelezettség elmulasztásának kivételével.⁷⁴

2. Az államellenes bűncselekmények szabályozása a Csemegi-kódexben és a büntetőtörvénykönyv erodálódása a XX. században

A politikai bűncselekmények első átfogó szabályozására a Csemegi-kódex tett kísérletet, amely – Barna Attila megfogalmazása szerint – „nagy formátumú, gondos alkotás, amely egy évtizedre meghatározta az állam elleni bűncselek-

⁷² NAGY Ferenc (2009A) i. m. 197.; NAGY Ferenc (2009) i. m. 21.

⁷³ Az akkor hatályos Btk.-nak az államellenes bűncselekményekről szóló fejezetét két jogszabály útján módosították: az 1989. évi XVI. törvény eltörölte a halálbüntetést, az 1989. évi XXV. törvény pedig a jogállami szempontból aggályosnak tartott törvényi tényállásokat módosította. ERDŐSY–FÖLDVÁRI–TÓTH i. m. 25.; NAGY Ferenc (2009) i. m. 21.; NAGY Ferenc (2009A) i. m. 197., ld. GYÖRGYI–KÓNYA–MARGITÁN i. m. 46–57.

⁷⁴ POLT i. m. 70.; BELOVICS–MOLNÁR–SINKU i. m. 380.

ményekről való jogászai, politikai gondolkodást.”⁷⁵ Érdekeséggéppen megemlíthető, hogy az e bűncselekményi kört szabályozó fejezeteket több kritika érte az országgyűlési vita során mondván, hogy túl szigorúak a büntetési tételek⁷⁶ az 1843. évi javaslatához képest.⁷⁷ Ez valóban helytálló megállapítás volt: ugyanis míg az 1843-as javaslatban nem alkalmaztak halálbüntetést,⁷⁸ addig a Csemegi-kódex az állam elleni bűnelkövetőkkel szemben ezt a legsúlyosabb szankciót, valamint életfogytig, tízről tizenöt évig terjedő fegyház vagy államfogház büntetést helyezett kilátásba.⁷⁹

A büntető törvénykönyv az alábbi tényállásokat minősítette büntetendőnek az állami és társadalmi rend védelmében: a 127. § meghatározta a felségsértés büntetést, mely szerint azok a cselekmények válnak üldözendővé, amelyek az állam létét, alkotmányát, és területi integritását megsértik, illetve az államfő személyének sértetlenségét érintik. Ezt kiegészítve a 131. § büntetéssel sújtotta azt a szövetséget, amely azzal a szándékkal jött létre, hogy a felségsértés törvényi tényállását megvalósíthassák. A 134. § a felségsértés elkövetésére irányuló egyenes felhívás azon esetét pönalizálta, amit gyülekezeten, nyilvánosan, szóval vagy irat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése, közszemlére állítása által követtek el. A 135. § feljelentési kötelezettséget állapított meg azzal szemben, akinek hitelt érdemlő tudomása volt arról, hogy felségsértés büntetést készültek elkövetni, és annak megakadályozására még reális lehetőség állt fenn.⁸⁰ Hűtlenséget követett el továbbá a 142. § szerint az, aki az állam felé nyújtandó alattvalói vagy szolgálati hűséget megsértette,⁸¹ végül pedig a 152. §-ban szabályozott lázadás alatt a jogalkotó az államhatalmi szervek kényszerítését értette.⁸²

Összességében látható, hogy a Csemegi-kódex megalkotása és hatályba lépése egy „jelentős fogalmi tisztulást” hozott ezen bűncselekményi kör tekintetében.⁸³ Azonban a büntető törvénykönyv hatálybalépését követő évtizedekben

⁷⁵ BARNA Attila (2010) i. m. 41.

⁷⁶ Uo. 34.

⁷⁷ BARNA Attila (2013) i. m. 45–65. Vö. FAYER (1900) i. m. 157–184.

⁷⁸ Az 1843-as büntetőjogi javaslat abból a szempontból is érdekes, hogy rendszertani értelemben az államellenes bűncselekményeket nem emelte ki hangsúlyosabban a köztörvényes deliktumokhoz képest. MEZEY (2007) i. m. 320.; BARNA Attila (2015) i. m. 146.

⁷⁹ ANGYAL (1930) i. m. 6.

⁸⁰ ANGYAL (1929) i. m. 5. Vö. ANGYAL (1930) i. m. 11–32.

⁸¹ ANGYAL (1930) i. m. 58–63. Vö. BALOGH (2006) i. m. 351–356.

⁸² SZABÓ (2001) i. m. 107.; ANGYAL (1930) i. m. 79–85.

⁸³ SZABÓ (2001) i. m. 107. Lengyel Aurél büntetőjogász szerint a Csemegi-kódex államellenes bűncselekményekről szóló fejezete precízen meghatározott, a büntetési tételek pedig tág teret adtak a bírói mérlegelésnek. LENGYEL (1922) i. m. 8–9.

olyan tudományos, politikai, gazdasági, valamint szociális⁸⁴ változások mentek végbe a magyar társadalomban, amelyek szükségessé tették volna egy új büntető törvénykönyv kodifikálását.⁸⁵ A kódex revíziójával kapcsolatban Lengyel Aurél bíró, ügyvéd a következőket írta: „[...] eljár az idő a Csemegi-kódex fölött és felörölte a kódex számos rendelkezésének belső formai tökéletességét [...]”⁸⁶ A korszak számos büntetőjogásza részéről további kritikaként merült fel a jogágban végbemenő szemléletváltás,⁸⁷ ugyanis a kriminológia tudománya⁸⁸ egyre jelentősebbé vált, ami a bűnözés körülményeinek vizsgálatát tette szükségessé. Ez a fajta megközelítés azonban teljes mértékben szembement a XIX. században uralkodó klasszikus iskola dogmatizmusával.⁸⁹ Ezzel kapcsolatban Balogh Jenő, a Lukács László-kormány igazságügyi minisztere⁹⁰ a következő álláspontját fejtette ki 1910-ben: a korábbi évtizedektől eltérően ma már a büntetőjog célja nem egy absztrakt alapelvhez való ragaszkodás, hanem a bűncselekmények számának a csökkentése. E cél elérése érdekében pedig különböző preventív és biztonsági intézkedésekkel kell tárgítani a hatályos szabályozást. Véleményének összegzésekként kijelentette: „a büntetések helyett jobb, okosabb és olcsóbb, ha a törvényhozás, a közigazgatás, az állam és társadalom minden hatalmában álló eszközzel megkísérlik megelőzni a bűncselekményeket.”⁹¹

A tudományos irányváltáson kívül a politikai büntettek terén az I. világháború,⁹² majd az azt követő alkotmányos válság okozott döntő változást,⁹³ amelyek

⁸⁴ A büntetőjog tudományban végbemenő változást és a bűncselekmények minőségi átalakulását az iparosodás nyomán végbement társadalmi változások is elősegítették. Uo. 24.

⁸⁵ A Csemegi-kódex elavultságának kérdése még az 1930-as években is problémát jelentett a korszak büntetőjogászai körében. ANGYAL (1937) i. m. 6.; LENGYEL (1922) i. m. 19.

⁸⁶ LENGYEL (1922) i. m. 24.

⁸⁷ Angyal Pál ezzel kapcsolatban a következőt írta: „[...] a tipikusan individualisztikus büntetőjogi felfogást követő és szolgáló Csemegi-kódex alapelveiben és célkitűzéseiben annál elavultabbnak látszik, mennél általánosabb felismerést nyer a megalkotásakor uralkodott jogszemlélet alkonya.” ANGYAL (1937) i. m. 7.

⁸⁸ Pontosabban a kriminálpszichológia és kriminálpszichológia területeiről volt szó. Uo. 7–8.

⁸⁹ ANGYAL (1937) i. m. uo.; LENGYEL (1922) i. m. 18.

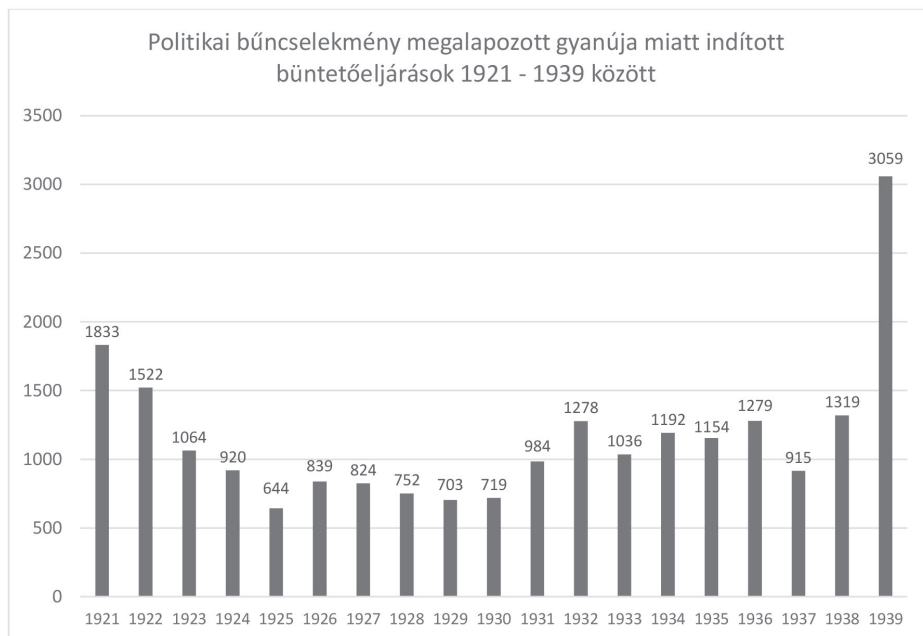
⁹⁰ BÖLÖNY-HUBAI i. m. 79.; BÓDINÉ (2016) i. m. 1–9. Balogh Jenő dolgozta ki a büntető törvénykönyvek és a bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvényt, amit a jogtörténet-tudomány az első büntetőnovellának nevezett el. Emellett arra törekedett, hogy az új tudományos irányzatokat bevezesse Magyarországon. STIPTA (2016) i. m. 31–40.; STIPTA (2017) 40–45.; BELOVICS-GELLÉR-NAGY Ferenc-TÓTH i. m. 49.

⁹¹ BALOGH Jenő i. m. 336–337.

⁹² MESZLÉNY i. m. 4.

⁹³ Az őszirózsás forradalomnak és a Tanácsköztársaságnak az államellenes bűncselekményekre gyakorolt hatását több büntetőjogász is elemezte. LENGYEL (1922) i. m. 38.; FINKY (1923) i. m. 19.

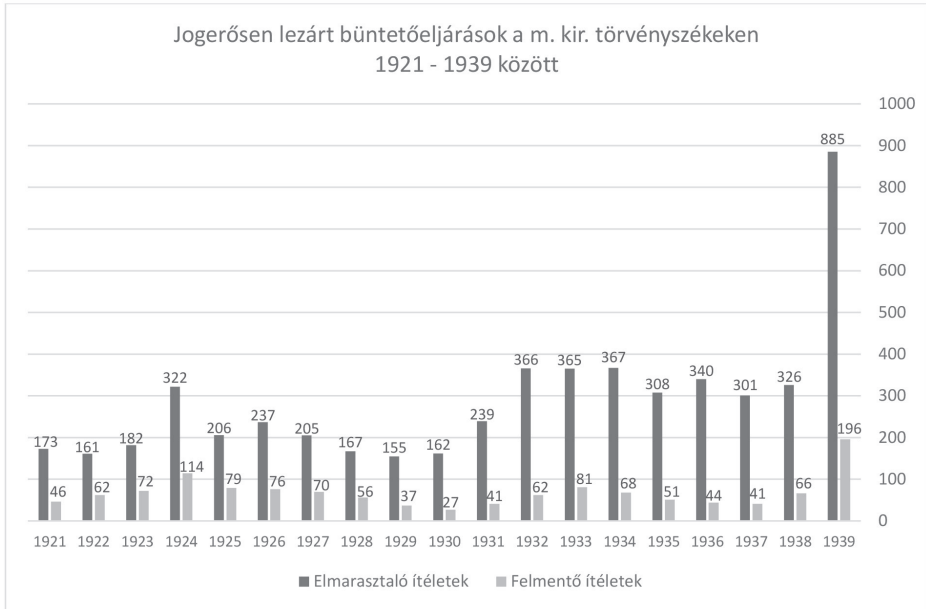
hatásai a két világháború közti időszakban jelentkeztek. A korszak bűnügyi statisztikáit megvizsgálva az a következtetés vonható le, hogy az államellenes deliktumok száma jelentősen megnőtt.

A fenti diagram adatai alapján összességében megállapítható, hogy 1920 után ezen bűncselekményi kör állandó jelleggel, igen magas számaránnyal jelen volt a magyar társadalomban. Ehhez képest viszont azon büntetőeljárásoknak a száma, amelyek eljutottak a tárgyalási szakaszig, már jóval alacsonyabbak voltak, ettől függetlenül azonban a perek száma még így is magasnak tekinthető. További fontos jellemzője ezeknek a bűnügyeknek, hogy a bíróság az esetek döntő többségében megállapította a terheltek bűnösségét.⁹⁴

⁹⁴ A két világháború között a statisztikai adatok készítői nem voltak tekintettel arra, hogy az államellenes bűncselekmények miatt indított büntetőeljárásoknál feltüntessék, hogy az eljárást a Csemegi-kódexben vagy az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvényben lévő deliktumok megalapozott gyanúja miatt indították-e el. Ugyanez elmondható az elsőfokú, jogerős ítélettel lezárt ügyekre is. Ezért az évkönyvekben következetesen csak „politikai büntett és vétség” szerepelt. A büntetési tételekről és az elkövetők személyi állapotával kapcsolatos statisztikáknál már jobban differenciáltak a törvényi tényállások között. A fenti diagramok a szerző saját gyűjtései nyomán készültek el. *Magyar Statisztikai Évkönyv* i. m.

További fontos változás ezeknek a cselekményeknek a minőségével és megítélésével kapcsolatban ment végbe. Ez a jelenség elsősorban a társadalom erkölcsi megítélésében volt nyomon követhető. A XIX. században ugyanis a politikai elkövetőket élesen elhatárolták a köztörvényes bűnözőktől arra hivatkozva, hogy az általuk megvalósított cselekménnyel valamilyen értékre akarják felhívni a figyelmet.⁹⁵ Példaként megemlíthető, hogy a Csemegi-kódex szabályai szerint aki valamilyen állam elleni bűncselekményt követett el, az a szabadságvesztés⁹⁶ büntetését államfogházban kellett letöltenie, ahol a büntetés körülményei jóval humánusabbak voltak, mint az akkori börtönökben vagy fegyházakban.⁹⁷ Ez a fajta pozitív megkülönböztetés azonban a XX. században

⁹⁵ BARNÁ Attila (2015) i. m. 13. Politikai elítéltnak minősült többek között Kossuth Lajos, az aradi tizenhárom vértanú, vagy gróf Batthyány Lajos, az első felelős magyar miniszterelnök. Ács i. m. 18–21.; Áldor i. m. 27.; HAMVAY i. m. 269–287.; SZERENCSE (2009) i. m. 295–304.; KATONA i. m.; HORVÁTH (2008) i. m. 12–21.; BARNÁ Attila (2008) i. m. 187–211.; URBÁN i. m. 613–633.

⁹⁶ KABODI–LŐRINCZ–MEZEY i. m. 131.

⁹⁷ FINKEY (1927) i. m. 5; SZABÓ (2001) i. m. 116. Ezt azonban nem minden esetben fogadták el a rabok. Rákosi és társai a Rákos–Vági per során is tartottak éhségstrájkokat, kényelmesebb börtönviszonyokat követelve ezzel. Majd váci fegyházbüntetésé alatt rabtársaival éhségstrájkba kezdett, melynek célja az volt, hogy köztörvényesekből politikai elítélteknek minősítsék át őket. LIPTAI (1980) i. m. 89–91.; VAS (1980) i. m. 102.; BFL VII.5.c.8771/1925. 431. Perjéssy Mihály ítélőtáblai bíró már az 1910-es években élesen kritizálta a Csemegi-kódexben

megszűnt, ezért a politikai bűnözők a büntetés végrehajtás során elveszítették a sok évtizeden át élvezett privilegizált helyüket.

A fentiekben kifejtettek hatására egyre több olyan kritika jelent meg a büntetőjogi jogirodalomban, mely szerint a kódex már nem képes megfelelő védelmet nyújtani az államellenes bűncselekmények újonnan megjelent formáira.⁹⁸ Lengyel szerint súlyos problémaként merült fel, hogy a büntetőtörvénykönyvben a köztörvényes deliktumok vannak túlsúlyban, így azok törvényi tényállásai és büntetési tételei kezdetben még megfeleltek a kor elvárásainak, míg az úgynevezett „szellemi energiát” igénylő bűncselekmények szabályozása megengedőnek mondható.⁹⁹ Hasonló véleményt fejtett ki Finkey Ferenc is: szerinte az államellenes bűncselekmények igen szűken vannak meghatározva, vagyis a törvény nem szabályozza az izgatás minősített eseteit, és az elkövetési módok közül hiányzik a nyilvánosság meghatározása, ami miatt több hasonló, jogellenes cselekmény nem vonható a törvény hatálya alá. A szerző hiányosságként rója fel továbbá az enyhe büntetési tételek meghatározását is.¹⁰⁰ Ugyanis a Csemegi-kódex ezen bűncselekmények előkészületi szakaszát nem, vagy csak igen enyhén büntette.¹⁰¹

A politikai bűncselekmények szigorításának célszerűsége más aspektusból is megjelent: kialakult egy olyan nézet, mely szerint olyan magatartások is pönalizálva voltak a kódexben, amelyek a XX. században már szabad véleménynyilvánításnak minősültek. Tehát első lépésként érvényesíteni kellett volna ezen cselekmények büntetlen gyakorlását. Ezért fogalmazott ekként a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége egy 1917-es évfolyamában: „a politikai büntett reformjának arra kell irányulnia, hogy a gondolat terjesztésének a Btk.-ban egy primitív kor csökevényeként fennmaradt akadályait elhárítsa.”¹⁰²

---

lévő büntetés-végrehajtási fokozatot arra hivatkozva, hogy az sérti az állampolgárok közötti jogegyenlőséget. PERJÉSSY (1912–1913) i. m. 371

⁹⁸ ANGYAL (1915) i. m. 4.; FINKEY (1923) i. m. 19.

⁹⁹ LENGYEL (1922) i. m. 21. Ezt az álláspontot mutatta be egy Balogh Jenő igazságügyi miniszterhez írt levél, amely Magyar István kúriai bíró reformjavaslatait tartalmazta. MREZSL 46. fond. *Balogh Jenő iratai*, 1. doboz, 410.

¹⁰⁰ A jogtudós ennél a problémánál is az izgatás törvényi tényállását hozta fel példaként, amit álláspontja szerint fogházbüntetéssel kellett volna sújtani a Csemegi-kódexben lévő államfogház végrehajtási fokozat helyett. FINKEY (1923) i. m. 175.; ANGYAL (1937) i. m. 9.

¹⁰¹ Ez a szabályozási elv azonban szembement a Bárd József *ügyvéd* által kifejtett azon körülménynek, mely szerint a politikai és a közönséges deliktumok között az az egyik lényeges különbség, hogy az előbbi esetben a védett jogi tárgy kiemelkedően fontos voltára való tekintettel az előkészületi szakasz is büntetendő, míg az utóbbi esetekben ez nem mindig szükségszerű. BÁRD i. m. 286.

¹⁰² *Jogtudományi Közlöny* (1917) i. m. 288.

Ilyen előzményeket követően merült fel a büntetőjogban az úgynevezett rendtörvények szükségessége, amely álláspontom szerint a következőképpen definiálható: olyan külön törvény, amely egy adott országban történő alkotmányos változások megszilárdítása, valamint a radikális csoportok visszaszorítása érdekében szigorítja a politikai bűncselekmények törvényi tényállásait és az ahhoz kapcsolódó büntetési tételeket. Ily módon a XX. századi Magyarországon összesen három alkalommal került sor az újonnan kikiáltott államforma büntetőjogi oltalmazására. Az első a népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény volt,¹⁰³ amit az alkotmányos monarchia restaurálását követően az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény (a továbbiakban: Átv.)¹⁰⁴ követett. A század utolsó rendtörvénye a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény volt,¹⁰⁵ amit Sulyok Dezső szabadságpárti¹⁰⁶ nemzetgyűlési képviselő egyszerűen csak „hóhértörvény” elnevezéssel illetett, hiszen ez a jogszabály adta a jogalapját a későbbi koncepciós pereknek.

3. Nemzetközi kitekintés

A XX. században Magyarországon kívül számos más államban is megjelent az igény a fennálló alkotmányos rendszer fokozott védelmének biztosítására,¹⁰⁷ amelyet rendtörvények megalkotásával igyekeztek elérni.¹⁰⁸

¹⁰³ DRÓCSA (2020A) i. m. A teljesség kedvéért megjegyzendő Schönwald Pál jogtörténész azon véleménye, mely szerint a forradalom vívmányait veszélyeztető egyéneknek rendőri felügyelet alá helyezéséről és őrizetbe vételéről szóló 1919. évi XX. néptörvény is a rendtörvények közé sorolható. E szabályozás lényege, hogy azokat a személyeket, akiknek a tevékenysége „aggályosnak” tűnt az államra nézve, rendőri felügyelet alá helyezték vagy őrizetbe vették. Ezt a preventív intézkedést a minisztertanács rendelhette el, tehát ezeknek a cselekmények veszélyességének megítélése nem az igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozott. SCHÖNWALD (1969) i. m. 363–364.

¹⁰⁴ DRÓCSA (2017B) i. m.; DRÓCSA (2016) i. m. 64.

¹⁰⁵ DRÓCSA (2017C) i. m. 14–19.; DRÓCSA (2018) i. m. 72–75.; TIMÁR-ÁBRAHÁM i. m.

¹⁰⁶ A párt teljes neve a Magyar Szabadság Pártja volt, amit Sulyok Dezső 1946 márciusában alapított azt követően, hogy kizárták a Független Kisgazdapártból. SZERENCSES (1997–2009) i. m. 153.

¹⁰⁷ Számos európai állam a hatályos büntetőtörvénykönyv módosításával szigorította az államellenes bűncselekményeket. Jelen fejezet csak a külföldi rendtörvények anyagi jogi fejezeteivel foglalkozik. Ld. DRÓCSA (2022A) i. m.

¹⁰⁸ Megjegyzendő, hogy 1926-ban Olaszországban egy sikertelen merényletet követtek el Mussolinival szemben, melynek hatására megalkották a saját rendtörvényüket „Lege che reca provvedimento per la difesa dello stato” néven. Ennek elemzésétől azonban eltekintek, mert 1922-től kezdve fasiszta diktatúra volt az országban, így e büntetőjogi jogszabály bemu-

A William McKinley amerikai elnök¹⁰⁹ ellen elkövetett anarchista merénylet¹¹⁰ hatására először az Amerikai Egyesült Államokban szigorították az államellenes bűncselekmények körét. A New York-i fellebbviteli bíróság 1902 áprilisában¹¹¹ precedenst alkotott az e deliktumokkal szembeni védekezés elősegítése végett, amelynek hatására a törvényhozó hatalom törvényt alkotott „The New York Criminal Anarchy Act” néven.¹¹² Az ítéletben megállapított történeti tényállás szerint egy helyi kiadó megjelentette egy radikális baloldali párt¹¹³ kiáltványát, ami arra szólította fel a munkásokat, hogy tartsanak sztrájkokat a kapitalista kormány eltávolítása érdekében. A bíróság végül megállapította a vádlott bűnösségét: indokolása szerint ugyanis bárki, aki olyan ideológiát támogat, amely azt hirdeti, hogy a kormányt kényszer, erőszak vagy merénylet útján meg kell dönteni, részesi tevékenységet fejt ki, így a tettesekkel azonos büntetéssel sújtható.¹¹⁴ Ezen ügyben kérdésként merült fel a védelem részéről, hogy a cselekmény kifejtésekor megvalósult-e az erőszakos vagy más elkövetési mód, mert az ügyvéd álláspontja szerint a publikálás egy alapvetően békés cselekmény. Erre a problémára a bíróság a következőt fejtette ki: a kommunizmus az amerikai polgárok számára egy visszataszító gondolat, tehát annak bevezetése kizárólag erőszakkal lehetséges.¹¹⁵ Ebben az ügyben a sztrájk volt az, ami magában hordta az erőszak kialakulásának lehetőségét. Emellett a nyomtatásban megjelent felhívás több olyan agresszív kifejezést is tartalmazott, mint a „lázadás,”¹¹⁶ a „forradalom,”¹¹⁷ vagy a „harcos”¹¹⁸ szavak.¹¹⁹

---

tatása egy más téma körébe tartozik. ANGYAL (1929) i. m. 11–12.; PERJÉSSY (1927) i. m. 20.; CANDELORO i. m. 135.

¹⁰⁹ HAHNER i. m. 185–193.

¹¹⁰ McKinley elnököt Léon Frank Czoglosz lengyel származású férfi lőtte le 1901 szeptemberében. BOROVICKA i. m. 116–117.; FINE i. m. 780.; HAHNER i. m. 192. vö. BACH JENSEN i. m. 237–258.

¹¹¹ <http://todayinclh.com/?event=new-york-criminal-anarchy-law-signed>

¹¹² *The New York Criminal Anarchy Act*, sz. n. i. m. 199.; *State Sedition Laws*, sz. n. i. m. 277.; BARNA (1958) i. m. 24.

¹¹³ A párt teljes neve: Left wing of the Socialist Party.

¹¹⁴ *The New York Criminal Anarchy Act*, sz. n. i. m. 199–200.

¹¹⁵ Uo. 201.

¹¹⁶ Az eredeti angol kifejezés: revolt.

¹¹⁷ Az eredeti angol kifejezés: revolutionary.

¹¹⁸ Az eredeti angol kifejezés: military.

¹¹⁹ *The New York Criminal Anarchy Act*, sz. n. i. m. 202. A „New York Criminal Act” bár tagállami törvény volt, hatása mégis az egész Egyesült Államokra kiterjedt, ugyanis föderális szinten 1940-ben fogadták el a Smith Act nevű jogszabályt, amely gyakorlatilag megismételte az

New York államot követően 1902 áprilisában¹²⁰ New Jersey-ben is hasonló rendtörvényt fogadtak el¹²¹ tekintettel arra, hogy Paterson városában hajtották végre az elnök elleni merényletet.¹²² A jogszabály 1. §-a szerint, aki írásban, szóban, nyomtatvány vagy egyéb más módon támogatja valamely kormány erőszakos felforgatását vagy megsemmisítését, vagy aki a fenti módokon erre irányuló kísérletet tesz, vagy bűncselekmény elkövetésére felbújt, büntettet követett el. E deliktum alanyává válhatott továbbá az a személy, aki elégedetlenséget szított a kormánnyal szemben.¹²³ A 2. § alapján e törvény hatálya alá kerülhettek azok a terheltek, akik olyan szervezet tagjává váltak, amelynek célja a kormánnyal szembeni ellenséges hangulat felbujtása, annak elősegítése, illetve ezen elkövetési magatartásnak a bűnpártolása is. Emellett ezeknek a mozgalmaknak bármilyen formában történő támogatása hasonló módon bűncselekménynek számított. A büntetőjogi felelősséget a fentiekhez hasonló kriminalizált sajtótermékek is megalapozták: a 3. § szerint ugyanis a törvényi tényállás akkor is megvalósult, ha az 1. vagy a 2. §-ban meghatározott bűncselekményt valamilyen cikkben, könyvön vagy pamfleten keresztül követik el. Ha a vád tárgyává tett írásoknak a megjelenése egy személyhez volt köthető, akkor őt terhelte a felelősségre vonás, ha pedig egy szervezet követte el a deliktumot, akkor a tagságot kellett bíróság elé állítani. Az utolsó törvényi tényállás pedig az elnök, alelnök, a tagállamok kormányzói, a monarchia államfője elleni merényletet büntette. A büntetési tételek szigorúak voltak, mert az 1–3. § megvalósulása esetén szabadságvesztést és pénzbüntetést is megállapíthattak az ítéletben, de e büntetések együttes kiszabása nem volt kötelező.¹²⁴ E körből kiemelkedett a politikai merényletek köre,¹²⁵ mert ebben az esetben halálbüntetést állapított

---

1902-es törvényi tényállásokat. E törvényt arra használták fel, hogy az amerikai kommunista párt vezető tagjai ellen büntetőeljárást indíthassanak. *State Sedition Laws*, sz. n. i. m. 276.

¹²⁰ *Acts of the One Hundred and Twenty-Sixth Legislature of the State of New Jersey and Fifty – Eights under the New Constitution*, sz. n. i. m. 407.

¹²¹ EVANS i. m. 16. Ezzel a törvénnyel módosították az 1898-ban elfogadott Punishment of Crimes Act néven ismert jogszabályt. *Acts of the One Hundred and Twenty-Sixth Legislature of the State of New Jersey*, sz. n. i. m. 405.

¹²² Paterson New Jersey államban található, és az akkori sajtó véleménye szerint New York mellett ebben a városban terjedtek el leginkább az anarchista irányzatok. *Herald Democrat*, 1902. június 20. 4.

¹²³ *Acts of the One Hundred and Twenty-Sixth Legislature of the State of New Jersey*, sz. n. i. m. 405.

¹²⁴ Uo. 406.

¹²⁵ EVANS i. m. 16.

meg a törvény, amelyet kegyelem esetén életfogytig tartó szabadságvesztésre változtathatott át a bíróság.¹²⁶

Az államellenes deliktumok körét 1903-ban Wiconsinban is kibővítették. Az új rendtörvény bevezetésében először definiálta az anarchizmus fogalmát: a 4522. § alapján olyan ideológiákat nyilvánított üldözendőnek, amelyek szerint a kormányt erőszak vagy kényszer alkalmazásával kell elmozdítani.¹²⁷ Ennek módja egyrészt merénylet elkövetésével, másrészt pedig bármilyen jogtalan eszköz alkalmazásával volt megvalósítható. A jogszabály ezt követően több elkövetési magatartást is pónalizált. Először a politikai bűncselekmények támogatását emelte ki, megkülönböztetve négy elkövetési magatartást: az első eset akkor valósulhatott meg, ha valaki a fenti bűncselekményt szóban vagy írásban feldicsérte. A második eset a sajtón keresztül való megvalósítást emelte ki, a harmadik cselekmény pedig az ilyen típusú büntettek jogszerűségének igazolása volt. Az utolsó törvényi tényállás szerint bűncselekménynek minősült anarchista szervezetekhez való csatlakozás, valamint azok szervezésében való részvétel. A 4522/c § a kriminalizált sajtótermékek szerkesztőinek, tulajdonosainak és vezetőinek a büntetőjogi felelősségét állapította meg függetlenül attól, hogy nem ők voltak az anarchista tartalmú írások szerzői. A jogszabály azonban mentesülési lehetőséget biztosított a vádlottaknak abban az esetben, ha a védelem sikeresen bizonyította, hogy a terhelteknek előzetesen nem volt tudomásuk a tartalom megjelenéséről, a publikálásra nem adtak engedélyt, vagy arra akarattuk ellenére került sor. A következő törvényi tényállás az anarchista mozgalmak visszaszorítására irányult: abban az esetben ugyanis, ha két vagy több személy azért gyűlt össze, hogy előadást tartsanak egy szélsőséges ideológia terjesztése érdekében, akkor azoknak a személyeknek a büntetőjogi felelőssége is fennállt, akik önkéntesen résztvevőként jelentek meg. Ezzel a jogszabály azt az álláspontot juttatta kifejezésre, hogy maga a gyűlés ellentétes a tagállam törvényeivel. Ezekben az esetekben a büntetési tétel kevesebb, mint tíz év szabadságvesztés, vagy ötezer dollárnál kevesebb pénzbüntetés megfizetése volt. De a korábbi rendtörvényekhez hasonló módon a két büntetés együttes alkalmazására is volt lehetőség. Az utolsó büntetési kör alanyai azok a háztulajdonosok, felügyelők, gondnokok stb. voltak, akik az épületet anarchista mozgalom rendelkezésére bocsátották. Ezzel összefüggésben pedig a feljelentési kötelezettség elmulasztása is deliktumnak számított. A jogalkotó a büntetési

¹²⁶ *Acts of the One Hundred and Twenty-Sixth Legislature of the State of New Jersey*, sz. n. i. m. 407.; EVANS i. m. uo.

¹²⁷ EVANS i. m. 17.

tételt ebben az esetben enyhébben határozta meg: a tettesek három hónaptól egy évig terjedő szabadságvesztés büntetésre, illetve száz dollárnál kevesebb pénzbüntetésre számíthattak.¹²⁸

Az I. világháború alatt és azt követően szinte valamennyi tagállam szigorította az államellenes bűncselekmények körét azzal az eltéréssel, hogy néhány tagállam a katonai hadműveletek hatására az államellenes bűncselekmények körébe beemelte a hadsereggel összefüggő deliktumokat. E körben megemlíthető többek között az 1917 áprilisában elfogadott Minnesota Sedition Act, amelyben azokat a cselekményeket pönalizálták, amikor valaki nyilvánosan, szóban vagy írásban arra buzdította az állampolgárokat, hogy ne tegyenek eleget a hadkötelezettségüknek, vagy ne nyújtsanak az amerikai kormánynak segítséget ahhoz, hogy sikeres legyen a világháborúban. Ebben az esetben a tényállás már akkor megvalósult, ha a tettes az elkövetési magatartást legalább öt ember előtt realizálta.¹²⁹ Hasonló rendelkezéseket tartalmaztak továbbá a montanai, a kaliforniai¹³⁰ és a michigani¹³¹ törvények is.¹³²

A politikai bűncselekmények szigorúbb szabályozására később föderatív szinten is sor került 1917 júniusában, amikor az Egyesült Államok belépett az I. világháborúba az antant hatalmak oldalán.¹³³ Ez volt az Espionage Act,¹³⁴ vagyis az ún. Kémtörvény,¹³⁵ melynek 1. § a)–b) pontjai tiltottak minden olyan információ megszerzését,¹³⁶ képek rögzítését és meg-

¹²⁸ CROWNHART i. m. 2262.

¹²⁹ JENSON i. m. 44.

¹³⁰ C. WHITTEN i. m. 4–7.

¹³¹ FAUE i. m. 226.

¹³² *State Sedition Laws*, sz. n. i. m. 227–228.

¹³³ Woodrow Wilson elnök 1917 áprilisában kérte fel a Kongresszust a hadüzenet kiadására Németország felé, miután német tengeralattjárók számos amerikai hajót süllyesztettek el. JOHNSON i. m. 640.; SELLERS–MAY–MCMILLEN i. m. 279.; HAHNER i. m. 211.

¹³⁴ HENKEL i. m.; BARNA (1958) i. m. 24.; PERJÉSSY (1927) i. m. 20. vö. Nem az Espionage Act volt az első ilyen jellegű törvény, ugyanis az első, az államellenes bűncselekményeket szigorító törvény az 1798-as Sedition Act volt. C. MILLER i. m.

¹³⁵ JOHNSON i. m. 641.; SELLERS–MAY–MCMILLEN i. m. 281.

¹³⁶ A törvény részletezte, hogy melyek az inkriminált információk. Ezek eredeti nyelven a következők voltak: „vessel, aircraft, work of defence, navy yard, naval station, submarine base, coaling station, fort, battery, torpedo station, dockyard, canal, railroad, arsenal, camp, factory, mine, telegraph, telephone, wireless, or signal station, building, office, or other place connected with the national defence, owned or constructed, or in progress of construction by the United States or under the control or the United States, or of any of its officers or agents, or within the exclusive jurisdiction of the United States, or any place in which any vessel, aircraft, arms, munitions, or other materials or instruments for use in time of war are being made, prepared, repaired, or stored, under any contract or agreement with the United States, or with any person on behalf of the United States, or otherwise on behalf of the United

szerzését,¹³⁷ amelyek felhasználhatóak az USA-val, illetve az amerikai nemzetbiztonsággal szemben, vagy ezen tevékenységével más államokat kedvező helyzetbe hozott. A terhelt ebben az esetben akkor is tényállásszerű magatartást fejtett ki, ha másnak segítséget nyújtott a fent említett elkövetési magatartások realizálására. A c) pont szerint az a személy, aki bármilyen, az amerikai nemzetbiztonsággal kapcsolatos információt, írott dokumentumot, képet, térképet stb.¹³⁸ kapott vagy szerzett, erre kísérletet tett, mást rábírt, vele megegyezett, vagy e célból másnak segítséget nyújtott oly módon, hogy az elkövetés időpontjában tudomása volt arról, hogy ez a magatartás ellentétes a jogszabály intézkedéseivel, bűncselekményt követett el. A d)–e) pontok hasonló deliktumokat pönalizáltak: az első esetben azokat a személyeket emelte a jogszabály a hatálya alá, akik szándékosan hoztak nyilvánosságra vagy továbbítottak olyan dokumentumokat, fényképeket, terveket, térképeket, stb. amelyek a nemzetbiztonsággal voltak kapcsolatban. A tényállásszerűséget nem befolyásolta, hogy az érintett jogszerűen vagy jogszerűtlenül volt-e ezen információk birtokában. A bűncselekmény másik elkövetési magatartása szerint a büntetőjogi felelőséget az is megalapozta, ha a tettes nem kézbesítette az elkövetési tárgyakat azoknak az állami hivatalnokoknak, alkalmazottaknak, akik arra jogosultak lennének. Az e) pont az előző törvényi tényállás gondatlan alakzatát tartalmazta: e szerint bárki, aki megbízásából, hivatalából fakadóan az elkövetési tárgyakkal kap-

---

States, or any prohibited place [...]” Ez magyarra lefordítva a következőt jelenti: „olyan hajó, repülőgép, védelmi munka, haditengerészeti dokk, hadikikötő, tengeralattjáró támaszpont, szelelőállomás, erődítmény, tüzérségi üteg, torpedó állomás, hajógyár, csatorna, vasútvonal, fegyvertár, tábor, gyár, bánya, távíroda, telefon, rádió vagy jelzőberendezés, épület, iroda vagy más, a nemzetbiztonsággal kapcsolatos helyiség, amit az Egyesült Államok birtokol, épített vagy építése alatt áll, vagy az Egyesült Államok, az állam tisztviselője vagy megbízottja irányítása alatt áll, vagy az Egyesült Államok kizárólagos illetékességén belül van, vagy bármilyen helyiség, ahol bármilyen hajót, repülőgépet, fegyvert, lőszert vagy más anyagot vagy eszközt, amelyeket a háború idejére történő használatra készítenek, előkészítenek, megjavítanak vagy tárolnak az Egyesült Államokkal vagy az őt képviselő személlyel való szerződés vagy megállapodás alapján, vagy egyébként az Egyesült Államok nevében, vagy bármilyen tiltott területen.”

¹³⁷ A kép fogalmának a pontos jogszabályi leírása: „photograph, photographic negative, blue print, plan, map, model, instrument, appliance, document, writing or note of anything connected with the national defence...” Magyar fordítás: nemzetbiztonsággal összefüggő fénykép, fényképészeti negatív, fénymásolat, terv, térkép, modell, eszköz, készülék, dokumentum, irat vagy feljegyzés.

¹³⁸ Pontos jogszabályi szöveg az elkövetési tárgyokról: „document, writing, code book, signal book, sketch, photograph, photographic negative, blue print, plan, map, model, instrument, appliance, or note, of anything connected with the national defence...” Magyar fordítás: nemzetbiztonsággal összefüggő dokumentum, írás, rejtjelkulcs, vázlat, fénykép, fényképészeti negatív, fénymásolat, fénymásolat, terv, térkép, modell, eszköz, készülék, dokumentum, irat vagy feljegyzés.

csolatban tudatos gondatlansággal másnak engedélyt adott azok elmozdítására, vagy azokat másnak elküldte, listázta, ellopta, kivonta, megsemmisítette, megvalósította a deliktumot. Az 1. § büntetési tétele tízezer dollárig terjedő pénzbüntetés vagy két évig terjedő szabadságvesztés volt, amelyek együttesen is alkalmazhatóak voltak.

A 2. § a fenti tényállásoknak a minősített eseteit szabályozta, ahol az a) pont szerint a súlyosabb értékelést az alapozta meg, ha a terhelt az elkövetési tárgyakat a korábbiakban meghatározott célból egy másik állam kormányának, pártjának, katonai vezetésének juttatta el¹³⁹ függetlenül attól, hogy tevékenységéről akár az USA-nak, akár az állami alkalmazottaknak volt-e érdemi tudomása vagy sem. Ebben az esetben a büntetési tétel húsz évig terjedő szabadságvesztés volt. Amennyiben a bűncselekményt háború idején követték el, a bíróság halálbüntetést, vagy harminc évig terjedő szabadságvesztést szabhatott ki. A b) pont azokat a cselekményeket pönalizálta, amikor valaki a háború ideje alatt, a fegyveres erők működésével kapcsolatban bármilyen információt összegyűjtött, felvett, nyilvánosságra hozott, annak feltárására kísérletet tett abból a célból, hogy azt az ellenséges államoknak eljuttassa.¹⁴⁰ Ezen törvényi tényállásnak a jogi tárgya volt továbbá a fegyveres erőkkel összefüggésben lévő, vagy a közvédelemmel kapcsolatos olyan információ, ami az ellenséges államnak hasznos lehetett. A bűncselekmény büntetési tétele ebben az esetben is kiemelkedően súlyos volt, ugyanis halálbüntetést vagy 30 évig terjedő szabadságvesztést jelentett.

A 3. § az előzőektől eltérően a hamis állításokat pönalizálta a következő módon: a törvényi tényállás szerint bárki, aki a háború ideje alatt valótlan információkat állított elő vagy közvetített a katonai vagy haditengerészeti bevetésekkel, illetve azok sikerességével kapcsolatban, valamint ha az ellenséges állam győzelmét hirdette, bűncselekményt követett el. Ugyanebbe a kategóriába tartozott az a magatartás is, ha az elkövető szándékosan engedetlenséget, hűtlenséget, lázadást szított vagy a szolgálat megtagadására buzdított az amerikai fegyveres erők keretein belül,¹⁴¹ erre kísérletet tett, illetve megakadályozta

¹³⁹ A 2. §-ban lévő elkövetési magatartás azonos volt az 1. §-sal.

¹⁴⁰ A pontos angol nyelvű felsorolás a következő volt: „[...] the movement, numbers, description, condition, or disposition of any of the armed forces, ships, aircraft, or war materials of the United States, or with respect to the plans or conduct, or supposed plans or conduct of any naval or military operations...” Magyar fordítás: a fegyveres erők mozgása, száma, leírása, állapota vagy rendelkezése, az Egyesült Államok hajói, repülőgépei vagy háborús anyagai, vagy a katonai műveletek bármely haditengerészeti terveivel vagy magatartásával, feltételezett terveivel vagy magatartásával kapcsolatban.

¹⁴¹ A törvényszöveg a katonasággal összefüggésben részletesebben körülírta az elkövetési magatartást: „[...] to cause insubordination, disloyalty, mutiny, refusal of duty, in the military

a hadseregbe való felvétel lebonyolítását. A büntetési tétel ebben az esetben megegyezett az 1. §-ban foglaltakkal.

A 4. § a fenti büntettekkel kapcsolatos összeesküvéseket, valamint az ehhez kötődő előkészületi cselekményeket üldözte. E törvényi tényállás kapcsán kiemelendő, hogy differenciált a büntetések között aszerint, hogy az inkriminált csoport mely deliktum elkövetésének a céljából jött létre. Az 5. § pedig azokat a terhelteket vonta a törvény hatálya alá, akik bűnpártolást valósítottak meg a fenti elkövetési magatartásokkal összefüggésben. Zárásként a jogszabály 6–9. §-a külön eljárási szabályokat állapított meg a fenti deliktumok tekintetében.¹⁴²

E rendelkezésre hivatkozva több mint hetven amerikai újsággal szemben alkalmaztak különböző szankciókat a fegyveres konfliktusok ideje alatt.¹⁴³ Az első jelentős büntetőeljárást Charles T. Schenk szocialista politikussal szemben indította el A. Mitchell Palmer főügyész,¹⁴⁴ mert a pártvezető kifejezte a törvényjavaslat elfogadásával kapcsolatos ellentétes véleményét,¹⁴⁵ valamint a katonák besorozása elleni tiltakozásként röplapokat is terjesztett.¹⁴⁶ Az amerikai szocialista párttal szemben több alkalommal is fellépett az ügyészség: a baloldal elnökjelöltjét, Eugene Victor Debs¹⁴⁷ bűnösségét is kimondta a bíróság a sorozást ellenző beszédei és írásai miatt.¹⁴⁸ A Kémtörvényt a hatályba lépését

---

or naval forces of the United States...” Magyar fordítás: engedetlenség, hűtlenség, lázadás, kötelesség megtagadása az Egyesült Államok katonai vagy haditengerészeti erőinél.

¹⁴² https://www.digitalhistory.uh.edu/disp_textbook.cfm?smtID=3&psid=3904 ; FISCHER i. m. 73.; WALLACE i. m. 394.

¹⁴³ ASP–FISHER i. m.

¹⁴⁴ Palmert Wilson elnök 1919-ben nevezte ki főügyésszé. Működése alatt legfőbb célja a szélsőséges politikai ideológiák visszaszorítása volt. FISCHER i. m. 70.; <https://tinyurl.com/spur886j>

¹⁴⁵ Ez volt a Schenk kontra USA ügy, melyben a Legfelsőbb Bíróság megállapította a törvény alkotmányosságát arra hivatkozva, hogy erre a szigorúbb szabályozásra a világháború által fennálló fokozott veszély miatt van szükség. JOHNSON i. m. 641.; WALLACE i. m. 394.; ASP–FISHER i. m.

¹⁴⁶ A per a szólásszabadság szabályozása szempontjából mérföldkőnek bizonyult az Egyesült Államokban, ugyanis a bíróság meghatározta a clear and present danger elvét, mely szerint a vizsgálendő kérdés az, hogy a vádlott által „[...] használt szavak olyan körülmények között kerültek-e nyilvánosságra, és olyan jellegűek-e, hogy jelentős károk nyilvánvaló és közvetlen veszélyét idézik elő, amit a kongresszusnak joga van megelőzni.” KOLTAY i. m. 302.

¹⁴⁷ A politikust 1900 és 1920 között öt alkalommal jelölte a szocialista párt elnöknek. Debs a vád tárgyává tett beszédében elítélte az USA világháborús részvételét, amiért az Espionage Act alapján tíz év börtönbüntetésre ítélték. WRIGHT i. m. 3.; HENKEL i. m. Vö. JEMNITZ (2001) i. m. 1252–1253.

¹⁴⁸ A bíróság ebben az ügyben is ugyanazt az elvet alkalmazta, mint a Schenk kontra USA ügyben. Álláspontjuk szerint, amennyiben a szólásszabadság gyakorlása akadályozza az állam „háborús politikáját,” és megvan a lehetőség arra, hogy a vádlott tevékenysége sikeres legyen, akkor megnyilvánulásai nem kerülhetnek jogi oltalom alá. KOLTAY i. m. 303.; WALLACE i. m. 394.

követő évben, 1918-ban módosították a Sedition Act – Lázadástörvény – elfogadásával,¹⁴⁹ ami az Espionage 3. §-nak szigorítását tartalmazta. E jogszabály kapcsán számos olyan vélemény látott napvilágot, melyek szerint a rendelkezés átmenetileg korlátozta a szólásszabadság gyakorlását az országban.¹⁵⁰ Az új szabályozás elkövetési magatartásai a következők voltak. Bárki, aki hadiállapotban szándékosan hamis állítást talált ki, terjesztett, továbbadott azért, hogy az USA katonai vagy tengerészeti hadműveleteibe vagy sikereibe beavatkozzon, előmozdítsa az ellenség sikerét, szándékosan hűtlenségre, lázadásra, kötelességmegtagadásra szítson. Aki megakadályozta az USA haderejébe a toborzást, az USA államát, alkotmányát, hadseregét, tengerészetét szándékosan szóban vagy írásban, nyomtatásban, vagy a nyilvánosság előtt hűtlen, obszcén, trágár vagy bántó nyelven illette, idegen ellenség zászlaját szándékosan kitűzte, szándékosan a termelés csökkentésére sürgetett, szított vagy hívott fel, vagy bármelyik fenti cselekményre felhívott, ösztönözött, rábírt, szóban vagy tettben az USA-val hadban álló államot támogatott vagy szóban, illetve tettel az USA céljait megakadályozta. A büntetési tételek ez esetben is azonosak voltak a Kémtörvény 1. §-ával.¹⁵¹ Az államellenes bűncselekmények ily módon való kiterjesztésével és szigorításával közel 1500 személlyel szemben indítottak büntetőeljárást Woodrow Wilson¹⁵² elnöksége alatt.¹⁵³ Míg ezeket a rendelkezéseket azonban 1921-ben hatályon kívül helyezték, addig az Espionage Act napjainkban is hatályban van az USA területén.¹⁵⁴

Bár az amerikai rendtörvények többségét a századforduló után, valamint a fegyveres konfliktusok ideje alatt fogadták el, a bíróságok a két világháború között továbbra is alkalmazták, mert a gazdasági világválság,¹⁵⁵ és az annak

¹⁴⁹ SELLERS–MAY–MCMILLEN i. m. 281.; JOHNSON i. m. 641. vö. Az államellenes bűncselekmények szigorítása mellett a jogalkotó az Egyesült Államokba való bevándorlást szabályozó törvények megreformálásával is igyekezett visszaszorítani a szélsőséges ideológiákat az országban. E körbe tartozott az 1903-as Alien Immigration Act, amely taxatív felsorolást tartalmazott azon személyekről, akikről megtagadták az USA-ba való belépés jogát. A törvény e körben külön nevesítette az anarchistákat. Az első világháború alatt ezt a rendelkezést kibővítették az Immigration Act megalkotásával. FISCHER i. m. 73.; EVANS i. m. 19–20.

¹⁵⁰ HENKEL i. m.

¹⁵¹ Az Espionage Act és a Sedition Act jogszabályoknak a szabad véleménynyilvánításhoz való jogra gyakorolt hatásával a következő szakirodalom foglalkozott: SCHAFFE Jr. i. m. 42–46.; A jogszabály szövege az alábbi linken olvasható: <https://tinyurl.com/256w8whf>

¹⁵² HAHNER i. m. 205–215.

¹⁵³ SELLERS–MAY–MCMILLEN i. m. 281.

¹⁵⁴ ASP–FISCHER i. m.

¹⁵⁵ MAGYARICS i. m. 31–49.

hatására megjelenő sztrájkok ismét jogalapot biztosítottak ezeknek a büntetőeljárások megindításához.¹⁵⁶

Az európai kontinensen 1918 után jelentek meg a rendtörvények, amelyek rámutatnak arra, hogy a kommunista, anarchista forradalmak milyen komoly társadalmi ellenállást váltottak ki függetlenül attól, hogy nem mindegyik ország szenvedte el a proletárdiktatúra által okozott pusztításokat. A nyugati országok között elsőként Hollandia fogadta el a forradalmak megelőzéséről szóló 1920. évi DCXIX. törvényt, amit a parlament a Vörös Hét¹⁵⁷ eseményeinek a hatására alkotott meg.¹⁵⁸ A kielii matrózok felkelését¹⁵⁹ követően ugyanis 1918 novemberében a holland szociáldemokrata párt elnöke, Pieter Jelles Troelstra¹⁶⁰ lemondásra szólította fel a kormányt és követelte a hatalom átadását a munkások számára.¹⁶¹ A holland kormány hatékonyan kezelte a helyzetet, így a pártvezér által kikiáltott puccs végül sikertelen maradt. A benelux államot Svájc követte, ahol a törvényhozás 1922 januárjában fogadta el az alkotmányos rend és belső biztonság elleni bűncselekményekről szóló¹⁶² törvényt.¹⁶³

A weimari köztársaságban¹⁶⁴ Walther Rathenau külügyminiszter¹⁶⁵ anarchista merénylet áldozata lett 1921 júliusában,¹⁶⁶ melynek hatására a Reichstag 1922-ben rendtörvény útján szigorította a politikai deliktumokat. Ez volt a köztársaság védelméről szóló törvény,¹⁶⁷ amelyet öt éves határozott időre léptettek hatályba.¹⁶⁸ A jogszabály 1. §-a elsősorban azon bünszövetségek ellen nyújtott védelmet,

¹⁵⁶ *State Sedition Laws*, sz. n. i. m. 277–278.

¹⁵⁷ Eredeti holland kifejezés: De Roode Week.

¹⁵⁸ M. PELSER i. m. 60.; BARNA (1958) i. m. 24.; PERJÉSSY (1927) i. m. 20.

¹⁵⁹ Miután Wilson elnök elutasította a német kormányt a béketárgyalásokra irányuló kezdeményezését, 1918 novemberén a Thüringen és a Helgoland matrózai megtagadták a kifizetési parancsot, amely szerint támadást kellett volna intézniük az angol Royal Navy ellen. Ehhez csatlakoztak a hajón lévő munkások: tiltakozások jeleként kitűzték a vörös zászlót, majd megalakult a német forradalmi katonatanács és munkástanács. Ezt követően november 9-én II. Vilmos császár lemondott és kikiáltották a köztársaságot. KERÉKES (1985) i. m. 13–17.

¹⁶⁰ <https://www.britannica.com/biography/Pieter-Jelles-Troelstra>

¹⁶¹ HIJZEN i. m. 174.

¹⁶² A törvény eredeti elnevezése: Verbrechen gegen die verfassungsmässige Ordnung und die innere Sicherheit.

¹⁶³ PERJÉSSY (1928) i. m. 70.

¹⁶⁴ SZABÓ (2002) i. m. 163–239.

¹⁶⁵ HAVAS i. m.; FEDERN-KOHLHAAS i. m.

¹⁶⁶ BOROVICKA i. m. 202–204.

¹⁶⁷ JASPER (1963) i. m.; VORBAUM–BOHLANDER i. m. 161.; PERJÉSSY (1927) i. m. 20.; vö. JAPSER (1966) i. m. 164–167.; KERÉKES (1985) i. m. 107.

¹⁶⁸ KOLB i. m. 46.

amelyek azzal a céllal jöttek létre, hogy a német szövetségi kormány vagy a tartományi szinten működő kabinet tagjaival szemben politikai merényletet kövessenek el.¹⁶⁹ E rendelkezés kifejezetten szigorúnak tekinthető, ugyanis ha az elkövetők a szervezet céljainak elérése érdekében a deliktumot legalább kísérleti szakaszba juttatták, akkor az 1. § (2) bekezdése szerint nem csupán azok a személyek voltak felelősségre vonhatóak, akik a végrehajtásban részt vettek, hanem azok is, akik tudtak a bűncselekmény elkövetéséről. Tehát a német jogalkotó bevezette az objektív felelősséget az államellenes bűncselekmények körében. Az 1. §-ban pönalizált cselekményekért a bíróság öt évtől életfogytig tartó szabadságvesztést vagy halálbüntetést is kiszabhatott a terheltekre.

A törvény 7. §-a több politikai deliktumot szabályozott, amelyekkel szemben elkövetésük esetén három hónaptól öt évig terjedő börtönbüntetést szabhattak ki. E körbe tartozott az a cselekmény, amelyet az követhetett el, aki a német szövetségi vagy tartományi kormánytagok ellen valamilyen erőszakos támadást intézett, vagy arra mást felhívott. Büntetendővé nyilvánították a kormánytagokkal szembeni rágalalmazást és a törvényben kriminalizált büntettek feldicsérését, valamint az elkövetők megjutalmazását is. Emellett minden olyan személy, aki olyan összeesküvésben vett részt, amely a köztársasági államforma megdöntésére irányult,¹⁷⁰ vagy azt bármilyen formában támogatta, illetve, ha olyan csoporthoz csatlakozott, amely engedély nélkül tartott fegyvert, a rendtörvény hatálya alá került. A 8. § büntetőjogi oltalom alá helyezte továbbá a német nemzetet azáltal, hogy pönalizálta a birodalmi és szövetségi miniszterek nyilvános vagy gyülekezet előtt megvalósuló szidalmazását és megsértését.

Az 5. § bűncselekménynek minősítette a feljelentési kötelezettség elmulasztását az 1. és 2. §-ban lévő bűncselekményekkel kapcsolatban azzal a kitételrel, hogy a felelősségre vonás alól mentesülnek a terheltek családtagjai és a papok,¹⁷¹ feltéve, ha minden megtettek a büntény megakadályozása érdekében.¹⁷² A 3. § pedig az 1. és 2. § elkövetése céljából létrejött bűnszövetségben részt vevő tagok esetében az önkéntes elállást és a hatóságok előtti feljelentést büntethetőséget megszüntető okként határozta meg.

¹⁶⁹ Uo.

¹⁷⁰ BARNA (1958) i. m. 24.

¹⁷¹ A papok esetében a gyónási titok számított az 5. § alóli mentesülési oknak. Ebben az esetben nem kellett arra törekednie, hogy a bűncselekményt megakadályozza.

¹⁷² E főszabály alól kivételt képezett az az eset, ha a családtagoknak olyan politikai deliktumról volt tudomásuk, ahol az ölési cselekmény a tényállás részét képezte és a bűncselekményt megkísérelték. Ez esetben a hozzátartozókat feljelentési kötelezettség terhelte.

A német rendtörvény büntetési tételei is igen szigorúak voltak, mert a törvényi tényállások esetében meghatározott főbüntetések mellett számos mellékbüntetést is kiszabhatott a bíróság. A 9. § szerint az 1–6. §-ban meghatározott bűncselekmények esetén a pénzbüntetés megállapítása kötelező volt, viszont alkalmazható volt a kitiltás, a hivatalvesztés, külföldi elkövetők esetén az országból való kitoloncolás is. A jogszabály a tettesek felelősségre vonásán túl lehetővé tette azon gyülekezetek és egyesületek feloszlását,¹⁷³ valamint olyan politikai tartalmú publikációk elkobzását, ahol fennállt ezen bűncselekmények elkövetésének a veszélye.¹⁷⁴ Azonban a Reichstag hiába fogadta el az új szabályozást, Eberhard Kolb német történész véleménye szerint a törvény nem bizonyult hatékonynak a szélsőségek visszaszorítása érdekében, mert a bíróságok számos esetben elzárkóztak a jogszabály alkalmazásától.¹⁷⁵ Ezt a véleményt árnyalva emelném ki a Hitler–Ludendorff csoporttal szembeni büntetőeljárás ítéletét, amit mai napig a weimari köztársaság egyik leghíresebb politikai pereként tartanak számon. A müncheni sörpuccs¹⁷⁶ elkövetőit a rendtörvény 7. §-ban pönalizált köztársaság megdöntésének vádja miatt tartóztatták le 1923 őszén, majd a bíróság a szervezkedésben részt vett tagok egy részével szemben a legsúlyosabb büntetési tételt szabta ki, ami ezen törvényi tényállás tekintetében öt év szabadságvesztést jelentett.¹⁷⁷

A német törvényhozás 1927-ben további két évvel meghosszabbította a rendtörvény hatályát, amely így 1929. július 23-ig alkalmazható volt.¹⁷⁸

Közép-Európában az új nemzetállamok megalapítását követően az államellenes bűncselekményeket rendtörvényekben szabályozták,¹⁷⁹ amelyekkel elsősor-

¹⁷³ 14–19. §.

¹⁷⁴ 20–22. § A törvény teljes szövege az alább linken található: <https://tinyurl.com/mrykhj3v>

¹⁷⁵ A szerző kiemelte továbbá, hogy a rendtörvényt a két világháború között a kommunistákkal szemben is alkalmazták. KOLB i. m. 46.

¹⁷⁶ KERÉKES (1976) i. m.

¹⁷⁷ Azok a szerzők, akik a túlságosan enyhe ítélet miatt kritika tárgyává teszik a büntetőeljárást, arra alapozzák véleményüket, hogy számos vádlottat vagy nagyon enyhe büntetéssel sújtották, vagy felmentették a vádak alól. Másrészt pedig az elítéltek a szabadságvesztésüket várfogságban töltötték, ahol igen privilegizált körülmények között tölthették le a büntetésüket. Ez is lehetett az oka annak, hogy ebben az időszakban írta meg Hitler a *Mein Kampf*. KERÉKES (1976) i. m. 142–143.

¹⁷⁸ A német rendtörvény hatályon kívül helyezését követően 1930 márciusában a Reichstag ismételen egy külön törvény formájában szigorította az államellenes bűncselekmények körét. Az új jogszabály már nem tartalmazta a kormánytagok különös büntetőjogi védelmét. A törvény teljes szövege az alábbi linken olvasható: <https://tinyurl.com/365shmxh>

¹⁷⁹ KUKLÍK i. m. 107.

ban a kommunista pártok működését akarták megszüntetni.¹⁸⁰ Az első ország ebben a térségben a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság volt, ahol 1920 novemberében „az állami közrend és munka védelméről” elnevezés alatt szükségrendeletet bocsátottak ki a társadalmi rendet veszélyeztető mozgalmakkal szemben, emellett büntették a katonaság elleni izgatást is.¹⁸¹ Majd a magyar rendtörvény hatályba lépését követően a közbiztonság és államrend cím alatt törvényi szintre emelték az államellenes bűncselekményekre vonatkozó szabályozást.¹⁸² Az 1. § szerint tilos volt a hatóságok elleni erőszakra felhívó és a közrendet veszélyeztető írott sajtótermék, plakát, hirdetmény vagy könyv terjesztése és nyomtatása. A tényállás az elkövetési magatartás és tárgy mellett külön nevesítette az írásbeli és szóbeli kommunista, anarchista propagandát, valamint azokat a megnyilvánulásokat, amelyek erőszakot és terrort hirdetve az állam politikai és gazdasági rendje ellen irányultak. A 2. § szerint büntetendő volt olyan társulat megszervezése, támogatása, vagy az abba való csatlakozás, melynek célja a bolsevizmus, anarchizmus, vagy terrorizmus kiépítése, emberölés előkészítése és végrehajtása, vagy az államhatalom jogellenes megszerzése. A 3. § pedig ehhez kapcsolódóan ezeknek a szervezeteknek az épületek átengedését és bérbe adását pönalizálta. A 4. § a hadsereg rendjét volt hivatott védelmezni az antimilitarista izgatás különböző formái ellen, továbbá büntetőjogi felelősséget állapított meg a hadianyag gyártásának és a katonaság ellátásának bármilyen formában történő akadályozása esetén. Ezen büntetteknek az előkészületi és kísérleti szakasza is a rendtörvény hatálya alá került. Az 5. § olyan külföldi cégekkel vagy magánszemélyekkel való összeköttetést üldözte, amelyek abból a célból nyújtottak a terheltek számára pénzügyi támogatást, hogy az előző törvényi tényállások végrehajtását sikerre vigyék. Ugyanez a bűncselekmény fordított értelemben is büntetendő volt azon belföldi személyekkel vagy szervezetekkel szemben, akik külföldieket támogattak ezen cél elérése érdekében. A 6. § az engedély nélküli fegyverek és robbanóanyagok gyártását és gyűjtését vagy elrejtését szankcionálta, míg a 7. § az előző pontoktól függetlenül az emberölés valamennyi stádiumát súlyosabb büntetéssel sújtotta. Valamennyi tényállást a törvény halálbüntetéssel vagy húsz évig terjedő fegyházbüntetéssel sújtotta. A jogszabály további része megtiltotta a köztisztviselőknek és a kato-

¹⁸⁰ BARNA (1958) i. m. 23., 24.; ANGYAL (1929) i. m. 10.

¹⁸¹ ANGYAL (1929) i. m. 10.

¹⁸² PERJÉSSY (1928) i. m. 70.

náknak a sztrájkot, valamint olyan jelvények, zászlók használatát, amelyek az alkotmányos rend megdöntését támogatták.¹⁸³

A magyar Átv. hatálybalépését követően Csehszlovákiában 1923 márciusában fogadták el a köztársaság védelméről szóló 1923. évi L. törvényt.¹⁸⁴ A jogszabály kodifikálásának előzménye az Alois Rasin pénzügyminiszter elleni anarchista merénylet volt.¹⁸⁵ A törvény megalkotását azonban belpolitikai feszültségek nehezítették: az új törvényi tényállásokkal ugyanis nem csupán a radikális mozgalmakat, hanem az ott élő kisebbségek politikai mozgásterét is igyekeztek visszaszorítani. A felvidéki németek mellett¹⁸⁶ a magyar közvélemény hasonlóan negatívan fogadta a rendtörvény tervezetét, mert a kisebbségi jogok ismételt korlátozásától tartottak. A Prágai Magyar Hírlap egyik cikke szerint a magyarok az őket megillető nyelvhasználati, egyesülési és gyülekezési jogukat így sem gyakorolhatták megfelelően, ezért a szerző a következő véleményt fogalmazta meg a tervezett büntetőjogi reformmal kapcsolatban: „a készülő új törvény is a köztársaságot nem a szabadság és demokrácia, hanem a reakció fegyvereivel akarja megvédeni.” A továbbiakban kifejtette, hogy egy országban kivételes intézkedések alkalmazására akkor kerül sor, „[...] ha a közélet súlyosan beteg és e betegség leküzdésére a normális eszközöket elégteleneknek ismerték fel.” Ezért először a Csehszlovákiában fennálló problémákat kellene elsősorban felszámolni, és garantálni az ott élő kisebbségek azonos kulturális, gazdasági és politikai fejlődését.¹⁸⁷ Egy másik cikk szerzője a következőt írta a rendtörvénnyel összefüggésben: „[...] lehetlenné kell tenni a panaszkodást. Ha nem hangzik el panasz, akkor majd el lehet mondani, hogy aki nem panaszodik, annak nincsen baja, fájdalma [...] Hát nem szép intézménynek a köztársaság fokozott védelméről szóló törvény?”¹⁸⁸

A magyar sajtóorgánumok mellett számos cseh politikai lap is tiltakozott a kodifikáció ellen: a Ceske Slovo nemzeti szocialista párt újsága szerint egy állam annak függvényében tekinthető stabilnak, minél kevesebb kivételes intézkedést

¹⁸³ Uo. 76–78.

¹⁸⁴ KÉPESSY i. m. 145.; KARABEC–VLACH i. m. 6.; PERJÉSSY (1927) i. m. 20. Ld. DRÓCSA (2022B) i. m. 83–88.

¹⁸⁵ A merényletet Josef Soupal anarchista követte el. A pénzügyminiszter a helyszínen túlélte a merényletet, de végül belehalt sérüléseibe. BOROVICKA i. m. 319.; *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. január 9. 3.

¹⁸⁶ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. január 30. 2.

¹⁸⁷ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. január 18(A) 1.

¹⁸⁸ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. február 6(A) 1.

kell alkalmaznia.¹⁸⁹ A Tribuna pártonkívüli sajtó a csehszlovák jogszabály alkotással szemben helyeselte a magyar Átv. elfogadását, ami álláspontja szerint a Tanácsköztársaság¹⁹⁰ miatt szükséges volt.¹⁹¹ Későbbi cikkükben a rendtörvényt az aszpirinhoz hasonlították, ami csak arra jó, hogy elnyomja a „kellemetlen kísérőjelenségeket.”¹⁹² A politikai hírlapok általános felháborodása mellett számos tüntetést is tartottak az országban arra hivatkozva, hogy ezen deliktumok szigorítása veszélyt jelent a demokráciára.¹⁹³ A fent említett vélemények mellett egyedül a Návodny Listy jobboldali lap volt az egyetlen olyan sajtótermék, amely támogatta a törvényjavaslat elfogadását. Egyik írásuk szerint az új jogszabályra többek között azért volt szükség, mert a magyar keresztényszocialisták államellenes propagandát folytatnak a felvidéki területeken, amelyekkel szemben keményen fel kellene lépnie a hatóságoknak.¹⁹⁴

A tiltakozások a javaslat előkészítése, illetve a nemzetgyűlési tárgyalás során is folyamatosak voltak. Körmendy-Ékes Lajos, a Magyar Keresztényszocialista Párt¹⁹⁵ képviselője az alkotmányjogi bizottság előtt tett felszólalásában kifogásolta, hogy a tervezet elkészítésekor nem vették figyelembe a Saint Germain-i béke¹⁹⁶ 1–8. §-ait, amelyek a kisebbségek helyzetével kapcsolatosak. Így a készülő rendtörvény jelentősen csorbítja a nemzetiségi jogokat. Emellett tiltakozott a cseh sajtó azon kijelentéseivel szemben, melyek szerint pártja irredenta tevékenységet végez.¹⁹⁷ A magyarok felszólalása mellett az ellenzéki pártok kivonultak a bizottságból,¹⁹⁸ majd a képviselőházi vitán sem vettek részt.¹⁹⁹ Az

¹⁸⁹ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. január 18(B) 3.

¹⁹⁰ SALAMON i. m. 127–175.; GRATZ (1935) i. m. 94–125.; RÉVÉSZ Tamás i. m. 59–60.; ERÉNYI-HAJDU-GÁBOR-MILEI i. m. 129.; KÁROLYI i. m. 192.

¹⁹¹ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. január 30. 1.

¹⁹² *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. február 6(B) 4.

¹⁹³ A tüntetések egyik oka, hogy Csehszlovákiában legálisan működhetett a kommunista párt. FROMMER i. m. 79.; KUKLÍK-PETRÁS i. m. 60–61.; *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. január 30. 2.

¹⁹⁴ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. február 13. 4.

¹⁹⁵ KOVAC i. m. 181.

¹⁹⁶ A békediktátumok közül a Saint Germain-i béke viszonylag kevés területi változást hozott, mert Csehszlovákiának az Osztrák–Magyar Monarchián belüli tartományi határát vették alapul a határok megállapításánál. Ettől függetlenül a köztársaságba kerülő kisebbségek száma igen magas volt: az újonnan kialakított államba több, mint három millió német és közel egy millió magyar állampolgár került át. NIEDERHASUER i. m. 219–220.

¹⁹⁷ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. február 21. 3.

¹⁹⁸ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. február 23. 1.

¹⁹⁹ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. március 7. 1.

ezt követő szenátusi munka sem volt zökkenőmentes, ugyanis a kommunista párt több alkalommal is megzavarta a képviselői beszédeket.²⁰⁰

Az új szabályozás 1–2 §-a a köztársaság elleni összeesküvéseket pónalizálta, amelyről elmondható, hogy ez esetben kísérleti szakaszban lévő cselekmények önálló deliktumként való szabályozására került sor. Tehát az valósította meg a tényállásszerű magatartást, aki kísérletet tett az alkotmányos rend megdöntésére, a köztársasági államformának, valamint az ország egységének és függetlenségének a megváltoztatására. A büntetőjogi felelősség abban az esetben is fennállt, ha a terhelt tevékenysége arra irányult, hogy az állam területét más országhoz csatolják. A deliktum büntetési tétele kirívóan szigorúnak tekinthető, ugyanis az elkövetési magatartásokat öttől húsz évig, vagy akár életfogytig terjedő „súlyos tömlöccel”²⁰¹ sújtották. Emellett ugyanezt a büntetést követte el az is, aki a köztársasági elnököt, annak helyettesét, a parlamentet, vagy Kárpátalja kormányzóját hivatalának betöltése során próbálta meg erőszakos módon ellehetetleníteni.

A rendtörvény 3. §-a a köztársaság biztonságának a veszélyeztetését szankcionálta, melynek (1) bekezdés szerinti lényege, hogy valaki a köztársaságot háborúnak, vagy más állam ellenséges magatartásának tette ki, növelte ezáltal az ország katonai megszállásának veszélyét. A törvényi tényállás alapján levonható az a következtetés, hogy ez a büntett egy konkrét veszélyeztetési deliktumnak minősült, ugyanis az elkövetési magatartás eredményeként az országra nézve egy közvetlen veszélyt jelentő állapot jött létre.²⁰² A büntetési tétel ez esetben öttől tíz évig, súlyosabb esetben tíztől húsz évig terjedő szabadságvesztés volt. Ugyanezen § (2) bekezdése a veszélyhelyzet egy másik formáját szabályozta, mely szerint aki a belbiztonság megrendítése érdekében fegyveres felkelést szervezett vagy támogatott, bűncselekményt követett el, az egytől öt évig, súlyosabb esetben öttől húsz évig terjedően volt szankcionálható. Az 2. §-hoz hasonlóan az előkészületi szakasz, nevezetesen a bünszövetség létrejötte is a rendtörvény hatálya alá került. A 3. §-hoz hasonló veszélyeztetési cselekményeket a III. fejezetben is szabályozott a jogalkotó: az egyik a 24. §-ban található köztársaság védelmének a veszélyeztetése, ami a külföldre történő fegyverkivitel és a csehszlovák állammal kapcsolatos információk külföldi közlését büntette. A 25. § pedig a közigazgatási szervek büntetőjogi felelősségét

²⁰⁰ *Prágai Magyar Hírlap*, 1923. március 18. 3.

²⁰¹ Ez a megjelölés a fegyházfokozatot jelentette.

²⁰² BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 184. Ezt a bűncselekményi kört a szubjektív tényállási elemek szempontjából limitált veszélyeztetési szándéknak is nevezzük. GELLÉR–AMBRUS i. m. 234.

állapította meg arra az esetre, ha kötelezettségük elmulasztása által veszélyeztették a csehszlovák állam közérdekeit. Ez utóbbi két tényállás kapcsán a rendtörvény pénzbüntetést helyezett kilátásba.

A rendtörvény II. fejezete a Csemegi-kódexhez hasonló²⁰³ államellenes deliktumokat állapított meg: pönalizálta a hazaárulást, az államtitok megsértését, a kémkedést, a hűtlenséget, továbbá a közhatalmat gyakorló személyekkel szembeni erőszakot.²⁰⁴ Ez utóbbi esetben kiemelésre érdemes a 10. §, ugyanis e szabályozás szerint a köztársasági elnökkel, a miniszterelnökkel, a kormánytagokkal, vagy Kárpátalja kormányzójával, a bírókkal szembeni agresszív fellépés nem csupán élet elleni támadás lehetett, hanem a hatáskörük kisajátítására irányuló kísérlet is. A 11. § külön védelemben részesítette a köztársasági elnök és helyettesének becsületét: így aki velük szemben becsületsértést követett el, vagy közneveltség tárgyává tette, államellenes cselekményt valósított meg. Az I. és a II. fejezetben nevesített deliktumokkal összefüggésben a feljelentési kötelezettség elmulasztása is önálló törvényi tényállásként került szabályozásra.

A törvény III fejezete a közrend elleni és az antimilitarista izgatás különböző formáit tartalmazta. A 13. § az engedély nélküli fegyverkezést szankcionálta, ami fegyverek, mérgező anyagok, kézigránátok, megszerzését, átadását, terjesztését, gyűjtését, valamint ezen anyagok birtokában fegyveres csoport létrehozását jelentette, amit a jogalkotó egy hónaptól egy évig terjedő szabadságvesztéssel sújtott. A 14. §-ban lévő, közrend megsértése címet viselő törvényi tényállások az izgatás különböző formáit taglalták: ezek közé tartozott az állam berendezkedése, a köztársasági államforma elleni lázítás, az eltérő nemzetiségű, nyelvű, vallású személyekkel szembeni uszítás, valamint ellenük irányuló bűncselekményre felhívás, a köztársaság, a nemzet, vagy valamely nemzetiség megszegyenyítése. A tényállások elkövetési módként tüntették fel a nyilvánosságot és a több személy előtt történő végrehajtást. A büntetési tételek pedig nyolc naptól két évig terjedő szabadságvesztés büntetések voltak. A 16–20. §-ok olyan cselekményeket szankcionáltak, mint a bűncselekmény jóváhagyása, az ellenséges hatalommal való szövetségkötés, az álhír terjesztés, valamint a korábbiakban már említett alkotmányos szervek és közhivatalt betöltő személyekkel szembeni súlyos tiszteletlenség. E körből külön kiemelés

²⁰³ A Csemegi-kódex megemlézése azért helytálló, mert Felvidéken és Kárpátalján még 1920 után is a magyar büntetőtörvénykönyv volt hatályban, míg a cseh területeken az osztrák jog maradt hatályban. Ugyanez elmondható a magánjogi szabályozásról is. Ezt a jelenséget a csehszlovák jogtörténet jogi dualizmusnak nevezi. KÉPESSY i. m. 145–146.; ld. ÚJLAKI i. m.

²⁰⁴ FROMMER i. m. 79.

érdemel a 19. §, ami a Habsburg-restaurációra irányuló bármilyen tevékenységet bűncselekménynek nyilvánított.

A csehszlovák rendtörvény kiemelt céljának tekintette a hadsereg védelmét, ami a jogszabály 21–24. §-ban érhető tetten. Deliktumnak nyilvánították ugyanis a katonai bűncselekmények elkövetésre felhívást és az abban való segítségnyújtást, az idegen állam hadseregébe való engedély nélküli toborzást, illetve a haderőről, a háborúról szóló engedély nélküli, sajtóban történő hírközlést is. Ez utóbbi körbe a köztársasági államformával kapcsolatos információ átadása is büntettnek minősült. A szankciók ebben az esetben is szabadságelvonó büntetések voltak.²⁰⁵

A szélsőséges ideológiák megerősödése Romániában is érzékelhető volt. Megemlíthető többek között Max Goldstein és társainak az ügye, akik 1920 decemberében merényletet követett el az igazságügyi miniszterrel szemben, aki az esetet követően életét vesztette.²⁰⁶ A politikai gyilkosságok mellett a bolsevik ideológia terjedése is veszélyt jelentett, ugyanis 1924 szeptemberében a román kommunista párt államcsínyt hajtott végre annak érdekében, hogy Dél-Besszarábiát a Szovjetunióhoz csatolják.²⁰⁷ Ezekkel az eseményekkel párhuzamosan a szélsőjobb is fokozatosan megerősödött,²⁰⁸ amit az is bizonyít, hogy párhuzamosan több fasiszta jellegű mozgalom is működött országszerte: először Amos Francu ügyvéd 1919-ben alapította a mega Kereszttestvériség nevű szervezetet,²⁰⁹ majd 1923-ban Alexandru C. Cuza közgazdász, egyetemi tanár²¹⁰ nevéhez volt köthető a Nemzeti Keresztény Védelmi Liga²¹¹ és a Keresztény Főiskolások Egyesületének a megindítása.²¹² Ezek közül a legjelentősebb szervezkedés a Corneliu Zelea Codreanu által 1927-ben létrehozott Szent Mihály

²⁰⁵ A törvény szövege az alábbi linken található: <https://tinyurl.com/5et8pa7z>; vö. BARNA (1958) i. m. 24.; ANGYAL (1929) i. m. 11.

²⁰⁶ Mivel Goldstein zsidó származású volt, az általa elkövetett bűncselekmény jelentősen hozzájárult a román antiszemitizmus megerősödéséhez. MISKOLCZY (2014) i. m. 866.; MISKOLCZY (2015) i. m. 37.

²⁰⁷ MISKOLCZY (2015) i. m. 39.; BALOGH László i. m. 73.

²⁰⁸ A szélsőjobboldali ideológiák egészen 1944-ig szervezetei voltak a román politikának. BALOGH László i. m. 62.

²⁰⁹ A mozgalom román neve: Fratie de Cruce. MISKOLCZY (2014) i. m. 868.

²¹⁰ A román fasiszmus politikai alapjait Cuza tevékenysége alapozta meg. ORMOS (1982) i. m. 429.; BALOGH László i. m. 62.

²¹¹ BALOGH i. m. 63.

²¹² A Nemzeti Keresztény Védelmi Liga eredeti neve: Liga Aparii Nationale Crestine. ORMOS (1982) i. m. 432.

Arkangyal Légió²¹³ volt,²¹⁴ aminek a nevéhez számos politikai bűntett köthető. A mozgalom kifejezve azt, hogy a román alkotmányos rend adta kereteken kívül szándékozott átvenni a hatalmat, 1930 márciusában megalapította a Vasgárda nevű szervezetet.²¹⁵ Tevékenységük visszaszorítása érdekében az állam számos büntetőeljárást kezdeményezett a Kapitány²¹⁶ és társaival szemben, az esküdtszék azonban minden alkalommal felmentő ítéletet hozott ügyükben, ami azt bizonyítja, hogy a Gárda a két világháború között jelentős társadalmi támogatást tudhatott magáénak.²¹⁷ Vagyis hiába szigorította az államellenes bűncselekmények körét több alkalommal is a román parlament, azt a Légióval szemben nem tudták sikeresen alkalmazni.

A törvényhozás először 1924 decemberében fogadott el büntetőtörvénykönyvet kiegészítő jogszabályt. Ez volt a közcsend és a köznyugalom elleni újabb bűncselekmények megtorlásáról szóló 1924. évi XIX. törvény,²¹⁸ amelyet megalkotójáról, Gheorghe Gh. Marzescu igazságügyi miniszterről neveztek el.²¹⁹ Fontos azonban kiemelni, hogy a többi rendtörvénytől eltérően a román szabályozás nem csupán a politikai deliktumok körében alkotott új törvényi tényállásokat, hanem számos közönséges bűncselekmény szigorúbb felelősségre vonását is lehetővé tette.²²⁰ Ennek következtében a Marzescu-törvényben csak a 11. § volt államellenes bűntettnek tekinthető, amely konkrétan nevesítette a kommunista forradalmat, mint az államra és társadalomra komoly veszélyt

²¹³ BALOGH László i. m. 64.; IORDACHI i. m.; IPERCO i. m.; FATU–SPALATELU i. m.

²¹⁴ Egy legenda szerint Codreanunak 1927-ben, szabadságvesztés büntetése alatt, a börtönben megjelent Szent Mihály arkangyal, ezért a Vasgárdát másnéven Szent Mihály Légiónak is nevezik. Ebből is látható, hogy a Kapitány a keresztény vallást is felhasználta annak érdekében, hogy minél nagyobb társadalmi támogatottságra tegyen szert. ORMOS (1982) i. m. 433.; MISKOLCZY (2015) i. m. 37.; MISKOLCZY (2014) i. m. 873.; MISKOLCZY (2013) i. m. 83.; DJUVARA i. m. 335–336.

²¹⁵ BALOGH László i. m. 64.

²¹⁶ A Vasgárdán belül így hívták Codreanut. MISKOLCZY (2014) i. m. 873.

²¹⁷ ORMOS (1982) i. m. 426.

²¹⁸ VERESS i. m. 419.; ANGYAL (1929) i. m. 11.; PERJÉSSY (1927) i. m. 20.

²¹⁹ GEORGHE–SERBU i. m. 193. vö. Az akkori román kormány ezt a törvényt csak átmenetileg, az új büntetőtörvénykönyv elfogadásáig szándékozott hatályban tartani. NEGRU i. m. 148.

²²⁰ A Marzescu-törvény az alábbi köztörvényes bűntetteket szabályozta: az 1. § azt a szövetséget pönalizálta, amelyek személy, illetve vagyon elleni deliktumok elkövetésének célzatával jöttek létre, vagy erre a megfelelő előkészületeket elvégezték. A 2. § szerint az is a törvény hatálya alá került, aki ilyen bűnszövetséghez csatlakozott. A 7. § azokat a személyeket büntette, akik nyilvánosan másokat bűncselekmények elkövetésére felbujtanak, míg a 8. § ugyanezt a tényállást súlyosabban ítélte meg, amennyiben a felhívás sikeres volt, vagy a cselekményt újságok, levelek, metszetek, plakátok, filmek, rajzok, vagy jelvények útján követték el. VERESS i. m. 419–420.

jelentő politikai ideológiát.²²¹ E jogszabályhely szerint valaki, aki azzal a céllal létesített kapcsolatot külföldi személlyel vagy szervezettel, hogy az ő segítségükkel és utasításukkal előkészítse a proletárdiktatúrát, valamint azok, akik a román társadalmi és politikai rend megdöntése céljából terrorista cselekményt követtek el, egy évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel és 10.000–100.000 lejig terjedő pénzbüntetéssel voltak sújthatóak. Látható tehát, hogy e bűncselekmény büntetési tételei igen szigorúak voltak, hiszen a jogalkotó egyszerre két büntetési nem kiszabását is kötelezővé tette.²²²

A román rendtörvényt két alkalommal is módosították új bűncselekményi körök megalkotásával, valamint a már létező törvényi tényállások szigorításával. Elsőként 1927 novemberében került sor a jogszabály kibővítésére, amikor dinasztiaválság alakult ki az országban Károly trónörökös lemondását követően.²²³ Ennek hatására bekerült a törvénybe egy olyan kerettényállás, mely szerint minden olyan cselekmény bűncselekmény, amely a király személye, a trónöröklési rend és a régens tanács összetételének a megváltoztatására irányul. Megállapítható tehát, hogy ebben az esetben az erőszakos elkövetési mód nem vált a szabályozás részévé. A következő törvényi tényállás 1930-ban került be a rendtörvénybe, amellyel a „jogrend vagy a kormányzási forma megváltoztatására irányuló” hamis állítások terjesztését vagy a köznyugalomnak e célból történő megzavarását pönalizálta.²²⁴ Az új bűntettek kodifikálása mellett a jogalkotó kiegészítette a 11. §-t azzal a fordulattal, mely szerint az a személy is a jogszabály hatálya alá tartozott, aki a közbiztonságot nyugtalanság felkeltésével veszélyeztette.

A román törvényhozás az állam védelmét nem látta biztosítottnak a fenti törvénymódosítások elfogadásával, mivel az 1930-as években a szélsőséges ideológiák ismételten megerősödtek a társadalomban.²²⁵ Ezért 1933 februárjában a kormány felhatalmazta Gheorghe Mironescu belügyminisztert,²²⁶ hogy ismételten nyújtson be egy javaslatot a hatályos szabályozás szigorítása

²²¹ Uo. 420.

²²² BONCIU i. m. 353.

²²³ Ferdinánd király még évekkorábban kitagadta Károly fiát, mert alkalmatlannak tartotta a királyi cím betöltésére. Ezért 1927-es halálát követően kiskorú Mihály fia került a trónra, aki mellé egy három tagú régens tanácsot állítottak fel. DJUVARA i. m. 331.

²²⁴ VERESS i. m. 420.

²²⁵ Uo. 421.

²²⁶ Marzescu mellett a törvény másik kodifikátora, Gheorghe Mironescu 1933-ban miniszterelnök-helyettes is volt. NICOLESCU i. m. 259–260.

érdekében.²²⁷ A későbbi parlamenti vita során azonban számos ellenzéki párt támadta az új büntetőjogi kodifikációs törekvéseket: a román liberális párt²²⁸ mellett elsősorban a kisebbségi magyar, német és ukrán képviselők tiltakoztak.²²⁹ Willer József az Országos Magyar Párt²³⁰ képviselőjében kijelentette: az új rendtörvény megszavazása esetén a kisebbségi etnikumok még hátrányosabb helyzetbe kerülnek.²³¹ Hasonló beszédet mondott Balogh Artúr is, aki szerint az 1924-es jogszabály megfelelő védelmet biztosít az államellenes bűncselekményekkel szemben. Azonban az új javaslat terminológiája több helyen pontatlan, ami miatt többféle értelmezés elképzelhető azzal kapcsolatban, hogy mi tekinthető jogsértésnek, és mi nem. A kisebbségi jogok kapcsán a következőt mondta: „[...] szomorú tapasztalatunk van már a Marzescu-törvényről s tudjuk, hogy az ilyen törvényeket nem alkalmazzák egyformán az ország minden polgárával szemben [...] Biztosra vesszük, [...] hogy ártatlan emberek a legsúlyosabb üldöztetéseknek lesznek kitéve.”²³² A Keleti Újság címet viselő erdélyi magyar újság egyik cikke azt a véleményt fogalmazta meg, hogy bár az új szabályozást formailag a politikai deliktumok ellen hozzák meg, célja valójában a magyar lapok működésének visszaszorítására irányul: saját szóhasználata szerint a törvényt „rá fogják hurkolni a kisebbségi sajtó nyakára.”²³³

Az ellenzéki pártok és sajtó tiltakozása ellenére a parlament végül elfogadta az új rendtörvényt²³⁴ a közcsend és a köznyugalom elleni bűncselekmények megtorlásáról néven. E jogszabály Marzescu–Mironescu néven vonult be a román jogtörténetbe, és ez volt az első olyan külön törvény, ahol kifejezetten csak államellenes bűncselekmények jelentek meg.²³⁵ Az új szabályozás 1. §-a szerint vétségnek minősült minden olyan megegyezés, amely személy, vagyon vagy nemzetbiztonság elleni bűncselekmény előkészítésére, illetve elkövetésére irányult, és amelynek célja egy bizonyos társadalmi osztály másik társadalmi

²²⁷ *Erdélyi Lapok*, 1933. február 21. 2.

²²⁸ *Erdélyi Lapok*, 1933. március 2. 5.

²²⁹ Ellenzéki felszólalásokra mind a képviselőházban, mind pedig a szenátusban sor került. *Erdélyi Lapok*, 1933. március 17. 5.

²³⁰ BALOGH László i. m. 80.

²³¹ *Erdélyi Lapok*, 1933. március 8. 2.; *Keleti Újság*, 1933. március 7. 5.; JAKABFY–WILLER–SULYOK i. m. 195–197.

²³² *Erdélyi Lapok*, 1933. március 17. 5.; JAKABFY–WILLER–SULYOK i. m. 276–277.

²³³ *Keleti Újság*, 1933. március 19. 1.

²³⁴ *Erdélyi Lapok*, 1933. március 10. 5.

²³⁵ A magyar sajtó a Marzescu–Mironescu törvényt többek között „állambiztonsági” és „alarmtörvényként” emlegette. *Erdélyi Lapok*, 1933. március 10. 5.; *Keleti Újság*, 1933. március 19. 1.

osztály fölötti diktatúrájának erőszakos felállítása, vagy egy bizonyos társadalmi osztály erőszakos megszüntetése. Büntettnak nyilvánítottak továbbá minden olyan cselekményt,²³⁶ amely a román társadalmi rend erőszakos megdöntésére irányult.²³⁷

E bűncselekményi kör tekintetében az utolsó szigorításra 1934 áprilisában került sor, amelyet Ion Gheorghe Duca miniszterelnök elleni sikeres merényletet²³⁸ követően fogadott el a román parlament,²³⁹ az állami rend védelméről szóló törvény elnevezéssel. E jogszabály felhatalmazta a minisztertanácsot azoknak a politikai szerveződéseknek a felosztatására, amelyek programjuk vagy ideológiájuk miatt veszélyeztették az állami és társadalmi rendet. Emellett ezen csoportosulások anyagi támogatását, valamint az abban való tevékeny részvételt is pönalizálták. Ennek a rendtörvénynek a büntetési rendszere a korábbiakhoz hasonló módon lehetővé tette a szabadságvesztések mellett olyan mellékbüntetések kiszabását, mint a közügyektől eltiltás, az oktatási intézményekből való kizárás és a kitiltás.²⁴⁰ E jogszabállyal szemben még a román pártok is tiltakoztak arra hivatkozva, hogy a törvény alkalmazásával a szabadságjogok ismételt korlátozására fog sor kerülni.²⁴¹ Az erdélyi magyar sajtó pedig abbéli véleményét hozta nyilvánosságra, mely szerint az új szabályozás komoly egzisztenciális veszélybe sodorhatja a politikai újságírókat, ugyanis ha olyan tartalmú cikket hoznak nyilvánosságra, amely a rendtörvény hatálya alá tartozik, akkor a terhelhet akár el is tilthatják a munkavégzéstől.²⁴²

A kelet-európai térségben Észtországban jelent meg a büntetőjogi szabályozásban a rendtörvény, melynek előzménye, hogy 1924 decemberében közel 300 tallinni orosz munkás megpróbálta felvenni a kapcsolatot a Szovjetunióval a Vörös Hadsereg behívása érdekében.²⁴³ E kudarcba fulladt kísérletet követően az észt törvényhozás 1925 februárjában elfogadta a közrend védelméről szóló 1925. évi VII. törvényt,²⁴⁴ betiltva ezzel minden olyan tevékenységet, ami az

²³⁶ Az 1. § külön megemlítette, hogy az is bűncselekménynek minősült, ha az elkövető a büntetendő cselekményt egy külföldi szervezet utasítása alapján hajtja végre. VERESS i. m. 421.

²³⁷ Uo.

²³⁸ P. MARCU i. m. 400.

²³⁹ *Keleti Újság*, 1934. április 7. 1.

²⁴⁰ VERESS i. m. 422.

²⁴¹ *Keleti Újság*, 1934. április 6. 1–2.

²⁴² Uo. 1.

²⁴³ WALTER i. m. 129–140.; LAGZI i. m. 484.

²⁴⁴ Barna Péter e törvényt az állami rend védelme címmel említette könyvében, azonban magyar tükörfordítás ettől némileg eltér. BARNA (1958) i. m. 24. Vö. SUNILA i. m.; SAAR i. m.

Észt Köztársaság alkotmányos vagy társadalmi rendjének a megváltoztatására irányult, vagy célja az ország függetlenségének megszüntetése volt. A jogszabály 1. §-a pönalizálta az ország megszüntetését pozitív színben feltüntető propagandát is. A 2. § pedig lehetővé tette a belügyminisztérium számára azon szakszervezetek, egyesületek, társaságok, és egyéb csoportok betiltását, amelyek az 1. § szerinti bűncselekményeket követték el. Ennek hatására 1924-ben kitiltották a kommunista országgyűlési képviselőket az észti parlamentből, majd a pártot is betiltották.²⁴⁵

---

²⁴⁵ LAGZI i. m. 478.

III. FEJEZET

A RENDTÖRVÉNYEK JOGI ELŐZMÉNYE: A KIRÁLY MEGSÉRTÉSÉRŐL ÉS A KIRÁLYSÁG INTÉZMÉNYÉNEK MEGTÁMADÁSÁRÓL SZÓLÓ 1913. ÉVI XXXIV. TÖRVÉNY ANYAGI ÉS ELJÁRÁSJOGI ELEMZÉSE

1. A Csemegi-kódex és más büntetőjogi törvények egymáshoz való viszonya 1914 előtt

A második fejezetben kifejtettek alapján megállapíthatóvá váltak azok a történelmi és jogi körülmények, melyek hatására a korszak büntetőjogászai számos kritikával illették a hatályban lévő büntetőtörvénykönyvet. Többek között ezeknek a hiányosságoknak a kiküszöbölése érdekében Balogh Jenő 1913. március 10-én indítványozta a minisztertanácsban egy állandó bizottság felállítását a Csemegi-kódex és a Kihágási Büntetőtörvénykönyv (továbbiakban: Kbtk.)²⁴⁶ átfogó revíziója érdekében.²⁴⁷

A büntetőjog kodifikációjának problémája a miniszterelnök lemondását²⁴⁸ követően is aktuális maradt, ugyanis utódja, Tisza István²⁴⁹ 1913. június 12-én

²⁴⁶ 1879-ik évi XL. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyvről, a kihágásáról, sz. n. i. m.; MÁTHÉ (1980) i. m.; MÁTHÉ (1980A) i. m.; MEZEY (2007) i. m. 342–345.; HORVÁTH (2014) i. m. 551–553. Vö. BALOGH (2017) i. m.; MÁTHÉ (2001) i. m.

²⁴⁷ MNL-OL-W12-K27. 1913. 03. 10. 50.; PÖLÖSKEI (2014) i. m. 153. A levéltári forrásokból kiderült, hogy Balogh Jenő igazságügyi miniszter olyan fontosnak tartotta a büntetőjog átfogó reformját, hogy egy, a programját bemutató riportban azt nyilatkozta, hogy a törvény-előkészítő munkálatokban személyesen is részt kíván venni. MREZSL 46. fond. *Balogh Jenő iratai*, 1. doboz, 333.

²⁴⁸ Lukács László a Désy–Lukács per elvesztése miatt nyújtotta be az uralkodóhoz a lemondását. Az ügy lényege, hogy Désy Zoltán a miniszterelnököt „Európa legnagyobb panamistájának” nevezte el, mert több, mint négy millió koronát költött el a választási célokra. Ezt követően Lukács feljelentette Désyt, akit végül a törvényszék felmentett a vádak alól. MNL-OLW12-K27. 1913. 06. 03. 31–32.; PÖLÖSKEI (2014) i. m. 147.; HORÁNSZKY i. m. 916.; GRATZ (1934) i. m. 259–261.; FÁBIÁN i. m.

²⁴⁹ TÖKÉCZKI i. m.; ifj. BERTÉNYI i. m.; BÖLÖNY–HUBAI i. m. 79.

a képviselőházban ismertetett programjában²⁵⁰ kilátásba helyezte az anyagi és eljárási jog teljes reformját. Kijelentette: amennyiben ez nem tud megvalósulni, a hatályos törvények kiegészítésére fog törekedni,²⁵¹ vagyis a Csemegi-kódexet kiegészítő úgynevezett novellákat fog a kormány a parlament elé benyújtani.²⁵²

Bár a külpolitikai események miatt nem került sor új kódextervezet elkészítésére, azonban 1912-től kezdődően számos, az államellenes bűncselekmények törvényi tényállásait szigorító, illetve már korábban is hatályban lévő mellék-törvények módosítását célzó jogszabály elfogadására került sor. Ezek voltak az 1912. évi LXIII. törvény a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről,²⁵³ a választójog büntetőjogi védelméről szóló 1913. évi XXIII. törvény, a király megsértéséről és a királyság intézményének védelméről szóló 1913. évi XXXIV. törvény (továbbiakban: Kms.),²⁵⁴ végül pedig a sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvény (a továbbiakban: St.).²⁵⁵ Ebben a törvénycsomagban a királysértési törvény jelentősége abban állapítható meg, hogy a XX. századi büntetőjog történetben ez volt az első alkalom, amikor az államellenes bűncselekmények egy köre külön törvényben került szabályozásra, precedenst teremtve ezzel a későbbi korszakok jogalkotói számára. Így a jogszabály a két világháború közti rendtörvények közvetlen jogi előzményének tekinthető.

2. A Kms. megalkotásának történelmi és politikai háttere

A törvényjavaslatot 1913. június 13-án Balogh Jenő igazságügyi miniszter terjesztette elő a képviselőházban, ahol két körülményt nevezett meg, ami indokolja e külön szabályozás elfogadását: az első ok az 1910-es években egy csekély támogatottságú, a köztársaság bevezetését követelő politikai mozgalom megjelenése a közéletben.²⁵⁶ A másik pedig a balkáni háborúk okozta külpoliti-

²⁵⁰ PÖLÖSKEI (2014) i. m. 149.

²⁵¹ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 79.

²⁵² *Képviselőházi Napló* (1913) i. m. 78.

²⁵³ TÓTH J. (2010A) i. m.; TÓTH J. (2007) i. m.; MEZEY (2015) i. m.; MEZEY (2015A) i. m.; SZÉCHY i. m.; ZÖLDY i. m.; KELEMEN i. m. Vö. BATÓ i. m.; POLNER (1917) i. m.

²⁵⁴ ANGYAL (1914) i. m. vö. A törvényjavaslat eredeti címe A király személyének megsértéséről és a királyság alkotmányos intézményének megtámadásáról volt. Ennek rövidítésére többek között Balogh Jenő javaslatára került sor, aki kifogásolta a „személyének” kitétel a címben. MREZSL 46. fond. *Balogh Jenő iratai*, 1. doboz, 398.

²⁵⁵ RÉVÉSZ (2015) i. m. 34.

²⁵⁶ *Képviselőházi Napló* (1913) i. m. 82.; *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 60.

kai változások voltak,²⁵⁷ amelyek Magyarországot geopolitikai helyzeténél fogva igen érzékenyen érintették.²⁵⁸ A már meglévő büntetőjogi szabályozás szigorítását a hosszúra nyúlt obstrukciós korszak is elősegíthette,²⁵⁹ ugyanis 1906 és 1910 között több, az uralkodó személyét sértő kijelentés hangzott el a parlamentben, azonban a képviselőket megillető mentelmi jog miatt nem került sor az érintettek felelősségre vonására.²⁶⁰ Azonban az obstrukciót megtörő klotúr²⁶¹ elrendelését követően a király ellen irányuló ellenséges megnyilvánulások továbbra sem szűntek meg, hanem a sajtón keresztül jutottak el a nyilvánossághoz.²⁶²

A fent említett belpolitikai változás értékeléséhez szükséges röviden bemutatni az államforma megváltoztatását képviselő párt működését. A századforduló követően kialakult szervezkedést Nagy György ügyvéd kezdeményezte, aki a Függetlenségi Párt 1905-ös választási győzelmét követően²⁶³ parlamenti mandátumot szerzett.²⁶⁴ A későbbiekben – kiábrándulva a koalíciós kormányzás okozta kompromisszumok kereséséből²⁶⁵ – 1911 augusztusában republikánus szellemű, havonta megjelenő folyóiratot indított el Magyar Köztársaság címmel.²⁶⁶ Ezen a fórumon ismertette először programját, előrevetítve, hogy az alkotmányos változás kizárólag a Habsburgok trónfosztásával lehetséges. Írásában követelte a köztársaság kikiáltása mellett többek között az általános, egyenlő és titkos választójog bevezetését, az iskolák államosítását, a progresszív adórendszer

²⁵⁷ Oroszország külpolitikája 1908-tól kezdve a balkáni államok egységesítésére irányult, sértve ezzel az Osztrák–Magyar Monarchia terjeszkedési igényeit. Így Bosznia–Hercegovina annektálása utat nyitott a fegyveres konfliktusoknak. 1912 őszén tört ki az első balkáni háború, melynek eredményeképpen Szerbia területe jelentősen megnövekedett. Ez lett az alapja egy évvel később a második balkáni háborúnak. GRATZ (1934) i. m. 263., 269.; PÖLÖSKEI (2014) i. m. 163–164., 167.

²⁵⁸ *Képviselőházi Napló* (1913) i. m. 83.

²⁵⁹ Az obstrukciót 1912-ben Tisza István házelnökként szorított vissza. GRATZ (1934) i. m. 257.; PÖLÖSKEI (2014) i. m. 148.

²⁶⁰ BÓNIS i. m. 30.

²⁶¹ SCHWARZ i. m. 23–24.; BOZÓKY i. m. 64–99.

²⁶² BÓNIS i. m. 28.

²⁶³ GRATZ (1934) i. m. 60.

²⁶⁴ BÓNIS i. m. 7., 10.

²⁶⁵ Nagy György az Ausztriával kötött némely gazdasági és pénzügyi megegyezés jóváhagyásáról szóló 1907. évi LIV. törvény elfogadása miatt lépett ki a pártból, és csatlakozott a Függetlenségi és '48-as Balpárthoz, amely programjának kidolgozatlansága miatt nem tudott jelentős sikereket elérni. 1910-ben már nem jutott be a parlamentbe. BÓNIS i. m. 11–12., 36.

²⁶⁶ A lap minden hónap 14. napján jelent meg, ekként tisztelegve az 1849. június 14-én, Kossuth Lajos által kikiáltott köztársaság előtt. Uo. 39–40.; PÖLÖSKEI (1995) i. m. 84–87.

bevezetését és a hitbizomány eltörlését.²⁶⁷ Végül 1912-ben megalapította az Országos Köztársasági Pártot (a továbbiakban: OKP)²⁶⁸ azzal az elképzeléssel, hogy társaival népszerűsítsék a republikanizmust és megváltoztassák a fennálló alkotmányos rendszert.²⁶⁹ A pártvezér nem számolt azonban azzal a körülménnyel, hogy a parlamenti képviselők többsége a Szent Korona-tanra²⁷⁰ hivatkozva támogatta a monarchia és a dualizmus fenntartását,²⁷¹ így az OKP emiatt nem tudott komoly támogatói bázist kialakítani.²⁷²

A mozgalom csekély támogatottságán túl további fontos körülmény, hogy a második Tisza-kormány és a parlamenti képviselők igen nagy ellenszenvvel fogadták a köztársasági ideológia terjesztését, aminek több alkalommal is hangot adtak a törvényhozási munka során, érzékeltetve, hogy a Kms. kifejezetten a párt működésének ellehetetlenítésére irányult. Balogh Jenő a javaslat előterjesztésekor a következőket mondta: szerinte a párt „[...] nem egyéb, mint jelentéktelen embereknek, nem egészen altruista motívumokból eredő olyan agitációja, amelynek fontosságát nem szabad tulajdonítani.” Az igazságügyi miniszter közvetetten bár, de kifejezésre juttatta abbéli álláspontját, hogy e szervezet működése segítette elő a Csemegi-kódex kiegészítését, ugyanis a republikánusok tevékenységük során számos támadást intéztek Ferenc József²⁷³ magyar királlyal szemben.²⁷⁴ Hegedűs Kálmán előadóként még konkrétabb utalást tett az OKP-re, amikor azt a kijelentést tette, hogy az új szabályozás a köztársaságpartí mozgalom ellen nyújt védelmet: „[...] törpe kalandoroknak bizzar játéka ez [...] azoknak az együgyű embereknek a hiszékenységgel, akik mindenféle politikai szédelgésnek akaratszerű zsákmanói.”²⁷⁵

Mivel a dualizmusban korábban nem volt példa ilyen típusú törvényalkotásra, néhány sajtóorgánom is kifejezte véleményét, kritikát fogalmazva meg a Nagy-féle párt elleni támadások miatt. A Népszava szociáldemokrata napilap

²⁶⁷ A későbbi pártprogrammal kapcsolatban Pölöskei azt a véleményt fogalmazza meg, hogy az nem volt kellően kidolgozott, azonban a Monarchiával szemben megfogalmazott kritikái alapvetően helyesek voltak. BÓNIS i. m. 40–41.; PÖLÖSKEI (1995) i. m. 86.

²⁶⁸ BÓNIS i. m. 47.; PÖLÖSKEI (1995) i. m. 96.

²⁶⁹ PÖLÖSKEI (1995) i. m. 83.

²⁷⁰ ECKHART i. m.; ZÉTÉNYI i. m.; ZLINSZKY i. m.; NAGY J. i. m.; HORVÁTH (2017) i. m.; MÁTHÉ (2011) i. m.; MÁTHÉ (2004) i. m.; HOLLÓSI (2018) i. m. Vö. BERTÉNYI i. m.

²⁷¹ A Szent Korona-tanra a törvényjavaslat vitája kapcsán konkrétan Hegedűs Kálmán képviselő hivatkozott. *Képviselőházi Napló* (1913) i. m. 175–176.

²⁷² PÖLÖSKEI (1995) i. m. 82.

²⁷³ RASINGER i. m.; SCHWARCZWÖLDER i. m.

²⁷⁴ *Képviselőházi Napló* (1913) i. m. 83.

²⁷⁵ Uo. 175.

több cikkében kitért arra az általa ellentmondásosnak ítélt helyzetre, amelyben meglátása szerint a jogalkotó egy jelentéktelen politikai szervezettel szemben a büntetőjog eszközeivel szándékozik fellépni.²⁷⁶ A javaslat benyújtásának napján megjelentett írás így fogalmazta meg véleményét a Kms. céljáról: „[...] annak az elvnek az alkalmazása, hogy egyeseket és pártokat politikai fölfogásukért, politikai eszmék hirdetéséért, politikai agitációért, az élősző és nyomtatott betű útján végzett gondolatterjesztésért büntetőjogilag üldözni s ezeket az uralmon lévőknek kellemetlen hangokat fogházban elnémítani lehessen.”²⁷⁷

A fent ismertetett álláspontok hitelességének felmérése érdekében szükséges végigvenni a Magyar Köztársaság folyóiratban megjelent cikkeket. Ezáltal válaszolható meg az a kérdés, hogy a Kms. elfogadása valóban az OKP ellehetetlenítésére irányult-e, vagy a párttagok ténylegesen közzétettek olyan publicisztikákat, amelyek veszélyeztették a Monarchia államformáját. A megjelent művek az alábbiak szerint csoportosíthatóak: a lap néhány szerzője a királyság és a köztársaság államformáját hasonlítja össze, visszautalva ezáltal „Kossuth Lajos örökségére.”²⁷⁸ E körbe sorolható többek között Kalmár Antal: Népuralom és államforma,²⁷⁹ a Köztársasági szuverénitás,²⁸⁰ Ormos Ede: A választójog és a király,²⁸¹ illetve Kolacsovsky Lajos: Monarchia-köztársaság²⁸² című cikkei. A további írások jelentős része a kormány tagjait helyezi vizsgálódásainak tárgyává, ahol elsősorban a politikusok személyét érintő támadások fogalmazódtak meg: Nagy György például Tisza Istvánt „házsabály-haramiaként” határozta meg,²⁸³ a Nemzeti Munkapártot pedig a „bűnbanda” jelzővel illette.²⁸⁴ Magának az uralkodónak a személyét nem érintette a folyóirat, hanem a kormány tevékenységének kritikáján keresztül fogalmazták meg a királyra nézve elmarasztaló állításokat. Ebben a szellemben Kalmár Antal: Andrassy Gyula és a korrumpált monarchia című publicisztikájában kijelentette, hogy Ferenc József államfőként védelmébe vette a korrumpált magyar kormányt, ami egy köztársaságban sohasem fordulhatna elő.²⁸⁵ Végül pedig megemlíthető,

²⁷⁶ *Népszava*, 1913. június 14. 3.; *Népszava*, 1913. június 20. 2.

²⁷⁷ *Népszava*, 1913. június 14(A). 1.

²⁷⁸ NAGY (1912) i. m. 3.

²⁷⁹ KALMÁR (1911) i. m. 6–7.

²⁸⁰ KALMÁR (1912) i. m. 33.

²⁸¹ ORMOS Ede i. m. 24.

²⁸² KOLACSOVSKY i. m. 33.

²⁸³ NAGY (1912A) i. m. 1.

²⁸⁴ NAGY (1912C) i. m. 1.

²⁸⁵ KALMÁR (1913) i. m. 32.

hogy a republikánus eszme népszerűsítése érdekében sértő kijelentések jelentek meg a Habsburg-ház és a fennálló alkotmányos renddel szemben, felvetve ezzel a büntetőjogi felelősség kérdését a korabeli politikai elit részéről. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni Szeless Adorján egy írását, ahol fegyverrel kivívott szabadság eszméjét népszerűsíti, amely elsodorja a Monarchiát és megadja a népnek a szabadságot.²⁸⁶ Másutt Nagy arra buzdította az olvasókat, hogy akkor is tartsanak ki meggyőződésük mellett, ha ezzel nem tartják be a törvényes rendelkezéseket.²⁸⁷ A Monarchiát és a királyi családot érintő jelzők az alábbi címekben jelentek meg: „Összeomlott a királyhűség bálványa! Éljen a köztársaság!”²⁸⁸ „Az összedülő trónusok recsegése a népszabadság legfelsége-sebb zenéje! Ez a köztársasági eszme himnusa!”²⁸⁹

A Magyar Köztársaság tematikáját figyelembe véve tehát látható, hogy az akkori parlamenti többség szerint a valódi problémát nem az OKP megalakulása vagy a köztársasági államforma előnyeit bemutató cikkek jelentették, hiszen azok a politikai véleménynyilvánítás védelmi körébe tartoztak. Sokkal inkább a király személyét és a monarchikus államformát sértő, illetve veszélyeztető állítások miatt merült fel az államellenes cselekmények szigorúbb szabályozásának igénye. Ez a körülmény olvasható ki a Kms. javaslatának általános indokolásából is, amely a jogpolitikai célok között e párt megjelölésén túl a nyomtatott sajtóban megjelent, a király személyét sértő kijelentések nyilvánosságra kerülését jelölte meg elsődleges problémának,²⁹⁰ amelyre a Csemegi-kódex nem tudott megfelelő választ adni.

E javaslatot végül 1913. június 20-án a harmadik felolvasást követően egyhangúan elfogadta a képviselőház, így azt felirat formájában felterjesztették a főrendiházhoz,²⁹¹ ami az általános és a részletes vitát követően ugyanazt a döntést hozta meg június 25-én.²⁹² Ferenc József magyar király pedig július 29-én szentesítette a törvényjavaslatot.²⁹³

²⁸⁶ SZELESS i. m.

²⁸⁷ NAGY (1912B) i. m. 2.

²⁸⁸ NAGY (1913) i. m. 1.

²⁸⁹ NAGY (1912) i. m. 5.

²⁹⁰ *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 60.

²⁹¹ *Képviselőházi Napló* (1913) i. m. 195.; MREZSL 46. fond. *Balogh Jenő iratai*, 1. doboz, 400.

²⁹² *Főrendiházi Napló* (1914) i. m. 48.

²⁹³ KRUSZLICZ–KOVÁCS i. m. 7.

3. A törvény rendszere és az azzal kapcsolatban megjelenő jogi álláspontok

A korszak büntetőjogászai között nem alakult ki egységes vélemény sem az államellenes bűncselekmények szigorításának szükségességével, sem pedig a büntetőjogi reformokkal kapcsolatban. Angyal Pál, aki külön kommentárt is írt – útmutatót adva ezzel a Kms. jövőbeni alkalmazásának elősegítése végett – úgy fogalmazott, hogy e törvény azért fontos, mert az államnak létszüksége a monarchia államformájának megőrzése, ezért valamennyi támadást keményen meg kell torolni.²⁹⁴ Finkey Ferenc bár külön nem fejtette ki véleményét a törvényalkotással kapcsolatban, közvetetten mégis kifejezte a jogszabály megalkotásának szükségességét azáltal, hogy állást foglalt a Csemegi-kódex tényállásainak pontosítása mellett.²⁹⁵ Ezen elméleti megközelítésekkel helyezkedett szembe Doleschall Alfréd, aki a Pesti Hírlapban megjelent Elhamarkodott törvényalkotás című cikkében a Kms.-t „pongyola szerkezete” miatt kritizálta. Álláspontja szerint e bűncselekményi köröknek a szabályozása nagy körültekintést igényel, különös tekintettel a védett jogi tárgy, valamint a szabadságjogok maradéktalan érvényesülésének a fontosságára. Tehát amennyiben ez a fajta gondosság nem valósul meg, egy ilyen típusú szabályozás jogbizonytalanságot és a törvénykezés önkényességét vonja maga után. Végző konklúzióként pedig azt állapította meg, hogy a királysértési törvény ez utóbbi kategóriába sorolható.²⁹⁶

Az elhangzott ellentétes vélemények mellett a jogszabálynak a büntetőjogi rendszerben elfoglalt helye sem volt egyértelműnek tekinthető, ugyanis az 1. § a büntetőtörvénykönyv több tényállását is módosította,²⁹⁷ emellett a II. fejezetben lévő királysértés alap- és minősített esetét hatályon kívül helyezte.²⁹⁸ Ennek oka, hogy a Kms. 2. §-ban a jogalkotó kibővítette 140. §-t, ami miatt ez utóbbi rendelkezés fenntartása feleslegessé vált. A 3. § a 173. §-ban lévő izgatás különböző formáit egészítette ki,²⁹⁹ aminek a hatására a Kms. vált alkalmazandóvá

²⁹⁴ ANGYAL (1914) i. m. 3.

²⁹⁵ FINKEY (1914.) i. m. 821.

²⁹⁶ DOLESCHALL (1913) i. m. 2.

²⁹⁷ Az első tervezet szerint az 1. § a királysértés büntetét szabályozta volna. A későbbiekben szerkesztették meg oly módon a törvényjavaslat szövegét, hogy ez a szakasz a Kms. hatályát határozta meg.

²⁹⁸ ANGYAL (1930) i. m. 40–49.; BARNA Attila (2015) i. m. 215–216.

²⁹⁹ ANGYAL (1914) i. m. 68.

az úgynevezett politikai izgatás³⁰⁰ megvalósulása esetén.³⁰¹ A hatályos kódex módosítása mellett a törvény 4. §-a megváltoztatta a politikai perekben eljáró bíróságok hatáskörére vonatkozó rendelkezéseket, amire tekintettel Pölöskei Ferenc a szabályozást elsősorban esküdtbírósági reformként határozta meg.³⁰²

4. A királysértés törvényi tényállása

A Kms. 2. §-a szerinti törvényi tényállás alapesetét az valósította meg, aki a király ellen sértést követett el, vagy a király tényeit sértő módon bírálta. Összevetve a Csemegi-kódex 140. §-val, megállapítható, hogy ez esetben a királysértés büntetnének egy precízebb meghatározására került sor,³⁰³ mert a sérelem okozásának nyitott törvényi tényállásként³⁰⁴ való meghatározásán túl védett jogi tárgyként megjelent az uralkodó által megfogalmazott tényállítás is. E módosításnak a jogalapja a független felelős magyar ministerium kialakításáról szóló 1848. évi III. törvény³⁰⁵ 1. §-a, amely deklarálta a Monarcha szent és sérthetetlen mivoltát,³⁰⁶ amelyből következően az államfővel szemben megfogalmazott bírálat Angyal Pál szerint bűncselekményt valósított meg.³⁰⁷ Ez az álláspont azonban nem vált teljes mértékben elfogadottá: megemlíthető Blanár Béla képviselő, aki felszólalásában bár utalt a Kms. elfogadásának helyességére, kritikaként megemlítette azonban, hogy a király jogállását deklaráló törvényre való hivatkozás fogalomzavart okoz tekintettel arra, hogy a király felelőtlen, hiszen aktusai érvényességéhez miniszteri ellenjegyzés szükséges, tehát az uralkodó nem rendelkezhet „kormányzati ténnyel.” Tehát ez utóbbi elkövetési magatartás elkövetése a gyakorlatban nem valósulhatott meg.³⁰⁸ Doleschall Alfréd szerint a Csemegi-kódex királysértési alakzata kellő védelmet biztosított a magyar királynak. Ezzel szemben az új törvény 2. §-a már az államfővel szembeni tiszteletlenséget is büntetendővé akarja nyilvánítani. Kifejtette tovább-

³⁰⁰ ANGYAL (1931) i. m. 40.

³⁰¹ *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 63.

³⁰² PÖLÖSKEI (1995) i. m. 80.

³⁰³ Az igazságügyi bizottság jelentésében konkrétan úgy definiálta a 2. §-t, mint a királysértés minősített eseteinek az összegzése. *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 165.

³⁰⁴ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 179.; GELLÉR–AMBRUS i. m. 209.

³⁰⁵ TOMCSÁNYI i. m. 474.; CSEKEY i. m. 176.

³⁰⁶ *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 63.; ANGYAL (1914) i. m. 69.

³⁰⁷ ANGYAL (1914) i. m. uo.; DOLESCHALL (1913) i. m. 2.

³⁰⁸ *Képviselőházi Napló* (1913) i. m. 180.

bá: már így is jelentős számú királlysértési pert folytattak le a bíróságok, az ítéletekben pedig olyan enyhe büntetési tételeket szabtak ki, ami egyértelműen negatív irányba befolyásolta a Monarchia megbecsülését. Álláspontja szerint a kibővített elkövetési magatartás nem tekinthető precízen definiáltnak, melynek következtében a Kms.-t félreérthetőnek és „veszedelmesnek” tartotta.³⁰⁹

A királlysértés büntettének az elkövetője bárki lehetett,³¹⁰ a törvény e tekintetben nem határozott meg speciális feltételeket. A passzív alany a király volt, míg a két világháború között a Nemzetgyűlés a büntetőjogi védelmet az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvény³¹¹ 14. §-ának felhatalmazása alapján kiterjesztette a kormányzóra is.³¹² Eme jogszabályhely alapján indítottak büntetőeljárást többek között Károlyi Mihály³¹³ volt köztársasági elnökkel szemben a következő kijelentései miatt: Az amerikai prosperitás legendájának halála³¹⁴ címet viselő írásában a kormányzót „fordított Nelsonnak” titulálta, emellett azt állította az államfőről, hogy a magyar flottát átadta a jugoszláv nemzeti tanácsnak.³¹⁵ A másik ilyen jellegű cikke az aradi Erdélyi Élet 1930. októberében jelent meg: „Magyarországon nincs király, de van trón és korona, nincs tenger, de van tengernyi uniformis és van középkori atmosféra és pompa s a kormányzó a filmkirályok maskarádájával véteti körül magát.”³¹⁶

A királlysértés büntettének sértettje esetén jogi problémát okozott annak megítélése, vajon az elhunyt uralkodóval szemben tanúsított elkövetési magatartás a 2. § hatálya alá tartozott-e, vagy ebben ez esetben más bűncselekmény valósult meg. Ezzel kapcsolatban két nézőpont jelent meg a jogirodalomban: egyes jogászok véleménye szerint, mivel az elhunyt király halála után elkövetett bűncselekmény esetében lényegében kegyeletsértés valósul meg, ezért az nem a Kms., hanem az egy évvel később elfogadott, a becsület védelméről szóló 1914.

³⁰⁹ DOLESCHALL (1913) i. m. 2.

³¹⁰ IRK i. m. 369.; ANGYAL (1930) i. m. 39.; ANGYAL (1914) i. m. 68.

³¹¹ CSEKEY i. m. 46.; TOMCSÁNYI i. m. 353.; SZABÓ (2014–2015) i. m. 102. Vö. HOLLÓSI (2019) i. m.

³¹² IRK i. m. 369.; ANGYAL (1930) i. m. 35. Az 1920. évi I. és az 1913. évi XXXIV. törvény közötti összefüggést a Kúria a 6674/1925. számú döntésében is megállapította. LENGYEL Aurél (1927) i. m. 1.

³¹³ HAJDU i. m.; KÁROLYI i. m.

³¹⁴ KISS–KISS i. m. 357–366.

³¹⁵ BFL VII.5.c.4286/1931. 2.; KISS–KISS i. m. 358.

³¹⁶ KISS–KISS i. m. uo.; BFL VII.18.d.20/0025/1930. 1.

évi XLI. törvény (a továbbiakban: Bv.) 22. §-nak³¹⁷ a hatálya alá tartozik.³¹⁸ A Kúria azonban jogegységi döntésében ezzel ellentétes álláspontot vázolt fel, amelyben arra hívta fel a figyelmet, hogy ilyen esetekben nem csupán a Szent Korona, hanem a király tekintélye is csorbul, így az államnak kifejezetten érdeke ezen deliktum államellenes büntetté való minősítése.³¹⁹

A korszak büntetőjogászai között azonban továbbra sem alakult ki egységes nézőpont ezzel a kérdéssel kapcsolatban, amit a IV. Károly Ő felsége uralkodói jogainak és a Habsburg-ház trónörökösödésének megszüntetéséről szóló 1921. évi XLVII. törvény (a továbbiakban: detronizációs törvény)³²⁰ elfogadása csak tovább nehezített.³²¹ Dombóváry szerint „[...] meghalt királyaink emlékének kiváltságos büntetőjogi védelme a történelmi kritika szabadságát igen komoly veszélynek tenné ki [...]” Angyal Pálnak a törvény hatálybalépését követően hasonló módon az az álláspontja alakult ki, hogy a 2. §-ban meghatározott büntett mindig az éppen aktuális uralkodó ellen követhető el, tehát az elhunyt király megsértése a Csemegi-kódex 140. § (2) bekezdése által meghatározott királyi család tagjai ellen elkövetett sértést valósítaná meg.³²² Véleményét viszont 1930-ra megváltoztatta, ami kézikönyvsorozatának 7. kötetében érhető tetten, amikor már a Kúria jogegységi döntésével értett egyet. Megváltozott álláspontját a következőkkel indokolta: önmagában bármilyen elhunyt személy megsértése bűncselekmény, így ezt a körülményt a király esetében sem lehet büntetlenül hagyni. Tehát az uralkodóval szembeni kegyeletsértés sui generis deliktum, amit nem lehet azonosítani sem a Bv. 22. §-ával, sem pedig a kódex 140. §-ával, mert ezeknek a tényállásoknak a jogi tárgyai különböznek a sértés e formájától. A lemondott államfőt megillető büntetőjogi oltalommal kapcsol-

³¹⁷ ANGYAL (1928) i. m. 58.

³¹⁸ IRK i. m. 369.

³¹⁹ ANGYAL (1930) i. m. 41–42. A Kúria a 3486/1924. számú ítéletében a 2. §-t a IV. Károly Ő felsége uralkodói jogainak és a Habsburg-ház trónörökösödésének megszüntetéséről szóló 1921. évi XLVII. törvény hatályosságától függetlenül akkor is alkalmazhatónak tartotta, ha IV. Károly, mint trónjától megfosztott monarcha, valamint a már elhunyt királyok uralkodásával, vagy az ő tényeikkel kapcsolatban valósult meg a deliktum. ÁVÉDIK (1931) i. m. 90.

³²⁰ TOMCSÁNYI i. m. 325.; CSEKEY i. m. 102. Vö. SZABÓ (2017) i. m. 449.

³²¹ A detronizációs törvény hatálybalépését követően a következő jogi probléma az volt, vajon IV. Károly fia, Ottó személyét is megilleti-e a büntetőjogi védelem vagy sem. Ennek a vitának az alapja, hogy több közjogász szerint a Pragmatica Sanctio e jogszabálytól függetlenül a magyar jogrendszer részének tekintendő, tehát a Habsburgok trónra való igénye továbbra sem szűnt meg. Fontos kitétel továbbá, hogy e törvénnyel összefüggésben a Kúria jogegységi döntésében deklarálta, hogy a Habsburg-ház trónfosztása nem büntetethőséget megszüntető ok, tehát aki hajdani uralkodók tényeit megsérti, büntetőeljárás kezdeményezhető velük szemben. ANGYAL (1930) i. m. 35–36., 43.

³²² ANGYAL (1930) i. m. 42.; ANGYAL (1914) i. m. 70.; IRK i. m. 370.

latban azonban fenntartotta korábbi álláspontját, meglátása szerint ugyanis a trónját ily módon elvesztő uralkodó bár a dinasztia tagja maradt, az ellene elkövetett sértés már nem tartozik a Kms. hatálya alá.³²³

A Kms. 2. §-a két elkövetési magatartást határozott meg: az egyik a királynak a megsértése, a másik az általa kijelentett tények sértő módon való bírálata. A büntett első megvalósulási formáját sem a törvény, sem pedig az ahhoz fűzött indokolás nem definiálta tekintettel arra, hogy rendkívül sok megvalósulási formája volt, így a cselekmény befejezetté válásának megállapítása a bíróságok mérlegelési jogkörébe tartozott.³²⁴ A jogtudomány viszont egyöntetű véleményt nyilvánított azzal kapcsolatban, hogy a sértés a becsületsértésnél tágabb fogalmat jelöl.³²⁵ Egyrészt magába foglalta a becsület ellen elkövethető büntetteket, másrészt ide tartozott „[...] a király személye iránt tartozó köteles tiszteletnek feltűnő, tüntető megsértése is [...]” Ehhez kapcsolható továbbá a Kúria azon véleménye, mely szerint a királysértés abban különbözött a becsületsértéstől, hogy az államfő iránti tisztelet szükségszerűen felette állt az emberek egymás felé irányuló tiszteletadásának. Vagyis, ha bármilyen kijelentéssel csökkent a királyi tekintély, vagy annak veszélye állt fenn, megvalósult a bűncselekmény.³²⁶

A büntett elkövethető volt aktív, illetve passzív magatartással is: sértésnek minősült többek között a király vagy a kormányzó rangjának nem megfelelő módon való jelzése,³²⁷ a kormányzó nevének egy gyalázkodó kifejezéssel való együttes használata,³²⁸ a mulasztások körébe pedig az úgynevezett jelképes magatartások³²⁹ voltak sorolhatóak.³³⁰ Ezeket a cselekményeket nézve levonható az a következtetés, hogy a királysértés deliktuma kizárólag szándékosan volt elkövethető, ahol a sértési célzat és az egyenes szándék nem váltak tényállási elemekké, így a felelősség megállapíthatóságához elegendő volt a sértő kifejezések tudatos használata.³³¹ Ezzel szemben a gondatlan elkövetés Angyal

³²³ ANGYAL (1930) i. m. uo.

³²⁴ ANGYAL (1930) i. m. 43.

³²⁵ FINKEY (1914) i. m. 821.; IRK i. m. 370.; ANGYAL (1914) i. m. 70.; ANGYAL (1930) i. m. 44.

³²⁶ A Kúria ezzel kapcsolatban a 4029/1938. számú döntésében külön deklarálta, hogy az államfőt megilleti a köteles tisztelet. ANGYAL (1914) i. m. 71.

³²⁷ ANGYAL (1930) i. m. 44–46.; ANGYAL (1914) i. m. 72–73.

³²⁸ Ezt az esetet a Kúria az 5645/1924. számú döntésében fejtette ki. LENGYEL (1927) i. m. 116.

³²⁹ A jelképes magatartások alatt Angyal az olyan eseteket értette, mint amikor az elkövető nem áll fél az uralkodó jelenlétében, vagy a magyar lobogó felvonásának elmaradása. ANGYAL (1930) i. m. 45.

³³⁰ ANGYAL (1930) i. m. uo.; ANGYAL (1914) i. m. 71.

³³¹ A Kúria 2283/1939. számú jogegységi döntése is ezt jelentette ki, korábban pedig az 1239/1925. számú döntés ugyanezt deklarálta. IRK i. m. 370.; ANGYAL (1930) i. m. 47.; ANGYAL (1914) i.

szerint csak vétségnek minősült.³³² A szubjektív tényállási elemek elemzése kapcsán viszont fontos kiemelni azt az általános részi szabályt, mely szerint a bűncselekmények főszabályként kizárólag szándékosan valósíthatóak meg, amiből levonható az a következtetés, hogy a gondatlan elkövetés csak akkor pönalizálható, amennyiben azt a törvény külön így rendelte el.³³³ Mivel a Kms. 2. §-a nem tartalmazta a gondatlanságból elkövetett királysértés vétségi alakzatát, megállapítható, hogy Angyal Pálnak a gondatlansággal kapcsolatos kijelentése nem felelt meg a büntetőjogi dogmatikának. A büntett megállapíthatóságának a bűnösség fennállása mellett abban az esetben is helye volt, ha a sérelem csupán közvetve jött létre, vagyis csak további következtetések nyomán vált az uralkodó személye azonosíthatóvá.³³⁴

Az elkövetési magatartás másik esete a király vagy a kormányzó tényeinek bírálata,³³⁵ ami akkor valósulhatott meg, ha az államfő cselekményét vagy bármilyen rendelkezését bizonyíthatóan nem objektív alapon kritizálta az elkövető, és megnyilvánulását a tiszteletlenség kifejezésének szándékával tette meg.³³⁶ A fent kifejtettekből megállapítható az a körülmény, hogy a jogszabálynak ezen fordulata volt az, amit nem követett általános elfogadás a politikai és jogászai körökben, tekintettel arra, hogy e törvény ellenzői szerint a szabad véleménynyilvánításhoz való alapjog súlyos csorbát szenvedett, mert a Kms. 2. §-a alapvetően békés cselekményeket kriminalizált. Ezen ellenérveket megcáfolva megemlíthető a Kúria azon jogegységi döntése, ahol az eljárás alá vont személynek azt a kijelentését vizsgálták, mely szerint ha köztársaság volna, nem lenne ilyen rossz törvény. A legmagasabb bírói fórum deklarálta, hogy a királysértés törvényi tényállásának nem tartozott a hatálya alá a törvénnyel való egyet nem értés, illetve az olyan támadás, melyben az uralkodó személye nem került megemlítésre.³³⁷ Tehát e deliktum lényege az volt, hogy a király személyének a megsértésén keresztül a monarchia mint államforma létét valóban sértse vagy veszélyeztesse az adott kijelentés. Ellenkező esetben ezek a megnyilvánulások

m. 74.; Ávédik (1941) i. m. 39.; Ávédik (1931) i. m. 90.

³³² ANGYAL (1930) i. m. 46.

³³³ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 199.

³³⁴ ANGYAL (1930) i. m. 46.; ANGYAL (1914) i. m. 73.

³³⁵ Ezzel az elkövetési magatartással egészítették ki a Csemegi-kódex 140. §-ában lévő királysértés törvényi tényállását. ANGYAL (1914) i. m. 65.

³³⁶ Fontos megjegyezni, hogy a királysértés ezen formája rendelkezik elkövetési magatartással, így az nem tekinthető – az előző esettel ellentétben – nyitott törvényi tényállásnak. ANGYAL (1930) i. m. uo.

³³⁷ Ezt pontosan a 452/1915. számú jogegységi döntés deklarálta. LENGYEL (1916) i. m. 185–186.

nem voltak a Kms. hatálya alá vonhatóak. Kérdésként merült fel továbbá, vajon a kormány bírálata megvalósítja-e a 2. § második fordulatóát. Angyal szerint ez az eset csak akkor állhatott volna fenn, ha az elkövető kijelentései a kormány tényeivel együtt a király működését is sértette volna.³³⁸

A királlysértési tényállás minősített esetként való meghatározása a hozzá kapcsolt elkövetési módok miatt vált súlyosabban büntethetővé. Az első elkövetési forma nyomtatvány útján volt lehetséges, utalva arra, hogy e törvény a Csemegi-kódex helyett az St. fokozatos felelősségi rendszerét tartotta irányadónak,³³⁹ amely a királlysértési alakzatot tartalmazó sajtótermék szerzőjét, kiadóját és a nyomda tulajdonosának tevékenységét büntette, míg a bűncselekményben részt vevő más személyekre a büntetőkódex általános szabályai voltak irányadóak.³⁴⁰ További minősített esetként határozta meg a törvény a képes ábrázolat közszemlére tételét, valamint a nyilvánosság³⁴¹ előtti szóbeli elkövetési módot.³⁴²

A Kms. a királlysértés büntette büntetési tételeinek tekintetében jelentős módosításokat tartalmazott. A Csemegi-kódexben lévő törvényi tényállás elkövetőjét ugyanis alapesetben két évig terjedő fogházzal és hivatalvesztéssel, a minősített eset megvalósításakor három évig terjedő fogházbüntetéssel és az előbb említett mellékbüntetéssel volt pönalizálható. Ezzel szemben a 2. § jelentősen kiterjesztette az alkalmazható büntetési nemeket. Az új szabályozás szerint az alapeset büntethetővé vált a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével, a minősített esetenél pedig négyezer koronáig terjedő pénzbüntetés kiszabása is lehetővé vált a bíróságok számára.³⁴³

³³⁸ ANGYAL (1930) i. m. 47.

³³⁹ *Képviselelőházi Irományok* (1913) i. m. 63–64.; ANGYAL (1930) i. m. 48.; RÉVÉSZ (1992) i. m. 51–52.

³⁴⁰ BARNA Attila (2015) i. m. 202.

³⁴¹ Nyilvános elkövetés esetén a tettes elsőre nem meghatározható számú személyek, tömeg előtt követte el a bűncselekményt. Az indokolás szerint azért volt szükség ennek az elkövetési módnak a beemelésére, mert a nyilvános elkövetés is ugyanolyan károkat képes okozni, mint a sajtó útján elkövetett bűncselekmények. IRK i. m. 391.; *Képviselelőházi Irományok* (1913) i. m. 64.

³⁴² *Képviselelőházi Irományok* (1913) i. m. 64.; ANGYAL (1930) i. m. 48.; ANGYAL (1914) i. m. 75. Az első tervezet szövege teljesen más volt, így a végleges változat kialakításában Balogh igazságügyi miniszternek kiemelkedő szerep tulajdonítható. A levéltári forrás szerint a minősített esetet az követte el, aki „[...] a cselekményt gyülekezeten nyilvánosan szóval vagy nyomtatvány útján követi el [...]” Az igazságügyi miniszter javaslatára kikerült a gyülekezet, mint elkövetési mód, emellett a nyilvánosságot és a szóbeliséget nyomtatvány útján való elkövetés mögé helyezte. MREZSL 46. fond. *Balogh Jenő iratai*, 1. doboz, 398.

³⁴³ ANGYAL (1914) i. m. 75.; IRK. i. m. 370.; MREZSL 46. fond. *Balogh Jenő iratai*, 1. doboz, 398.

A 2. § halmazában állt a Bv. 2. §-a szerinti becsületsértés,³⁴⁴ valamint az Átv. 7. §-ban szabályozott nemzetrágalmazás büntetével.³⁴⁵ Ez utóbbi törvényi egységgel kapcsolatban példaként említhető a Garami Ernő³⁴⁶ és társai elleni büntetőeljárás. A történeti tényállás szerint a korábbi kereskedelemügyi miniszter³⁴⁷ külföldi tartózkodása alatt megírta visszaemlékezéseit a világháborút követő eseményekről, amelyet Forrongó Magyarország címen Bécsben adtak ki.³⁴⁸ Művében számos alkalommal sértő kifejezésekkel illette a kormányzót, valamint oly módon igyekezett bemutatni Horthy Miklós³⁴⁹ 1918 és 1920 közötti katonai működését, mintha a fehérterror időszaka alatt elkövetett bűncselekményekre ő adott volna parancsot:³⁵⁰ „[...] [Horthy] papagájszerűen ismételt folyton-folyvást egy rettenetes szót: felkoncolom. [...] Ő minden felelősséget a dunántúli atrocitásokért buzgón elhárított magától.”³⁵¹ A magyar állapotokról a következőképpen fogalmazott: „[...] ránszakadt a vörös bolsevizmus után az annál ezerszer gyalázatosabb, véresebb fehér bolsevizmus, amelynek megdöntése már csak harc és küzdelem útján lehetséges. [...] Kitűnt egyúttal az is, hogy ez a harc és küzdelem nem vívható meg otthon, - kitűnt, hogy aki otthon harcolni és küzdeni akar, az az életével fizet [...]”³⁵²

A megjelenést követően a nyomozóhatóságok megvizsgálták Garami memoárját, ezt követően pedig 1923 szeptemberében nyomozólevelet bocsátottak ki előállítására érdekében.³⁵³ A törvényszék végül 1930-ban elítélte a politikust arra hivatkozva, hogy könyvében olyan kijelentéseket tett, amelyek egyszerre két bűncselekményt is megvalósítottak: egyrészt a Kms. 2. §-a szerinti kormányzósértést, másrészt pedig az Átv. 7. §-ban szabályozott nemzetrágalmazás

³⁴⁴ A Kúria 8116/1925. számú jogegységi döntése szerint a becsületsértéssel megvalósult halmaz akkor valósult meg, amennyiben a lealacsonyító kifejezések használata a kormányzó felé is irányuló sértéseket tartalmazott. Ávédik (1931) i. m. 90.

³⁴⁵ ANGYAL (1930) i. m. 48.

³⁴⁶ A korábbi miniszter a kommün bukása után sem távolodott el a közélettől: 1919. augusztusában igazságügyi miniszterként helyet kapott Peidl Gyula kormányában. A románok bevonulását követően a többi oktobrista vezetővel együtt emigrációba vonult, ahol a balközép oldal meghatározó politikusává vált. BÖLÖNY–HUBAI i. m. 85.; HAJDU i. m. 352.

³⁴⁷ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 81–82.

³⁴⁸ A mű első kiadásának dátuma 1922. BFL VII.18.d.20/0001/1925. 3.

³⁴⁹ HORTHY i. m.; SCHMIDT–PAULI i. m.; TURBUCZ i. m.; HOREL i. m.; SZAKÁLY (2017) i. m.

³⁵⁰ Nincsenek dokumentumok arra vonatkozóan, hogy Horthy Miklós vagy más katonai parancsnok utasított volna a Nemzeti Hadsereget ezeknek az jogellenes cselekedeteknek a végrehajtására. SZAKÁLY (2010) i. m. 311.

³⁵¹ GARAMI i. m. 176.

³⁵² Uo. 205.

³⁵³ BFL VII.18.d.20/0001/1925. 37.

büntettét.³⁵⁴ Az ítélet indokolásában kifejtette: bár megállapították a bűnösséget, a büntetés kiszabásától eltekintenek, mert Horthy Miklós kormányzó eljárási kegyelmet adott a vádlottnak, így csupán a Csemegi-kódex 62. §-a alapján elrendelték a Magyarországon lévő műveinek elkobzását és megsemmisítését.³⁵⁵ Az elsőfokú döntés ellen a Népszava könyvkereskedés képviselője fellebbezést nyújtott be,³⁵⁶ azonban az ítélőtábla 1931 januárjában helybenhagyta az ítéletet.³⁵⁷

Garami Ernő még az 1920-as években visszatért Magyarországra, és tovább folytatta közéleti tevékenységét.³⁵⁸

5. A királyság intézményének megszüntetésére irányuló mozgalom kriminalizálása

A Kms. törvényjavaslatának indokolása szerint a Csemegi-kódex 140. §-a mellett a 173. § által szabályozott³⁵⁹ politikai izgatás³⁶⁰ is módosításra szorult. A jogszabályhely hiányosságát abban állapították meg, hogy a jogi tárgyak taxatív felsorolásával³⁶¹ más védendő értékeket sértő mozgalmak nem kerülhettek a büntetőtörvénykönyv hatálya alá.³⁶² Ennek a hézagnak a kiküszöbölése érde-

³⁵⁴ Uo. 3. Angyal Pál egyik tankönyvében kifejtette, hogy a kormányzósértés és a nemzetrálgalmazás együttes megvalósulása halmazatot hoz létre. ANGYAL (1930) i. m. 48. A kormányzósértés bírói gyakorlatáról ld. BARNÁ ATTILA (2019) i. m.: RÁCZ i. m.

³⁵⁵ BFL VII.18.d.20/0001/1925. 2., 9.

³⁵⁶ A Bp. 477. § (2) bekezdése értelmében, amennyiben az ügyész egy sajtótermék elkobzását és megsemmisítését indítványozza a bíróság előtt, akkor a tárgyaláson részt vehetnek azok, akiknek a műre valamilyen igényük van. Az eljárás alatt a vádlottat megillető jogokat gyakorolhatják.

³⁵⁷ BFL VII.18.d.20/0001/1925. 14. A korábbi kereskedelemügyi miniszter mellett ugyanebben az eljárásban vádat emeltek továbbá Linder Bélával, Jászi Oszkárral, Károlyi Mihállyal és Szende Pállal szemben nemzetrálgalmazás gyanúja miatt. Garamihoz hasonlóan velük szemben is nyomozólevelet bocsátott ki az ügyészség 1927-ben, azonban a körözés eredménytelenségére hivatkozva 1937 júliusában a vádhatóság kérelmet nyújtott be a vádtanácsnak az eljárás megszüntetésére. A büntetőeljárás hivatalosan 1940 májusában ért véget a Csemegi-kódex 106–108. §-ban szabályozott elévülés beállta miatt. BFL VII.18.d.20/0001/1925. 27.

³⁵⁸ MÁRKI-ZAY i. m. 40.

³⁵⁹ A 173. § a 171. §-ban szabályozott izgatás törvényi tényállásának minősített esetét pönalizálta.

³⁶⁰ ANGYAL (1931) i. m. 40.

³⁶¹ Ezek voltak a király személyének sérthetlensége, a trónöröklés törvényes rendje, az alkotmányos államforma, a törvény kötelező ereje, az alkotmány egyes intézményei, a monarchia másik államával fennálló kapcsolat, a magyar államot képező országok közt fennálló államközösség, a királynak, az országgyűlésnek, az országgyűlési bizottságoknak, a közös ügyek tárgyalására hivatott bizottságoknak a törvényes joga.

³⁶² *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 62.; ANGYAL (1914) i. m. 66.

kében a Kms. 3. §-a büntetni rendelte azt, aki a királyság intézményének megszüntetésére irányuló mozgalmat kezdeményezett, szervezett, vagy vezetett, abban tevékenyen részt vett, valamint aki nyomtatvány, irat, képes ábrázolat közszemlére tételével, vagy nyilvánosság előtt szóval a királyság intézménye ellen lázított, vagy politikai célzattal megtámadta.³⁶³ A törvény szövege alapján levonható a következtetés, bár a képviselőházi vita és a sajtócikkek egyetértően azon az állásponton voltak, hogy a Kms. megalkotása az OKP működése ellen irányult, absztrakt szinten azonban valamennyi, a Monarchiát fenyegető szervezkedés is üldözendővé vált.³⁶⁴

A képviselőházi vita során Hegedűs Kálmán előadó szerint az államnak kötelessége megvédenie magát a törvényhozáson keresztül azon agitációkkal szemben, amelyek az államhatalom meggyengítésére irányulnak,³⁶⁵ ezért támogatta ennek az új tényállásnak a bevezetését. Ezzel a véleménnyel szemben Doleschall Alfréd azt írta a Pesti Hírlapban megjelent cikkében, hogy Magyarországon kívül nincs más olyan európai állam, ahol a politikai mozgalmakat a büntetőjog eszközeivel üldöznék. Jogi ellenérvei között továbbra is kiemelte a Csemegikódex kiterjedt szabályozását, ami a szabad véleménynyilvánítás alapjogát tiszteletben tartja. Kiemelte még a nyilvános elkövetési mód mellőzését, emellett pedig felhívta a figyelmet a lázítás törvényi tényállására, ami miatt ez a szabályozás feleslegessé vált.³⁶⁶ A Népszava a Fogházba az egész párttal! című cikkében a következőt állította: a törvényt kifejezetten a köztársasági párttal szemben alkották meg, ahol a felelősségre vonást a párttagság már önmagában megalapozta.³⁶⁷

A fenti jogi és politikai vélemények valóságtartalmának megállapításához a Kms. 3. §-nak az elemzése szükséges. E bűncselekmény jogi tárgya a Csemegi-

³⁶³ Kovács (1965) i. m. 242. Balogh Jenő levéltári irataiban látható, hogy a Kms. tervezetének a szövege némileg más volt. E szerint „aki a királyság alkotmányos megszüntetésére irányuló mozgalmat, kezdeményez, szervez vagy vezet, vagy ily mozgalomban más módon tevékenyen részt vesz, úgyszintén az, aki gyülekezeten nyilvánosan szóval vagy nyomtatvány útján a királyság alkotmányos intézményét ily mozgalom érdekében megtámadja vagy az ellen lázít [...]” A javaslatból az „alkotmányos” jelző végül nem került bele, az igazságügyi miniszter pedig a „gyülekezet” elkövetési módját törölte ki a javaslatból. Indítványozta továbbá az „mozgalom érdekében” a „mozgalom előmozdítását,” mint a bűncselekmény egyik célját, azonban ez nem került bele a törvényjavaslatba. MREZSL 46. fond. *Balogh Jenő iratai*, 1. doboz, 98.

³⁶⁴ *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 64.

³⁶⁵ *Képviselőházi Napló* (1913) i. m. 175.

³⁶⁶ A jogszabály szöveget megvizsgálva látható, hogy Doleschall Alfrédnak az elkövetési móddal kapcsolatos kiritkája nem felelt meg a valóságnak. DOLESCHALL (1913) i. m. 2–3.

³⁶⁷ *Népszava*, 1913. június 14. 1.

kódex 173. §-hoz hasonlóan a monarchia államformája volt,³⁶⁸ aminek bárki az alanyává válhatott,³⁶⁹ amennyiben a magatartásának tényállásszerűsége bebizonyosodott.

A királyság intézménye elleni büntett elkövetési magatartásai két csoportra voltak oszthatóak. A törvény első felében a politikai mozgalmakkal összefüggő „fokozatos jelentőségű cselekvéseket”³⁷⁰ pönalizálta a jogalkotó, míg a másik kategória a lázítás és a politikai célzatú támadás különböző formái voltak. A törvényi tényállás első esetei körébe tartoztak a kezdeményezés, a szervezés, a vezetés, valamint a tevékeny részvétel,³⁷¹ melynek az ily módon való részletes szabályozására az indokolás szerint azért volt szükség, hogy a bűncselekmény megvalósulása esetén valamennyi elkövetési magatartást egyenlő módon bírálhassanak el.³⁷² Ennek a büntetőpolitikai célnak a megvalósítása érdekében a Kms. a kriminalizált cselekményeket ugyanazzal a büntetési tétellel sújtotta.³⁷³ A politikai mozgalomban, vagy azzal összefüggésben elkövethető bűncselekményekkel Angyal Pál több művében részletesen foglalkozott. Az ő elhatárolása szerint kezdeményezés alatt olyan ötleteket, kezdeményezéseket, indítványokat kellett érteni, amelyek alkalmasak más személyeket „aktív cselekvésre” ösztönözni. Ez jelenthette megbeszélések összehívását néhány ember részvételével, vagy különféle előkészítő cselekmények megszervezését és véghezvitelét. Fontos kitétel ezen elkövetési magatartás tekintetében, hogy nem volt szükséges az eredmény bekövetkezése, elégséges volt a bűncselekmény realizálásának megkezdése.³⁷⁴ Így elmondható, hogy azok a köztársasági aktivisták, akik előirányozták egy, a monarchia megdöntésére irányuló mozgalom létrejöttét, a kezdeményezés büntettét valósították meg.

A Kúria 3141/1923-as jogegységi döntésében megfogalmazott álláspontja szerint a szervezés elkövetési magatartása a kezdeményezéssel egyezett meg. Ebben az esetben az elkövető ugyanis a tömeg egybegyűjtésével és az ott lévő emberek véleményének a befolyásolásával egy olyan társadalmi szintű hatást szándékozott létrehozni, amely alkalmas a monarchikus államforma veszélyez-

³⁶⁸ ANGYAL (1931) i. m. 61.; IRK i. m. 397.

³⁶⁹ ANGYAL (1914) i. m. 78.

³⁷⁰ LENGYEL (1924) i. m. 125.

³⁷¹ KOVÁCS (1965) i. m. 242.

³⁷² *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 64.

³⁷³ ANGYAL (1914) i. m. 78.

³⁷⁴ Tekintettel arra, hogy az Átv. elkövetési magatartásai majdnem megegyeznek a Kms. 3. §-val, lehet a rendtörvénnyel kapcsolatos szakirodalomra is hivatkozni. DRÓCSA (2017B) i. m. 220. Vö. ANGYAL (1929) i. m. 31.; FINKEY (1923) i. m. 182.

tetésére.³⁷⁵ E magyarázat alapján szervezésnek minősült egy, a Kms. hatálya alá tartozó mozgalom szabályzatának a megírása, vagy egy gyűlés összehívása.³⁷⁶

Vezetőnek az volt tekinthető, aki meghatározta a mozgalom irányvonalát, tehát kijelölte „a cselekvés célját és módját.” A vezetés, mint elkövetési magatartás tehát csak akkor állhatott fenn, ha a korábbiakban létrejött már valamilyen szervezkedés. Működése így azért volt fontos, mert elősegítette a bűncselekmény tovább fejlődését. Ebből megállapítható az is, hogy oly módon is betölthetővé vált ez a pozíció, ha az elkövető korábban nem fejtett ki kezdeményező magatartást, csupán a megmozdulás működtetésében játszott szerepet.³⁷⁷ Tehát vezetőnek minősíthető az az elkövető, aki az adott mozgalom elnöke, és szellemi irányítója volt.³⁷⁸

Az utolsó elkövetési magatartás a tevékeny részvétel, amely az előző cselekményekhez képest enyhébb formája volt a 3. §-ban meghatározott büntettnak. Angyal szerint ez a tényállás a „gerince az egész deliktumnak,” ugyanis mindegyik törvényben szabályozott cselekmény egyfajta részvételnek volt tekinthető, csupán a súlyosító körülmények miatt estek más megítélés alá.³⁷⁹ Vagyis röviden ez a cselekmény a mozgalomban való tagságot jelentette azzal a megszorítással, hogy az egyszerű jelenlét nem vált üldözendővé, csak az aktív tevékenység, mint például egy gyűlésen való felszólalás, vagy pénzgyűjtés.³⁸⁰

A Kms. 3. §-nak második része a monarchia intézményével szembeni lázítás, és a politikai célzatú támadás voltak, amelyek csak a 2. § minősített esetében szabályozott elkövetési módokkal válhattak tényállásszerűvé. Már korábban említésre került az Igazságügyi Bizottság azon jelentése, amelyben támogatta a törvény elfogadását, azonban a tényállás módosítását tanácsolta, mert álláspontja szerint a javaslat nem fejtette ki kellően a lázítás és a politikai célzat egymáshoz való viszonyát. Ez pedig azt a látszatot keltette, mintha az első elkövetési magatartásnál külön kellene bizonyítani a célzat megvalósulását. Holott a lázítás szükségszerűen magába foglalta a politikai célzatot is, ezért annak fennállását nem lett volna tanácsos a bíróságok számára külön vizsgálat tárgyává tenni.³⁸¹ Ennek hatására a törvényszöveg végleges változata a következőképpen hangzott: „[...] aki nyomtatvány útján, vagy pedig irat, vagy

³⁷⁵ LENGYEL (1924) i. m. 126.

³⁷⁶ ANGYAL (1914) i. m. 78.

³⁷⁷ DRÓCSA (2017B) i. m. 221.; ANGYAL (1929) i. m. 32.

³⁷⁸ ANGYAL (1914) i. m. 78.

³⁷⁹ DRÓCSA (2017B) i. m. 221.; ANGYAL (1929) i. m. 35–36.

³⁸⁰ ANGYAL (1914) i. m. 78.

³⁸¹ *Képviseelőházi Irományok* (1913) i. m. 166.; ANGYAL (1931) i. m. 66.; ANGYAL (1914) i. m. 79.

képes ábrázolat közszemlére tételével, vagy nyilvánosan szóval a királyság intézménye ellen lázít, vagy a királyság intézményét ugyanily módon politikai célzattal megtámadja [...]”³⁸²

A lázítás cselekménye lényegében megegyezett a Csemegi-kódex IV. fejezetében meghatározott lázadás büntetőjogi kategóriájával. E magatartás büntethetőségének szigorítása azért volt szükséges, mert ez a cselekmény szükségszerűen kívül esett a békésen megfogalmazott gondolatok körén,³⁸³ közvetlenül sértve vagy veszélyeztetve a fennálló alkotmányos rendet. A lázítás mellett szabályozott megtámadás ellentettje volt a tudományos véleménynyilvánításnak, ugyanis utóbbi egy nyugodt hangvételű kommunikációt feltételez. E magatartás azonban az indulatok és az ellentétes érzelmek felkorbácsolását célozta. Tehát ez esetben egy közvetett magatartásról volt szó, ami negatívan állította be a monarchikus államformát.³⁸⁴ E két büntett elhatárolását Angyal Pál a következőképpen fogalmazta meg. „A támadó az értelmén keresztül akar hatni az érzelmi világra [...] a lázító az érzelmek felzaklatásával oly szenvedélyeket kelt, melyek szinte automatikusan ragadnak a cselekvésre.”³⁸⁵ A 3. § ezen része nem volt eredmény bűncselekménynek tekinthető, tehát a befejezettségnek nem volt feltétele, hogy ezek az elkövetési magatartások valamilyen hatást gyakoroljanak a nyilvánosságra.³⁸⁶

A Kúria a Kms. 3. §-át több jogegységi döntésében vizsgálta, éles határvonalat húzva az államot érintő, békés úton megfogalmazott kritika és a két elkövetési magatartás között. Ennek hatására a legmagasabb bírói fórum több büntetőperben felmentő ítéletet hozott a vádlottal szemben. Példaként megemlíthető a Kúria 6666/1923. számú döntése, ahol a vád tárgya az volt, hogy a gyanúsított Kossuth Lajos halálának évfordulóján tartott beszédében az európai köztársaságok bemutatásával hangoztatta ennek az államformának az előnyeit. Az ítélet azonban megállapította: a Monarchiát verbálisan semmilyen támadás nem érte, így nem állapította meg a bűnösséget.³⁸⁷ Ugyanerre a következtetésre jutott a 325/1932. számú döntésében is, ahol a vádlottal szemben az „Éljen a köztársaság!” felkiáltás miatt indítottak büntetőeljárást, viszont a Kúria kimondta, hogy a más államforma szóbeli pártolása önmagában nem bűncselekmény.³⁸⁸

³⁸² KOVÁCS (1965) i. m. 242.

³⁸³ ANGYAL (1931) i. m. 66.

³⁸⁴ Uo. 59.

³⁸⁵ Uo. 59–60.

³⁸⁶ Uo. 60.

³⁸⁷ LENGYEL (1925) i. m. 38.; ÁVÉDIK (1931) i. m. 91.

³⁸⁸ LENGYEL (1933) i. m. 74.; ÁVÉDIK (1934) i. m. 37.

Összességében látható: a bírói gyakorlatban kialakult álláspont szerint a szóban kifejezett szimpátia, valamint az objektív és tárgyilagos kritika³⁸⁹ sem a királysértést, sem pedig a 3. §-t nem valósította meg.

A politikai mozgalommal kapcsolatos deliktumok büntetési nemei megegyeztek a királysértés esetén kiszabható esetekkel, csupán a javaslat szövegében történt változás, mert az államfogházban eltöltött szabadságvesztés tartamát három évről öt évre súlyosbította a jogalkotó, ezzel párhuzamosan pedig a deliktumot a vétségi kategóriába sorolta át.³⁹⁰ E szabályozási formával kapcsolatban Doleschall Alfréd kritikaként azt fogalmazta meg, hogy az ellenkezik a Csemegi-kódex 20. §-ában meghatározott büntetéskiszabási alapelvekkel,³⁹¹ mely szerint csak az öt év alatti büntettek minősülhetnek vétségnek, az e fölötti időtartam esetében kiszabott büntetések csak büntettekkel szemben állapíthatók meg. Tehát a Kms. szembe helyezkedett a büntetőjog általános részében meghatározott dogmatikával, ami a cikk írója szerint igen komoly aggályokat vetett fel. E hibának a kiküszöbölése végett az Igazságügyi Bizottság jelentésében azt kérte, hogy a törvényjavaslat végső szövegébe a cselekmény vétségnek való minősítése ne kerüljön bele, lehetőséget adva a bírák számára, hogy mérlegelési jogkörükben eldönthessék, pontosan milyen minősítésű történeti tényállás valósult meg.³⁹² Ez a megoldás végül egyezett a kódex 20. §-a által szabályozott azon kitételrel, ami lehetővé tette az államfogháznak a büntettekkel szembeni alkalmazhatóságát, feloldva ezzel a büntetőjog tudománnyal szembeni ellentmondást.

6. Módosítások a politikai perekben alkalmazott büntetőeljárásban

A Kms. 4. §-ának javaslata szerint a törvényben meghatározott bűncselekmények elbírálása a királyi ítélőtáblák székhelyén működő királyi törvényszékek, Budapesten pedig a fővárosi királyi büntető törvényszékeknek a hatáskörébe került át,³⁹³ háttérbe szorítva az esküdtbíróóság intézményét a politikai perekben. A törvény hatályba lépése azonban komoly hatásköri ellentmondást

³⁸⁹ LENGYEL (1925) i. m. 37.

³⁹⁰ *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 58. MREZSL 46. fond. *Balogh Jenő iratai*, 1. doboz, 398.

³⁹¹ DOLESCHALL (1913) i. m. 3.

³⁹² *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 166.

³⁹³ Uo. 59.

eredményezett volna a jogalkalmazás terén, hiszen e rendelkezés alapján a Csemegi-kódexben lévő izgatás esetei felett továbbra is az esküdtszék,³⁹⁴ míg a Kms. alapján indított eljárásokban a törvényszék hozott volna ítéletet. Ennek a helyzetnek a kiküszöbölése érdekében az Igazságügyi Bizottság indítványozta a 4. § kiterjesztését a kódex 173. §-ának hatálya alá tartozó cselekményekre is, tekintettel arra, hogy a Kms. és az előbb említett törvényi tényállások alapvetően ugyanazt a bűncselekményi kört pönalizálták.³⁹⁵

A királysértési törvénynek a hatáskört módosító szabályozása okozta a legnagyobb felháborodást a politikai életben. A Népszava napilap szerint a szakbírák eljárása a választott laikus bírák helyett az önkényt testesítette meg, mert a törvényszéken kizárólag a király által kinevezett jogászok tevékenykedhettek, tehát az igazságszolgáltatás átalakításával megvalósult a Kms. „gonosz célja.”³⁹⁶ Ugyanezen a platformon a Tiszáék bosszút állanak című cikkben kifejezésre juttatta az újságíró azon véleményét, mely szerint az esküdtszék kikapcsolása a politikai perekből azért volt hátrány, mert csak a közvélemény tudta igazán megállapítani az adott cselekmény jogellenes voltát.³⁹⁷

A parlamenti vita során Balogh Jenő igazságügyi miniszter reagált a sajtóban megjelent negatív véleményekre. Kifejtette: az esküdtbírói rendszernek vannak előnyei, azonban a kontinensen nem lehetett teljes mértékben megvalósítani, mert ez az angol eljárásjog sajátossága. Elismerte, hogy Deák Ferenc³⁹⁸ az 1843-as büntetőjogi javaslatban³⁹⁹ kilátásba helyezte és támogatta ezt az intézményt, azonban meglátása szerint a XX. század laikus bírósága számtalan alkalommal „törvényen fölül” helyezte magát, ami egyáltalán nem felelt meg a XIX. század eszményképének.⁴⁰⁰ A miniszter hozzátette: az esküdteknek a büntetőeljárásban igazságszolgáltatási és nem politikai feladatai vannak, ami a szubjektív „hajlandóságok” miatt nem tud megvalósulni. Ezt az általa felvázolt problémát az alábbi példával mutatta be: „[...] ha előáll valaki díszmagyarban és nekik politikai értetlenségeket szaval és akkor mindenkit fel tudnak menteni [...] mert azt a bűncselekményt egy magyar ember követte el: [...] az ilyen

³⁹⁴ ANTAL (2006) i. m. 171–265. Vö. ANTAL (2017) i. m.

³⁹⁵ *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 166.

³⁹⁶ *Népszava*, 1913. június 14(A). 1.

³⁹⁷ *Népszava*, 1913. június 20. 2.

³⁹⁸ DEÁK–MOLNÁR i. m.

³⁹⁹ BARNA Attila (2015) i. m. 118–159. Vö. FAYER (1902) i. m. 6–131.

⁴⁰⁰ *Képviselőházi Napló* (1913) i. m. 177–178.

esküdtszék nem az én eszményem.⁴⁰¹ Zárásként megcáfolta azokat a híreket, amely szerint a kormány a teljes esküdtszéki rendszert fel akarja számolni. Ezzel szemben céljuk csak az ebben a büntetőeljárás fórumában lévő hiányosságok kiküszöbölése volt.⁴⁰² Blanár Béla képviselő egyetértett az igazságügyi miniszter álláspontjával, azzal érvelve, hogy a politikai büntetteket és a szabadságjogokat egy vékony határ választja el egymástól, ezért ezeknek az eseteknek az elbírálását nem lehet laikus emberekre bízni.⁴⁰³ A törvényjavaslat indokolása ezeket a felszólalásokat alátámasztva példaként említette a Csemegi-kódex 140. §-a alapján lefolytatott pereket, ahol az esküdtbíróság felmentő ítéleteket hozott arra hivatkozva, hogy a történeti tényállásban sosem a király személyét érte támadás, hanem a kormány tevékenységét kritizálták. Ezek a döntések pedig tovább rontották az uralkodó tekintélyét.⁴⁰⁴

A Kms. 4. § (2) bekezdése az Igazságügyi Bizottság kérésére közvetett módon szabályozta a törvénynek a visszamenőleges hatályát, ugyanis e jogszabályhely szerint azokban a büntetőügyekben, ahol a hatályba lépést megelőzően kitűzték a főtárgyalást, a korábbi eljárási szabályok voltak továbbra is irányadóak.⁴⁰⁵ Tehát ebből az ügynevezett méltányossági kivételből az a következtetés vonható le, hogy a Kms. rendelkezései a hatálybalépést megelőzően elkövetett bűncselekményekre is alkalmazhatóvá váltak, feltéve, ha az eljárás még nem jutott el a bírósági szakaszba.⁴⁰⁶

A visszamenőleges hatállyal kapcsolatban fontos megemlíteni a Csemegi-kódex 2. §-át, amely az időbeli hatállyal összefüggésben a következőt deklarált: amennyiben a bűncselekmény elkövetése és az ítélethozatal között más jogszabályok lépnek hatályba, az alkalmazható, amelyik az enyhébb intézkedést teszi lehetővé. Tehát ezzel a rendelkezésével kizárta a visszamenőleges hatály alkalmazását a büntetőjogban, amivel a Kms. teljes mértékben szembehelyezkedett, mert az új szabályozás célja az államellenes bűncselekmények bizonyos

⁴⁰¹ Az igazságügyi miniszter ezzel a kijelentésével feltehetőleg Bajcsy-Zsilinszky Endre és testvérének perére utalt. A történeti tényállás szerint a vádlottak behatoltak a Magyarországi Parasztpárt alapítójának, Áchim. L. Andrásnak a lakásába. Az érintettek összeverekedtek, melynek során Bajcsy-Zsilinszky Endre két pisztolylövéssel halálosan megsebesítette a sértettet. Az esküdtszék végül felmentő ítéletet hozott, amelyben az is közrejátszhatott, hogy a vádlottak tisztii egyenruhában jelentek meg a tárgyaláson. DOMOKOS (1978) i. m. 134–169.; FÉNYES Samu i. m.; BARTHA i. m. 50–81.

⁴⁰² *Képviselőházi Napló* (1913) i. m. 178.

⁴⁰³ Uo. 181.; *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 62.

⁴⁰⁴ *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. uo.

⁴⁰⁵ Az eredeti tervezet nem tartalmazta a visszamenőleges hatály ezen formáját. KOVÁCS (1965) i. m. 242.; MREZSL 46. fond. *Balogh Jenő iratai*, 1. doboz, 398.

⁴⁰⁶ ANGYAL (1914) i. m. 81–82.; *Képviselőházi Irományok* (1913) i. m. 166–167.

csoportjainak a szigorítása volt. Azonban fontos figyelemmel lenni az I. világháború kitörését megelőző bírói gyakorlatra, ugyanis e törvény hatályba lépését követően az esetek döntő többségében felmentő ítéletet hozott a törvényszék, vagy eljárást megszüntető végzés kibocsátására került sor a korábban elkövetett deliktumok elbírálásakor,⁴⁰⁷ kikerülve ezzel az új eljárásjogi szabály alkalmazását.

7. A Kms. hatályának kérdése és alkalmazása a két világháború közti korszakban

A Horthy-korszakban lefolytatott büntetőeljárásokban, ahol a Kms. királlysértési alakzatának megvalósulását állapította meg a bíróság, a védelem semmisségi panaszt nyújtott be a Kúriához arra való hivatkozással, hogy e törvény már nem része a hatályos büntetőjogi rendszernek.⁴⁰⁸ Ennek alapja érvelésük szerint a népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény 9. §-a volt, amely a törvényt hatályon kívül helyezte.⁴⁰⁹ Ezek a perorvoslati indítványok elutasításra kerültek a legmagasabb bírói fórum azon indokolásával, hogy a törvény érvényessége az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvény 9. §-a alapján állapítható meg, ami az 1918 és 1920 között fennálló alkotmányos válság idejét ex-lex állapotnak minősítette, így iktatva ki a magyar jogrendszerből az ezen időszak alatt elfogadott jogszabályokat.⁴¹⁰ Ezzel kapcsolatban az alábbi kijelentés jelent meg a Kúria 3145/1923. számú jogegységi döntésben: ez az „[...] érvelés nem egyéb, mint meddő tagadása az élő törvény erejének és a jogfolytonosságtól való önkényes eltávolodás.”⁴¹¹

A királlysértési törvény hatályával kapcsolatos jogi problémák a II. világháborút követően is fennmaradtak, ugyanis a Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. törvény 2. § (1) bekezdése bevezette a köztársaságot,⁴¹² majd a kommunisták új rendtörvénye, a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény 12. § (2) bekezdése hatályon kívül helyezte

⁴⁰⁷ BÓNIS i. m. 77–78.

⁴⁰⁸ LENGYEL (1924) i. m. 125.; LENGYEL (1925) i. m. 37.

⁴⁰⁹ *Belügyi Közlöny* i. m. 290–292.

⁴¹⁰ 2898/1925. számú döntés. LENGYEL (1928) i. m. 156.

⁴¹¹ LENGYEL (1924) i. m. 125.

⁴¹² HORVÁTH (2017A) i. m.; SCHWEITZER (2017) i. m.

te az Átv.-t, azonban a Kms. hatályon kívül helyezéséről egyik jogszabály sem rendelkezett. Így feltételezhető, hogy ennek a melléktörvénynek a létezését az 1945 utáni büntetőjogászok teljes mértékben figyelmen kívül hagyták. Vagyis a törvény kiiktatása a jogrendszerből közvetetten valósult meg: az Igazságügyi minisztérium 1952-ben kiadott egy jogszabálygyűjteményt a hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása (a továbbiakban: BHÖ)⁴¹³ néven, amely a hatályos büntetőtörvények szövegét tartalmazta,⁴¹⁴ kihagyva a Kms.-t a büntetőjogi szabályozásból.

---

⁴¹³ *A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállításának (BHÖ) jelentősége, sz. n. i. m.*

⁴¹⁴ KAHLER i. m. 184.

IV. FEJEZET

AZ ELSŐ RENDTÖRVÉNY: A NÉPKÖZTÁRSASÁGI ÁLLAMFORMA VÉDELMEÉRŐL SZÓLÓ 1919. ÉVI XI. NÉPTÖRVÉNY

1. Alkotmányjogi változások Magyarországon 1918-ban és a rendtörvény bevezetésének szükségessége

A népköztársaság⁴¹⁵ kikiáltása után, 1918 novemberétől fokozatosan megerősödött a Kun Béla⁴¹⁶ által vezetett Kommunisták Magyarországi Pártja (a továbbiakban: KMP),⁴¹⁷ akik politikai programjukban a világforradalmat hirdették, a gyakorlatban azonban a szovjet tanácsrendszer és a proletárdiktatúra bevezetésén munkálkodtak.⁴¹⁸ Az új állam meggyengítésének érdekében a kommunisták jelentős anyagi támogatásokat kaptak Moszkvából, amiket propaganda célokra fordítottak: ezek közé tartozott többek között a bolsevik röpiratok terjesztése,⁴¹⁹ valamint a párt lapjának, a Vörös Újságnak⁴²⁰ a rendszeres megjelenítése.⁴²¹

A szélsőséges politikai mozgalmak elterjedése végül olyan komoly kormányválságot⁴²² okozott, hogy 1919 januárjában Károlyi Mihály ideiglenes köztársasági elnöki kinevezését követően⁴²³ a minisztertanács elérkezettnek látta az időt

⁴¹⁵ KOVÁCS (1969) i. m.; HATOS i. m. Vö. GRATZ (1935) i. m. 37.; SALAMON i. m. 71.

⁴¹⁶ BORSÁNYI i. m.; PIL-VI-709. fond-*Kun Béla iratai*; BÖLÖNY-HUBAI i. m. 83.

⁴¹⁷ ERÉNYI-HAJDU-GÁBOR-MILEI i. m. 135.; HATOS i. m. 385–405.

⁴¹⁸ SALAMON i. m. 88.

⁴¹⁹ SALAMON i. m. uo.; NÁNÁSSY (1919) i. m. 28.

⁴²⁰ NÁNÁSSY (1919) i. m. uo.; GRATZ (1921) i. m. 735.

⁴²¹ A kommunista propaganda terjedését jelentősen elősegítette az a körülmény, hogy a Károlyi-kormány elfogadta, majd 1918. december 7-én kihirdette a sajtó szabadságáról szóló 1918. évi II. néptörvényt, melynek 1. §-a eltörölte a sajtótermékek előzetes vizsgálatát és a terjesztéshez szükséges hatósági engedélyt. SCHÖNWALD (1969) i. m. 255.

⁴²² GRATZ (1935) i. m. 64.

⁴²³ KOVÁCS (1969) i. m. 74.

a KMP megfékezésére, ezért felhatalmazta Nagy Vince belügyminisztert⁴²⁴ a szükséges intézkedések foganatosítására azzal a megszorítással, hogy a hatóságok kizárólag bűncselekmény vagy annak előkészülete ellen léphetnek csak fel.⁴²⁵ Ennek eredménye a XX. századi magyar büntetőjog első rendtörvénye, a népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény (a továbbiakban: néptörvény, rendtörvény),⁴²⁶ amely elfogadásának napján azonnal hatályba lépett. Fontos azonban kiemelni azt a körülményt, hogy a jogszabályt a kihirdetésekor néptörvényként definiálták, holott azt – a parlament működésének hiánya miatt⁴²⁷ – a minisztertanács fogadta el. Tehát az 1919. évi XI. néptörvény formai szempontból csupán egy rendeletnek tekinthető. Juhász Nagy Sándor igazságügyi miniszter⁴²⁸ visszaemlékezésében utalt erre a körülményre: szerinte a Berinkey-kormány⁴²⁹ tisztában volt a jogszabály megalkotásának „diktatórikus” jellegével, így a néptörvényt csak az átmenetiség jegyében alkották meg a politikai konszolidáció elérése érdekében.⁴³⁰ Ettől függetlenül méltányolandó a kabinet erőfeszítése a radikális csoportok megfékezése érdekében.

2. A néptörvény elemzése

2.1. Az államfelforgatás⁴³¹ alapesetének törvényi tényállása

A néptörvény 1. §-a szerint akinek cselekménye közvetlenül arra van irányozva, hogy Magyarország népköztársasági államformája erőszakkal megváltoztassék, büntett miatt tíz évtől 15 évig terjedő fegyházzal büntetendő.⁴³² Ebben az eset-

⁴²⁴ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 82., NAGY Vince i. m.

⁴²⁵ SALAMON i. m. 114.

⁴²⁶ NAGY Szabolcs i. m. 185.; *Pesti Hírlap*, 1919. február 9. 3.

⁴²⁷ A magyar országgyűlés alsóháza 1918. november 16-án feloszlatta saját magát, a felsőház pedig szüneteltette működését. A törvényhozó hatalom csak 1920-ban alakult meg. *Képviselőházi Napló* (1918) i. m. 451.; *Főrendiházi Napló* (1919) i. m. 234–236.; GRATZ (1935) i. m. 37.; BATTYÁNYI i. m. 39.

⁴²⁸ JUHÁSZ NAGY i. m.

⁴²⁹ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 82.

⁴³⁰ Az igazságügyi miniszter szerint a kormány azt tervezte, hogy a néptörvényeket az 1919 tavaszán megtartott választásokat követően összeülő országgyűlés felülvizsgálja. JUHÁSZ NAGY i. m. 439.

⁴³¹ Ezt a tényállást az 1921. évi III. törvénnyel összefüggésben Angyal Pál már államfelforgatásnak nevezte, ezért szakirodalom hiányában én is így fogom hívni ezt a bűncselekményt.

⁴³² *Belügyi Szemle* i. m. 290.

ben a jogalkotó nem határozta meg pontosan az elkövetési magatartásokat,⁴³³ csupán a bűncselekmény objektív célját jelölte meg.⁴³⁴ Lényegében ily módon kifejezésre jutott az a körülmény, hogy bármilyen tevékenység, amely alkalmassá válhatott a népköztársasági államforma megváltoztatására, a törvény 1. §-nak a hatálya alá tartozott. Dogmatikai értelemben fontos még kiemelni a törvényi tényállás immateriális jellegét,⁴³⁵ mely szerint az elkövetési magatartás kifejtése már önmagában megalapozta a büntetőjogi felelősségre vonást függetlenül attól, hogy az eredmény megvalósult-e vagy sem.⁴³⁶ Az államfelforgatás ily módon való definiálása előnyösnek mondható, hiszen ha a gyakorlatban egy politikai mozgalom valóban képes lett volna megváltoztatni az ország államformáját, annak tagjait a későbbiekben – a közjogi szabályozásban bekövetkezett változások miatt – már nem vonták volna felelősségre.

A deliktum jogi tárgya a népköztársasági államforma volt, ezért ennek elemzése kiemelkedő jelentőségű. Fontos aláhúzni azt az alapvetést, hogy alkotmányjogi értelemben ez a fogalom nem létezik, így jogi értelemben vett absztrakt értelmezése kizárt. Az 1918-ban kikiáltott köztársaság a forradalmi lelkesedésnek és társadalmi támogatottságnak a kifejezésre juttatása érdekében kapta meg a „nép” jelzőt, így próbálva jogalapot teremteni az alkotmányos változások bevezetésének.⁴³⁷

A köztársaság kikiáltását deklaráló, november 16-i Néphatározat⁴³⁸ is komoly alkotmányjogi aggályokat vetett fel. Még november 1-jén Kunfi Zsigmond tárca nélküli miniszter⁴³⁹ a következő javaslatot terjesztette elő a Nemzeti Tanácsban: az államforma kérdésének megoldása végett hívják össze az Alkotmányozó Nemzetgyűlést,⁴⁴⁰ melynek tagjait általános, egyenlő, titkos, illetve a nőkre is

⁴³³ HELLER (1945) i. m. 94.

⁴³⁴ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 180.

⁴³⁵ Uo.

⁴³⁶ Uo. 183.

⁴³⁷ HORVÁTH (2014) i. m. 192. vö. A népköztársaság elnevezésével kapcsolatos problémát jól mutatja az az eset, mely szerint 1918. november 16-án a parlamentben felszólalók is inkább a köztársaság kifejezést használták. Ugyanez az anomália a Nemzeti Tanáccsal összefüggésben is előfordult, mert Nagy György, az OKP vezetője Nemzetgyűlésnek hívta azt. HATOS i. m. 245.

⁴³⁸ *Képviselőházi Irományok* (1918) i. m. 412–413.

⁴³⁹ Kunfi Zsigmond 1918. december 12-ig volt tárca nélküli miniszter, ezzel egy időben a horvát–szlavón–dalmát tárca nélküli minisztériumának a felszámolásáért is felelt. Ezt követően a munkaügyi és népjóléti miniszteri pozíciót töltötte be. MNL-OL-W12-K27. 1918. 11. 01. 4.; BÖLÖNY–HUBAI i. m. 81.

⁴⁴⁰ Kunfi a javaslat előterjesztésekor kifejtette azon véleményét, mely szerint az alkotmányozó Nemzetgyűlés hat héten belül meg fog alakulni. Javaslatát végül a Nemzeti Tanács elfogadta.

kiterjedő választójog alapján állítsák össze.⁴⁴¹ Tehát a jogállami keretek megfelelő átalakuláshoz szükséges lett volna egy választójogi törvény elfogadása, majd ennek alapján a választások lebonyolítása. Mivel ez a feltétel 1918 őszén nem valósulhatott meg,⁴⁴² a köztársasági államforma bevezetése végett összehívták az úgynevezett Nagy Nemzeti Tanácsot,⁴⁴³ melynek tagsága – a teljes magyar társadalom reprezentálása végett – elérte a több mint ezer főt.⁴⁴⁴ Összességében elmondható: jogi értelemben a köztársaság kikiáltása nem alkotmányos úton ment végbe,⁴⁴⁵ ugyanis az új rendszer legitimációjához szükséges körülmények nem voltak adottak, tehát a Nemzeti Tanácsnak nem volt alkotmányos felhatalmazása a monarchia megszüntetésére.⁴⁴⁶

MNL-OL-W12-K27. 1918. 11.01. 4–5.; *Néphatározat* I. cikk, *Képviselőházi Irományok* (1918) i. m. 412–413.; SCHÖNWALD (1969) i. m. 33.

⁴⁴¹ KOVÁCS (1969) i. m. 71., BATTHYÁNY i. m. 38.

⁴⁴² Mivel a köztársasági kormányok hezitáltak a választások megtartásával kapcsolatban, a minisztertanács lényegében teljehatalmat gyakorolt, amelyben még a Nemzeti Tanács sem tudta korlátozni. Ez utóbbi ugyanis 1919 februárjában kijelentette: csak azok a pártok képviselhetik magukat a parlamentet helyettesítő testületben, akik „[...] keresztyűvitték a forradalmat, és vállalják a történektért a felelősséget.” HATOS i. m. 249.

⁴⁴³ BATTHYÁNY i. m. 36. A Nemzeti Tanács politikai legitimációját a Károlyi-kormány úgy igyekezett elérni, hogy 1918. november 1-jén hozott határozatukban felszólították József főherceget, hogy az államforma megváltoztatásának érdekében mentse fel a kormányt a királynak tett eskü alól. Ellenkező esetben kilátásba helyezték a minisztertanács lemondását. A felmentést követően a miniszterelnök és a miniszterek a Nemzeti Tanács előtt megismételték a hivatali esküjüket. Schönwald erre hivatkozással a Tanácsot, „népszuverenitást megtestesítő szervként” határozta meg. Emellett körtáviratot küldtek a vidéken megalakult tanácsoknak, hogy jelezzék, támogatják-e a köztársaság kikiáltását. MNL-OL-W-12-K27. 1918. 11. 01. 2–3.; SCHÖNWALD (1969) i. m. 33., 42.; GRATZ (1935) i. m. 33.

⁴⁴⁴ KOVÁCS (1969) i. m. 72.; GRATZ (1921) i. m. 24.; SCHÖNWALD (1969) i. m. 41.

⁴⁴⁵ Ezt az állítást Batthyány Tivadar, a Károlyi-kormány belügyminisztere is alátámasztotta visszaemlékezésében, kijelentve, hogy a legitimista irányvonal szerint törvénytelenül jártak el. Az államforma megváltoztatásának helyességét az 1921-ben elfogadott detronizációs törvényre vezette vissza, amely véleménye szerint az októbrista álláspontot tükrözte vissza, ezáltal pedig a köztársaság kikiáltása is igazolhatóvá vált. Hatos Pál könyvében kiemelte: a Nemzeti Tanács nem minősült választott testületnek, hiába rendelkezett a társadalom többségének a támogatásával. BATTHYÁNY i. m. 38.; BÖLÖNY-HUBAI i. m. 81.; HATOS i. m. 246.; SZABÓ (2010) i. m. 50–51. Bár jogtörténeti szempontból alkotmányos aggályokat vet fel az új államforma létrehozása, a külpolitikai változások mellett a magyar társadalom többsége egyértelműen támogatta a köztársaság kikiáltását. Ezért Hatos Pál a következőképpen definiálta az új államformát: „alkotmányos felhatalmazás nélküli, felemás köztársaság.” HATOS i. m. 223–243., 250.

⁴⁴⁶ A teljesség kedvéért fontos megjegyezni, hogy 1918 novemberében Károlyi Mihály azzal a feladattal bízott meg egy öt fős jogász küldöttséget (a tagok: Doleschall Alfréd, Király János, Kmety Károly, Kenéz Béla, Pikler Gyula), hogy fejtssék ki jogi álláspontjukat a Magyarország és a Habsburg-dinasztia között fennálló viszonyról. A küldöttség jogi érvelése szerint az uralkodóháznak ipso iure megszűnt a magyar trónra vonatkozó igénye, mivel a Pragmatica Sanctio hatályát veszítette. Ennek okát több pontban határozták meg: az 1723. évi 1–3. törvény

Az 1. § elkövetési magatartása csak akkor vált tényállásszerűvé, ha ahhoz az erőszak mint elkövetési mód társult. A szabályozás ily módon való megfogalmazásával Angyal Pál is egyetértett. A jogtudós kifejtette, hogy a törvényi tényállás szűkítése miatt azok a bűntettek, amelyek csupán az alkotmányra nézve fenyegetőek, amiket „ravaszsgal” követnek el, valamint az államot érintő, békésen megfogalmazott bírálatok és kritikák nem kerülhetnek a jogszabály hatálya alá.⁴⁴⁷ Ezért a bűncselekmény mulasztással nem valósítható meg. Azonban a történelem sodrása bebizonyította a deliktum alkalmatlanságát, ugyanis a KMP 1919. március 21-én elkövetett államcsíny⁴⁴⁸ egyáltalán nem erőszakos úton ment végbe, mégis képes volt megdőnteni a fennálló alkotmányos berendezkedést.

A fentiekhez hasonló módon a közvetlenség⁴⁴⁹ követelménye is azt a célt szolgálta, hogy kizárólag azok a cselekmények válhassanak tényállásszerűvé, amelyek súlyos veszélyt vagy sérelmet jelentenek a köztársaságra. Az 1. § ezen fordulata azt a lehetőséget nyitotta volna meg a bíróságok számára, hogy a bünteteskiszabás során mérlegeljék azt a kérdést, vajon a bűncselekmény mekkora eséllyel döntötte volna meg a fennálló államformát.⁴⁵⁰ Tehát a közvetettséget feltehetően vagy enyhítő körülményként vagy egyáltalán nem értékelte volna tényállásszerű cselekménynek az igazságszolgáltatás.

A rendtörvény sajátossága, hogy előkészületi jellegű cselekményeket⁴⁵¹ – a jogi tárgy védelme érdekében – sui generis, önálló törvényi tényállásként

---

megkövetelte az ausztriai királyságok úgynevezett oszthatatlan együttbirtoklását, amely az I. világháború elvesztését követően lehetetlenné vált, mert ezek az országok függetlenné váltak, valamint a monarchikus államformák megszűntek. Ennek hatására az ezen országok közötti kölcsönös védelmi kötelezettség is elenyészett. IV. Károly jogállásának problémája kapcsán kifejtették: véleményük szerint az osztrák trónról való lemondása, a magyar kormány felmentése, valamint a magyar területi integritás védelmének elmulasztása miatt nem maradhat az ország uralkodója. Ebből következően a szabad királyválasztás joga visszaszállt az országgyűlésre. Ez utóbbival kapcsolatban kijelentették: jogi álláspontjuk nem kizárólagos és kritika tárgyává válhat a későbbiekben. A köztársaság kikiáltásával kapcsolatos javaslatuk az volt, hogy a Nemzeti Tanács deklaratív jelleggel állapítsa meg az államforma megváltozását, elkerülve ezzel a legitimációs problémákat. BATHYÁNY i. m. 34–37.; SCHÖNWALD (1969) i. m. 40.; SCHWEITZER (2019) i. m. Vö. SZABÓ (2006) i. m.

⁴⁴⁷ ANGYAL (1919A) i. m. 59.

⁴⁴⁸ SALAMON i. m. 129–138.; GRATZ (1921) i. m. 92–93.; KOVÁCS (1969) i. m. 79.; KÁROLYI i. m. 189–197.; HAJDU i. m. 328–329.; HATOS i. m. 406–416. Vö. SZÁRAZAJTAI i. m. 22.

⁴⁴⁹ *Belügyi Szemle* i. m. 290.

⁴⁵⁰ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 300.

⁴⁵¹ Az előkészület fogalmát a Csemegi-kódex általános része egyáltalán nem definiálta, így azt csak a 65. §-ban meghatározott kísérletből lehetett levezetni. Angyal Pál az előkészületet „a kísérleti cselekmény alsó határának” nevezte, vagyis lényegében a bűncselekmények elkövetésének első szakaszát jelentette, amikor már az elkövetésre irányuló szándék kialakult

határozta meg, szigorítva ezzel az államellenes bűncselekmények körét. Ez a szabályozási elv az 1. § (2), (3) bekezdésében figyelhető meg, ugyanis e jogszabály büntetni rendelte egyrészt azt a szövetséget, amely az (1) bekezdésben meghatározott deliktum elkövetése céljából jött létre, azonban még nem valósítottak semmilyen előkészületi cselekményt, illetve súlyosabban büntette a bűnkapcsolatot, ha már realizáltak valamilyen magatartást a népköztársasági államforma erőszakos megváltoztatása érdekében. A bűnszövetség fogalmát a rendtörvény is meghatározta, mely szerint annak létrejöttéről akkor beszélhetünk, „ha két vagy több személy a büntett elkövetését közös egyetértéssel elhatározta”.⁴⁵² Fontos azonban kiemelni, hogy a korszak büntetőjogászai nem voltak egységes állásponton a társas bűnelkövetési alakzat ezen formájával kapcsolatban. Werner E. Rezső büntetőjogász tankönyvében adott magyarázata szerint a bűnszövetség léte önállóan nem büntethető, csak ha ahhoz valamilyen bűncselekmény elkövetése is társul. Azonban a társadalom védelme érdekében dogmatikai értelemben nem kizárt a különböző bűnkapcsolatok *sui generis* módon való üldözése.⁴⁵³ Ezzel szemben viszont más büntetőjogászok a bűnszövetség létét vagy az abban realizált nem tényállásszerű magatartások kifejtését már önmagában előkészületnek tartották.⁴⁵⁴ A minisztertanács tagjai a jogszabály megalkotásakor ez utóbbi tudományos álláspontnak adtak helyet. A szövetségen kívüli, bármilyen más előkészületi cselekmény is a törvény hatálya alá került.⁴⁵⁵

2.2. A minősített eset mint *delictum compositum*

Az 1919. évi XI. néptörvény 2. §-a egy *delictum compositumot*⁴⁵⁶ valósított meg, vagyis az 1. § (1) bekezdésében meghatározott bűncselekményt összekapcsolta

---

az elkövetőben, azonban még nem valósított meg tényállási elemet. Kiemelendő továbbá, hogy csak szándékos büntettek esetében valósulhatott meg az előkészület, ami csak akkor volt büntetendő, ha ezt a törvény külön elrendelte. ANGYAL (1936) i. m. 112.

⁴⁵² *Belügyi Szemle* i. m. 290.

⁴⁵³ WERNER E. i. m.

⁴⁵⁴ ANGYAL (1936) i. m. 114.; FAYER (1895) i. m. 197.

⁴⁵⁵ *Belügyi Szemle* i. m. 290.

⁴⁵⁶ A XX. századi büntetőjogi dogmatika az összetett bűncselekményt *delictum complexum*nak hívta, azonban a jelenlegi büntetőjogtudomány már a *delictum compositum* elnevezést használja. ANGYAL (1929) i. m. 60.; BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 362.; GELLÉR–AMBRUS i. m. 455.

a Csemegi-kódex 152–162. §-ában pönalizált lázadás⁴⁵⁷ törvényi tényállásával, ami miatt kizárólag az államfelforgatás felbujtói⁴⁵⁸ és vezetői voltak felelőségre vonhatóak. A szabályozás oka, hogy a rendtörvény 9. §-a számos államellenes bűncselekményt hatályon kívül helyezett.⁴⁵⁹ Ettől függetlenül az eszközcselekmények⁴⁶⁰ leszűkítése utólag nem tekinthető szerencsés megoldásnak, hiszen államfelforgatás alatt olyan súlyos büntettek megvalósulásáról volt szó, amit egyéb, a büntetőkódexben még hatályban maradt más politikai deliktumokkal is meg lehetett volna valósítani.⁴⁶¹ A felelőségre vonható személyek körének leszűkítése mindenképpen különleges szabályozási formának tekinthető, hiszen egyrészt a jogalkotó a részesi tevékenység egy formáját sui generis bűncselekménnyé minősítette, valamint a büntethetőséget objektív alapokra fektette. Tehát az elkövettség ténye vált relevánssá, amivel kapcsolatban elegendő, ha a felbujtónak vagy a vezetőnek csupán tudomása volt az elkövetett bűncselekményről, de abban elkövetőként nem működött közre.⁴⁶²

2.3. Az államfelforgatás büntetétéhez kapcsolódó deliktumok

A rendtörvény 3. §-a az államfelforgatás aleteit szabályozta, ahol a jogalkotó egymástól teljesen különböző tényállásokat állított egymás mellé. E deliktumokat megvizsgálva levonható az a következtetés, hogy lényegében a Kms. 2–3. §-ában pönalizált cselekmények átvétele történt meg.

Az első elkövetési magatartás az államfelforgatásra irányuló egyenes felhívás volt, amely akkor vált tényállásszerűvé, ha az elkövető a bűncselekményt nyilvánosan szóval, vagy irat, sajtótermék vagy képes ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítás útján követte el.⁴⁶³ Tehát a törvény ismételten egy előkészületi magatartást minősített önálló deliktumnak. E cselekmény meghatározásával kapcsolatban két különböző jogi álláspontot lehetett megkülönböztetni.

⁴⁵⁷ ANGYAL (1938) i. m. 84–85.; WERNER E. i. m. 261–275.; EDVI ILLÉS (1894) i. m. 45–57.

⁴⁵⁸ EDVI ILLÉS (1894) i. m. 181–187.; FAYER (1895) i. m. 218–223.

⁴⁵⁹ *Belügyi Szemle* i. m. 292.

⁴⁶⁰ Az összetett bűncselekmények sajátossága, hogy a két törvényi tényállás cél és eszköz viszonyában vannak egymással. Az államfelforgatás minősített esete tekintetében az 1. § alapesete a célcselekmény, míg a lázadás az az eszközcselekmény volt. BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 363.; GELLÉR–AMBRUS i. m. 456–457.

⁴⁶¹ A néptörvény hatályban tartotta a III. fejezetben szabályozott hűtlenséget és a VI. fejezetben pönalizált alkotmány, a törvény, a hatóságok vagy a hatósági közegek elleni izgatást.

⁴⁶² DRÓCSA (2017B) i. m. 225.; ANGYAL (1929) i. m. 65.

⁴⁶³ *Belügyi Szemle* i. m. 290.

Az egyik megközelítés szerint ez a magatartás lényegében sikertelen felbujtást jelentett,⁴⁶⁴ amikor a tettes két vagy több személyt az állami rend erőszakos megváltoztatására, arra irányuló szövetség létrehozására, illetve annak keretén belül valamilyen előkészületi cselekmény elkövetésére igyekezett rávenni. Angyal Pál véleménye azonban eltért ettől a megközelítéstől, mert ő a felhívást a felbujtás egy alapesetének tartotta, amely akkor valósult meg, ha rábírás a nyilvánosság előtt zajlott.⁴⁶⁵ A két megközelítést látva azonban megállapítható, hogy a törvény ez utóbbi véleményt tette magáévá a szabályozás során.

A királysértési törvénnyel összevetve a következő állapítható meg: a fenti elkövetési módok teljesen megegyeztek az 1913-as jogszabállyal, azonban kivételt képezett a képes ábrázolat útján való elkövetés. Ugyanis az I. világháború előtt a királysértés vagy a Monarchia elleni lázítás és politikai célú támadás a képek közszemlére tételével valósult meg,⁴⁶⁶ addig a néptörvény a terjesztés kritériumát határozta meg,⁴⁶⁷ ami egy teljesen más magatartást feltételezett. A két elkövetési módot összehasonlítva látható, hogy a terjesztés a nyilvánosan elkövethető bűncselekmények körében egy súlyosabb megvalósulási formát jelentett, amely magában foglalta egy képnek az osztogatását, átadását, vagy forgalomba helyezését is.⁴⁶⁸ Ezzel szemben a közszemlére tétel csupán egy képnek a nyilvános helyen való elhelyezését merítette ki,⁴⁶⁹ ami feltételezhetően csekélyebb tömeghez juthatott el, mint a néptörvényben meghatározott módozat.

A 3. § következő alosztálya a népköztársaság elleni nyilvános úton történő lázítás, vagy annak a politikai célzattal való megtámadása volt, melyeket a fenti elkövetési módok realizálásával lehetett megvalósítani. A deliktumnak ez a része teljes mértékben megegyezett a Kms. 3. §-ával, csupán a büntetőjogi oltalom alá helyezett államforma különbözött egymástól. A lázítás a Csemegikódex 152. §-a szerinti lázadás büntettének a politikai, illetve a 153. § szerinti társadalmi alakzatának megvalósítása útján egyaránt elkövethető volt.⁴⁷⁰

A törvényi tényállás utolsó része az államforma megszüntetésére irányuló mozgalommal volt kapcsolatos. A 3. § szerint ugyanis bárki, aki ilyen jellegű szervezkedést kezdeményezett, szervezett, vezetett, vagy abban tevékenyen részt

⁴⁶⁴ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 333.

⁴⁶⁵ ANGYAL (1936) i. m. 152.

⁴⁶⁶ KOVÁCS (1965) i. m. 242.

⁴⁶⁷ *Belügyi Szemle* i. m. 290.

⁴⁶⁸ ANGYAL (1931) i. m. 19–20.

⁴⁶⁹ Uo. 18–19.

⁴⁷⁰ ANGYAL (1930) i. m. 79.

vett,⁴⁷¹ büntett miatt volt büntetendő. A Kms. 3. §-hoz képest a rendtörvény ez esetben egyáltalán nem módosította a politikai szervezkedések kriminalizálását.

2.4. Büntethetőséget megszüntető okok rendszere

A jogszabály különösen nagy hangsúlyt fektetett a prevencióra, amely a 4. § rendelkezéseiben érhető a leginkább tetten, tehát sokkal nagyobb társadalmi érdek fűződött a bűncselekmény elmaradásához, mint a tettesek felelősségre vonásához.⁴⁷² E kriminálpolitikai indok alapján a Csemegi-kódex 136. §-ával⁴⁷³ azonosan a következő mentesülési okokat szabályozta a rendtörvény: az önkéntes visszalépést,⁴⁷⁴ a hatóság előtti feljelentést, illetve ezen szabályoknak a bünszövetségre alkalmazható formáit.⁴⁷⁵

Az önkéntes visszalépésnek – a Csemegi-kódex 67. §-ának megfelelően – két formáját tartalmazta a rendtörvény: az önkéntes elállást és az önkéntes eredmény elhárítást.⁴⁷⁶ A két cselekmény közötti különbség az, hogy amíg az első esetben a tettes felhagyott a bűncselekmény folytatásával, addig az utóbbinál létrejött a befejezettség stádiuma, azonban a terhelt elhárította az eredmény káros hatásait.⁴⁷⁷ Közös jellemzőként kell kiemelni ezen magatartások önkéntes jellegét,⁴⁷⁸ vagyis ez esetben olyan körülményeknek kellett fennállniuk, ahol az elkövetőnek lett volna lehetősége a büntetendő cselekmény végrehajtására, azonban ő valamilyen belső motiváció hatására mégis megszakította tevékenységét. Ebből levonható az a következtetés is, hogyha külső körülmény miatt nem tudta a tettes a büntettet befejezetté tenni, akkor ezt a büntethetőséget megszüntető okot a felelősségre vonáskor nem lehetett figyelembe venni.⁴⁷⁹ Másként minősült az az eset, ha az önkéntes elállás vagy eredmény elhárítás során a tettes valamilyen más deliktumot valósított meg. Ebben az esetben

⁴⁷¹ *Belügyi Szemle* i. m. 290.

⁴⁷² Érdemes megjegyezni, hogy a Kms. még nem szabályozta a büntethetőséget megszüntető okok rendszerét. BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 307.

⁴⁷³ BARNA Attila (2015) i. m. 205–207.

⁴⁷⁴ FAYER (1895) i. m. 206–207.

⁴⁷⁵ *Belügyi Szemle* i. m. 290–291.

⁴⁷⁶ EDVI ILLÉS (1894) i. m. 173.; FAYER (1895) i. m. 206–210.

⁴⁷⁷ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 307–308.

⁴⁷⁸ FAYER (1895) i. m. 207.

⁴⁷⁹ ANGYAL (1936) i. m. 132.; BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 307–308.; GELLÉR–AMBRUS i. m. 374–375.

szándékolt bűncselekmény kísérletéért nem, de a maradékbűncselekményért továbbra is felelősségre vonható maradt.⁴⁸⁰ Figyelembe véve azt a körülményt, hogy a rendtörvény 1–3. §-aiban lévő bűncselekmények immateriálisak voltak, a gyakorlatban csak az önkéntes elállás jöhetett volna létre.⁴⁸¹

A büntethetőséget megszüntető okok második esete az előkészület és a kísérlet hatóság előtti feljelentése volt, amellyel kapcsolatban két fontos dolgot érdemes megjegyezni. A jogszabály szövege nem nevesített egy hatóságot sem, ahol a feljelentést meg kellett tenni, így a tettes bármelyik, a hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914. évi XL. törvény 1. §-ában nevesített hatóság előtt feljelentést tehetett. Emellett a rendtörvény kimondta, hogy a feljelentés az elkövetési magatartás minden káros következményét elhárította, tehát az elkövetőt nem vonták volna felelősségre még abban az esetben sem, ha esetleg korábbi magatartásával más bűncselekményt valósított meg.⁴⁸²

A fent kifejtett büntethetőséget megszüntető okok a 4. § (2) bekezdése szerint csak akkor váltak alkalmazhatóvá a bünszövetség tekintetében, amennyiben ahhoz nem társult előkészületi cselekmény,⁴⁸³ amely nem tekinthető következetes szabályozásnak. Míg ugyanis az (1) bekezdés szerint az 1–3. §-ában meghatározott valamennyi tényállás esetében volt lehetőség a mentesülésre, addig a (2) bekezdés e körből kiemelte azt a bünszövetséget, amely már realizált valamilyen magatartást a deliktum végrehajtásának érdekében.

2.5. A feljelentési kötelezettség elmulasztása

A rendtörvény 5. §-a vétségként pönalizálta azt a magatartást, amikor valaki oly időben szerzett hitelt érdemlő tudomást az e jogszabályban szabályozott bűncselekmény elkövetéséről, amikor annak megakadályozása még lehetséges lett volna, a hatóságot azonban nem értesítette.⁴⁸⁴ Ez a deliktum korábban csupán a Csemegi-kódex 126–134. §-aiban szabályozott felségsértéssel⁴⁸⁵

⁴⁸⁰ ANGYAL (1936) i. m. 134.

⁴⁸¹ Az általános részi dogmatika szerint önkéntes eredmény elhárítás kizárólag materiális bűncselekményeknél lehetséges, mert lényege, hogy az elkövetési magatartás realizálását követően a tettes igyekszik az eredményt bekövetkezését megakadályozni. BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 308.

⁴⁸² *Belügyi Szemle* i. m. 290.

⁴⁸³ Uo. 291.

⁴⁸⁴ Uo.

⁴⁸⁵ A feljelentési kötelezettségi elmulasztásának vétségét felségsértés elkövetése esetén a büntetőkódex 135. §-a szabályozta. ANGYAL (1930) i. m. 5–33.; EDVI ILLÉS (1894A) i. m. 3–27.,

összefüggésben volt büntetendő, így az államellenes bűncselekmények tekintetében ez volt az első alkalom, amikor a kiemelt veszélyességre való tekintettel e cselekményt önállóan határozták meg. A hatályos kódex-szel megegyezően két esetben volt lehetőség az érintettel szemben a büntetlenség megállapítására: az első a megfelelő időben való tudomásszerzést követő feljelentés volt, a második pedig az elkövetők önkéntes elállásának a bekövetkezése. A két eset vagylagos viszonyban volt egymással.⁴⁸⁶

E törvényi tényállás tiszta mulasztásos deliktumnak minősült,⁴⁸⁷ melynek lényege, hogy a passzív magatartás az eredmény bekövetkezésétől függetlenül büntetendővé vált.⁴⁸⁸ Tehát ha az államfelforgatás, valamint az ahhoz kapcsolódó egyéb bűntettek nem vezettek eredményre, de a terheltnek tudomása volt ezekről a cselekményekről, feljelentés hiányában a vétség megvalósult.

A jogszabály az alannyá válás feltételeit igen tágan határozta meg, hiszen a feljelentési kötelezettség mindenkit terhelt, akinek tudomása volt az 1–3. §-ban meghatározott elkövetési magatartásokról, vagy ezzel összefüggő mozgalmakról és szervezkedésekről.⁴⁸⁹

Az elkövetési magatartás befejezté válásának feltétele az úgynevezett hitelt érdemlő tudomásszerzés volt, ami mindenképpen szűkítette a tényállást, kiküszöbölve azokat a helyzeteket, hogy a híresztelés, pletyka, vagy harmadik személyek által megszerzett információknak a nem jelentése a törvény hatálya alá kerüljön. Amennyiben a jogszabályt hosszabb ideig alkalmazták volna a bíróságok, akkor az ő mérlegelési jogkörükbe tartozott volna annak megítélése, hogy mi számít hiteles forrásnak.⁴⁹⁰

A deliktum szabályozása lényegében megegyezett a Csemegi-kódex 135. §-a által szabályozott feljelentési kötelezettség elmulasztásával, vagyis abban az esetben kerülhetett sor az érintett felelősségre vonására, ha a hatóságokat nem időben értesítette, tehát nem teremtett reális lehetőséget a bűncselekmény felderítéséhez.⁴⁹¹ Fontos továbbá megemlíteni, hogy a rendtörvény semmilyen alakszerűségi követelményt nem támasztott a feljelentés megtétele

---

BARNA Attila (2015) i. m. 169–211.

⁴⁸⁶ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 656.

⁴⁸⁷ BARNA Attila (2015) i. m. 202.

⁴⁸⁸ ANGYAL (1936) i. m. 37.; BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 182.; GELLÉR–AMBRUS i. m. 215.

⁴⁸⁹ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 656.

⁴⁹⁰ ANGYAL (1929) i. m. 70.; EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 656.

⁴⁹¹ *Belügyi Szemle* i. m. 291.

esetén, tehát az mind írásban, mind pedig szóban érvényes volt, az egyetlen lényeges kritériumnak csak a közölt tartalom minősült.⁴⁹²

2.6. A néptörvény büntetési rendszere

A különböző időtartamú fegyházbüntetéseken kívül a rendtörvény 6. és 8. §-a további büntetési nemeket szabályozott, kifejezve ezzel az államellenes deliktumok kiemelkedően súlyos mivoltát. A 6. § a Csemegi-kódex I., III. és IV. fejezetéhez hasonlóan⁴⁹³ kötelezővé tette a bíróságok számára a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésének megállapítását.⁴⁹⁴ A jogalkotó nem rendelkezett a mellékbüntetések időtartamáról, tehát annak megállapítása a kódex 57. §-a szerint történt.⁴⁹⁵

A 8. § egy igen súlyos jogkövetkezményt szabályozott az államfelforgatás terheltjével szemben: a néptörvény ezen rendelkezése szerint a bűncselekmény nyomán létrejött kár és egyéb hátrány megtérítése érdekében az elkövető valamennyi – belföldön fellelhető – ingó és ingatlan⁴⁹⁶ vagyona az államra száll át.⁴⁹⁷ A felelősségre vonás e formája lényeges hasonlóságot mutatott a hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló 1915. évi XVIII. törvényben⁴⁹⁸ meghatározott anyagi jellegű szankcióval, és a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII.

⁴⁹² ANGYAL (1929) i. m. 70–71.

⁴⁹³ Ezeket a mellékbüntetéseket meg kellett állapítani az alkotmány elleni felségsértés, a hűtlenség, a lázadás alapesetének, valamint a csoportos elkövetés minősített esetének elkövetőivel szemben is. ANGYAL (1930) i. m. 40., 60., 63–65., 67.

⁴⁹⁴ *Belügyi Szemle* i. m. 291.

⁴⁹⁵ A Csemegi-kódex 57. §-a szerint ezeket a mellékbüntetéseket három évtől tíz évig terjedő időtartamban szabhatta ki a bíróság.

⁴⁹⁶ ANGYAL (1930) i. m. 71.; *Képviselőházi Irományok* (1915) i. m. 114.

⁴⁹⁷ *Belügyi Szemle* i. m. 291. vö. A vagyonszállás tárgya kizárólag a bűncselekmény elkövetéséig szerzett vagyona lehetett. Ellenkező esetben a tettes a későbbiekben rendkívül hátrányos helyzetbe kerülhetett, hiszen a deliktum végrehajtását követően ki lett volna zárva a különböző vagyonszerzési lehetőségekből. HARMATH i. m. 211.

⁴⁹⁸ E törvénnyel együtt fogadta el az országgyűlés a hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadiszállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló 1915. évi XIX. törvényt, melynek 17. §-a kártérítési kötelezettséget állapított meg a szállítókkal szemben. Az állam vagyoni igényére vonatkozó szabályozást a Horthy-korszakban szigorították. Ez volt a hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló 1915. évi XVIII. törvénycikk kiegészítéséről szóló 1921. évi XLIII. törvény. A jogszabály Lex-Károlyi néven vált ismertté, mert ennek alapján került sor a Károlyi-vagyon elkobzására 1923 februárjában. ARÁNYI (1916A) i. m. 153–154.; ARÁNYI (1916B) i. m. 161–162. Vö.: SCHÖNWALD (1985) i. m. 33–71.

törvény (a továbbiakban Bp.)⁴⁹⁹ XXVII. fejezetével, így ezt a büntetési formát ezeknek a jogszabályoknak az analógiája nyomán lehet részletesen elemezni.

Ezzel a büntetési nemmel kapcsolatban Angyal Pál elfogadta az 1915. évi XVIII. törvény indokolását, ami kifejezte, hogy ez a vagyoni jellegű hátrány nem tekinthető azonosnak a rendi korban kialakult vagyonek Kobzás⁵⁰⁰ intézményével. A törvény javaslata szerint ez a rendelkezés elsősorban a magánjog körébe tartozott, hiszen ebben a vagyonszállás az okozott kárért való helytállás következményének tekinthető. Azonban a terhelt felelősségre vonása és a büntetés súlyossága már a büntetőjog területébe tartozott.⁵⁰¹ Tehát az állam által elrendelt vagyonek Kobzás intézménye a magánjog és a közjog határán helyezkedett el.

A rendtörvény 8. §-nak (1) bekezdése a büntetés alkalmazásának feltételeit tartalmazta, mely szerint az állam kártérítési igénye akkor is fennállt, ha az államfelforgatás elkövetési magatartásának kifejtése semmilyen hátrányt nem okozott,⁵⁰² vagy az okozott sérelem nagysága nem volt egyértelműen megállapítható.⁵⁰³ Ezzel kapcsolatban Arányi István jogügyi fogalmazó a Jogtudományi Közönyben írt értekezésében a következőképpen érvelt: a kártérítés megállapításának alapja a kár bekövetkezése és nem a jogsértő cselekmény kifejtése. Amennyiben az első feltétel nem valósul meg, a kérdéses jogintézmény nem alkalmazható. Álláspontja szerint erre a szankcióra egy új terminus technikust kellene kitalálni, ezért ezt a vagyoni hátrányt „büntető elégtételnek” nevezte el.⁵⁰⁴

További jogértelmezési problémaként merült fel, hogy a magyar állam jogosultként milyen vagyontömegre tarthatott igényt a terhelttel szemben. E probléma megoldása „örökjogi analógia” útján vált lehetségessé,⁵⁰⁵ ami ebben az esetben *universalis successio*⁵⁰⁶ megvalósulását jelentette. Tehát a jogosult-

⁴⁹⁹ ANGYAL (1915) i. m.; BALOGH–EDVI ILLÉS–VARGHA (1897–1900) i. m.

⁵⁰⁰ BARNA Attila (2015) i. m. 42–47.; HOMOKI-NAGY i. m. 23.; LÁSZLÓ i. m. 65–71.; BÉLI i. m. 107.

⁵⁰¹ *Képviselőházi Irományok* (1915) i. m. 114.; ANGYAL (1930) i. m. 72.; HARMATH i. m. 210.

⁵⁰² Arányi még azzal egészítette ki érvelését, hogy a törvényszöveg e fordulata nagyfokú hasonlóságot mutat a kötbér intézményével. ARÁNYI (1916) i. m. 145.; vö. HARMATH i. m. 210.

⁵⁰³ *Belügyi Szemle* i. m. 291.

⁵⁰⁴ A szerző a következőt írta erről a problémáról: „Ha az elégtétel-szolgáltatási kötelezettségnek e subiectívizmusát még inkább fokozzuk és a súlyt nem az immateriális hátrány előidézésére és pénzbeli egyenértékének a jogsértőre való áthárításra fektetjük, hanem a jogsértő magatartásra [...] akkor a magánjogi elégtétel joghátránnyá alakul át, büntető karaktert vesz fel.” ARÁNYI (2016) i. m. 144–145.

⁵⁰⁵ Uo. 146.

⁵⁰⁶ FÖLDI–HAMZA i. m. 596.

ra az aktív vagyon mellett a passzívák is átszálltak,⁵⁰⁷ felvetve azt a következő kérdést, vajon meddig terjedhetett az állam felelőssége harmadik személyekkel szemben.⁵⁰⁸ Arányi szerint az állam csak *pro viribus bonorum*⁵⁰⁹ lehetett felelős, hiszen fontos, hogy a társadalom lássa, milyen következményekkel járna a politikai deliktumok elkövetése.⁵¹⁰ A 8. § (1) bekezdése külön kiemelte, a vagyonátszállás csak a házastárs vagyoni jogi igényeinek⁵¹¹ és a harmadik személyek szerzett jogainak sérelme nélkül következhetett be,⁵¹² vagyis az államot ilyen esetben helytállási kötelezettség terhelte.⁵¹³ Ezt Harmath Jenő ítéletáblai bíró aggályosnak találta: szerinte az örökös pozíció helyett a kártérítést igénylő személy jogi helyzete előnyösebb lett volna, mert a jogosult a többi hitelezővel együtt léphetne fel a követelése teljesítése végett. Érvelésében kitért arra a problémára is, ha az állam esetleg nem tudna valamennyi hitelezővel szemben helytállni, mert erre a terhelt vagyona nem nyújtana elegendő fedezetet. Ebben az esetben ugyanis két megoldás kínálkozott az örökös számára: a csődeljárás megindítása vagy a saját vagyonával való helytállás.⁵¹⁴ Ezek az eljárások azonban egyáltalán nem előnyösek az állam számára.

Az elkövető a teljes belföldi vagyona erejéig felelt a magyar államnak okozott károkért, így a bíróság nem rendelkezett mérlegelési jogkörrel a kártérítés mértékének meghatározásával kapcsolatban. Az eljáró bíró az ítéletben kizárólag azt állapíthatta meg, hogy a terhelt a néptörvénybe ütköző bűncselekményt követett el, ezért a 8. § alkalmazható vele szemben.⁵¹⁵ Ez a helyzet azonban azt a veszélyt hordozhatta magában, hogy az enyhébben minősülő büntetteket

⁵⁰⁷ *Képviselőházi Irományok* (1915) i. m. 115.; HARMATH i. m. 210.

⁵⁰⁸ ARÁNYI (2016) i. m. 146.

⁵⁰⁹ Az Arányi István által használt terminus technicust a római jogi szakirodalom *pro viribus hereditatis* felelősségként jelöli, ami azt jelenti, hogy az örökös az egész vagyonával felel, de kizárólag az örökség erejéig. Tehát ebben az esetben korlátozott felelősségről van szó. FÖLDI-HAMZA i. m. 651.

⁵¹⁰ ARÁNYI (2016) i. m. 146.; *Képviselőházi Irományok* (1915) i. m. 115.; HARMATH i. m. 211.

⁵¹¹ A bűnelkövető házastársának közszerzeményi igényeiről az alábbi cikkeket jelentették meg: MAYER i. m.; KELÉNYI i. m.

⁵¹² *Belügyi Szemle* i. m. 291.; HARMATH i. m. 211.

⁵¹³ Harmath a jogosultak igényeivel kapcsolatban a következőket írta: célszerű lenne „[...] olyan megoldást találni, amely az állami közérdek és a jóhiszemű hitelezők jogos magánérdekének megóvása mellett a bűnöst vagyoniilag is csak a megérdemelt büntetéssel sújtja s az ártatlan család nyomorúságát és földönfutását elő nem mozdítja.” HARMATH i. m. 211–212.

⁵¹⁴ A szerző ennek a jogi helyzetnek a felvázolásával is azt szándékozott bemutatni, hogy a kártérítést igénylő harmadik személy jogállása előnyösebb és célszerűbb lenne, mint az egyetemes jogutód pozíciója. Ezért javasolta az 1915. évi XVIII. törvény revízióját. Uo. 211.

⁵¹⁵ HARMATH i. m. 212.; ARÁNYI (2016) i. m. 145.

is ugyanolyan súlyosan pönalizálta a rendtörvény, mint az államfelforgatás súlyosabb eseteit.⁵¹⁶

E § (2) bekezdése a magánjogi igény érvényesítésének elbírálására kijelölt bírói fórumokat határozta meg, amely teljes mértékben megegyezett a Bp. 5. és 6. §-ban⁵¹⁷ foglaltakkal. A rendtörvény ezen szakasza szerint elsősorban a büntetőeljárás keretein belül volt lehetőség a vagyonszállásra vonatkozó igény jogszerűségének a vizsgálatára. Azonban, ha ezeknek a feltételeknek a tisztázása késleltette volna az eljárás lefolytatását, akkor a budapesti polgári törvényszék volt jogosult a kérdésben döntést hozni. Hasonló helyzet valósult meg abban az esetben is, ha a terhelt távolléte, halála vagy egyéb körülmények miatt a büntetőeljárást nem lehetett elindítani,⁵¹⁸ ettől függetlenül azonban az állam magánjogi igényének fennállását bírói ítélettel meg lehetett állapítani.

A 8. § (3) bekezdése a magánjogi szankció eljárási szabályait tartalmazta, mely szerint ha valakivel szemben államellenes bűncselekmény elkövetésének gyanúja merült fel, az állam a belföldön található ingó és ingatlan vagyonára zárlatot rendelhetett el.⁵¹⁹ Az akkor hatályos büntetőeljárási kódex szerint ennek a biztonsági intézkedésnek az volt a célja, hogy meggátolja a terhelt vagyonának elidegenítésében vagy elrejtésében.⁵²⁰ A Bp. 492. § szerinti zárlat alkalmazásához számos előfeltételnek kellett megvalósulnia: elsőként a sértett kártérítési igényének, annak mértékének, illetve a tettes személyazonosságának tisztázottnak kellett lennie. Emellett bizonyítani kellett a kártérítés megghiúsulásának a veszélyét is. Ezen feltételek hiányában ugyanis nem lehetett a zárlatot végrehajtani. A rendtörvény azonban számos helyen eltért a Bp. és a végrehajtási törvény rendelkezéseitől. A (3) bekezdés szerint az állam „privilegizált jogállással” rendelkezett, mert külön igazolás nélkül is kérhette a biztonsági intézkedés foganatosítását.⁵²¹ További eltérést lehetett megfigyelni a végrehajtás időtartamában is: míg a 492. § (8) bekezdése szerint a zárlatot bizonyos feltételek megvalósulása esetén meg kellett szüntetni, addig a néptörvény hatálya alá tartozó bűncselekmény elkövetése esetén az ítélet jogerőre emelkedéséig kötelező volt az intézkedést hatályban tartani. A zárlattal kapcsolatos részletszabályok

⁵¹⁶ HARMATH i. m. 211.

⁵¹⁷ BALOGH–EDVI ILLÉS–VARGHA (1900) i. m. 212–213.; MENDELÉNYI i. m. 112.

⁵¹⁸ *Belügyi Szemle* i. m. 291.

⁵¹⁹ Ez az eljárási szabály teljes mértékben megegyezett az 1915. évi XVIII. törvény 1. § (1) bekezdésével. Uo.

⁵²⁰ Angyal Pál a zárlat céljával kapcsolatban azt írta, hogy ez az intézkedés fedezetet nyújt a cselekmény nyomán keletkezett kárra vagy sérelemre. ANGYAL (1930) i. m. 73.

⁵²¹ *Képviselőházi Irományok* (1915) i. m. 115.; HARMATH i. m. 210.

tekintetében a jogszabály az 1915. évi XVIII. törvény 1. § (2) bekezdéséhez hasonlóan az igazságügyi minisztert rendeletalkotási kötelezettséggel terhelte⁵²² azzal a különbséggel, hogy a 8. §-ban a jogalkotó utalást tett arra, a jövőben törvényi úton fogja szabályozni ezen intézkedés elrendelését, foganatosítását és a feloldását, amelyben figyelembe kellett venni a házastárs közszerzeményi rendszerből eredő követeléseit és más jogosultak tartási igényeit is.⁵²³

2.7. Az államfelforgatási perekre vonatkozó eljárási szabályok és a rendtörvény személyi és területi hatálya

Az állam vagyoni jogi igényével kapcsolatos eljárási szabályok mellett a rendtörvény 7. §-a a budapesti büntetőtörvényszék esküdtbíróóságának hatáskörét állapította meg az 1–3. §-ban meghatározott bűncselekmények elkövetése esetén.⁵²⁴ A minisztertanács ezzel a rendelkezéssel a korábbi monarchikus államforma védelmét szolgáló törvénnyel, a Kms.-sel akart szembehelyezkedni, amely megszüntette a laikus bíraskodást a politikai perekben. Így az esküdtszék visszaállítása elsősorban a köztársaság politikai legitimitációját volt hivatott a büntetőjog rendszerén keresztül megerősíteni.

A 9. § (1) bekezdése a néptörvény személyi és területi hatályát jelölte ki, mely szerint ezeket a rendelkezéseket a magyar állampolgárok mellett a külföldiekkel szemben is alkalmazni kellett függetlenül attól, hogy az államfelforgatást Magyarországon vagy külföldön követték el.⁵²⁵ A rendtörvény alkalmazhatóságának ily módon való kiterjesztése feltételezhetően Kmety Károly alkotmányjogász javaslatára történt meg, ugyanis ő az 1915. évi XVIII. törvényjavaslat elfogadását támogatta, de a Jogtudományi Közlönyben írt cikkében sérelmezte a vagyonszállás szabályozását, mert azt a Magyarországon élő külföldiekkel szemben nem volt alkalmazható. Álláspontját a következőképpen fogalmazta meg: „a vagyon is kötelez azon állam iránt, ahol az a vagyon fekszik, ahol az szereztetett, ahol azt a jogrend védte.”⁵²⁶

⁵²² Az 1915. évi XVIII. törvény 1. § (2) bekezdése alapján a zárlattal kapcsolatos részletszabályokat a 3512/1915. számú M. E. rendelet tartalmazta. MAYER i. m. 114.; *Magyarországi Rendeletek Tára* (1915) i. m. 1568–1573. Vö. *Képviselőházi Irományok* (1915) i. m. 115.

⁵²³ *Belügyi Szemle* i. m. 292.; ARÁNYI (1916) i. m. 146.

⁵²⁴ *Belügyi Szemle* i. m. 291.

⁵²⁵ Uo. 292.

⁵²⁶ KMETY i. m. 205.

2.8. A Csemegi-kódex rendelkezéseinek hatályon kívül helyezésének értelmezése az 1919. évi XI. törvény fényében

A köztársasági államforma bevezetésére való tekintettel a rendtörvény 9. § (2) bekezdése hatályon kívül helyezte a Csemegi-kódexnek a 126–127.§-ban önállóan felségsértés büntetést, a 139–141. §-ban szabályozott, a királyi ház és a királyi ház tagjainak büntetőjogi védelmét biztosító törvényi tényállásokat, valamint a királysértési törvényt.⁵²⁷ Azonban kivételként a 127. § (2) bekezdésében szabályozott alkotmány elleni felségsértés büntetést⁵²⁸ a jogalkotó továbbra is a hatályos büntetőjog részének tekintette. Ezzel kapcsolatban Angyal Pál azt a magyarázatot adta, hogy az itt meghatározott jogi tárgy a magyar állam alkotmánya, ezért nem került sor annak hatályon kívül helyezésére. Vagyis a jogalkalmazónak a Néphatározatban lévő új alkotmányos berendezést szem előtt tartva kell a jogszabályt alkalmaznia.⁵²⁹

3. A Népszava ostroma

Az első magyar rendtörvény 1919. március 21-ig volt hatályban,⁵³⁰ így nem volt lehetőség érdemi bírói gyakorlat kialakulására. A Tanácsköztársaság kikiáltása előtti hónapban egy alkalommal mégis sor került a jogszabály alkalmazására. Ez volt Kun Béla és társainak ügye, ahol a nyomozati szakban hozott végzések és az ügyészség jelentései előrevetítették a vádhatóság koncepcióját a néptörvény jövőbeni alkalmazásával kapcsolatban.

3.1. Politikai és jogi előzmények

Nagy Vince belügyminiszter 1918 decemberétől kezdve állandó megfigyelés alatt tartotta a bolsevikokat, a fejleményekről pedig folyamatosan tájékoztat-

⁵²⁷ *Belügyi Szemle* i. m. 292.

⁵²⁸ ANGYAL (1930) i. m. 22–24.

⁵²⁹ ANGYAL (1919A) i. m. 58.

⁵³⁰ Az 1920. évi I. törvény alapján a Nemzetgyűlés restaurálta az alkotmányos monarchiát, így a néptörvény nem képezte részét a hatályos büntetőjogi szabályozásnak.

ta⁵³¹ az állam élén álló Károlyi Mihályt.⁵³² A meghallgatások nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, mert sem a párt betiltására, sem pedig az elmarasztalásukat célzó eljárások megindítására nem került sor, holott a mozgalmuk egyre erőszakosabbá vált. A felelősségre vonás elmaradásának további okai a kormány elhibázott büntetőjogi intézkedéseire, valamint a KMP és a Szociáldemokrata Párt (a továbbiakban: MSZDP) között fennálló ellentmondásos politikai viszonyra vezethetőek vissza.

A kormány 1919 elején egymásnak ellentmondó büntetőjogi rendelkezéseket vezetett be, amelyeket a későbbiekben nem alkalmaztak következetesen. Január 23-án a belügyminiszter előterjesztésére a minisztertanács statáriumot rendelt el Szabolcs és Pest megyében azzal a megkötéssel, hogy a Pest megyei kormánybiztos ezt a rendelkezést a „szükséghez képest egy-egy községben hirdesse ki.”⁵³³ Ebből a rendelkezésből jól látható, hogy a minisztertanács tisztában volt a bűnözés mértékének jelentős emelkedéséről, azonban nyíltan nem akarták felvállalni a rögtönítélő bírói fórum megalakítását.⁵³⁴

Nagy Vince belügyminiszteri működése is problematikusnak tekinthető. Az 1912. évi LXIII. törvény 5. §-a szerint ugyanis a kormány felhatalmazhatta a belügyminisztert, hogy a városokban szükség esetén elrendelje a csendőrség igénybevételét.⁵³⁵ Ezért a belügyminiszter a különleges állapot elrendelésének napján felvetette aggályát, mely szerint a kabinetnek a kommunista párttal szemben már más magatartást kellene tanúsítania. A tanács ezt az indítványát elfogadta és „preventív intézkedések” bevezetésére hatalmazta fel arra az esetre, ha a KMP tagjai újabb bűncselekményt követnének el.⁵³⁶ Vagyis a belügyminiszter a jogi szabályozásnak megfelelően engedélyt kapott a kormánytól a bolsevikok megfékezésére, de intézkedései mégis elmaradtak, vagy azok nem bizonyultak kellően hatékonyak. Ő maga később az emlékirataiban azzal

⁵³¹ NAGY Vince i. m. 116. A rendőri megfigyeléseket Nánássy György akkori párttag is érzékelte. NÁNÁSSY (1919) i. m. 14.

⁵³² Károlyi Mihály 1918 októbere és januárja között miniszterelnök, majd 1919 januárjától köztársasági elnök volt. BÖLÖNY–HUBAI i. m. 81.

⁵³³ MNL-OL-W12-K27. 1919. 01. 23. 4.

⁵³⁴ A népköztársaság büntetőjogával kapcsolatban általánosságban elmondható, hogy az igazságügyi miniszter tartózkodott statárium alkalmazásától, holott számos esetben a megyei vezetés a rossz közállapotokra tekintettel kifejezetten kérte a rögtönítélő bíróság felállítását, ettől azonban a minisztertanács mereven elzárkózott. Amennyiben néhány vármegyében mégis elrendelték a statáriumot, a halálbüntetés végrehajtását végül megtiltották. SCHÖNWALD (1969) i. m. 344–354.

⁵³⁵ A belügyminiszteren kívül a kormány saját hatáskörében is elrendelhetett volna egyéb büntetőjogi intézkedéseket e törvény 6–14. §-ai alapján.

⁵³⁶ MNL-OL-W12-K27. 1919. 01. 23. 18.

magyarázta tétlenségét, hogy Kun Béla és társainak letartóztatása vizsályt keltett volna az MSZDP-n belül,⁵³⁷ mert a párt radikális szárnya kifejezetten szimpatizált a bolsevikokkal. A korábbi miniszter szerint további problémát okozott az a nézet is, mely szerint a kommunista mozgalom megfélemezése a gyülekezési jog⁵³⁸ és a sajtó- és szólásszabadság⁵³⁹ sérelmével járt volna. Garami Ernő kereskedelemügyi miniszter⁵⁴⁰ megfogalmazásában azért maradtak el a kommunistákkal szembeni hatékony fellépések, mert a balközép párt helyet kapott a minisztertanácsban,⁵⁴¹ holott még egyáltalán nem állt készen a kormányzásra, tekintettel arra, hogy hosszú évtizedekig ellenzékben volt, így nem tudta „mérlegelni és átérezni a kormányzással járó felelősséget.”⁵⁴² Ebben a politikai és jogi közegben alkották meg az 1919. évi XI. néptörvényt, amit február 7-én Juhász Nagy Sándor terjesztett a minisztertanács elé. A jogszabály szövegét még aznap elfogadták.⁵⁴³

Jogosan adódik a kérdés, vajon a kommunisták miért éppen a Népszava székházát rohamozták meg, hiszen még a mérsékelt szociáldemokraták is azt vallották, hogy a szociáldemokrácia és a kommunizmus ugyanabból az ideológiai gyökérből szökkent szárba. Az MSZDP lapja viszont éles határvonalat húzott a két baloldali párt között, úgy mutatva be a szociáldemokratákat, mint akik „[...] valamennyien a reális erőviszonyok és lehetőségek mérlegelésének taktikáját követik [...]”⁵⁴⁴ Ez azonban a KMP-re egyáltalán nem volt jellemző. Pártprogramjukat az egyik tudósító igen „soványnak” minősítette, amiből nem is lehet a mozgalom valódi célját megállapítani. Álláspontja szerint a tagok titkolóznak, valódi kilétüket nem fedik fel, holott Magyarországon már érvényesül a szólásszabadság, így nem volna okuk a félelemre. Gúnyosan jegyezte meg továbbá, hogy érdekes módon, amikor valóban szükség lett volna egy radikális pártra a „Wekerle – Tisza-féle reakciós garázdálkodás” megfélemezése érdekében, akkor egyáltalán nem hallatták a hangjukat. Azonban ezekben az időkben, ami-

⁵³⁷ NAGY Vince i. m. 121. Nagy Vince januári indítványait valószínűleg az indokolta, hogy Dietz Károly rendőrfőkapitány jelentése szerint a rendőrség csak 1919 januárjában tudott olyan bizonyítékokat szerezni, amelyek segítségével lehetőség nyílt a kommunistákkal szembeni büntetőeljárás megindítására. NÁNÁSI (2015) i. m. 34.

⁵³⁸ NAGY Vince i. m. 116.

⁵³⁹ A sajtószabadságot az 1918. évi II. néptörvény 1. §-a deklarálta. SCHÖNWALD (1969) i. m. 253–256.

⁵⁴⁰ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 82.

⁵⁴¹ GARAMI i. m. 102–103.

⁵⁴² Uo. 105.

⁵⁴³ MNL-OL-W12-K27. 1919. 02. 07. 3.

⁵⁴⁴ *Népszava*, 1918. december 13. 1.

kor az MSZDP segítségével „a régi rendszert elsöpörték,” és a sajtószabadság, valamint az egyesülési és gyülekezési jog korlátlanul gyakorolható, hirtelen színre lépnek és megkezdik politikai működésüket.⁵⁴⁵ A támadó hangú cikkek mellett a Népszava folyamatosan cáfolta azokat a valótlan tényeket, amik a Vörös Újságban jelentek meg.⁵⁴⁶

3.2. A történeti tényállás

A KMP 1919. február 20-án délután 14 órától a Vigadó épületében gyűlést szerveztek a munkanélküli leszerelt katonák számára. Ezen a rendezvényen több párttag is előadást tartott, hitet téve a proletárdiktatúra bevezetése és a népköztársaság fegyveres megdöntése mellett. A résztvevők olyan követelések teljesítését követelték, mint az ingyen lakhatás és élelmiszerellátás, és ötszáz korona gyorssegély kifizetése a leszerelt hadsereg tagjai számára. A rendezvényről szóló 12.944/1919. számú államügyészi jelentés külön kiemelte a gyűlés erőszakos voltát, ugyanis a helyszínen elhangzott az a kijelentés, hogy ha az MSZDP nem ad számukra fegyvert, akkor a fegyvertárak feltörésével, önhatalmúlag szerzik meg azokat.⁵⁴⁷

A gyűlést követően a tüntetők Nánássy György⁵⁴⁸ vezetésével először a Vörös Újság székháza elé vonultak, ahol a párt vezetője, Kun Béla, valamint Szamuely Tibor, Vágó Béla és Palocsai József tagok is beszédeket tartottak. Nézetük szerint „a proletárdiktatúrát fegyverrel kell és csak fegyverrel lehet kiküzdeni és megvalósítani.” E buzdító felszólalásokat követően a tömeg egy része – amely a Pesti Hírlap tudósítása szerint akkor már közel kétezres nagyságúvá duzzadt –⁵⁴⁹ a Népszava szerkesztősége elé vonult azzal a céllal, hogy az épületet lerombolják. Azonban a kommunistákat a rendőrség a Conti utcában feltartóztatta, majd felszólította őket a gyűlés felosztatására, nagy elégedetlenséget váltva ki ezzel a feldühödött tüntetőkből. Ekkor a résztvevők kezdeményezésére fegyveres összeütközésre került sor a karhatalom és a bol-

⁵⁴⁵ Uo. 1.

⁵⁴⁶ *Népszava*, 1918. december 11. 2.

⁵⁴⁷ BFL 1919-IV-3-120. 10.

⁵⁴⁸ Nánássy György 1919 májusában – a Tanácsköztársaság miatt érzett csalódottsága miatt – kilépett a kommunista pártból, amiről még ugyanebben az évben megírt röpirataiban számolt be.

⁵⁴⁹ *Pesti Hírlap*, 1919. február 21. 3.

sevik szimpatizánsok között, melynek eredményeképpen 4 fő már a helyszínen meghalt, további 30 személy pedig súlyosan megsebesült.⁵⁵⁰

3.3. Az eljárás megindítása és a nyomozati szakasz

A támadást követően a belügyminiszter azonnal jelentést tett az esetről a kormánynak, az ülésen a köztársasági elnök is részt vett. Ezt követően újra kezdeményezte a Kun Béla és társaival szembeni erélyesebb fellépést, amit rövid vita után a miniszterek egyhangúan megszavaztak. A hezitálás oka feltehetőleg az eltúlzott politikai korrektség volt, melynek szellemében Berinkegy Dénes miniszterelnök⁵⁵¹ és több miniszter⁵⁵² is tartózkodott a kommunisták letartóztatásától addig, amíg nem állnak terhelő bizonyítékok a nyomozó hatóságok rendelkezésére.⁵⁵³ Érvelésük azért is elgondolkodtató, mert ekkorra már köztudomású volt a Népszava előtti összetűzés és az azt megelőző bolsevik agitáció. Ezt a konfliktust végül Dietz Károly rendőrőfkapitány zárta le, aki megerősítette: már 28 párttaggal szemben elegendő számú bizonyítékot gyűjtött össze a rendőrség, melynek segítségével kétséget kizáróan megállapíthatóvá vált a kommunisták bűnössége,⁵⁵⁴ így megkezdődhetnek a letartóztatások.

A nyomozást az 12.641/1919. számú államügyészi jelentés szerint Pogonyi Nándor és Nagy Béla főállamügyész-helyettesek vezették.⁵⁵⁵ Február és március hónapban a rendőrség összesen 77 főt vett őrizetbe,⁵⁵⁶ 32 gyanúsítottal szemben rendelték el az előzetes letartóztatást.⁵⁵⁷ Egy 1919. március 1-jén kelt végzésben 37 főt neveztek meg gyanúsítottként, köztük Kun Bélát, Rákosi Mátyást,⁵⁵⁸

⁵⁵⁰ BFL-1919-IV-3-120. 10.; BFL VII.5.c.3298/1919. 3.; *Az Est*, 1919. február 22. 4. Vö. GRATZ (1935) i. m. 83.; SALAMON i. m. 115.; HAJDU i. m. 315.

⁵⁵¹ BÖLÖNY-HUBAI i. m. 82.

⁵⁵² Az ellenzök körébe Böhm Vilmos hadügyminiszter és Vass Zoltán vallásügyi miniszter tartoztak. MNL-OL-W12-K27. 1919. 02. 20. 21.

⁵⁵³ MNL-OL-W12-K27. 1919. 02. 20. 21.

⁵⁵⁴ Uo.

⁵⁵⁵ Az *Est* napilap Szentkirályi Béla főkapitány-helyetttest nevezte meg. *Az Est*, 1919. február 23. 6.

⁵⁵⁶ A Bp. 142.§-a szerint őrizetbe vételre a feltételezett elkövető tettenérése esetén kerülhetett sor, a hatóság ezt követően rendelhetett csak el az előzetes letartóztatást.

⁵⁵⁷ BFL-1919-IV-3-120. 11. Az előzetes letartóztatásra vonatkozó szabályokat a Bp. 141. §-a határozta meg.

⁵⁵⁸ UNGVÁRY-MERUK i. m.; NEMERE i. m.; PIL-VI-720. fond. *Rákosi Mátyás iratai*

Münnich Ferencet,⁵⁵⁹ Sallai Imrét,⁵⁶⁰ és Szamuely Tibort,⁵⁶¹ akivel szemben a rendőrség ismeretlen tartózkodási helye miatt nem tudta a kényszerintézkedést foganatosítani.⁵⁶² A feltételezett elkövetők előállítását követően megkezdődtek a kihallgatások és a házkutatások, melyek során fegyvereket⁵⁶³ és jelentős pénzüsszegeket foglaltak le, amelyekből a párt a saját működését és a bolsevik agitációt finanszírozta.⁵⁶⁴ Ez utóbbival kapcsolatban fontos körülmény, hogy a vallomásokon keresztül arra is fényt derült, hogy a támogatást közvetlenül Oroszországból kapták a népköztársaság megdöntése céljából,⁵⁶⁵ tehát külföldi kapcsolatra utaló tényállási elem is megjelent a bűncselekményben, megalapozva a Csemegi-kódex 142. §-ban szabályozott hűtlenség törvényi tényállását, ám ezt a körülményt végül az ügyészség nem értékelte. A 12.641/1919. számú államügyészi jelentés szerint ezeket a tényeket az előzetes letartóztatásban lévő gyanúsítottak elismerték, azonban a deliktumok elkövetését következetesen tagadták.⁵⁶⁶

Az ügyészség a Népszava ostromával több bűncselekményt is összekapcsolt annak érdekében, hogy egy „nagy kommunista perben” leszámolhasson a párttal. Ennek jogi eszköze a Bp. 19. §-ban lévő ügyegyesítés volt, amivel kapcsolatban a vádhatóság a következő álláspontra helyezkedett: a bűncselekmények közötti okozati összefüggés alapja az alanyi kör azonossága, hiszen a korábbi megmozdulásokat is valószínűleg Kun Béla és társai szervezték. Ezért a Népszava előtti zavargásokkal összefüggésbe hozták a salgótarjáni lázadást, a népszínház utcai tüntetést,⁵⁶⁷ és a február 21-re tervezett parlament előtti fegyveres felvonulást.⁵⁶⁸ A kommunista akciók összegyűjtésének eredményeképpen a vizsgálóbíró 1919. március 1-jén végzést bocsátott ki az előzetes letartóztatások meghosszabbítása érdekében.⁵⁶⁹ A döntés indokolásában már az összes, KMP által szervezett

⁵⁵⁹ BAKÓ i. m. 461–463.; VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 389.; PIL-VI-771. fond. *Münnich Ferenc iratai*

⁵⁶⁰ BAKÓ i. m. 580–581.; VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 504–505.

⁵⁶¹ BAKÓ i. m. 661–663.; FÖLDES (1962) i. m.; PIL-VI-786. fond. *Szamuely Tibor és Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán iratai*

⁵⁶² BFL VII.5.c.3298/1919. 1–2.

⁵⁶³ Uo. 3.

⁵⁶⁴ *Pesti Hírlap*, 1919. február 26. 5; *Az Est*, 1919. február 25. 6.

⁵⁶⁵ BFL-1919-IV-3-120. 13.; NÁNÁSSY (1919) i. m. 22.

⁵⁶⁶ BFL-1919-IV-3-120. 13.

⁵⁶⁷ *Az Est*, 1919. február 23. 6.

⁵⁶⁸ BFL-1919-IV-3-120. 13.

⁵⁶⁹ A végzést az előzetes letartóztatások meghosszabbítása tárgyában hozta meg a vizsgálóbíró. BFL VII.5.c.3298/1919. 3.

megmozdulás miatt vádat akart emelni az ügyészség,⁵⁷⁰ ami a Csemegi-kódex 1–2. §-ban szabályozott visszamenőleges hatály tilalmának azon aspektusát sértette meg, mely szerint utólagosan nem lehet cselekményeket jogellenesnek minősíteni. Így a vád tárgyává tették többek között az 1918. december 19-én szervezett leszerelt katonák felvonulását, a december 21-i Vörös Újság székháza előtti tüntetést, vagy az agitátorképzések megszervezését és az előadások megtartását.⁵⁷¹ Azonban a sajtószabadságra és a gyülekezési jog gyakorlására hivatkozva⁵⁷² nem indítottak büntetőeljárást a kommunista aktivistákkal szemben, holott szervezkedéseik kimerítették volna a büntetőkódex valamely tényállását. Tehát, ha a kormánynak tudomása volt a szélsőséges bolsevik mozgalomról, és lehetővé tette a bolsevik mozgalom szabad kibontakozását, utólag elhibázott jogpolitikai döntés több hónapra visszamenőleg megállapítani a büntetőjogi felelősséget. Az eljárások megindításának elmaradását maga Székely Lajos vizsgálóbíró is megállapította, aki indokolásában közölte: a kommunisták által megtartott rendezvények megvalósítják a Csemegi-kódex 171–172. §-ban szabályozott izgatás törvényi tényállását, azonban egyetlen esetben sem rendelték el a nyomozást ezekben az ügyekben.⁵⁷³

Ezzel párhuzamosan márciusban több előzetes letartóztatásban lévő kommunistát engedtek szabadon, ugyanis a passzív résztvevőkkel szemben a vizsgálatot megszüntették.⁵⁷⁴ A vádhatóság azonban figyelmen kívül hagyta annak lehetőségét, hogy ezek a személyek a demonstrációk alkalmával feltehetően szándékerősítő hatást gyakoroltak az elkövetőkre, ami a pszichés bűnsegéd elkövetési magatartását jelentette.⁵⁷⁵ Tehát az ügyészség azokat a párttagokat vagy szimpatizánsokat, akik jelen voltak ezeken az alkalmakon, de erőszakos cselekményeket nem követtek el, nem tekintette tetteseknek.

3.4. A törvényi tényállás megállapítása

A vádemelés megtételéhez szükséges legfontosabb döntés annak megállapítása, vajon a gyanúsítottak elkövetési magatartásukkal mely törvényi tényállást

⁵⁷⁰ Uo. 1–3.

⁵⁷¹ BFL VII.5.c.3298/1919. 2.

⁵⁷² NAGY Vince i. m. 116.

⁵⁷³ BFL VII.5.c.3298/1919. 2.

⁵⁷⁴ Uo. 11.

⁵⁷⁵ Csemegi-kódex 69. § (2) bekezdése definiálta a bűnsegédnek ezen alakzatát.

valósították meg. A sajtóban már 1919 februárjában megjelentették azokat a deliktumokat, amelyek tárgyában nyomozott a rendőrség: ez a Csemegi-kódex 152. §-a szerinti lázadás, 171. §-a szerinti izgatás, 282. §-ban meghatározott gyilkosságra való felbujtás, végül pedig a néptörvény 1. és 3. §-a által szabályozott köztársaság ellen való szövetkezés és izgatás volt.⁵⁷⁶ Ezzel szemben az ügyész iratokból egyértelműen az állapítható meg, hogy Halász Lajos főügyész nem köztörvényesként, hanem politikai vádlottként szándékozta a budapesti törvényszék elé állítani Kun Bélát és társait. Ezért a március 17-én Székely Lajos vizsgálóbírónak címzett végzésében a fentiektől teljesen eltérő tényállások kapcsán kérte a vizsgálat elrendelését. E szerint az irat szerint a büntetőkódex 127. § (2) bekezdése szerinti felségsértés, valamint a 131. §-ban szabályozott erre irányuló szövetség, végül a néptörvény 1. §-ában meghatározott államfelforgatás és a 3. § által szabályozott államfelforgatásnak nyilvánosan vagy sajtó útján való elkövetésének⁵⁷⁷ alapos gyanúja miatt kérte a nyomozás folytatását.⁵⁷⁸ Megjelölte még a hatályos büntetőtörvénykönyv 70. §-át, ami a tettes büntetőjogi fogalmát tartalmazta kifejezve azt, hogy a párton belül betöltött titulusoktól függetlenül valamennyi elkövetőt önálló tettesként akarta kezelni a büntetőeljárás során, lehetőséget adva ezáltal a súlyosabb büntetési tétel kiszabásának.

A két tényállás alkalmazásával kapcsolatban a budapesti törvényszéki vádtanács is kifejtette álláspontját az 1919. március 6-án kelt végzésében. Indokolásában kifejtette: amennyiben kérdésessé válna az új rendtörvény alkalmazása, akkor sem kétséges a felelősségre vonás szükségessége, mert a gyanúsítottak korábbi elkövetési magatartásaikkal több alkalommal is megvalósították a felségsértés még hatályban maradt bűncselekményi alakzatát.⁵⁷⁹ Vagyis, ha a néptörvény alkalmazása a visszamenőleges hatály tilalma miatt meghiúsulna – tekintettel arra, hogy az 1919. évi XI. néptörvény február 7-én lépett hatályba –, akkor is rendelkezésre állt olyan deliktum, ami alapján Kun Béla és társai felelősségre vonhatóak lettek volna.

⁵⁷⁶ *Pesti Hírlap*, 1919. február 23. 5.

⁵⁷⁷ *Belügyi Szemle* i. m. 290.

⁵⁷⁸ BFL VII.5.c.3298/1919. 11–12.

⁵⁷⁹ Uo. 6.

3.5. A büntetőeljárás zavartalan lefolyását gátló politikai tényezők

A Népszava ostroma igen nagy sajtóvisszhangot kapott, ami februárban odáig fajult, hogy az újságokban megjelent híreket már Károlyi Mihály köztársasági elnök sem akarta szó nélkül hagyni, befolyásolva ezzel a nyomozó hatóságok munkáját. Így nem csupán a Tanácsköztársaság kikiáltása hiúsította meg a bűncselekmény elbírálását, hanem az akkori politikai közeg is, ami lehetőséget adott Kun Bélának politikai tevékenységének folytatására. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint Böhm Vilmos hadügyminiszter és Garami Ernő kereskedelemügyi miniszter visszaemlékezései, akik szerint Kun az Országos Gyűjtőfogház falain belül volt a legsikeresebb.⁵⁸⁰

Az első botrányt Az Est napilap okozta azzal, hogy állítólag az egyik tudósító jelen volt a fogházban, amikor a letartóztatott kommunista vezetőket a Markó utcai fogházba szállították. Elmondása szerint szemtanúja volt Kun Béla rendőri bántalmazásának, amiről igen empatikusan számolt be: „[...] megjelenik cipőben, nadrágban, meztelen felsőtesttel, amelyet pirosra festett a leömlő vér, ugyancsak vértől átázott arccal [...] orvosilag lenyírt hajjal, bezúzott fejvel egy középtermetű, kövér arcú, angolosra nyírott, szőke bajuszú ember: Kun Béla.” Emellett leközölte László Jenő ügyvéd nyilatkozatát, aki a büntett elkövetését nem a KMP-re, hanem a „tisztai ellenforradalmárookra” hárította át.⁵⁸¹ Később a Népszava súlyosan elmarasztalta a cikk íróját, kifejtve: „a hazugság, gázság és cinizmus teteje, amit Az Est művelt; és elsőrendű forradalmi tény.”⁵⁸² Ez az elfogultság a kormánypárti napilap részéről Vági Béla párttagnak volt betudható, aki letartóztatását megelőzően Az Est munkatársa volt.⁵⁸³

Az állítólagos súlyos testi sértésről való beszámolót követően Károlyi Mihály arra utasította a hatóságokat, hogy a letartóztatottak számára politikai foglyoknak járó jogokat biztosítsanak a fogház épületén belül. Ezért többek között a foglyok látogatási engedélyt kaptak, így kapcsolatot tarthattak családtagjaikkal és az MSZDP radikális nézeteit valló tagjaival, az épületen belül pedig szabadon mozoghattak.⁵⁸⁴ A köztársasági elnök eljárása megosztotta a

⁵⁸⁰ BÖHM (1923) i. m. 184.; GARAMI i. m. 104.

⁵⁸¹ *Az Est*, 1919. február 22. 4. A cikket a további újságok is átvették, közölte például a Pesti Hírlap is. Böhm Vilmos emlékirataiban is elismerte, hogy *Az Est* tudósítása szimpátiát keltett a munkásság körében a KMP felé. BÖHM (1923) i. m. 182.; *Pesti Hírlap*, 1919. február 22. 2.

⁵⁸² *Népszava*, 1919. február 22. 2.

⁵⁸³ NÁNÁSSY (1919) i. m. 25.

⁵⁸⁴ *Az Est*, 1919. február 25. 6.

minisztertanács tagjait: Nagy Vince belügyminiszter önéletrajzában megemlékezett arról, amikor Károlyi az ő segítségével akart párnát és paplant küldeni a gyanúsítottaknak, amit ő határozottan visszautasított.⁵⁸⁵ Juhász Nagy Sándor igazságügyi miniszter is hibaként értékelte ezeket az intézkedéseket, szerinte ezáltal a kommunisták „a köztársasági elnök pártfogoltjaként léptek fel.”⁵⁸⁶ Ezt a nézetet Nánássy György ugyancsak osztotta.⁵⁸⁷

A köztársasági elnök példáját később több politikus is követte: Pogány József, a Katonatanács elnöke szót emelt a minisztertanácson a rendőri brutalitásokkal szemben, és egy erre irányuló vizsgálat lefolytatását kezdeményezte. Ezzel egy időben érdekes módon egyre több fogoly emelt panaszt a bántalmazások miatt.⁵⁸⁸

Az igazságszolgáltatási szervek elleni fellépések végül nem maradtak válasz nélkül: 1919 márciusában Linder Béla vezetésével a rendőrőrszemélyzet egy bizottságot állított össze, amely kinyilvánította: nem azonosítja magát azokkal a rendőrökkel, akik társaik „[...] vértanuhalála felett érzett elkeseredésében megtámadta azokat, akiket a bűnös merénylet értelmi szerzőinek tartott [...]” Emellett sajnálatukat fejezték ki a tömeg indulatainak ily módon történő megnyilvánulása miatt.⁵⁸⁹

3.6. A büntetőeljárás megszüntetése

A Népszava székháza előtt elkövetett bűncselekmény tettesei felelősségre vonásának elmaradására lényegében egy külpolitikai esemény miatt nem kerülhetett sor: 1919. március 20-án Fernand Vix alezredes személyesen adta át Károlyi Mihálynak azt a jegyzéket,⁵⁹⁰ amely az 1918. november 13-án aláírt belgrádi fegyverletételi egyezményhez⁵⁹¹ képest az új demarkációs vonalat kifejezetten hátrányosan állapította meg.⁵⁹² Az átvételt követően a köztársasági elnök indítványozta a kormány lemondását, ezzel egy időben pedig egy szociáldemokrata összetételű minisztertanács felállítását annak reményében, hogy talán az új

⁵⁸⁵ NAGY Vince i. m. 124.

⁵⁸⁶ JUHÁSZ NAGY i. m. 471.

⁵⁸⁷ NÁNÁSSY (1919A) i. m. 16.

⁵⁸⁸ *Az Est*, 1919. február 25. 6.; *Pesti Hírlap*, 1919. február 25. 5.

⁵⁸⁹ *Pesti Hírlap*, 1919. március 4. 5.

⁵⁹⁰ ORMOS (1984) 160–187.

⁵⁹¹ Uo. 26–75.

⁵⁹² GRATZ (1935) i. m. 85.; GRATZ (1921) i. m. 26.; GARAMI i. m. 109.; BÖHM (1923) i. m. 238.

kabinet majd szimpátiát ébreszt az antant vezetőkben.⁵⁹³ Ezen a napon további döntések meghozatalára nem került sor.⁵⁹⁴

Másnap, március 21-én a kormány lemondását követően Böhm Vilmos⁵⁹⁵ hadügyminiszter utolsó előterjesztésében tolmácsolta az MSZDP azon kérését, hogy a rendkívüli helyzetre való tekintettel bocsássák szabadon a kommunistákat. Ennek végrehajtása Juhász Nagy Sándor igazságügyi miniszter hatáskörébe tartozott, aki hozzájárult az indítványhoz azzal a javaslattal, hogy a zavargások elkerülése végett ezt a határozatot ne ő, hanem az új minisztertanács hajtja végre, áthárítva ezzel a politikai felelősséget a következő kabinetre. További meglátása szerint az eljárás megszüntetése akkor lenne jogszerű, ha Károlyi köztársasági elnök eljárási kegyelmet biztosítana a gyanúsítottaknak. A szabadon bocsátásokról a kormány egyhangú támogató döntést hozott, amit aznap este kérelem formájában akartak az államfőnek benyújtani,⁵⁹⁶ de az események végül ezt nem tették lehetővé. A döntést követően az igazságügyi miniszter utasította Váry Albert államügyész-helyettest Kun Béla és további 41 kommunista szabadon bocsátásának elrendelésére, aki Székely Lajos vizsgálóbírónak szóban indítványozta a végrehajtást. A vizsgálóbíró a szabadon bocsátásokat azonnal elrendelte, személyesen foganatosítva azokat. Ezzel párhuzamosan Pogány József arra utasította az államügyész-helyettest, hogy személyesen legyen jelen a kommunisták elengedésén. Ezért este 8 és 9 óra között Váry két katonai kíséretében jelent meg a fogházban, ahol szóban ismertette a gyanúsítottakkal a kormány döntését, akik azt elégedetten fogadták.⁵⁹⁷

A tettesek ily módon történő szabadon bocsátásával kapcsolatban két súlyos probléma vetődött fel: egyrészt egy külpolitikai helyzet nem szolgálhat alapul sem köztörvényes, sem pedig politikai bűncselekményekkel gyanúsított előzetes letartóztatásának megszüntetésére, másrészt a büntetőeljárást kizárólag szóbeli utasítások formájában zárták le. Ez utóbbi hatására Kun Bélának párhuzamosan két rabkönyvet állítottak ki, mindkét alkalommal más jogcímet nevezve meg a szabadon bocsátás okaként: az egyik szerint a budapesti törvényszék

⁵⁹³ JUHÁSZ NAGY i. m. 489.; GARAMI i. m. 110.

⁵⁹⁴ JUHÁSZ NAGY i. m. uo.

⁵⁹⁵ A hadügyminiszter önéletrajzában tagadta a kezdeményezést, szerinte az ötlet egy bizonyos Tombor ezredes nevéhez kötődik, majd a Vix jegyzék ismertetését követően maga Károlyi ajánlotta fel a kommunistákkal való megbékélés lehetőségét. Csak ezeknek a lehetőségeknek a felvetülését követően támogatta Kunfi Zsigmond közoktatásügyi miniszterrel együtt az eljárás megszüntetését. BÖHM (1923) i. m. 240–242.

⁵⁹⁶ MNL-OL-W12-K27. 1919. 03. 21. 32–33.

⁵⁹⁷ BFL-1919-IV-3-120. 16.; NÁNÁSI (2015) i. m. 37.

határozata,⁵⁹⁸ a másik dokumentum szerint pedig a Katonatanács döntése miatt szűnt meg a fogva tartás.⁵⁹⁹ Maga az eljárás végül is március 24-én a következő módon szűnt meg: Váry Albert indítványozta a büntetőeljárás megszüntetését a „megváltozott politikai viszonyokra” való hivatkozással,⁶⁰⁰ ami egyértelműen azért történt, mert Kun Béla társaival március 21-én államcsínnyel átvette a hatalmat, bevezetve ezzel a proletárdiktatúrát Magyarországon. Ezáltal hét ember megölése és több tucatnyi súlyos testi sértés büntette megtorlás nélkül maradt.

---

⁵⁹⁸ BFL-VII.102a-fogoly-1919-885.

⁵⁹⁹ BFL-VII.101.e-fogoly-III-2490.

⁶⁰⁰ BFL-1919-IV-3-120. 16.

V. FEJEZET
A HORTHY-KORSZAK RENDTÖRVÉNYE:
AZ ÁLLAMI ÉS TÁRSADALMI REND
HATÁLYOSABB VÉDELMEÉRŐL SZÓLÓ
1921. ÉVI III. TÖRVÉNY

1. A rendtörvény megalkotását kísérő politikai és jogi vélemények

A rövid köztársasági átmenet és a tanácsköztársaság bukását követően elkezdődött az ország konszolidációja, melynek egyik legfontosabb sarokköve a jogfolytonosság visszaállítása volt.⁶⁰¹ Az első Teleki-kormány⁶⁰² az anarchia felszámolása, valamint a politikai szélsőségek visszaszorítása érdekében⁶⁰³ egy újabb rendtörvényt fogadott el, amelyet Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyi mi-

---

⁶⁰¹ SZABÓ (2018) i. m.; VARGHA i. m.; POLNER (1931) i. m.; EGYED i. m.; SCHWEITZER (2014) i. m.; SCHWEITZER (2014A) i. m.; TOMCSÁNYI i. m. 327. Vö. VARGA Norbert i. m.; WIENER i. m.

⁶⁰² Teleki Pál első kormányalapítására 1920-ban került sor. Az ő miniszterelnökségéhez köthető többek között a numerus clausus, illetve a Nagyatádi Szabó István által kidolgozott földreformról szóló törvény is. Lemondását 1921-ben nyújtotta be a kormányzónak arra való tekintettel, hogy IV. Károly első visszatérési kísérletének köszönhetően megalakult a Kisantant Románia, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság és Csehszlovákia részvételével. ABLONCZY (2018) i. m. 105–125. Vö. BÖLÖNY–HUBAI i. m. 87–88.

⁶⁰³ Perjessy Mihály bíró az Átv.-t elemző cikkében röviden beszámolt azokról az esetekről, amik szükségessé tették a rendtörvény elfogadását: 1920 szeptember 9-én kommunista röpiratokat terjesztettek Budapesten, az utcai zavargások során 24 ember sebesült meg. Két hónappal később, november 10-én lelőttek egy rendőrt, és az utcán lévő járókelőkre is lövéseket adtak le. Látható tehát, hogy az alkotmányos monarchia helyreállítását követően a közbiztonság továbbra is ingatagnak bizonyult, melynek okozói szélsőséges politikai csoportok voltak. Ablonczy Balázs a Teleki monográfiájában a rendtörvény elfogadásának előzményeként az Ébredő Magyarok azon akcióját emelte ki, amikor 1920 júliusában húsz-harminc ember betört egy kávéházba és ott brutálisan megverték a vendégeket, két embert pedig megöltek. PERJÉSSY (1927) i. m. 2.; ABLONCZY (2018) i. m. 109–110.

niszter⁶⁰⁴ terjesztett 1920. augusztus 25-én a Nemzetgyűlés elé.⁶⁰⁵ Ezt követően az Igazságügyi Bizottság Hencz Károly⁶⁰⁶ elnökletével hosszasan véleményezte a javaslatot, amelynek hatására a jogalkotó számos módosítást hajtott végre a jogszabálytervezet⁶⁰⁷ szövegében. A Bizottság 1920. november 22-én kelt jelentésében⁶⁰⁸ elsősorban azt a problémát vizsgálta, vajon az új szabályozás nem korlátozza-e túlzott mértékben az alapvető jogok érvényesülését. Ezen elv érvényre juttatása érdekében néhány helyen módosított a javaslat szövegezésén, illetve mellőzte azokat a törvényi tényállásokat, amelyek esetlegesen veszélyeztették volna a szabadságjogok megfelelő gyakorlását.⁶⁰⁹ Emellett általánosságban elmondható, hogy a büntetési tételek enyhítése érdekében javaslat szövegét

⁶⁰⁴ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 88.

⁶⁰⁵ *Nemzetgyűlési Napló* (1920) i. m. 24.; *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 316.; ANGYAL (1929) i. m. 2. A törvényjavaslatot a Bizottság jelentésének mellékletével Bernolák Nándor kormánypárti képviselő, a javaslat előadója terjesztette be ismételten a Nemzetgyűlés plénuma elé 1920 november 29-én azzal a kéréssel, hogy az elfogadásra váró jogszabály szövegét sürgősen vegyék fel a naprendi pontok közé. Ehhez Rakovszky István házelnök hozzájárult, így november 30-án már elkezdheték volna a törvényjavaslat általános vitáját. Azonban Szilágyi Lajos kisgazdapárti képviselő a következőkre hivatkozva szólalt fel az előadó indítványával szemben: mivel elmondása szerint az Igazságügyi Bizottság már harmadik alkalommal hajtott végre módosítást a rendtörvény javaslatának szövegében, a képviselők azt nem tudták megfelelően áttanulmányozni. Ezért kérte a házszabályok 228. §-a szerinti három napos határidő fenntartását az Atv. napirendre tűzésével kapcsolatban. Emellett aggályát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a Bizottság a javaslat véleményezése során egyszer sem volt határozatképes, tehát álláspontjuk megkérdőjelezhető. Bár az igazságügyi miniszter jelezte egyet nem értését Szilágyi meglátásával kapcsolatban, mégis hozzájárult a házszabályok figyelembevételéhez. A képviselők végül Szilágyi felszólalását támogatták, és a javaslatot végül nem tűzték napirendre. Azonban az ideiglenes törvényhozó hatalom a rendtörvény javaslatával – ismeretlen okok miatt – a későbbiekben sem foglalkozott, így a politikai deliktumok szigorításának kérdése 1920-ban még nem tudott nyugvóponttra kerülni. *Nemzetgyűlési Napló* (1921A) i. m. 108–109.; JÓNÁS–VILLÁM i. m. 253–258.

⁶⁰⁶ VIDOR i. m.

⁶⁰⁷ A tervezet első változatát és annak indokolását Horváth Dániel, az igazságügyi minisztérium törvényelőkészítő bizottságának tagja készítette. PERJÉSSY (1927) i. m. 4.; ANGYAL (2010) i. m. 81.

⁶⁰⁸ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 103.

⁶⁰⁹ A Bizottság két deliktum mellőzését kérte az igazságügyi minisztertől. Az első az eredeti javaslat 7. § volt, mely szerint „aki az 1. §-ban említett mozgalmon vagy szervezkedésen kívül vagy azzal össze nem függően az ott megjelölt célból büntettet követ el, amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés hatálya alá nem esik, öt évtől tizenöt évig terjedő fegyházzal büntetendő. A bizottsági ajánlás szerint ugyanis az elkövető szándékának vizsgálata a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik. A másik mellőzendő tényállásként a 8. §-t jelölték meg: „aki az 1. §-ban meghatározott mozgalmon vagy szervezkedésen kívül, vagy azzal össze nem függően az állam vagy a társadalom fennálló törvényes rendje ellen olyan körülmények között izgat vagy lázít, hogy abból jogellenes cselekmények, vagy a fennálló törvényes rendre egyébként hátrányos következmények származhatnak, büntettet követnek el és öt évig terjedhető börtönnel, ha pedig a cselekményt sajtó útján vagy egyébként nyilvánosan követte el, tíz évig terjedő fegyházzal büntetendő.” A kifogás oka ebben az esetben az

összehasonlították a büntetőjog általános részének dogmatikájával, ezzel párhuzamosan a deliktumok rendszerezését is átalakították,⁶¹⁰ egyszerűsítve ezáltal a tervezet szövegezését.

A törvényhozás végül 1921. március 16-án fogadta el a törvényjavaslatot, amit április 6-án hirdettek ki.⁶¹¹ Bár az államellenes bűncselekmények külön törvényben való szabályozására már volt példa a dualizmus és a népköztársaság idején is, az Átv. megalkotásával kapcsolatban mégis egy igen heves polémia alakult ki, ami egészen a második világháború kitöréséig elkísérte a jogszabály alkalmazását.

A politikai és jogi álláspontok megfelelő értelmezéséhez először a rendtörvény javaslatának általános indokolását és az Igazságügyi Bizottság által megfogalmazott álláspontot érdemes megvizsgálni. A törvényalkotó a szabályozás szükségességének kiindulópontjaként leszögezte: az állami és társadalmi rend egy dinamikus fogalom, amelyeket az „emberi eszmék” formálnak. Ettől függetlenül fontos, hogy ez az alkotmányos fejlődési folyamat a törvények keretei között menjen végbe. A büntetőtörvénykönyvek ugyanis minden esetben az elfogadáskor aktuális „eszméhez” és „szükségletekhez” igazodnak. Ennek hatására állt elő az a helyzet, hogy a hatályos jogszabályok már nem tudtak megfelelően reagálni a megváltozott társadalmi igényekre.⁶¹² Az indokolás emellett két olyan törvényt említett meg, amelyek a javaslatához hasonló deliktumokat szabályoztak. Azonban a jogalkotó szerint ezek a tényállások nem önálló politikai bűncselekményt, emellett az előkészületi szakasz általában büntetlen maradt. Ezt a hiányt az új rendtörvény elfogadásával szándékozták pótolni.

Az általános indokolás a továbbiakban felhívta a figyelmet, hogy a büntetőjogi szigorítással nem akarják a szabadságjogokat „lábbal tiporni.” Azonban kifejezésre kell juttatni azt a körülményt, mely szerint az alapjogok gyakorlása nem lehet korlátlan. Ezért aki a jövőben „javítani akar a létező állapotokon,” azt a rendelkezésre álló állami „intézményeken” keresztül kell megtennie.⁶¹³ Így ha valaki olyan eszméket terjeszt, amelyek nyilvánvalóan károsak, akkor

---

alapjogok súlyos korlátozása volt. *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 303.; *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 101.

⁶¹⁰ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 99.

⁶¹¹ ANGYAL (1929) i. m. 2.

⁶¹² *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 307. Az indokolás kiemelte a hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914. évi XL. törvényt, mert a Csemegi-kódex államellenes fejezetéhez hasonló tényállásokat tartalmazott. Uo. 308.

⁶¹³ Uo. 308.

arra a személyre ezek a szabadságok nem alkalmazhatóak, még akkor sem, ha elmondása szerint politikai elképzeléseit alkotmányos úton szándékozik megvalósítani.⁶¹⁴

A fenti törvényhozási célokat a Bizottság is támogatta, amely a rendtörvény előzményeként olyan „állambontó törekvéseket” nevezett meg, amelyek meglátása szerint még mindig jelen voltak az országban. Emellett felhívta a figyelmet a prevenció fontosságára is. Véleménye szerint az akkor hatályos büntetőjogi szabályozásban csak a Csemegi-kódex 127. §-ban pönalizált felségsértés volt az, ami a javaslatához hasonló cselekményeket tartalmazott. Ezzel kapcsolatban azonban két hiányosságra hívta fel a figyelmet: egyrészt ezen deliktumokat kizárólag a közvetlen alkotmányos rend elleni támadás esetén lehetett alkalmazni,⁶¹⁵ másrészt a törvényi tényállás előkészületi szakaszának a büntetési tétele igen enyhe volt, ezért semmilyen elrettentő hatást nem tudott gyakorolni a terheltekre.⁶¹⁶

1.1. A rendtörvény szükségességével kapcsolatos tárgyalások a törvényhozásban

Az Átv. vitájára meglepően későn, 1921. március 4-e és 14-e között került sor, ami viszonylag rövid időnek számít. A törvényjavaslatot végül azért tudta a képviselők többsége néhány nap alatt mégis elfogadni, mert március 10-e után Haller István kormánypárti képviselő, korábbi kultuszminister⁶¹⁷ indítványára a házszabályok 196. § (3) bekezdése alapján meghosszabbított üléseken fejthették ki álláspontjaikat a rendtörvény szövegével kapcsolatban.⁶¹⁸

1.1.1 Bernolák Nándor előadása az első vitanapon

A rendtörvény javaslatának általános vitáját az előadó felszólalása nyitotta meg 1921. március 4-én. Bevezetésében három okot jelölt meg az Átv. szükségessége mellett: meglátása szerint számos, magát külföldi támogatásokból fenntartó

⁶¹⁴ Uo. 309.

⁶¹⁵ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 98.

⁶¹⁶ Uo. 99.

⁶¹⁷ VIDOR i. m. 57–58.; BÖLÖNY–HUBAI i. m. 87.

⁶¹⁸ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 465.

szervezet igyekszik veszélybe sodorni a kormány konszolidációs politikáját. Problematikusnak tartotta továbbá a Nemzeti Hadsereg⁶¹⁹ elleni izgatásokat, valamint a Magyarországgal szemben a nemzetközi sajtóban napvilágot látott rágalmozó kijelentéseket, amelyek úgy akarják beállítani a magyar államot, „[...] mintha itt hóhérok gyülekezete uralkodnék az állam felett.” Szerinte a Csemegi-kódex ezen kártékony tevékenységekkel szemben már nem nyújt megfelelő védelmet.⁶²⁰

Állításának alátámasztásaképpen a továbbiakban megvizsgálta a büntetőtörvénykönyvben szereplő államellenes deliktumokat. Meglátása szerint a 127. § (2) bekezdése szerinti felségsértés csak az alkotmányos rendszer ellen irányuló erőszakos cselekményeket szankcionálja, azonban az ezen elkövetési magatartások végrehajtását megelőző, ugyanolyan súlyos cselekmények már nem kerülnek a tényállás hatálya alá. Bernolák szerint a jogalkotónak a rend fenntartása érdekében éppen ezeket a megnyilvánulásokat kellene már a korai stádiumban visszafojtania. E körbe sorolta a javaslatban szereplő antimilitarista izgatás és a szóban elkövethető politikai bűncselekmények eseteit, amelyeket a hatályos kódex egyáltalán nem szabályozott. A képviselő hozzátette: tisztában van azzal, hogy az alkotmányos rendet nem lehet csakis büntetőjogi eszközökkel konszolidálni, vagyis nem a társadalmi elégedetlenség kriminalizálása a megoldás, hanem a fennálló probléma megvizsgálása és orvoslása. Kivételt képeznek viszont azok az esetek, amikor különböző radikális politikai mozgalmak tevékenysége kelt társadalmi elégedetlenséget, mert azt mindenképpen büntetendővé kell nyilvánítani.⁶²¹ A kormánypárti előadó mondandójának politikai részét a következővel zárta: a Nemzetgyűlésnek kötelessége elfogadni a rendtörvényjavaslatot tekintettel arra, hogy a magyar társadalom erkölcsileg elítéli azokat az államellenes deliktumokat, amelyek a Csemegi-kódexből hiányoznak.

Bernolák Nándor előadásának további része már az Átv. szövegével kapcsolatos jogi problémákra reflektált. Elsőként röviden tájékoztatta a képviselőket a kormány és az Igazságügyi Bizottság együttműködéséről. Elmondása szerint az igazságügyi miniszter által benyújtott javaslat több ponton eltért a büntetőjog általános részétől, túlságosan szigorú büntetési tételeket állapított meg, valamint tág teret biztosított a gyorsított eljárás elrendelésének, ezért a Bizottság kénytelen volt azt jelentősen átdolgozni. Ennek eredményeképpen egy olyan törvényjavaslat került a törvényhozás plénuma elé, ami mellőzte a

⁶¹⁹ JANKOVICH i. m.; SZAKÁLY (2010) i. m. vö. SZAKÁLY (2021) i. m.

⁶²⁰ *Nemzetgyűlési Napló* (1921b) i. m. 379.

⁶²¹ Uo.

büntetőeljárások gyorsított formáját és a kirívóan súlyos törvényi tényállásokat. Emellett a Bizottság számos ponton enyhített a szankciók mértékén.⁶²²

Mivel a képviselő attól tartott, hogy a rendtörvény-javaslatának néhány rendelkezése igen megosztja majd a Nemzetgyűlést, fontosnak tartotta néhány törvényi tényállás előzetes ismertetését. Elsőként a 2. §-ra, vagyis az államfel-forgatás azon minősített esetére tért ki, amely az inkriminált politikai mozgalom vagy szervezet kezdeményezőinek és vezetőinek objektív felelősségét állapította meg, ami egyedülállónak mutatkozott a korszak büntetőjogi rendszerében. A szabályozással kapcsolatban Bernolák a következőt jelentette ki: „az igazság azt követeli, hogy aki felgyújtja a házat, az feleljen a tűzért, aki beledobja a tűzcsóvát a társadalom békéjébe, az feleljen azokért a cselekményekért is, melyekről előzetesen talán nem is tudott, de amelyeket közvetlenül a mozgalom életre hívásával idézett elő.”⁶²³ A másik, későbbiekben számos ellenvéleményt kiváltó, a 6. §-ban szabályozott antimilitarista izgatással kapcsolatban kifejtette: a hadsereggel kapcsolatos bűncselekményeket mindenképpen vissza kell szorítani. Ezen álláspontját több szempontból is igyekezett alátámasztani. Egyrészt felhívta a hallgatóság figyelmét arra, hogy a Nemzeti Hadsereg szabadította fel az országot.⁶²⁴ Szerinte ez a katonai alakulat más helyzetben is alkalmas lehet az ország érdekeinek védelmére, és adott esetben a revíziós törekvéseket is érvényre tudja majd juttatni. A 7. és 8. §-ban lévő nemzetrágalmazással és a nemzet becsületének megsértésével kapcsolatban előadta, hogy ő mind elméletben, mind pedig gyakorlatban a sajtószabadság híve. Azonban az alapvető jogokkal csak kellő felelősségtudattal lehet élni, amiből az következik, hogy a sajtó útján elkövetett visszaéléseket meg kell torolni. Ezzel kapcsolatban az alábbi gondolatot fogalmazta meg:

„[...] nem akadhat egyetlenegy ország sem az egész világon, amely megtűrte volna azt, amit megtűr a magyar állam hónapok óta és megtűr most már több, mint egy esztendő óta [...] büntetlenül szórják reánk világszerte a leghitványabb rágalmasokat és a magyar államnak törvényes szervei nincsenek abban a helyzetben, hogy ezekkel a rágalmasokkal szemben megállapítsák a tényeket [...]”⁶²⁵

⁶²² Uo. 380.

⁶²³ Uo. 381.

⁶²⁴ A Nemzeti Hadsereg Horthy Miklós vezetésével, 1919 augusztusától a Dunántúlt katonai közigazgatás alá vonta. SZAKÁLY (2010) i. m. 310.; SZAKÁLY (2021) i. m. 230.

⁶²⁵ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 381.

Az anyagi jogi rész áttekintését követően röviden kitért az Átv. javaslatában szereplő 12. §-ra, amely lehetővé tette a terhelt távollétében a vádemelést és a főtárgyalás megtartását. Jelezte, a magyar jogban rendkívül ritka az ily módon történő büntetőeljárás lefolytatása. Ettől függetlenül ez az eljárást megkönnyítő lehetőség más országokban is része a hatályos jogrendszernek. Előnye, hogy ezáltal érvényesülhet a kontradiktórius eljárás elve, ugyanis az elmúlt években az ismeretlen helyen tartózkodó terhelt esetében csak az előkészítő szakaszig juthatott az eljárás.⁶²⁶ A hatóság ezen fellépésének természetesen korlátja is van: ez pedig a bűnösség deklarálásával párhuzamosan a büntetés mellőzése.

Beszédének zárásakor tolmácsolta a kormánynak a javaslattal kapcsolatos álláspontját: a minisztertanács a lehető legszélesebb alapjogokat igyekszik biztosítani a magyar társadalomnak annak érdekében, hogy új mozgalmak jöheszenek létre. Azonban nem áll szándékukban szabadságjogokat adni az államot és a hadsereget bomlasztó törekvéseknek, valamint az országot rágalmazó és sértő kijelentéseknek.⁶²⁷

1.1.2. Az általános vita

Bernolák Nándor felszólalása után Bródy Ernő ellenzéki képviselő⁶²⁸ volt az első, aki érdemben hozzászólt az Átv. javaslatához. Bevezetőjében megerősítette az előadó által elmondottakat, mely szerint az 1918 és 1920 közötti időszak valóban sötét korszaka volt a magyar történelemnek, és a polgári társadalmi réteg soha nem támogatta a kommunista ideológia térnyerését. Ezt a következő állításával igyekezett bebizonyítani:

„[...] csak zavarosfejű fantaszták és kalandorok beszélhetnek még nálunk kommunizmusról. [...] aki Magyarországon végigélte a kommunizmust, az soha többet nem kívánja azt vissza, és ha van rá eshetőség és mód, hogy a kommunizmus visszajöjjön, akkor az ilyen ember azt mondja, inkább ne éljünk tovább, mert akkor itt élni nem érdemes...”⁶²⁹

⁶²⁶ Uo.

⁶²⁷ Uo. 382.

⁶²⁸ VIDOR i. m. 28–29.

⁶²⁹ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 382.

Ettől függetlenül ügyvédként mégis arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Csemegi-kódex elegendő védelmet nyújt az alkotmányos rendszer számára, ezért ennek igazolásaként elkezdte a büntetőtörvénykönyv és a javaslat összehasonlítását. A későbbiekben a rendtörvény szükségtelenségét azzal is indokolta, hogy a Tanácsköztársaságban aktív politikusokkal szemben indított büntetőeljárásokban az ügyészség kizárólag a kódexben szereplő közönséges bűncselekmények alapján emelt vádat.⁶³⁰

A 127. § (2) bekezdésében szereplő, az alkotmányos rendszer erőszakos megváltoztatására irányuló felségsértés kapcsán a következő álláspontot fejtette ki: meglátása szerint a kódex igen szigorúan szabályozza a deliktumot, hiszen az elkövetési magatartás befejezett alakzata mellett a 131. és a 133. §-ok pónalizálják a bünszövetséget és az előkészületi szakaszt.⁶³¹ Ez utóbbit azért tartotta fontosnak külön kihangsúlyozni, mert a Csemegi-kódex az esetek döntő többségében nem szankcionálta a bűncselekmények ezen stádiumát. Hozzátette továbbá, a felségsértéssel összefüggésben a 134. § a felhívást,⁶³² míg a 135. § a feljelentést kötelezettség elmulasztását sui generis bűncselekményként definiálja.⁶³³ Ebből kiindulva Bródy képviselő meglehetősen aggályosnak találta azt, hogy a fenti tényállások az Átv. javaslatának 3. és 5. §-ába is bekerültek, holott ezek a deliktumok már évtizedek óta a hatályos büntetőjog részét képezik. Külön kritika tárgyává tette a részességre vonatkozó szabályok mellőzését.⁶³⁴ Az összehasonlító elemzését a következővel zárta: az állami és társadalmi rend védelmére mindenképpen szükség van, de annak megvalósítására csak kellően precíz tényállásokkal lehetséges.⁶³⁵

Felszólalásának második részében kiemelt néhány, általa aggályosnak ítélt anyagi és eljárásjogi szabályt. Elsőként az antimilitarista izgatást vizsgálta meg alkotmányjogi szempontból, aminek következtében a 6. §-ban lévő jogi tárgy definícióját problémásnak minősítette. Ennek oka véleménye szerint abban keresendő, hogy Magyarországon nincs önálló katonai büntetőtörvény-

⁶³⁰ Uo. 383. Érdemes megjegyezni, hogy Bródy Sándor ezen kijelentése helytálló, ugyanis a népbiztosok perében az ügyészség többek között gyilkosságra való felbujtás, rablás, pénzhamisítás, felségsértés, lázadás, zsarolás, lopás büntetnének megalapozott gyanúja miatt emelt vádat. A Tanácsköztársaságban tisztséget betöltő személyeket azért nem minősítették politikaiaknak, mert ezzel akarták a proletárdiktatúra illegitimitását igazolni. NÁNÁSI (2008) i. m. 30–31.; NAGY i. m. 188–190.

⁶³¹ ANGYAL (1930) i. m. 26–27.

⁶³² ANGYAL (1930) i. m. 27–28.

⁶³³ Uo. 29.

⁶³⁴ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 384.

⁶³⁵ Uo. 385.

könyv, tehát a katonai szervek formailag az 1855-ös császári nyílt parancssal hatályba léptetett osztrák katonai büntetőkódex⁶³⁶ hatálya alá tartoznak.⁶³⁷ A 7. §-ban szereplő nemzetragalmazással kapcsolatban azon aggályát fejezte ki, hogy a külföldi, objektív tények alapján működő magyar sajtóorgánumokat veszélyeztetni fogja.⁶³⁸ Éppen ezért indítványozta a szándékoság beemelését a javaslat szövegébe annak érdekében, hogy ne kerülhessenek olyan hírcsatornák a törvény hatálya alá, amelyek egyébként igyekeznek a munkájukat a lehető legpontosabban végezni.⁶³⁹

Az általános vita a következő napon, március 5-én Somogyi István felszólalásával folytatódott, aki a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjában foglalt helyet.⁶⁴⁰ Beszédét azzal kezdte, hogy előnyösebbnek tartotta volna a büntetőkódex módosítását, semmint egy külön törvény megalkotását.⁶⁴¹ Ettől függetlenül támogatta az elfogadásra váró jogszabályt, és szembehelyezkedett azzal az állásponttal, mely szerint az Átv. meg fogja akadályozni az alapjogok maradéktalan érvényesülését: „Ne olvassa ki senki ebből a törvényjavaslatból azt, hogy ez a néptömegek ellen irányul [...] ez a törvényjavaslat hivatva van pótolni egy 40 esztendővel megszületett [...] büntetőtörvénynek hiányait.”⁶⁴² Kiemelte továbbá, hogy a szabadságjogok gyakorlása nem lehet parttalan, így teljesen természetes, ha egy jogrendszerben bizonyos korlátokat állítanak fel velük szemben.⁶⁴³

Előadása során több ponton kritizálta Bródy Ernő előző napi felszólalását, szerinte ugyanis a felségsértés és az államfelforgatás jogi tárgya teljesen más, mert az első esetben a magyar alkotmányt, míg a második tényállás az állam és társadalom törvényes rendjét vonja fokozott büntetőjogi védelem alá. Ebből fakadóan tehát nem helytálló Bródy okfejtése, amely szerint a felségsértés alkalmas lenne az Átv. 1. és 2. §-ában lévő deliktumok megfélékezésére. A rendtörvény javaslatának jogi tárgya jelentősen kibővíti az államellenes bűncselekmények körét, hiszen – a büntetőkódex rendelkezéseivel szemben – az

⁶³⁶ Bródy Ernő megállapítása helytálló, ugyanis az osztrák katonai büntetőkódex egészen 1930-ig volt hatályban Magyarországon. KARDOS (2002) i. m. 80.; CZIÁKY i. m. 163.

⁶³⁷ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 385.

⁶³⁸ A fent állítása mellett azt is elismerte, hogy a külföldre emigrált magyar politikusok rendkívül sértő kijelentéseket tesznek a magyar állammal kapcsolatban. Uo. 389.

⁶³⁹ Uo. 390.

⁶⁴⁰ VIDOR i. m. 127.

⁶⁴¹ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 395.

⁶⁴² Uo. 397.

⁶⁴³ Uo. 398.

állami intézményrendszeren kívüli támadást is pönalizálja. Külön üdvözölte a 2. § beemelését a javaslatba tekintettel arra, hogy így már nem csupán azok a terheltek válnak majd felelősségre vonhatóvá, akik a mozgalom céljának végrehajtói voltak, hanem azok az elkövetők is, akik „páholyból nézték” a deliktum megvalósítását, közvetlenül viszont nem vettek részt benne. Nem értett egyet Bródynak az antimilitarista izgatással kapcsolatban megfogalmazott véleményével sem. Felszólalásában kifejtette: az önálló katonai büntetőtörvénykönyv hiánya nem lehet akadálya a 6. § elfogadásának, mivel 1918-ban a hadsereg összeomlása⁶⁴⁴ anarchikus állapotokat teremtett az országban. Kifejezte támogatását a 7. és a 8. §-sal szemben is.⁶⁴⁵

Eljárásjogi szempontból a Csemegi-kódex 62. §-át hozta fel az *in contumaciam* per védelmére. Előadásában azt tolmácsolta, hogy ez a rendelkezés lehetővé tette az ismeretlen tettel szembeni fellépést azokban a sajtóperekben, ahol a hatóságok nem tudták felfedni sem a szerző, sem pedig sajtójogi szempontból felelősségre vonható más terheltek személyazonosságát.⁶⁴⁶ Következő példaként a Bp. 419. § (5) bekezdésében szabályozott távollévő tanú esetét hozta fel, akinek a vallomása a bíróság előtt felolvasható. Így meglátása szerint az Átv. szabályai egyáltalán nem ellentétesek az anyagi és eljárásjogi elvekkkel: „[...] a legszebb kontaktusban van azokkal az elvekkkel, amelyek alapján büntetőtörvénykönyvünk és a bűnvádi perrendtartásunk felépült.”⁶⁴⁷

Somogyi képviselőt Kerekes Mihály követte az Országos Kisgazda és Földműves Pártból.⁶⁴⁸ A javaslat elleni legfőbb ellenérve annak homályos megszövegezése volt, amit azért tartott problémának, mert így szerinte az egyszerű emberek nem fogják megérteni az új szabályokat.⁶⁴⁹ Emellett szükségesnek tartotta a törvényi tényállások szűkítését a kommunizmus beemelésével annak érdekében, hogy a rendtörvényt kizárólag a bolsevistákkal szemben lehessen alkalmazni.⁶⁵⁰ Szót emelt továbbá azon állami tisztségviselőkkel szemben, akik megtagadják a jogszabályok megfelelő végrehajtását. Meglátása szerint az

⁶⁴⁴ HATOS i. m. 186–207.

⁶⁴⁵ *Nemzetgyűlési Napló* (1921) i. m. 399.

⁶⁴⁶ A pontosítás kedvéért megjegyzendő, hogy a 62. § szerint az inkriminált nyomtatványokat, írásokat, képes ábrázolásokat bírói ítélet alapján el lehetett kobozni és meg lehetett semmisíteni még akkor is, ha a terhelt kiléte ismeretlen maradt.

⁶⁴⁷ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 400.

⁶⁴⁸ VIDOR i. m. 73–74. Kerekes Mihállyal szemben osztály elleni izgatás gyanúja miatt büntető-eljárás indult 1924-ben. BFL VII.5.c.4632/1925.

⁶⁴⁹ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 401.

⁶⁵⁰ Uo. 404.

ő törvényes működésük biztosításaképpen rájuk is kéne egy külön tényállást alkotni: „Mert, ha én alávetem magam a legdrágóbb törvénynek, akkor azt is kérem, hogy az az állam, amelyben én biztosítom a jogrendet, viszont nekem is biztosítson valamit.”⁶⁵¹ Bár Kerekes képviselő összességében nem támogatta a javaslatot, mégis fontosnak tartotta megosztani a Nemzetgyűléssel, milyen típusú cselekményeket pönalizálna az Átv. javaslatában. Felszólalásában előadta, hogy a szélsőbaloldali indíttatású cselekmények mellett azokat a személyeket is felelősségre vonná, akik valamilyen társadalmi feszültséget gerjesztenek, nem hajtják végre, vagy ellenszegülnek a törvényeknek.⁶⁵²

Utolsóként Pröhle Vilmos független képviselő, az Ébredő Magyarok Egyesületének elnöke⁶⁵³ kért szót, aki hosszasan beszélt a Magyarországról megjelent negatív sajtóhírekről, amit a maga részéről az állammal szembeni lejárató hadjárat részének tekintett.⁶⁵⁴ A javaslatra rátérve kifejtette: támogatja a jogszabály elfogadását tekintettel a forradalmi munkásmozgalom európai szintű elterjedésére.⁶⁵⁵

A március 7-i ülésnap egyetlen felszólalója Szilágyi Lajos kisgazda képviselő⁶⁵⁶ volt, aki hosszasan kritizálta a javaslatot, ugyanis szerinte a tervezet első változatával a kormány „burkolt abszolutizmust” akart az országban bevezetni. Éppen ezért elismerte a Bizottság munkáját, akiknek a tagjai valóban sokat enyhítettek a tényállásokon és a büntetési tételeken is. Egyetértett Kerekes képviselőtársával a jogszabályban lévő deliktumok pontatlan definiálásával kapcsolatban. Előadásában kiemelte, ha az Átv.-t ebben a formában fogadják el, előállhat az a veszély, hogy a hatóságok ártatlan emberekkel szemben fognak büntetőeljárásokat indítani. Álláspontjának alátámasztásaként kiemelte, támogatja a kormány azon törekvését, hogy példásan megbüntessék az államellenes bűncselekmények elkövetőit, de véleménye szerint elsőként világosan meg kellene határozni a politikai deliktum fogalmát. A kisgazdapárti képviselő hozzátette: ezek a megmozdulások megfelelő szociálpolitikával, munkásokat segítő intézkedésekkel, földreformmal, valamint a katonaság túlkapásainak felszámolásával megelőzhetőek lennének.⁶⁵⁷

⁶⁵¹ Uo. 405.

⁶⁵² Uo. 406.

⁶⁵³ VIDOR i. m. 109–110.

⁶⁵⁴ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 406.

⁶⁵⁵ Uo. 408.

⁶⁵⁶ VIDOR i. m. 141.

⁶⁵⁷ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 439.

Szilágyi problematikusnak tartotta a jogszabály benyújtásának időpontját is, mert meglátása szerint először a Nemzetgyűlésnek meg kellett volna oldania az úgynevezett királykérdést,⁶⁵⁸ és hatályon kívül kellett volna helyeznie az 1912. évi LXIII. törvényt. Éppen ezért szerinte a javaslat elfojthatja a szabad véleménynyilvánítást és teret engedhet az önkényes feljelentési hullámoknak is: „Ez a törvényjavaslat meghosszabbíthatja, sőt, felvirágoztathatja az egyéni akciók gyászos korszakát és elfojthatja a szabad véleménynyilvánítást, a kritika jogát és ezzel akaratlanul is fedi [...] a bűnt és a romlást [...]”⁶⁵⁹

A képviselő az Átv. hatályával kapcsolatban előnyösebbnek tartotta volna annak határozott időtartamú megállapítását, utalva arra, hogy a rendtörvényt az első tervezet szerint csak egy évig alkalmazták volna.⁶⁶⁰ A törvényi tényállások közül pedig hiányolta a Nemzetgyűlés fokozott büntetőjogi védelmét megállapító szabályozást, amit a törvényalkotás ideiglenes jellege és a ráruházott alkotmányos jogkörök miatt tartott volna különösen fontosnak.⁶⁶¹ A javaslatban lévő deliktumokat is kritikával illette: az államfelforgatás büntetvével kapcsolatban kifogásolta a jogi tárgy megfogalmazását.⁶⁶² Hasonló okokból nem támogatta a 6. § elfogadását sem azért, mert Magyarországon vannak még illegálisan működő katonai szervek, és a hadsereg bizonyos szervei polgári hatósági jogköröket gyakorolnak.⁶⁶³ Sérelem tárgyává tette a magyar katonák nyílt politizálását is.⁶⁶⁴ Beszédét Tomcsányi Vilmos igazságügyi miniszter szakította félbe, jelezve a plénum felé, hogy Szilágyi képviselő valótlanságokat állított.⁶⁶⁵

Az általános vita március 10-én folytatódott Haller István felszólalásával. Az általa kért sürgősség megállapítását követően azon véleménnyel szemben szólalt fel, mely szerint az Átv. veszélybe sodorja az alapvető jogok érvényesülését.⁶⁶⁶ Egyetértett Bernolák Nándornak a Csemegi-kódexszel szemben

⁶⁵⁸ FIZIKER i. m.; KEREPESZKI i. m.; K. TÖRÖK i. m.; SZABÓ (2006) i. m.

⁶⁵⁹ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 439.

⁶⁶⁰ Szilágyi ezen állításával kapcsolatban nincs konkrét parlamenti dokumentum, így ez nem tekinthető teljes mértékben biztosnak.

⁶⁶¹ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 440.

⁶⁶² Uo. 441.

⁶⁶³ Valóban igaz, hogy a Nemzeti Hadsereg tagjai 1919 és 1920 között nem tartották be a hatályos jogszabályokat és önkényes igazságszolgáltatásba kezdtek kommunistának titulált személyekkel szemben. Kóródi Máté történésznek a fehérterror áldozatairól szóló adataira 1921-ben történt atrocitásokról is beszámol. SZAKÁLY (2010) i. m. 310.; KÓRÓDI i. m.

⁶⁶⁴ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 444. A hadügyminiszter 1919 augusztusában két rendeletben szólította fel a Nemzeti Hadsereg tagjait arra, hogy tartózkodjanak a politizálástól. SZAKÁLY (2010) i. m. 310.

⁶⁶⁵ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 445.

⁶⁶⁶ Uo. 467.

megfogalmazott kritikájával, így a maga részéről azért támogatta a javaslatot, hogy a jövőben ne kerüljön az ország olyan anarchikus állapotba, mint 1918 és 1919 között.⁶⁶⁷

Az elfogadásra váró rendtörvénnyel kapcsolatos aggályokat azért tartotta alaptalannak, mert meglátása szerint annak alkalmazását a végrehajtó hatalom milyensége fogja meghatározni. Mivel Magyarországnak jelenleg jó kormánya van, nem lesznek problémák a jogszabály alkalmazásával. Ennek alátámasztása érdekében felhozta a *principiis obsta* elvét, aminek megfelelően az állam vezetőinek kötelessége az államban lévő problémákat már a kezdetektől komolyan venni és megoldást találni rájuk. Mivel jelenleg a büntetőkódex államellenes bűncselekményeket szabályozó passzusai nem elégségesek, kötelességének tartja a kormány támogatását, remélve, hogy a kabinet a későbbiekben nem fog visszaélni a törvény adta lehetőségekkel.⁶⁶⁸

Előadásának második részében a társadalmi béke megteremtéséről értekezett, amit szerinte elsősorban az anarchia felszámolásával lehet elérni, és nem szigorú törvényi szabályozásokkal: „[...] a társadalom nyugalalmát megteremteni és majdan megtartani nem annyira törvényekkel lesz lehetséges [...] mint inkább azzal, hogy ha a társadalmat állandó izgatottságban tartó okokat a társadalom életéből kiküszöböljük.”⁶⁶⁹ Álláspontja szerint az igazságtalanság az, amivel a lakosságot meg lehet ingatni, ezért a konszolidáció érdekében az államnak több szociális tárgyú intézkedést kellene hoznia.⁶⁷⁰ Példaként említette a Tanácsköztársaság előtti sajtótermékeket, amikben véleménye szerint a tudomány és a művészet jegyében lázító gondolatokat próbáltak elhinteni az emberek között.⁶⁷¹ Kiemelte a vallásgyakorlás fontosságát, mint a béke fenntartásának egyik eszközét. Ennek garantálása érdekében szükségesnek tartotta a különböző vallásos intézmények és az abban hivatásukat gyakorló személyek büntetőjogi védelmét.⁶⁷²

Haller Istvánt gróf Apponyi Albert független képviselő⁶⁷³ követte. Bevezetőjében jelezte, támogatja a javaslatot egyrészt annak szükségességéből

⁶⁶⁷ Uo. 467–468.

⁶⁶⁸ Uo. 468.

⁶⁶⁹ Uo. 469.

⁶⁷⁰ Haller nevesítette a kötelező beteg- és balesetbiztosítást, a munkaidő és a bérek megfelelő szabályozását, a nők munkajogi védelmét garantáló szabályokat, és a gyermekmunka eltörlését. Uo. 469–470.

⁶⁷¹ Uo. 470.

⁶⁷² Uo. 471.

⁶⁷³ VIDOR i. m. 11. Vö. ANKA (2021) i. m.

kifolyólag,⁶⁷⁴ másrészt pedig az olyan, úgynevezett „egyéni akciók” megfékezése érdekében, amivel egyesek vélt vagy valós államellenes cselekményeket szándékoznak megtorolni. Tehát meglátása szerint az állam kizárólag törvények útján védekezhet a radikális politikai megmozdulásokkal szemben.⁶⁷⁵

A fent megfogalmazott álláspontjától függetlenül a béke delegáció vezetője⁶⁷⁶ a továbbiakban igen komoly kritikát fogalmazott meg a rendtörvény javaslatával kapcsolatban. Megjegyezte ugyanis, hogy nem ért egyet a jogszabály szövegének bizonyos részeivel, valamint sürgette az alapvető jogok helyreállítását különös tekintettel az egyesülési és gyülekezési jogra. Vagyis Apponyi ezen jogok helyreállításával párhuzamosan állította volna fel azokat a törvényi korlátokat, amelyek az Átv.-ben szerepelnek. Ezt azért tartotta volna fontosnak, mert ezen garanciák nélkül veszélybe kerülhetnek „[...] a társadalomnak olyan elemei [...], amelyek a maguk meggyőződését rendes körülmények között lojális, nyílt fellépéssel és küzdelemmel akarják érvényesíteni [...]”⁶⁷⁷

A képviselő általános meglátásainak ismertetését követően rátért a törvényi tényállások elemzésére. Az 1. §-ban lévő államfelforgatás deliktumával kapcsolatban indítványozta az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló mozgalom vagy szervezkedés mellé „a valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló” kitétel beillesztését.⁶⁷⁸

A 6. §-ban lévő antimilitarista izgatást két szempontból is aggályosnak tartotta: szerinte alapvetően nehéz megtalálni az izgatás és a kritika közötti határvonalat. Ebből fakadóan precízebben kellene meghatározni ezt a tényállást a szabad véleménynyilvánításhoz való jog megfelelő gyakorlása érdekében. Másik problémának a szövegben lévő szolgálati fegyelem és törvényes rendelkezések kifejezéseket tartotta a kormány kivételes hatalomgyakorlása miatt.⁶⁷⁹ Álláspontja szerint ezen jogi állapot fennállása miatt nem lehet egyértelműen

⁶⁷⁴ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 472.

⁶⁷⁵ Uo. 473.

⁶⁷⁶ ANKA (2017) i. m.

⁶⁷⁷ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 473.

⁶⁷⁸ Uo. 474.

⁶⁷⁹ Magyarországon a kivételes hatalom meghosszabbításáról szóló 1920. évi VI. törvény a kivételes hatalom időtartamát a trianoni békeszerződés hatályba lépését követően egy évvel meghosszabbította. Tehát e rendelkezések alapján 1921. július 26. és 1922. július 26-a között az első világháború alatt elfogadott rendeletek továbbra is a magyar jogrendszer részei maradtak. A 2. § lehetővé tette a Nemzetgyűlés számára azon jogszabályok hatályban tartását, kiegészítését és módosítását, amelyek olyan viszonyokat szabályoztak, amik a háborút követően sem álltak helyre megfelelően. TÓTH J. (2010C) i. m. 126.; TÓTH J. (2017) i. m. 163.; ZÖLDY i. m. 9.; TÓTH J. i. m. 15.; SZÉCHY i. m. 8.

megállapítani, milyen rendelkezés tekinthető törvényesnek, és mi az, amit már hatályon kívül helyeztetett.⁶⁸⁰ Összegzésképpen a következőt állapította meg: ha minden intézményt vissza lehetne helyezni a saját hatáskörébe, akkor a 6. §-ra egyáltalán nem lenne szükség.⁶⁸¹

A nemzetrágalmazással kapcsolatban is hasonló álláspontra helyezkedett, véleménye szerint ugyanis a sajtószabadság helyreállításával elejét lehetne venni az országot támadó valótlan kijelentéseknek. A 7. § ezen állapotában csak azt fogja eredményezni, hogy a külföldön, a magyar állammal szemben megfogalmazott kritika el lesz fojtva. Erre vonatkozó érvelését ezzel a mondattal zárta le: „A sajtószabadság hiánya [...] a legnagyobb és legtermékenyebb melegágya a nemzetünk ellen szórt rágalmaknak.”⁶⁸² Beszédének végén megismételte, el fogja fogadni a javaslatot, de hangsúlyozta a kormánynak az államellenes bűncselekményekkel kapcsolatban kialakított helytelen politikai irányvonalát.⁶⁸³

A március 11-i ülésnapon Rassay Károly, a Nemzeti Szabadelvű Párt megalapítója⁶⁸⁴ volt az első felszólaló, aki kifejezte értetlenkedését a javaslat sürgős napirendre tűzésével kapcsolatban, tekintettel arra, hogy azt már több, mint fél éve benyújtották, ezt követően pedig hosszú ideig nem foglalkoztak vele. Meglátása szerint a nyomdász sztrájk⁶⁸⁵ miatt akarta a kormány minél hamarabb elfogadtatni a politikai deliktumok szigorítására irányuló jogszabályt. A képviselő a leendő rendtörvény megfogalmazását pongyolának tartotta, ami azért probléma, mert ezáltal teret kaphatnak bizonyos visszaélések. A jogszabály szövege mellett képviselőtársai megnyilatkozásait sem kímélte arra hivatkozva, hogy a támogató hozzászólók nem tudtak jogi érveket felsorakoztatni a javaslat mellett, kizárólag politikai szempontokat mérlegeltek.⁶⁸⁶

Az első kérdés, amit beszédében meg akart vizsgálni, vajon a Csemegi-kódex mellett tényleg szükség van-e erre a büntetőjogi törvényre. Elemzése alapján három részre osztotta fel a javaslatot: a jogi tárgyak alapján az Átv. egyrészt az állami és társadalmi rendet, másrészt a katonaságot, harmadrészt pedig a magyar állam és nemzet becsületét részesíti fokozott büntetőjogi védelemben. A három terület közül a nemzetrágalmazással tudott a leginkább azonosulni, hiszen ő maga is osztotta azt az álláspontot, hogy ha az egyénnel szemben el-

⁶⁸⁰ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 474.

⁶⁸¹ Uo. 475.

⁶⁸² Uo.

⁶⁸³ Uo. 476.

⁶⁸⁴ VIDOR i. m. 113.

⁶⁸⁵ *Népszava*, 1921. március 5. 4.

⁶⁸⁶ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 487.

követett rágalmazás büntetendőnek minősül, akkor ezt a védelmet az államnak is meg kell kapnia. Rassaynak a 7. és 8. §-sal kapcsolatban elsősorban politikai aggályai voltak. Attól tartott ugyanis, hogy ezekben az eljárásokban a magyar állam számára kellemetlen állítások valóságtartalmát is meg kell majd vizsgálni, amiről a perek nyilvánossága miatt a társadalom is értesülni fog. További kényelmetlenséget okozhat, ha a vádlott esetleg bebizonyítja kijelentésének valóságtartalmát.⁶⁸⁷

A képviselő egyetértett a kormány azon véleményével, mely szerint a Csemegi-kódex büntetési tételei enyhék. Azonban hozzátette azt a meglátását, hogy egy sikeres reform érdekében precízebb törvényi tényállásokat kellene a javaslatban megfogalmazni. Emellett kellő gondossággal meg kellene vizsgálni azt is, vajon nem tartalmaz-e a kódex olyan elkövetési magatartásokat, amelyeket a jogalkotó ismételten szankcionálni akar egy külön törvényben. Ez utóbbi ugyanis a jogalkalmazás során igen kellemetlen helyzetbe hozná a bíróságokat.⁶⁸⁸

Felzólalásának következő része az Átv. és a hatályos büntetőtörvények összehasonlításával foglalkozott. Ennek bevezetéseként utalt arra, hogy szerinte a büntetőtörvénykönyv valamennyi államellenes bűncselekményt tartalmazza, így elegendő lenne csupán a büntetési tételek megemlése. Elsőként a büntetőtörvénykönyv 127. § (2) bekezdésében lévő felségsértés deliktumával foglalkozott. Elfogadta azt a korábban elhangzott tételt, ami azt hangoztatta, hogy az alkotmány és az állami rend nem azonos fogalmak. Beszédében viszont kiemelte: a felségsértés mellett több olyan törvényi tényállás is jelen van a kódexben, amelyek az államot büntetőjogi oltalom alá helyezik. Ilyen többek között a 142–151. §-ban lévő hűtlenség, a 152–162. §-ban szabályozott lázadás, a 163–170. §-ban pönalizált hatóságok büntetőjogi védelme,⁶⁸⁹ valamint a 171–174. §-ban szankcionált izgatás⁶⁹⁰ különböző esetei.⁶⁹¹

A következő jogszabály, amit a rendtörvény javaslatával szemben nevesített, az 1912. évi LXIII. törvény 19. §-a volt, ami az izgatás vétségét büntetett rangra emelte fel. Rassay azért tartotta fontosnak kiemelni ezt a rendelkezést, mert 1921-ben még tartott a kormány kivételes hatalomgyakorlása, így ezekre a bűn-

⁶⁸⁷ Uo. 489.

⁶⁸⁸ Uo. 490.

⁶⁸⁹ ANGYAL (1930) i. m. 91–142.

⁶⁹⁰ ANGYAL (1931) i. m. 1–77.

⁶⁹¹ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 490.

cselekményekre a kódex helyett ez utóbbi szabály volt irányadó.⁶⁹² A kivételes hatalomról szóló törvény kapcsán kiemelte az antimilitarista izgatást is, amivel kapcsolatban azon értetlenségének adott hangot, hogy a katonaságot mind a Csemegi-kódex, mind pedig a szóban forgó jogszabály is fokozott védelemben részesíti.⁶⁹³ Mindezek alapján azt a következtetést vonta le, hogy a javaslatra egyáltalán nincs szükség.⁶⁹⁴

Rassay Károly ezt követően a javaslat jogi tárgyát tette meg vizsgálódásainak tárgyává, amit homályos kifejezésnek tartott.⁶⁹⁵ Értelmezése szerint az állami rend „mindazoknak az életviszonyoknak az összessége, amelyeket az állam a maga jogi szabályozása körébe von,” a társadalmi rend pedig „azoknak az életviszonyoknak az összessége, amelyeket az állam nem von be a jogi szabályozás körébe.” Ebből azt a következtetést vonta le, hogy a leendő rendtörvény a büntetőjogi oltalom tárgyát olyan tágan határozta meg, ami miatt gyakorlatilag minden szabályszegés politikai deliktumnak minősülhet.⁶⁹⁶ Gondolatmenetének zárásaként a következő konklúziót vonta le: „Mert a törvényjavaslat helyes értelme [...] mégis csak az lehet, hogy a törvényjavaslat védeni kívánja azokat a törvényes alapintézményeket, amelyeket [...] előttünk találtak ki, de jobb elnevezést ma sem tudunk, mint „az állam alkotmánya.”⁶⁹⁷

A képviselő felszólalásának utolsó része a törvényi tényállásokkal kapcsolatos aggályait taglalta. A 2. §-ban lévő államfelforgatás minősített esetét „elborzasztónak” tartotta az objektív felelősség beemelése miatt.⁶⁹⁸ Az 5. §-ban szabályozott államfelforgatásra való felhívásból hiányolta a nyilvános elkövetési módot, ami miatt nem lehet pontosan tudni, a jogalkotó pontosan mit ért egyenes felhívás alatt: a kódexben definiált elkövetési magatartást vagy szűk körben történő bűncselekményre való csábítást. Mivel véleménye szerint az 1. §-ban meghatározott deliktumra való felhívás és az államfelforgatás kezdeményezője lényegében ugyanazt a bűncselekményt követi el, ezért a hasonlóság feloldása

⁶⁹² Uo. 491.

⁶⁹³ A Csemegi-kódexben megemlíthetők a 449–460. §-ban szabályozott fegyveres erő elleni büntettek és vétségek. Az 1912. évi LXIII. törvény ezeket a törvényi tényállásokat szankcionálja szigorúbban.

⁶⁹⁴ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 492.

⁶⁹⁵ Uo.

⁶⁹⁶ Uo. 493.

⁶⁹⁷ Hasonló logika mentén kritizálta az államfelforgatásban lévő erőszakos elkövetési módot is: „Az erőszakos szó jelenthet radikális, gyökeres felforgatást, jelentheti azt is, hogy bizonyos mellékkörülményekre, melléktekintetekre való tekintet nélkül fogok egy intézményt törvényes úton megreformálni.” Uo. 494.

⁶⁹⁸ Uo. 495.

érdekében az 5. §-ba be kellene emelni azokat az elkövetési módokat, amelyeket a Csemegi-kódex tartalmaz. Az antimilitarista izgatást is hasonló logika mentén kifogásolta arra hivatkozva, hogy azért pontatlan a törvényi tényállás, mert nem tudni, vajon az izgatás nyilvános vagy titkos tevékenységet takar.⁶⁹⁹

Beszédének végén a következő kérdést tette fel a hallgatóságnak: „[...] lehet-e konszolidáció akkor, ha [...] az igazságszolgáltatás tekintetében nem térünk a konszolidáció útjára? A konszolidáció útja pedig az, hogy legyen vége a forradalmi igazságszolgáltatásnak [...]”⁷⁰⁰ Mivel álláspontja szerint a rendtörvény javaslata elfojtja az alapvető jogokat, indítványozta annak visszaküldését az Igazságügyi Bizottságnak azzal a kéréssel, hogy a Csemegi-kódex figyelembevételével ismételten dolgozza át az elfogadásra váró jogszabályt.⁷⁰¹

A következő felszólaló Túri Béla volt a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjából,⁷⁰² aki a javaslat célját a kommunizmus megfékezésében látta. Ezzel összefüggésben a jogi tárgy megfogalmazásában sem talált problémát, mivel az alkotmányjog közjogi jogág, ami a társadalmi rendet szabályozza. Tehát az állami és társadalmi rend kifejezések lényegében egymás szinonimái.⁷⁰³ A politikus hozzátette: az elfogadásra váró rendtörvény nem megtorló, hanem preventív intézkedéseket tartalmaz.

Röviden kitért Rassay Károly képviselőtársának a beszédére, kifejezve egyet nem értését a kivételes hatalomról szóló törvénnyel kapcsolatos érvelésével. Túri ugyanis felhívta a Szabadelvű Párt alapítójának figyelmét arra, hogy az 1912. évi LXIII. törvény nem tartalmazott új törvényi tényállásokat, csupán a már meglévő deliktumok büntetési tételét szigorította. Ebből fakadóan téves az a megközelítés, mely szerint az 1912-es jogalkotás miatt felesleges lenne az Átv. hatályba lépése.⁷⁰⁴ Meglátása szerint a rendtörvény előnye, hogy az úgynevezett „védekezési állást” előbbre tolja a Csemegi-kódexnél, így nem csak a konkrét bűncselekménnyel szemben nyújt védelmet, hanem minden olyan mozgalom vagy szervezkedés ellen, ami államellenes tevékenységre irányul. Ezért helyesnek látta az 1. és az 5. §-ok további szigorítását.⁷⁰⁵

A képviselő kijelentette: nem az Átv. lenne az első olyan külön törvény, ami-ben szigorítják a politikai bűncselekményeket, ugyanis még az I. világháború

⁶⁹⁹ Uo. 496.

⁷⁰⁰ Uo. 498.

⁷⁰¹ Uo. 499.

⁷⁰² VIDOR i. m. 153.

⁷⁰³ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 500.

⁷⁰⁴ Uo. 501.

⁷⁰⁵ Uo. 502.

előtt elfogadta az országgyűlés a Kms.-t, ami előkészületi cselekményeket nyilvánított sui generis deliktummá. Azonban míg a dualizmus idejében az OKP megjelenése okozott riadalmat a magyar közéletben, addig jelenleg a bolsevizmustól kell a magyar államnak tartania, ami az előzőnél sokkal veszélyesebb politikai irányzat.⁷⁰⁶

Túri Béla azon véleményét is kifejtette, hogy a Csemegi-kódex már nem képes elegendő védelmet nyújtani az államellenes bűnözéssel szemben. Álláspontjának alátámasztása érdekében rámutatott: a 130. §-ban szabályozott bünszövetség csak a 126. §-ban lévő felségsértéssel összefüggésben büntetendő, azonban a 127. §-ban megállapított esetekkel összefüggésben a kódex már nem önállóan vizsgálja ezt a bűnelkövetési alakzatot.⁷⁰⁷ Beszédében ismételten kitért a javaslat további szigorításának gondolatára, ugyanis problémának tartotta, hogy az elfogadásra váró törvény nem bünteti azokat, akik egyetértenek a kommunista ideológiával vagy kommunistának vallják magukat. Ezzel kapcsolatban a következő kijelentést tette: „[...] a bolsevizmus olyan mótó és mérge, ennek az eszmének a propagálása, az erőszakos felforgatás olyan veszedelem, hogy magában véve mozgalom és szervezkedés nélkül is eruptív forradalommal lehet.”⁷⁰⁸

Az alapvető jogok érvényesülésével kapcsolatban Túri képviselő nem fogalmazott meg aggályokat, ugyanis szerinte az Átv. nem sérti meg azokat.⁷⁰⁹ E témával kapcsolatban hozta fel a 7. §-sal kapcsolatos meglátásait. Elsőként Apponyi Albert felszólalására reflektált, megcáfolva képviselőtársának azon elgondolását, mely szerint a sajtószabadság helyreállítása meggátolja a Magyarországgal kapcsolatos hamis hírek elterjedését. A nemzetragalmazás deliktuma ugyanis nem üldözi sem a kritikát, sem pedig a szabad véleménynyilvánítást, csupán a valótlan kijelentések kerülhetnek a javaslat hatálya alá.⁷¹⁰ Beszédének zárásaként jelezte: támogatja a javaslat elfogadását.⁷¹¹

A március 12-én folytatódó vita első felszólalója a Pető Sándor, a Nemzeti Demokrata Polgár Párt képviselője volt.⁷¹² Bevezetőjében kijelentette, Magyarország azon ritka országok közé tartozik, ahol a bolsevizmus elutasíthatósága tekintetében társadalmi konszenzus alakult ki. Ebből fakadóan politikai pártja támogatja a kormányt a kommunizmussal szembeni harcban.

⁷⁰⁶ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 502.

⁷⁰⁷ Uo. 503.

⁷⁰⁸ Uo. 504.

⁷⁰⁹ Uo.

⁷¹⁰ Uo. 506.

⁷¹¹ Uo. 507.

⁷¹² VIDOR i. m. 107.

Azonban szerinte ezt a küzdelmet „tisztán,” „világosan,” és „határozottan” kellene megvívni. A javaslatra rátérve a következőt mondta: „Nem szabad olyan törvényjavaslatot előterjeszteni, amelybe csak erőszakosan magyarázzák bele a törvényjavaslat jóakarói azt, hogy az a bolsevizmus ellen van, ellenben [...] minden politikai szabadságot üldözőbe vesz, hogy minden tisztességes és törvényes fejlődési agitációt és vágyakozást megfojt vagy pedig bűnvádilag üldöz.” Tehát a kormány csak a Tanácsköztársaság mögé bújik, amikor az alapjogokat akarja korlátozni.⁷¹³ Pető szerint a jogszabály célja nem más, mint Magyarország elszigetelése a nyugati fejlődéstől és a jelenleg működő „egyoldalú” kormányzati rendszer stabilizálása. Ez utóbbi oly módon tud a rendtörvény útján megvalósulni, hogy bárki, aki nem ért egyet a kormány politikájával, bíróság elé kerülhet, mert az új szabályozás besúgásra fogja kötelezni az embereket.⁷¹⁴

A képviselő ezt követően rátért a törvényi tényállásokkal kapcsolatos aggályaira. Elsőként a 3. §-ban lévő feljelentési kötelezettség elmulasztásának szabályozását emelte ki. Álláspontja szerint a vétség törvénybe foglalásának hatására bárki büntetendő személlyé válhat, aki csak egy beszélgetést hall egy politikai mozgalomról, de azt nem jelenti a hatóságoknak. A kódexben lévő, a felségsértéssel összefüggésben pönalizált bűncselekmény Pető érvelése alapján teljesen más alapokon fekszik, mert abban az esetben csak a deliktumban résztvevő személyt terhel a feljelentés megtétele. Azonban, ha az illető önként eláll a felségsértéstől, a terhelt már csak a maradék cselekményért válhat elszámoltathatóvá.⁷¹⁵

Az 5. §-t a nyilvános elkövetési mód hiánya miatt kifogásolta. Beszédében előadta: nagyon veszélyes és elítélendő az, ha valakit a belső meggyőződéséért üldöznek, ezért csak azok a személyek vonhatóak felelősségre, akik az állami és társadalmi rend elleni cselekményt realizáltak. Ezen logika mentén az alábbi következtetést vont le: nem lehet egy büntetőtörvény hatálya alá vonni valakit azért, mert a politikai véleményét elmondja valakinek. Erre való tekintettel kérte a nyilvánosság beemelését a javaslat szövegébe.

Az antimilitarista izgatással kapcsolatban azt az ellenvetést fogalmazta meg, hogy előbb a katonai intézményekben kellene rendet teremteni, majd utána

⁷¹³ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 525.

⁷¹⁴ Uo. 528.

⁷¹⁵ Uo. Megemlítendő, hogy Pető Sándor beszédének ezen része több ponton hibás. A 135 §-ban lévő feljelentési kötelezettség elmulasztásának vétségénél az alannya válásnak nem voltak speciális feltételei, tehát bárki, aki végrehajtotta az elkövetési magatartást, felelősségre vonhatóvá vált. Ettől az önkéntes elállás lehetősége teljesen független, amit egyébként az Átv. 4. §-a is szabályozott.

kellene a hadsereget büntetőjogi oltalom tárgyává tenni. Így ugyanis olyan alakulatok is az Átv. hatálya alá kerülnének, amelyeknek nem lenne ott a helyük.⁷¹⁶

Pető Sándor volt a képviselők közül az első, aki kifogásolta a 9. §-ba foglalt mellékbüntetések rendszerét. A terheltekkel szemben alkalmazható kitiltással kapcsolatos véleménye szerint a bűnelkövetőket a saját lakhelyükön lehet a leginkább ellenőrizni, így ennek a büntetési nemnek a bevezetése hiba lenne. Ezért indítványozta a rendelkezés enyhítését. Beszédének zárásakor megvonta támogatását a javaslattól.⁷¹⁷

Ezen az ülésnapon Balla Aladár kisgazda képviselő⁷¹⁸ is előadta a javaslattal kapcsolatos álláspontját, aki osztotta azt a felfogást, mely szerint a kormány a nyomdász sztrájk miatt akarja elfogadtatni az Átv. javaslatát a Nemzetgyűléssel.⁷¹⁹ Már bevezetőjében keményen támadta a minisztertanácsot azzal az állításával, hogy az nem az államot akarja megvédeni, hanem a saját hatalmát akarja megszilárdítani: „Amikor [...] a kormány azt állítja, hogy ezzel a javaslattal az állami és társadalmi rendet kívánja hatályosabban védelmezni, összetéveszti magát az állammal.” Szerinte a jogfolytonosság helyreállítását követően senkinek sem áll érdekében forradalmat kirobbantani, ezért nem érti, milyen típusú szervezkedésekkel szemben akarják a javaslatot alkalmazni. Mivel ő is osztotta a Csemegi-kódex elégséges mivoltával kapcsolatos véleményeket, azt tanácsolta a kabinetnek, probléma észlelése esetén módosítsa az ott lévő törvényi tényállásokat.⁷²⁰ Balla abbéli meggyőződésének is hangot adott, hogy ezzel a jogszabállyal a királykérdés körüli vitákat akarja a hatalom letörni, ezért érdemesebb lenne annak a „legitimitás hatályosabb védelméről” címet adni.⁷²¹

Az elfogadásra váró rendtörvény rendelkezéseire rátérve kijelentette: a homályos szövegezés miatt az Átv.-t „veszedelmesnek” tartja, így nem támogatja annak elfogadását.⁷²² Az 1. §-ban lévő kezdeményezés elkövetési magatartását „szovjetizűnek” titulálta, mert ebbe a tevékenységbe bármit bele lehet foglalni. A 3. § pedig egyenesen a Tanácsköztársaságra emlékeztette a képviselőt, amikor mindenki bűnösnek számított, aki mást nem tudott valamilyen indokból feljeleníteni. A 6. § kapcsán azt adta elő, hogy a jogbizonytalanság miatt a

⁷¹⁶ Uo. 529.

⁷¹⁷ Uo. 530.

⁷¹⁸ VIDOR i. m. 14.

⁷¹⁹ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 539.

⁷²⁰ Uo. 540.

⁷²¹ Uo. 543.

⁷²² Uo. 544.

hatóságok még nem tudják pontosan megállapítani, mi tartozik az ő hatáskörükbe, és mi nem.⁷²³

A képviselő a javaslat elfogadása helyett inkább a szociális szférában lévő visszaéléseket számolta volna fel, mert véleménye szerint ezeknek az állapotoknak a stabilizálódása azokat a társadalmi feszültségeket is meg fogja szüntetni, amelyek ellen el akarják fogadtatni az államellenes deliktumok szigorítását. Végso konklúzióként indítványozta az Átv. napirendről történő levételét vagy a Bizottságnak való visszaküldését.⁷²⁴

Balla Aladárt a keresztény nemzeti párti Tasnádi Kovács József⁷²⁵ váltotta, aki bár alapvetően rossznak tartotta a javaslatot, annak céljával mégis egyetértett, és azt általánosságban támogatta. Egyik legfőbb kifogását azzal kapcsolatban fogalmazta meg, hogy a szövegből nem lehet pontosan kiolvasni, melyik anarchista csoport tevékenységét akarta a jogalkotó felszámolni, aminek következtében a gyakorlatban bármely csoportosulás az Átv. hatálya alá kerülhet.⁷²⁶ Szerinte, ha a leendő rendtörvényben helyére kerülnek a fogalmak, akkor az az alapjogok egyik védőbástyájának fogja kinőni magát, ezért a megfelelő korrekciók elvégzése mellett szükségesnek tartotta annak elfogadását.⁷²⁷ A javítások elvégzésével kapcsolatban a következő tanácsot adta a plénumnak: az idő rövidsége miatt már ne küldjék vissza a jogszabály javaslatát a Bizottságnak, hanem a jogász végzettségű képviselők a részletes vitán tegyék meg észrevételeiket az Átv. pongyola stílusának megszüntetése érdekében.⁷²⁸

Tasnádi két törvényi tényállással kapcsolatban fogalmazott meg érdemi kritikát. A feljelentési kötelezettséggel összefüggésben azt a kérdést tette fel, vajon az érintett be tudja-e azonosítani, hogy a kérdéses mozgalom anarchista vagy kommunista háttérrel rendelkezik vagy sem. Ha pedig az illető mégis eláll a feljelentés megtételétől, az csak úgy derülhet ki, ha valaki az érintett mulasztását jelzi a hatóságok felé. Ezeknek a visszásságoknak a felszámolása érdekében a képviselő úgy módosította volna a tényállást, hogy az alannya váláshoz speciális feltételt szabott volna meg, ami egy meghatározott hivatal betöltése lett volna. Az antimilitarista izgatást pedig a helytelen megfogalmazása miatt kifogásolta.⁷²⁹

⁷²³ Uo. 545.

⁷²⁴ Uo. 547.

⁷²⁵ VIDOR i. m. 82.

⁷²⁶ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 547.

⁷²⁷ Uo. 549.

⁷²⁸ Uo. 548.

⁷²⁹ Uo. 551.

A következő felszólaló Zákány Gyula képviselő volt a Keresztény Egyesületi Pártból,⁷³⁰ aki azért nem támogatta a javaslatot, mert a benne lévő deliktumok az alapvető jogok korlátozásának lehetőségét hordozták magukban.⁷³¹ Szerinte ugyanis a leendő rendtörvény nem a konszolidációt szolgálja, hanem a forradalmi jellegű törvényhozás egyik példajaként tekinthető. Védelmébe vette a Csemegi-kódexet, aminek hatékonyságát azzal igyekezett alátámasztani, hogy a törvény még az I. világháború alatt is képes volt biztosítani az alkotmányos rendszert, és annak kritikája csak a Tanácsköztársaság bukása után jelent meg a közéletben.⁷³²

A javaslat részleteire rátérve elsőként az állam és társadalmi rend fogalmát tette meg vizsgálódásainak tárgyává, amivel kapcsolatban kizárt dolognak tartotta, hogy a két fogalom egymás szinonimája lenne. Attól tartott, ez egy úgynevezett „latitüd” kifejezés, ami bármilyen cselekményre alkalmazható, ha a hatalomnak ez áll érdekében.

Indítványozta továbbá a 3. § törlését, amit a következővel indokolt: mivel a magyar társadalmat megviselte az 1918 és 1920 közötti időszak, ezért az emberek hajlamosak „kellemetlenségeket” okozni egymásnak. Emellett osztotta azt a nézetet, mely szerint a törvényi tényállás hatására „spiclirendszer” fog Magyarországon kialakulni.⁷³³

A 12. §-ban lévő *in contumaciam* eljárással kapcsolatban a következő kifogását osztotta meg a hallgatósággal: ha a bírónak mellőznie kell a büntetés kiszabását, akkor csak részítéletet kellene hoznia. Ezért oly módon kellene átírni ezt a rendelkezést, hogy a bíróság kizárólag a bűnösség kérdésében hozhat határozatot. Ettől függetlenül feleslegesnek tartotta ezt a rendelkezést, hiszen a távollévő terhelt előállítására esetén meg kell ismételni a tárgyalási szakaszt.⁷³⁴

A vitanap utolsó beszédét gróf Andrássy Gyula mondta el ugyanannak a pártnak a színeiben.⁷³⁵ Kifejezte támogatását a rendtörvény elfogadásával kapcsolatban, mert meglátása szerint Magyarországon még nem állt helyre a béke, ami abból érzékelhető, hogy a társadalomban – az 1918-as és 1919-es évhez hasonlóan – jelen van egyfajta „lelki nyugtalanság.”⁷³⁶ Ebből a szempontból a munkás társadalmi osztályt kifejezetten sérülékenynek tartotta, hiszen a ható-

⁷³⁰ VIDOR i. m. 166.

⁷³¹ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 556.

⁷³² Uo. 553.

⁷³³ Uo. 555.

⁷³⁴ Uo. 556.

⁷³⁵ VIDOR i. m. 2–6.; SZALAI i. m.; DÉTÁR i. m.

⁷³⁶ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 560.

ságok általában velük szemben alkalmazzák a leggyakrabban az internálást,⁷³⁷ ami miatt ezek az emberek nyitottá váltak a politikai tartalmú izgatásokra.⁷³⁸ Gondolatmenetét a következőkkel zárta:

„Az októberi forradalmat megelőzően pár hónappal még bátran lehetett volna mondani, hogy a józan munkásság a forradalmat nem akarja. Mégis megcsinálta [...] abban a hiszterikus állapotban, amelybe behajtották a közviszonyok, az izgatás, a nyomor, és az a puszkapor, ami a levegőben volt.”⁷³⁹

A politikus elismerte, hogy korábban is léteztek államellenes deliktumok a hazai büntetőjogi rendszerben, de azok nem bírtak kellően elrettentő erővel. Tehát szükség van a már szabályozott bűncselekmények büntetési tételeinek szigorítására, valamint új törvényi tényállások megalkotására is. Álláspontja szerint az idő gyorsítása érdekében a Nemzetgyűlésnek ki kellett volna hagynia az általános vitát, és azonnal rá kellett volna térnie a javaslatban lévő hibák orvoslására.⁷⁴⁰

Az általános vita utolsó napja március 14-re esett, amit Bárczy István liberális képviselő⁷⁴¹ nyitott meg egy meglehetősen hosszú felszólalással, ugyanis ő a saját maga eszmefuttatása mellett a budapesti ügyvédi kamara álláspontját is felolvasta. A kamara levelét olvasva előadta, hogy az ország még nem áll készen ilyen, az általános részi tanokat figyelmen kívül hagyó javaslat elfogadására. Ebből fakadóan előállhat az a helyzet, hogy a pártok a királykérdés miatt arra fognak gyanakodni, hogy a kormány az új törvényi tényállásokat velük szemben akarja majd a későbbiekben alkalmazni. A szociáldemokrata agitációnak sem kedvezne az Átv., mert feltehetően ellehetetlenítené a balközép politikai oldalt.⁷⁴²

A fenti bevezetőre való tekintettel a kamara kérvényezte a javaslat visszavonását. Az ügyvédek azonban arra az esetre is felkészültek, ha a Nemzetgyűlés esetleg megtagadja kérésüket, ugyanis Bárczy képviselőkön keresztül számos módosító indítványt kezdeményeztek. Első indítványukban javasolták a „**tanácsköztársaság** elnevezés alatt ismert rendszer létesítésére irányul” kitétel be-

⁷³⁷ Az internálás jogalapját az 1912. évi LXIII. törvény 6. §-a és az azt kiegészítő 1914. évi törvény 10. §-a adták meg. SOMOGYI (2020) i. m.; SOMOGYI (2018) i. m.

⁷³⁸ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 561.

⁷³⁹ Uo. 562.

⁷⁴⁰ Uo. 563.

⁷⁴¹ VIDOR i. m. 17.

⁷⁴² *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 576.

emelését az 1. §-ba. Az államfelforgatás 2. §-beli minősített esetének a büntetési tételeit túlságosan magasnak tartották, kifogásolták továbbá a tettesekre és a részesekre vonatkozó dogmatika figyelmen kívül hagyását. Ezzel kapcsolatban példaként hozták fel a kezdeményezőkre és a vezetőkre vonatkozó objektív felelősség kérdését: meglátásuk szerint ezek a terheltek nem önálló tettesek, csak bűnsegédek, mert tudtak a bűncselekmény elkövetéséről.⁷⁴³

A 3. §-ban lévő feljelentési kötelezettség szabályozását azért tartotta a kamara elhibázottnak, mert szerinte a jogalkotó nem számolt a sajtón keresztül történő államfelforgatás elkövetésének lehetőségével, ami miatt a teljes olvasóközönség tettessé válhat, ha nem értesíti a hatóságokat.

A levelet megfogalmazó ügyvédek az államfelforgatásra való felhívás és izgatás deliktumával kapcsolatban azt a sokszor elhangzott kritikát emelték ki, mely szerint az 5. §-ból hiányzik a nyilvános elkövetési mód. Ennek hiányában javasolták a több személy jelenlétében történő elkövetés kiemelését a 227–231. §-ban lévő hamis vád⁷⁴⁴ elterjedésének megakadályozása érdekében. Komoly anomáliának tartották továbbá a Csemegi-kódex és az Átv. büntetési tételei közti nagy fokú különbséget: míg a büntetőtörvénykönyvben lévő vétségekkel szemben államfogházat állapított meg a jogalkotó, addig a rendtörvény javaslatában már fogházbüntetés szerepelt, amit a kamara nem tartott előnyös szabályozásnak. A 6. §-ban a jogi tárgyat szűkebben határozták volna meg, kizárólag az állam törvényes haderejére korlátozva azt. Ennek okát abban határozták meg, hogy számos olyan katonai alakulat létezik az országban, amiket nem az állam hozott létre, tehát az antimilitarista izgatás ebben a formájában jogbizonytalansághoz fog vezetni.⁷⁴⁵

A kamara a törvényi tényállások közül a javaslat második részében szereplő nemzetrálgalmazás és a nemzet becsületének megsértését tartotta a legproblematisabbnak a Magyarországgal kapcsolatos objektív, negatív hírek elnyomására való tekintettel. Homályosnak tartotta továbbá a törvényi tényállások megszövegezését, kiemelve: ezek az esetek a Bv. hatálya alá vonhatóak, e tekintetben nincs szükség külön büntetőjogi szabályozásra.⁷⁴⁶

⁷⁴³ Uo. 577. Az ügyvédi kamara ezen kijelentése erősen vitatható, mert a bűnsegédi elkövetési magatartás akkor valósul meg, ha a részes a bűncselekmény végrehajtása alatt valamilyen fizikai vagy mentális segítséget nyújtott a terhelt számára. Önmagában a bűncselekmény elkövetésének tudomása nem minősül segítségnyújtásnak.

⁷⁴⁴ BELOVICS i. m.

⁷⁴⁵ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 577.

⁷⁴⁶ Uo. 578.

Az ügyvédek a javaslat 12. §-ban lévő, a terhelt távollétében lefolytatható büntetőeljárás kapcsán az aránytalanságot emelték ki, mert amíg súlyos bűncselekmények esetén tilos a perek ily módon történő lefolytatása, addig ezen, kevésbé súlyos politikai deliktumokkal szemben az Átv. erre lehetőséget biztosít. Levelük zárásaként kijelentették: támogatják az elfogadásra váró rendtörvény célját, de kívánatosnak tartják a szabályozás jelentős átdolgozását a következőre hivatkozva: „[...] a javaslat törvényerőre való emelkedése a magyar állam jó hírnevének nagyobb ártalmára lesz, mint amennyire hozzá fog járulni hazánk közviszonyainak konszolidációjához [...]”⁷⁴⁷

Bárczy István a kamara levelének felolvasását követően saját álláspontjának ismertetésére tért ki, ami lényegében megegyezett a korábban elhangzottakkal.⁷⁴⁸ Beszédének zárásakor kijelentette: támogatja Rassay Károly előterjesztését a javaslat visszavonásával vagy átdolgozásával kapcsolatban, mert ebben a formájában nem fogadja el azt.⁷⁴⁹

A következő felszólaló a kisgazdapárti Csukás Endre volt,⁷⁵⁰ aki a javaslat mellett szólalt fel. Az ő megfogalmazása szerint „[...] a bolsevizmusnak igenis van még talaja, van még gyökere ebben az országban,”⁷⁵¹ ezért a javaslat ellenzőit túlságosan optimistának találta.⁷⁵² A támogatás kifejezése mellett méltányolta azt a sokszor elhangzott kritikát, mely szerint az 1. § jogi tárgya pontatlan, de ezzel összefüggésben bízott az igazságügyi miniszter módosító szándékában. Számára teljes mértékben egyértelmű volt, hogy a törvény csak azokat fogja üldözni, akik felforgató tevékenységet végeznek.⁷⁵³ Azonban az államfelforgatással összefüggésben Csukás egy egészen más indítványt javasolt a Nemzetgyűlésnek, kérvényezte ugyanis a hitfelekezet elleni izgatás deliktumának⁷⁵⁴ beépítését az 1. § szövegébe. Ez utóbbi derűtséget okozott a képviselői padsorokban, hiszen az általa hiányként feltüntetett törvényi tényállás már szerepelt a Csemegi-kódexben.⁷⁵⁵

A képviselő a javaslatot „szükségtörvénynek” nevezte, kifejezve ezzel azt, hogy reményei szerint a hatóságoknak ezt a jogszabályt soha nem kell majd al-

⁷⁴⁷ Uo.

⁷⁴⁸ Uo. 579–581.

⁷⁴⁹ Uo. 582.

⁷⁵⁰ VIDOR i. m. 11.

⁷⁵¹ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 583.

⁷⁵² Uo. 582.

⁷⁵³ Uo. 584.

⁷⁵⁴ ANGYAL (1931) i. m. 41.

⁷⁵⁵ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 585.

kalmaznia: „[...] ha elaprózzuk ezeket a bűncselekményeket külön törvényekbe és nem foglaljuk egybe, akkor nem lesz meg törvényes cselekményeinknek a kellő hatása, a kellő súlya.” Cukás hozzátette: megfelelő szociális intézkedések bevezetése mellett a munkások tartózkodni fognak az államellenes agitációktól.⁷⁵⁶

Előadásának végén még egy konkrét kérést fogalmazott meg Tomcsányi Vilmos igazságügyi miniszter felé: indítványozta az antimilitarista izgatás oly módon történő módosítását, hogy az kellő elrettentéssel bírjon a lakossággal szembeni jogellenes cselekmények végrehajtásával szemben.⁷⁵⁷

Cukás Endrét az ugyancsak kispap párti Drózdy Győző képviselő⁷⁵⁸ váltotta fel, aki párttársával ellentétben már keményen támadta a javaslatot. Bevezetésében három okot sorolt fel, amelyek miatt a kormány szükségét érezte a javaslat sürgős tárgyalásának: az egyik a hónap elején lezajlott nyomdász sztrájk, a másik a nyilvánosság elkerülése, a harmadik pedig a sajtószabadság visszaállítása előtti olyan megtorló intézkedés elfogadtatása, ami által az emberek félnek majd szabadon kifejezni a gondolataikat. Ezért a javaslatot egy olyan „lexikonbeli testként” aposztrofálta, „[...] amelynek minden egyes porcikája más és más betegséget demonstrál.”⁷⁵⁹

Álláspontja szerint a Csemegi-kódexszel valamennyi politikai bűncselekménynek gátat lehet szabni, így külön törvényalkotásra egyáltalán nincs szükség.⁷⁶⁰ Gondolatának alátámasztásaképpen egy igen meredeknek mondható véleményt fogalmazott meg: amennyiben a kódex rendelkezései egy adott ügyben mégsem bizonyulnak elegendőnek, jogszabályi felhatalmazás útján lehetőséget kell adni a bírónak arra, hogy saját lelkiismerete és jogalkalmazói gyakorlata alapján hozzon ítéletet.⁷⁶¹

A nemzetragalmazás deliktumával kapcsolatban azt a véleményt tolmácsolta, mely szerint ez a rendelkezés nem lesz képes a külföldi hamis híresztelések megakadályozására. Általánosságban pedig az elfogadásra váró jogszabály pontatlan és bizonytalan részeit kritizálta.⁷⁶² Ez utóbbival kapcsolatban példaként említette az állami és társadalmi rend fogalmát, amit szerinte nem is

⁷⁵⁶ Uo. 586.

⁷⁵⁷ Uo. 587.

⁷⁵⁸ VIDOR i. m. 37–38.

⁷⁵⁹ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 587.

⁷⁶⁰ Uo.

⁷⁶¹ Drózdy Győző csak arról feledkezett el, hogy gondolatmenete súlyosan sértette a *nullum crimen sine lege* elvét.

⁷⁶² *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 588.

lehetett volna egy jogi tárgyon belül összekapcsolni. Ennek oka az államon belüli párhuzamos társadalmak létezése, ahol mindegyik csoportban máshogyan értékelnek és szankcionálnak bizonyos bűncselekményeket, tehát rájuk nézve nem lehet egységes büntető törvényt alkotni.⁷⁶³ Kifogásolta továbbá a szándékoság hangsúlyozásának hiányát is.⁷⁶⁴ A 3. §-t példátlanak nevezte, míg az antimilitarista izgatást azért tartotta elfogadhatatlannak, mert majd a bírónak kell eldöntenie, vajon az adott katonai szerv eljárása törvényes volt-e vagy sem. Szót emelt a 9. §-ba foglalt internálás ellen, amit Bernolák Nándor kijavított, hiszen Drózdy a javaslat korábbi verziójából idézett.⁷⁶⁵

Végül arra a kérdésre, támogatja-e a javaslatot vagy sem, a következőt mondta: „[...] ha ebből a javaslatból törvény lesz, rend lesz ebben az országban, de az a rend olyan lesz, mint a temetőben a sírok között. A pusztulás rendje lesz az.”⁷⁶⁶

Az általános vita utolsó felszólalója Hornyánszky Zoltán független képviselő volt.⁷⁶⁷ Mondandójának kiindulópontja szerint az alapjogokat bizonyos mértékben korlátozni kell az anarchia elkerülése érdekében. Tehát elsősorban azt kell mérlegre tennie a Nemzetgyűlésnek, hogy szükség van-e a javaslatra. Amennyiben nem, akkor természetesen nem helyes a szabadságjogok korlátozása, viszont ha a törvényhozás igennel dönt, akkor az elfogadott törvény által felállított korlátoknak erősnek kell lenniük. Ezzel összefüggésben idézte a Bizottság jelentését, amely szerint az Átv. preventív intézkedéseket akar bevezetni a bolsevizmus megfékezése érdekében.⁷⁶⁸ A leendő rendtörvény támogatójaként a következő kijelentést tette:

„Itt a nemzetvédelem követeli a maga érvényesülését és ennek a nemzetvédelemnek érdekében nagyon rossz szolgálatot tesz az, aki jogászi elmeficamodással [...] tendenciózusan belemagyaráz a javaslatba olyan dolgokat, amelyek nincsenek benne és a büntető törvénykönyv szellemével állítja szembe a javaslatot.”⁷⁶⁹

⁷⁶³ Drózdy Győző ezzel a mondatával a jogegyenlőség alapelvét nem vette figyelembe. Uo. 589.

⁷⁶⁴ Főszabályként minden bűncselekmény szándékos. A gondatlan alakzat pedig csak akkor büntetendő, ha azt a törvény kifejezetten előírja. Ezért hibás Drózdy ezen megnyilvánulása is.

⁷⁶⁵ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 591.

⁷⁶⁶ Uo. 592.

⁷⁶⁷ VIDOR i. m. 65.

⁷⁶⁸ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 593.

⁷⁶⁹ Uo. 593–594.

A politikus egyetértett a törvényjavaslat indokolásának azzal a részével, ami a 127. §-ban lévő felségsértés szűk megfogalmazását kritizálta. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy míg a kódex az alkotmányt a közvetlen támadásokkal szemben védi, addig az Átv. a közvetett, jogellenességét tekintve ugyanolyan súlyos cselekményekkel szemben is fel akarja venni a küzdelmet. Kitért arra is, hogy teljes mértékben irreleváns, milyen ideológia mentén próbálják megdönteni az alkotmányos rendet, mert az államnak mindegyik esetben védekeznie kell. Nem talált kivetni valót az államfelforgatás jogi tárgyában sem, mivel az állami és társadalmi rend az alkotmány alapjának tekinthető.⁷⁷⁰

Hornyánszky a támogatása mellett egy érdemi kritikát fogalmazott meg a javaslattal kapcsolatban, ugyanis annak büntetési tételeit túlságosan enyhének találta, ami miatt szerinte az Átv. célja „illuzórikussá” válhat. Pártolta továbbá párttársának, Drózdny Győzőnek azt az alapvetően hibás gondolatát, hogy a bírók a büntetéskiszabás terén minél tágabb mérlegelési jogkörrel rendelkezessenek.⁷⁷¹ Meglátása szerint a politikai bűncselekmények terén azzal lehetne a kellő szigorúságot elérni, ha a szankció neme és súlyossága tekintetében a bíróságok teljes szabadságot élvezhetnének.⁷⁷² Végül kijelentette: támogatni fogja a javaslatot, de a részletes vitán lesznek módosító indítványai.⁷⁷³

1.1.3. Tomcsányi Vilmos igazságügyi miniszter viszontválasza

A március 12-i vitanapon Tomcsányi Vilmos is szót kért, mert reagálni kívánt az elhangzott hozzászólásokra. Bár igazságügyi miniszterként az általános vita végére akarta a beszédét időzíteni, mégis arra a következtetésre jutott, hogy előnyösebb lenne a kritikákat minél hamarabb megcáfolni.⁷⁷⁴ Mivel a rendtörvényt előterjesztő miniszter jogi és politikai állásfoglalása az egyik legfontosabb részét képezi a nemzetgyűlési vitának, érdemes azt tartalmilag elkülönítve kezelni.

Elsőként arra a kérdésre reflektált, vajon szükséges-e az államellenes bűncselekmények ily módon történő szigorítása, ugyanis úgy látta, az Átv-t ellenző politikusok nem tudták érdemlegesen alátámasztani álláspontjukat. A

⁷⁷⁰ Uo. 594.

⁷⁷¹ Uo. 595.

⁷⁷² Uo. 596.

⁷⁷³ Uo. 598.

⁷⁷⁴ Uo. 530.

témával kapcsolatban a következőt mondta: „[...] egyes helyeken a hamu alatt még lappang a parázs [...] és ha ennek a paráznak kívülről való szítását nem akadályozzuk meg, akkor igenis az a parázs még lángra lobbanhat.” Ez utóbbi kijelentésével nyíltan utalt a Bécsbe emigrált kommunista népbiztosokra, akik Ausztriában folytatták a kommunista diktatúra visszaállítására irányuló tevékenységüket. Kitért arra is, hogy a közelmúltban Hollandiában is elfogadtak egy rendtörvényt, ami szigorúbb intézkedéseket tartalmazott, mint a törvényhozás előtt lévő javaslat.⁷⁷⁵

A miniszter beszédében helyt adott az alapvető jogok érvényesülésével kapcsolatos aggályok megfogalmazásának, hozzátéve, ez egy olyan terület, ami az alkotmányos válságot követően csak fokozatosan tud majd helyreállni. Az Átv. jelentőségét pedig abban látta, hogy a jogszabály jövőbeni alkalmazása nyomán elkezdődhet a kormány kivételes hatalmának a leépítése. Ez utóbbi megjegyzését két indokkal támasztotta alá: egyrészt a jövőbeni rendtörvény az alkotmányos rendszert fogja büntetőjogi oltalom alá helyezni, másrészt – a javaslat elfogadását követően – egy úgynevezett „alkotmányos” törvénnyé válik, ami elősegíti a kivételes törvények és rendeletek kiszorítását az igazságszolgáltatás területéről.⁷⁷⁶

Tomcsányi hosszasan foglalkozott a jogi tárgy kérdéskörével, hiszen a képviselők zöme ezzel kapcsolatban fogalmazta meg a legtöbb kritikát. Bevezetőjében tisztázta a kormány álláspontját, amely a következő volt: a törvényes, legális keretek között végbemenő állami fejlődés egy természetes folyamat addig a pillanatig, amíg azt nem erőszakosan, a jogszabályi kereteket túllépve akarják megvalósítani. Ezzel kapcsolatban téves az a nézőpont, mely szerint a büntetési tételek emelésével kielégítően lehetne szabályozni a politikai deliktumok körét. Az Átv. ugyanis azzal, hogy a Csemegi-kódexnél „előbbre viszi a védekezést,” teljesen más állami érdeket helyez büntetőjogi oltalom alá. A miniszter hozzátette, valóban az alkotmány erőszakos megváltoztatására irányuló felségsértés mutatja a legtöbb közös pontot a javaslattal,⁷⁷⁷ azonban az első törvényi tényállás jogi tárgya kizárólag az alkotmány. Tomcsányi szerint ezzel az a probléma, hogy bár a közjogi rendszert megalapozó dokumentumnak több meghatározása is létezik, a büntetőjogászok mégis a legszűkebb értelmezést fogadják el.⁷⁷⁸ Ebből fakadóan a kódexben lévő deliktum csak az alkotmányos rendszert

⁷⁷⁵ Uo. 531.

⁷⁷⁶ Uo. 532.

⁷⁷⁷ Uo. 533.

⁷⁷⁸ Tomcsányi szerint ez a legszűkebb értelmezés a következő: az alkotmány „az állami élet váza, az állam főszerveinek viszonya.” Uo. 534.

közvetlenül érintő támadásokat pönalizálja. Az Átv. ezzel szemben ellentétes célt tűz ki maga elé, ami nem más, mint a közvetett felforgató tevékenységek elleni védekezés: „[...] az emberi közület egész struktúrája, alapintézményei azok, amiknek az erőszakos felforgatását mi meg akarjuk akadályozni.” Ennek a gondolatmenetnek lett az eredménye az állami és társadalmi rend jogi tárgyának a megfogalmazása.

Ezt követően rátért annak a kérdéskörnek a kibontására, vajon mennyire szükséges azoknak a radikális politikai irányzatoknak a törvénybe emelése, amelyekkel szemben a javaslat a jövőben alkalmazhatóvá válik. A probléma megválaszolására Tomcsányi a következőt adta elő: ez a szabályozási elv nem lenne helyes, hiszen nem lehet tudni, az elkövetkezendő években milyen ideológiák kerülnek felszínre, amelyek nyomán egyesek államellenes bűncselekményeket követnek el. Tehát a bolsevizmus és az anarchizmus törvénybe foglalása azt fogja eredményezni, hogy a jogszabály más szélsőséges csoportokkal szemben nem válik alkalmazhatóvá. Másrészt tekintettel kell lenni a bíróságokra, akik a bűncselekmények elbírálásán túl nem foglalkozhatnak olyan homályos kifejezésekkel, mint a kommunizmus vagy a nihilizmus.⁷⁷⁹

A konkrét törvényi tényállásokra rátérve, az 1. §-sal kapcsolatban jelezte: az erőszakos elkövetési módot az Igazságügyi Bizottság javaslatára emelték be a jogellenes szó helyett, mert a Bizottság olyan elkövetési mód alkalmazását tartotta előnyösnek, amit a Csemegi-kódex is alkalmazott.⁷⁸⁰ Nyitottnak mutatkozott Apponyi Albert módosító indítványának elfogadására, ami bizonyítja, hogy a béke delegáció elnöke az 1920-as évek elején mekkora népszerűségnek örvendett.⁷⁸¹ Az igazságügyi miniszter kompromisszum készségét fejezte akkor is, amikor reagált Rassay Károlynak a 2. §-ban lévő, a kezdeményezők és a vezetők objektív felelősségével kapcsolatos kritikájára, felajánlotta ugyanis a minősített eset szabályozásának enyhítését. Az államfelforgatásra való felhívás kapcsán kijelentette, azért szükséges az elkövetési magatartás szigorítása, mert a felhívások ezen típusai privát környezetben történnek, nem pedig nyilvánosan. A képviselők által sokat kárhoztatott antimilitarista izgatás módosítását is szívesen fogadta, jelezve, hogy a 6. § a katonaságon kívül csak a magyar fegyveres erőket, a csendőrséget⁷⁸² és az államrendőrséget fogja a hatálya alá vonni.⁷⁸³ A

⁷⁷⁹ Uo.

⁷⁸⁰ Uo. 533.

⁷⁸¹ ANKA (2019) i. m.

⁷⁸² SZAKÁLY (1990) i. m.; PARÁDI i. m.; LÉVAI–POTÓ i. m.

⁷⁸³ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 535.

nemzetragalmazás deliktumára rátérve jelezte egyet nem értését Apponyival, aki szerint a Magyarországgal szemben elhangzó rágalmazó kijelentéseket csak a sajtószabadság helyreállítása fogja megfékezni. Az igazságügyi miniszter rámutatott: a leendő rendtörvény nem csupán a sajtó útján elkövetett rágalmazásokra, hanem annak valamennyi formájával szemben védelmet fog nyújtani.⁷⁸⁴

Tomcsányi kitért a hosszúra nyúló bizottsági tárgyalásokra is: bár az együttműködés során történtek finomítások a javaslat szövegezésében, bizonyos kérdésekben nem tudtak az eredeti szabályozáshoz képest jobb alternatívát felajánlani. Éppen ezért felhívta a képviselők figyelmét arra, hogy partner az Átv. szövegének további módosításában. A sikeres együttműködés érdekében az indítványok benyújtását az ő előzetes tájékoztatáshoz kötötte.⁷⁸⁵

Zárasképpen kérte Rassay Károly azon indítványának visszautasítását, amely a javaslat elvetését vagy a Bizottsághoz való visszaküldését szorgalmazta, és kérte az Átv. elfogadását.⁷⁸⁶

1.1.4. A rendtörvény elfogadása

Miután a házelnök március 14-én berekesztette a rendtörvény általános vitáját, Bernolák Nándor előadó megköszönte a képviselők között kialakult tartalmas vitát, külön üdvözölve azt a kialakult konszenzust, mely szerint a törvényhozás tagjai kivétel nélkül helyesnek tartják a kommunizmus megfékezését.⁷⁸⁷ A Nemzetgyűlés plénuma ezt követően általánosságban elfogadta az Átv. szövegét, majd megkezdődött a részletes vita, ahol a többség helyt adott Tomcsányi Vilmos igazságügyi miniszter,⁷⁸⁸ Órffy Imre,⁷⁸⁹ Hornyánszky Zoltán,⁷⁹⁰ Túri Béla⁷⁹¹ és Apponyi Albert módosító indítványainak.⁷⁹² Figyelembe véve az elfogadott módosító indítványok magas számát, elmondható, hiába merültek fel

⁷⁸⁴ Uo. 536.

⁷⁸⁵ Uo. 534.

⁷⁸⁶ Uo. 536.

⁷⁸⁷ Uo. 597. Bernolák Nándor még röviden reagált néhány képviselői felszólalásra. Uo. 598–599.

⁷⁸⁸ Uo. 615., 617., 618–619.

⁷⁸⁹ VIDOR i. m. 101.

⁷⁹⁰ *Nemzetgyűlési Napló* (1921B) i. m. 615.

⁷⁹¹ Uo.

⁷⁹² Uo. 616. Rassay Károly, Kerekes Mihály, Héjji Imre, Zákány Gyula módosító indítványait a Nemzetgyűlés elvetette. Ugyanígy Hornyánszky néhány indítványát is mellőzték. Uo. 600–601., 604., 616., 618., 617.

komoly aggályok a rendtörvénnyel kapcsolatban, a törvényhozás mégis képes volt megtalálni azokat a kompromisszumokat, amelyek által a jogszabály végül megkapta a kellő mennyiségű támogatást. Emellett megfigyelhető a kormány pozitív és nyitott hozzáállása a képviselői kritikák irányába.

1.2. Az Angyal–Rakovszky vita

A törvény hatályba lépését követően az első Bethlen-kormány belügyminisztere, Rakovszky Iván⁷⁹³ 1923 januárjában a Budapesti Hírlap című napilapba A „rendtörvény” elnevezés alatt egy rövid cikket jelentetett meg, amelyben a jogszabályt az azt támadó jogászokkal szemben kívánta megvédeni, valamint be akarta mutatni az Átv. jelentőségét a nyilvánosság számára. Azonban a jogi érvelésében ejtett hibái miatt Angyal Pál komoly kritikákat fogalmazott meg Válasz a belügyminiszternek című 1923-as cikkében. Meglepő módon nem csupán a politikus jogi érvelésének hiányosságaira mutatott rá, hanem a törvényalkotás szükségességével kapcsolatban rendkívül támadó hangot ütött meg. A jogtudós publicisztikáiból 1927-ben egy önálló kötet készült, melynek bevezetőjében a következőképpen emlékszett vissza a rendtörvényről írt cikkeire: „[...] közülök néhány gátat vetett oly törvényhozási kísérletnek, mely csak veszedelmet jelentett volna a nyugodt társadalmi életre.”⁷⁹⁴ Kijelentése azért meglepő, mert 1929-ben már tankönyvet írt a törvényről, ahol a következőket fogalmazta meg: „Megállapítható, hogy e törvényünk megőrzi nyugodt felsőbbiségét s az izgalmas nemzetgyűlési viták ellenére higgadt és megfontolt rendelkezésekkel védelmezi meg az állami és társadalom törvényes rendjét.”⁷⁹⁵ Emellett hosszan elemezte azokat a történelmi és politikai körülményeket, amelyek miatt szükséges, sőt előnyös volt a Csemegi-kódex ily módon való kiegészítése.⁷⁹⁶ E két személy konfliktusának tudományos jelentősége, hogy lehetőséget nyújt egy árnyaltabb kép bemutatására a korszak egyik legjelentősebb büntetőjogászáról, mert későbbi munkássága azt az érzetet kelti, hogy mindvégig támogatta a politikai bűncselekmények körének szigorítását.

A professzor még korábban, 1922-ben a Nemzeti Újságba írt cikkében azt a kritikát fogalmazta meg, mely szerint a korabeli kodifikációs munkálatok során

⁷⁹³ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 89.

⁷⁹⁴ ANGYAL (1927) i. m. I.

⁷⁹⁵ ANGYAL (1929) i. m. V.

⁷⁹⁶ Uo. 1–2.

nem kéri ki az elméleti jogászok állásfoglalását, emiatt sokat romlott a törvényalkotás színvonala, ami az Átv. tekintetében is látszik. Ezért írta az alábbiakat: „Ily rosszul pukkanó rakétának készül az ún. rendtörvényjavaslat,⁷⁹⁷ melynek kanóciát mielőtt el kell távolítani, nehogy eszébe jusson a Nemzetgyűlésnek azt felgyújtva törvényként felröpíteni.”⁷⁹⁸

Álláspontja szerint a büntetőjogi reform fő problémája az volt, hogy nem volt összeegyeztethető a jogág alapelveivel. Ennek alátámasztásaként kiemelte a tervezet azon részét, amelyik szerint az követ el bűncselekményt, aki „az alkotmánynak vagy az állam vagy a társadalom törvényes rendjének felforgatására irányuló valamely tevékenységgel nyilvánvalóan egyetért és ilyen tevékenységben részes vagy abban részt venni készül.” A jogtudós kijelentette: a „részes vagy abban részt venni készül” kitétel nem megfelelő, mert a részesek és a bűncselekmény előkészületét véghezvivő személyek nem fejtnek ki tényállásszerű magatartást.⁷⁹⁹ Ez a kritikája azonban nem feltétlenül helyénvaló, hiszen ebben az esetben a jogalkotó ezeket a tevékenységeket sui generis büntettként akarta szabályozni. Ezzel szemben jogosan kifogásolta a részvételi szándék elkövetési magatartásként való aposztrofálását, ugyanis ez a bűncselekményhez való tudati viszonyulást jelenti, amelynek létre nem lehet megfelelő bizonyítékokat felsorakoztatni, mivel az nem realizálódott a valóságban. Tehát véleménye szerint a tervezet ily formában való hatálybalépése komolyan sértené a gondolat szabadságához való alapjogot.⁸⁰⁰

Angyal aggályosnak tartotta azt a kitételet, hogy bűncselekményt követett el, aki „bárminő szervezkedésben a hatóság által meg nem engedett módon vagy tiltott módon részt vesz.” Álláspontja szerint ennek az elkövetési magatartásnak csak úgy lett volna értelme, ha a tervezet egy taxatív felsorolást tartalmazott volna a pönalizált cselekményekről. Végül konklúzióként azt a következtetést vonta le a rendtörvénnyel kapcsolatban, hogy „vége minden individualizmusnak, s ezzel minden jogfejlődésnek.”⁸⁰¹

⁷⁹⁷ Valószínű, hogy a szerző itt nem a Nemzetgyűlés elé ténylegesen benyújtott törvényjavaslatról beszélt, hanem csak az igazságügyi minisztérium által elkészített tervezetről, amit utóbb az Igazságügyi Bizottság javaslatára többször is módosítottak Angyal Pál memoárjában azonban említést tett arról, hogy Finkey Ferencsel együtt részt vettek az igazságügyi minisztérium törvényelőkészítő bizottság munkálataiban, innen ered az a feltételezés, hogy többek között az ő hatására is változtatásokat hajthattak végre a tervezet szövegén. ANGYAL (2010) i. m. 57.

⁷⁹⁸ ANGYAL (1927) i. m. 137.

⁷⁹⁹ A fenti kijelentésében Angyal nem nevesítette konkrétan az előkészületi szakaszt, ettől függetlenül fontos megemlíteni, hiszen az általa kifogásolt kifejezésbe belekerült. Uo. 138.

⁸⁰⁰ o.

⁸⁰¹ Uo. 139.

Ilyen előzményekkel került sor a már említett belügyminiszteri cikkre, melynek kiindulópontjaként azt határozta meg a szerző, hogy az Átv. nem is tekinthető büntetőjogi törvénynek, mert elsődleges célja nem a megtorlás, hanem a megelőzés. Ennélfogva a büntetőjogászok által megfogalmazott kritikák tárgytalanná válnak a jogalkotó szemében. Erre való tekintettel a jogszabály nem a büntetendő cselekményeket kívánja elsősorban meghatározni, hanem azokat a jelenségeket akarja összegyűjteni, ahol fennáll a közrendet fenyegető, illetve veszélyeztető magatartások megalapozott gyanúja. Tehát ezért nem kellően pontosak azok a törvényben szereplő meghatározások, ugyanis jövőbeni cselekményeket „nem lehet határozottan és szabatosan körülírni.”⁸⁰² Angyal szerint ez a megállapítás nem állta meg a helyét, mert a megtorlás és a megelőzés egymást kiegészítő büntetőpolitikai célok, hiszen a prevenciót szolgálják annak érdekében, hogy a jövőben mind az elkövető, mind pedig a társadalom tagjai tartózkodjanak az állami és társadalmi rend létét fenyegető cselekmények elkövetésétől. Ennek alátámasztásaként példaként említette a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. törvényt,⁸⁰³ amiben semmiféle megtorló szándék nem jelent meg, mégis a büntetőjog körébe tartozott.⁸⁰⁴

A másik vitakérdés az 1912. évi LXIII. törvény és az Átv. összefüggése volt. A belügyminiszter szerint az előbbi jogszabály törvényhozási előzménye a rendtörvénynek, mert ugyanazokat a rendelkezéseket vette át a jogalkotó, mint amit az I. világháború kitörése előtt az országgyűlés elfogadott. Így a reform előnye, hogy ezeknek a rendelkezéseknek az alkalmazását az új jogszabály már sokkal szűkebb keretek között teszi lehetővé. Ezáltal pedig megcáfolhatóvá válik az a kritika, hogy az Átv. sérti a személyes szabadsághoz való jogot.⁸⁰⁵ Ez az elmélet más jogászok részéről is megfogalmazódott: Perjéssy Mihály bíró⁸⁰⁶ már korábban állást foglalt eme vélemény mellett, sőt, ő a rendtörvény megalkotásával összefüggésben az 1912. évi LXIII. törvény felhatalmazása alapján megalkotott rendeletek befolyását is kiemelte.⁸⁰⁷ Angyal Pál nem vitatkozott ezzel az állásponttal, viszont annak erkölcsi alapjait komolyan megkérdőjelezte. Szerinte pontosan e jogszabály hatályon kívül helyezésének elmaradása miatt nincs Magyarországon szabadság. Zárásképpen a következőt fogalmazta meg:

⁸⁰² RAKOVSKZY i. m. 1.

⁸⁰³ VÁGÓ i. m.

⁸⁰⁴ ANGYAL (1927) i. m. 140.

⁸⁰⁵ A belügyminiszter konkrétan az Átv. 13. § utalt vissza, mely lehetővé teszi a statárium bevezetését ugyanúgy, ahogy az 1912. évi LXIII. 12. § alapján. RAKOVSKZY i. m. 1.

⁸⁰⁶ KOVÁTS i. m.

⁸⁰⁷ PERJÉSSY (1927) i. m. 3.

„Egy évtizeddel ezelőtt hazánkban túlszabad és túlhangos volt a szó, ma már csak suttogva mernek az emberek beszélni s félő, hogy a rendtörvény el fogja némítani a magyar ajkakat.”⁸⁰⁸

Az 1912. évi LXIII. törvény 12. §-a valóban tartalmazott olyan eljárásjogi szabályokat, amelyek az Átv.-ben is helyet kaptak. Ilyen volt többek között a statárium alkalmazásának lehetősége és a fővárosi törvényszék hatásköre a hadviseléssel kapcsolatos bűncselekmények esetén. Azonban ez az összefüggés meglehetősen távoli, tekintettel arra, hogy a statárium alkalmazása más jogszabály felhatalmazása alapján került be a rendtörvénybe, másrészt pedig az esküdszék kiiktatása bizonyos büntetőeljárásoknál elsősorban a Kms. hatásának volt köszönhető. További hasonlóság a magyar hadsereg fokozott védelme, azonban ez a büntetőjogi oltalom az Átv. esetében elsősorban az 1918-as eseményeknek tudhatóak be, mintsem a kivételes hatalomról szóló törvénynek.

1.3. A korszak büntetőjogászainak a rendtörvénnyel kapcsolatos érvei és ellenérvei

Az Átv. körüli polémiákat a korabeli jogásztársadalom nagy érdeklődéssel kísérte végig, amelynek hatására több szakmai vélemény látott napvilágot annak szükségessége vagy ellenzése kapcsán. Azok a büntetőjogászok, akik támogatták a külön törvény megalkotását, arra mutattak rá, hogy szükséges a Csemegi-kódex kiegészítése a különböző tömegmozgalmak kialakulásának megakadályozása végett.⁸⁰⁹ Angyal Pál és Finkey Ferenc is ezt tézist erősítette: Angyal tankönyve szerint a törvényre azért volt szükség, mert a büntetőkódex „előkészületi stádiumban fogyatékos,” így szükséges az előkészületi cselekmények büntetlenségére vonatkozó alaptételt áttörni az új szabályozással. Véleménye szerint a törvény célja a megelőzés volt, vagyis „[...] nevelő hatást [...] a társadalom egészére gyakorolni, s így mintegy beleigazodva a szociális nevelés nagy feladatkörébe, a szociál-etikai ember kialakításának nagy munkájában vesznek részt.”⁸¹⁰ Finkey e kérdést politikai kontextusból kívánta megközelíteni, mely szerint az államnak feltétlen joga és kötelessége védekezni azon kommunista, anarchista propaganda ellen, amelyek veszélyeztetik az állami és társadalmi rendet. Vagyis az államnak e védelmi funkciója nem csak a

⁸⁰⁸ ANGYAL (1927) i. m. 145.

⁸⁰⁹ MISKOLCZY Ágost i. m. 188. Vö. PERJÉSSY (1927) i. m. 3.

⁸¹⁰ ANGYAL (1929) i. m. 7.

külföldről jövő támadások, hanem a belföldön kialakult szervezkedések esetében is ugyanolyan fontos.⁸¹¹ Érdeemes megemlíteni Heller Erik kir. főügyész helyettét,⁸¹² aki a rendtörvény szükségességét az alapjogokkal összefüggésben a következőképpen magyarázta: „[...] azok a megrázkódtatások, amelyekben különösen édes hazánk az utolsó szomorú években keresztülment, megmutatták, hogy a közszabadságok korlátlanágában sem lehet az emberiség panacénáját látni.”⁸¹³ Perjéssy Mihály 1927-ben, a saját jogalkalmazási praxisában tapasztaltak alapján utólag a következő megállapítást tette: az Átv. előtt hatályban lévő büntetőtörvények a már végrehajtott deliktumokat tudták pönalizálni, azonban a „veszélyeztető cselekményekkel” szemben már nem tudtak védelmet nyújtani. Vagyis a prevenció és az elrettentés, mint büntetőpolitikai célok hiányoztak a jogszabályokból.⁸¹⁴ Ezeket az álláspontokat Barna Péter 1945 után oly módon kritizálta, hogy azért nem támasztották alá kellőképpen az Átv. létjogosultságát, mert csupán a nemzeti érzésre hivatkoztak.⁸¹⁵

Ezzel szemben a kiegészítő szabályozás szükségességét kritizáló jogászok véleménye az volt, hogy a bolsevizmus Magyarországra nézve már nem jelent veszélyt, a Csemegi-kódex és a már hatályban lévő külön törvények pedig megfelelő védelmét nyújtanak a hasonló helyzetek elkerülésére.⁸¹⁶ Vámbéry Rusztem ügyvéd A rendjavaslat című cikkében „büntetőjogi csempészáru” jelzővel illette a törvényt. Kritikájának kiindulópontja az állami és társadalmi rend fogalma volt. Szerinte ez olyannyira elvont, hogy nem alkalmas a jogi tárgy szintjére emelni, ebből fakadóan a törvénynek sincs semmi értelme. Másik tézise a „büntetőjog konzerváló ereje” volt, mely szerint a gazdasági, társadalmi, etikai alapokat nem a büntetőjog hozza létre az országban, épp ellenkezőleg: „a büntetőjog kifejezője az állami és társadalmi rend stabilitásának.” Tehát egy törvény megalkotásával nem lehet megelőzni egy forradalom kitörését.⁸¹⁷ Okfejtésével Angyal Pál helyezkedett szembe, aki szerint a Csemegi-kódex már több esetben nyújtott védelmet elvont fogalmak számára: ilyen volt többek között az istenkáromlás törvényi tényállása, ahol a védett jogi tárgy az Istenre vonatkozó megfelelő kifejezések használata volt.⁸¹⁸ Emellett a

⁸¹¹ FINKEY (1923) i. m. 178.

⁸¹² MÓRA i. m.

⁸¹³ HELLER (1922) i. m. 4.

⁸¹⁴ PERJÉSSY (1927) i. m. 3.

⁸¹⁵ BARNA (1958) i. m. 17.

⁸¹⁶ PERJÉSSY (1927) i. m. 2.

⁸¹⁷ VÁMBÉRY (1921) i. m. 41.

⁸¹⁸ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 88.

büntetőjog szerepét akként határozta meg, mint ami részt vesz a rend megteremtésében, és nem csak kifejezi azt, ezáltal – kortársához képest – nagyobb nevelő erőt tulajdonított neki. Ehhez igazodva a büntetőjogot egyfajta „nevelő féknek” tartotta.⁸¹⁹ Fontos még megemlíteni Győri Ákos nevét is, aki a Rákosi–Vági-per védőbeszédében kitért az Átv. szükségességére. Véleménye szerint „Soha még nem gyógyított meg társadalmi bajokat, nem oldott meg társadalmi problémákat a porkoláb, a foglár és a magánzárka.”⁸²⁰

A rendtörvénnyel szemben megfogalmazott kritikák kapcsán külön kiemelném Perjéssy állásfoglalásait tekintettel arra, hogy az Átv. támogatásával párhuzamosan a negatív észrevételeit is megfogalmazta. Általános meglátása szerint indokoltabb lett volna az eredeti tervezetben lévő, jóval szigorúbb büntetési tételeket hatályba léptetni, ezzel együtt pedig a minősített esetek körét is tovább bővíteni, ugyanis így jóval alacsonyabb elrettentő hatása volt a jogszabálynak. Ezt alátámasztva hozzátette: az enyhe büntetések letöltését követően az elkövetők az esetek döntő többségében ismét politikai szervezkedésekbe kezdenek. A jelenség visszaszorítása érdekében hosszabb időtartamú, súlyosabb végrehajtási fokozatban letöltendő büntetéseket irányozott elő. Véleménye szerint az Átv. ily módon történő szigorítása nem vonná maga után az arányosság büntetőjogi elvének megsértését, mert a bíróságok a Csemegi-kódex 92. §-a alapján enyhítési joggal rendelkeznek.

Tudományos álláspontjának második része további bűncselekmények államellenessé nyilvánítására irányult: javasolta a hitfelekezetek ellen irányuló sértő megnyilvánulások fokozottabb védelmét, a műemlékeket és szobrokat meggyalázók és azon politikusok példás megbüntetését, akik mentelmi jogukkal visszaélve követik el a nemzetrágalmazást az országgyűlésben és külföldön egyaránt.⁸²¹

A Budapesti Királyi Törvényszék is számos alkalommal elemezte a rendtörvény célját, ekként reagálva a jogszabály elfogadásakor kialakult jogi és politikai vitákra. Ez az okfejtés megtalálható többek között a Gerő Ernő és társai ellen hozott elsőfokú ítéletben.⁸²² A bírói tanács indokolása szerint a törvény célja, „[...] hogy emberileg lehetlenné tegye a jövőben azt, amit egyszer

⁸¹⁹ ANGYAL (1929) i. m. 8.

⁸²⁰ HEUBERTH–MÜLLER i. m. 70.

⁸²¹ PERJÉSSY (1928) i. m. 191–193.

⁸²² Gerő-féle összeesküvést 1922-ben leplezte le a rendőrség, a törvényszék pedig 1923. május 26-án hirdette ki az elsőfokú ítéletet. BFL VII.5.c.15845/1922. 507.; *Az Est*, 1923. május 27. 9.; *8 Órai Újság*, 1923. május 27. 8.; *Budapesti Hirlap*, 1923. május 27. 15. Vö. DRÓCSA (2019) i. m.

már a veszített háború nyomán felidézett forradalom zilált viszonyai közepette bekövetkezett [...]”⁸²³ Tehát e büntetőjogi szabályozás nem a szólás- és sajtószabadság alapjogának háttérbe szorítása, vagy különböző „ártatlan” művek üldözése volt, hanem a preventív hatás⁸²⁴ kifejtése a proletárdiktatúra elkerülése érdekében.⁸²⁵ Hasonló érvelés olvasható a Szántó Zoltán és társai ellen indított büntetőeljárás⁸²⁶ ítéletében is.⁸²⁷ Bevezetésként a bíróság kifejtette: azért volt szükséges a rendtörvény hatályba lépése, mert Magyarország csak ily módon tudott védekezni a kommunista ideológia terjesztésével szemben.⁸²⁸ Külön hangsúlyozta továbbá, hogy a tudományos és irodalmi művekben megjelenő vélemények a tudomány szabad művelésének körébe tartoznak, így nem kerülhetnek a törvény hatálya alá. Összegzésképpen a következőt állapította meg a törvényszék: „Mert a tudomány az államnak személyes ereje és a tudomány szabadsága egyszersmind az állam szabadsága.”⁸²⁹

1.4. Az Átv. megítélése a II. világháborút követően

A II. világháborút követően a Magyar Kommunista Pártnak (a továbbiakban: MKP)⁸³⁰ már nem állt érdekében a rendtörvény hatályban tartása.⁸³¹ Ennek oka a következőkben keresendő: a bolsevik vezetés az államellenes bűncselekményeket a szovjet büntetőjog alapjaira helyezve⁸³² arra akarta felhasználni, hogy

⁸²³ BFL VII.5.c.15845/1922. 494.

⁸²⁴ A preventív hatást a Stromfeld Aurél és társai ellen hozott ítélet indokolása is tartalmazta. BFL VII.5.c.4174/1923. 286.

⁸²⁵ BFL VII.5.c.15845/1922. 495.

⁸²⁶ DRÓCSA (2022c) i. m.

⁸²⁷ Az amerikai magyar konzul 1927-ben írt levelében arról számolt be a washingtoni magyar királyi követségnek, hogy ez év márciusában Chicagóban az októbristák és a kommunisták egy kormány ellenes, közös sztrájkot szerveztek a New Yorkban lévő Kossuth-szobor előtt. Ezen az alkalmon a Szántó-ügyben hozott ítéletre is kitértek: terveik szerint az eljárással szemben a magyar külképviseletek épületei előtt szándékoztak újabb tüntetéseket szervezni annak reményében, hogy ezek a megmozdulások majd „kinyitják Amerika szeméit is.” BFL VII.18.d.03/0102/1927. 19–20.

⁸²⁸ BFL VII.5.c.5506/1927. 57.

⁸²⁹ Uo. 59.

⁸³⁰ VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 327.; VASS i. m. Vö. SZABÓ ÉVA i. m.

⁸³¹ HORVÁTH (2018) i. m. 101. Hivatalosan az 1946. évi VII. törvény külön rendelkezett az Átv. hatályon kívül helyezéséről, amely az új rendtörvény hatályba lépésének napján, 1946. március 23-a óta nem része a hatályos büntetőjogrendszernek. TIMÁ–ABRAHÁM i. m. 49.

⁸³² A szovjet büntetőjognak a magyar jogrendbe való implementálása a büntetőjogi alapelveket teljesen más tartalommal töltötte fel. A törvényesség elvét figyelmen kívül hagyták, a

leszámoljon politikai ellenfeivel, kiépítve ezzel a totális diktatúra rendszerét.⁸³³ E cél elérése érdekében egy új, az Átv-nél szigorúbb külön törvény megalkotására volt szükség, amelyhez a jogalapot a Horthy-korszak rendtörvényének ideológiai síkon való kritizálása adta. Ilyen körülmények között alkották meg és fogadták el az 1946. évi VII. törvényt, amely lényegében a szovjet büntető-törvénykönyv 58. § implementálásának tekinthető.⁸³⁴

A kommunista rendtörvény általános nemzetgyűlési vitáján⁸³⁵ a bolsevik képviselők olyan kijelentésekkel akarták bebizonyítani az Átv. alkalmatlanságát, melyek szerint a jogszabály megalkotásának egyetlen politikai célja a „munkásmozgalom” megtörése⁸³⁶ és a szabad véleménynyilvánítás felszámolása volt.⁸³⁷ Ries István szociáldemokrata igazságügyi miniszter⁸³⁸ a törvényjavaslat benyújtásakor a következő kijelentést intézte a Nemzetgyűlés felé:⁸³⁹ szerinte azért volt szükség az Átv. helyébe egy új külön törvényt elfogadni, mert

„Olyan országoknak, ahol a demokrácia átment az emberek vérébe, ilyen különleges fegyverekre nincs szükség, mert a legtöbb vitát maga a közvélemény intézi el a demokrácia javára. Azt hiszem, nem lehet vita abban a tekintetben, hogy Magyarország, különösen a Horthy – Sztójay – Szálasi regime után nem számítható ezek közé az országok közé. Nálunk nincs demokrácia, hanem csak épül a demokrácia és

---

jogellenesség definícióját a társadalomra való veszélyesség váltotta fel kifejezve ezzel azt a szovjet megközelítést, mely szerint bárki ellen büntetőeljárást indíthatnak, aki veszélyezteti a kommunista párt működését. Ebből fakadóan az analógia tilalmának az elvét is feloldották, így bárkit elítélhetett a bíróság, aki nem követett el tényállásszerű magatartást, de a pártra veszélyes volt. A szándékosság és a gondatlanság közötti határt relativizálták, emellett eltörölték a büntett és a vétség közötti differenciálást is. A büntetőjog osztályjellegű megközelítése a törvény előtti egyenlőség alapelveinek a mellőzését okozta. Emellett a kollektív felelősség is helyet kapott az 1945 utáni szabályozásban. DRÓCSA (2017) i. m. 257–260.

⁸³³ HORVÁTH (2018) i. m. 99.; HORVÁTH (2006) i. m. 193. A fenti állítás kapcsán Lenin a következőket írta: „a diktatúra: vashatalom, forradalmian bátor és gyors hatalom, amely kíméletlenül elnyomja mind a kizsákmányolókat, mind a gonosztevéket.” LENIN (1954) i. m. 381.

⁸³⁴ HORVÁTH (2018) i. m. 101.

⁸³⁵ Ez a nemzetgyűlési vita a kommunisták jelenléte miatt már lényegesen rövidebb volt, mint a két világháború közötti korszakban. Mindezt jól mutatja az a körülmény, hogy az 1946. évi VII. törvény általános és részletes vitáját egy napon belül lefolytatták.

⁸³⁶ BARNA (1961) i. m. 37.

⁸³⁷ Az 1946. évi VII. törvény indokolása is ezt az álláspontot erősítette. *Nemzetgyűlési Irományok* (1946) i. m. 85.

⁸³⁸ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 97. Bár Ries István hivatalosan az MSZDP tagja volt, valójában azonban kriptokommunistaként működött. FÖLDESI–RÉVAI–GYURKOVICS i. m. 193–202.

⁸³⁹ PALASIK i. m. 65.

pedig egy meglehetősen rosszhiszemű ellenség támadásai között. Ez az ellenség annál kevésbé érdemel kíméletet, mert ők is jól tudják, hogy Magyarországnak külpolitikai tekintetben is létérdeke a demokratikus berendezkedés.”⁸⁴⁰

Orbán László (MKP),⁸⁴¹ a javaslat előadója azt a véleményét fejezte ki, hogy az Átv. megalkotását kizárólag a „magyar, úri osztály” tartotta szükségesnek. Tehát meglátása szerint a korábbi rendtörvény „kifejezésre juttatta [...] a demokratikus mozgalmakkal szemben [...] a magyar reakció görcsös ragaszkodását népelnymó uralmához [...]” E szabályozás alapján pedig azért a kommunistákkal szemben indult a legtöbb büntetőeljárás, mert ez volt az egyetlen olyan politikai csoport, amelyik szembeszállt a „földesúri és nagytőkés uralommal.”⁸⁴² A képviselő további álláspontja szerint a hatalmon lévő politikai vezetés az Átv.-t Magyarország külpolitikai törekvéseinek elérésére is felhasználta, ugyanis azokat a személyeket is perbe fogták, akik támogatták a Szovjetunióval és az új nemzetállamokkal való kapcsolat kialakítását.⁸⁴³ Hasonló véleményt fogalmazott meg Horváth Márton⁸⁴⁴ kommunista képviselő is, aki kijelentette: az MKP számára kiemelt jelentőségű az Átv. hatályon kívül helyezése, melynek oka, hogy e jogszabály alapján számos büntetőeljárás indítottak a kommunista aktivistákkal szemben. Így meglátása szerint jelen javaslat vitája alkalmával a Nemzetgyűlés a rendtörvényt „a jól megérdemelt sírjába” helyezte el.⁸⁴⁵

Bár a törvényhozásban felszólaló bolsevik politikusok mély ellenszenvet tápláltak a rendtörvénnyel szemben, azonban szembesülniük kellett az Átv. és az 1946. évi VII. törvény közötti tagadhatatlan hasonlósággal.⁸⁴⁶ Ezt az ellent-

⁸⁴⁰ A szerző az épülő demokrácia fogalma alatt az 1946. évi I. törvény által kikiáltott köztársaság államformáját értette. Uo. 3.

⁸⁴¹ VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 437.

⁸⁴² *Nemzetgyűlési Napló* (1946) i. m. 704.

⁸⁴³ Uo. 706.

⁸⁴⁴ VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 207.

⁸⁴⁵ *Nemzetgyűlési Napló* (1946) i. m. 718.

⁸⁴⁶ Az 1946. évi VII. törvény rendszere lényegében azonos volt a korábbi rendtörvénnyel. Az egyetlen különbség a törvényi tényállások elnevezésében található. A legrészletesebben kidolgozott tényállás az államrend megdöntésére irányuló büntettek voltak, az ahhoz kapcsolódó feljelentés elmulasztásának vétségével. A következő elkövetési magatartás az államrend elleni lázítás és izgatás, illetve annak enyhébb változatai, végül pedig a valótlan hír terjesztését és annak enyhébb változatait határozta meg a jogalkotó. Azonban érdemes megjegyezni, hogy az új jogszabály szigorúságát mutatja az is, hogy nem vette figyelembe a bűncselekménytől való elállás eseteit, mint enyhítő vagy mentesítő körülményeket. Fontos még hozzátenni, hogy ebből fakadóan az új jogszabály absztrakt elemzése kezdetben az Átv. bírói gyakorlatára támaszkodott. DRÓCSA (2018) i. m. 70–71.

mondást az MKP elsősorban politikailag igyekezett feloldani. Orbán László felszólalásában a következő véleményét adta elő: az államellenes deliktumok szigorítása akkor megfelelő, ha fegyvert adnak a nép kezébe az ellenségeivel szemben. Ez a fő különbség a két rendtörvény között, ugyanis álláspontja szerint „Az 1921:III. tc. a nép elnyomóit, a szabadság ellenségeit védte a néppel szemben. Az előttünk fekvő törvényjavaslat a népet védi a nép ellenségeivel és a szabadság ellenségeivel szemben.”⁸⁴⁷ Ezt a nézőpontot erősítette felszólalásában Nánási László parasztpárti képviselő⁸⁴⁸ is, aki szerint a két jogszabályt az a nézőpontbeli különbség választotta el egymástól, hogy míg az Átv. egy szűk csoport érdekeit védte, addig az új törvény a „dolgozó magyar nép széles tömegeit” vonja büntetőjogi oltalom alá.⁸⁴⁹

A korszak büntetőjogászai az 1946. évi VII. törvénnyel összefüggésben foglalkoztak a két világháború között hatályos rendtörvénnyel. Véleményeiket olvasva látható, hogy elsősorban a kommunista ideológiának megfelelően mutatták be az Átv. rendelkezéseit, valódi jogi elemzéssel nagyon keveset foglalkoztak. Az új rendtörvényt bemutató kommentár a következőt fogalmazta meg az Átv. hatályon kívül helyezése kapcsán:

„Ezzel a rendelkezéssel eltűnik a magyar törvénytárból ez a gyászos emlékü törvény, melyet az elmúlt korszak igazságügyi hatóságai főképp azok ellen a baloldali elemek ellen alkalmaztak kérlelhetetlen szigorral, akik bátran és hőiesen szembeszálltak azzal a rendszerrel, amely rövid időn belül kétszer sodorta katasztrófába a magyar népet.”⁸⁵⁰

Olti Vilmos a Horthy-korszakban alkalmazott rendtörvényt a jogi tárgy aspektusából kritizálta. Meglátása szerint a Csemegi-kódex és az Átv. kodifikációjának alkalmával a jogalkotót azonos cél vezérelte: a jogi tárgyak rugalmas meghatározásával kívánta lehetővé tenni az uralkodó osztály pillanatnyi érdekének érvényesülését. Ennek szemléltetése érdekében az Átv. által meghatározott állami és társadalmi rendet „kaucsuk-fogalomként” definiálta.⁸⁵¹ A két

⁸⁴⁷ *Nemzetgyűlési Napló* (1946) i. m. 705–706.

⁸⁴⁸ Nánási László 1949-ben az Elnöki Tanács tagja lett. <https://tinyurl.com/yhbuzr4j>

⁸⁴⁹ Az Átv. és az 1946. évi VII. törvény közötti különbség a bírói gyakorlatban keresendő: amíg a Horthy-korszakban a bíróságok fontos célkitűzése volt a jogszabályban lévő homályos megfogalmazások pontosítása és tartalommal való megtöltése, addig a kommunista rendtörvény alapján a hatóságok koncepciós perek százait indították el. *Nemzetgyűlési Napló* (1946) i. m. 726.

⁸⁵⁰ TIMÁR–ÁBRAHÁM i. m. 49–50.

⁸⁵¹ OLTÍ i. m. 334.

világháború közti büntetőjoggal Barna Péter foglalkozott részletesen, aki több művében is hosszasan kitért az 1921-es rendtörvénnyel kapcsolatos kommunista álláspont ismertetésére. Álláspontja szerint e jogszabály célja az volt, hogy „[...] terrorisztikus ítélezéseket alkalmazzanak a törvény nevében.”⁸⁵² Érveléséből kiindulva az Átv. több szempontból is megtévesztő volt: egyrészt az elkövetési magatartások nem voltak precízen meghatározva, másrészt a jogalkotó látszólag a törvényi tényállások súlya szerint differenciálásra törekedett. Ezzel párhuzamosan azonban lehetőség nyílt a statárium alkalmazására, melynek keretén belül a bíróság kizárólag halálbüntetést állapíthatott meg. Barna ezt a látszólagos ellentmondást „szemfényvesztő álhumanitásnak” titulálta, hozzátéve: az Átv. valójában a „népelyomó terror” törvényesítette.⁸⁵³ Az állam belső biztonsága elleni büntettek című könyvében a korábbi rendtörvényt egyszerűen csak „terrorkönyvnek” nevezte, emellett az olvasók megtévesztése céljából kihangsúlyozta az Átv. körüli vitákat, amelyek miatt azt a kor jogászaik „rengeteg elkeseredett erőfeszítésébe került elfogadtatni a jogszabályt.” Szerinte az új külön törvény nem tartotta tiszteletben a szabadságjogokat, célja a „széles néptömegek elnyomása volt.”⁸⁵⁴ Emellett számos megoldhatatlan problémát tartalmazott.⁸⁵⁵

A fent kifejtett politikai indokok mellett fontos leszögezni, hogy az MKP részéről felmerült az ő politikai érdekeiket kiszolgáló igény, ami miatt szorgalmazták az 1946. évi VII. törvény elfogadását. Az új jogszabály ugyanis a politikai bűncselekményeket a népbíróságokról szóló 1945. évi VII. törvény⁸⁵⁶ által felállított különös bíróságok hatáskörébe utalta, kiküszöbölve ezzel a törvényszéki eljárás lefolytatását. Tehát a népbírósági rendszer is fontos szerepet játszott a kommunista diktatúra kiépítésében.⁸⁵⁷

⁸⁵² BARNA (1961) i. m. 37.

⁸⁵³ Uo. 51.

⁸⁵⁴ BARNA (1958) i. m. 16.

⁸⁵⁵ Uo. 21.

⁸⁵⁶ A népbíróság feladata eredetileg a háborús bűnösök felelősségre vonása volt: e vád alapján ítélték el Bárdossy László, Imrédy Béla volt miniszterelnököket, Baky László és Endre László volt belügyi államtitkárokat, valamint Jaross Andor minisztert. Egy évvel később, 1946-ban e bírói fórum végeztette ki Szálasi Ferencet és társait, illetve Sztójay Dömét volt kormányával együtt. SZERENCÉS (2009) i. m. 123–259.; PRITZ i. m.; ZINNER–RÓNA i. m. 69–138.; MOLNÁR–KARSAI i. m.; VARGA–SIPOS–SIPOS–NYERGES i. m.; KARSAI–MOLNÁR–BRAHAM i. m.; KARSAI–KARSAI i. m.

⁸⁵⁷ A népbíróság tagjait a politikai pártok delegálták, akik valójában az MKP elvárásainak megfelelően ítéleztek. ZINNER (1999) i. m. 33.; HORVÁTH (2006) i. m. 207.; HORVÁTH (2018) i. m. 101.

2. Az Átv. törvényi tényállásainak rendszere és a deliktumok jogi tárgya

2.1. A rendtörvényben szabályozott bűntettek

Az Átv. két bűncselekményi kört határozott meg. Az 1–6. §-ok az államfelforgatás alap- és minősített esetét, valamint az alaphűncselekménnyel összefüggő politikai deliktumokat szabályozták. Ez utóbbiak közé tartozott a feljelentési kötelezettség elmulasztása, az államfelforgatásra irányuló izgatás, valamint az arra való egyenes felhívás vétsége. Megemlítendő továbbá, hogy a katonaság védelme érdekében a jogalkotó meghatározta az antimilitarista izgatás vétségét is, amely az államfelforgatás elkövetési magatartásának egy speciális alakzataként definiálható. Ezen törvényi rendelkezések közé voltak elhelyezve továbbá a hozzátartozó büntetlensége a feljelentés elmulasztása és a hatóság tudomása esetén,⁸⁵⁸ illetve az államfelforgatás bűncselekményétől való elállás.⁸⁵⁹

Anyagi jogi szempontból a 7–8. § tekinthető az Átv. második részének, amely két tényállást pőnalizált. Az egyik az úgynevezett nemzetragalmazás, amely valótlan tényállítással, a másik az úgynevezett nemzetgyalázás, ami pedig meggyalázó kifejezések, cselekedetek véghezvitelével volt elkövethető. Vagyis ezek a bűntettek lényegében a rágalmazásnak és a becsületsértésnek olyan megvalósulási formái voltak, amelyeket kizárólag a magyar állammal szemben lehetett elkövetni.⁸⁶⁰ Megállapítható, hogy a rendtörvény jogi tárgya „komplex jellegű” volt, mert a törvényi tényállásokon keresztül a jogalkotó több védendő értéket határozott meg.⁸⁶¹

2.2. Az államfelforgatás jogi tárgyának elemzése⁸⁶²

A rendtörvény-javaslat az államfelforgatás jogi tárgyaként először „az állam és társadalom fennálló törvényes rendjét” határozta meg,⁸⁶³ amelyből az Igazságügyi Bizottság eltörölte a „fennálló” jelzőt. Az erről szóló jelentésben

⁸⁵⁸ A hatóság tudomása esetén a köztudomású tények és a sajtóközlemények köre tekinthető relevánsnak.

⁸⁵⁹ ANGYAL (1929) i. m. 4–5.

⁸⁶⁰ FINKEY (1923) i. m. 186.

⁸⁶¹ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 174.

⁸⁶² DRÓCSA (2017A) i. m. 155–172.

⁸⁶³ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 302.

kifejtette a változtatás indokát: a testület szerint a jogszabály szövege ezzel azt sugallta, hogy az új törvény kizárólag a jelenleg hatályos alkotmányos állapotokat akarja védelmezni.⁸⁶⁴ Ezt az érvelést elfogadva a jogalkotó a büntetőjogi oltalom tárgyaként végül „az állam és társadalom törvényes rendjét” nevezte meg.⁸⁶⁵ Tekintettel azonban arra a körülményre, hogy ebben az esetben az Átv. egy olyan társadalmi értékmeggyőződést védelmezett, ami nem volt egyértelműen meghatározható,⁸⁶⁶ fontos megvizsgálni a jogi tárgy jelentését. A javaslat részletes indokolása az 1. §-hoz kapcsolódóan fejtette ki először, mit ért a definíció alatt. A jogalkotó a jogi tárgyat igen tágan határozta meg: külön kiemelte ugyanis, hogy nem csupán azon büntettek kerültek az Átv. hatálya alá, amelyek kapcsolatba kerültek az anarchizmus ideológiájával, hanem bármilyen tevékenység, ami „jogellenesen, vagyis nem az erre hivatott törvényes szervek útján” bontakozott ki. Ezen okfejtésnek megfelelően a javaslat szövegébe nem kerültek külön nevesítésre azok az alapintézmények, amelyek a korszak jogászainak felfogása szerint az állami és a társadalmi rend részét képezték. Az indokolás szerint ennek pontos megállapítása bírói mérlegelés tárgya, ugyanis az igazságszolgáltatás feladata a társadalomra veszélyt jelentő államellenes megmozdulások felderítése és megtorlása. Tehát a rendtörvény a törvényszékekhez utalta annak az előkérdésnek az eldöntését, vajon az adott ügyben sérelmet szenvedett intézmény nélkülözhetetlen-e az állami és társadalmi rend fenntartása érdekében. A történeti tényállás rekonstruálását követően pedig a bíróságoknak arra kellett választ adniuk, hogy az eljárás tárgyát képező politikai deliktummal szemben az Átv. vagy a büntetőkódex rendelkezéseit kell-e alkalmazni.⁸⁶⁷

A fentiekhez hasonló módon merült fel a jogi tárgy elemzésének a kérdése Szálas Ferenc⁸⁶⁸ 1937-es perében.⁸⁶⁹ Baróthy Pál, az ügyészség elnöke ugyanis a történeti tényállás alapján az Átv. 2. § (1) bekezdésének 3. pontja⁸⁷⁰ alapján

⁸⁶⁴ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 99–100.

⁸⁶⁵ ANGYAL (1929) i. m. 9.

⁸⁶⁶ Megjegyzendő, hogy a jelenleg hatályos büntetőtörvénykönyvben ma is számtalan olyan törvényi tényállás van, ahol a büntetőjogi védelem alapja nem elsősorban egy konkrét sérelem okozása, hanem a „társadalmi erkölcs” megsértése. BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 174.

⁸⁶⁷ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 311. Vö. PERJÉSSY (1927) i. m. 11.

⁸⁶⁸ PAKSA (2013) i. m.; KARSAI (2016) i. m.

⁸⁶⁹ A köztudatban elsősorban Szálasinak az 1937-es és az 1946-os népbírói pere ismert, azonban a későbbi nemzetvezető 1937 és 1938 között többször szembekerült az igazságszolgáltatással, ugyanis 1937 és 1938 között öt sajtóper zajlott párhuzamosan ellene. DRÓCSA (2022) i. m.

⁸⁷⁰ DRÓCSA (2017B) i. m. 225.

emelt vádat, emellett a Csemegi-kódex 173. §-a szerint szabályozott politikai lázítás⁸⁷¹ miatt is kérte Szálasi Ferenc felelősségre vonását.⁸⁷² A tárgyalási szakasz végén Tamássy László ügyész vádbeszédében reflektált arra, hogy miért ezen bűncselekmények miatt indítványozta az ügyészség a vádlott elmarasztalását. Álláspontja szerint a későbbi nemzetvezető által alapított Nemzeti Akarat Pártja (a továbbiakban: NAP)⁸⁷³ által hirdetett elvek semmilyen kapcsolatban nincsenek a magyar alkotmányos hagyományokkal, ez csupán egy külföldről történő átvétel. Sőt, kijelentette: a parlament kiiktatása az állami életből, az állam vezetésének egy kézben való összpontosítása, és az önkormányzatiság leépítése egyenesen ellenkezik Magyarország történelmi és alkotmányos felfogásával.⁸⁷⁴ Helyesen állapította meg továbbá a Szálasi által vezetett szélsőjobboldali mozgalom és a kommunizmus közötti párhuzamot, felhívva ezáltal a figyelmet arra, hogy a két ideológia céljai között lényeges különbség nincs, ezért ugyanilyen súlyosan kell a szélsőjobboldalt is üldözni.⁸⁷⁵ Mindezt alátámasztotta a vádlott által tett azon kijelentések, mely szerint, amennyiben nem kapja meg békés úton a hatalmat, úgy azt fegyveresen, erőszakos eszközök útján fogja megkaparintani. Erre való tekintettel a vád képviselőjében eljáró ügyész a következő kijelentést tette: „Szálasi az állam épületét teljesen le akarja rombolni.”⁸⁷⁶

A törvényszék ítéletében azonban a vádirattól eltérően minősítette a bűncselekményt: nem adott helyt az Átv.-ben szabályozott államfelforgatás minősített eset tényállásszerűségének. Jogi érvelésük szerint ugyanis az 1. és a 2. §-ban szabályozott elkövetési magatartás csak olyan mozgalmakkal szemben alkalmazható, amelyeknek célja kizárólag forradalmak útján érhető el. A vádlott ezzel szemben csupán a történelmi alkotmány, az országgyűlés és a kormány megdöntését követelte, ezért a büntetőjogi felelősségre vonásnak is csak erre szabad korlátozódnia.⁸⁷⁷ Tehát véleményük szerint a NAP által hirdetett tanok az állam erkölcsi alapjával valóban szemben állnak, ettől függetlenül azonban

⁸⁷¹ ANGYAL (1931) i. m. 62–65.

⁸⁷² *Képes György magángyűjteménye*. Vádirat, 2.

⁸⁷³ *Az Est*, 1937. szeptember 10. 12.; GEDE i. m. 13.

⁸⁷⁴ *Az Est*, 1937. november 30. 3.

⁸⁷⁵ A két radikális ideológia közötti azonosság abban lelhető fel, hogy mind a kommunisták, mind pedig a nemzeti szocialisták erőszak útján akarták megdönteni a fennálló alkotmányos rendet a diktatúra bevezetése érdekében. Emellett egyik politikai ideológia sem tartotta tiszteletben az emberi jogokat.

⁸⁷⁶ *Az Est*, 1937. november 30. 4.

⁸⁷⁷ BFL VII.5.c.5042/1937. 23., 29.; *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 10.

ezek a gondolatok nem hordozzák magukban a forradalom eszmeiségét. Az elsőfokú bírói tanács arra a következtetésre jutott, hogy az állam egyes intézményei nem jelentik magát az államot. Ennek alátámasztásaképpen a következők írták az ítélet indokolásában: „Az állami organizmus egyetemének védelmére alkotott 1921. évi III. törvény nem lehet univerzális jogeszköz az állam valamelyik intézménye elleni támadás megtorlására.”⁸⁷⁸ Az ítélet kihirdetésére végül 1937. november 29-én került sor, ahol az elsőfokú bírói tanács⁸⁷⁹ a vádlottat a Csemegi-kódex 156. § 2. tételében szabályozott lázadásra szövetkezés előkészülete miatt tíz hónap államfogház büntetésre ítélte.⁸⁸⁰ Vagyis gyakorlatilag egy enyhe büntetés mellett privilegizált büntetés-végrehajtási fokozatban tették lehetővé a NAP vezetője számára büntetésének letöltését. A törvényszék ezen állásfoglalása igen negatív sajtóvisszhangot keltett, a Népszava szerint például a bírák felettébb „irgalmasok” voltak: „az a megkülönböztetett bánásmód, amely Szálasival szemben megnyilvánult, jeladás. [...] Csak az a fontos, hogy a jogi indokolás és az ítélet minősége ne csináljon hőst, ne csináljon vezért, sőt Führrert a kalandorból!”⁸⁸¹

A vád fellebbezését követően az ítéletábra végül a korábbi, elsőfokú ítéletet megváltoztatta és Szálasit Ferencet az Átv. 2. § (3) bekezdése szerint minősülő cselekmény tekintetében bűnösnek találta.⁸⁸² A másodfok elrendelte a bizonyítási eljárás kiegészítését tekintettel arra, hogy a törvényszék bizonyos körülményeket nem vett figyelembe az ügy elbírálása során. Álláspontja szerint a pártprogramban megvalósuló célok között nem csupán az elsőfokú határozatban foglaltak szerepeltek, hanem olyan kitételek is, mint az államfői hatalom megváltoztatása, egy új középosztály megteremtése, az államberendezkedés politikai, gazdasági, társadalmi szinten történő átalakítása, illetve a magántulajdon korlátozása a javak újra felosztása mellett. Mindezeket a vádlott erőszakos úton kívánta megvalósítani, és ezzel összefüggésben sajtótermékeket juttatott a nyilvánosság elé, lázítva ezzel a társadalom tagjait.⁸⁸³

A bizonyítási eljárás lefolytatását követően megállapított új tényállás eredményeképpen az ítéletábra indokolásában kifejtette: a törvényszék a bűnösséget helyesen, azonban a tényállást rosszul állapította meg, anyagi semmisségi

⁸⁷⁸ *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 10.

⁸⁷⁹ A tanács tagjai Szemák Jenő, Bárczy Géza és Kovács Miklós bírák voltak. Uo. 18.

⁸⁸⁰ Uo. 1.; *Az Est*, 1937. december 1. 9.

⁸⁸¹ *Népszava*, 1937. november 30. 5.

⁸⁸² BFL VII.5.c.5042/1937. 20.

⁸⁸³ Uo. 22.

okot valósítva meg ezáltal. A bíróságnak a bizonyítási eljárásban lefolytatott vizsgálata az Átv. jogi tárgyának a kérdésére is kiterjedt, melynek nyomán a következő álláspontra helyezkedett: azáltal, hogy a terhelt nyíltan támadta az országgyűlést, a kormányt és a kormányzót egy „parasztállam” megalapítása érdekében, azzal nem csupán az államot, hanem a társadalmat is komolyan fenyegette. Ugyanis a népszavazás útján megerősített új államformával⁸⁸⁴ olyan társadalmi, gazdasági átalakításokat akart végrehajtani, mint a zsidóság felszámolása, vagy egy új középosztály létrehozása, ami a tőkés nagybirtokos réteg jogállását jelentős mértékben érintette volna.⁸⁸⁵

A jogi tárgy absztrakt értelmezése azt a másik problémát is felvetette, hogy az állam és társadalom törvényes rendje alatt a rendtörvény kizárólag a magyar alkotmányos rendszert vagy más külföldi államberendezkedést is oltalmazott-e. E tekintetben a törvényjavaslat indokolása nem foglalt egyértelműen állást, csupán a Magyarországon történt belpolitikai eseményeket jelölte meg az Átv. megalkotásának okaként.⁸⁸⁶ Angyal Pál a jogszabály elemzése kapcsán viszont a „nemzetközi kölcsönös védelem” gondolatát vetette föl, mely szerint minden „kulturközösségben” élő állam azonos alapintézményeket hozott létre, így bármelyik államban törjön ki forradalom, az ugyanolyan súlyos károkat okozna valamennyi állam jogrendszerében. Véleménye szerint elkerülhetetlen a külföldi országok állami és társadalmi rendjére kiterjeszteni a törvényben meghatározott védelmet.⁸⁸⁷ Ezt a véleményt a javaslat általános indokolása is megerősítette: „[...] a jogrend megingatásával megrendülnek a társadalmi lét alappillérei, komoly veszélybe sodortatnak a meglévő összes állam és társadalmi berendezkedések.”⁸⁸⁸ Angyal a továbbiakban hozzátette: amennyiben a törvényhozó csak a belföldön kialakuló megmozdulásokat helyezte volna az Átv. hatálya alá, akkor valamennyi törvényi tényállás jogi tárgyánál be kellett volna illesztenie a „magyar” jelzőt is a jogszabály szövegébe.⁸⁸⁹ Ezt a gondolatmenetet kiegészítve olyan helyzeteket is meghatározott, amikor meglátása szerint nem szükséges a magyar igazságszolgáltatásnak a más államokat támadó politikai deliktumokkal szemben a büntetőeljárás megindítása. E körbe olyan eseteket sorolt, mint például a Magyarországgal hadban álló államokban törté-

⁸⁸⁴ Cél és Követelések II. Cikkely. GEDE i. m. 91.

⁸⁸⁵ BFL-VII.5.c.5042/1937. 8.

⁸⁸⁶ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 308.

⁸⁸⁷ ANGYAL (1929) i. m. 30.

⁸⁸⁸ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 308.

⁸⁸⁹ ANGYAL (1929) i. m. 30.

nő bűnelkövetés, vagy amikor olyan államellenes támadásokról van szó, amiket azért követtek el, hogy a konfliktus által megteremtett helyzetet kihasználva visszaszerezhetőek legyenek a magyarok ősi jogai.⁸⁹⁰ Tehát, ha egy magyar állampolgár azért követett el politikai bűncselekményt külföldön, hogy ezzel az állam revíziós törekvéseit elősegítse, akkor a büntetőeljárás megindítása lényegében fel sem merült.

Ezt az álláspontot a Kúria nem fogadta el: az 1933. január 17-én meghozott, 5200/1932. számú jogegységi döntésében ugyanis azt az elvet deklarálta, mely szerint „speciális jogszabály hiányában a magyar Btk-nak nem feladata a külállamok törvényes rendjét megvédeni.”⁸⁹¹

A rendtörvény 6. §-ában szabályozott antimilitarista izgatás jogi tárgya jelentősen eltért az államfelforgatás és az ahhoz kapcsolódó bűncselekményekétől. E törvényi tényállás ugyanis konkrétan nevesítette a katonaságot, a magyar fegyveres erőket, a magyar királyi Csendőrséget és a magyar királyi Államrendőrséget mint védendő intézményeket. Ettől függetlenül Angyal Pál az Átv.-t elemző tankönyvében mégis az államfelforgatáshoz kapcsolódó deliktumként határozta meg ezt a bűncselekményt. Ezzel a felosztással azt az álláspontját juttatta kifejezésre, mely szerint a katonaság „az állami és társadalmi rend őrei,” ennél fogva feladatuk az állami és társadalmi rend védelme. Tehát álláspontja szerint a 6. § hiába tartalmazott más jogi tárgyat, a jogalkotó közvetve mégis az 1–2. §-ban meghatározott értéket védelmezte.⁸⁹²

A katonai, rendvédelmi szervek pontos fogalmát a korszak szakágazati jogszabályai határozták meg, így nem mutatkozott szükség e jogi tárgy külön elemzésére. A magyar királyi Honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvény 1. § (1) bekezdése szerint a honvédség a magyar állam fegyveres ereje. Tehát azok a személyek és létesítmények, melyek a törvény hatálya alá tartoztak, a rendtörvény 6. §-a szerinti fokozott büntetőjogi oltalomban részesültek. Ugyanez a körülmény valósult meg a csendőrséggel és a rendőrséggel kapcsolatban is: a csendőrség a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881. évi III. törvény hatálya alá tartozott,⁸⁹³ míg az államrendőrség szervezetével és működésével kapcsolatos szabályokat a Budapest fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI.

⁸⁹⁰ A szerző az ősi jogok alatt feltehetően a trianoni béke következtében elcsatolt területek visszaszerzését értette. Uo. 31. Vö. ORMOS (1984) i. m. 369–386.

⁸⁹¹ LENGYEL (1934) i. m. 26.

⁸⁹² ANGYAL (1929) i. m. 9–10.

⁸⁹³ Ezt a törvényt a két világháború között a magyar királyi állami rendőrség és a magyar királyi csendőrség létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922. évi VII. törvény egészítette ki. ANGYAL (1929) i. m. 88.

törvény, valamint a csendőrség és a helyi rendőrség szolgálati tárgyában hozott 1883/53.081 számú belügyminiszteri rendelet⁸⁹⁴ állapította meg.⁸⁹⁵

3. Az államfelforgatás alapesete

Az Átv. 1. § (1), (2) bekezdése határozta meg az államfelforgatás bűncselekményét. Az eredeti javaslat a következőképpen határozta meg a deliktumot:

„Aki az állam és társadalom fennálló törvényes rendjének jogellenes felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet, vagy abban más módon tevékenyen részt vesz, úgyszintén aki ily mozgalmat vagy szervezkedést előmozdít, büntettet követ el. A mozgalom vagy a szervezkedés kezdeményezői vagy vezetői öt évtől tíz évig terjedő fogházzal, többi résztvevői és előmozdítói pedig öt évig terjedő fogházzal büntetendő.”⁸⁹⁶

A jogalkotó a részletes indokolásban kifejtette: az ilyen típusú bűncselekményeket azért kellett pönalizálni, mert az elkövető ebben az esetben túlterjeszkedett azoknak a szabadságjogoknak a keretein, amit az állam a polgárai számára előzetesen biztosított.⁸⁹⁷ Az Igazságügyi Bizottság a későbbiekben jelentős változtatásokat hajtott végre a törvényi tényálláson: a jogi tárgy módosításán túl jelentősen enyhített a büntetési tételeken, ezáltal az elkövetési magatartások között is differenciált, különbséget téve a büntetési és vétségi alakzat között. Az elkövetési mód tekintetében is történt módosítás, mert a jogellenes jelző helyett az erőszakos került be a végleges szövegbe.⁸⁹⁸

A törvényhozó beépítette a jelentésben összefoglalt módosító indítványokat, ezért a törvényi tényállás végleges formája szerint az követte el az államfelforgatást, aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményezett vagy vezetett. A törvényi tényállás vétségi alakzatát az való-

⁸⁹⁴ *Magyarországi Rendeletek Tára* (1883) i. m. 1291.

⁸⁹⁵ ANGYAL (1929) i. m. 88.

⁸⁹⁶ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 302.

⁸⁹⁷ Uo. 310.

⁸⁹⁸ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 99–100.

sította meg, aki ily mozgalomban vagy szervezkedésben tevékenyen részt vett, úgyszintén aki ily mozgalmat vagy szervezkedést előmozdított. A deliktum büntetési tétele az (1) bekezdés esetén öt évig terjedő fegyház, a (2) bekezdés megvalósulása esetén pedig három évig terjedő fogház volt.⁸⁹⁹ Finkey Ferenc szerint a szabályozás célja ez esetben nem volt más, mint a kommunista, anarchista propaganda csírájában való elfojtása. E szakasz tehát meglátása szerint nem az izgatás különféle elkövetési magatartásait, hanem ezen politikai bűncselekmények előzményét volt hivatott megakadályozni, ami nem más, mint az államellenes mozgalmak megszervezése és működtetése.⁹⁰⁰ Tehát az 1–2. § lényegében előkészületi magatartásokat sui generis bűncselekménnyé nyilvánított. Ezzel ellentétes véleményt fogalmazott Irk Albert büntetőjogász. Tankönyvében ugyanis az Átv.-t úgy definiálta, mint az izgatás tényállásainak a „továbbfejlesztését.”⁹⁰¹

3.1. A mozgalom és a szervezkedés definiálása és azok megjelenési formái a bírói gyakorlatban

Az előző fejezetekből láthatóvá vált, hogy már a Kms. 3. §-a és a néptörvény 3. § (1) bekezdése is pönalizálta az államellenes mozgalmakat, valamint az azokban való részvétel különböző formáit. Azonban annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mit is jelent pontosan a mozgalom és a szervezkedés fogalma, igazán csak a két világháború között merült fel.

A törvény indokolása szerint a mozgalom meghatározására nem volt szükség, mert annak jelentése mindenki számára ismert volt.⁹⁰² Ettől függetlenül a kor jogtudósai a rendtörvény értelmezésekor számos olyan jellemzőt felsoroltak, amelyekben keresztül igyekeztek részletesebben körülírni a kriminált politikai tevékenységet. Angyal Pál álláspontja szerint a jogalkotó a törvény 1. §-ban a mozgalom és a szervezkedés külön definiálásával kifejezésre juttatta, hogy a törvényi tényállás két különböző csoportosulást pönalizált. Meglátása szerint a

⁸⁹⁹ ANGYAL (1929) i. m. 28.

⁹⁰⁰ FINKEY (1923) i. m. 182.

⁹⁰¹ IRK (1933) i. m. 398. Irk Albert szerint az izgatás „a fennálló jogrenddel szemben nyilvános nyilatkozat által ellenséges érzület kiváltása vagy fokozása.” Megjelenési formái szerint megkülönböztette a bűncselekmény elkövetésére irányuló felhívást, a törvény vagy hatóságok elleni engedetlenségre irányuló felhívást, a társadalmi osztályok és jogintézmények elleni izgatást, a politikai izgatást, valamint a bűnelkövető feldicsérését. Ez alapján érthető, hogy az államfelforgatást a politikai izgatás körébe sorolta. Uo. 391.

⁹⁰² *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 311.

mozgalom egy olyan jelenség „[...] melyben nagyobb számú emberi erő bizonyos cél irányában tudatossá és aktivitásra hajlamossá válik.”⁹⁰³ Ehhez kapcsolódóan Finkey Ferenc a mozgalom kategóriájába sorolta azon tevékenységeket, amikor egy gyűlésen például terveket, programokat, vagy alapszabályokat állítanak össze.⁹⁰⁴ A szervezkedés meglátása szerint viszont már egy további jellemzővel is rendelkezett, mert a közös cél meghatározása mellett már egy szervezet létrehozására is törekedett, jóval nagyobb veszélyt jelentve ezáltal a társadalom számára. Más büntetőjogászok érveléseit figyelembe véve azonban a mozgalom és a szervezkedés azonos fogalmaknak voltak tekinthetőek. A különbségtétel alapja abban keresendő, hogy az utóbbi csoportosulás már „előrehaladottabb” állapotban van,⁹⁰⁵ így nagyobb volt a valószínűség a bűncselekmény elkövetésére.

A szervezkedés jelentéstartalmát megvizsgálva megállapítható, a csoportos elkövetés e formája igen nagy hasonlóságot mutatott a bűnszövetség definíciójával. A különbségtétel alapja, hogy míg a szövetség akkor valósulhatott meg, ha két vagy több személy közös egyetértéssel elhatározta valamilyen államellenes bűncselekmény elkövetését,⁹⁰⁶ addig a szervezkedés már túllépett a tervezés fázisán, hiszen az elkövetés ezen formájában már szerepeket osztottak szét, vagy különböző szervezetet hoztak létre a sikeres kivitelezés érdekében.⁹⁰⁷ Vagyis ebben az esetben kialakultak a politikai bűnözés intézményes keretei.

A rendtörvény szigorúan meghatározta, mely mozgalmak és szervezkedések tartoztak a hatálya alá annak elkerülése érdekében, hogy a jogszabályokat tiszteletben tartó, politikai tevékenységet folytató pártok és csoportok zavartalanul folytathassák működésüket. Az 1. § alapján ugyanis kizárólag azok az elkövetők voltak felelősségre vonhatóak, akik az állam és társadalom törvényes rendjének az erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, vagy valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló megmozdulásokban vettek részt. Tehát a büntetőjogi felelősség megállapításához szükséges volt, hogy a résztvevők elfogadják az Átv.-ben meghatározott pönalizált célkitűzéseket.⁹⁰⁸

⁹⁰³ ANGYAL (1929) i. m. 40.

⁹⁰⁴ FINKEY (1923) i. m. 182.

⁹⁰⁵ Angyal Pál az Átv. által pönalizált csoportokat további kategóriákra bontotta fel, megkülönböztetve az egyszerű mozgalmat, a szervezett mozgalmat, és az egyszerű szervezkedést. ANGYAL (1929) i. m. 41.

⁹⁰⁶ EDVI ILLÉS–DEGRÉ (1924) i. m. 67.

⁹⁰⁷ ANGYAL (1929) i. m. 41.

⁹⁰⁸ Uo. 42.

A felforgatással kapcsolatban több definíciót is meghatároztak a két világháború között. Finkey Ferenc a fogalom alatt nem egy konkrét elkövetési magatartást, hanem magát a kommunizmust, mint ideológiát értette.⁹⁰⁹ Vagyis az ő meglátása szerint a rendtörvény alkalmazása kizárólag a bolsevik párt működésével szemben vált volna alkalmazhatóvá. Ugyanezt a véleményt fogalmazta meg az állami és társadalmi rend megsemmisítésével kapcsolatban is annyi különbséggel, hogy ez esetben az anarchizmust emelte ki államellenes ideológiaként.⁹¹⁰ Vele szemben Angyal Pál ezeket a jelenségeket elsősorban egyfajta magatartásként értelmezte: álláspontja szerint ugyanis a felforgatás az állam vagy a társadalom egészének vagy annak egy részének tartós megzavarása oly módon, hogy a rend visszaállítása csak nagy nehézségek árán állítható vissza. A megsemmisítés azonban már tartalmilag többet jelentett az előző tevékenységnél, hiszen ebben az esetben az állami és társadalmi rend teljes felborításáról volt szó. Tehát, míg az előző esetben csupán egyfajta zavarkeltés, addig az utóbbinál már „a létezőnek egyszersmindenkorra szóló megszüntetése” valósult meg.⁹¹¹ A valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának elősegítése esetében a cél bizonyos társadalmi csoportok kizárása volt az alkotmányos jogok gyakorlásából, aminek a következtében valamilyen egyesület, párt, vagy egyéb személyösszeség lefoglalhassa azokat saját maga számára.⁹¹²

Ezeket az elméleteket a korabeli bírói gyakorlattal összehasonlítva megállapítható, hogy Magyarországon a büntetőeljárás alapját képező politikai tevékenységek elsősorban a szervezkedés kategóriájába voltak sorolhatók. A konkrét bűncselekményeket megvizsgálva pedig további két csoport különböztethető meg aszerint, hogy az elkövetők az államellenes szervezkedéseket milyen módon építették ki: az egyik eset a legális, a másik pedig az illegális elkövetési módozat volt.

A két világháború között törvényellenes és titkos politikai agitációt elsősorban a kommunista aktivisták fejtettek ki a tanácsköztársaság restaurálása érdekében. Az 1920-as évek elején – a moszkvai utasításoknak megfelelően⁹¹³ –

⁹⁰⁹ FINKEY (1923) i. m. 182.

⁹¹⁰ Uo.

⁹¹¹ ANGYAL (1929) i. m. 42.

⁹¹² Uo. 43.

⁹¹³ Moszkvában már az 1920-as évek elején egyre nagyobb elégedetlenséggel figyelték a Bécsbe emigrált magyar kommunisták tevékenységét, mert a proletárdiktatúra ismételt bevezetésére irányuló kísérleteik folyamatosan kudarcba fulladtak. 1922 előtt például Andics Erzsébet tért vissza Bécsből az ifjúmunkások szervezetének ismételt megalakítása végett, ami miatt a budapesti kir. törvényszék lázadás büntette miatt 15 év fegyházra ítélte. Megemlíthető továbbá a Rudas Béla-féle összeesküvés is, akit társaival együtt lázadásra irányuló szövetség vádja

a megszervezésre váró bolsevik párt működési elvei a következők voltak: a mozgalomnak mindenekelőtt „zártnak és illegálisnak” kellett lennie.⁹¹⁴ Vagyis a tagok kizárólag a megbízhatónak titulált személyek számára tették lehetővé a párthoz való csatlakozást,⁹¹⁵ míg az illegalitás abban nyilvánult meg, hogy nem ismerték el a kapitalista államot és annak intézményeit. Ezzel a koncepcióval kapcsolatban Gerő Ernő⁹¹⁶ A kommunista párt a fehér terror idején⁹¹⁷ című cikkében a következőt írta: „a kommunista pártok legalitása [...] nem más, mint egy kapitalista államtól kiverekedett szabad mozgási lehetőség.”⁹¹⁸ Mivel a mozgalom célja a magyar társadalom „forradalmasítása” volt, meg kellett találni a párttagoknak azokat a helyszíneket, ahol munkások tartózkodtak, mert ezekben a körökben lehetett a legeredményesebben népszerűsíteni a bolsevik ideológiát.⁹¹⁹ Ennek érdekében három szervezetbe igyekeztek beépülni: az üzemekbe és az ott lévő szakszervezetekbe, valamint az MSZDP-be.⁹²⁰ A gyárakban igyekeztek az ott dolgozók bizalmába férközni, míg a szakszervezetekben arra törekedtek, hogy az ott lévő mérsékelt baloldali politikusokkal szemben ellenzékot hozzanak létre és vezető pozíciókat szerezzenek meg.⁹²¹ Az MSZDP esetében pedig egy párton belüli radikális csoport megszervezésével akarták meggyengíteni a szociáldemokratákat, ily módon próbálva legális kereteket biztosítani működésüknek. A beépülést követően „sejteket” kellett létrehozni az ott lévő kommunista tagokból,⁹²² amelyeknek a működését a párt központja hangolta össze.⁹²³ Fontos hangsúlyt fektettek továbbá a tagok képzésére, amit a kommunista ideológiát bemutató újságok terjesztésével szándékoztak elérni.⁹²⁴

---

miatt ítélte el a törvényszék. Ennek hatására végül azt a döntést hozta a központi vezetés, hogy egy kizárólag Magyarországon működő bolsevik pártot fognak támogatni, csökkentve ezzel a bécsi emigráció jelentőségét. Ezt elősegítve 1921-ben a bécsi és a moszkvai vezetés egy közös értekezletet tartott Berlinben, melynek eredményeképpen egy új központi bizottságot hoztak létre. A tagságot Kun Béla, Pogány József, Vágó Béla, Landler Jenő, Lukács György, Lengyel Gyula, Hamburger Jenő, Hirossik János, Seidler Ernő és Szilágyi Dezső alkották. BFL VII.5.c.9170/1921.; BFL VII.5.c.2687/1922.; BFL VII.5.c.15845/1922. 16.

⁹¹⁴ PIL-VI-858. fond. *Gerő Ernő iratai-2.* ö. e. 11.

⁹¹⁵ Uo. 2.

⁹¹⁶ VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 176.; KENYERES (1967) i. m. 196.

⁹¹⁷ PIL-VI-858. fond. *Gerő Ernő iratai-2.* ö. e. 2.

⁹¹⁸ Uo. 3.

⁹¹⁹ Uo.

⁹²⁰ Uo. 6.

⁹²¹ Uo. 4., 7–8.

⁹²² Uo. 11.

⁹²³ Uo. 13.

⁹²⁴ Uo. 5.

A III. Internacionálé⁹²⁵ hosszasan foglalkozott a nemzeti kommunista pártok működési szabályaival. Iránymutatásában kiemelte: mivel ezek a szervezkedések a moszkvai központ fiókszerveinek minősültek, egy kifejezetten határokon átívelő mozgalom kialakításáról van szó. A pártok szervezési elvei közé tartozott a centralizáció, a „pártfegyelem,” és az engedelmességi kötelezettség a hierarchiában magasabb fokú szervekkel szemben. A nemzeti mozgalmak feletti vezető szerv a Moszkvában lévő Központi Bizottság (a továbbiakban: KB) volt, amely közvetlen utasítás útján irányította a pártok működését. A hatékonyabb munka érdekében a KB párttagokat delegálhatott a fiókszervekhez, akiknek a feladatuk az utasítások tolmácsolása és a végrehajtás felügyelete volt.⁹²⁶ Emellett a pártokat beszámolási kötelezettség terhelte a Bizottsággal szemben. A KB felügyelete alá tartoztak továbbá a különböző agitációs és propaganda bizottságok, amelyek az agitátorok kiképzésével foglalkoztak: oktatást tartottak többek közt Marx, Engels és Lenin műveiről, valamint az egyes országok mezőgazdasági vagy ipari viszonyairól.⁹²⁷

Az Internacionálé alapszabályát a Világkongresszus értelmezte, ami jogosult volt olyan határozatokat hozni, amelyek valamennyi párttagra nézve kötelezőek voltak. Ez a szervezet két évente tartott ülést. Az 1920-as években a Kongresszus arra az álláspontra helyezkedett, mely szerint ez az időszak a „polgárháborús korszak” tekintettel arra, hogy Európában sem a sztrájkok tartása, sem pedig a politikában való részvétel nem tette lehetővé a munkások hatalomátvételét. Tehát a hatalom megszerzése érdekében elkerülhetetlenné vált a fegyveres felkelés, amit az illegális kommunista csoportoknak kellett megszervezni.⁹²⁸

A bolsevik pártok megszervezése és irányítása mellett Moszkva azon személyekre is nagy hangsúlyt fektetett, akiktől valamilyen oknál fogva visszautasították a pártba való belépést. Ezeket az aktivistákat úgynevezett nemzetiségi „clubokba” tömörítették,⁹²⁹ melyek feladatköre a következő volt: a bolsevik agitáció és propaganda lebonyolítása, a „[...] mozgalom erkölcsi és anyagi támogatása,” a „pártirodalom” terjesztése, végül pedig a „szórakozás” megszervezése.⁹³⁰ A magyar részleg 1922-ben alapult azokból az elítéltekből, akik a tanácsköztársas-

⁹²⁵ A III. Internacionálé a „forradalmi munkásmozgalom” nemzetközi szervezete volt 1919 és 1943 között. VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 271–273.

⁹²⁶ BFL VII.5.c.5506/1927. 28.

⁹²⁷ Uo. 32.

⁹²⁸ Uo. 29.

⁹²⁹ Uo. 33.

⁹³⁰ Uo. 34.

ság után emigráltak a szovjet–magyar hadifogolycseré-egyezmény⁹³¹ hatására, így nem kellett kitölteniük a magyar bíróságok által kiszabott szabadságvesztés büntetéseiket. A Szántó Zoltán és társai ellen indított büntetőeljárás⁹³² vádirata szerint 1927-ben a club tagsága elérte az ötszáztizenhárom főt.⁹³³ Az így kialakított rendszereken keresztül, valamint a fentiekben kifejtett elvek alapján több bolsevik szervezkedésre került sor a magyar fővárosban, amelyek a nyomozó hatóságok sikeres fellépése miatt végül eredménytelenek maradtak.

A Gerő Ernő és társai elleni per az elsők között volt, ahol az ügyészség illegális politikai tevékenység miatt a rendtörvény alapján emelt vádat. A történeti tényállás szerint Budapesten, a Ráday utca 53. szám alatti ingatlant három férfi bérelte ki: Greiner Ferenc,⁹³⁴ Steiner Ernő és Szigeti Imre,⁹³⁵ akik mindennap egy előre megbeszélt időpontban itt találkoztak és írógépen dolgoztak. Ezt követően csomagokat készítettek,⁹³⁶ amelyekbe az elkészült iratokat és anyagi eszközöket helyezték el, majd pedig ezeket a főváros különböző pontjain, később pedig vidéken „munkáskülsejű” személyek⁹³⁷ között terjesztették. A hatóságok további megfigyelései szerint a fent megnevezett személyek állandó kapcsolatot tartottak fenn a Vasművek és Gépgyárak Egyesületével,⁹³⁸ a bognárok, a cipészek,⁹³⁹ a sütők szakszervezeteivel,⁹⁴⁰ valamint a Magántisztviselők Országos Szövetségével.⁹⁴¹ Kiderült, hogy az általuk összeállított iratokat a pénzzel együtt szakszervezeti tagoknak adták át azzal az utasítással, hogy a terjesztéssel egy időben kezdjék el környezetük „ideológiai átnevelését.”⁹⁴² Ezen elv alapján kezdték el a működésüket a gyárakban is. A szervezkedés másik szárnya a Kommunista Ifjómunkás mozgalom újjáépítését kezdte el, melynek a szervezői bár kapcsolatban álltak egymással, mégis elkülönülten

⁹³¹ Az egyezmény 1921-ben Rigában jött létre a két ország között, melynek értelmében magyar hadifoglyokért cserébe Magyarország átadta Oroszországnak a büntetőeljárás során elítélt kommunista politikusokat. VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 154.

⁹³² SZÁNTÓ i. m.

⁹³³ BFL VII.5.c.5506/1927. 34.

⁹³⁴ BFL VII.5.c.15845/1922. 18.

⁹³⁵ Szigeti Imréről s detektív jelentés megjegyezte, hogy a vele érintkező személyek rendkívül nagy tisztelettel viseltetnek iránta. Uo. 19.

⁹³⁶ Uo. 20.

⁹³⁷ Uo. 18., 478.

⁹³⁸ Uo. 90–102.; JÁSZAI i. m. 321–325.

⁹³⁹ Uo. 67–80.; JÁSZAI i. m. 284–286.

⁹⁴⁰ Uo. 80–86.

⁹⁴¹ JÁSZAI i. m. 310–311.

⁹⁴² Uo. 20., 478.

dolgoztak. Tagjai Katzburg Imre, Révész Géza,⁹⁴³ Leipnik Márton⁹⁴⁴ és Nagy Sándor voltak.⁹⁴⁵

A magyar királyi Rendőrség Politikai Rendészeti Osztálya (a továbbiakban: politikai rendőrség)⁹⁴⁶ végül 1922. szeptember 16-án leplezte le a titkos szervezetet, és elrendelte a résztvevők letartóztatását. Ekkor derült ki a gyanúsítottak valódi személyazonossága: Szigeti Imréről a Királyhágó utcai előállításakor derült ki, hogy a valódi neve Singer Ernő, aki Gerő Ernőként⁹⁴⁷ vált ismertté 1945 után. Steiner eredeti neve pedig Greiner József,⁹⁴⁸ aki a bécsi és a berlini kommunista körökben már jól ismert volt.⁹⁴⁹ A letartóztatásokat követően a nyomozó hatóságok házkutatást rendeltek el a Ráday utcában, ahol lefoglalták az írógépet és a már elkészített újságpéldányokat, amelyek a Kommün és az Ifjú Proletár címet viselték. Szabó Kornél kereskedőnél pedig megtalálták a szervezet működéséhez szükséges anyagi eszközöket és több hamis okmányt, melyeket a párttagok szükség esetén használhattak,⁹⁵⁰ ezért ő is előzetes letartóztatás alá került. A Béccsel való összeköttetés futárok útján valósult meg.⁹⁵¹ Ilyen feladatot látott el többek között Révész Géza ezüstműves, Burstein Henrik mérnök, Steiler Mikus Endre sütősegéd, és Sachs Gyula cipészsegéd.⁹⁵²

1922. októberében további száznyolc személyt vettek őrizetbe, százhat gyanúsítottal szemben rendelték el az előzetes letartóztatást.⁹⁵³ A nyomozati

⁹⁴³ Révész Géza 1945 után moszkvai nagykövetségként tevékenykedett. BARÁTH–GECSÉNYI i. m. 246–247.; ERÉNYI–HAJDU–GÁBOR–MILEI i. m. 547–548.

⁹⁴⁴ Leipnik Márton neve érdekes módon felmerült az 1931-es biatorbágyi merényletnél is, mert Matuska Szilveszter kézírása nagyon hasonlított Leipnikére. Ezért is merült fel a hatóságokban a gyanú, hogy a vonatrobbanás valójában kommunista merénylet volt. MNL PVML VII.1.b.897.d.11571/1931. 46.; VARGYAI i. m. 47.; *Népszava*, 1931. szeptember 16. 1.; *Az Est*, 1931. szeptember 17. 1.

⁹⁴⁵ BFL VII.5.c.15845/1922. 21.

⁹⁴⁶ VARGA i. m. 236.

⁹⁴⁷ Gerőnek a másik álneve Szeges Ernő volt. Ezzel a személyazonossággal a kommunista vezetés kiállított számára egy születési anyakönyvi kivonatot és egy állampolgársági bizonyítványt. PIL-VI-858. fond. *Gerő Ernő iratai*-1. ő. e. 8–9.

⁹⁴⁸ Greiner József a per után szerkesztőként helyezkedett el. NAGY Csaba i. m. 332.; VASS–BASSA–BETLEN–FARKAS–KABOS–VÉRTES i. m. 183-184.; KENYERES (1967) i. m. 621.

⁹⁴⁹ BFL VII.5.c.15845/1922. 21.

⁹⁵⁰ Gerő Ernő a tárgyaláson beismerte, hogy a hamis okmányokat Szabó Kornéltól kapta. Uo. 485.

⁹⁵¹ Uo. 478.

⁹⁵² Uo. 22., 193.

⁹⁵³ BFL VII.5.c.15845/1922. 147–149.

szakasz lezárulásakor azonban 44 személyt bizonyítékok hiányában szabadon bocsátottak és megszüntették velük szemben az eljárást.⁹⁵⁴

Gerő Ernő a hatóságok előtt beismerő vallomást tett: elmondása szerint a mozgalom szervezését Budapesten a Greiner-testvérek kezdték el, azonban a kommunista párt az ő közreműködésével vált egyre jelentősebbé.⁹⁵⁵ A gyanúsított beszámolt továbbá arról is, hogy 1921 novemberében Hirossik János,⁹⁵⁶ bécsi KMP-tag utasította őt a magyarországi pártmunkában való részvételre, ezért 1922 januárjában hamis okmányokkal tért vissza és csatlakozott a fővárosi kommunistákhoz.⁹⁵⁷ A KMP jelen volt a gyárakban és a szakszervezetekben,⁹⁵⁸ de az MSZDP-be a politikai rendőrség közbeavatkozása miatt már nem tudott beépülni. A Kommün című lap megírásának elősegítése végett Lengyel Gyula volt pénzügyi népbiztos⁹⁵⁹ Bécsben kiadott kommunista szellemű könyveket és röpiratokat szállított Budapestre,⁹⁶⁰ vagyis az ott megjelentett cikkek is erre irányuló utasítások alapján készültek el.⁹⁶¹ A bolsevik mozgalom kiépítése vidéken is elkezdődött Greiner József vezetésével,⁹⁶² melyben a gyanúsított vallomása szerint nem vett részt.

A Gerő Ernő és társai elleni büntetőeljárással egy időben egy másik szervezkedést is leleplezett a politikai rendőrség, ami Stromfeld Aurél, a Vörös Hadsereg volt vezérkari főnökének⁹⁶³ esetleges részvétele miatt keltett nagy médiavisszhangot. Csrepka János⁹⁶⁴ és Kertész Mór⁹⁶⁵ párttagok kezdemé-

⁹⁵⁴ Uo. 193.

⁹⁵⁵ Uo. 36.

⁹⁵⁶ PIL-VI-776. fond. *Hirossik János iratai*; VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 202.

⁹⁵⁷ BFL VII.5.c.15845/1922. 29–30.

⁹⁵⁸ Uo. 23.

⁹⁵⁹ PIL-VI-768. fond. *Lengyel Gyula, Lengyel Gyuláné és Lengyel Judit iratai*.

⁹⁶⁰ A mozgalom eljutott Zalaszentgóra, Szombathelyre és Nagykanizsára, ahol Greiner sejteket hozott létre a helyi megbízottak segítségével. BFL VII.5.c.15845/1922. 32.

⁹⁶¹ Uo. 478.

⁹⁶² Uo. 36.

⁹⁶³ BAKÓ i. m. 637–639.; VASS – BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 525. Vö. FÖLDES (1964) i. m.; HETÉS i. m.

⁹⁶⁴ Csrepka János a későbbiekben részt vett a Gerő Ernő-féle összeesküvésben is, azonban az előzetes letartóztatások alkalmával külföldre szökött, és Bécsben folytatta politikai tevékenységét. BFL VII.5.c.4174/1923. 42.

⁹⁶⁵ Kezdetben ő volt az elnök. Uo. A Népszava értesülése szerint Kertész Mór eredetileg Barta-Kohn József beépített detektív volt. *Népszava*, 1923. november 28. 3.; *Népszava*, 1923. november 7. 4.

nyezésére 1920 nyarán a bécsi kommunisták⁹⁶⁶ anyagi támogatásával egy radikális baloldali szervezkedés kezdődött el a fővárosban. Az újjáalakult KMP a támogatás mellett a Vörös Újság és a Proletár megszerkesztett változatát is rendszeresen megkapta,⁹⁶⁷ amiket a tagok között kezdtek el terjeszteni.⁹⁶⁸ A párt legfontosabb célpontjai Gerő Ernő írásainak megfelelően elsősorban a szakszervezetek és a gyárak voltak, ahol a következő taktikát alkalmazták: a tagság megszerzését követően a vezetőség működését állandó kritika tárgyává akarták tenni egy politikai ellenzék megszervezése érdekében. Ezt követően egy olyan felsőbb vezetést szándékoztak megválasztani, amelyik szimpatizál a bolsevizmussal. Elgondolásuk szerint, ha ez a módszer sikerrel jár, a párt nehéz anyagi körülményeire tekintettel a magyar társadalom támogatni fogja az alkotmányos rend megdöntésére irányuló törekvéseiket.⁹⁶⁹

A bécsi vezetés azonban úgy ítélte meg, hogy a Kertész-féle mozgalom fejlődése igen lassú, ezért kirendeltek egy három tagú „intézőbizottságot” a sikeres agitáció érdekében. A tagok Hajdúczky Miklós, a Gerő Ernő és Farkas István voltak.⁹⁷⁰ Ezt követően egy új megállapodás született a vezetőségről is, amelyben a kinevezett párttagok is helyet kaptak: Farkas vette át a központi vezetést, Hajdúczki az angyalföldi sejt működéséért felelt,⁹⁷¹ Gerő pedig az „összecsoportok szellemi vezetőjévé” vált.⁹⁷² A KMP új szervezetének kiépítését követően felmerült a tagságban az az igény, hogy a szervezkedés élére keressenek egy, a „stratégiai munka vezetésére” alkalmas személyt, aki ismert-sége folytán népszerűbbé tehetné a bolsevikok agitációs tevékenységét. Gerő

⁹⁶⁶ A levéltári forrás szerint főleg Landler Jenő támogatta a szervezetet. BFL VII.5.c.4174/1923. 42.

⁹⁶⁷ *Az Est*, 1923. november 7. 4.

⁹⁶⁸ A tagság névsora a következő volt: Ónody Ignác, Pézl Gyula, Schulek Ferenc, Tamás István, Balázs János, Séra Zoltán, Márki Károly és Gizella, Palkovics János, Kapovics József, és Sámuel Lajos. BFL VII.5.c.4174/1923. 42.

⁹⁶⁹ Uo. 43.

⁹⁷⁰ Ebben az összeesküvésben Gerő álneve Siklósi Ernő volt, Farkasé pedig Sós. Uo. 44. *Az Est*, 1923. november 7. 4.

⁹⁷¹ Hajdúczki azt is javasolta továbbá, hogy béreljenek ki egy lakást, ami a későbbiekben a párt központjaként funkcionált volna. Emellett indítványozta egy, kizárólag a KMP számára működő nyomda felállítását is. A bécsi vezetés végül vásárolt egy nyomdagépet, és az Erzsébet körút 36. szám alatt kibéreltek egy szobát az összeesküvők számára. Uo.

⁹⁷² Uo. Ennek az ügynek további érdekessége, hogy a KMP ezen formációja reagált a bécsi kommunisták közötti szakításra is: 1921 decemberében megalakították a magyarországi végrehajtó bizottságot, amely deklarálta, hogy a szervezkedés a Landler-frakciót részének tekinti magát, így a későbbiekben kizárólag a Vörös Újságot fogják terjeszteni és elhatárolódnak Vágó Bélától. Ennek megerősítése végett készítettek egy határozati javaslatot, amit elküldtek Moszkvába. Uo. 45.

Stromfeld Aurélt ajánlotta arra hivatkozva, hogy a Kommün bukását követően egy helyen töltötték szabadságvesztés-büntetésüket, ahol elmondása szerint „kommunista érzelmű barátságot” kötöttek egymással.⁹⁷³

A fenti javaslatot támogatva Csrepka János 1922 januárjában⁹⁷⁴ egy vacsorát rendezett, melyre Gerőt és Stromfeldet is meghívta. Ez utóbbi személy vallomása szerint nem tudott arról, hogy mások is látogatást fognak tenni Csrepka lakásán.⁹⁷⁵ A volt vezérkari főnök visszautasította az intézőbizottsági tag ajánlatát, hozzáfűzve, hogy ő csak akkor hajlandó segíteni a KMP-nek, ha képesek négyezer embert összegyűjteni az ügy érdekében.⁹⁷⁶ A későbbi beismerő vallomások szerint a meghívott egyáltalán nem mutatott érdeklődést a kommunizmus irányába és akkor sem reagált érdemben, amikor Gerő fegyvereket és fizetést ajánlott fel a csatlakozás ellenében.⁹⁷⁷ Későbbi egyeztetésekre nem került sor. A szervezkedést végül 1923 márciusában leplezte le a politikai rendőrség.⁹⁷⁸ Gerő kivételével valamennyi résztvevő részletes beismerő vallomást tett. Mivel az intézőbizottsági tag már vizsgálati fogságban volt az általa vezetett szervezkedés miatt, nem akart az ellene folyamatban lévő büntetőeljárásban még hátrányosabb helyzetbe kerülni.⁹⁷⁹

A következő jelentős szervezkedést 1924-ben leplezte le a nyomozó hatóság. Őri Károly⁹⁸⁰ pártunkívüli kommunista 1923-ban azt az utasítást kapta Landler Jenő volt belügyi és kereskedelmi népbiztostól,⁹⁸¹ hogy az MSZDP-n belül hozzon létre egy titkos ellenzéki mozgalmat.⁹⁸² Őri budapesti működése alatt

⁹⁷³ Uo. 45. Stromfeld Aurélt a katonai törvényszék felségárulás büntette miatt három év börtönbüntetésre ítélte, emellett rangjától és kitüntetéseitől is megfosztották. Korábbi érdemei: Vaskoronarend II. osztálya, Lipót-rend lovagkeresztje, Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztálya, Katonai Érdemkereszt, signum laudis. Uo. 61.; *Az Est*, 1923. november 7. 4.; PALLOS i. m. 180., 184., 186., 190.

⁹⁷⁴ BFL VII.5.c.4174/1923. 45.

⁹⁷⁵ Uo. 167.

⁹⁷⁶ A negatív válasznak feltehetően az lehetett az oka, hogy Stromfeld 1921 decemberében szabadult. Később, 1925-ben azonban belépett a pártba. VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTESE i. m. 525. Vö. *Népszava*, 1923. március 10. 5.

⁹⁷⁷ BFL VII.5.c.4174/1923. 59.

⁹⁷⁸ Uo. 127.; *Népszava*, 1923. március 10. 5.

⁹⁷⁹ Első vallomásában Gerő tagadta a Stromfelddel való találkozást, majd pedig azt állította, hogy nem emlékszik a közöttük lezajlott beszélgetésre, mert ittas állapotban volt. Akkor számolt be mégis a történetekről, amikor Csrepka Jánossal szembesítették, aki több alkalommal is megcáfolta állításait. BFL VII.5.c.4174/1923. 59.

⁹⁸⁰ BAKÓ i. m. 487–488.

⁹⁸¹ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 83.; VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTESE i. m. 297.

⁹⁸² BFL VII.5.c.8771/1925. 104.

szoros kapcsolatot alakított ki Gógös Ignác⁹⁸³ és Hámán Kató⁹⁸⁴ párttagokkal.⁹⁸⁵ Mivel ebben az évben a Bethlen–Peyer-paktum⁹⁸⁶ miatt már a párt Vági István⁹⁸⁷ vezetésével két részre szakadt, Őri arra törekedett, hogy beépüljön a szociáldemokraták radikális szárnyába. Terve sikerrel járt: tevékenységének hatására nem csupán tagja lett a Vági-csoportnak, hanem sikerült megbontania a résztvevők közötti politikai egységet. Ennek eredményeként a Vági körül csoportosuló, szélsőbaloldali nézeteket valló személyek – egy titokban megtartott választmányi értekezleten – döntést hoztak egy illegális bolsevik mozgalom alapításáról az MSZDP keretei között. Őri későbbi beismerő vallomása szerint a szervezkedés innentől kezdve egyértelműen kommunista volt.⁹⁸⁸ Az ennek eredményeképpen létrejött csoport felvette a kapcsolatot az emigrációban lévő volt népbiztosokkal, akiknek a kezdeményezésére létrejött az ún. trojka⁹⁸⁹ a magyarországi szervezkedés koordinálása érdekében. Ezzel páthuzamosan pedig folyamatos összeköttetésben voltak az Internacionáléval az anyagi eszközök átvételének lebonyolítása miatt.⁹⁹⁰ A trojka tagjai Őri, Gógös, és Hámán voltak.

E szervezkedés előrehaladtával először 1924 decemberében,⁹⁹¹ majd ezt követően négy alkalommal⁹⁹² hamis útlevél birtokában, illegálisan átlépte a magyar határt Burgenlandon keresztül Rákosi Mátyás volt szociális termelési népbiztos⁹⁹³ az újonnan létrejött politikai szervezet irányításának céljából.⁹⁹⁴ Letartóztatása előtti látogatása alkalmával azonban Sámuel Lajos, a bécsi Internacionálé egyik küldöttje átadta Rákosi és Weinberger Zoltán⁹⁹⁵ újságíró⁹⁹⁶ tartózkodási helyét

⁹⁸³ VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 181.; BAKÓ i. m. 205–206.

⁹⁸⁴ BAKÓ i. m. 220–221.; VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 194.; PIL-VI-823. fond. *Hámán Kató és Tóth György iratai*.

⁹⁸⁵ BFL VII.5.c.8771/1925. 194.

⁹⁸⁶ Bethlen István és Peyer Károly pártelnök megállapodása szerint a miniszterelnök lehetővé teszi Budapesten és környékén a titkos voksolás bevezetését, amennyiben az SZDP elzárkózik a kommunistáktól, a sztrájkoktól, és támogatja a kormány külpolitikáját. ROMSICS (2004) i. m. 227.; ORMOS (1998) i. m. 100–101.

⁹⁸⁷ BAKÓ i. m. 724.; VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 607. vö.: KÖMŰVES i. m.; LIPTAI (1966) i. m.

⁹⁸⁸ ORMOS (1998) i. m. 105.

⁹⁸⁹ A trojka a kommunista sejt másik elnevezése volt.

⁹⁹⁰ BFL VII.5.c.8771/1925. 137.

⁹⁹¹ VARGA i. m. 132.

⁹⁹² *Az Est*, 1925. szeptember 29. 3.

⁹⁹³ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 84.

⁹⁹⁴ *Az Est*, 1925. szeptember 25. 2.; BFL VII.5.c.8771/1925. 66.

⁹⁹⁵ Weinberger később Vas Zoltánra módosította a nevét. VAS (1980) i. m.

⁹⁹⁶ BFL VII.5.c.8771/1925. 61.

a politikai rendőrségnek,⁹⁹⁷ akik ezen információk alapján 1925. szeptember 22-én⁹⁹⁸ előzetes letartóztatásba helyezték őket, és megkezdték a nyomozást az illegálisan működő kommunista csoport felderítése végett. A tetten ért személyek letartóztatásukat követően szinte azonnal beismerő vallomást tettek, sőt, Rákosi Máttyás kifejezetten együttműködő volt a rend őreivel. A volt népbiztos-helyettes elismerte a tanácsköztársaság alatt vállalt pozícióját, illetve, hogy azért tért vissza az országba, hogy politikai „hivatást” teljesítsen.⁹⁹⁹ Elmondása szerint 1924 decemberében azért jött Budapestre, mert a Bethlen – Peyer-paktum elégedetlenséget okozott a munkások között és a szakszervezetekben, amit ki akart használni a KMP újjászervezése érdekében.¹⁰⁰⁰ Később, 1925 februárjában érkezett a fővárosba a „magyar helyzet” tanulmányozása végett, azonban ekkor sem fejtett ki semmilyen politikai tevékenységet. Ez év májusában vette fel a kapcsolatot először a trojka tagjaival, akik ekkor már a Vági István által alapított párt tagjai voltak.¹⁰⁰¹ Ezt követően – budapesti tartózkodásai alkalmával – állandóan tartották egymással a kapcsolatot.¹⁰⁰² Utolsó visszatérése előtt még elutazott Bécsbe, ahol 1925. augusztus 20-án ünnepélyes keretek között deklarálták a KMP megalakulását.¹⁰⁰³ A kongresszuson rajta kívül részt vett még Kun Béla, Landler Jenő, Alpári Gyula,¹⁰⁰⁴ Hirossik János, Révai József,¹⁰⁰⁵ Vas Zoltán, Hámán Kató, Czeiner Ferenc,¹⁰⁰⁶ Juhász Pál, Németh Gyula, Fiala József, Gögös Zoltán Öry Károly, Weisz József, Szekér-Hériszt, Váradai József, Mitterer József, Szabó Péter,¹⁰⁰⁷ György Benedek és Kélinger Pál.¹⁰⁰⁸ A résztvevők közül megszervezték a Központi Bizottságot, melynek tagjai Kun, Landler, Rákosi, Alpári, Katzburg Imre, Őri, Hámán, Mitterer, Steiner János, valamint Weisz József lettek.

⁹⁹⁷ DEMÉNY i. m. 51.; VARGA i. m. 132–134.

⁹⁹⁸ VAS (1980) i. m. 14.; VARGA i. m. 133.

⁹⁹⁹ *Az Est*, 1925. szeptember 25. 1–2.

¹⁰⁰⁰ PIL-V-720. fond. *Rákosi Máttyás iratai*-3. ö. e. 1. köt. 26.

¹⁰⁰¹ Uo. 27.

¹⁰⁰² Uo. 31–32.

¹⁰⁰³ Uo. 29.

¹⁰⁰⁴ BAKÓ i. m. 11.; JÁSZ i. m.

¹⁰⁰⁵ BAKÓ i. m. 550.; E. FEHÉR i. m.

¹⁰⁰⁶ A levéltári forrás tévesen Czeiner Jánosként tüntette fel. VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 98.; BAKÓ i. m. 100.

¹⁰⁰⁷ BAKÓ i. m. 648.

¹⁰⁰⁸ Uo. 312.; PALOTÁS i. m.

A párt titkárságában pedig Szántó Zoltán, Vas Zoltán és Révai József voltak.¹⁰⁰⁹ A pénzügyekről előadta: a párt tagdíjat szedett külföldi kommunista agitátoroktól, amit Bécsben gyűjtöttek össze és innen használták fel a magyarországi célokra. Összességében Moszkvából, Berlinből, Párizsból és Londonból érkezett Budapestre támogatás a KMP részére egy Berger nevű személyen keresztül.¹⁰¹⁰ Végül 1925 augusztusában utazott ismételen Budapestre, azonban a politikai rendőrség rajtaütése miatt elmondása szerint nem tudott párttevékenységet kifejteni,¹⁰¹¹ emellett azt is határozottan kijelentette, hogy nem a Komintern kérésére, hanem önként tért vissza az országba.¹⁰¹²

A korábbi népbiztos-helyettes vallomása során kifejtette, hogy milyen gondolatmenet szerint szándékozott kibontakoztatni a kommunista szervezkedést. Elmondása szerint egy olyan legálisan működő pártot kellett volna alapítani, amely még látszatra sem szélsőbaloldali és betartja a rá vonatkozó jogszabályokat. Céljának elérése érdekében akart beépülni a Vági István által alapított Magyar Szocialista Munkáspártba (a továbbiakban: MSZMP),¹⁰¹³ ugyanis vallomásában hangsúlyozta: Budapestre érkezéséig a párt semmilyen illegális tevékenységet nem fejtett ki, kizárólag az MSZDP ellenzékeként működött. Az MSZMP radikalizálódása akkor kezdődött, amikor a KMP-tagok és a trojka¹⁰¹⁴ elkezdtek beépülni a párttagok közé. Rákosi maga Moszkvában felvette a kapcsolatot Szekér-Hériszttel, Váradi Lászlóval és Vas Zoltánnal annak érdekében, hogy Vágiékra minél nagyobb politikai befolyást tudjanak gyakorolni.¹⁰¹⁵ Vallomásában kiemelte: Vági pártja moszkvai anyagi támogatásban is részesült, amit Gógös Ignác pénztáros juttatott el a párthoz. Meglátása szerint reális esélye lett volna annak, hogy egy-két éven belül Magyarországon is legálisan működjön a kommunista párt, mert a jogszabályoknak megfelelő párttevékenység a kormány szempontjából jóval előnyösebb, mint a titkos agitáció.¹⁰¹⁶

¹⁰⁰⁹ PIL-V-720. fond-*Rákosi Mátyás iratai*. 3. ö. e. 1. köt. 30. A párt 3 napos alakuló ülésének napirendi pontjai: a mozgalom irányelvei, a külpolitika, szakszervezetek, parasztkérdés, pártszervezet és fegyelmi kérdések, ifjómunkások, jelentések. Rákosi azt állította, nem emlékezett arra pontosan, hogy az előadásokon mik hangzottak el, így csak az általa elmondottakról számolt be a rendőrségnek. Uo. 30–31.

¹⁰¹⁰ Uo. 31.

¹⁰¹¹ Uo. 28.; BFL VII.5.c.8771/1925. 66., 106.

¹⁰¹² PIL-V-720. fond-*Rákosi Mátyás iratai*. 3. ö. e. 1. köt. 33.

¹⁰¹³ LIPTAI (1971) i. m.

¹⁰¹⁴ PIL-V-720. fond-*Rákosi Mátyás iratai*. 3. ö. e. 1. köt. 32.

¹⁰¹⁵ Uo. 28.

¹⁰¹⁶ Uo. 29.

Rákosi Máttyás rendkívül részletes rendőrségi beszámolója igen érzékenyen érintette a Kominternt, tekintettel arra, hogy gyanúsítottként részletesen előadta az utazásait és azok céljait, az Internacionálé kapcsolatait és feladatait, valamint a párttársait is kiadta a hatóságoknak. Ezért a rendőrökkel való túlzott együttműködésre hivatkozva a szovjet vezetés 1925-ben pártfegyelmet indított ellene, aminek következményeként kizárhatták volna a pártból. Így az emigrációban lévő magyar kommunisták azon voltak, hogy Rákosi nevét tisztára mossák. Mivel – PüNKÖSTI András szerint – Landler Jenő volt az első, aki először tudomást szerzett a KMP első emberének kompromittáló vallomásáról, azonnal értesítette a Szovjetunióban tartózkodó Kun Bélát. A volt népbiztos ezt követően azt a kérést továbbította Szántó Béla felé, hogy védje meg Rákosit és akadályozza meg a készülőben lévő fegyelmi eljárást.¹⁰¹⁷ Szántó segítségére nagy szükség volt, ugyanis O. Pjatyickij, a Komintern titkára¹⁰¹⁸ már kiadta az utasítást a szovjet sajtónak, amely szerint a készülőben lévő perben Rákosi helyett Vági Istvánnal foglalkozzon a propaganda. Vagyis a magyar emigráció közbeavatkozása miatt kezdetben el a KMP elnökének a nimbusza felépülni.¹⁰¹⁹ Révai József arról számolt be, hogy a pártvezetőnek az Új Márciusban megjelent beszédét utólag meghamisították a gyanú elkerülése érdekében. Sőt, a külföldön tartózkodó KMP tagok egy foratókönyvet kreáltak a büntetőeljárás nyomozati szakaszáról Rákosi valódi beismerő vallomásának elfedése érdekében. Második perének időszakában pedig Szántó Zoltán külön kérelmet nyújtott be a fegyelmi eltörlésének tárgyában, amit Dimitrov határozottan visszautasított. Mivel a Rákosi megbízhatóságával kapcsolatos aggályok 1940-ben, szabadulását követően is fennmaradtak, a szovjet vezetés végül lefolytatta vele szemben az eljárást, azonban a volt fegyencet csak megrovásban részesítették, ugyanis a magyar perek alapján indított propaganda miatt ekkor már hősként ünnepelték a Szovjetunióban.¹⁰²⁰

A fentiekhez hasonló összeesküvést leplezett le a nyomozó hatóság 1927-ben: a Moszkvában működő Nemzetközi Politikai Emigránsok Clubjának magyar osztálya 1926 júliusában megbízta Szántó Zoltán¹⁰²¹ párttagot, hogy Rákosi sikertelen politikai tevékenységét követően az ő vezetésével ismételt

¹⁰¹⁷ Ezek az információk azért voltak kényesek a pártvezetés számára, mert fennállt a lehetősége annak, hogy a magyar sajtó leközi a Kominternnel kapcsolatos szenzitív adatokat. PÜNKÖSTI (1992) i. m. 23.

¹⁰¹⁸ PJATNYICKIJ i. m.

¹⁰¹⁹ PÜNKÖSTI (1996) i. m. 50.

¹⁰²⁰ PÜNKÖSTI (1992) i. m. 23.

¹⁰²¹ VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 543.

megkíséreljék a KMP fővárosi újrászervezését.¹⁰²² Ennek megfelelően a későbbi vádlott tevékenységi körébe tartozott többek között a szervezkedés titkos összejöveteleinek lebonyolítása, a tagság által elkészített jelentések külföldre való továbbítása, utasítások adása a sejteknek, a kommunista propaganda irányítása, a pénzügyi eszközök megszerzése és továbbítása, valamint egy titkos nyomda működtetése.¹⁰²³ A magyarországi pártmunkát a III. Internacionálé és a bécsi propaganda-ügynökség irányította.¹⁰²⁴ Szántó munkájának elősegítése végett Moszkva felszólította Révai József¹⁰²⁵ későbbi marxista ideológust az új szervezethez való csatlakozásra. Az ő legfontosabb feladata a tanácsadás volt, elősegítve ezzel a sejtek működését.¹⁰²⁶ Az illegális KMP megalakulását követően Szántó a Lówy Sándor¹⁰²⁷ által vezetett Kommunista Ifjú munkások Magyarországi Szövetségével (a továbbiakban: KIMSZ)¹⁰²⁸ is felvette a kapcsolatot a két magyar bolsevik csoport működésének összehangolására.¹⁰²⁹ Az újonnan megalakult kommunista szervezet elfogadtatása érdekében a mozgalom igyekezett legalitást biztosítani saját magának, amelyet a Rákosi – Vági-összeesküvéshez hasonlóan az MSZMP-n keresztül akart megvalósítani.¹⁰³⁰ Az összeesküvés leleplezését követően az ügyészség ötvenhét taggal szemben emelt vádat.¹⁰³¹ A 46.998/1927. számú pótvádirat alapján pedig további tíz MSZMP tagot tartóztattak le.¹⁰³²

Révai 1930-ban *Irányelvek* cím alatt összefoglalta a KMP agrárpolitikáját, amelyet a Szovjetunióban szóban is előadott.¹⁰³³ Elméletében meghirdette

¹⁰²² BFL VII.5.c.5506/1927. 8–9.

¹⁰²³ A nyomda megalapítására végül nem került sor. Uo. 223.

¹⁰²⁴ Uo. 9. A propaganda ügynökséget Landler Jenő vezette, aki oktatásban részesítette a tagokat Magyarországra való visszatérésüket megelőzően, emellett anyagi juttatásban is részesítette őket. Uo. 26.

¹⁰²⁵ BAKÓ i. m. 551–553., VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 490., PIL-VI-793. fond. *Révai József iratai*.

¹⁰²⁶ BFL VII.5.c.5506/1927. 25–26. vö. *Népszava*, 1931. január 6. 6.

¹⁰²⁷ BAKÓ i. m. 414–415., VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 318.; LIPTAI (1980) i. m.

¹⁰²⁸ VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 269. Vö. LÁNYI i. m.

¹⁰²⁹ Lówy Sándor Kun Béla utasítása alapján a levénte egyesületek működéséről készített jelentéseket, ugyanis a KIMSZ tagjai ide akartak beépülni a kommunista propaganda terjesztése érdekében. BFL VII.5.c.5506/1927. 271.

¹⁰³⁰ BFL VII.5.c.5506/1927. 222–223.

¹⁰³¹ Uo. 7.

¹⁰³² Uo. 2–4.

¹⁰³³ A levéltári forrás Révai előadásának színhelyéül a II. Kongresszust nevezi meg, holott azt 1920-ban rendezték meg. SZOBOLEV–CSURBANOV–FIRSZOV–KOROLJOV–REZNYIKOV–

a nagybirtokok elkobzását, majd kollektív tulajdonba helyezését. Ezzel egy időben az ideológia terjesztése érdekében előnyösnek tartotta a sejtrendszerek létrehozását a falvakban¹⁰³⁴ és sürgette a KIMSZ-szel való ismételt kapcsolat-felvételt. Hangsúlyozta továbbá a sztrájkok jelentőségét, amit véleménye szerint elsősorban a paraszti társadalmi réteg¹⁰³⁵ és a munkanélküliek számára volna előnyös megszervezni. Politikai téren pedig egy erős ellenzék megszervezését tűzte ki célul az úgynevezett „parasztpártokban,” valamint a Kisgazdapárton¹⁰³⁶ belül. A bolsevik ideológus még ugyanezen év decemberében a KB utasítására visszatért Magyarországra,¹⁰³⁷ hogy egy már létező illegális mozgalom politikai irányítását és az ún. agitprop¹⁰³⁸ tevékenységet koordinálja.¹⁰³⁹ Budapesten Sommer Jenő álnéven egy ingatlant bérelt ki a Karácsonyi út 17. szám alatt, ahol kialakította a párt központját.¹⁰⁴⁰ A párt újjászervezése mellett felvette a kapcsolatot Kolozsi László párttaggal,¹⁰⁴¹ aki külföldről csempészte be a magyar nyelvű kommunista sajtótermékeket. A későbbiekben Révai utasítására a vidéki szervezkedés irányítójává is vált.¹⁰⁴² Az új bolsevik szervezethez csatlakoztak továbbá Görög és Gajdos István korábbi CSEKA¹⁰⁴³ tagok,¹⁰⁴⁴ Linka József, Kiszely Miklós, valamint Lampics János párttagok.¹⁰⁴⁵ Ez utóbbi személy feladata a szakszervezeten belüli agitációs tevékenység lebonyolítása volt.¹⁰⁴⁶ Ezt a szélsőséges csoportot 1930 szilveszterén leplezte le a politikai rendőrség, majd

---

SIRINYA–SZOKOLOV–ZASZTAVENKO i. m. 93.

¹⁰³⁴ BFL VII.5.c.0398/1931. 94.; *Népszava*, 1931. január 8. 8.

¹⁰³⁵ Az *Est* napilap beszámolójában külön kiemelte: ennek a kommunista összeesküvésnek elsősorban a paraszti társadalom volt a célpontja. *Az Est*, 1931. január 8. 6.

¹⁰³⁶ LIPTHAY i. m.

¹⁰³⁷ BFL VII.5.c.0398/1931. 95.

¹⁰³⁸ A kifejezés az agitáció és propaganda szavak összeolvadásából jött létre. A kommunista párt nézeteit és véleményét népszerűsítő tevékenységeket foglalja magában.

¹⁰³⁹ BFL VII.5.c.0398/1931. 93.

¹⁰⁴⁰ *Népszava*, 1931. január 6. 6.

¹⁰⁴¹ BFL VII.5.c.0398/1931. 96.

¹⁰⁴² Uo. 98.

¹⁰⁴³ A Cseka a szovjet titkosrendőrség volt 1917 és 1922 között. BUTLER i. m. 31., 33–39.; BALABANOFF i. m.; CZÉH i. m.; ROZGONYI i. m.; DOLMÁNYOS i. m.; CSIBRA (1967) i. m.; CSIBRA (1967A) i. m.

¹⁰⁴⁴ Moszkvában Görögnek és Gajdosnak az volt a feladata, hogy az ott élő magyarokról jelentéseket készítsenek. Az 1920-as évek elején a hadifogolycsere-egyezményeknek köszönhetően kerültek ki a Szovjetunióba. Később, 1930-ban önkéntesen jelentkeztek a magyarországi pártmunkára, ezért először Bécsbe utaztak ideológiai kiképzésük végett, majd Budapestre utaztak. BFL VII.5.c.0398/1931. 97.

¹⁰⁴⁵ Uo. 93.; *Az Est*, 1931. január 8. 6.

¹⁰⁴⁶ BFL VII.5.c.0398/1931. 99.

1931 januárjában helyezték át a gyanúsítottakat az ügyészségre, ahol államfel-forgatás gyanúja miatt került sor a vádemelésre.¹⁰⁴⁷

Eredmények hiányában a moszkvai központi vezetés 1931-ben ismételtlen vizsgálatot indított a KMP-vel¹⁰⁴⁸ szemben. Ennek hatására döntést hoztak a magyar központi bizottság és a titkárság átszervezéséről: Fürst Sándort¹⁰⁴⁹ és Kiss Sándort nevezték ki a párt élére,¹⁰⁵⁰ míg Sallai Imrét¹⁰⁵¹ és Karikás Frigyeszt¹⁰⁵² azzal a feladattal bízták meg, hogy gyűjtsenek információkat a magyar gazdasági és társadalmi viszonyokról.¹⁰⁵³ A szovjet koncepció szerint ugyanis a gazdasági válság időszakában eme problémák elemzésével lehetett volna növelni az elégedetlenséget a munkások körében.¹⁰⁵⁴ Az utasításoknak megfelelően egy újabb kommunista szervezkedés kezdődött, melynek a történeti tényállása a következő volt: Fürst Sándor 1931 tavasza óta állandó kapcsolatot tartott fenn Koszper Lajossal és feleségével, akik rendelkezésre bocsátották a lakásukat a KMP tagjai számára. Ezt követően a házaspár a VIII. kerületi Thék Endre utca 32. szám alatt egy ingatlant bérelt ki a bolsevik mozgalom számára, amiből a tagok egy irodát alakítottak ki,¹⁰⁵⁵ létrehozva ezzel a párt titkárságát. A tagok itt szerkesztették a *Kommün* és az *Ifjú Proletár*¹⁰⁵⁶ című újságokat, valamint állandó összeköttetésben voltak a moszkvai KB-vel, ami utasításokat és a működéséhez szükséges anyagi eszközöket¹⁰⁵⁷ küldött a KMP számára.¹⁰⁵⁸ A fiatalabb generáció megnyerése érdekében a kommunisták felvették a kapcsó-

¹⁰⁴⁷ *Az Est*, 1931. január 8. 6.

¹⁰⁴⁸ ERÉNYI-HAJDU-GÁBOR-MILEI i. m. 135.; BAKÓ i. m. 778.; VASS-BASSA-BETLEN-KABOS-FARKAS-VÉRTES i. m. 273.

¹⁰⁴⁹ VASS-BASSA-BETLEN-KABOS-FARKAS-VÉRTES i. m. 168–169.; BAKÓ i. m. 171–172.

¹⁰⁵⁰ BALLA i. m. 157.

¹⁰⁵¹ VASS-BASSA-BETLEN-KABOS-FARKAS-VÉRTES i. m. 504–505.; BAKÓ i. m. 580–581.

¹⁰⁵² A magyarországi adatgyűjtésre azért Sallai Imrét és Karikás Frigyeszt kérték fel, mert nemzetközi kapcsolatokkal rendelkeztek. VASS-BASSA-BETLEN-KABOS-FARKAS-VÉRTES i. m. 248, BAKÓ i. m. 303–305.; *Az Est*, 1932. július 23. 1.

¹⁰⁵³ BALLA i. m. 159.

¹⁰⁵⁴ Uo. 157.

¹⁰⁵⁵ Az iroda fenntartásának költségeit a moszkvai vezetés finanszírozta. BFL VII.18.d.03/0363/1932. 7.; BALLA i. m. 222.

¹⁰⁵⁶ Gerő Ernő az általa vezetett 1922-es kommunista szervezkedésben ugyanezzel a címmel jelentette meg a kommunista újságokat. BFL VII.5.c.15845/1922. 485.; BALLA i. m. 222.

¹⁰⁵⁷ A külföldről érkezett anyagi eszközök kezelése Sallai Imre hatáskörébe tartozott. BFL VII.18.d.03/0363/1932. 7.

¹⁰⁵⁸ Uo. 8.

latot a KIMSZ vezetőjével, Kilián Györggyel¹⁰⁵⁹ is.¹⁰⁶⁰ A mozgalom jövőbeni terveiben szerepelt egy budapesti sztrájk megrendezése is, amelynek időpontját 1932 augusztusára tűzték ki.¹⁰⁶¹

A magyar hatóságok csak egy évvel később, 1932-ben értesültek a szervezkedésről, melynek leleplezése érdekében Hetényi Imre főkapitány-helyettes¹⁰⁶² arra utasította Sombor-Schweinitzer József rendőrtanácsost¹⁰⁶³ és Hain Péter detektívfelügyelőt,¹⁰⁶⁴ hogy a nyomozást titokban folytassák tovább.¹⁰⁶⁵ A politikai rendőrség ezen utasításnak eleget téve számos fényképet készített a Thék Endre utcai titkárságról, valamint a detektívek álruhában több alkalommal is bejuttattak a titkárságra, ahol további bizonyítékokat gyűjtöttek.¹⁰⁶⁶ A párttagokat végül tetten érést követően, 1932 júliusában tartóztatták le.¹⁰⁶⁷ Az őrizetbe vételt követő házkutatás során a politikai rendőrség számos olyan dokumentumot foglalt le, amelyek alapján megismerhetővé vált a mozgalom működése: Moszkvából érkezett utasításokat, pénzügyi elszámolásokat, kéziratokat, illetve olyan speciális tintákat találtak, amelyeket csak erre irányuló, különleges eljárással lehetett láthatóvá tenni. A bizonyítékok értékelését követően a nyomozó hatóság tudomására jutott, hogy hamis útleveleket bocsátottak ki, amelyeket a párttagok szükség esetén fel is használtak.¹⁰⁶⁸ A meghamisított dokumentumok mellett utazásaik során más személyek úti okmányait is felhasználták, akiket a politikai rendőrség szintén előzetes letartóztatás alá helyezett.¹⁰⁶⁹ Mindezek alapján megállapítható: a KMP tagjai tevékenységükkel nem csupán a fennálló alkotmányos rendet akarták megdönteni, hanem megvalósították a Csemegi-kódex 391. §-ban szabályozott közokirathamisítás¹⁰⁷⁰ bűntettét is.

A gyanúsítottak az őrizetbe vételt követően azonnal beismerő vallomást tettek. Sallai Imre és Karikás Frigyes elmondása szerint nem önkéntesen, hanem

¹⁰⁵⁹ VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES i. m. 256.; BAKÓ i. m. 326–327.

¹⁰⁶⁰ BALLA i. m. 209.

¹⁰⁶¹ *Az Est*, 1932. július 23. 2.

¹⁰⁶² HETÉNYI i. m.

¹⁰⁶³ KOVÁCS Tamás i. m.

¹⁰⁶⁴ <https://tinyurl.com/2yjccny9>

¹⁰⁶⁵ *Az Est*, 1932. július 23. 2.

¹⁰⁶⁶ *Az Est* és a Népszava értesülései szerint egy detektív vízszelőlőnek, míg egy másik koldusnak adta ki magát, hogy bejusson a kommunisták által fenntartott irodahelyiségbe. *Az Est* uo.

¹⁰⁶⁷ *Népszava*, 1932. július 23. 3.

¹⁰⁶⁸ Uo.

¹⁰⁶⁹ *Az Est*, 1932. július 24. 3.

¹⁰⁷⁰ ANGYAL (1929A) i. m. 25–58.

a moszkvai kommunista vezetés utasítására tértek vissza Magyarországra. Illegális politikai működésük célja a Tanácsköztársaság restaurálására irányult, amit a következőképpen szándékoztak megszervezni: először a bolsevik ideológia népszerűsítése céljából röplapokat készítettek, amiket elsősorban a munkások, a katonák és a rendőrök körében kezdtek el terjesztetni.¹⁰⁷¹ Miután a kommunizmus széles körben elterjedt volna ezekben a társadalmi csoportokban, felhívták volna őket arra, hogy fegyveres támadást intézzenek a magyar állammal szemben.

Az 1930-as évek elején a kommunisták mellett számos szélsőjobboldali csoport is létrejött,¹⁰⁷² amelyek megalakulásáról a mindenkori magyar kormányoknak tudomása volt.¹⁰⁷³ Politikai ideológiájuk és tevékenységük a magyar alkotmányos rend megdöntésére irányult, ami miatt nem rendelkeztek jelentős társadalmi támogatottsággal,¹⁰⁷⁴ működésüket pedig tovább nehezítette, hogy a korszak több hivatalban lévő miniszterelnöke is aggályát fejezte ki a szervezkedésekkel kapcsolatban.¹⁰⁷⁵ Így a politikai rendőrség már a kezdetektől fogva figyelemmel kísérte a nemzetiszocialisták működését, majd az összegyűjtött információkról rendszeresen beszámolt a minisztertanácsnak.¹⁰⁷⁶ Tehát összességében megállapítható, hogy ezek a mozgalmak lényegében a KMP-hez hasonlóan működtek: titkos, államellenes akciókat hajtottak végre egy dikta-

¹⁰⁷¹ A gyanúsítottak beismerő vallomásait Az Est kormánypárti napilap hozta nyilvánosságra, azonban vitatnám ennek a hírnek a valóságtartalmát abból a szempontból, hogy a kommunisták a magyar társadalom mely rétegeit szólították meg a bolsevik ideológia terjesztésének céljából. Gerő Ernőnek egyik 1922-es cikkéből az olvasható, hogy a „forradalmasítás” érdekében elsősorban az üzemekbe, az ott lévő szakszervezetekbe, valamint a Szociáldemokrata Pártba kell a KMP tagjainak beépülni. A katonaságot és a rendőrséget egyszer sem említette meg. PIL-VI-858. fond. *Gerő Ernő iratai-2.* ő. e. 6.

¹⁰⁷² Szélsőjobboldali mozgalmak már az 1920-as években is léteztek, azonban jelentőségük igen csekély volt. E körből kiemelendő az 1928-ban megalapított Nemzeti Szocialista Párt. Ezek a szervezetek lényegében az 1930-as években kezdtek aktívabb közéleti szereplésbe. PAKSY (2009) i. m. 211.; Vö. PAKSY (2013) i. m. 15–68.

¹⁰⁷³ Sombor-Schweinitzer József rendőrségi feljegyzéseiben azon véleményének adott hangot, hogy a belügyminisztérium kezdetben azért „túrta meg” ezen szervezetek megalapítását, mert a magyar társadalom nagyobb „megértéssel” fordult a nemzeti szocializmus irányába, mert a hitleri politika céljai közé tartozott a versailles-i békerendszer felszámolása és a bolsevizmus kiszorítása Európából. Azonban a német expanziós törekvések, majd a két állam közötti „kényszerszövetség” a későbbiekben komoly veszélyt jelentett a magyar állam szuverenitására. Így elmondható, hogy a magyar állam nem szimpatizált a német külpolitikával, és ahogy erre lehetőség nyílt, felszámolták a szélsőjobboldali csoportokat is. KOVÁCS Tamás i. m. 35–36.

¹⁰⁷⁴ MÁTHÉ Áron i. m. 60.

¹⁰⁷⁵ Külön kiemelendő, hogy még Gömbös Gyula és Imrédy Béla is szót emelt a szélsőjobboldali pártok működésével szemben. PAKSA (2013A) i. m. 81.; MÁTHÉ Áron i. m. 60.

¹⁰⁷⁶ BALOGH Attila i. m. 6.

tórikus rendszer kiépítése érdekében, amelyek a hatóságok sikeres fellépései miatt nem értek el számottevő eredményeket.

Az első jelentős¹⁰⁷⁷ politikai csoportot Böszörményi Zoltán újságíró alapította meg 1932 júniusában Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt néven.¹⁰⁷⁸ Programjukban szerepelt többek között a trianoni béke eltörlése, az általános, egyenlő és titkos választójog bevezetése, a háború alatt megszerzett vagyonok elkobzása, a magyar „függetlenség fenntartása.” Az elérendő célokhoz antiszemita fennhang is társult, mert Böszörményi szerint az állampolgár kifejezést a „néptárssal” kellene helyettesíteni, kifejezve, hogy ezt az elnevezést csak a turáni¹⁰⁷⁹ és árja származásúak használhatják. Kikötötte továbbá, hogy minden olyan művészeti hagyományt meg kell szüntetni, ami az „ösi hagyományok” ellen irányul. A törvények pedig csak a magyar emberek érdekeit szolgálhatják, illetve az államfő is csak magyar származású lehet.¹⁰⁸⁰ Politikai propagandájukat a Nemzeti Szocialista című lapban folytatták.¹⁰⁸¹ Radikális programjuk mellett megemlíthető az erőteljes katonai jelleg: a párt számos díszfelvonulást tartott és saját jelképrendszert dolgozott ki, amely a barna ing viselése és a kaszáskereszt szimbólumának a használatában merült ki.¹⁰⁸² Bár Hitler kancellárrá történt kinevezése 1933-ban kedvezett a magyar szélsőjobboldalnak,¹⁰⁸³ a Gömbös-kormány egyáltalán nem szimpatizált a kaszáskeresztes militáns alakulatokkal, így Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter¹⁰⁸⁴ 1932-ben a 115.000/1932-es

¹⁰⁷⁷ Magyarországon először 1922-ben jelent meg szélsőjobboldali mozgalom 1922-ben Országos Szocialista Párt néven. Az 1920-as években a belügyminisztérium több hasonló jellegű szervezkedést tartott számon: ide sorolható az Ungarischer Völkisch-Nationaler Aktionsanschluß, a Magyar Fasiszta Munkások Országos Pártja, a Magyar Fasiszta Párt, a Magyar Munkások Nemzeti Szervezete, a Magyar Munkások Szövetsége, a Fasiszta Liga, a Magyar Munkások Egyesülete, a Munkások és Polgárok „Szociális” Pártja, a Nemzeti Szocialista Párt, és a Magyar Nemzeti Párt, másnéven a „kékingesek.” Az 1930-as években is számos, rövid ideig működő szélsőjobboldali szervezet jött létre. Megemlíthető többek között a Scholcz Vilmos által létrehozott Magyar Horogkeresztesek Pártja, a Cserhalmi Kiss Ernő vezette Nemzeti Szocialisták Országos Pártja, Szüts István alapításában a Független Magyar Szocialista Párt, a Barcsay Árpád megalapította a Nemzeti Szocialista Fascista Pártot, Pászty János szervezte meg a Nemzeti Szocialista Pártot, míg Hehs Aladár bejegyzett pártként hozta létre a Nemzetiszocialista Néppártot. PAKSY (2009) i. m. 211.; TÓTH i. m. 11–12.

¹⁰⁷⁸ PAKSA (2013A) i. m. 61.; KOVÁCS (2009) i. m. 40.; PAKSY (2009) i. m. 213.; TÓTH i. m. 12.

¹⁰⁷⁹ ABLONCZY (2016) i. m.

¹⁰⁸⁰ PAKSA (2013A) i. m. 62–64. Vö. GLATZ–GERGELY–PÖLÖSKEI i. m. 278–286.

¹⁰⁸¹ A lapot a belügyminiszter 1934-ben betiltotta. PAKSA (2013A) i. m. 70.

¹⁰⁸² A párt innen kapta a „kaszáskeresztesek” elnevezést. SZAKÁCS i. m.

¹⁰⁸³ KOVÁCS (2009) i. m. 43.

¹⁰⁸⁴ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 90.

számú B. M. rendeletben betiltotta az egyenruha- és fegyverviselést olyan csoportokkal szemben, amelyek nem voltak pártként bejegyezve. A jogszabály szövege a következő definíciót alkalmazta a nemzetiszocialista csoportokkal szemben: „[...] magukat politikai pártoknak valló oly alakulatok és szervezetek [...], amelyeknek nincsenek kormányhatóságilag láttamozott, illetve jóváhagyott szabályaik...”¹⁰⁸⁵ Megállapítható: a szervezkedést azért nevezték pártnak, mert a résztvevők ily módon akarták a társadalmi támogatottságukat növelni a bejegyzett pártok mellett. Jogi értelemben azonban csupán olyan egyesületi formáról volt szó, amely a hatályos jogszabályok megkerülésével, illegálisan folytatta tevékenységét.¹⁰⁸⁶ A párt vezetője e problémát figyelembe véve igyekezett legitimitációt biztosítani a kaszáskereszteseknek azzal, hogy 1933-ban részt vett egy vidéki időközi választáson, azonban még az induláshoz szükséges ajánlásokat sem tudta összegyűjteni.¹⁰⁸⁷ Politikusi bukását követően Böszörményi egy államellenes bűncselekménnyel igyekezett visszakerülni a köztudatba: 1936-ban egy puccsot szervezett Dévaványán a „nemzeti kaszáskeresztes királyság” kikiáltása érdekében,¹⁰⁸⁸ azonban ez év áprilisában letartóztatták, majd 1937 októberében Ausztriába menekült a büntetés-végrehajtás elől.¹⁰⁸⁹ A Munkáspártot végül a belügyminiszter még ugyanebben az évben betiltotta.¹⁰⁹⁰

¹⁰⁸⁵ PAKSA (2013A) i. m. 69.; *Magyarországi Rendeletek Tára* (1932) i. m. 838–839.; BALOGH Attila i. m. 7.

¹⁰⁸⁶ Ez a hozzáállás a Budaváry László által vezetett „kékingeseknél” is megfigyelhető volt, akik egyesületi formában működtek, mégis következetesen pártnak nevezték saját magukat. Működésüket 1932-ben a belügyminiszter betiltotta, de a tevékenységüket titokban folytatták tovább. A nemzeti szocialisták politikai tömörüléseinek egyesületi formában való kezelése azért volt a kormányzat szempontjából előnyös, mert így jobban tudták ellenőrizni a működésüket. A kabinet részéről alkalmazott jogszabályi háttér egyrészt az 1508/1878. számú B. M. rendelet volt, amely megtiltotta olyan szervezetek bejegyzését, ami az állami rendet veszélyeztette. Emellett a trianoni békeszerződés katonai rendelkezései között foglalt egyes tilalmak és korlátozások végrehajtásáról szóló 1922. évi XI. törvény 6. § (2) bekezdése deklarálta, hogy katonai célokra nem lehet egyesületeket létrehozni. Tekintettel azonban arra, hogy az 1930-as években azonban ezek a jogszabályok nem akadályozták meg a nemzeti szocialista egyesületek létrejöttét, ezért a jogalkotó a fenti szabályozásokat tovább szigorította az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló 1938. évi XVII. törvény megalkotásával, amelynek 1. § tiltott minden olyan szervezethez való csatlakozást, amely engedelmségi kötelezettséget, és azt elfogadót eskütételt írt elő a tagság számára. Azon egyesületek, amik az 1.§-ban meghatározott feltételnek megfeleltek, a jogalkotó a 2. §-ban „tilos egyesületnek” nyilvánította, és lehetővé tette a belügyminiszternek azok felosztatását. BALOGH Attila i. m. 6–8.; BALLA–BENEDEK–BÁCSÓ–ANGELI i. m. 1915–1916.; MOLNÁR i. m. 175–182.

¹⁰⁸⁷ KOVÁCS Tamás i. m. 41.

¹⁰⁸⁸ PAPP i. m.; PAKSY (2009) i. m. 221.

¹⁰⁸⁹ Külföldről 1941-ben tért haza, ekkor kezdte meg büntetésének a letöltését.

¹⁰⁹⁰ PAKSA (2013A) i. m. 71.; KOVÁCS Tamás i. m. 44.

A kaszáskeresztesek megalakulásával egy időben, 1932-ben Meskó Zoltán¹⁰⁹¹ országgyűlési képviselő¹⁰⁹² is pártot alapított Nemzeti Szocialista Földműves- és Munkáspárt (a továbbiakban: NSZFMP) néven, melynek 26 pontos programját¹⁰⁹³ a parlamentben hozta először nyilvánosságra.¹⁰⁹⁴ Az új mozgalomhoz számos olyan jól ismert szélsőjobboldali politikus csatlakozott, mint Pálffy Fidél¹⁰⁹⁵ vagy Festetics Sándor gróf,¹⁰⁹⁶ így az új csoport jelentős vetélytársként lépett fel a közéletben Böszörményi Zoltánnal szemben.¹⁰⁹⁷ Mivel az NSZFMP-nek jelentős anyagi támogatás állt rendelkezésére, lehetősége nyílt egyszerre több sajtóorgánium fenntartására: ezek voltak a Magyar Horogkereszt és a Nemzet Szava című lapok.¹⁰⁹⁸ A kaszáskeresztesekkel egyező módon ez a szervezet is erőteljesen katonai jellegű volt: Barcsay Árpád volt csendőralezredes egy külön „rohamcsapatot” szervezett a csoport számára,¹⁰⁹⁹ amely az „Élgárda” nevet kapta,¹¹⁰⁰ megkülönböztetett jelzésük pedig a nyilaskereszt volt.¹¹⁰¹ Az új szervezkedés sikeresen indult, amit jól mutat az a körülmény, hogy 1933 novemberében megszervezték az első jelentős szélsőjobboldali rendezvényt a Vigadó épületében az első magyar nemzetiszocialista pártkongresszus néven. Az összejövetel eredményeképpen a mozgalom vezetőjeként kijelölték a három

¹⁰⁹¹ UDVARVÖLGYI i. m.

¹⁰⁹² Meskó Zoltán eredetileg az Egységes Párt képviselőjeként került be az országgyűlésbe. A kaszáskeresztesekhez hasonlóan a tagság a szervezkedés vezetőjének a mandátumával igyekezett fenntartani a legitim működés látszatát. HAEFFLER (1931) i. m. 216. vö. Meskó arra alapozta népszerűségét a nemzeti szocialisták között, hogy Hitler audienciára hívta. Az, hogy a találkozóra valóban sor került-e, nem lehet tudni. KOVÁCS Tamás i. m. 43.

¹⁰⁹³ GLATZ–GERGELY–PÖLÖSKEI i. m. 314–319.

¹⁰⁹⁴ PAKSA (2013A) i. m. 73.; PAKSY (2009) i. m. 214.; TÓTH i. m. 13. A programot *Mit akarunk?* címmel a sajtó is leköszölte. A 26 pont lényegében megegyezett Böszörményi politikai elképzeléseivel. PAKSA (2013A) i. m. 79.

¹⁰⁹⁵ PÁLFFY i. m.

¹⁰⁹⁶ PÜSKI (2005) i. m. A fenti három politikus voltak a párt vezetői, ezért Sombor-Schweinitzer Meskó–Festetics–Pálffy-féle pártnak is nevezte a szervezetet. KOVÁCS Tamás i. m. 41.

¹⁰⁹⁷ KOVÁCS Tamás i. m. 44.

¹⁰⁹⁸ PAKSA (2013A) i. m. 80.

¹⁰⁹⁹ Uo. 84. vö. A tagoknak kötelező volt az egyenruha viselése, emellett jellegzetes köszönési módot is kidolgoztak a párton belül. Az egyesületre jellemző volt továbbá a parancsuralmi rendszer és a hierarchikus szervezeti felépítése. MÁTHÉ Áron i. m. 65.

¹¹⁰⁰ MÁTHÉ Áron i. m. 66.; PAKSY (2009) i. m. 218.

¹¹⁰¹ A párt eredetileg a horogkeresztet használta, de a 145.500/1933. számú belügyminiszteri rendelet betiltotta a jelzés használatát. Sombor-Schweinitzer József arról is beszámolt, hogy Gömbös Gyula miniszterelnök kifejezetten arra kérte Meskót, hogy szüntesse be az egyesület működését tekintettel arra, hogy működését kizárólag a hitleri politikára alapozta. PAKSA (2013A) i. m. 80.; *Rendeletek Tára* (1934) i. m. 2330.; MÁTHÉ Áron i. m. 65.; KOVÁCS Tamás i. m. 43.; PAKSY (2009) i. m. 213.

fős „vezérlő tanácsot” Meskó, Festetics és Pálffy személyében.¹¹⁰² A kezdeti együttműködés azonban nem tartott sokáig: Festetics 1934-ben kilépett az NSZFMP-ből és egy saját egyesületet hozott létre, amelyhez csatlakozott a Böszörményi-mozgalomból kivált Nemzeti Szocialista Magyar Dolgozók (a továbbiakban: NSZMD) pártja.¹¹⁰³ A széttagoaltságot tovább mélyítette a Szálasi által vezetett NAP megalakulása 1935-ben. Így összességében elmondható: hiába erősödött meg Hitler expanziós politikája az 1930-as évek második felében, kezdetben mégsem volt képes lényeges befolyást gyakorolni a magyar nemzetiszocialista szervezkedésekre, mert a belföldi szélsőjobboldal rendkívül széttagozott volt. Ez utóbbi körülmény pedig még inkább rontotta az érdemi társadalmi bázis kiépítésének lehetőségét.¹¹⁰⁴ Szálasi a helyzet megoldása érdekében 1936-ban kísérletet tett egy egységes nemzetiszocialista mozgalom létrehozására, ami végül azért vált sikertelenné, mert a többi egyesületi vezető mellett még kezdő politikusnak számított.¹¹⁰⁵ Az ezt követő években azonban mégis a későbbi nemzetvezető egyesítette a szélsőjobboldalt az ellene lefolytatott 1937-es büntetőeljárás miatt, ahol az ítéletábra másodfokon fegyházbüntetést szabott ki rá. Ennek hatására a NAP vezetője rendkívül népszerű politikussá vált a szélsőjobboldalon.¹¹⁰⁶

A pártszakadások 1933-tól szinte folyamatosak voltak: Pálffy és ifj. Balogh István megszervezték az Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Pártot,¹¹⁰⁷ Barcsay Árpád pedig az Egyesült Nemzeti Szocialista Dolgozók

¹¹⁰² PAKSA (2013A) i. m. 82–83.; PAKSY (2009) i. m. 217–218.

¹¹⁰³ Paksy Zoltán és Tóth Tibor a Festetics-féle mozgalmat Magyar Nemzeti Szocialista Pártnak hívta. PAKSA (2013A) i. m. 85.; KOVÁCS Tamás i. m. 44.; PAKSY (2009) i. m. 214., 216.; TÓTH i. m. 13. Meskó Zoltánt 1935-ben még a saját pártjából is kizárták. Ez után belépett a Festetics-féle pártba, onnan pedig 1938-ban zárták ki. PAKSA (2013A) i. m. 99.

¹¹⁰⁴ KOVÁCS Tamás i. m. 46. A Festetics-párt az 1935-ös választásokon két mandátumot szerzett: egyet egyéni választókerületben, a másikat pedig a listára leadott szavazatok alapján. PAKSA (2013A) i. m. 98.; PAKSY (2009) i. m. 220. A fenti kijelentéssel nem ért egyet Paksy Zoltán, akinek meglátása szerint a választójogi törvényben lévő cenzusok lényegesen akadályozták az induló pártok, egyesületek valós társadalmi támogatottságának megállapítását. Emellett Paksy Rudolf álláspontja kifejezetten az volt, hogy az 1930-as évek második felében megerősödtek a nemzetiszocialisták. A szélsőjobboldal 1938-tól kezdődően valóban fokozatosan megerősödött, így Sombor-Schweinitzer József megállapítása legfeljebb a szélsőjobboldali frakciók első egyesülése előtti korszakra tehető. PAKSY (2009) i. m. 220.; PAKSA (2013A) i. m. 102.

¹¹⁰⁵ KOVÁCS Tamás i. m. 47.

¹¹⁰⁶ PAKSA (2013A) i. m. 103–104.; KOVÁCS Tamás i. m. 50–51., 64.; PAKSY (2009) i. m. 230.

¹¹⁰⁷ PAKSY (2009) i. m. 216.; TÓTH i. m. 14.

Pártját.¹¹⁰⁸ Salló Jánoshoz és Rajniss Ferenchez volt köthető a Nemzeti Front létrehozása,¹¹⁰⁹ Szörtsey József a Fajvédő Nemzeti Szocialista Pártot¹¹¹⁰ alapította meg, Endre László a Fajvédő Szocialista Pártot,¹¹¹¹ Szeder János a Magyar Tudományos Fajvédő Egyesületet,¹¹¹² Héjjas István a Magyar Fajvédők Országos Szövetségét¹¹¹³ hozta létre.¹¹¹⁴

A mozgalmak között kialakult széttagoltság először 1937 októberében, a budai Vigadó épületébe összehívott „egyesülési nagy gyűlésen” szűnt meg, ahol a jelen lévő aktivisták deklarálták a nyilas frakciók egyesülését, létrehozva ezzel a Magyar Nemzeti Szocialista Pártot (a továbbiakban: MNSZP),¹¹¹⁵ amelynek székhelyéül az Andrássy út 60. alatt lévő épületet tették meg.¹¹¹⁶ Az új szervezet élére Szálasi Ferencet, Balogh Istvánt és Széchenyi Lajost választották meg.¹¹¹⁷ Az együttműködés azonban nem volt hosszú életű, mivel 1938 februárjában a belügyminisztérium feloszlatta az MNSZP-t, ezzel párhuzamosan pedig Szálasi és további hetvenkét személyt rendőri felügyelet alá helyezték.¹¹¹⁸ Az immáron egyesült szélsőjobboldal azonban néhány hónap alatt ismételen erőre kapott, ugyanis a nemzetvezető letartóztatását követően Hubay Kálmán független képviselő¹¹¹⁹ bejelentette a Nemzeti Szocialista Magyar Párt–Hungarista Mozgalom (továbbiakban: NSZMP–HM) megalakulását.¹¹²⁰ Bár a belügyminiszter ezt az együttműködést is feloszlatta 1939 februárjában,¹¹²¹ Hubay reformokat vezetett be a tagság körében, megalapítva ezzel márciusban azt a Nyilaskeresztes Pártot

¹¹⁰⁸ Paksy Zoltán Barcsay Árpád helyett Pálffy Fidélt és Balogh Istvánt nevezte meg alapítóknak. PAKSY (2009) i. m. 233.

¹¹⁰⁹ A Nemzeti Front is rendelkezett külön katonai alakulattal, amelyet törzsszoztagnak hívtak. MÁTHÉ Áron i. m. 66–67.; PAKSY (2009) i. m. 230.; TÓTH i. m. 14.

¹¹¹⁰ *Az Fajvédő Nemzeti Szocialista Párt kiáltványa, programja és alapszabályai*, sz. n. i. m.

¹¹¹¹ *Az Fajvédő Szocialista Párt szervezeti, gazdaság – ügyviteli és fegyelmi szabályzata*, sz. n. i. m. Erről a párttól Sombor-Schweinitzer József az alapítók közé sorolta Széchenyi Lajost is. KOVÁCS Tamás i. m. 51.; TÓTH i. m. 14.

¹¹¹² *A Magyar Tudományos Fajvédő Egyesület alapszabálya*, sz. n. i. m.

¹¹¹³ *A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének alapszabálya*, sz. n. i. m.

¹¹¹⁴ PAKSA (2013A) i. m. 100–102.

¹¹¹⁵ PAKSA (2013) i. m. 227.; TÓTH i. m. 14.

¹¹¹⁶ KOVÁCS Tamás i. m. 53.; MÁTHÉ Áron i. m. 61.

¹¹¹⁷ PAKSA (2013A) i. m. 112.

¹¹¹⁸ PAKSA (2013) i. m. 227.; TÓTH i. m. 14.

¹¹¹⁹ HAEFFLER (1940) i. m. 201.

¹¹²⁰ GLATZ–GERGELY–PÖLÖSKEI i. m. 424–434.; PAKSA (2013) i. m. 228.; TÓTH i. m. 14.

¹¹²¹ A mozgalom feloszlátásának jogalapja a 101.300/VII.a. B.M. rendelet volt. KOVÁCS Tamás i. m. 74.; PAKSY (2009) i. m. 229.

(a továbbiakban: NYKP),¹¹²² amely az 1939. évi választásokon 29 képviselőt juttatott az országgyűlésbe.¹¹²³

A különböző szervezkedések bemutatása mellett fontos a pártok szervezeti felépítésére is figyelmet szentelni, amelyből világosan kiderül, hogy a nemzetiszocialisták az alkotmányos rend megdöntését készítették titokban elő. Tervük sikerrel járt, hiszen az 1930-as években egy olyan hierarchikus szervezetet építettek ki, amely jelentősen megkönnyítette Szálasi Ferenc 1944-es hatalomátvételét.¹¹²⁴ A hungaristák vezetése¹¹²⁵ a Központi Törzsön keresztül valósult meg, melynek a keretén belül számos „széktartóság” működött. Ez utóbbiak egy-egy meghatározott feladat ellátásáért feleltek: megemlíthető többek között a Nemzetvédelmi Széktartóság, melynek hatáskörébe a közéleti szereplőkkel kapcsolatos információgyűjtés tartozott annak érdekében, hogy a sajtón keresztül politikai támadást intézhessenek a célszemélyekkel szemben. Ilyen jellegű megmozdulást követtek el többek között Imrédy Béla miniszterelnök¹¹²⁶ és Keresztes-Fischer belügyminiszterrel szemben.¹¹²⁷ A nemzetiszocialistáknak kiemelt érdeke volt a politikusokkal kapcsolatos adatgyűjtés, amit alsóbb szinteken is megszerveztek: a „suttogók” olyan sejtek voltak, amelyek a velük ellentétes álláspontot valló olyan személyekről végeztek titkos megfigyeléseket. Az érintettek legtöbbször baloldaliak, zsidók, vagy legitimisták voltak. Összejöveteleiken megbeszélték a fontos közéleti eseményeket, amellyel kapcsolatban utasításokat kaptak a vezetőjüktől. Hasonló tevékenységet láttak el a „tizedek” is annyi különbséggel, hogy az információszerzés mellett ők biztosították a szélsőjobboldali propaganda működését is.¹¹²⁸

Szálasi Ferenc pártvezetőként kiemelten fontos célnak tartotta a „kulcspozíciót betöltött vezetők feltérképezését,” így 1940-ben történt szabadlábba bocsátását¹¹²⁹ követően a párt titkos megfigyelői tevékenysége egy újabb szintet lépett előre, amelynek koordinálásával Gál Csaba párttagot bízta meg.

¹¹²² PAKSY (2009) i. m. uo.; PAKSA (2013) i. m. 229.

¹¹²³ PAKSA (2013A) i. m. 157.; KOVÁCS Tamás i. m. 62.; GLATZ–GERGELY–PÖLÖSKEI i. m. 470–477. Ld. LACZKÓ i. m.

¹¹²⁴ KARSAI (2012) i. m. 269–272.; ROMSICS (2004) i. m. 266.; FARKAS i. m.; NEMESKÜRTY i. m. 334.

¹¹²⁵ Ebben a témakörben kizárólag az egyesült nemzetiszocialista mozgalmakat érdemes megvizsgálni: a hungaristákat és a nyilaskereszteket.

¹¹²⁶ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 91.

¹¹²⁷ MÁTHÉ Áron i. m. 63.

¹¹²⁸ Uo. 62–63.

¹¹²⁹ Az 1940-ben létrejött Molotov-Ribbentrop paktum hatására számos politikai fogoly amnesztiát kapott. Köztük Szálasi Ferenc és Rákosi Mátyás is. KARSAI (2012) i. m. 107.

A feladat a következő volt: a hatalomátvétel sikeres lebonyolítása érdekében Gálnak el kellett végeznie „az ország személyügyi átállítását” oly módon, hogy a köz- és magánintézmények dolgozóiról információkat kellett összegyűjtenie. A rendelkezésre álló adatok alapján ki kellett választania a „kulcsszemélyeket,”¹¹³⁰ akik feltehetően támogatni fogják a későbbiekben a nyilas diktatúrát. A későbbi nemzetvezető utasítása sikeresnek bizonyult, ugyanis Gál közel 760 fős informátori csapatával az összes jelentős bankba, üzembe, közhivatalba és közigazgatási hatóságba beépült, ami közel 80.000 ember felkutatását jelentette. A munkafolyamatot ekként szervezték meg: az érintettekhez kérdőíveket juttattak el, ezt követően pedig egy olyan listát állítottak össze, amely alapján 1944-ben új vezetőket neveztek ki, illetve úgy alakították ki az intézmények személyi állományait, hogy csak a nyilas-szimpatizáns munkavállalókat alkalmazták.¹¹³¹ A nyomozást a párton belül is folytatni kellett a zsidó származású tagok eltávolítása érdekében.¹¹³² Ezen tények alapján látható, hogy bár a két világháború között a nemzetiszocialisták nem tudták az állami és társadalmi rendet megdönteni, ettől függetlenül azonban egy olyan széleskörű adatbázist tudtak összeállítani, amivel Horthy Miklós lemondását követően képesek voltak egy teljesen új államapparátus megszervezésére.¹¹³³ A Nyilaskeresztes Párttal ellentétben ezt a munkát a KMP nem tudta elvégezni.

A nyilas szervezkedések a kezdettől fogva militáris jellegűek voltak, hiszen szinte valamennyi illegális mozgalom saját erőszakszervezettel rendelkezett.¹¹³⁴ Ennek a fajta pártszolgálatnak az elsődleges célja a nyilas puccs elősegítése volt, amit Szalay Pál párttag is megfogalmazott 1939 augusztusában, a nyilaskeresztes ifjúsági szervezet fegyveres gyakorlatán: „Fő célunk a hatalom átvétele. Azért jöttünk össze, hogy előkészüljünk terrorisztikus esetekre is, ahol mi fogjuk ellátni a rendőri szolgálatot, és mi fogjuk végezni az internálásokot is.”¹¹³⁵ A nyilas vezetés azonban nem elégedett meg az önkéntes katonai alakulatokkal, ezért két terrorszervezetet is létrehozott a párton belül. Az

¹¹³⁰ A nyilasoknak rendkívül fontos volt a más nemzetiségű állampolgárok szimpátiájának a megszerzése, így a zsidókon kívül valamennyi etnikumot szívesen fogadták a pártnak. MÁTHÉ Áron i. m. 89.

¹¹³¹ Ezt a fajta személyi tisztogatást nagymértékben segítette a németek által foganatosított letartóztatások is. Uo. 90–91.

¹¹³² Uo. 89.

¹¹³³ Uo. 64.

¹¹³⁴ A katonai alakulatokkal a kommunisták nem rendelkeztek. Ez is egy lényeges különbség a nemzeti szocialistákkal szemben. Uo. 64.

¹¹³⁵ Uo. 66.

elsőt 1938-ban Barcsay alapította Fekete Front (a továbbiakban: FF) néven.¹¹³⁶ Tevékenységi körük a hírszerzéssel is kibővült, a tagok ugyanis számos szociáldemokrata és zsidó szervezetekbe is beépültek információszerzés végett.¹¹³⁷ A terrrorszervezethez számos erőszakos cselekmény volt köthető, amelyek közül az egyik leghíresebb a Dohány utcai zsinagóga elleni merénylet volt 1939 februárjában.¹¹³⁸ A történeti tényállás szerint Jókedvű Miklós, az FF egyik vezetője¹¹³⁹ és Kenyeres József párttag egy, a zsidóság elleni támadás megszervezése végett felhívta Szebényi Győző műszertanoncot, Schenider Márton műszerészt, Gombai Horváth János kifutót és Madaras László villanyszerelőt az izraelita templom elleni bűncselekményben való részvételre. Ezt követően Kenyeres kiképezte Szebényit a kézigránát használatára,¹¹⁴⁰ míg Jókedvű egy Steyr gyártású, hatülékes BL-038-as rendszámú autót bérelt ki,¹¹⁴¹ illetve számos anyagi eszközt gyűjtött össze a bűntett megfelelő kivitelezése érdekében.¹¹⁴² A terv a következő volt: az istentisztelet végén Kenyeres a Dohány utca 1/b. számú bérház tetejéről kettő bombát dob le a hívek közé, míg Szebényi ugyanezen ingatlan bejárata felől egy robbantószert fog a tömegbe elhajtani. Ezzel egy időben a többi résztvevő megfigyeli és biztosítja a helyszínt. A bűncselekmény napján tervüket a megbeszélteknek megfelelően hajtották végre, majd pedig Szebényit bérautó segítségével megszőktették a helyszínről,¹¹⁴³ majd büntársai is elmenekültek és ismeretlen helyre távoztak. A robbanás hatására húsz ember sérült meg,¹¹⁴⁴ ebből négy főt súlyosabb sérülései miatt kórházba szállítottak.¹¹⁴⁵

¹¹³⁶ Uo. 86.

¹¹³⁷ Uo. 87.

¹¹³⁸ Kovács Tamás i. m. 74.; MÁTHÉ Áron i. m. 83.

¹¹³⁹ *Az Est*, 1939. február 22. 2.

¹¹⁴⁰ *Az Est*, 1939. február 18. 6.

¹¹⁴¹ Több heti nyomozást követően az autót a hátulján lévő sérülés alapján sikerült beazonosítani. Bérlési telephelye a Csáky utca 28-as szám alatt volt, tulajdonosa Kálóczy István volt. *Az Est*, 1939. február 22. 1.

¹¹⁴² *Az Est*, 1939. február 19. 7.

¹¹⁴³ A jármű a Dohány és a Wesselényi utca sarkán parkolt. Szebényi Győző még aznap Rákoscsabára utazott, és két napig az unokanővérénél bujkált. *Az Est*, 1939. február 22. 1.; *Az Est*, 1939. február 18. 5.

¹¹⁴⁴ A sajtó kezdetben 13 sérültről számolt be, azonban az ítéletben a bűncselekmény minősítéséből látható, hogy az áldozatok száma 20 fő volt. *Az Est*, 1939. május 13. 4. Az ügyben eljáró vizsgálóbíró, Antalfy Manó végzésében a sértetti kört külön megnevezte: a sérülteket Glöckner Boriska Vera és tizenkilenc társaként nevesítette. BFL VII.1.d.2282/1939. 6.

¹¹⁴⁵ *Az Est*, 1939. február 7. 2. A bűncselekmény elkövetésekor közel 2000 ember tartózkodott a zsinagógában, ebből kb. 30–40 fő pedig a bejárat előtt volt. A bomba azért nem tudott nagyobb károkat okozni, mert igen messziről, 70 méteres távolságból dobták a tömeg közé. Uo. 1–2.

A politikai rendőrség az esetet követően azonnal elkezdte a nyomozást az ügyben, amelyet kezdetben ismeretlen tettesek ellen rendeltek el.¹¹⁴⁶ A vizsgálatot Sombor-Schweinitzer József és Szrubán Dezső rendőrőtanácsosok,¹¹⁴⁷ és Nemes Sándor, a „sérülési csoport” vezetője irányították abból fakadóan, hogy az esetet kezdetben nem minősítették államellenesnek.¹¹⁴⁸ A politikai rendőrség csak az eset kiemelkedő súlyossága miatt segítette a hatóságok munkáját. A rendőrség február 17-én kiadott hivatalos közleménye szerint az FF tagokat egy Pest környéki vendéglőben tartóztatták le, ahol titkos megbeszélést tartottak.¹¹⁴⁹ Jókedvű azonban megszökött a felelősségre vonás elől, ugyanis február 4-én váratlanul eltűnt.¹¹⁵⁰ Az őrizetbe vételt követően Szabéni és társai tagadták a bűncselekmény elkövetését: ő maga is csak annyit állított, hogy azért ment a helyszínre, mert tudta, „[...] valami készül a zsidók ellen.”¹¹⁵¹ A későbbiekben Kenyeres kivételével valamennyien beismerő vallomást tettek, és elismerték, hogy egy titkos szervezet tagjai, amely azért jött létre, hogy terrorcselekményeket kövessen el.¹¹⁵² Erre alapozva a vizsgálóbíró február 22-én a Bp. 141. §-ának 2. pontja és a fiatakorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvény¹¹⁵³ (a továbbiakban: Fb.) 21. §-a alapján fenntartotta a terheltet előzetes letartóztatását és fogházi őrizetét,¹¹⁵⁴ ezért gyanúsítottakat átszállították a Markó utcai ügyészségi fogházba.¹¹⁵⁵ A végzés indokolása szerint Kenyeres Jenő és Szabéni Győző a Csemegi-kódex 278. § és a 65. § szerinti húsz rendbeli gyilkosság¹¹⁵⁶ kísérletének tettesei voltak, míg Gombai Horváth János és Schneider Márton a 69. § 2. pontja szerint minősülő bűnsegédi minőséget fejtették ki.¹¹⁵⁷ Madaras Lászlóval szemben a nyomozó hatóság nem tudott bizonyítékokat felmutatni, így a vizsgálóbíró az előzetes letartóztatást megszüntette vele szemben és elren-

¹¹⁴⁶ *Az Est*, 1939. február 5. 3. Mivel még az elkövetők személyazonossága sem állt a hatóságok rendelkezésére, számos alkalommal olyan személyeket állítottak elő, akik a későbbiekben tisztázták magukat.

¹¹⁴⁷ *Az Est*, 1939. február 7. 1.

¹¹⁴⁸ *Az Est*, 1939. február 8. 3.

¹¹⁴⁹ *Az Est*, 1939. február 18. 5.

¹¹⁵⁰ *Az Est*, 1939. február 19. 7.

¹¹⁵¹ *Az Est*, 1939. február 18. 5.

¹¹⁵² Uo. 6.

¹¹⁵³ DOLESCHALL (1913A) i. m.; DOLESCHALL (1913B) i. m.

¹¹⁵⁴ BFL VII.1.d.2282/1939. 6.

¹¹⁵⁵ *Az Est*, 1939. február 22. 5.

¹¹⁵⁶ ANGYAL (1928) i. m. 13–24.

¹¹⁵⁷ BFL VII.1.d.2282/1939. 6.

delte a szabadlábra helyezését.¹¹⁵⁸ Antalfy Manó vizsgálóbíró zárasként megjegyezte: a nyomozás során nem sikerült kétséget kizáróan bebizonyítani az FF államellenes tevékenységét. Viszont ha ez utóbbi körülmény mégis fennállna, akkor a merényletet az Átv. 2. § (2) bekezdése szerint kellene minősíteni és az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. törvény¹¹⁵⁹ alapján felállított külön bíróság hatáskörébe tartozna az ítélet meghozatala.¹¹⁶⁰ A vád képviselőjére Széchy István ügyészt jelölték ki, aki az iratok áttanulmányozását követően végül politikainak minősítette a bűntényt, majd pedig ennek megfelelően az 1938. évi XVI. törvény 1. §-a¹¹⁶¹ alapján a gyorsított eljárás lefolytatását kezdeményezte.¹¹⁶² A vád egyrendbeli gyilkosság, 19 rendbeli gyilkosság kísérlete, valamint államfelforgatás büntetési alakzata volt.¹¹⁶³

Az FF katonai hatalmának ellensúlyozásaként¹¹⁶⁴ a párt létrehozta a Pártrend- és Pártvédelmi Osztagot (a továbbiakban: PV), ami hasonló módon a nyilas hatalom megszervezésében tevékenykedett.¹¹⁶⁵ Az alakulat sokáig nem rendelkezett névvel, ami a hatóságok megtévesztését szolgálta, így többféle elnevezés is kialakult róla a jelentésekben: ilyen volt többek között a „Magyar Nemzeti Eszmény Szolgálat”, a „Szálasi Vasgyűrűsei”, vagy egyszerűen csak „Gyűrűsök.”¹¹⁶⁶ A tagságot oly módon állították össze, hogy csak a megbízottnak tartott személyeket hívták meg. Megbeszéléseiken kizárólag katonai kiképzéseket tartottak az Andrásy út 60-ban. A politikai rendőrségnek tudomása volt az alakulat működéséről, azonban a tagok tetten érése több okból is komoly nehézségekbe ütközött: egyrészt a résztvevők egymást is megfigyelték,¹¹⁶⁷ másrészt az árulókat a párt halálbüntetéssel fenyegette meg. Egy alkalommal a hatóságok kísérletet tettek a PV felszámolására, a tudomásukra jutott

¹¹⁵⁸ Uo. 7.

¹¹⁵⁹ HEGEDŰS i. m.

¹¹⁶⁰ BFL VII.1.d.2282/1939. 7.

¹¹⁶¹ Az 1. § lehetővé tette, hogy a törvényben nevesített bűncselekmények esetében a törvényszék öttagú tanácsa járjon el. E büntett esetben a tanács elnöke Márton Albert volt. A tárgyalási időszak közel két hétig tartott. *Az Est*, 1939. május 13. 4.

¹¹⁶² *Az Est*, 1939. február 22. 5.

¹¹⁶³ *Az Est*, 1939. május 13. 4.

¹¹⁶⁴ MÁTHÉ Áron i. m. 84.

¹¹⁶⁵ A PV esetében elmondható, hogy egy esetleges nyilas hatalomátvétel esetén állami feladatokat is el kellett volna látnia. Uo. 80., 86., KOVÁCS Tamás i. m. 75.

¹¹⁶⁶ A gyűrű szimbólumot azért használták a PV-vel szemben, mert megalakulásukkor, 1938 júliusában Széchényi egy-egy gyűrűt adott a tagoknak. MÁTHÉ Áron i. m. 81.

¹¹⁶⁷ Uo. 87.

ugyanis, hogy a budai hegyekben tartanak gyakorlatokat. A politikai rendőrség feljegyzései szerint a tagság ekkor már elérte a 600 főt, a helyszínre érkezésükkor azonban csak néhány tucat személyt találtak. A hungaristák hirtelen eltűnésének oka a körületekintő szervezésnek tudható be, ugyanis a pártban „őrszemeket” állítottak fel, valamint motoros és biciklis futárokat bízták meg a katonai akció zavartalanságának biztosítására. Így a hatóságok érkezése előtt a PV-gyakorlatot sikeresen le tudták állítani. A kiképzések mellett a párt egy további fontos célt is el akart érni ezzel a katonai csoporttal: a PV jelenlétével azt igyekeztek elhitetni a fővárosi lakossággal, hogy elérkezett a nyilas hatalomátvétel ideje. Ezért 1938-tól kezdve számos tünetést, utcai atrocitásokat, kézigránátos robbantásokat szerveztek meg és hajtottak végre. Ezen céljukat nem érték el, ugyanis kártékony működésük ellenére Budapesten nem alakult ki polgárháborús hangulat, társadalmi támogatottságuk pedig továbbra is csekély maradt.¹¹⁶⁸ A hungaristák túlkapásaival szemben végül a belügyminiszter a 101.300/1939. számú rendeletével lépett fel, feloszlata ezzel a teljes mozgalmat.¹¹⁶⁹ A belügyminiszter indokolása szerint a szervezkedés megszüntetésének közvetlen oka az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélésekről szóló 1938. évi XVII. törvény¹¹⁷⁰ 1. §-ának megsértése. Az indokolás további része az FF és a PV létrehozását emelte ki jogsértő cselekményként.¹¹⁷¹

A történettudományban mai napig megválaszolatlan az a kérdés, vajon a nemzetiszocialistákat támogatta-e a német kormány „guruló márkával”,¹¹⁷² vagy csak a Szovjetunió működtetett pártfinanszírozási rendszert annak érdekében, hogy a „nemzeti” kommunista pártok államcsinnyel megbuktathassák az európai alkotmányos rendszereket. Erre egyértelmű bizonyítékot nem sikerült találni,¹¹⁷³ az viszont bizonyos, hogy a hungaristáknak voltak összeköttetései az Auslandsorganisation der NSDAP-vel,¹¹⁷⁴ ami a más nemzetiségű „testvérpártok” ügyeivel is foglalkozott.¹¹⁷⁵ A magyar fiókszervezet innen kapta a propaganda-anyagokat, amelyeket közvetlenül a budapesti német követség

¹¹⁶⁸ Uo. 85.

¹¹⁶⁹ Uo. 85–86. Vö. Ablonczy Balázs a Dohány utcai zsinagóga elleni merényletet határozta meg a feloszlítás közvetlen okaként. ABLONCZY (2018) i. m. 210.

¹¹⁷⁰ LEHOTAY (2011) i. m. 69–70.

¹¹⁷¹ MÁTHÉ Áron i. m. 86.

¹¹⁷² KOVÁCS Tamás i. m. 133.; UNGHVÁRY i. m. 73–76.

¹¹⁷³ A bizonyítékok hiányáról már Sombor-Schweinitzer is beszámolt a feljegyzéseiben. KOVÁCS Tamás i. m. 133.; PAKSA (2013A) i. m. 84.

¹¹⁷⁴ A külföldi szervezettel Rothen Ferenc párttag tartotta a kapcsolatot. Kovács Tamás i. m. 131.

¹¹⁷⁵ Uo. 37.

szállított ki a pártközpontba.¹¹⁷⁶ Az NSDAP azokról aktivistákról is gondoskodott, akik egy politikai bűncselekmény elkövetését követően elmenekültek az igazságszolgáltatás elől: az érintettek Ausztriában ingyenes szállást, ellátást, valamint útiköltséget kaptak.¹¹⁷⁷ Emellett számos német cég és náci politikus egyéni adományokkal segítette az egyesült szélsőjobboldalt. E körben megemlíthető többek között a Mercedes Benz gyár, amely 4 autót és 5 írógépet ajándékozott a mozgalomnak, és a német Siemens Művek vezérigazgatója, Oscar Hummel is támogatásáról biztosította a szervezkedést. Emellett a német gyárak következetesen nyilaskeresztes beállítottságú munkavállalókat alkalmaztak, vagy a pártba való belépésre buzdították a többi alkalmazottat.¹¹⁷⁸ A magyar hatóságok által felderített német kapcsolatokról a következő véleményt írta le Sombor-Schweinitzer József: „A tettek elárulják, hogy a német kormány és a magyarországi nyilaskereszt között kialakult kölcsönös szerelem a német gavallér mindenkori érdekei szerint hol lanyhult, hol fellángolt, de teljesen kialudni nem tudott. A viszony jelenleg abban a stádiumban van, hogy a németországi gavallér titokban küldi ajándékait magyarországi szerelmének.”¹¹⁷⁹ Bár a rendőrtanácsos meglátása némi forráskritikával kezelendő, mégis felhívja a figyelmet a német és magyar szélsőjobboldal között fennálló kapcsolatok jelentőségére.¹¹⁸⁰

¹¹⁷⁶ Uo. 132., 39.

¹¹⁷⁷ Uo. 135.

¹¹⁷⁸ Uo. 135.

¹¹⁷⁹ Uo. 136.

¹¹⁸⁰ Sombor-Schweinitzer József eme véleményét már csak azért is érdemes kritika tárgyává tenni, mert 1937-től kezdve Hitler kiemelt figyelmet szentelt a Közép-Európában élő német nemzetiségek egységesítésére, ami alól Magyarország sem vonhatta ki magát. Az első bécsi döntést követően az Imrédy-kormány engedélyezte a Volksbund der Deutschen in Ungarn (a továbbiakban: Volksbund) megalapítását, majd a második bécsi döntés eredményeképpen a magyar állam 1940 augusztusában csatlakozott a bécsi-német népcsoportegyezményhez. Ez utóbbi értelmében a német kisebbség privilegizált helyzetbe került az országon belül: a nemzetközi szerződés korlátlan egyesülési jogot és ahhoz kapcsolódó intézményrendszer kiépítését szavatolta a hazai németeknek, emellett deklarálta a nemzetiszocialista világnézet szabad megvallását is. Magyarország elismerte rájuk nézve a népcsoportelvet, melynek értelmében azt fogadták el németnek, aki annak vallotta magát, és a Volksbund is annak ismert el. Tehát a szervezeten belül megjelent a faji alapú nemzetfogalom, ami által a magyarországi németek elvesztették a szabad identitásválasztás jogát. Az egyezmény értelmében a hazai németeket érintő kérdésekben Berlin közvetlenül a magyar kormánnyal tárgyalt, ami Magyarország szuverenitásának megsértését jelentette. Mivel a Volksbund folyamatos anyagi támogatást kapott a náci Németországtól, nehezen képzelhető el, hogy az NSDAP legalább annyi energiát fektetett bele a magyar szélsőjobboldalba, mint a Szovjetunióba a KMP-be. SPANNENBERGER i. m.; OROSZ (2017) i. m. 52.; OROSZ (2024) i. m. 2–3.; *Magyarországi Rendeletek Tára* (1940) i. m. 3241. vö. VITÁRI i. m.

Az illegális agitáció mellett több radikális politikai csoport tett kísérletet a pártalapításra. Először 1924-ben a már említett MSZDP-n belüli radikális mozgalom próbált önállósodni Vági István vezetésével.¹¹⁸¹ Ennek eredményeképpen a pártvezetés a Vági-csoportot megfosztotta tagságától, akik válaszként megalakították az MSZMP-t 1925. április 14-én.¹¹⁸² Az új politikai csoport programjában követelte a trianoni határok módosítását, sürgette a földreformot, valamint követelte a bérek emelését. Kitértek továbbá a nyolcórás munkaidő és a munkanélküli segélyek problémájára is. Népszerűsítésük céljából hetente egy alkalommal a Hernád utca 23. szám alatt található párthelyiségükben előadásokat tartottak, illetve olyan címmel terjesztettek röpecdulákat, mint Munkás, Előre, Harc, Szikra.¹¹⁸³ Összességében megállapítható, hogy látszatra egy legálisan működő, baloldali pártról volt szó, azonban a politikai rendőrség már 1924 szeptemberétől kezdve figyelemmel kísérte működésüket¹¹⁸⁴ arra alapozva, hogy a tagok valójában illegális kommunista tevékenységet fejtettek ki.¹¹⁸⁵ Végül a hatóságok 1925. június 25-én, a Népszava előtt megtartott illegális tüntetésük ürügyén¹¹⁸⁶ Vágit és társait előzetes letartóztatás alá helyezték az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló büntett gyanúja miatt. A nyomozó hatóságok az ezt követő házkutatások alkalmával jelentős mennyiségű röpiratot foglaltak le, amelyek a fennálló alkotmányos rendszer elleni izgatásokat tartalmazott, emellett fény derült Vági István bécsi, berlini és francia kommunista kapcsolataira is.¹¹⁸⁷ A tárgyi bizonyítékok mellett pedig ő maga így zárta beismerő vallomását: „A párt munkája a kommunizmus kiépítésére irányul. A Szocialista Munkáspárt célja: a munkásokat lépésről-lépésre vezetni a kollektív társadalom kiépítéséig.”¹¹⁸⁸ Az összegyűjtött bizonyítékok alapján 1925. november 10-én került sor Vági perére, aki ellen izgatás miatt emelt vádat az illetékes ügyészség, a bíróság azonban felmentő ítéletet hozott.¹¹⁸⁹

¹¹⁸¹ BFL VII.5.c.8771/1925. 7.; *8 Órai Újság*, 1925. április 8. 5.

¹¹⁸² A párt megalakulásáról a Népszava is beszámolt, amellyel kapcsolatban a szerző a saját véleményét is részletesen kifejtette. *Népszava*, 1925. április 7. 1–2.

¹¹⁸³ BFL VII.5.c.8771/1925. 8., 42.

¹¹⁸⁴ BFL VII.5.c.8771/1925. 751.

¹¹⁸⁵ *Az Est*, 1925. július 1. 9.; *Az Est*, 1925. szeptember 25. 1.

¹¹⁸⁶ BFL VII.5.c.8771/1925. 8., 42., 753., 760.; *Az Est*, 1925. július 1. 9.; *Népszava*, 1925. június 26. 11.

¹¹⁸⁷ *Az Est*, 1925. július 1. 9.

¹¹⁸⁸ BFL VII.5.c.8771/1925. 9.

¹¹⁸⁹ Ennek az eljárásnak további jelentősége, hogy itt hangzott el először az MSZMP és a KMP közötti kapcsolat lehetősége, amire Domonkos Andor ügyvéd a következőképpen reagált: ezt a vétséget nem lehet összefüggésbe hozni a Rákosi-üggyel. *Az Est*, 1925. november 10. 3.

A vád az 1926-os Rákosi – Vági-perben még nem tudta bebizonyítani az MSZMP és a KMP közötti együttműködést,¹¹⁹⁰ azonban az 1927-ben leleplezett Szántó-féle szervezkedéssel összefüggésben az ügyészség már perdöntő bizonyítékokat mutatott be annak alátámasztására, hogy a Vági-párt lényegében az illegális bolsevik mozgalmak leplezése érdekében „fedőszervezetként” működött.¹¹⁹¹ Szántó Zoltán ugyanis 1926 novemberében belépett az MSZMP-be, ahol személyes kapcsolatot alakított ki a párt vezetőjével. Még ugyanebben a hónapban a kommunizmussal szimpatizáló párttagok¹¹⁹² egy titkos találkozót szerveztek, ahol Révai, Szántó és Vági is megjelentek. Ennek keretén belül a résztvevők között létrejött egy megállapodás, mely szerint Vági István a bolsevizmus terjesztésére fog törekedni az MSZMP-n belül. Emellett a párt vezetője ígéretet tett arra, hogy csak azok a politikusok tölthetnek be vezető tisztséget a párton belül, akik kommunistának vallják magukat. A szervezet tagjainak letartóztatását követően Vági beismerő vallomásában elismerte:¹¹⁹³ e megbeszélést követően valóban illegális politikai tevékenységet folytatott. Az összeesküvés ezen résztvevői még két alkalommal találkoztak egymással: a következő megbeszélésre 1926 decemberében került sor, melynek eredményeképpen az MSZMP vezetőjét beválasztották a KMP központi bizottságába, illetve bejelentették a KIMSZ csatlakozását a mozgalomhoz.¹¹⁹⁴ Az utolsó találkozók alkalmával döntést hoztak egy MSZDP-n belüli szélsőbaloldali ellenzék létrehozásáról. Ezért a legalitás fenntartása érdekében az MSZMP egy hivatalos megkeresést intézett az MSZDP felé egy „egységes és közös front” létrehozása érdekében, amelyre végül nem került sor. Vági István tevékenységéért ötmillió korona fizetést kapott Moszkvából.¹¹⁹⁵

Szálasi Ferenc is kezdetben a hatályos jogszabályok tiszteletben tartásával igyekezett megváltoztatni a magyar alkotmányos rendet. A későbbi nemzetvezető 1935 márciusában alapította meg saját pártját, a NAP-ot, amellyel kapcsolatban betartotta a hatályos jogszabályokat, mert ez év májusában előzetes bejelentést tett a belügyminisztériumnak, illetve bemutatta a politikai mozgalom

¹¹⁹⁰ DRÓCSA (2019A) i. m. 96.; BFL VII.5.c.8771/1925. 564.

¹¹⁹¹ *Népszava*, 1927. március 1. 5.

¹¹⁹² A találkozót Poll Sándor vagy Rubin Ede párttagok szervezték meg. BFL VII.5.c.5506/1927. 222.

¹¹⁹³ *Az Est*, 1927. március 4. 5.; *Népszava*, 1927. március 4. 6.

¹¹⁹⁴ Ezen a találkozón Vági, Szántó, Révai, Poll, Mózes Viktor és Löwy Sándor vettek részt. BFL VII.5.c.5506/1927. 222.

¹¹⁹⁵ Uo. 223.

célkitűzéseire vonatkozó dokumentumot, amely *Cél és Követelések*¹¹⁹⁶ címmel jelent meg.¹¹⁹⁷ Programjában olyan elképzeléseket fogalmazott meg, mint a törvényi alkotmány megváltoztatása,¹¹⁹⁸ az országgyűlés és a végrehajtó hatalmi szervek felszámolása, átmeneti jelleggel kiépített parancsuralmi rendszer,¹¹⁹⁹ valamint a zsidóság „jogi, gazdasági, társadalmi helyzetének megbontása és új keretekbe illesztése.”¹²⁰⁰ Látható tehát: a mozgalom alapítója a legalitást csak addig tartotta tiszteletben, ameddig a párt bejegyzésre került, utána azonban nyíltan erőszakot hirdetett az állami és társadalmi renddel szemben.¹²⁰¹

A politikai csoport működéséről elmondható a fegyelem, a tagoknak a belépéskor esküt kellett tenniük,¹²⁰² amelynek hatására a párt által kitűzött célokat nem kérdőjelezhatték meg, vezetőjük utasításait pedig kötelező volt végrehajtaniuk.¹²⁰³ A fővárosi központon kívül több vidéki fióktelepet hoztak létre,¹²⁰⁴ amelyek állandó összeköttetésben voltak Szálasival, mivel kizárólag az ő iránymutatása szerint folytathatták tevékenységüket.¹²⁰⁵ A vezető lényegében teljhatalmat gyakorolt a párton belül.¹²⁰⁶

¹¹⁹⁶ SZÁLASI (1935) i. m.; GEDE i. m. 83–98.

¹¹⁹⁷ Ez a későbbi elsőfokú tárgyalás során benyújtott bizonyítékokból is világosan kiderült, hogy a párt működése mindvégig nyilvános volt, így a hatóságok is figyelemmel kísérhették. Erről maga a belügyminiszter adott tájékoztatást a bizonyítási eljárás során. BFL VII.5.c.5042/1937. 23.; *Az Est*, 1937. november 30. 3.; *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 4.

¹¹⁹⁸ *Cél és Követelések* II. Cikkely, 6., 8. pont. GEDE i. m. 90.

¹¹⁹⁹ Ezt az álláspontot az ítéletábra állapította meg Szálasinak a Magyar állam felépítésének terve, a *Cél és Követelések*, a *Kivonat* a „Nemzet Akaratának Pártja” mozgalmi harcutasításából című munkái, valamint 1. számú röpiratának 1/a. pontja alapján, amelyben a parlamentet „népcsalásnak” minősítette. BFL VII.5.c.5042/1937. 23–24. Vö. *Az Est*, 1937. október 5. 1.; *Új Magyar Munkás*, 1937. március 15. 5.

¹²⁰⁰ *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 5.; *Cél és Követelések* IV. Cikkely, 22–23. pont. GEDE i. m. 93.

¹²⁰¹ Röviden érdemes megjegyezni, hogy az 1930-as évek második felében létrejöttek olyan szélsőjobboldali pártok, amelyek tiszteletben tartották a magyar alkotmányos rendszert, és nem akarták puccs-csal átvenni a hatalmat. Ilyen volt 1938–1944 között a Meizler Károly által vezetett Keresztény Nemzeti Szocialista Front, valamint az Imrédy Béla által alapított Magyar Megújulás Pártja. Ez utóbbi a nemzeti szocialistákhoz hasonlóan nem párt, hanem mozgalom volt. PAKSY (2009) i. m. 235.

¹²⁰² *Az Est*, 1937. október 5. 1.

¹²⁰³ BFL VII.5.c.5042/1937. 26.

¹²⁰⁴ Szálasi Ferenc ezzel kapcsolatban azt a kijelentést tette, hogy főleg Nyugat-Magyarországon törekedett vidéki központokat létrehozni, mert ott nagyobb teret hódított a nemzeti szocializmus.

¹²⁰⁵ BFL VII.5.c.5042/1937. 5.

¹²⁰⁶ Ezt bizonyítja a törvényszéki ítélet indokolásának azon része, mely szerint „a pártszabályok értelmében a párttagok tőle [Szálasitól] való függősége korlátlan volt.” *Képes György ma-*

1937 márciusában Szálasi Ferenc Kivonat a „Nemzet Akaratának Pártja” mozgalmi harcutasításából¹²⁰⁷ címmel egy röpiratot jelentetett meg, amelynek 5. §-a szerint a fennálló alkotmányos berendezkedést forradalom útján lehet megváltoztatni.¹²⁰⁸ Ezért harcot hirdetett a parlament és egyéb alkotmányos szervek ellen, bevezette a pártjában a „vasfegyelmet” és a más ideológiák mentén működő politikai szerveződésektől való elhatárolódást.¹²⁰⁹ Az írás megjelenését követően a pártvezetőt 1937. április 17-én az Átv. 1. §-a szerinti államfelforgatás büntettének gyanúja miatt előzetes letartóztatás alá helyezték, azonban nem sokkal később – április 27-én – szabadon bocsátották,¹²¹⁰ de a belügyminisztérium betiltotta a párt működését.¹²¹¹ Ez év májusában az ügyészség államfelforgatás minősített esete és politikai lázítás miatt vádat is emelt.¹²¹² A tényállásszerűség megvalósulását a vádhatóság a következő írásbeli kijelentések nyomán állapította meg. A Cél és Követelések című programjában kifejtette, hogy a jelenlegi magyar állam már nem képes a fennálló problémákkal megküzdeni, ezért a „Ösföldet” új alapokra kell helyezni. Az általa kitalált új alkotmány szerint a hatalmat a nádor, az államtanács és az alkotmánybíróság gyakorolná.¹²¹³ Elméletében az országot csak egy „vezetőpolitikus” irányíthat-

---

gángyűjteménye. Elsőfokú ítélet, 5.

¹²⁰⁷ Az írás az Új Magyar Munkás 1/1-es számának mellékleteként jelent meg, ami miatt 1937 tavaszán sajtóper indítottak Szálasi ellen. *Új Magyar Munkás*, 1937. március 15. 5–6.; DRÓCSA (2022) i. m. 37–40.

¹²⁰⁸ A röpirat pontosan így fogalmazott: „Szabad csatamezőn az életben akarjuk és fogjuk a magyarság ellenségeit csatára kényszeríteni és velük véglegesen leszámolni. Mi a hatalom teljes birtokosai és nem részesei akarunk lenni. [...] A mozgalmunk nem pártot szervez, hanem a hatalom teljes átvételét tűzte ki célul.” *Új Magyar Munkás*, 1937. március 15. 5–6.

¹²⁰⁹ *Képes György magángyűjteménye.* Vádirat, 5.; *Az Est*, 1937. október 5. 1.; *Új Magyar Munkás*, 1937. március 15. 5–6.

¹²¹⁰ *Az Est*, 1937. november 30. 3.; *Képes György magángyűjteménye.* Vádirat, 1.

¹²¹¹ A párt betiltására nem a fent ismertetett politikai per, hanem a Magyar Munkás, Eszmetárs! című írása miatt indított sajtóper miatt került sor. DRÓCSA (2022) i. m. 33.

¹²¹² *Képes György magángyűjteménye.* Vádirat, 9.

¹²¹³ Az általa vizionált új állam berendezkedése a következő volt: az új alkotmányos rend jogalapja a népfelség elve, ahol az országot egy személyben vezető nádornak esküt kellett tennie. Az államfőt 10 éves időtartamra választották, hivatali ideje alatt teljhatalommal rendelkezett. Tevékenységének felügyeletét az alkotmánybíróság látta el. Az új államformát utólagos népszavazással szándékozott megerősíteni, amit elképzelése szerint a későbbiekben a külföldi országok is támogatni fognak. A NAP vezetésével létrejött új Magyarország a Hungária Egyesült Földek nevet kapta meg, ami alatt a pártvezető az Adriától a Kárpátokig tartó területet értette. A NAP választási vereségeit követően Szálasi módosított a pártprogramon: a nádor megválasztása helyett kizárólag Horthy Miklós kormányzó kinevezését tekintette legitimáló erőnek. PAKSA (2013) i. m. 32–33., 42.; GEDE i. m. 91.

ja,¹²¹⁴ emellett az államot egy iparos „parasztállammá” kellene átalakítani.¹²¹⁵ Írását a következő kijelentéssel zárta: „Inkább hős egy pillanatig, mint rabszolga egy életen át!”¹²¹⁶ Az 1935 szeptemberében megjelent 3. számú röpiratában felvázolta, miképpen rendezné az általa „gazdaadósságnak” titulált hiteleket,¹²¹⁷ ez év novemberében pedig a 4. számú röpiratában a „zsidókérdésről” értekezett, amit meglátása szerint azért kellett megoldani, mert az ország és a kormány a zsidók kezében van.¹²¹⁸ A következő évben, 1936 márciusában közzétett 5. számú röpiratában¹²¹⁹ azt állította, hogy a NAP a magyarság szabadságharcát vívja „[...] Trianon, a zsidóság és a nemzetromboló államrendszer hármasszarnoksága ellen,” amelynek ellenszere a parancsuralmi rendszer és egy új alkotmány. Az 1. és a 2. számú körlevelében nyíltan értekezett a párt céljáról, ami nem volt más, mint a hatalom átvétele.¹²²⁰ Ezt a gondolatmenetet folytatva 1937 februárjában felszólította a munkásokat a NAP harcában való részvételre, ugyanis szerinte „[...] a magyarság most már nem kér, hanem el fogja venni azt, ami őt megilleti [...]”¹²²¹

A gyanúsított a letartóztatását követően beismerő vallomást tett, bűnösségét azonban tagadta. Elismerte, hogy a pártot saját politikai céljainak elérése érdekében hozta létre, ő határozta meg annak irányvonalát és a sajtótermékeknek is ő a kizárólagos szerzője. Védekezésében előadta: egyrészt betartotta a hatályos jogszabályokat, másrészt párttársaitól csak a „katonai erények gyakorlását” igyekezett elérni, nem akart fegyveres felkelést szítani. A NAP vidéki fióktelepeit a választókerületekhez igazodva alakította ki, mert el akart indulni a választásokon, és így akarta a társadalom szimpátiáját kivívni.¹²²²

Szálasi magyarázatával szemben azonban az ügyészség teljesen más álláspontra helyezkedett: érvelése szerint a szélsőjobboldali mozgalom céljai alapján egyértelműen érzékelhető a párt erőszakos jellege, mert a terhelt programjában nem egy alkotmányos „fejlődési irányt” vázolt fel, hanem „ugrásszerűen” meg

¹²¹⁴ PAKSA (2013) i. m. 32.; GEDE i. m. 85.

¹²¹⁵ PAKSA (2013) i. m. 33.

¹²¹⁶ Cél és Követelések, Végszózat. SZÁLASI (1935) i. m. 16.; PAKSA (2013) i. m. 35.; *Képes György magángyűjteménye*. Vádirat, 3–4.

¹²¹⁷ A parasztokat terhelő adóterhek kérdését Szálasi az 1935 júliusában kiadott 1. számú röpiratában kezdte el kifejteni, a 3. számú röpirat ennek a folytatása volt. BFL VII.5.c.5042/1937. 25.

¹²¹⁸ Uo. 24.

¹²¹⁹ Uo. 26.

¹²²⁰ *Képes György magángyűjteménye*. Vádirat, 4.; BFL VII.5.c.5042/1937. 26.

¹²²¹ *Képes György magángyűjteménye*. Vádirat, 5.

¹²²² Uo. 6.

akarta változtatni a magyar államot. Ez utóbbi azonban csak forradalom útján érhető el.¹²²³ Tehát a NAP vezetője lényegében egy olyan szervezkedést hozott létre, melynek célja a hatalom teljes átvétele oly módon, hogy hadat üzent a fennálló alkotmányos tényezőknek.¹²²⁴ A vádhatóság irrelevánsnak minősítette Szálasinak a népszavazásra vonatkozó tézisét, ugyanis az csupán az általa kiharcolt változások utólagos megerősítésére szolgált volna. A mozgalom legális jellegét pedig csak „taktikai” eszköznek értékelték, hiszen a gyanúsított tisztában volt az illegális mozgalmak rendőrségi megfigyeléséről. Vagyis a jogszabályok betartásával lényegében egy olyan fedőszervezetet hozott létre, amely mögött valójában államellenes tevékenységet folytathatott. Kifogásként értékelték továbbá a vidéki szervezetek választókerületi beosztását, és azt, hogy a NAP a „nemzet szent nevében és javára” jött létre. Nem fogadták el Szálasin azon védekezését sem, mely szerint nem rendelkezik fegyverrel, és nem akart fegyveres felkelést kirobbantani.¹²²⁵

A hatóságok a NAP tagjaival szemben nem kezdeményeztek büntetőeljárást,¹²²⁶ tekintettel arra, hogy a gyanúsított teljes kontroll alatt tartotta a pártot, így minden tevékenysége az ő előzetes utasításához volt köthető. Ezzel kapcsolatban azonban a Népszava szociáldemokrata napilapban megjelent cikkben keményen kritizálták az ügyészség döntését: szerintük ugyanis az, hogy csak Szálasin Ferencsel szemben indult meg a büntetőeljárás, az nem akadályozza a többi párttagot politikai tevékenységük folytatására.¹²²⁷

Figyelembe véve az államfelforgatási perek magas számát a két világháború között, valamint a bizonyítékok alapján rekonstruált történeti tényállásokat, a Kúria a bírói gyakorlat egységesítése érdekében számos jogegységi döntésében vizsgálat tárgyává tette a szervezkedés fogalmát. Ilyennek minősült többek között a tüntetések és sztrájkok megszervezése, röpiratok megfogalmazása és szétszórása,¹²²⁸ a résztvevők számának gyarapítása,¹²²⁹ vagy futárszolgálat utasítás szerinti elvégzése.¹²³⁰

¹²²³ Uo. 7.

¹²²⁴ *Az Est*, 1937. november 30. 3.

¹²²⁵ *Képes György magángyűjteménye*. Vádirat, 8.

¹²²⁶ A többi párttaggal szemben a büntetőeljárást az 46382/1937. számú ügyészi határozat szüntette meg. *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 12., 17.

¹²²⁷ *Népszava*, 1937. október 5. 5.

¹²²⁸ A 2214/1931. számú és az 5445/1931. számú döntések. LENGYEL (1933) i. m. 33.

¹²²⁹ A 6403/1931. számú és 2519/1932. számú döntések. LENGYEL (1933) i. m. 60.; 86.

¹²³⁰ 5725/1933. számú döntés. LENGYEL (1935) i. m. 40.

3.2. Az elkövetési magatartások és azok elhatárolása

A jogalkotó az államfelforgatás törvényi tényállásának szövegezésekor alapvetően a királlysértési törvény és a néptörvény 3. §-ában meghatározott fokozatos rendszert követte annak érdekében, hogy az 1–2. §-t megvalósító valamennyi terheltet – a politikai csoporton belül betöltött szerepétől függetlenül – büntetőeljárás alá lehessen vonni. Ennek megfelelően az Átv. 1. §-a négy elkövetési magatartást foglalt magában: a politikai szervezet kezdeményezését, vezetését, az abban való tevékeny részvételt, illetve annak előmozdítását.¹²³¹ Megállapítható azonban egy jelentős eltérés a korábbi jogszabályokhoz képest: a két világháború közötti rendtörvényben ugyanis a büntetőjogi felelősséget megalapozó magatartások némiképpen módosultak, mert a korábbi törvényi tényállásokban jelen lévő szervezkedés helyett az előmozdítás került be a végleges szövegbe. A módosítás jelentősége, hogy az Átv.-ben került sor a bűncselekmény súlyossága szerinti differenciálásra.¹²³² Vagyis az 1. § (1) bekezdés az államfelforgatás kezdeményezését vagy vezetését büntettként, míg a (2) bekezdésben lévő tevékeny részvételt és előmozdítást vétségként határozta meg. Emellett a rendtörvény – figyelembe véve a deliktum kiemelkedő súlyosságát – valamennyi elkövetőt önálló tettesként határozta meg,¹²³³ vagyis társtettség helyett többes tettség jött létre.¹²³⁴

A törvényszék gyakorlata szerint azokat a tetteseket, akik valamilyen irányító tevékenységet fejtettek ki az eljárás alapjául szolgáló politikai szervezetben, a bírói tanács általában az Átv. 2. §-ban szabályozott minősített eset fennállását állapította meg. Ettől függetlenül születtek olyan bírói ítéletek is, ahol a kezdeményezőkkel vagy a vezetőkkel szemben az államfelforgatás alapesetének elkövetése miatt mondták ki a bűnösséget. Megemlíthető többek között a Stromfeld és társai ellen lefolytatott büntetőeljárás, ahol az ügyészség a vádiratában indítványozta Csrepka János büntetőjogi felelősségének megállapítását a KMP vezető pozíciójának betöltése miatt.¹²³⁵ A törvényszék 1923. november 12-én hozott ítéletében¹²³⁶ elfogadta a vádiratban foglaltakat, így kizárólag vele

¹²³¹ FINKEY (1923) i. m. 182.; ANGYAL (1929) i. m. 31.

¹²³² A korábbi fejezetekben olvasható volt, hogy a Kms. törvényi tényállásai kizárólag vétségeket szabályozott, míg a néptörvényben lévő bűncselekmények kivétel nélkül büntetteknek minősültek. Ez a következtetés a jogszabályok büntetési rendszerén keresztül vonható le.

¹²³³ ANGYAL (1929) i. m. 39.

¹²³⁴ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 328.

¹²³⁵ BFL VII.5.c.4174/1923. 182.

¹²³⁶ A tanács elnöke Fayl Ivor volt, aki a népbiztosok perének egyik bírója is volt. *Népszava*, 1923. október 4. 7.; *Az Est*, 1923. november 7. 4.

szemben állapította meg a rendtörvény 1. § (1) bekezdés szerinti államfelforgatás büntetési alakzatát,¹²³⁷ míg a többi terhelt bűnösségét csak a vétségi alakzat elkövetésének gyanúja miatt vizsgálta.¹²³⁸ A bíróság az ítélet indokolásában hosszasan kifejtette, milyen érvek mentén minősítette a tettesek által megvalósított elkövetési magatartásokat. Álláspontjuk szerint Csrepka azért volt a szervezkedés vezetőjének tekinthető, mert politikai tevékenysége során a bécsi emigráns kommunisták utasítása alapján járt el, valamint beismerő vallomása szerint Kertész Mór és Ónody Ignác letartóztatását követően ő lett a párt új irányítója. Így feladatkörébe tartozott a propagandalapok terjesztése, az intézőbizottsággal való kapcsolattartás, valamint a végrehajtó bizottságban való részvétel.¹²³⁹ Néhány évvel később, 1926-ban a Rákosi–Vági-perben Őri Károlyt, Gögös Ignácot,¹²⁴⁰ valamint Hámán Katót¹²⁴¹ bűnösnek találták államfelforgatás alapesete miatt.¹²⁴² A tényállásszerűséget azzal valósították meg, hogy 1923-ban egy kommunista sejtet hoztak létre az MSZDP keretein belül.¹²⁴³ Ugyanezt az ítéletet hozták meg Vági Istvánnal szemben is 1927-ben: a bíróság azért állapította meg bűnösségét az Átv. 1. § (1) bekezdés alapján, mert a pártvezető lehetővé tette, hogy az MSZMP-ben az újjászervezett KMP tagjai elkezdjék népszerűsíteni a kommunista ideológiát. A törvényszék ezt a cselekményt a vezetői pozícióba sorolta.¹²⁴⁴ A biatorbágyi merényletet követően megszervezett párton belül az ügyészség vezetőként minősítette Fürst Sándort és Sallai Imrét,¹²⁴⁵ akik a stáriális eljárás alatt tagadták a szervezkedés keretein belül betöltött kiemelkedő szerepüket, védekezésük szerint ugyanis kizárólag adminisztrációs és technikai feladatokat láttak el, az elkészített röpcédulák tartalmát pedig külföldön fogalmazták meg.¹²⁴⁶ Érvelésüket a bíróság nem fogadta el.¹²⁴⁷

A törvényszék számos ítélet indokolásában kifejtette, hogy milyen tényezők alapján minősítette az elkövetési magatartásokat. A Gerő és társai ellen lefoly-

¹²³⁷ *Az Est*, 1923. november 13. 11.; *Népszava*, 1923. november 13. 4.

¹²³⁸ BFL VII.5.c.4174/1923. 270–272.

¹²³⁹ Uo. 288. Vö. Csrepka kiemelkedő pozíciója miatt a bíróság ezt az ügyet Csrepka János és társai ellen indított büntetőeljárásnak nevezte el, Stromfeld Aurél nevét nem is emelték ki. Uo. 270.

¹²⁴⁰ BFL VII.5.c.8771/1925. 517.

¹²⁴¹ Uo. 518.

¹²⁴² *Az Est*, 1926. augusztus 5. 1.

¹²⁴³ BFL VII.5.c.8771/1925. 137.

¹²⁴⁴ BFL VII.5.c.5506/1927. 6.

¹²⁴⁵ *Az Est*, 1932. július 29. 2.

¹²⁴⁶ *Az Est*, 1932. július 30. 3.

¹²⁴⁷ BFL VII.18.d.03/0363/1932. 8.

tatott perben például a szervezkedés kezdeményezését határolta el a vezetéstől arra alapozva, hogy ez utóbbi magatartás egy már kialakult mozgalmat feltételez. Emellett a tárgyalás során bemutatott bizonyítékok nem támasztották alá a csoport korábbi létezését, amit a tettesek tevékenységükkel csak tovább „fokoztak” volna.¹²⁴⁸ Vagyis az elítéltek például a röpiratok előállításával és terjesztésével, a bécsi kommunistákkal való kapcsolattartással megalapozták¹²⁴⁹ a bolsevik illegális tevékenységet, de feltehetően a szervezatlenség miatt nem lehetett megállapítani a vezetők kilétét.¹²⁵⁰ Ehhez kapcsolódóan a Rákosi – Vági-perben hozott elsőfokú ítélet indokolásában a bíróság kifejtette: az irányítás, a tagok toborzása kimerítette a szervezkedés vezetésének tényállási elemeit.¹²⁵¹ A Szántó-per ítéletében is számos olyan cselekményt nevesített a törvényszék, ami megvalósította a vezetői kategóriát: ilyen volt a tagság vállalása a Központi Bizottságban, a párt pénzügyeinek kezelése, a bécsi titkárképző tanfolyamon való részvétel.¹²⁵² A későbbiekben azonban olyan ítéleteket is hoztak, amikor a vádlottal szemben a kezdeményezést és a vezetést egyszerre állapították meg.¹²⁵³

A joggyakorlat egységesítése érdekében a Kúria az 1930-as években számos jogegységi döntésében elhatárolta egymástól a két fogalmat. Meglátásuk szerint ugyanis e két elkövetési magatartás alapvető rendeltetése „[...] a jogellenes felforgatás vagy megsemmisítés céljának megvalósításához szükséges személyi vagy tárgyi feltételek [...]” létrehozása volt. A legmagasabb bírói fórum szerint a különbség abban keresendő, hogy a kezdeményező az, aki megindította a mozgalmat. Ebben az esetben a deliktum akkor is megvalósult, ha az végül nem vált sikeressé, tehát a megalapítani szándékozott politikai mozgalom vagy szervezkedés végül nem jött létre. Vezető ezzel szemben az lehetett, aki irányt mutatott a mozgalom számára.¹²⁵⁴ Ez utóbbi meghatározást kiegészítve megemlíthető az 1932. június 21-én elfogadott, 2519/1932. számú döntés, amely több bűncselekmény kapcsán fogalmazta meg a vezető definícióját. Eszerint, aki a kommunista központi bizottságtól pénzt vett át és azt a szervezkedés költség-

¹²⁴⁸ BFL VII.5.c.15845/1922. 497.

¹²⁴⁹ Uo. 496.

¹²⁵⁰ Uo. 498.

¹²⁵¹ BFL VII.5.c.8771/1925. 534.

¹²⁵² BFL VII.5.c.5506/1927. 8.

¹²⁵³ BFL VII.5.c.0398/1931. 196. A Sallai-Fürst perben az ügyészség Karikás György és Kilián Frigyes tevékenységét kezdeményezőként és vezetőként is azonosította. Az utóbbi két gyanúsított esetében a vádhatóság indokolása szerint azzal látták az elkövetési magatartást megvalósítottnak, hogy Budapesten és számos külföldi városban több alkalommal is kísérletet tett a KMP ismételt megszervezésére. BFL VII.18.d.03/0363/1931. 20.

¹²⁵⁴ 2214/1931. számú döntés. LENGYEL (1933) i. m. 33.

geinek megtérítésére fordította, kommunista lapokat, röpiratokat szerkesztett, majd azokat továbbította, a szervezkedés vezetőjének minősült. Hasonló megítélés alá esett az az elkövető, aki országos kiterjedésű mozgalmak esetén egy nagyobb városban működő fióktelep irányításában vett részt, illetve minden olyan tevékenység, amely a mozgalom résztvevőinek a számát gyarapította. Ez utóbbi kategóriába tartozott az, aki vidéken elkezdte a kommunista sejtek megszervezését, az agitátorképző tanfolyamra résztvevőket toborzott, vagy politikai agitációt folytatott.¹²⁵⁵ Egy másik esetben is azonos következtetésre jutott a Kúria azon vádlott tekintetében, aki a bécsi kommunista párt megbízásából Budapestre jött egy tüntetés megszervezése végett, röpiratokat fogalmazott és gondoskodott azok sokszorosításáról.¹²⁵⁶

Angyal Pál meghatározása szerint a tevékeny részvétel „[...] a mozgalomban vagy szervezkedésben való oly közreműködés, mely egyfelől nem minősül vezetésnek vagy kezdeményezésnek, másfelől nem vonható az előmozdítás fogalmi körébe.” Tehát ez az elkövetési magatartás kizárólag a többi büntetendő cselekményhez képest vált definiálhatóvá. Ennek oka, hogy az 1. § (2) bekezdésben szabályozott vétségek kizárólag akkor váltak megvalósíthatóvá, ha már létezett egy, a rendtörvény hatálya alá tartozó szervezkedés.

A kezdeményezés és a tevékeny részvétel elhatárolása a következőképpen vázolható fel: abban az esetben, ha a terhelt agitációs tevékenységet szervezett, akkor az államfelforgatás büntettét kezdeményezőként követte el. Viszont ha olyan elkövetőről volt szó, aki harmadik személy által létrehozott szervezethez csatlakozott, majd pedig ennek keretén belül fejtett ki államellenes cselekményeket, akkor egyszerű részvétel valósult meg.¹²⁵⁷ Elképzelhetőek voltak még olyan esetek, amikor a mozgalom vagy szervezkedés kezdeményezője a propaganda működtetésében is tevékenyen részt vett. Ez esetben konzumpció jött létre, hiszen a súlyosabb büntett magába foglalta az enyhébb tényállást.¹²⁵⁸

A Kúria jogegységi döntésében a vezető és a tevékeny résztvevő elhatárolásával foglalkozott, amelyben a következőket állapította meg: az a tettes, aki röpiratokat sokszorosított a szervezkedés népszerűsítése érdekében, tevékeny résztvevőként felelt,¹²⁵⁹ míg aki megfogalmazta a propaganda alapjául szol-

¹²⁵⁵ BFL VII.5.c.5506/1927. 9–10.

¹²⁵⁶ 5445/1931. számú döntés. LENGYEL (1933) i. m. 33.

¹²⁵⁷ ANGYAL (1929) i. m. 36.

¹²⁵⁸ ANGYAL (1929) i. m. 37.; ANGYAL (1938) i. m. 61.; GELLÉR–AMBRUS i. m. 477.; BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 365.

¹²⁵⁹ A 3909/1931. számú és a 2214/1931. számú döntések. LENGYEL (1933) i. m. 33.

gáló röpiratokat, vezetőként volt felelősségre vonható.¹²⁶⁰ Egy másik politikai deliktum kapcsán deklarálta, hogy aki futárszolgálatot teljesített egy utasítás végrehajtása végett és cselekményével elősegítette a mozgalom működését, de magatartása nem vezetett új tagok belépéséhez, az az Átv. 1 § (2) bekezdése szerint büntetendő.¹²⁶¹ Tevékeny részvételnek volt tekinthető továbbá a rendtörvény hatálya alá tartozó csoportban való felszólalás, a mozgalomhoz való csatlakozás, határozatok megszavazása, szervezetben való szerepvállalás, valamint harmadik személy rábírása a szervezethez való csatlakozásra. Fontos kitételnek számított, hogy a terhelt magatartásával ne valósítson meg más deliktumot, mert ebben az esetben az Átv. 2. §-ban meghatározott összetett bűncselekmény jött létre.¹²⁶²

A kommunistákkal szemben lefolytatott államfelforgatási perekben az utasításokat végrehajtó párttagok működését a törvényszék általában tevékeny részvételnek minősítette.¹²⁶³ Ezen vádlottak esetében a védelem a következőre hivatkozott: bár a terhelték a KMP rendezvényein részt vettek, nem volt tudomásuk a párt bolsevik beállítottságáról. Ebből fakadóan érdemi politikai tevékenységet sem tudtak kifejtteni a szervezeten belül.¹²⁶⁴ Az elsőfokú bíróság ezeket az érveket nem fogadta el, ugyanis ezekben az összeesküvés- perekben az elkövetői kör általában azonos volt, ezért több terheltet hasonló bűncselekmény miatt korábban már elítélt a bíróság.¹²⁶⁵

Az előmozdítás elkövetési magatartása igen nagy hasonlóságot mutatott a Csemegi-kódex 69. § (2) bekezdésben szabályozott bűnsegéd fogalmával, tehát a jogalkotó egy részesi cselekményt *sui generis* deliktumként határozott meg.¹²⁶⁶ A törvényjavaslat indokolása szerint azért volt szükséges vétséggé nyilvánítani egy nem tényállásszerű cselekményt, hogy azok is felelősségre vonhatóvá váljanak, akik valamilyen módon elősegítették a mozgalom vagy szervezkedés kibontakozását.¹²⁶⁷ A későbbiekben a Kúria átvette ezt a gondolatmenetet: az 1928. december 1-jén elfogadott, 5368/1928. számú döntésében kifejtette, hogy az 1. § (2) bekezdése szerint az volt büntetendő, aki akár a mozgalom keretein

¹²⁶⁰ Az 5445/1931. számú döntés. Uo.

¹²⁶¹ 5725/1933. számú döntés. LENGYEL (1935) i. m. 40.

¹²⁶² ANGYAL (1929) i. m. 37.

¹²⁶³ Ez történt többek között Gajdos és Görög István esetében, akiket az ügyészség eredetileg a minősített eset elkövetésével vádoltak meg. BFL VII.5.c.0398/1931. 197.

¹²⁶⁴ BFL VII.5.c.4174/1923. 289.

¹²⁶⁵ Megemlíthető ebben a körben például Gerő Ernő, Sámuel Lajos, Vági István, Révai József, Szántó Zoltán, akikkel szemben a két világháború közötti időszakban több büntetőeljárás indították államfelforgatás megalapozott gyanúja miatt.

¹²⁶⁶ ANGYAL (1929) i. m. 38.

¹²⁶⁷ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 311.

kívül, akár pszichikai bűnsegély formájában, vagy bármilyen erre alkalmas cselekménnyel elősegítette a tiltott szervezkedést.¹²⁶⁸

Az előmozdítást elkövető terheltnek önálló tettessé nyilvánításáról eltérő módon vélekedtek a korszak büntetőjogászai. Finkey Ferenc ezt az elkövetési magatartást „felesleges szóhalmozásként” titulálta. Álláspontja szerint ezzel a jogalkotási megoldással a közönséges bűnsegéd terminus technikusának alkalmazása ki volt zárva az államfelforgatás bűncselekményének elbírálásánál.¹²⁶⁹ Vele szemben Degré Miklós kijelentette: a Csemegi-kódexben szereplő bűnsegédi kategória alkalmazható volt az Átv. hatálya alá tartozó bűncselekmények esetében is. Meglátása szerint aki az elkövető kezdeményezési és vezetői tevékenységét segítette elő, az a büntetőkódex 69. § (2) bekezdés szerint vált felelősségre vonhatóvá, viszont, aki magát a mozgalmat vagy szervezkedést támogatta, az Átv. szerinti előmozdítói tevékenységért felelt. Tehát a különbség azon múlt, hogy a bűnsegédi tevékenység melyik részcselekményhez kapcsolódott.¹²⁷⁰ Angyal Pál indokoltnak tartotta a kiemelést, mert véleménye szerint ugyanolyan bűnösnek volt tekinthető az, aki támogatott egy tömegmegmozdulást, mint aki annak aktív résztvevőjévé vált.¹²⁷¹

Az előmozdítás elkövetési magatartásának jogi értékelése merült fel többek között Stromfeld Aurél tevékenységének megítélésekor, hiszen visszautasította Gerő Ernő ajánlatát a KMP vezető pozíciójának elfoglalása kapcsán. Tehát összeköttetést létesített a bolsevik szervezkedéssel, de ténylegesen nem fejtett ki tényállásszerű magatartást. A bizonyítékok összegyűjtését követően azonban a nyomozó hatóság egészen más álláspontra helyezkedett a volt katonatiszt magatartásával kapcsolatban: álláspontjuk szerint bizonyítékként volt értékelhető Csrepka János beismerő vallomásának azon mozzanata, mely szerint szűk körben köztudomású tényként kezelték azt, hogy Stromfeld kommunista.¹²⁷² Így lényegében az érintett radikális politikai meggyőződése miatt tartotta indokoltnak a felelősségre vonást. Az ügyészség osztotta ezt az álláspontot, ezért a gyanúsítottat az Átv. 1. § (2) bekezdése által szabályozott előmozdítás elkövetésével vádolta meg.¹²⁷³ Indokolása szerint a vádlottat a magyar állammal szembeni bosszú hajtotta, ezért tárgyalt a kommunistákkal. A vádhatóság a

¹²⁶⁸ LENGYEL (1930) i. m. 12.

¹²⁶⁹ FINKEY (1923) i. m. 183.

¹²⁷⁰ DEGRÉ (1921) i. m. 295.

¹²⁷¹ ANGYAL (1929) i. m. 38.

¹²⁷² A párt vezetője vallomásának ezen részét a tárgyaláson visszavonta, így a büntetőeljárás későbbi szakaszában ez a bizonyíték már nem volt értékelhető. BFL VII.5.c.4174/1923. 129.

¹²⁷³ Uo. 182.

későbbiekben elismerte, hogy Stromfeld semmilyen más tevékenységet nem fejtett ki, azonban véleményük szerint a kérdéses vacsorán kijelentéseivel elősegítette a bolsevik szervezkedés kibontakozását.¹²⁷⁴ Ezt az okfejtést alátámasztva Doloschiák Mihály ügyész a Népszava napilap értesülése szerint vádbeszédében a következőt mondta: „[...] valakit azért, mert kommunistának vallja magát, nem lehet megbüntetni. A vádlottak azonban [...] veszedelmes cselekedetet követtek el, amelyért megtorlás jár.”¹²⁷⁵

A fentiekkel szemben először Stromfeld első védője, Schweiger Béla fejtette ki érveit, amikor kérelmet nyújtott be a vizsgálóbírónak, indítványozva a volt ezredessel szemben a vizsgálati fogság megszüntetését. Álláspontja szerint a védencével szembeni egyetlen bizonyíték Csrepka vallomása volt, amelyben beszámolt a találkozóról és Stromfeld kijelentéseiről. Szerinte igen komoly ellentmondások lelhetőek fel beszámolójában: az ügyvéd ugyanis nem tartotta elképzelhetőnek azt a beszédhelyzetet – miután a gyanúsított közömbösséget mutatott Gerő felajánlásával szemben –, amelyben a gyanúsított közli, hogy négyezer ember összegyűjtése esetén csatlakozik a mozgalomhoz. Meglátása szerint ez a homályos vallomás egyértelműen arra utalt, hogy a két gyanúsított egyáltalán nem volt bizalmas viszonyban egymással.¹²⁷⁶

További gyanús körülménynek értékelte Hajdúczky Miklós hiányát, holott ő volt az intézőbizottság vezetője. Álláspontja szerint ez arra engedett következtetni, hogy nem egy előre megbeszélte megbeszélés zajlott le, hanem egy spontán alkalomra került sor. Ez a körülmény pedig Stromfeld vallomását támasztotta alá, aki a rendőrségen azt állította, a meghívás elfogadásakor nem volt tudomása arról, hogy mások is jelen lesznek.¹²⁷⁷

A későbbiekben Schweiger azt is kifejtette: a nyomozó hatóság rosszul értékelte Stromfeld Aurél kijelentéseit. A gyanúsított beismerő vallomásában ugyanis a következő okfejtéssel magyarázta meg a négyezer emberrel kapcsolatos állításait: csak annyit mondott, általánosságban ennyi ember részesül ténylegesen az államhatalomból. Vagyis, ő arra a kérdésre adott választ, vajon az alkotmányos rend megdöntése érdekében a társadalom mekkora részére lenne szükség. Miután észrevette, hogy kommunistákkal tárgyal, igyekezett távozni a társaságból. Emellett világosan Csrepka tudomására hozta érdektelenségét a szervezkedéssel kapcsolatban. A védő szerint ez a vallomás teljes mértékben

¹²⁷⁴ Uo. 183.

¹²⁷⁵ *Népszava*, 1923. november 11. 4.

¹²⁷⁶ BFL VII.5.c.4174/1923. 157–158.

¹²⁷⁷ Uo. 158–159.

megegyezett a Gerő és Farkas által elmondottakkal, akik a jegyzőkönyv szerint nem tudtak Stromfeld jelenlétéről.¹²⁷⁸

A kérelem kitért továbbá a gyanúsított büntetett előéletére és a kormányzó kegyelmére, ami miatt a volt ezredesnek egyáltalán nem állt volna érdekében a KMP újjászervezésében való részvétel. Az ügyvéd hozzátette, a kommunisták rendszeres fizetést ígértek neki a csatlakozás esetén, ami anyagilag komoly segítséget jelentett volna Stromfeld számára, mivel szabadlábra helyezése óta igen szerény életkörülmények között élt. Ennek ellenére mégsem vett részt a párt vezetésében.¹²⁷⁹

Jogi szempontból a védő a rendtörvény alkalmazhatóságát vitatta a jelen ügygel kapcsolatban. Érvelését annak megállapításával kezdte, hogy az államfelforgatás vétségi alakzatának két elkövetési magatartása van: a tevékeny részvétel és az előmozdítás. Tehát az ún. passzív részvétel nem lehet alapja egy büntetőeljárás megindításának, hiszen hiányzik a tényállásszerűséghez szükséges aktivitás.¹²⁸⁰ Emellett olyan feltételes kijelentések, amelyek szerint négyezer emberrel át lehet venni a hatalmat Magyarországon, nem képezhetik a tevékeny részvétel fogalmát.¹²⁸¹ A vizsgálóbíró végül elutasította az ügyvéd kérelmét,¹²⁸² aki fellebbezést nyújtott be a vádtanácshoz,¹²⁸³ ami ismételten elutasításra került, így az előzetes letartóztatást fenntartották.¹²⁸⁴

A büntetőeljárás tárgyalási szakaszában Darvai János¹²⁸⁵ ügyvéd védőbeszédében a vádlott ártatlansága mellett érvelt, amit szerinte a bizonyítékok csekély száma is alátámasztott. Ugyanis Csrepka János vallomásán kívül semmi terhelő körülményt nem tudott a vád felmutatni vele szemben. Zárásképpen a következőt mondta: Stromfeld Aurél „[...] tettei fölött a történelem van hivatva bírálóat mondani.”¹²⁸⁶

A törvényszék végül a Bp. 326. § (2) bekezdés alapján felmentette a volt ezredes az előmozdítás vétségének gyanúja alól. Indokolásában elfogadta a védelem érvelését azzal kapcsolatban, hogy az ügyészesség nem tudta kétséget kizáróan bizonyítani azt, hogy Stromfeld valóban elvállalta a KMP vezetését,

¹²⁷⁸ Uo. 159.

¹²⁷⁹ Uo. 161–162.

¹²⁸⁰ Uo. 162.

¹²⁸¹ Uo. 163.

¹²⁸² Uo. 165.

¹²⁸³ Uo. 167.

¹²⁸⁴ *Népszava*, 1923. március 14. 6.; *Népszava*, 1923. szeptember 1. 7.

¹²⁸⁵ BFL VII.5.c.4174/1923. 191.

¹²⁸⁶ *Népszava*, 1923. november 11. 4.

illetve a büntetőjogi felelősséget megalapozó kijelentések valódiságát sem tudta igazolni. Ezt a verziót erősítette az a körülmény is, mely szerint Csrepka János a vizsgálóbíró előtt, majd pedig a tárgyaláson is visszavonta a vallomását.¹²⁸⁷ Önmagában pedig az a tény, hogy a két vádlott jó viszonyban volt egymással, egyáltalán nem jelenti azt, Stromfeld tudott volna a szervezkedésről. Az ügyészség a vád tárgyává tette a terhelt Tanácsköztársaságban betöltött szerepét, amellyel kapcsolatban a bíróság kijelentette: mivel már korábban született elmarasztaló ítélet a gyanúsítottnak a proletárdiktatúrában betöltött tevékenységével kapcsolatban, annak ismételt értékelése a *ne bis in idem*¹²⁸⁸ elvébe ütközne, így azt a tanács figyelmen kívül hagyta.¹²⁸⁹

A bírói gyakorlat a két elkövetési magatartás között a különbségtétel alapjaként a következőt határozta meg: az előmozdítás kategóriájába olyan cselekmények tartoznak, mint a röpiratok átvétele és terjesztése, a csomagok őrzése, vagy a kommunista összejövetelekbe való bekapcsolódás. A Szántó-per ítélete ebbe a körbe sorolta továbbá a kommunistáknak fenntartott nyomda műszaki kezelését és a mozgalom személyi és tárgyi feltételeinek megteremtését.¹²⁹⁰ A tevékeny részvétel azonban minőségileg ennél a kategóriánál többet jelentett, mert az elkövető már valamilyen segítséget nyújtott a mozgalom kezdeményezőinek vagy vezetőinek.¹²⁹¹ Ez a magatartás az esetek többségében a vezetők közötti kapcsolattartás elősegítése volt.¹²⁹²

Az államfelforgatás immateriális bűncselekménynek volt tekinthető, tehát a tényállásszerűség megvalósulásához nem volt szükség az alkotmányos rend megdöntésére.¹²⁹³ Ebből kiindulva Angyal Pál azt a következtetést vonta le tankönyvében, hogy az Átv. 1–2. § elkövetésekor kizárt a kísérleti szak bekö-

¹²⁸⁷ *Az Est*, 1923. november 7. 4.

¹²⁸⁸ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 76–78.; GELLÉR–AMBRUS i. m. 108.

¹²⁸⁹ BFL VII.5.c.4174/1923. 295.

¹²⁹⁰ BFL VII.5.c.5506/1927. 13. A Szántó-ügyben eljáró bíróság az elkövetési magatartások elhatároláskor némi ellentmondásba keveredett, mert számos olyan tevékenységet sorolt az előmozdítás körébe, amit a korábbiakban vezetői magatartásnak vagy tevékeny részvételnek titulált. Ilyen volt például a tanfolyamon való részvétel, vagy a sejtszervezés elindítása. Uo. 16.

¹²⁹¹ BFL VII.5.c.15845/1922. 459–463. Olyan eset is előfordult, amikor a bíróság nem határozta el egymástól egyértelműen az elkövetési magatartásokat. Például a Rákosi–Vági-perben a törvényszék annyit jegyzett meg az államfelforgatás vétségi alakzatával kapcsolatban, hogy ezek a magatartások alapvetően valamelyik részesi tevékenységet valósították meg. A Szántó-per pótvádiratában az ügyészség gyakorlatában is ugyanez a helyzet ismétlődik meg. BFL VII.5.c.8771/1925. 534.; BFL VII.5.c.5506/1927. 4.

¹²⁹² BFL VII.5.c.5506/1927. 14.

¹²⁹³ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 652.; BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 183.; GELLÉR–AMBRUS i. m. 215.

vetkezése, mivel a kezdeményezés, a vezetés és a tevékeny részvétel lényegében előkészületi cselekmények, az előmozdítás pedig bűnsegélynek minősült.¹²⁹⁴ Állítását az általános részi tanokra alapozta, amelyek szerint a részesség és az előmozdítás tekintetében a kísérleti szakasz megvalósulását kizártnak kellett tekinteni, hiszen egyik sem volt tényállásszerű cselekmény.¹²⁹⁵ E megközelítésnek a problémája abban keresendő, ha a jogalkotó előkészületi jellegű magatartásokat sui generis bűncselekménnyé nyilvánított, akkor a stádiumtan szabályait ezen törvényi tényállásoknál ugyanúgy alkalmazni kellett,¹²⁹⁶ vagyis ezeknek a deliktumoknak is lehetett már kísérleti szakasza. A gyakorlatban azonban valóban nehézséget okozott annak a megállapítása, hogy az immateriális bűncselekmények mikor kerülnek a befejezettség állapotába.¹²⁹⁷

A bűncselekmény alanya bárki lehetett, hiszen a törvény nem határozott meg semmiféle speciális feltételt a deliktum végrehajtásához. Ebből fakadóan külföldi honosságú személyek is az államfelforgatás elkövetőivé válhattak. Az alannyá válás feltételeivel kapcsolatban további problémaként merült fel annak a kérdésnek a megválaszolása, vajon jogi személyek is felelősségre vonhatóak voltak-e. A joggyakorlat e tekintetben egységes álláspontot dolgozott ki, amely szerint ebben az esetben nem magát a személyegyesülést, hanem az abban résztvevő tagokat kellett felelősségre vonni. Így például, ha történt egy olyan határozat meghozatala, ami a törvényi tényállást kimerítette, akkor az elnök és az indítványozó, mint vezetők, a jelenlévők, akik a határozatot elfogadták, tevékeny résztvevőként váltak felelősségre vonhatóvá.¹²⁹⁸

3.3. Az erőszakos elkövetési mód problematikája

A két világháború közötti rendtörvényben a korábbi jogszabályokhoz képest egy további lényeges különbség is megfigyelhető volt: az 1. §-ban lévő deliktum befejezetté válásához nem csupán valamelyik elkövetési magatartás kifejtése volt szükséges, hanem az erőszakos elkövetési mód realizálása is követelménnyé vált.¹²⁹⁹ Ez a tényállási elem azonban nem az elkövetési magatartáshoz, hanem

¹²⁹⁴ ANGYAL (1929) i. m. 47–48.

¹²⁹⁵ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 299.; GELLÉR–AMBRUS i. m. 365. vö. ANGYAL (1936) i. m. 121.

¹²⁹⁶ BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 299.

¹²⁹⁷ Uo. 298.

¹²⁹⁸ ANGYAL (1929) i. m. 29.

¹²⁹⁹ Uo. 43.

a mozgalom és a szervekedés jellegéhez kapcsolódott, komoly jogértelmezési vitákat generálva ezzel.

Az Átv.-ről szóló fejezet elején már megemlítésre került, hogy a törvény javaslatában eredetileg a „jogellenes” szó szerepelt, majd az Igazságügyi Bizottság ajánlásának hatására az „erőszakos” jelző került be a végleges szövegbe. Szükségesnek bizonyult ugyanis a tényállás szűkítése annak érdekében, hogy azok a békés politikai tevékenységek, amelyek nem valósítanak meg bűncselekményt, ne kerülhessenek a törvény hatálya alá.¹³⁰⁰ Így összességében megállapítható: a szigorítás oka elsősorban a szabad gondolat- és véleménynyilvánítás¹³⁰¹ érvényesülésének tiszteletben tartása volt.¹³⁰² Azonban az alapjogok érvényesülése érdekében a jogalkotó kifejezte abbéli álláspontját, mely szerint minden politikai propagandát és megnyilvánulást vizsgálat tárgyává kell tenni az állam belső biztonságának fenntartása érdekében.¹³⁰³ Ezért a javaslat indokolásában a következő kitétel szerepelt:

¹³⁰⁰ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 100.

¹³⁰¹ A szabad véleménynyilvánítás alapjogának több vetülete van: az egyik a sajtószabadság, a másik pedig a gyülekezési jog. A két világháború közti időszakban az alapjogok gyakorlásának voltak korlátai. A sajtó jog keretein belül a Tanácsköztársaság bukását követően az 1912. évi LXIII. törvény felhatalmazása alapján először Friedrich István miniszterelnök alkotta meg a 4680/1919. számú ME rendeletet, ami a betiltotta a közbiztonságot veszélyeztető sajtótermékek birtoklását és terjesztését. Megemlíthető továbbá ebből az évből az 5499/1919. számú ME rendelet is, ami lényegében a cenzúra intézményével korlátozta a sajtótermékek megjelenését. A szabad véleménynyilvánításnak a médiában való megnyilatkozásaira vonatkozó szigorú szabályokat 1920 után Teleki Pál és Bethlen István miniszterelnökök fokozatosan enyhítették: 1616/1921. számú ME rendelettel először enyhítették, majd a 10.501/1921. számú ME. rendelettel megszüntették a sajtórendészeti ellenőrzést. Az alapjog törvényi szintű szabályozására igen későn, az állami rend megóvása végett szükséges sajtórendészeti rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. törvény elfogadásával került sor, amely a II. világháború árnyékában ismételtelen bevezette az ún. sajtórendészeti kötelempéldányok beszolgáltatását, korlátozta a bírósági tárgyalásokról szóló tudósításokat, valamint az időszaki lapok megjelenését miniszterelnöki engedélyhez kötötte. A gyülekezési jogot is számos rendelettel korlátozták, amelyeket a gazdasági világválság idején léptek hatályba. Ide sorolható többek között a 4980/1931. számú M.E. rendelet, ami betiltotta a politikai gyűlések és felvonulások megtartását. Ezt a rendelkezést utóbb módosította a 6050/1932. számú M.E. rendelet, lehetővé téve a politikai pártok által szervezett, zárt helyen tartott gyűlések megtartását. Ezt követte az 1570/1933. számú M.E. rendelet, ismételtelen bevezetve ezzel a teljes körű tilalmat. A korszak utolsó, gyülekezési jogot korlátozó rendelete a 8120/1932. számú jogszabály volt. KLEIN (2012) i. m.; KLEIN (2013) i. m., *Magyarországi Rendeletek Tára* (1919) i. m. 702., 874.; *Magyarországi Rendeletek Tára* (1922) i. m. 60., 320.; *Rendeletek Tára* (1932) i. m. 1205.; *Magyarországi Rendeletek Tára* (1932A) i. m. 1006.; *Magyarországi Rendeletek Tára* (1934) i. m. 1136. Vö. RÉNYI i. m.; RÉVÉSZ (2005) i. m.; RÉVÉSZ (1983) i. m.; PAÁL i. m.; LEHOTAY (2020) i. m.; LEHOTAY (2012) i. m.

¹³⁰² ANGYAL (1929) i. m. 44.; *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 310.

¹³⁰³ ANGYAL (1929) i. m. 45.

„Az állampolgárok ama törekvésének, amely a létező állapotok javítására irányul, csak az arra hivatott alkotmányos intézmények útján szabad érvényesülést keresnie. Az eszmék terjesztése tehát csak azzal a feltétellel lehet szabad, hogy azok megvalósítása az állam alkotmányos intézményei útján van tervbe véve.”¹³⁰⁴

Az államfelforgatási perekben visszatérő motívum volt a védelem azon érvelése, mely szerint a vád tárgyává tett cselekmény nem azonos a rendtörvény által szabályozott deliktummal, mert az elkövetők a kivitelezésekor nem alkalmaztak erőszakot. A problémafelvetés logikusnak tekinthető, mivel a kommunista párttagok a legtöbb esetben olyan agitációs tevékenységet folytattak, mint a lapszerkesztés, röpiratterjesztés, bolsevik ideológiát népszerűsítő cikkek írása, vagy találkozók megszervezése. Ezzel szemben viszont az erőszakos elkövetési mód a büntetőjog megközelítése szerint akkor valósult meg, ha annak akaratot megtörő vagy akaratot hajlító hatása volt.¹³⁰⁵ Ez a körülmény azonban az illegális kommunista párt szervezkedésének ezen időszakában egyáltalán nem merült fel. Tehát a bíróságoknak ítéleteikben választ kellett adni arra a kérdésre, hogy ezeknél a büntetteknel miért a rendtörvényt alkalmazta a Csemegi-kódex helyett.¹³⁰⁶ Elsőként a Gerő Ernő és társai elleni pert fontos megemlíteni, mert a Keresztessy Gyula elnökletével¹³⁰⁷ vezetett elsőfokú bírói tanács jogi álláspontja az államfelforgatás erőszakos természetével kapcsolatban mindenképpen precedens értékűnek tekinthető,¹³⁰⁸ hiszen a későbbi büntetőeljárásokban is rendkívül hasonló módon érveltek az eljáró bírák.

Gerő ügyvédje, Femunovits Zoltán¹³⁰⁹ szerint a vád nem tudta bizonyítani az erőszakos elkövetési módot.¹³¹⁰ A vádlottak kizárólag elméleti vitákat folytattak egymással, ezért terjesztették a röpiratokat, de egyik cselekményük sem irányult az állami és társadalmi rend felforgatására. Mellette Kollmann Dezső,¹³¹¹ a Greiner-testvérek védője hosszasan cáfolta az ügyész vádbeszédének azon részeit, amelyek a bolsevik ideológiával foglalkoztak. Álláspontja szerint ez

¹³⁰⁴ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 308.

¹³⁰⁵ BELOVICS–GELLÉR–NAGY - TÓTH i. m. 234.

¹³⁰⁶ DRÓCSA (2019A) i. m. 96–97.

¹³⁰⁷ *Az Est*, 1923. április 13. 4.; *Népszava*, 1923. április 13. 6.; BFL VII.5.c.15845/1922. 456.

¹³⁰⁸ Az ítéletet 1923 május 26-án hirdették ki. BFL VII.5.c.15845/1922. 507.; *Az Est*, 1923. május 27. 9.; *8 Órai Újság*, 1923. május 27. 8.; *Budapesti Hírlap*, 1923. május 27. 15.

¹³⁰⁹ BFL VII.5.c.15845/1922. 456.

¹³¹⁰ Uo. 494.

¹³¹¹ Uo. 456.

az ügy egyáltalán nem tekinthető komolynak, csupán „[...] néhány egyének baloldali szocialista mozgalmáról [...]” van szó, akik „[...] fiatalos hévvel úgy látták, hogy a mostani szocialista mozgalom nem elég radikális.” Kiss József ügyvéd pedig a pert „egy beteg társadalom kórtüneteként” definiálta.¹³¹² A törvényszék végül nem fogadta el a védelem érveit az erőszakos elkövetési mód hiányával kapcsolatban. Az ítélet indokolásában e módozat fennállását egyrészt az 1919-es proletárdiktatúra eseményeiből, másrészt Karl Marx: Kommunista kiáltvány¹³¹³ című művéből vezette le. A könyv zárótétele ugyanis megfogalmazta a proletárok végső célját, ami „minden társadalmi rend erőszakos megbuktatása”¹³¹⁴ volt.¹³¹⁵ Ezekre a forrásokra hivatkozva a bíróság végkövetkeztetését így fogalmazta meg: az erőszaknak elsősorban nem az elkövetők cselekményében kell megnyilvánulnia, hanem a „[...] mozgalom végcéljának kell [...] erőszakos uralom létesítésére irányulnia.”¹³¹⁶ Tehát az erőszaknak az új állam természetében kellett jelen lennie, és nem az ennek céljára kifejtett elkövetési magatartásokban.¹³¹⁷

A Rákosi–Vági-perben a KMP működésével kapcsolatban a bíróság azt fejtette ki, hogy bár nem valósult meg ténylegesen erőszakos cselekmény, az a mozgalom, amely a kommunista Internacionálé alapjaira épül, megvalósítja az államfelforgatás büntettét. Ugyanis céljai közé tartozik a proletárdiktatúra bevezetése, amely kizárólag az alkotmányos rend erőszakos megdöntése nyomán érhető el. Mindezek alapján figyelembe véve azt a körülményt, mely szerint a magyarországi kommunisták ezt az ideológiát tették magukévá, cselekményükhöz társul az Átv-ben meghatározott erőszak,¹³¹⁸ függetlenül annak a valóságban realizálódott mivoltától. Az elkövetési mód megvalósulását a bíróság még abban is megalapozottnak találta, hogy e csoport az összejöveteleit titokban, külföldön tartotta meg. Amennyiben szándékuk jogszerű lett volna, nyilvánosan folytatták volna tevékenységüket.¹³¹⁹

¹³¹² *Népszava*, 1923. május 9. 7. Vö. A védelem érveléséről röviden Az Est is beszámolt. *Az Est*, 1923. május 13. 8.

¹³¹³ MARX–ENGELS i. m.

¹³¹⁴ Uo. 89.

¹³¹⁵ BFL VII.5.c.15845/1922. 495.

¹³¹⁶ Uo. 496.

¹³¹⁷ A Stromfeld Aurél és társai ellen hozott elsőfokú ítélet is ugyanezt fejtette ki az erőszakos elkövetési mód kapcsán. BFL VII.5.c.4174/1923. 286-288.

¹³¹⁸ BFVII. 5. c. 8771/1925. 533.

¹³¹⁹ Uo. 555.

A gazdasági válság időszakában, a Sallai–Fürst elleni statáriális eljárás¹³²⁰ kapcsán Lengyel Zoltán és Szőke András védőügyvédek a tárgyalásra való idézés¹³²¹ kézhezvételét követően levélben kérték Zsitvay Tibor igazságügyi minisztert,¹³²² hogy ne adjon engedélyt a bíróságnak a gyorsított eljárás lefolytatásához.¹³²³ A rendtörvény alkalmazásával kapcsolatban kifejtették: a vádlottak által működtetett párt egy békés szervezkedés volt, így nem valósult meg az az erőszakos elkövetési mód, ami az államfelforgatás törvényi tényállásának megállapításához szükséges. Felhívásukat végül az alábbiakkal zárták: „[...] felemeljük tiltakozó szavunkat, hogy a vádlottak politikai meggyőződésükért [...] rögtönítélő bíróság elé kerüljenek!”¹³²⁴ Az igazságügyi miniszter elutasította a védők kérelmét.

A fentiekben kifejtett törvényszéki állásponttal azonban élesen szembefordult a Szálasi Ferencsel szemben eljáró, Szemák Jenő¹³²⁵ által vezetett bírói tanács. Az 1937 novemberében hozott ítélet indokolásában ugyanis az elsőfok kizárta az erőszakos elkövetési mód fennállását a NAP pártprogramjának azon részére való tekintettel, mely szerint a későbbi nemzetvezető az alkotmány módosítását utóbb népszavazással kívánta megerősíteni, ami a demokráciának az egyik megnyilvánulási módja.¹³²⁶ Tehát megállapítható: a bíróság szerint sem az Átv. által szabályozott, sem pedig a Csemegi-kódexben meghatározott államellenes bűncselekmények szerinti ítélet meghozatalának nem volt jogalapja.¹³²⁷ Ezen okfejtés alapján hozták meg az elsőfokú ítéletet, amelyben lázadásra való előkészület deliktuma miatt állapították meg a bűnösséget. A másodfokú bírói fórum¹³²⁸ ismételten vizsgálat tárgyává tette a vádlott által megfogalmazott

¹³²⁰ DRÓCSA (2020) i. m.

¹³²¹ A törvényszék 1932. július 29-re tűzte ki a tárgyalást. PIL-VI-686. fond. *Sallai Imre és Fürst Sándor iratai*-78 ő. e. 187.

¹³²² BÖLÖNY–HUBAI i. m. 121.

¹³²³ *Népszava*, 1932. július 30. 1.

¹³²⁴ PIL-VI-686. fond. *Sallai Imre és Fürst Sándor*-78 ő. e. 188.

¹³²⁵ A tanács elnöke a két világháború közötti korszakban több kommunistát is elítélt az Átv. alapján, többek között Rákosi Mátyást is 1926-ban. Horthy Miklós kormányzó 1944. október 15-i lemondását, és Szálasi Ferenc kinevezését követően több bírótársával együtt letette az új hivatali esküt, majd a nyilas diktatúra időszaka alatt Szálasi őt nevezte ki a Kúria elnökének. BÓDINÉ (2014) i. m. 99–143.

¹³²⁶ *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 11.

¹³²⁷ Uo. 10–11.

¹³²⁸ Az ítélőtáblai tanács tagjai Keresztessy Gyula, Méhes Ignác, és Márton Albert táblabírók voltak. A vádat Miskolczy Ágost koronaügyész-helyettes képviselte. BFL VII.5.c.5042/1937. 31.; *Az Est*, 1938. július 7. 14.; *Népszava*, 1938. április 2. 6.

elméleteket, végül ítéletében megállapította az erőszakos elkövetési módot.¹³²⁹ Ehhez az esethez szorosan kapcsolódik Angyal Pál tankönyvében adott magyarázata a tényállási elem megvalósulásával kapcsolatban: álláspontja szerint az államfelforgatás tényállásszerűségéhez elegendőnek bizonyult az „erőszak potencialitása,” vagyis ha a kezdeményezés, vezetés, tevékeny részvétel és az előmozdítás kifejtői látszólag alkotmányos eszközöket kívántak igénybe venni céljuk eléréséhez, azonban látható, hogy azt erőszak kifejtése nélkül nem tudták megvalósítani. Ez esetben tehát az Átv. 1. §-nak alkalmazása az állam részéről indokolt volt.¹³³⁰

A Szálasi-ügy ítéletétáblai ítélete ellen mind a vád, mind pedig a védelem a Bp. 426. §-a alapján semmisségi panaszt nyújtottak be: a vád részéről Finkey Ferenc koronaügyész, a védelem részéről pedig Kiss Géza ügyvéd. Érdeemes figyelmet fordítani ebben az esetben a vád-, illetve a védőbeszédre, amelyek kifejezték az egész büntetőeljárás végighúzódo alapvető konfliktust: vajon az állam érdeke előnyt élvezhet-e a véleménynyilvánítás alapjogával szemben, vagy sem. A vádhatóság szerint ugyanis „[...] ha az állam fölforgatását, a forradalmakat meg akarjuk akadályozni, akkor két dologra kell különösen figyelni: először, hogy a törvényeket mindenki szigorúan megtartsa, másodsor, hogy a fölforgatás kezdő jelenségeit erős kézzel elnyomjuk, minden visszaélést idejében elfojtsunk.” A védelem ezzel szemben úgy érvelt, hogy „[...] a koreszméket nem lehet feltartóztatni.” Szálasi pedig elsősorban hazafias törekvése indították a röpiratok megírására, nem pedig az, hogy Magyarország vezére kívánt lenni. Kiemelte: az államfelforgatás elkövetési módjára, az erőszakra a vád az eljárás egy szakaszában sem tudott bizonyítékot felmutatni.¹³³¹ Végül a legmagasabb bírói fórum 1938. augusztus 24-én a beadványokat elutasítva helybenhagyta a másodfokú ítéletet. Indokolása szerint a fegyházbüntetés megtartásának azért volt helye, mert Szálasi legfőbb célja a parancsuralmi rendszer bevezetése volt, amelyhez fegyveres erőket is alkalmazott volna, tehát működése csak erőszakos módon valósulhatott volna meg. Ez a törekvése pedig az államot és a társadalmat alapjaiban rendítette volna meg.¹³³²

¹³²⁹ BFL VII.5.c.5042/1937. 27.

¹³³⁰ ANGYAL (1929) i. m. 47.

¹³³¹ *Népszava*, 1938. augusztus 18. 7.

¹³³² *Az Est*, 1938. augusztus 25. 5.; *Népszava*, 1938. augusztus 25. 3.; *8 Órai Újság*, 1938. augusztus 25. 1–2.

3.4. Az államfelforgatás minősített esetei

Az államfelforgatás deliktumának a kiemelkedő jogellenességét mutatta az a körülmény, hogy a jogalkotó két minősített esetet is hozzárendelt a törvényi tényálláshoz.

Az első, súlyosabban minősülő magatartást az Átv. 1. § (3) bekezdése szabályozta, ami a javaslat első változata szerint a 2. § volt.¹³³³ Az 1. §-sal való összevonás az Igazságügyi Bizottság javaslatára történt meg.¹³³⁴ E szerint azok a kezdeményezők, vezetők, résztvevők és előmozdítók, akiknek tudomásuk volt arról, vagy kellő gondosság mellett előre láthatták volna azt a helyzetet, hogy más személyek a mozgalom vagy szervezkedés céljára nagyobb mennyiségű fegyvert, lőszert, robbanó vagy az emberi élet kioltására alkalmas más szert vagy anyagot szereztek be, az államfelforgatás súlyosabb alakzatát valósították meg. A jogalkotó a kezdeményezők és vezetők esetén tíztől tizenöt évig terjedő fegyház, míg a tevékeny részvétel és előmozdítás elkövetésekor öt évig terjedő börtönbüntetést állapított meg. A törvényszöveget olvasva látható, hogy az elkövetési magatartások tekintetében egy jelentős eltérés állapítható meg az alapesethez képest: míg az 1. § (2) bekezdésben csupán a tevékeny résztvevő tartozott a törvény hatálya alá, a minősített eset e formájánál már az egyszerű résztvevő is a bűncselekmény alanyává válhatott. Ebben az esetben azonban a büntetőjogi felelősség más módon jöhetett létre, mint a tevékeny résztvevők esetében. A politikai tevékenység e formája ugyanis csak akkor lehetett tényállásszerű, ha a jogszabályban lévő objektív és szubjektív körülmények együttesen megvalósultak.¹³³⁵ Az első feltétel a nagyobb mennyiségű fegyver, lőszer, robbanóanyag, vagy az emberi élet kioltására alkalmas más szert vagy anyag beszerzése, míg a szubjektív tényállási elem a beszerzésről való tudomás, illetve annak előrelátása volt. Ez utóbbi alatt azt kell érteni, hogy a tettesek kellő gondosság mellett előre látták vagy látniuk kellett volna a mozgalom vagy szervezkedés tagjainak jövőbeni ténykedéseit.¹³³⁶

Az államfelforgatás másik minősített esete az Átv. 2. §-ának (1) bekezdésben található meg, ami *delictum compositumot*, vagyis összetett bűncselekményt

¹³³³ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 302.

¹³³⁴ A Bizottság a büntetési tételt is mérsékelte, mert a javaslat szerint a résztvevők és az előmozdítókra vonatkozó szabadságvesztés időtartam tíz évig terjedő fegyház volt. *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 99-100.

¹³³⁵ Angyal Pál az egyszerű részvétel ezen formáját „különálló bűnelkövetőként” definiálta. *ANGYAL* (1929) i. m. 57.

¹³³⁶ *Uo.* 57., 59.

konstruált meg. Ez a következőképpen valósult meg: a jogalkotó összekapcsolta a rendtörvény 1. § (1)–(2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt egy, a Csemegi-kódex által büntetendővé nyilvánított tényállással, amelyet a mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggésben követtek el.¹³³⁷ A törvényjavaslat indokolása szerint ezen elkövetési magatartás törvénybe emelésére, valamint a súlyosabb büntetési tételek meghatározására azért volt szükség, mert itt már nem egyszerűen csak a szervezkedés vagy mozgalom kialakításáról volt szó, hanem olyan konkrét bűncselekményekről, amelyek elősegítették a kriminalizált csoportban megfogalmazott célokat.¹³³⁸ Finkey Ferenc érvelése szerint ez esetben teljesen közömbös, hogy a vezetők utasítására, vagy önkéntesen valósultak meg ezek a cselekmények,¹³³⁹ a lényeg a mozgalom vagy szervezkedés fennmaradásának elősegítése.

A fentiekben meghatározott minősített esethez rendelt szankciókról megállapítható: a jogalkotó egy fokozatos rendszerben határozta meg őket attól függően, hogy a terheltek az államfelforgatással összefüggésben milyen bűncselekményt követtek el. Így abban az esetben, ha a másik deliktummal kapcsolatban az azt szabályozó törvény halálbüntetést¹³⁴⁰ állapított meg, akkor a 2. § esetén is ugyanazt a büntetést kellett a bíróságnak kiszabni. Tíz évnél súlyosabb szabadságvesztés esetén az Átv. kötelezővé tette az életfogytig tartó fegyházbüntetést, míg a tíz év vagy azt meg nem haladó büntetés esetén tiztől tizenöt évig terjedő fegyházbüntetést kellett megállapítani. Vétség elkövetése esetén a büntetést tétel tíz évig terjedő fegyház volt.

¹³³⁷ ANGYAL (1929) i. m. 60. A delictum compositumot az eredeti javaslat 3. §-a tartalmazta lényegében az elfogadott törvénnyel megegyező tartalommal. Az Igazságügyi Bizottság a javaslatában enyhítette a büntetési tételeket, emellett a törvényszöveget is leegyszerűsítette. E szerint „ha az 1. §-ban említett mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően az ott megjelölt célból oly büntetést követtek el, amelyre a törvény tizenöt évig terjedhető szabadságvesztés büntetést vagy ennél súlyosabb büntetést állapít meg, az ily büntett tettesei és részesei, úgyszintén a mozgalom vagy a szervezkedés kezdeményezői és vezetői halállal, a mozgalom vagy a szervezkedés többi résztvevői és előmozdítói pedig tíz évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel büntetendők. Ha az 1. §-ban említett mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően az ott megjelölt célból az előbbi bekezdésben nem említett valamely más büntetést követtek el, a büntett tettesei és részesei, úgyszintén a mozgalom vagy a szervezkedés kezdeményezői és vezetői életfogytig tartó fegyházzal, a mozgalom vagy a szervezkedés többi résztvevői és előmozdítói pedig öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendők.” *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 302–303.; *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 100.

¹³³⁸ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 311.

¹³³⁹ FINKEY (1923) i. m. 183.

¹³⁴⁰ TÓTH J. (2010B) i. m.

A két világháború közötti politikai pereket elemezve megállapítható, hogy az ügyészség vádirataiban az esetek döntő többségében az államfelforgatás 2. § szerinti minősített esetének megállapítását indítványozta a törvényszéktől, aminek az elsőfok általában helyt adott. A Gerő és társai elleni perben a statáriális eljárás meghíusulását követően az ügyészség 1922. november végén a 129.330/1922-es vádiratában három bűncselekmény miatt emelt vádat: Gerő Ernővel, a Greiner-testvérekkel, és további 63 vádlottal szemben államfelforgatás büntett és vétség alakzata,¹³⁴¹ illetve 5 vádlott esetében az Átv. 3. §-a szerinti feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt indítványozta a törvényszéknél a bűnösség megállapítását.¹³⁴² Érvelésük szerint a minősített eset fennállását az indokolta, hogy az 1. § szerinti elkövetési magatartás kifejtése mellett a terheltek a Csemegi-kódex 172. § (2)¹³⁴³ bekezdésbe ütköző, valamint az 1912. évi LXIII. törvény 19. § szerinti többrendbeli izgatást követtek el a Kommün és az Ifjú Proletár szerkesztésével és terjesztésével. Erről a cselekményről pedig valamennyi vádlottnak tudomása volt.¹³⁴⁴ A törvényszék 1923. május 26-án hirdette ki ítéletét,¹³⁴⁵ elfogadva az ügyészség által megállapított törvényi tényállást. Gerő Ernőt, a Greiner-testvéreket, Révész Gézát, Katzburg Imrét¹³⁴⁶ és Szabó Kornélt¹³⁴⁷ a mozgalom kezdeményezőiként¹³⁴⁸ az Átv. 2. § (3) bekezdés szerinti államfelforgatás büntettségében találták felelősnek. Az indokolás szerint ezek az elkövetők 1921-ben azzal a szándékkal érkeztek Magyarországra, hogy – a III. Internacionálé utasításai alapján – újra megszervezzék a kommunista pártot.¹³⁴⁹

A Rákosi Mátyás és társai elleni ügyben összehívott rögtönítélő bíróság eljárását követően az ügyészség elnöke az ügy iratait azzal az indítvánnyal továbbította Enyedi Róbert vizsgálóbírónak, mely szerint a terheltek cselekményét az Átv. 1–2. §-ában szabályozott államfelforgatás büntette, illetve vétsége alapján elemezze. Ennek megfelelően rendelte el a vizsgálóbíró Rákosi Mátyás, Gógös Ignác, Hámán Kató, Weinberger Zoltán ellen a 2. § (1) és (4) bekezdései alapján a vizsgálatot. Azon vádlottak tekintetében, akiket a későbbiek folyamán

¹³⁴¹ BFL VII.5.c.15845/1922. 222.

¹³⁴² Uo. 383.

¹³⁴³ ANGYAL (1931) i. m. 3., 22.

¹³⁴⁴ BFL VII.5.c.15845/1922. 383.

¹³⁴⁵ BFL VII.5.c.15845/1922. 507.; *Az Est*, 1923. május 27. 9.; 8 *Órai Újság*, 1923. május 27. 8.; *Budapesti Hírlap*, 1923. május 27. 15.

¹³⁴⁶ BFL VII.5.c.15845/1922. 466.

¹³⁴⁷ Uo. 459.

¹³⁴⁸ Uo. 457.

¹³⁴⁹ Uo. 457., 478.

tartóztattak le, az elnök a 3. § szerinti feljelentési kötelezettség elmulasztásának alkalmazását kérte, azonban az előzetes letartóztatás elrendelését nem tartotta esetükben indokoltnak.¹³⁵⁰ A vizsgálóbíró eljárását Strache Gusztáv ügyészségi elnök 1925. decemberében hozott végzése zárta le, amelyben a Vági István és társai ellen folyamatban lévő és a Rákosi és társai ellen indított büntetőügy egyesítését rendelte el a két pártvezér feltételezett együttműködése miatt.¹³⁵¹

A törvényszék a Rákosi-ügy tagjai közül végül Rákosi Mátyást és Weinberger Zoltánt¹³⁵² az államfelforgatás alap- és minősített esetének elkövetése miatt találta bűnösnek. A minősített eset megállapításának az alapja az Átv. 1. §-ával összefüggésben realizált közokirat hamisítás bűncselekménye, ugyanis a terheltek több alkalommal, hamis okmányokkal utaztak Bécs és Budapest között.¹³⁵³ Ezzel szemben Vági Istvánt és társait az államfelforgatás büntette helyett a Csemegi-kódex 172. § (2). bekezdésében szabályozott osztály ellenes izgatás vétsége miatt vonták felelősségre.¹³⁵⁴ Az ítélet indokolása szerint az egyesített büntetőügy újbóli kettéválasztásának az alapja a bíróság azon megállapítása volt, mely szerint a Vági-csoport működése nem irányult az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására. Ennek alátámasztására csak Sombor-Schweinitzer József és Hetényi Imre vallomásait lehetett volna felhasználni, de az ő állításaikon kívül semmilyen más bizonyíték nem támasztotta alá a tényállást.¹³⁵⁵ A bíróság szerint az a további tény, miszerint a párt működése nyilvános volt, okot ad arra a következtetésre, hogy nem voltak kommunisták. Emellett a működésüket egy alkalommal sem függesztették fel, ami a tagok ártatlanságát támasztja alá. Tehát összességében nem fogadták el Miskolczy Ágost koronaügyész-helyettes¹³⁵⁶ azon érvelését, mely szerint az MSZMP tüntetéseivel a társadalom megfélemlítésére törekedett.¹³⁵⁷ A Szántó Zoltán és

¹³⁵⁰ BFL VII.5.c.8771/1925. 255. E vádlotti körből fontos kiemelni Őri Károly gyanúsítottat, mert az ügyészség elnöke katonai múltja miatt egészen más szabályok alkalmazását tartotta szükségesnek. Ugyanis a terhelt 1921. január 19-én megszökött, holott a magyar királyi Honvédségben tényleges katonai szolgálatot teljesített. Ezért az általános hatáskörű törvényszéki eljárás helyett a honvéd büntetőbíróság hatálya alá kívánta helyezni az elene elrendelt büntetőeljárás lefolytatását. Ez utóbbi kérelmet a vádtanács elutasította, így Őri vádlottat is ebben a perben vonták felelősségre. Uo. 256., 258.

¹³⁵¹ Uo. 281.

¹³⁵² Uo. 516.

¹³⁵³ *Az Est*, 1926. augusztus 5. 1.

¹³⁵⁴ BFL VII.5.c.8771/1925. 522.

¹³⁵⁵ Uo. 564.

¹³⁵⁶ NÁNÁSI (2012) i. m.

¹³⁵⁷ BFL VII.5.c.8771/1925. 566.

társai ellen indított 1927-es büntetőeljárás során azonban fény derült arra, hogy a törvényszék Szemák-tanácsa helytelenül állapította meg a Vági-párt működésével kapcsolatos tényállást.

A Szántó-féle összeesküvésben az ügyészség a vádlottakkal szemben az Átv. 1. § (1) bekezdésébe ütköző államfelforgatás alapesete miatt emelt vádat. E körből azonban kiemelték Szántó Zoltán gyanúsítottat a történeti tényállás azon mozzanatára való tekintettel, mely szerint a terhelt Csillag József¹³⁵⁸ néven útlevelet állíttatott ki magának 1924 januárjában a bécsi Magyar Nagykövetségnél, megvalósítva ezzel a közokirat hamisítás vétségét. A kiállított okmányt pedig Magyarországon és Csehszlovákiában is felhasználta.¹³⁵⁹ A törvényszék ítéletében elfogadta a vádhatóság által felmutatott bizonyítékokat, így Szántót bűnösnek találták a rendtörvény 2. § (4) bekezdése alapján.¹³⁶⁰ Ugyanezen jogi érvek mentén emeltek vádat Révai József, Görög István és Gajdos István pártagokkal szemben is: a bizonyítékok alapján kiderült, hogy Révai Bécs, Berlin és Budapest között Kuta Ferenc névre kiállított hamis útlevéllal utazott, emellett álnéven bérelt ki egy ingatlant.¹³⁶¹ Így a Csemegi-kódex 391. §-a elkövetésének a gyanúja miatt a rendtörvény 2. §-a alapján emeltek vádat ellene. Az utóbbi két vádlott tevékenységével kapcsolatban kiderült, hogy a hamisított okiratok használata mellett hamis néven jelentették be magukat a szálláshelyükre.¹³⁶² Ez a közönséges bűncselekmény a Sallai – Fürst ügyben is felmerült.

Az ügyészség közokirat hamisítással kapcsolatos vádjára a védelem is reagált a tárgyalás során. Az ügyvédek által felállított érvrendszer Molnár Renének,¹³⁶³ a Révai-per védőjének észrevételei alapján ismerhető meg a legrészletesebben. Az ügyvéd bevezetesként kiemelte: Révainak nem volt tudomása a hamis okmányokról, ebből fakadóan nem követhette el a közokirat hamisítás deliktumát. Kiemelte továbbá: védence nem vett részt az iratok elkészítésében, csupán felhasználta azokat. További problémaként emelte ki, hogy a vád nem tudta bizonyítékként felmutatni ezeket a dokumentumokat, csupán a vádlott vallomására alapozta a bűncselekmény elkövetését,¹³⁶⁴ holott a Bp. 139. §-a szerint a beismerő vallomást követően be kellett szerezni a tárgyi bizonyítékokat a

¹³⁵⁸ *Az Est*, 1927. március 1. 1.; *Népszava*, 1927. március 1. 5.

¹³⁵⁹ BFL VII.5.c.5506/1927. 9-10.

¹³⁶⁰ Uo. 3.

¹³⁶¹ BFL VII.5.c.0398/1931. 183.

¹³⁶² Uo. 150.

¹³⁶³ Molnár René ügyvéd tagja volt a KMP-nek. 1938-ban letartóztatták, majd Sztálin parancsára kivégezték. <https://tinyurl.com/mv2ma2e8>

¹³⁶⁴ BFL VII.5.c.0398/1931. 182.

bűnösség megállapításához. A vádirat azon részével kapcsolatban, mely szerint a terhelt Sommer Jenő álnéven jelentkezett be egy lakásba, csak közigazgatási eljárást vont volna maga után, de semmiképpen sem tartozott a büntetőkódex hatálya alá.¹³⁶⁵ A törvényszék elfogadta a védelemnek a Révai-perben tett megállapításait, ezért állt elő az a helyzet, hogy a vádtól eltérően az Átv. 1. § (1) bekezdése alapján ítélte el a vádlottat.¹³⁶⁶ A bíróság indokolása szerint ugyanis az ügyészség nem tudta kétséget kizáróan bizonyítani a közönséges bűntett megvalósulását, csupán az álnéven történt ingatlan használatát. Ezért a kérdéses cselekményt a Kbt. 71. §-a szerinti közbiztonság elleni kihágásnak minősült, ami anyagi halmazatot képezett az államfelforgatás alapesetével.¹³⁶⁷ Szőke Zoltán védő azonban fellebbezést nyújtott be az ítélőtáblához a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. évi X. törvény¹³⁶⁸ 29. §-ára, a Csemegi-kódex 92. §-ára, valamint a Bp. 385. § (1) bekezdésének a) pontjára hivatkozva.¹³⁶⁹ A másodfokú fórum ítéletében ismételten eltérően minősítette az államfelforgatással összefüggésben elkövetett kihágást és a rendőri bejelentési intézménynek Budapest fővárosban életbeléptetéséről szóló 1879. évi XXVIII. törvény 9. §-ának alkalmazhatóságát állapította meg az ügyben.¹³⁷⁰ Ez azonban hátrányos volt Révai számára, hiszen így súlyosabb büntetési tételt szabtak ki rá.

A rendtörvény 2. §-a szerinti minősített eset más szempontból is jelentős: a (2) bekezdés ugyanis az elkövetőkkel azonos büntetéssel sújtotta azokat a tagokat és egyéb résztvevőket, akik az államfelforgatás ezen formájának véghezviteléről tudtak vagy tudniuk kellett volna.¹³⁷¹ Ily módon törvényhozó eredményfelelősséget emelte be a jogszabályba, hiszen ebben az esetben olyan bűncselekményekért történhetett meg a felelősségre vonás, amelyet nem a mozgalomban résztvevők követtek el, csupán tudomásuk volt róla.¹³⁷² Tehát az érintetteknek akkor is felelniük kellett a nagyobb fokú veszélyért, ha létrehozásában sem felbujtói, sem bűnsegédi minőségben nem működtek közre. Vagyis a büntetés jogalapja objektív volt, mert az „elkövetettség ténye” volt relevánsnak

¹³⁶⁵ Uo. 183.

¹³⁶⁶ Uo. 194.

¹³⁶⁷ Uo. 197–198.

¹³⁶⁸ DEGRÉ (1928) i. m.

¹³⁶⁹ BFL VII.5.c.0398/1931. 206.

¹³⁷⁰ Uo. 217.

¹³⁷¹ Ez a fordulat az Igazságügyi Bizottság jelentése alapján került be a törvénybe. *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 100.

¹³⁷² ANGYAL (1929) i. m. 64.; DEGRÉ (1921) i. m. 296.

tekinthető.¹³⁷³ Angyal Pál egy külön elnevezést is alkotott erre az elkövetési magatartásra, amellyel kapcsolatban a következő véleményt fejtette ki: „Aki [...] a lavina megindításában vagy továbbcsuszamlásában részt vett, az feleljen azokért a veszélyekért és sérelmekért, amelyek előállottak az ő közreműködésén kívül, ha azok bekövetkezéséről tudott vagy tudhatott.” Ebből kiindulva a felelősség e formáját lavina-felelősségnek nevezte el.¹³⁷⁴ A minősített eset kizárólag az 1. §-hoz kapcsolódó bűncselekmény volt, amely önállóan nem jöhetett létre.¹³⁷⁵

A fentiekben kifejtett felelősségi formát alkalmazta a bíróság a Gerő-féle összeesküvés 23 terheltjével szemben oly módon, hogy két vádlottat a bolsevik szervezkedésben való tevékeny részvétel, míg a többi gyanúsítottat annak előmozdítása miatt az Átv. 1. § (2) bekezdése szerint minősülő államfelforgatás deliktuma miatt ítélte el,¹³⁷⁶ de a büntetést a 2. § (2) bekezdés 2. pontja alapján szabta ki. Érvelése szerint a minősített eset megállapítása azért volt indokolt, mert a tevékeny résztvevők és az előmozdítók a kezdeményezők „izgatási” tevékenységéről tudtak, vagy kellő körültekintés mellett tudniuk kellett volna.¹³⁷⁷ Tehát ezek a tettesek bár nem vettek részt a kezdeményezők által elkövetett államfelforgatás minősített esetének kivitelezésében, mégis ezért a büntetért feleltek, mert bizonyíthatóan tudomásuk volt erről a politikai tevékenységről. Az elkövetők a tárgyalás alatt azzal védekeztek, nem tudtak a kommunista mozgalomról, csupán az újságokat olvasták el. A bíróság ezt elutasította, mert bebizonyosodott: a tettesek a röpiratok átvételekor konkrét utasításokat kaptak a további terjesztéssel kapcsolatban. Így, ha ezeket a parancsokat nem is teljesítették, akkor is tisztában voltak Gerőék céljaival.¹³⁷⁸

¹³⁷³ ANGYAL (1929) i. m. 65.

¹³⁷⁴ Uo. 65–66.

¹³⁷⁵ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 658.

¹³⁷⁶ BFL VII.5.c.15845/1922. 461.

¹³⁷⁷ Uo. 500.

¹³⁷⁸ BFL VII.5.c.15845/1922. 500.

4. Az államfelforgatás deliktumához kapcsolódó bűncselekmények

4.1. A feljelentési kötelezettség elmulasztása

A fenti fejezetekből már olvasható volt az a körülmény, mely szerint az államellenes bűncselekményekkel kapcsolatban először a Csemegi-kódex 135. §-a, majd pedig a néptörvény 5. §-a pönalizálta a feljelentési kötelezettség elmulasztását.¹³⁷⁹ Az Átv. 3. § (1) bekezdése szerint, aki az 1. §-ban meghatározott mozgalomról vagy szervezkedésről hitelt érdemlő tudomást szerzett, és erről – amikor lehetősége nyílt rá – nem tett jelentést a hatóságnak, megvalósította a deliktumot, ami egy évig terjedő fogházbüntetéssel volt sújtható. A javaslat első szövegezésének 6. §-a eredetileg három évig terjedő szabadságvesztés büntetést állapított meg ugyanebben a végrehajtási fokozatban,¹³⁸⁰ de ezt az Igazságügyi Bizottság nem támogatta, és leszállította a büntetési tétel mértékét.¹³⁸¹ Megállapítható tehát, a rendtörvény kisebb eltéréssel, de lényegében megismételte a korábbi szabályozásokat.

A jogszabály az alannyá válás feltételeit leszűkítette, mert a szöveg azt a kitélt tartalmazta, hogy a terhelt a rendtörvény hatálya alá tartozó politikai csoportban semmilyen részesi tevékenységet nem fejthetett ki. Vagyis látható, a jogalkotó ezt a bűncselekményt szubszidiárius jelleggel¹³⁸² ruházta fel, hiszen ha bebizonyosodott az elkövető bármilyen fizikai vagy pszichés bűnsegédi tevékenysége, akkor nem kerülhetett a 3. § hatálya alá, mert súlyosabb bűncselekményt valósított meg.¹³⁸³

A feljelentés elmulasztása esetében a vétség befejezetté válásához szükséges volt a „hitelt érdemlő tudomásszerzés,” ami a Kúria idevonatkozó jogegységi döntése alapján többek között akkor valósulhatott meg, ha a vádlottak a mozgalom kezdeményezőivel való ismeretség, valamint kommunista felhívás kézhezvétele nyomán értesültek a szervezkedésről.¹³⁸⁴ Ugyanez a jogi álláspont jelent meg a Szántó és társai ellen indított eljárásban is: a törvényszék végül azokat a vádlottakat ítélte el az Átv. 3. §-a alapján, akiket be akartak szervezni

¹³⁷⁹ ANGYAL (1930) i. m. 29–30.; *Belügyi Szemle* i. m. 290.

¹³⁸⁰ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 303.

¹³⁸¹ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 100.

¹³⁸² BELOVICS–GELLÉR–NAGY-TÓTH i. m. 365–366.; GELLÉR–AMBRUS i. m. 473–477.

¹³⁸³ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 656.

¹³⁸⁴ LENGYEL (1926) i. m. 30.

a pártba. Ezek a felkeresett személyek nem vállalták a szervezkedéshez való csatlakozást, azonban mégsem tettek a rendőrségen feljelentést, holott tudtak a KMP működéséről.¹³⁸⁵

Feljelentés esetén nem volt szükséges annak tudása, hogy például sikerült-e fegyvereket szerezni, vagy milyen egyéb bűncselekmény elkövetésére került sor.¹³⁸⁶ Vagyis az érintett személy akkor is eleget tett a törvényben meghatározott kötelezettségének, ha nem volt tudomása az államfelforgatással összefüggő más információkról, de azt jelentette a hatóságoknak.

Kérdésként merült fel, hogy miként minősüljön az az eset, amikor a terhelt félrevezető feljelentést tett a hatóságok megtévesztése céljából. Angyal Pál tankönyve szerint ez a magatartás tevékeny részvételnek minősült, így államfelforgatás vétsége miatt kellett a terheltet felelősségre vonni. Azonban más megítélés alá esett ugyanaz a cselekmény, amennyiben az elkövetőnek a Bp. 87. §-a alapján valamelyik hatóságot képviselve állt fenn feljelentési kötelezettsége, és azt nem teljesítette. A szerző azon véleményét tolmácsolta, mely szerint ebben az esetben az Átv. 1–2. §-a alapján, vagy a Csemegi-kódex 69. §-a szerinti bűnsegédként ítéltető el¹³⁸⁷ attól függően, hogy milyen tettesi minőségben vett részt a mozgalomban vagy a szervezkedésben.

Összehasonlítva a rendtörvény 3. §-át a Csemegi-kódex és a néptörvény által szabályozott feljelentési kötelezettség elmulasztásával, megállapítható, hogy az Átv. jóval enyhébb büntetethetőségi feltételeket határozott meg. A korábbi jogszabályoknál ugyanis két feltételre volt szükség a büntetlenség megállapításához,¹³⁸⁸ addig az Átv. egyetlen kritériumot határozott meg: a feljelentés gyors megtörténtét.¹³⁸⁹ Tehát a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott annak a körülménynek a vizsgálata, vajon fennálltak-e a feljelentés megtételének körülményei. Angyal Pál helyeselte a törvényi tényállás ily módon való megalkotását, véleménye szerint ugyanis valóban előfordulhatnak olyan tárgyi és személyi körülmények, ahol hiába van meg a hitelt érdemlő tudomás, az érintett nem tud a hatóságokhoz fordulni. Ilyen eset lehet például a tudomásszerző betegsége, vagy fenyegetett állapotban tartása annak érdekében, hogy kötelezettségét ne tudja teljesíteni.¹³⁹⁰

¹³⁸⁵ BFL VII.5.c.5506/1927. 30–31.

¹³⁸⁶ ANGYAL (1929) i. m. 71.

¹³⁸⁷ Uo.

¹³⁸⁸ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 656.; DEGRÉ (1921) i. m. 297.

¹³⁸⁹ DEGRÉ (1921) i. m. uo.

¹³⁹⁰ ANGYAL (1929) i. m. 70–71.

Ezzel az állásponttal Finkey Ferenc helyezkedett szembe, szerinte ugyanis a tényállás ebben a formájában rendkívül bizonytalannak tűnt.¹³⁹¹

A törvényszék az Átv. alapján tárgyalt politikai perekben az államfelforgatással összefüggésben a feljelentési kötelezettség elmulasztásának tényállás-szerűségét állapította meg a leggyakrabban. A Gerő-féle összeesküvésben 30 főt gyanúsított meg az ügyészség az Átv. 3. §-ának elkövetése miatt, aminek a bíróság ítéletében helyt adott.¹³⁹² Az indokolás szerint bizonyítást nyert az a körülmény, hogy ezek a vádlottaknak hitelt érdemlő tudomásuk volt a KMP ismételt megalapításáról, azonban ezt a hatóságoknak egyáltalán nem jelentették. E vétség megállapításának kiinduló pontjaként megállapították továbbá: ez a vádlotti kör az államfelforgatás büntetvényének támogatása céljából semmilyen részesi tevékenységet nem fejtett ki, és más súlyosabb deliktumot sem valósított meg.¹³⁹³

4.2. Az államfelforgatásra irányuló izgatás vétsége

Az Átv. 5. §-ának megfelelő értelmezéséhez a törvényjavaslat indokolása fontos kiindulópont, mert abban a jogalkotó a következőt állapította meg a törvényi tényállás szükségességével kapcsolatban: nem csupán egy mozgalom vagy szervezkedés veszélyeztetheti az állami és társadalmi rendet, hanem az azokon kívül álló, működésükkel össze nem függő izgatás vagy lázítás is közvetlen támadást jelenthet a fennálló törvényes renddel szemben. A törvényalkotói szándékból kiolvasható, hogy ezzel a deliktummal lényegében a királlysértési törvény és a néptörvény 3. §-ban pönalizált államforma elleni lázítással, valamint a politikai célzatú támadás elkövetési magatartásait volt hivatott újraszabályozni. Ettől függetlenül az indokolás a Csemegi-kódex 172–173. §-át határozta meg törvényhozási előzményként, megfogalmazva azt a kritikát, mely szerint ezek a tényállások nem szabályozták az izgatás valamennyi esetét, és csak akkor válhatott a cselekmény üldözendővé, ha azt gyülekezet előtt, nyilvánosan követték el.¹³⁹⁴

Az államfelforgatásra való izgatás vétségét először igen tágan határozták meg: az eredeti javaslat 8. §-a szerint ugyanis

¹³⁹¹ FINKEY (1923) i. m. 185.

¹³⁹² BFL VII.5.c.15845/1922. 466.

¹³⁹³ A 3. § lényegében egy szubszidiárius bűncselekményt szabályozott.

¹³⁹⁴ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 313. Vö. ANGYAL (1931) i. m. 12–17.

„Aki az 1. §-ban említett mozgalmon vagy szervezkedésen kívül, vagy azzal össze nem függően az állam vagy társadalom fennálló törvényes rendje ellen olyan körülmények között izgat vagy lázít, hogy abból jogellenes cselekmények vagy a fennálló törvényes rendre egyébként hátrányos következmények származhatnak, büntettet követ el és öt évig terjedhető börtönnel, ha pedig a cselekményt sajtó útján vagy egyébként nyilvánosan követte el, tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”¹³⁹⁵

A törvényhozó szerint e szabályozás alapja az a tény volt, hogy az izgatás deliktumát az esetek többségében nem nyilvánosan, éppen ellenkezőleg: szűk körben követik el. Vagyis egy olyan törvényi tényállás kidolgozására volt szükség, amellyel valamennyi elkövetési módot egyformán lehetett pönalizálni. A javaslat kidolgozása során a jogalkotó kiemelte a törvény hatálya alól azokat a kijelentéseket, amelyek bár kritizálják a fennálló törvényes rendet, a vétség elkövetésének célzata mégis hiányzik belőlük.¹³⁹⁶ Azonban az Igazságügyi Bizottság a politikai jogok szabadságának védelmére hivatkozva nem támogatta a bűncselekmény ily módon való megfogalmazását.¹³⁹⁷

A Nemzetgyűlés végül a következő szöveggel fogadta el az államfelforgatásra irányuló izgatás alapesetét: az 5. § (1) bekezdése szerint aki az állam és társadalom törvényes rendjének felforgatását vagy megsemmisítését, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos úton való létesítését követeli, erre izgat, vagy mást felhív, vétséget követ el és három évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Angyal Pál a törvényi tényállás jelentőségét elsősorban a kódex-szel összefüggésben fejtette ki. Véleménye szerint, míg a Csemegi-kódex csupán a „részllettámadásokkal” szemben nyújtott védelmet,¹³⁹⁸ addig az Átv. 5. §-a az államot és a társadalmat, mint „egészet” helyezte büntetőjogi védelem alá. Éppen ezért a rendtörvény az izgatás jogi fogalmát sokkal tágabban határozta meg, mint a hatályos büntetőkódex.¹³⁹⁹ Emiatt állhatott elő az a körülmény, hogy az Átv. 5.

¹³⁹⁵ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 303.

¹³⁹⁶ Uo. 313.

¹³⁹⁷ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 101.

¹³⁹⁸ A 172. § külön nevesítette azokat az elkövetési magatartásokat, amelyek megvalósították a törvényi tényállást. Ez a hatóságoknak törvényes hatáskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata elleni, továbbá valamilyen osztály, nemzetiség, hitfelekezet ellen, valamint a tulajdon és a házasság intézménye elleni izgatások voltak.

¹³⁹⁹ ANGYAL (1929) i. m. 73.

§-a és a Csemegi-kódex 172. §-a anyagi halmazatban álltak egymással.¹⁴⁰⁰ A bűncselekményi többség e formája ebben az esetben úgy valósulhatott meg, ha az elkövető több alkalommal követte el az izgatás elkövetési magatartását, folytatólagosság azonban mégsem jöhetett létre tekintettel arra, hogy a terhelt cselekményével különböző jogi tárgyakat sértett meg.¹⁴⁰¹

Finkey Ferenc ezt a bűncselekményt elsősorban az alapjogokkal összefüggésben vizsgálta meg. Kijelentette, a tényállás a politikai és a társadalmi izgatást egyaránt magába foglalta. Ezzel összefüggésben pedig bemutatta a szólásszabadság alapjogának a gyakorlása és az államfelforgatásra izgatás elkövetése közötti határvonalat:

„[...] Platon, Morus classicus művei, a legújabb irodalomból Fourier, Cabet, Bellamy, Spencer, Tolstoj emelkedett szellemű művei bizonyára senkit nem tettek felforgató kommunistává vagy romboló anarchistává.” Ezzel szemben Marx és Engels Kommunista kiáltványa, Max Stirner¹⁴⁰², Mihail Bakunin,¹⁴⁰³ Georges Sorel,¹⁴⁰⁴ Vladimir Iljics Lenin¹⁴⁰⁵ osztálygyűlölettől lihegő, tendeciózus röpiratai [...]” már alkalmasak arra, hogy felkelésre hívják fel a társadalmat, amelyre már többször történt példa a XX. századi történelemben.¹⁴⁰⁶

A vétség alanya bárki lehetett, azonban más megítélés alá esett az elkövetés azon formája, ha azt kezdeményező, vezető, résztvevő, vagy előmozdító követte el. Ebben az esetben ugyanis konzumpció valósult meg.¹⁴⁰⁷ Tehát ez utóbbi esetben a rendtörvény 1–2. § alapján kerülhetett sor a felelősségre vonásra.

Az elkövetési magatartás az államfelforgatás vagy az osztályuralom követelése, az erre való izgatás, illetőleg az erre való felhívás voltak. Mind a három cselekvés lényegi eleme egy olyan nyilatkozat megtétele volt, amely túllépte a szólás- és sajtószabadság korlátait. Vagyis a terheltek nem olyan bírálatot akartak megfogalmazni, ami elősegítette volna a fennálló alkotmányos rend

¹⁴⁰⁰ Uo. 79.

¹⁴⁰¹ A hatályos büntetőjog a halmazat ezen formáját homogén anyagi halmazatnak nevezte el. BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH i. m. 367.

¹⁴⁰² STIRNER i. m.; SZILÁRD i. m.

¹⁴⁰³ BAKUNIN i. m.; DEMIN i. m.; MASTERS i. m.; PIRUMOVA i. m.; KUN i. m.

¹⁴⁰⁴ SOREL i. m.

¹⁴⁰⁵ LENIN (1963) i. m.

¹⁴⁰⁶ FINKEY (1923) i. m. 177.

¹⁴⁰⁷ ANGYAL (1929) i. m. 73.

fejlődését, hanem ezzel ellentétes hatást szándékoztak a társadalomra gyakorolni. Céljuk tehát az volt, hogy a lakosság érzelmeire hatva elősegítsék egy forradalom kirobbanását. Mindezek alapján levonható az a következtetés, mely szerint nem azok a bírások kerültek a rendtörvény hatálya alá, amelyek kritika tárgyává tették a hatályban lévő törvényes rend esetleges hiányosságait,¹⁴⁰⁸ hanem azokat a megnyilvánulásokat pönalizálta, amelyek a magyar állammal szemben uszító hangnemben kerültek megfogalmazásra.

A fentiek alapján látható: az elkövetési magatartások között igen csekély különbségek voltak, ettől függetlenül fontos mindegyiket külön-külön definiálni. Követelésnek minősült az, amikor valaki „nyilatkozatában jogot hangoztat, azt vitatja, hogy az államhatalom képviselőinek kötelességük megadni azt, ami a kívánság tárgya,” valamint ennek elérésére kényszereszközöket használt fel. Izgatás esetén az elkövető célja a hallgatóság között elsősorban „hangulatot, kedélyhullámzás, érzelmi felháborodás” felkeltése volt. A felhívás cselekménye pedig akkor valósulhatott meg, ha a tettes az „osztályuralom” létrehozására, illetve olyan cselekmények elkövetésére bízott, amelyeket kizárólag a hatályos törvények megszegésével voltak megvalósíthatóak.¹⁴⁰⁹ Az elkövetési magatartások nyomán létrejött nyilatkozatnak nem kellett semmilyen alakszerűségi követelménynek megfelelnie a büntetőjogi felelősség megállapításához. Tehát irrelevánsnak minősült, hogy a terhelt a deliktum tárgyát képező kijelentéseket írásban, szóban, esetleg más, tartalmat továbbító eszköz nyomán közölte. Az izgatás ezen formájának végrehajtásához nem volt szükség a nyilvánosságra, mint elkövetési módra. Vagyis a négy szemközti megtett kijelentés is vétségnek minősült, ha bebizonyosodott a tettes izgatásra irányuló szándéka.¹⁴¹⁰ A judikatúra ez utóbbi elkövetési forma kapcsán több döntésében deklarálta, hogy az izgatás többek között zenei mű előadásával is elkövethető volt. Így több ízben került sor felelősségre vonásra amiatt, hogy az elkövető mások előtt elénekelt, vagy hangszeren előadta a kommunista Internacionálé indulóját,¹⁴¹¹ vagy ha egy zenés összezejövetelen Kun Bélát éltette.¹⁴¹² Ezzel szemben viszont a törvényszék – meglepő módon – számos felmentő ítéletet is hozott.¹⁴¹³

¹⁴⁰⁸ ANGYAL (1929) i. m. 74.; FINKEY (1923) i. m. 180.

¹⁴⁰⁹ ANGYAL (1929) i. m. 74–75.

¹⁴¹⁰ Uo. 75.

¹⁴¹¹ 2466/1929. számú döntés. LENGYEL (1929) i. m. 131.

¹⁴¹² 1256/1925. számú döntés. LENGYEL (1927) i. m. 42.

¹⁴¹³ A két világháború közötti bírói gyakorlatból kiemelendő a 939/1923. számú felmentő ítélet, amit az Internacionálé eléneklésének tárgyában hoztak. LENGYEL (1924) i. m. 94.

A vétség kizárólag egyenes szándékkal volt elkövethető, melyhez szükséges volt az eredmény lehetőségének a képzete, és annak tudata, hogy a tettes cselekménye törvénybe ütköző.¹⁴¹⁴ Ezzel egyezően a Kúria 1922. október 18. napján kelt, 3853/1922. számú döntésében kifejtette: az 5. § alkalmazásának lehetőségét az alapozta meg, ha a szándék olyan kifejezések tudatos használatára irányult, amelyek alkalmasak voltak az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, valamint valamely társadalmi osztály uralmának erőszakos úton való létesítésére.¹⁴¹⁵

Az államfelforgatásra irányuló izgatás vétségének kísérlete elvileg nem volt kizárható a cselekmény immateriális jellege miatt, azonban a gyakorlatban nehezen vált elképzelhetővé, mivel a nyilatkozat bármilyen formában való közlése befejezetté tette a deliktumot.¹⁴¹⁶

A részesség tekintetében mind a felbujtói, mind pedig a bűnsegédi alakzat realizálható volt, melynek elbírálására a Csemegi-kódexben lefektetett az általános szabályok voltak irányadóak.¹⁴¹⁷

Az Átv. 5. §-ának alkalmazására példaként hozható fel a Károlyi Mihállyal szemben lefolytatott két büntetőeljárás. Az első esetben a vádhatóság A Reggel című napilap 1930. augusztusi számában megjelent Akitől egy világ választ el¹⁴¹⁸ című cikke alapozta meg a nyomozás megindítását a következő kijelentésére figyelemmel: „A munkásmozgalmat nem szabad Szovjetország politikája ellen irányítani; a munkásmozgalom bázisa mégis csak Oroszország. Ha a kapitalista világ háborút indítana Oroszország ellen, a proletariátusnak Oroszország mellé kellene állnia.”¹⁴¹⁹ E törvényi tényállás megállapításánál fontos különbséget tenni az államfelforgatásra irányuló izgatás és a nemzetragalmazás között, hiszen a korábbi államfő valamennyi, rendtörvénybe ütköző cselekményét politikai tartalmú kijelentéseivel valósította meg. Az ügyészség az első esetet általában akkor állapította meg, amikor Károlyi kijelentéseivel hitet tett a Szovjetunió mellett, míg az utóbbi tényállás tekintetében olyan állításokról volt szó, amelyekkel az emigrált politikus kizárólag Magyarországot támadta.

¹⁴¹⁴ ANGYAL (1929) i. m. 78.

¹⁴¹⁵ LENGYEL (1923) i. m. 117.

¹⁴¹⁶ FINKEY (1923) i. m. 180.

¹⁴¹⁷ ANGYAL (1929) i. m. 78.

¹⁴¹⁸ KISS–KISS i. m. 350–356.; BFL VII.18.d.20/0025/1930. 1.; HAJDU i. m. 435.

¹⁴¹⁹ BFL VII.5.c.4286/1931. 2.

Egy másik ügy levéltári iratai szerint a KMP Külföldi Bizottsága 1927-ben felkérte a volt köztársasági elnököt egy brosúra megírására, amivel a bolsevik ideológiát akarták népszerűsíteni a magyar parasztság körében. A kivitelezés elősegítése érdekében a későbbi gyanúsított számára meghamisított statisztikai adatokat juttattak el, továbbá ajánlották számára a Károlyi – Buza-féle földreform bírálatát, és az Európai Parasztbizottság programját művének az elkészítéséhez.¹⁴²⁰ A röpirattal kapcsolatban számos tartalmi kritériumra is felhívták Károlyi figyelmét, így elmondható, hogy a korábbi államfő gyakorlatilag kommunista megrendelésre kezdett bele a munkálatokba. Például ezen az alapon kritizálta a terhelt a Tanácsköztársaság gazdaságpolitikáját.¹⁴²¹ A röpirat végül 1931-ben jelent meg és a *Tiétek a föld!*¹⁴²² címet kapta. A tárgyalandó témák között Károlyi érintette a gazdasági világválság problémáit, melyre álláspontja szerint a Szovjetunió „sikeres” gazdaságpolitikája lehet a megoldás, foglalkozott a trianoni békével, valamint az „elnyomó” Horthy-rendszerrel, mellyel szemben csak KMP hirdetett forradalmat.¹⁴²³

Tekintettel a brosúra nagyszámú megjelenésére, az ügyészség indítványozta a körözés elrendelését az Átv. 5. és 7. § halmazatának gyanúja miatt.¹⁴²⁴ Baróthy Pál indokolása szerint azért valósított meg a volt államfő a cselekményével két deliktumot, mert műve a magyar földkérdéssel kapcsolatos félrevezető álláspontját mutatta be, amelyre alternatívaként a kommunista ideológia által felvázolt módszereket kínálta fel. Károlyi véleménye szerint a valódi demokrácia alapja a kollektivizálás a gazdasági és ipari szektorokban, ugyanis ez az egyetlen módja a világháború elkerülésének, hiszen a kapitalista alapokon nyugvó verseny kiiktatásával az országok kormányai nem lesznek képesek egymással rivalizálni.¹⁴²⁵

A brosúra másik fejezetében kitért a gazdasági világválság okaira,¹⁴²⁶ megoldását azonban a bolsevik ideológiának megfelelően magyarázta. Abban valóban igaza volt, hogy ez esetben egy túltermelési válság¹⁴²⁷ alakult ki, viszont az a gondolat, mely szerint a késztermékeket a dolgozók és nem a kapitalisták

¹⁴²⁰ HAJDU i. m. 438–439.; KÁROLYI i. m. 292.

¹⁴²¹ HAJDU i. m. 439.; KISS–KISS i. m. 395.; BFL VII.5.c.7384/1932. 2.

¹⁴²² KISS–KISS i. m. 392–431.

¹⁴²³ HAJDU i. m. 439.

¹⁴²⁴ BFL VII.5.c.7384/1932. 2.

¹⁴²⁵ Uo.

¹⁴²⁶ KISS–KISS i. m. 399–402.

¹⁴²⁷ Uo. 402.

között kell szétosztani,¹⁴²⁸ nyilvánvalóan nem oldotta volna meg a problémát. Köztudomású tény a Szovjetunió eltérő gazdasági mechanizmusa, aminek köszönhetően egy olyan kereskedelmi elszigeteltség jött létre más országokkal szemben, ami valóban megkímélte a totalitárius államot a New York-i tőzsde összeomlásától.¹⁴²⁹ Ezzel szemben azonban a sztálini utasításoknak megfelelően kialakított tervutasításos rendszer,¹⁴³⁰ a kollektivizálás,¹⁴³¹ valamint a gazdag paraszti rétegek kulákká nyilvánítása¹⁴³² a valóságban nyomorúságosabb körülményeket hozott létre, mint amit az 1929-es válság okozott. Ezeket az állapotokat Károlyi rendkívül idealizáltan írta körül: „A kommunista forradalom első nagy cselekedete az volt, hogy a földkérdést a parasztsággal egyetértően, sőt együttesen rendezte.”¹⁴³³ A szovjetrendszerben élő emberek létminimum alatti életszínvonalában egyfajta nemes „erőfeszítést” látott, álláspontja szerint „A munkások önmagukért, saját gyermekeiért, saját jövőjükért nélkülöznek, áldoznak és küzdenek, és nem a Weiss Manfrédokért, nem az Esterházyakért, nem az egri káptalanért!”¹⁴³⁴

A magyarországi viszonyokra kitérve – ami végül a nemzetrágalmazás törvényi tényállását valósította meg – eszmefuttatását azzal kezdte, a Bethlen–Peyer-paktum hatására bekövetkezett politikai konszolidáció miatt csak a kommunisták állnak a proletárok élén. Ezt követően az ebben a tárgykörben tett megállapításai is minden komolyabb alapot nélkülöztek. Véleménye szerint a Bethlen-féle gazdaságpolitika tönkretette a gazdálkodó társadalmi réteget, így azok napi szintű megélhetése teljesen ellehetetlenült: „Minden fillér, amit ennek a mai kormánynak beszolgáltatnak, a dolgozók elnyomását, kirablását hosszabbítja meg. Minden megtagadott adópengő egy-egy koporsószeg, amit ennek a népgyilkos rendszernek a koporsójába verünk.”¹⁴³⁵ Bár ezzel a kijelentéssel kapcsolatban az ügyészség a nemzetrágalmazás tényállásszerűségét állapította meg, következtetése mégsem tekinthető helytállónak, hiszen Károlyi ezzel a mondatával adófizetési kötelezettség megtagadására buzdította a magyar embereket, tehát itt államfelforgatásra való izgatás valósult meg.

¹⁴²⁸ Uo. 401.

¹⁴²⁹ Uo. 399.

¹⁴³⁰ ROMSICS (2004) i. m. 349.

¹⁴³¹ Uo. 346.

¹⁴³² Uo. 351–352. A kulákokat Károlyi „zsirosparasztoknak” titulálta, akik csak kihasználták a kevésbé vagyonos parasztokat. KISS–KISS i. m. 423.

¹⁴³³ KISS–KISS i. m. 422.; BFL VII.5.c.7384/1932. 2.

¹⁴³⁴ KISS–KISS i. m. 426.; BFL VII.5.c.7384/1932. 3.

¹⁴³⁵ KISS–KISS i. m. 423.; BFL VII.5.c.7384/1932. 3.

A törvényszék végül nemzetrágalmazás büntettének elkövetése miatt megállapította a volt köztársasági elnök felelősségét. Az ítélet indokolása szerint az elmarasztaló döntés meghozatalára azért került sor, mert a tettes a magyar állapotokat ferdítve és egyoldalúan mutatta be a fennálló alkotmányos rendszer elleni gyűlöletkeltés érdekében. Így ennek a röpiratnak a hatására esetlegesen kialakuló ellenséges közhangulat jelentősen elősegítette volna a proletárdiktatúra ismételt bevezetését. A túlzó kijelentések mellett megjelentek a rosszhiszemű valótlan tényállások is, melyek nyomán láthatóvá vált az egyenes szándék megvalósulása a nemzetrágalmazás deliktumának végrehajtása során.¹⁴³⁶ Ez utóbbi kapcsán példaként hozható fel 1928-ban a magyar államnak a svéd gyufagyártó társasággal kötött kétszáz millió pengő kölcsönszerződése, amely pénzügyi háttérrel biztosított földreform folytatásához,¹⁴³⁷ viszont Károlyi ezt a beruházást egyszerűen csak „népmentő panamának” nevezte.¹⁴³⁸

4.3. Az államfelforgatásra irányuló egyenes felhívás

A bűncselekmény elkövetésére való egyenes felhívás törvényi tényállását az Átv. 5. § (2) bekezdése határozta meg, mely szerint aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló bűncselekmény elkövetésére nyilvánosan, vagy több személy előtt egyenes felhívást intéz, vétséget követ el, ha pedig a bűncselekményt elkövették, felbujtóként büntetendő. A vétségi alakzat büntetési tétele öt évig terjedő fogházbüntetés volt, ami az eredeti javaslat szerint fegyház fokozatban lett volna végrehajtható.¹⁴³⁹ Tehát ez a jelentős enyhítés is az Igazságügyi Bizottság munkájának az eredménye volt.¹⁴⁴⁰

A törvényjavaslat indokolása szerint ez a magatartás egy rendkívül súlyos bűncselekményt valósított meg, amelyre nézve a Csemegi-kódex 171. §-a¹⁴⁴¹ nem rendelkezett kellő elrettentő erővel. Ennek oka álláspontja szerint az a körülmény volt, hogy a kódex két elkövetési módot is társított a cselekmény

¹⁴³⁶ BFL VII.5.c.7384/1932. 21.

¹⁴³⁷ GRATZ (2001) i. m. 172.

¹⁴³⁸ BFL VII.5.c.7384/1932. 4.; KISS–KISS i. m. 416.

¹⁴³⁹ Ez a deliktum eredetileg a 9. § volt. *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 304.

¹⁴⁴⁰ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 101.

¹⁴⁴¹ ANGYAL (1931) i. m. 23–29.; DEGRÉ (1921) i. m. 298.

büntetendőségéhez. A felhívás tényállásszerűségéhez ugyanis szükséges volt a nyilvánosság, illetve a gyülekezet előtt való végrehajtás. A jogalkotó azonban hibásnak tartotta ezt a megközelítést, mert szerinte bárhol követik el az egyenes felhívást, azt mindenképpen szankcionálni kell. Kritika tárgyává tette továbbá a kódexben megállapított igen enyhe büntetési tételt is.¹⁴⁴²

A fentiek alapján látható, hogy a jogszabály a Csemegi-kódex-szel ellentétben kiterjesztő módon értelmezte az egyenes felhívás deliktumát. A két törvény közötti eltérések az alábbi jellemzőkön keresztül mutathatóak be. Míg a 171. § csak büntett vagy vétség elkövetésére irányuló felhívás esetén állapította meg a büntetőjogi felelősséget,¹⁴⁴³ addig az Átv. már a kihágással kapcsolatban is pönalizálta ezt a magatartást. Az elkövetési módok esetében is jelentős módosítás történt: a kódex akkor minősítette a tényállást befejezettnek, amennyiben gyülekezet előtt, nyilvánosan, nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére állítás útján történt,¹⁴⁴⁴ a rendtörvény viszont csak a nyilvánosságot, valamint több személy együttes jelenlétét követelte meg.¹⁴⁴⁵

A bűncselekmény alanya bárki lehetett, viszont az alkalmazandó törvényi tényállás eltért abban az esetben, ha a terhelt a végrehajtással párhuzamosan az 1. §-ban szabályozott mozgalomban és szervezkedésben töltött be valamilyen pozíciót. Ez utóbbi esetben az Átv. 2. § (1) bekezdésének 4. pontja szerinti államfelforgatás minősített esete valósulhatott meg, mert az 5. § (2) bekezdésben meghatározott büntett vétségnek minősült. Hasonlóképpen alakult a büntetőjogi felelősség megállapítása akkor, ha a kriminált csoporton kívül valaki más követte el a deliktumot, mert a korábbiakban kifejtett „lavina-felelősség” elve szerint, ha a felhívásról a tagságnak tudomása volt, vagy kellő körültekintés mellett tudnia kellett volna, akkor velük szemben a bíróságnak súlyosabb büntetőjogi felelősséget kellett megállapítania.¹⁴⁴⁶

Az 5. § (2) bekezdésének elkövetési magatartása az egyenes felhívás volt. Ez a cselekmény Angyal Pál szerint akkor valósult meg, ha a tettes harmadik személyeket bűncselekmény elkövetésére buzdított. Szükséges volt továbbá, hogy a felhívó megjelölje a hallgatóság számára, milyen bűncselekmény elkövetését

¹⁴⁴² *Nemzetgyűlés Irományai* IV. köt. i. m. 313. A Csemegi-kódex az eredménytelen felhívást két évig terjedő fogházbüntetéssel és pénzbüntetéssel sújtotta. ANGYAL (1931) i. m. 39.

¹⁴⁴³ ANGYAL (1931) i. m. 29.

¹⁴⁴⁴ Uo.

¹⁴⁴⁵ ANGYAL (1929) i. m. 81.

¹⁴⁴⁶ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 646–647.; ANGYAL (1929) i. m. 81.

tartja előnyösnek. Tehát ebben az esetben nem csupán a heves érzület felkeltése volt a cél, hanem az államfelforgatásra való ösztönzés is.¹⁴⁴⁷

Az 5. § (2) bekezdésének tényállásszerűségéhez a felhívást nyilvánosan vagy több személy előtt kellett végrehajtani. Ezen elkövetési mód fogalmához elsősorban a Csemegi-kódex 171. §-a adott kiindulópontot, hiszen ott részletezve voltak az elkövetési magatartás megvalósulási formái: a szóbeli közlés, a nyomtatvány, irat, ábrák terjesztése, valamint kiállításként való közszemlére tétele, illetve a rádión vagy televízión keresztül történő felhívás. A több személy előtt való elkövetés pedig már minimum két személy jelenlétében is realizálható volt.¹⁴⁴⁸

A felhívásnak bűncselekmény elkövetésére kellett vonatkoznia, amelybe már nem csak a büntett és a vétség, hanem a kihágás kategóriája is beletartozott.¹⁴⁴⁹ Ez utóbbi fogalmát a Kbt. 1. §-a határozta meg, mely szerint kihágást képezett azon cselekmény, melyet a törvény, miniszteri rendelet, törvényhatósági, törvényhatósági joggal föl nem ruházott szabad királyi város, vagy rendezett tanáccsal bíró város által kiadott szabályrendelet kihágásnak nyilvánított. Fontos kiemelni, hogy a felhívás pönalizálását nem érintette az a körülmény, ha a bűncselekmény megvalósulását követően kiderült, hogy a deliktumot elkövető személy büntethetőséget kizáró vagy megszüntető ok miatt nem volt felelősségre vonható.

Az államfelforgatásra irányuló egyenes felhívás immateriális bűncselekménynek minősült, tehát a befejezetté váláshoz nem volt szükséges, hogy a felhívott személyek valóban bűncselekményt kövessenek el. Ezért a kísérletre vonatkozó szabályok azonosak voltak a korábbi törvényi tényállásokkal. A részességre ugyancsak az általános szabályokat kellett alkalmazni.

A bűncselekményt kizárólag szándékosan lehetett elkövetni, a gondatlan alakzat kizárt volt.

A bűncselekmény büntetési tétele fokozatos volt, vagyis a konkrét jogkövetkezmény kiszabása a tettes elkövetési magatartásától függött. Amennyiben az egyenes felhívás eredménytelen maradt, a terhelt cselekménye az Átv. hatálya alá tartozott, így az ott meghatározott büntetést kellett a bíróságnak kiszabnia. A bűncselekmény elkövetése esetén azonban a tettesre a Csemegi-kódex 69–74. §-aiban lévő, részességre vonatkozó szabályokat kellett alkalmazni, mert ebben az esetben az elkövető felbujtónak minősült. Tehát a jogalkotó az 5. § (2) bekez-

¹⁴⁴⁷ ANGYAL (1929) i. m. 82.

¹⁴⁴⁸ ANGYAL (1929) i. m. uo.; EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 658.

¹⁴⁴⁹ ANGYAL (1929) i. m. uo.

désében a részesi tevékenységeket *sui generis* deliktumként szankcionálta.¹⁴⁵⁰ A rendtörvény mellett a büntetőkódex figyelembe vétele az arányosság követelményét juttatta érvényre, mivel a törvényi tényállás alapján akár az öt évet elérő fogházbüntetés is kiszabhatóvá vált, ami e bűncselekmény tekintetében egy viszonylag súlyos büntetési tételnek tekinthető. Ezzel szemben a büntetőkódex 71. §-a azt a követelményt határozta meg, hogy büntetés kiszabás tekintetében a felbujtó a tettes jogi sorsát osztja, lehetőséget adva ezáltal arra, hogy az elkövetett bűncselekménnyel arányos büntetést állapítson meg a bíróság. Ezen okfejtéssel szemben Angyal Pál azt a véleményét fejtette ki, mely szerint, aki megtette a felhívást, az a rendtörvény hatálya alá tartozott, így az a tény, hogy az eredmény bekövetkezett-e vagy sem, az csak súlyosító körülményként értékelendő.¹⁴⁵¹ A jogtudós elmélete azonban összeegyeztethetetlen volt a törvény szövegével.

4.4. Az antimilitarista izgatás

A két világháború között számos büntetőjogász támogatta a katonasággal szemben elkövethető politikai deliktumok szigorítását egy „defatista csoportra” hivatkozva, ami 1918 után felborította a fegyelmet a fegyveres erők tagjai között, előidézve ezáltal a magyar hadsereg megszűnését.¹⁴⁵² Ennek hatására a magyar határ védtelen maradt, teret nyitva a szomszédos államok önkényes területfoglalásainak. A történelmi tények az itt felvázolt álláspontonál jóval összetettebb képet mutatnak,¹⁴⁵³ azonban tény, hogy 1918. novemberében Linder Béla hadügyminiszter¹⁴⁵⁴ által kiadott fegyverletételi hadiparancs,¹⁴⁵⁵ majd

¹⁴⁵⁰ Uo. 83.

¹⁴⁵¹ Uo. 84.

¹⁴⁵² FINKEY (1923) i. m. 181.; ANGYAL (1929) i. m. 85.

¹⁴⁵³ A katonai összeomláshoz az is jelentősen hozzájárult, hogy a frontokon harcoló katonák már 1918 október végétől folyamatosan érkeztek vissza az országba. Utazásuk során több vidéki településen rablásba és fosztogatásba kezdtek. Magatartásuk alapján igen nehéz lenne arra következtetni, hogy a világháború de facto lezárását követően ellátták volna a határvédelmet a szomszédos államok önkényes terjeszkedésével szemben. HATOS i. m. 186–190.

¹⁴⁵⁴ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 82.

¹⁴⁵⁵ HATOS i. m. 190.

utódja, Bartha Albert¹⁴⁵⁶ 29.671/1918. számú rendelete¹⁴⁵⁷ alapján lebonyolított azonnali leszerelés jelentősen felgyorsította a katonaság teljes felszámolását. Ezzel egy időben cseh, román, szerb intervenciók alakultak, valamint ukrán és lengyel szabadcsapatok törtek be az országba területszerzés céljából, kész helyzet elé állítva az antant országok vezetőit.¹⁴⁵⁸ Ezen politikai előzmények indították a jogalkotót az antimilitarista izgatás szabályozására, lehetővé téve ezáltal a katonai fegyelem ellen irányuló támadások súlyosabb pönalizálását.

A törvényjavaslat 10. § (1) bekezdése a Nemzetgyűlés által elfogadott szövegnél jóval szigorúbb volt. E szerint

„Aki a magyar fegyveres erő vagy a belső rend és biztonság fentartására hivatott egyéb fegyveres szervezet ellen izgat, vagy aki a katonaság intézményét, a katonai fegyelmet, a katonai hatóságok rendelkezését oly módon bírálja, amely a katonai fegyelem megbontására alkalmas, büntettet követ el [...]”

Emellett a törvényi tényállás három minősített esetet határozott meg: a fegyelem tönkretételére irányuló nyilvános, vagy sajtó útján történő izgatást, valamint azt az esetet, ha a deliktum hatására katonai állományban lévő személy bűncselekményt követett el.¹⁴⁵⁹ Az indokolás szerint a radikális politikai mozgalmak vagy szervezkedések azért tartják fontos célnak a katonai fegyelem fellazítását, mert a megfelelően működő hadsereg az alkotmányos rend elleni sikeres támadások egyik legfőbb akadálya.¹⁴⁶⁰ Ezért levonható az a következtetés, mely szerint a fegyveres erővel szembeni izgatás szigorúbb pönalizálásának elsősorban preventív céljai voltak.

Az Igazságügyi Bizottság jelentésében üdvözölte a tényállást, tekintettel arra, hogy az akkor hatályos büntetőjogi szabályozás nem pönalizálta a hadsereggel szembeni ellenséges propagandát.¹⁴⁶¹ A rendelkezést így általánosságban fenn-

¹⁴⁵⁶ Linder Béla november 8-án lemondott a miniszteri pozícióról arra hivatkozva, hogy bizonyos „mellékkormányok” akadályozták működését. Ezt követően nevezték ki Bartha Albertet, aki ténylegesen végrehajtotta a katonaság leszerelését. MNL-OL-W12-K27. 1918. 11. 08. 9.; BÖLÖNY–HUBAI i. m. 82.

¹⁴⁵⁷ A rendelet lényege, hogy a leszereléssel kapcsolatos ügyeket a hadügyminisztérium által létrehozott csoportok előtt tudták az érintettek elintézni. *Magyarországi Rendeletek Tára* (1918) i. m. 2521.

¹⁴⁵⁸ HATOS i. m. 192.

¹⁴⁵⁹ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 304.

¹⁴⁶⁰ Uo. 313–314.

¹⁴⁶¹ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 99.

tartotta, azonban módosításokat hajtott rajta végre a véleménynyilvánításhoz való jog érvényesülése érdekében. Ennek szellemében „a belső rend és biztonság fenntartására hivatott egyéb fegyveres szervezet” kifejezést leszűkítette, és helyette a „m. kir. Csendőrség vagy a m. kir. Államrendőrség” kiemelését javasolta. A tényállás további pontosítása érdekében a „katonai hatóságok rendelkezéséhez” szükségesnek tartotta a „törvényes” jelző beillesztését.¹⁴⁶² A minősített esetek kapcsán pedig csak a nyilvános és a sajtó útján történő elkövetési mód hatályba helyezését javasolta.¹⁴⁶³ Kiemelte továbbá: gondoskodni kell a katonasággal összefüggő már korábban elkövetett bűncselekményeknek felülvizsgálatáról, mert csak egy olyan fegyveres erőt lehet teljes körű büntetőjogi védelemben részesíteni, amely mentes a korrupciótól és a különböző visszaélésektől. E feladat elvégzését azonban nem vindikálta a saját hatáskörébe, csupán a Nemzetgyűlés részére szándékozott iránymutatást adni.¹⁴⁶⁴

A törvényhozó hatalom végül a Bizottság által felvázolt módosításokkal fogadta el az antimilitarista izgatás tényállását. Tehát a rendtörvény 6. § (1) bekezdése szerint aki a katonaság intézménye, a magyar fegyveres erő, a magyar királyi Csendőrség vagy a magyar királyi Államrendőrség ellen gyűlöletre, szolgálati fegyelmük ellen izgat, valamint a törvény szerint alakilag és tartalmilag megfelelő rendelkezésük elleni engedetlenségre hív fel, vétséget követ el. Összességében levonható az a következtetés: a törvényhozó hatalom az eredeti javaslatnál egy jóval enyhébben minősülő deliktumot emelt be az Átv. rendszerébe. Mindez abból is érzékelhető volt, hogy az elfogadott jogszabályszövegben az antimilitarista izgatás vétségnek számított, míg a törvényjavaslatban eredetileg büntettként került meghatározásra.

A törvényi tényállás a magyar haderőt és a közbiztonságért felelős szerveket volt hivatott büntetőjogi oldalonban részesíteni. Ezért az 1. §-beli jogi tárgy mellett ezeknek a szervezeteknek a jellemzői is külön kiemelésre kerültek. Az első kategória a „szolgálati fegyelem” megnevezése volt, hiszen ez a honvédség, csendőrség és az államrendőrség működési alapja. Mellette „az alakilag és tartalmilag törvényes rendelkezés” azokat a hatósági aktusokat foglalta magában, amelyet a katonai intézmények a törvény által meghatározott hatáskörükben, a működésére irányadó eljárásjogi, és az ezzel összhangban lévő anyagi jogi jogszabályokat alkalmazva hoznak meg.

---

¹⁴⁶² Uo. 101.

¹⁴⁶³ Uo. 102.

¹⁴⁶⁴ Uo. 101.

Ezen tényállási elemeket figyelembe véve megállapíthatóvá váltak azok a kritériumok, amelyek nyomán az Átv. 6. §-a elhatárolható volt a Csemegi-kódex 172. §-ban lévő izgatás vétségétől.¹⁴⁶⁵ Ez utóbbi deliktum ugyanis kizárólag a hatóságoknak törvényes hatáskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata elleni egyenes felhívást rendelte büntetni, míg a rendtörvény csak abban az esetben biztosította a hadsereg számára a büntetőjogi oltalmat, amennyiben az betartotta a hatályos jogszabályokat. Vagyis az Átv. által meghatározott esetben az eljárásjogi szempontból megfelelő, de az anyagi jogot sértő jogi aktusok nem kerülhettek az antimilitarista izgatás hatálya alá. A törvényesség ezen kritériumát a bíróságnak esetről-esetre kellett külön megállapítania.¹⁴⁶⁶ Angyal Pál aggályosnak tartotta a tényállás ilyen szigorú megfogalmazását, mert szerinte ez ahhoz a tendenciához vezethetett volna, hogy a katonaság ellen irányuló politikai bűncselekmény esetén először az illetékes szerveknek felül kell vizsgálniuk a megsértett határozatok helyességét,¹⁴⁶⁷ ami jelentősen lassíthatta volna az eljárás menetét. A két vétség elhatárolásával a Kúria is foglalkozott: a 3076/1930. számú jogegységi döntésében deklarált álláspontja szerint, aki a csendőrzárór letartóztató rendelkezéseivel szembeni ellenszegülésre akarta a tömeget felhívni, azt a rendtörvény alapján kellett felelősségre vonni.¹⁴⁶⁸

Az absztrakt tényállás három elkövetési magatartást határozott meg. Az első a gyűlöletre izgatás, a második és a szolgálati fegyelem elleni izgatás, míg a harmadik a törvényes rendelkezések elleni engedetlenségre való felhívás cselekménye volt.¹⁴⁶⁹ A gyűlöletre izgatás Angyal tankönyve alapján a következőképpen volt definiálható: „[...] ellenszenvre, megvetésre hangolás, oly szenvedélyek felkeltése, melyek vak cselekvésre hajlamos lelkiállapotot alkalmasak előidézni.”¹⁴⁷⁰ Tehát a tettes tevékenységével nem a környezetében lévő személyek értelmére akart hatást gyakorolni,¹⁴⁷¹ épp ellenkezőleg: az érzelmekre való ráhatással igyekezett eredményt elérni.¹⁴⁷² Így ez a cselekmény túllépte a vélemény- és gondolatszabadság által biztosított alapjogi oltalmat, hiszen az érintett szándéka bűncselekmény elkövetésére irányult. Ugyanezekkel a jellemzőkkel bírt a szolgálati fegyelem elleni izgatás, csupán a deliktum tárgya

¹⁴⁶⁵ ANGYAL (1931) i. m. 29–40.

¹⁴⁶⁶ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 659.

¹⁴⁶⁷ ANGYAL (1929) i. m. 90.

¹⁴⁶⁸ LENGYEL (1932) i. m. 127.

¹⁴⁶⁹ ANGYAL (1929) i. m. 90–91.

¹⁴⁷⁰ Uo. 91.

¹⁴⁷¹ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 659.

¹⁴⁷² ANGYAL (1929) i. m. 92.

volt más. A következő kriminalizált magatartás az alaki és anyagi szempontból helyes katonai határozatok elleni engedetlenségre való felhívás volt, amely lényegében bűncselekményre való ösztönzést jelentett.¹⁴⁷³

A vétség immateriális bűncselekménynek minősült, vagyis az eredmény bekövetkezése nem vált tényállási elemmé. Így az elkövetési magatartás végrehajtásával a deliktum befejezetté vált függetlenül attól, hogy más emberekben kialakult-e a gyűlölet vagy ellenszenv a hadsereg vagy más katonai intézmények iránt, vagy sem.¹⁴⁷⁴ A legmagasabb bírói fórum is hasonló álláspontra helyezkedett az antimilitarista izgatás eredményességével kapcsolatban: érvelése szerint

„Az izgatás megállapításához olyan kijelentések szükségesek, amelyek egyrészt az állam és társadalom jelenlegi rendjével szemben a gyűlölet, de legalább is az elégedetlenség keltésére alkalmasak, [...] egyúttal arra is irányulnak, hogy az ezen rend erőszakos felforgatásának gondolatát [...] mások lelkében elhítsék, vagyis a lelkeket forradalmasítsák.”¹⁴⁷⁵

Ebből fakadóan a kísérleti szakasz elméletileg nem volt kizárt, azonban annak a hatóságok általi megállapítása komoly nehézségekbe ütközhetett.¹⁴⁷⁶ A legfelsőbb bírói fórum gyakorlatában azonban található egy példa az antimilitarista izgatás kísérletének példájára: a 446/1924. számú döntés szerint az a terhelt, aki az Átv. 6. §-ban pönalizált izgatást levél útján követte el, azonban a küldemény a hatóság közbeavatkozása folytán nem jutott el a címzetthez, nem büntethető, mert a tényállás kísérleti szakaszát valósította meg.¹⁴⁷⁷

A fentiekhez hasonlóan a tényállásszerűség bekövetkezéséhez a nyilvánosság kritériumának sem kellett realizálnia.¹⁴⁷⁸ Ezt alátámasztva fejtette ki a judikatúra az 3362/1923. számú döntésében a következőket: mivel a nyilvánosság elkövetési módja nem volt kötelező elem, a deliktum egy ember jelenlétében is elkövethetővé vált. Emellett az izgatás akkor is megvalósulhatott, ha annak tartalma alapvetően igaz, csak az érintett az információk rosszhiszemű kiszíne-

¹⁴⁷³ Uo. 93.

¹⁴⁷⁴ Uo. 94.

¹⁴⁷⁵ 988/1925. számú döntés. LENGYEL (1927) i. m. 123.

¹⁴⁷⁶ ANGYAL (1929) i. m. 93.

¹⁴⁷⁷ BERTL–RÁCZ–JENCIS i. m. 62.

¹⁴⁷⁸ ANGYAL (1929) i. m. 94.

zésével, tudatos ferdítésével elősegítette azt, hogy a tartalom alkalmas legyen a gyűlölet felkeltésére.¹⁴⁷⁹

A vétség alanya bárki lehetett, tehát nem csak magyar, hanem bármilyen külföldi állampolgár is a bűncselekmény alanyává válhatott, egyéb speciális feltételre nem volt szükség.¹⁴⁸⁰ A büntetőjog általános részi tanai szerint a részességnek mind a felbujtói, mind pedig a bűnsegédi alakzata is létrejöhetett. Ebben az esetben azonban a büntetőeljárás alá vont személyre a Csemegi-kódex szabályai voltak irányadóak.¹⁴⁸¹

Az antimilitarista izgatás kizárólag szándékosan volt elkövethető, az alapeset megvalósításához nem volt szükséges a célzatos gondolkodás kialakulása. Így az elkövetés során elegendőnek mutatkozott az eshetőleges szándék fennállása.¹⁴⁸² A vétség büntetési tétele öt évig terjedő fogház, amellyel összefüggésben kötelező volt a 9. §-ban lévő mellékbüntetések alkalmazása is.¹⁴⁸³

A 6. § (2) bekezdése alapján az antimilitarista izgatás minősített esete két elkövetési magatartással rendelkezett. Az első kategória akkor valósult meg, ha a cselekményt abból a célből követték el, hogy a szolgálati fegyelem megbontassék.¹⁴⁸⁴ A másik tényállásszerű magatartás akkor jött létre, amennyiben az elkövető magatartásának hatására egy harmadik személy szolgálati fegyelemben ütköző büntettet követett el. Ilyen eset lehetett többek között, ha az antimilitarista izgatás hatására valaki nem teljesítette a behívó parancsban foglalt kötelezettségét. Ezen megvalósulási formák büntetési tétele megegyezett az antimilitarista izgatás alapesetével. A különbség a szankciók végrehajtási fokozatában volt fellelhető, ugyanis az első esetben kiszabott szabadságvesztés büntetést börtönben, míg a második pönalizált magatartás kifejtése esetén fegyházban kellett letölteni.¹⁴⁸⁵

¹⁴⁷⁹ A fenti idézett jogegységi döntést eredetileg a 6. §-ban lévő antimilitarista izgatás kapcsán állapította meg a Kúria. Tekintettel azonban arra, hogy az 5. § (2) bekezdése is ugyanazt az elkövetési magatartást pönalizálja, az analógiának helye van. Ugyanezt mondta ki az 1923. szeptember 4. napján kelt, 2867/1923. számú döntés is. LENGYEL (1924) i. m. 121.

¹⁴⁸⁰ ANGYAL (1929) i. m. 88.

¹⁴⁸¹ Uo. 94.

¹⁴⁸² EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 659.; ANGYAL (1929) i. m. 94.

¹⁴⁸³ ANGYAL (1929) i. m. 96.

¹⁴⁸⁴ A 6. § (2) bekezdésének első esete célzatos bűncselekmény volt.

¹⁴⁸⁵ Ebben az esetben az elkövető megvalósította a m. kir. csendőrségről szóló 1921. évi XLIX. tv. 31. § (2) bekezdésében pönalizált vétségét is. Ez utóbbi büntetési tétele azonban olyan csekély volt, hogy a két deliktum együttes megvalósulás esetén a vétség beolvadt a súlyosabban minősülő izgatás büntetébe, konzumpciót valósítva meg ezáltal. Fontos megjegyezni, hogy aki kizárólag a szolgálati fegyelemben ütköző vétséget vagy kihágást követett el oly

A 6. §-sal összefüggésben akkor valósulhatott meg halmazat, ha az elkövetett bűncselekmények jogi tárgyai különbözőek voltak. Viszont ha az érintett két, a rendtörvényben szabályozott államellenes bűncselekményt hajtott végre, akkor konzumpció valósult meg.¹⁴⁸⁶

4.5. A büntethetőséget kizáró okok rendszere

Az államfelforgatás büntetti és vétségi alakzatával kapcsolatos úgynevezett „negatív” büntetőjogi szabályokat¹⁴⁸⁷ két jogszabályhely is érintette: az első esetkör a 3. § (2) és (3) bekezdésben a feljelentési kötelezettséggel összefüggő mentesülési esetek, s másik pedig a 4. §-ban lévő elállás módozatai voltak.

A Csemegi-kódex 135. § (2) bekezdésének,¹⁴⁸⁸ illetve a néptörvény 5. § (2) bekezdésének¹⁴⁸⁹ analógiája nyomán a rendtörvény is lehetővé tette a tettes vagy részes hozzátartozójának büntetlenségét. A mentesülésre jogosult családtagok fogalmát a büntetőtörvénykönyv 78. §-a pontosította, mely szerint e körbe tartoztak a fel- és lemenő ágbeli rokonok és sógorok, testvérek, unokatestvérek és ezeknél még közelebbi rokonok, az örökbefogadó és tápszülők, az örökbe-fogadott és tápgyerekek, a házastársak és jegyesek, testvérek házastársai és a házastársak testvérei.

Ez a rendelkezés lényegében egy személyes büntethetőséget kizáró körülmény volt, amely azon a megfontoláson alapult, hogy a bűncselekményt elkövető személyiségében fennáll egy olyan ok, amit a törvényhozó méltányossági és célszerűségi szempontokat szem előtt tartva a tettes javára figyelembe vesz, kizárva ezzel a büntetőjogi felelősség megállapítását.¹⁴⁹⁰ Ez esetben a méltánylást igénylő ok a terheltet és a 3. § hatálya alá tartozó személyt összekötő vérségi és érzelmi kapcsolat volt.

E § (2) bekezdésével kapcsolatban a következő jogi probléma merült fel: több elkövető esetén, ha csak az egyik terhelt hozzátartozója rendelkezett hitelt érdemlő tudomással a mozgalommal vagy a szervezkedéssel kapcsolatban, akkor mentesülhetett-e a büntetés alól azért, mert a saját rokonán kívül a többi

---

módon, hogy az elkövető szándéka nem terjedt ki az antimilitarista izgatás elkövetésére, az Átv. 6. §-át nem lehetett alkalmazni. ANGYAL (1929) i. m. 96.

¹⁴⁸⁶ Uo. 95.

¹⁴⁸⁷ Uo. 5.

¹⁴⁸⁸ Uo. 98.; ANGYAL (1930) i. m. 30.; BARNÁ Attila (2015) i. m. 202–203.

¹⁴⁸⁹ *Belügyi Közlöny* i. m. 291.

¹⁴⁹⁰ ANGYAL (1938) i. m. 45.

tagot sem jelentette fel. Az egyik álláspont szerint a tényállásszerűség ebben az esetben is megvalósult, mert a többiekkel szemben nem állt fenn az a családi kapcsolat, amelyet a cselekmény elbírálásakor mérlegelni kellett volna. Vagyis e koncepció szerint az érintett elkövette a feljelentési kötelezettség elmulasztásának vétségét. Ezzel a büntetőjogi koncepcióval szemben azonban Angyal Pál a tiltakozását fejezte ki. Véleménye szerint ugyanis a jogszabály szövege nem határozott meg olyan eseteket, amikor az érintett rokonnal szemben kizárhatóvá vált volna a mentesség alkalmazása. Ennek oka meglátása szerint az a körülmény, hogy a családi kötelékek minden esetben megelőzik az állami érdekeket. Emellett hangot adott azon megállapításának is, mely szerint az államfelforgatás deliktuma esetén a csoportos elkövetés szükségszerű, így nem várható el a hozzátartozótól valamennyi tag külön feljelentése.¹⁴⁹¹

Az Átv. 3. § (3) bekezdése egy olyan büntetést kizáró okot szabályozott, ami a rendtörvény hatására került be először a hatályos büntetőjogi rendszerbe. E jogszabályhely szerint a terhelt abban az esetben sem volt büntetendő feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt, ha a hatóságnak valamely köztudomású tényből, sajtótermékből értesülnie kellett a mozgalomról vagy a szervezkedésről. A szabályozás jogi természetét tekintve egy jogellenességet kizáró oknak minősült,¹⁴⁹² melynek lényege, hogy azok a cselekmények, amelyek nem sértették meg a hatályos jogszabályokat, nem minősültek a bűncselekménynek.¹⁴⁹³ A közvélemény pedig ebben az esetben egy olyan körülménynek számított, amely megszüntette a büntetés alkalmazásának szükségességét a kötelezettség elmulasztó féllel szemben.¹⁴⁹⁴ A köztudomású tény fennállásának megállapítása a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott, amelyet esetről-esetre vizsgálat tárgyává kellett tennie. Általában ilyen körülménynek minősültek a különböző nyilvános előadások, felvonulások, falragaszok, tüntetések, illetve a hatóság értesülése a bűncselekmény elkövetéséről.

Mivel a rendtörvényben meghatározott deliktumok egy jelentős részét valamilyen sajtóterméken keresztül követték el, ezért nem lehet eltekinteni annak vizsgálatától, hogy a feljelentési kötelezettség mikor volt kriminalizálható, és mikor állt be a mentesülési ok. Angyal Pál véleménye szerint a köztudomást megalapozó közlemények azon újságcikkek voltak, amelyek az St. 7. §-ának a hatálya alá tartoztak. E jogszabályhely szerint ugyanis minden sajtótermé-

¹⁴⁹¹ ANGYAL (1929) i. m. 98.

¹⁴⁹² Uo. 99.

¹⁴⁹³ ANGYAL (1938) i. m. 33.

¹⁴⁹⁴ ANGYAL (1929) i. m. 99.

ket a nyomda- vagy a könyomdavállalat tulajdonosa köteles egy példányban a nyomda vagy a könyomda helye szerint illetékes ügyészségnek a terjesztés megkezdésével egyidejűleg megküldeni. Tehát a hatályos szabályozásból kiindulva a titokban megjelent, vagy a bűncselekményt megvalósító külföldi cikkek, folyóiratok, könyvek megjelenése jogsértést valósított meg. Vagyis, ha az államfelforgatás ilyen sajtóterméken keresztül valósult meg és a tudomással rendelkező személy nem tett feljelentést, megvalósította a 3. §-ban szabályozott törvényi tényállást.¹⁴⁹⁵

A Gerő-perben azon terheltek védelmében, akikkel szemben az Átv. 3. §-nak gyanúja miatt emelt vádat az ügyészség, a védőügyvédek a következő érvelést adták elő: álláspontjuk szerint nem valósult meg bűncselekmény, mivel a rendőrségnek már jóval korábban a tudomására jutott ez a kommunista szervezkedés, amire a detektívek jelentéseit lehet bizonyítékként felmutatni. Emellett a Berlinben működő bolsevik párt számos alkalommal jelentetett meg cikkeket a magyarországi szervezkedésről, ezért Gerő és társainak tevékenysége köztudomású ténynek minősült.¹⁴⁹⁶ A törvényszék nem fogadta el a védelem által előadottakat, és megállapította a bűnösséget.

A feljelentési kötelezettség elmulasztása esetén nem volt mentesítő körülménynek tekinthető az a szituáció, ha a bűncselekmény tettesei vagy részesei a kötelezettség keletkezésének időpontja után elálltak az elkövetéstől. Ennek oka abban keresendő, hogy a tudomásszerzés időpontja az elállástól korábbra tehető, amikor még fennállt a veszély az elkövetési magatartás realizálására. Ezzel szemben a hatóságok hanyagsága esetén kizárt volt a 3. § alkalmazása: abban az esetben ugyanis, ha köztudott volt az államfelforgató bűncselekmény elkövetésének ténye, a hatóságok pedig erről mégsem szereztek tudomást, az érintett mentesült a felelősségre vonás alól.¹⁴⁹⁷

A politikai deliktumok tekintetében 1921 előtt kizárólag a Csemegi-kódex 136. §-a a felségsértéssel összefüggésben, a későbbiekben pedig a néptörvény 4. §-a tette lehetővé a bűncselekménytől való elállás lehetőségét. Míg azonban a népköztársasági rendtörvény ezen szakasza teljes mértékben azonos volt a kódexben lévő törvényi tényállással, addig az Átv. 4. §-a már néhány tekintetben eltért a hatályos büntetőjogi szabályozástól.

¹⁴⁹⁵ ANGYAL (1929) i. m. 100.

¹⁴⁹⁶ BFL VII.5.c.15845/1922. 494.

¹⁴⁹⁷ ANGYAL (1929) i. m. 100.

A törvényjavaslat indokolása szerint bizonyos „közérdekű szempontok” miatt szükséges volt lehetővé tenni a büntetés alóli mentesülés ezen formáját,¹⁴⁹⁸ előtérbe helyezve ezáltal a prevenció jelentőségét.¹⁴⁹⁹ Hasonlóan vélekedett az Igazságügyi Bizottság is, kiemelve: a büntetlenségnek azon törvényi tényállások megvalósulása esetén is biztosítottak kellene lennie, amit a mozgalom vagy szervezkedés keretein kívül, vagy azzal összefüggésben követtek el. A Nemzetgyűlés azonban nem fogadta el a testület véleményét, mert a 4. § szövege szerint az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalom vagy szervezkedés¹⁵⁰⁰ esetén merülhetett fel a bűncselekménytől való elállás. Vagyis kifejezetten az 1–2. §-ban pönalizált államfelforgatás alap- és minősített esetei tartoztak e mentesülési forma hatálya alá. A Bizottság megemlítette továbbá, hogy nem szükséges az elállás jogintézményét részletesebben szabályozni, mert ebben az esetben a kódex 67. §-a továbbra is irányadó.¹⁵⁰¹

Ilyen előzményekkel fogadta el a Nemzetgyűlés az Átv. 4. §-át, mely szerint nem büntethető az, aki még a hatóság felfedezése előtt elállt a mozgalomtól vagy a szervezkedéstől, és ezt társainak nem csak tudomására hozta, hanem azokat a cselekmény felhagyására törekedett rábírní, illetve, ha a mozgalmat, vagy a szervezkedést a hatóságok előtt feljelentette.

A bűncselekménytől való elállás által lehetővé tett büntetlenség a jogi természetét tekintve egy személyes büntethetőséget kizáró ok volt.¹⁵⁰² A rendtörvény két vagylagos feltételt állapított meg a mentesülés alkalmazásához, amelyet a Kúria az 1933. november 8. napján kelt, 4602/1933. számú jogegységi döntésében külön is hangsúlyozott: „Az 1921: III. tc. 4. §-a büntetlenséget, közös előfeltétel mellett, két különálló esetre kívánta biztosítani.”¹⁵⁰³ Tehát a jogszabály szövege és a fent említett döntés nyomán a 4. § első esete, amikor az érintett közölte a

¹⁴⁹⁸ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 312.

¹⁴⁹⁹ ANGYAL (1929) i. m. 102.

¹⁵⁰⁰ Az Igazságügyi Bizottság ebben az esetben is csupán egyszerűsített a javaslat 4. §-ának a szövegezésén. Az eredeti javaslat a következő volt: „nem büntethető az 1. és 2. §-ban meghatározott bűncselekmények miatt az, aki előbb mintsem az 1. §-ban meghatározott célból az arra irányuló mozgalmon vagy szervezkedésen felül valami merényeltetett s mielőtt azt a hatóság felfedezte volna, a mozgalomtól vagy szervezkedéstől eláll, és elállását társainak nemcsak tudomására juttatja, hanem azokat a mozgalom vagy szervezkedés felhagyására bírni törekszik, vagy pedig a mozgalmat vagy szervezkedést és annak előre ismert adatait a hatóság előtt feljeleníti.” *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 303.

¹⁵⁰¹ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 100.

¹⁵⁰² ANGYAL (1929) i. m. 102.

¹⁵⁰³ LENGYEL (1935) i. m. 20.

szervezkedés tagjaival a szándékát, ezzel egy időben pedig igyekezett a bűncselekmény abbahagyására biztatni őket. Vagyis az érintett részéről mind a két részcselekménynek meg kellett valósulnia, ellenkező esetben az elállás nem jött létre. A bűncselekménytől való visszalépés tudomásra juttatásának jelentősége abban volt megállapítható, hogy a magatartás hatására az elálló gyengítette a mozgalmat vagy a szervezkedést, mert a tettesek és részesek száma csökkent. Emellett a többi elkövetőre nézve elrettentő hatással bírhatott, hiszen ebben az esetben joggal tarthattak a hatóság előtti feljelentés következményétől. Az elállásról való értesítés bármilyen formában megtörténhetett, ehhez a törvény semmiféle alakszerűségi követelményt nem rendelt, de szükséges volt valamennyi résztvevő tájékoztatása. A büntetlenség akkor is megállapíthatóvá vált, ha az érintett csupán kísérletet tett a többi elkövető pozitív rábírására, feljelentést viszont nem tett.¹⁵⁰⁴ Angyal Pál tankönyvében kifejtette: nem szükséges, hogy a rábírás eredményes legyen, elég az ennek elérésére irányuló törekvés. E jogszabályhely kapcsán azonban némi kritikát is megfogalmazott, szerinte ugyanis ez a szabály nem minden esetben alkalmazható következetesen. Álláspontja szerint elképzelhető volt, ha a mozgalom vagy a szervezkedés tagsága elér egy komolyabb létszámot, ezért nem lehetséges mindegyik résztvevő megfelelő tájékoztatása.¹⁵⁰⁵

Tekintettel arra, hogy az Átv. összetett bűncselekményt is szabályozott, felmerült az a kérdés, miként kellene elbírálni azokat az eseteket, amikor a terhelt a sikeres elállás következtében a szándékolt bűncselekmény miatt már nem volt felelősségre vonható, azonban a kísérleti szakaszban már megvalósított valamilyen maradékbűncselekményt. E probléma megoldása érdekében a büntetőjogi szakirodalom több lehetőséget is elkülönített egymástól. Az első esetkör, amikor a tettet az önkéntes visszalépéstől függetlenül a 3. § szerinti feljelentési kötelezettség elmulasztásának vétsége terhelte. Ezzel kapcsolatban több, egymással ellentétes jogi álláspont jött létre. Degré Miklós véleménye szerint bár mentesült az elkövető az államfelforgató bűncselekményre alkalmazandó jogkövetkezmény alól, maradék bűncselekményként azonban fennállt a mulasztás, ami miatt szükséges a felelősségre vonás.¹⁵⁰⁶ Angyal Pál egy ettől eltérő nézőpontot vallott: meglátása szerint a 4. § választási lehetőséget adott a tettesek és a részesek számára, így nem lehet a 3. § tényállásszerűségéről beszélni. Kifejtette: sok esetben az elálló inkább megpróbálja csírájában elfoj-

¹⁵⁰⁴ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 657.

¹⁵⁰⁵ ANGYAL (1929) i. m. 102–103.

¹⁵⁰⁶ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 657.; DEGRÉ (1921) i. m. 297.

tani a bűncselekmény véghezvitelét, viszont a feljelentés megtételétől fél, ezért tartózkodása logikusnak tekinthető.¹⁵⁰⁷

A bűncselekmények elhatárolása tekintetében értelmezést igényelt a rendtörvény 2. §-ban szabályozott államfelforgatás azon minősített esete, amikor a kezdeményező, vezető, résztvevő, előmozdító a mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggésben más bűncselekményt követett el. Ebben az esetben az 1. § miatt nem, viszont a másik, a Csemegi-kódex által pönalizált bűncselekmény miatt sor kerülhetett a felelősségre vonásra.¹⁵⁰⁸ Speciálisan alakult továbbá a 2. § (2) bekezdésében meghatározott „lavina-felelősség” kérdése is. A büntett kiegészítő jellegénél fogva, ha az elkövető mentesült az 1. § alóli felelősségre vonás alól, akkor a más deliktumról való tudomása nem képezett bűncselekményt.¹⁵⁰⁹ Angyal Pál találóan a következőt nyilatkozta erről az esetről: „Aki a lavinát továbbcsuszamlásában megállítani törekszik, nem felel az immár tőle függetlenül bekövetkezett sérelmekért.”¹⁵¹⁰

Az Átv. hiába szabályozott több mentesülési formát, azt a bírói gyakorlatban ritkán vették figyelembe. A Gerő és társai elleni perben Szabó Kornél vádlott a vádtanácsához benyújtott kifogásában az Átv. 4. §-ra hivatkozott, amikor szabadon bocsátását kérte, ugyanis állítása szerint ő elállt a bűncselekmény folytatásától és a társait is igyekezett hasonló magatartásra rábírní.¹⁵¹¹ Kérelmének elutasítását követően a bíróság 1923. májusában államfelforgatás minősített esete miatt megállapította bűnösségét.¹⁵¹² Megemlítendő továbbá Sámuel Lajos kommunista párttag esete is, aki a rendőrségen feljelentette a Rákosi-féle illegális szervezkedést, teljesítve ezzel az önkéntes visszalépés második esetét. Ezt a körülményt azonban a büntetőeljárás során sem az ügyészség, sem pedig a bíróság nem mérlegelte.¹⁵¹³

¹⁵⁰⁷ ANGYAL (1929) i. m. 103–104.

¹⁵⁰⁸ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 657–658.

¹⁵⁰⁹ Uo. 658.

¹⁵¹⁰ ANGYAL (1929) i. m. 104.

¹⁵¹¹ BFL VII.5.c.15845/1922. 307.

¹⁵¹² Uo. 459.

¹⁵¹³ BFL VII.5.c.8771/1925. 61.; DEMÉNY i. m. 51.; VARGA i. m. 132–134.

5. A magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló bűntettek és vétségek

A rendtörvény második része két tényállást határozott meg. A 7. § szerint aki olyan valótlan tény állított vagy terjesztett, amely alkalmas volt arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa, vagy hitelét sértse, vétséget követett el és öt évig terjedhető fogházzal volt büntetendő. Ezt a bűncselekményt a szakirodalom nemzetrágalmazásnak nevezte el, kifejezésre juttatva azt a tényt, hogy a jogalkotó ebben az esetben egy emberi méltóságot sértő cselekményt emelt a politikai deliktumok szintjére. Ez a körülmény pedig oly módon valósulhatott meg, hogy a törvényi tényállás szerint a rágalmozás passzív alanya a magyar állam vagy nemzet volt.¹⁵¹⁴ A 8. § esetében is ugyanaz a törvényalkotói szándék valósult meg,¹⁵¹⁵ csak a becsületsértés vétségével kapcsolatban. E jogszabályhely azt a magatartást pönalizálta, amikor valaki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használt, vagy ily cselekményt követett el. E szóban elkövethető deliktumok közül a nemzetrágalmazás törvényi tényállása két minősített esetet is szabályozott: a 7. § (2) bekezdésének első fordulata egy célzatos bűncselekményt konstruált meg, mely szerint, ha az elkövető a cselekményt abból a célból követte el, hogy valamelyik külföldi állam vagy szervezet Magyarországgal szemben ellenséges cselekményre indíttassék, tíz évig terjedő fegyházzal volt büntetendő. Amennyiben ez az eredmény bekövetkezett, tehát más ország vagy nemzetközi szervezet ellenséges cselekményt hajtott végre, akkor a büntetési tétel életfogytig tartó fegyházbüntetésre módosult.¹⁵¹⁶

A fenti két tényállás közül az esetek döntő többségében nemzetrágalmazás megalapozott gyanúja miatt került sor a büntetőeljárások megindítására. Azonban míg az Átv. 1–2. §-át az ügyészség és a törvényszék általában a KMP-vel és a nemzetiszocialista pártokkal szemben alkalmazta, addig a 7. § tényállásszerűsége általában az oktobrista politikusokkal szemben merült fel.

A Tanácsköztársaság bukását követően a népköztársaságot vezető politikusok jelentős része elhagyta Magyarországot annak érdekében, hogy külföldön folytathassák közéleti tevékenységüket. Az emigrációban töltött évek alatt továbbra is kitarítottak az 1918-as reformok mellett, azonban ideológiai nézetkülönbségeik miatt már nem tudtak sikeresen együttműködni egymással.

¹⁵¹⁴ ANGYAL (1929) i. m. 109.

¹⁵¹⁵ Uo. 105.

¹⁵¹⁶ ANGYAL (1929) i. m. 128–129.

A két világháború között három politikai csoportba tömörültek¹⁵¹⁷ aszerint, hogy miként viszonyultak a bolsevizmushoz. A korábbi minisztertanácson belül elkülönültek egyrészt azok a balközép politikusok, akik elzárkóztak a radikális baloldaltól.¹⁵¹⁸ Ebbe a körbe tartozott többek között Garami Ernő volt kereskedelemügyi miniszter, Nagy Vince korábbi belügyminiszter, Peidl Gyula munkaügyi és népjóléti miniszter. A szociáldemokraták mérsékelt oldalától elkülönültek a kommunistákkal szimpatizáló politikusok, mint Buza Barna korábbi földművelésügyi miniszter, Kunfi Zsigmond tárca nélküli miniszter,¹⁵¹⁹ Böhm Vilmos volt hadügyminiszter,¹⁵²⁰ és Linder Béla korábbi hadügy, majd tárca nélküli miniszter.¹⁵²¹ A harmadik emigráns közösséget pedig a Károlyi Mihály felé irányuló lojalitás kötötte össze: ide tartozott például Szende Pál pénzügyminiszter, Hock János, a Nemzeti Tanács elnöke,¹⁵²² valamint Jászai Oszkár tárca nélküli miniszter.¹⁵²³

Az 1920-as években emigrált kormánytagok ellenezték az alkotmányos monarchia restaurálását,¹⁵²⁴ ezért arra törekedtek, hogy külföldi támogatást szerezzenek a köztársasági államforma visszaállítása és egy új társadalmi rend megalkotása érdekében.¹⁵²⁵ E célkitűzést elősegítve Európa számos államában és az Egyesült Államokban előadássorozatot tartottak a magyar állapotokról,¹⁵²⁶ ahol a szimpátia elnyerésére irányuló kísérleteik mellett adományokat is gyűjtöttek a hallgatóság tagjaitól. A befolyt pénzüsszegekből sajtótermékeket alapítottak, ahol az emigráns politikusok számára rendszeres publikálási lehetőséget biztosítottak. Ilyen előzményekkel jött létre a Bécsi Magyar Újság,¹⁵²⁷ és a Világ¹⁵²⁸ című lapok. Ezen kívül írásaikat magyar vagy idegen nyelven továbbították a külhoni magyarság számára fenntartott lapokhoz is, mint a Keleti Újság, az amerikai Magyar Tribune, vagy a Californiai Magyarság elnevezés

¹⁵¹⁷ HAJDU i. m. 347.

¹⁵¹⁸ ERÉNYI–HAJDU–GÁBOR–MILEI i. m. 135.; SALAMON i. m. 88.

¹⁵¹⁹ AGÁRDI i. m.

¹⁵²⁰ BÖHM (1946) i. m.

¹⁵²¹ PIL-VI-876. fond. Linder Béla iratai-1. ő. e. 1., 4.

¹⁵²² MÁRKI-ZAY i. m. 11.

¹⁵²³ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 81–82.; HAJDU i. m. 347.

¹⁵²⁴ SZABÓ (2018) i. m. 335–386.

¹⁵²⁵ KÁROLYI i. m. 279.; HOCK (1922) i. m.; HOCK (1923) i. m.

¹⁵²⁶ Az emigráns politikusok közül Károlyi Mihálynak és Hock Jánosnak volt amerikai körútja. *Magyar Tribune*, 1923. január 26. 1.; *Bécsi Magyar Újság*, 1923. február 28. 2.; *Bécsi Magyar Újság*, 1923. március 14. 2.; *Bécsi Magyar Újság*, 1923. február 16. 3.; KÁROLYI i. m. 429.

¹⁵²⁷ HAJDU i. m. 352., 369.

¹⁵²⁸ NAGY Csaba i. m. 177.

alatt működő sajtók. Az állammal szemben megfogalmazott kijelentéseik miatt azonban a Horthy-korszakban számos alkalommal összetűzésbe kerültek a magyar igazságszolgáltatással. E körbe Károlyi Mihály is beletartozott, akivel szemben 1919- és 1939 között közel egy tucat büntetőeljárást indítottak el,¹⁵²⁹ melyek közül hat alkalommal nemzetrálgalmazás miatt emelt vádat az ügyészség.

5.1. A bűncselekményi kör szükségességét támogató és ellenző álláspontok

A nemzetrálgalmazás és nemzetgyalázás törvényi tényállásai komoly politikai és jogi vitát váltottak ki, tekintettel arra, hogy a polgári korban elfogadott büntetőtörvényekben nem volt precedens ilyen jellegű cselekmények politikai deliktumként való kriminalizálására.¹⁵³⁰ Ezt kifejezésül számos büntetőjogász

¹⁵²⁹ A nemzetrálgalmazási perekon kívül több más büntetőeljárást is indítottak Károlyi Mihállyal szemben. 1920-ban nyomozás indult a Csemegi-kódex 127. §-a szerinti felségsértés, 144. §-a szerinti hűtlenség, a 152. és 154. §-ába ütköző lázadás miatt, melyben bűnösnek találták, életfogytig tartó fegyházbüntetéssel és teljes vagyonekobzással sújtották A hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló 1915. évi XVIII. törvény alapján. A Veér Imre és társai elleni 1926-os perben az Átv. 1. § (1) bekezdése szerinti államfelforgatás vétsége miatt emeltek vádat, a fő tárgyalást azonban csak Veérral szemben folytatták le. Károlyi Mihály 1930-ban az USA-ba tett látogatásáról az egyik magyar követségi tanácsos jelentést tett az ügyészségnek, akik indítványozták a vádtanács felé a nyomozólevél kibocsátását, ám az eljárás ennél a pontnál megszakadt. 1931-ben a vádtanács nyomozólevelet bocsátott ki, majd az ügyészség vádat is emelt a Csemegi-kódex 172. § (2) bekezdése és az 1912. évi LXIII. törvény 19. §-a szerinti tulajdonjog intézménye elleni izgatás miatt. 1932-ben a törvény-szék elsőfokon bűnösnek találta az Átv. 5. §-a szerinti államfelforgatásra irányuló izgatás vétségében. Érdemes megjegyezni, hogy önéletrajzában Károlyi a felségsértési peréről részletesen beszámolt, azonban a többi, ellene megindított büntetőeljárásokról egyáltalán nem számolt be. BFL VII.18.d.13/8784/1919.; SCHÖNWALD (1985) i. m.; HAJDU i. m. 366.; BFL VII.18.d.03/0338/1926.; BFL VII.18.d.20/0012/1930.; BFL VII.18.d.20/006/1931.; BFL VII.5.c.9010/1931.; BFL VII.18.d.20/0056/1931.; KÁROLYI i. m. 271–277.

¹⁵³⁰ A szövegben leírtakhoz fontos hozzátenni, hogy a kora újkori Magyarországon komoly törekvések voltak a nemzetrálgalmazáshoz hasonló bűncselekmény kriminalizálására, ezért azt mondhatjuk, hogy a tényállásnak voltak előzményei. II. Ulászló uralkodása alatt jelent meg először az a gondolat a rendek részéről, hogy az országgyűlés plénuma előtt feljelentsék azokat a nemeseket, akik „az ország szabadságának és közjavainak” sérelmére büntetett követek el. Azonban erre nézve nem alakult ki releváns gyakorlat a magyar parlamentben. Később, a II. József halálát követően összehívott 1790–1791. évi diétán is felmerült egy hasonló deliktum törvénybe foglalása, amelyet a nemesi rend nemzetsértésnek nevezett el. Konceptiójuk szerint ez egy, a felségsértéssel azonos súlyú államellenes bűncselekmény, amelynek a védett jogi tárgya az ország alapvető jogai, a kormányzati rendszer, valamint a rendi alkotmány voltak. Az elkövetési magatartás pedig a királyhoz intézett „gonosz tanácsok” voltak, amelyek veszélyeztették a fennálló rendet. Végül az országgyűlés leszavazta ezt a javaslatot. BARNA Attila (2015) i. m. 88–90. vö. BARNA Attila (2010A) i. m.

„nemzetgyalázási törvényként”¹⁵³¹ emlegette az Átv.-t, kifejezve egyet nem értését a törvényi tényállások megalkotásával kapcsolatban.

A törvényjavaslat indokolása szerint a szabályozás alapját annak a propagandának a veszélyes formája adta, melynek célja az ország külföldi megítélésének negatív irányba való befolyásolása. Az ilyen jellegű megnyilvánulások rendszeressé válása komoly problémát okozott a magyar államnak, mivel a diplomáciai életben egy tényállítás ellenkezőjének bizonyítása igen nagy nehézséget jelentett, így elveszhetett a külföld Magyarországgal szemben tanúsított jóindulata.¹⁵³² Az Igazságügyi Bizottság véleményében lényegében fenntartotta a törvényjavaslatban foglaltakat. Hozzátette: „[...] nem nézhetjük ölbe tett kézzel azokat a visszaszító és aljas rágalmakat [...], amelyeket a magyar állam és a magyar nemzet ellen [...] büntetlenül terjesztenek.” A jelentés egy konkrét példát is említett, amellyel kifejezésre akarta juttatni, hogy a külföldön elhangzott hamis kijelentések milyen súlyos károkat tudnak okozni egy ország működésében. Ez az esemény a Magyarországgal szemben 1921-ben bejelentett gazdasági bojkott volt, ami végül nem valósult meg, de a Bizottság szerint ennek az alapja az állammal szemben indított „rágalmazó hadjárat” volt.¹⁵³³

A korszak büntetőjogászai közül Finkey Ferenc támogatta az állammal szembeni rágalmazás és becsületsértés törvénybe foglalását. Álláspontja szerint a szóban elkövethető államellenes deliktumok szigorításának egyik fő oka az a körülmény, hogy az első világháborút követően a külföldi napilapokban számos olyan cikk jelent meg Magyarországgal kapcsolatban, amely valótlan, negatív jellegű állításokat tartalmazott, amit a jogtudós egyszerűen csak „perverz irodalmi hadjáratként” definiált.¹⁵³⁴ Meglátása szerint a magyar állam jogi személynek minősül, ami által nemzetközi jogok és kötelezettségek alanya is egyben. Ebből fakadóan megilleti őt a „tisztelet joga,” melynek védelmében felléphet más államokkal vagy természetes személyekkel szemben. Tehát a rendtörvény 7–8. §-a szerinte nem más, mint „a magyarság ösztönszerű fellajdulása.”¹⁵³⁵ Miskolczy Ágost is kifejtette véleményét az új bűncselekményi körrel kapcsolatban. Az ügyész akként érvelt, hogy az új szabályozásnak nem az ostoba szavak megtorlása a célja. Finkeyhez hasonlóan a törvényi tényállások kiindulási pontjának az országot megillető jogos védelmi helyzetet nevezte meg:

¹⁵³¹ MISKOLCZY (1926) i. m. 114.

¹⁵³² *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 314.

¹⁵³³ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 99.

¹⁵³⁴ FINKEY (1923) i. m. 186.

¹⁵³⁵ Uo. 185–186.

„Nincs állam, mely eltűrné azt, hogy a nagy nyilvánosság előtt becsmételjék az államalkotó nemzetet, gyalázzák intézményeit trágár szavakkal, képtelenül hazug rágalmakkal.”¹⁵³⁶ Fényes Jenő ügyvéd szintén üdvözölte a 7–8. §-okat, szerinte a jogalkotó célja ebben az esetben a „nemzet erkölcsi integritásának” külső és belső védelme, amelyet elsősorban a trianoni békediktátum hatására kialakult állapotok idéztek elő. Emellett fontos törekvésnek tartotta a további „széthúzás” megakadályozását.¹⁵³⁷ Gelléri Gyula rövid lélegzetvételi írásában több okot felsorakoztatott a „nemzetgyalázási törvény” mellett. Véleménye szerint e témakör esetében nem csupán a békeszerződést kell alapul venni, hanem azt a körülményt is, mely szerint a Kárpát-medence egy sok nemzetiségű régió. Egy ilyen jogszabály nem csupán a magyar államot védi meg a gyalázkodó kifejezésektől, hanem elősegíti az etnikumok békés együttélését, hiszen az ilyen kijelentések alapozzák meg az emberi élet és a vagyon elleni bűncselekmények elkövetését. Ezt követően rátért az Átv. szükségességének nemzetközi jogi vetületére. Az első világháború után előtérbe került egy nemzetközi büntetőbíróság felállításának gondolata, magával hozva a nemzetközi büntetőjog szigorításának a kérdését. Ebből kiindulva a nemzetgyalázáshoz hasonló deliktumok határon átívelő pönalizálása nagymértékben elősegítené az európai békét.¹⁵³⁸ Zárásképpen utalt a rendtörvény pontatlan fogalmazására, amit mindenképpen módosításra szorult: „Ne dobjuk el a kavicsot, mikor nemes gyémántot csiszolhatunk belőle!”¹⁵³⁹

A rendtörvény második részét támogató jogászok mellett többen határozott kritikát fogalmaztak meg a 7. és 8. §-okkal szemben. Általánosságban elmondható: a gyakorlatban tevékenykedő jogászok egy része magával a nemzetrágalmazás és gyalázás céljával nem értettek egyet, ebből fakadóan elsősorban szubjektív, politikai tartalmú véleményeket hangoztattak. E körben megemlíthető a Jogtudomány Közlöny szerkesztősége által nyilvánosságra hozott olyan cikk, amely úgy mutatta be ezt a két bűncselekményt, mint a Csemegi-kódexet „elértelenítő korcs tényálladék,” amit „az ellenforradalmi erőszak rövidlátó tehetlensége” alkotott meg. A szerző szerint a jogszabály „impotens,” mert olyan kijelentések kerültek a hatálya alá, amelyek nem veszélyesek, míg a valóban súlyos cselekményekkel szemben egyáltalán nem hatások.¹⁵⁴⁰ Hasonló stílusú

¹⁵³⁶ MISKOLCZY Ágost (1926) i. m. 114.

¹⁵³⁷ FÉNYES i. m. 205.

¹⁵³⁸ GELLÉRI i. m. 135.

¹⁵³⁹ Uo. 136.

¹⁵⁴⁰ A nemzetgyalázás, sz. n. i. m. 41.

írást jelent meg ugyanezen jogi sajtó Aktuális kérdések című rovatában, ahol a korábbi negatív véleményeket a következő kijelentéssel szándékozott még erőteljesebben kihangsúlyozni: „[...] az Átv. 7. §-a pusztán létevel súlyosabban sérti a nemzet becsületét, mint részeg parasztleányok káromkodásai [...]” Közölte továbbá Henri Barbusse író, költő¹⁵⁴¹ Magyarországot e témában elmarasztaló cikkét is.¹⁵⁴² A szerkesztőség egy közös cikkben megcáfolta Miskolczi Ágostnak a fentiekben idézett írását arra hivatkozva, hogy a gondolatokkal szemben nem lehet erőszakot alkalmazni. Ha erre mégis sor kerülne, az csupán ideiglenesen szorítaná vissza az állammal kapcsolatban megfogalmazott negatív állításokat.¹⁵⁴³ Fényes korábban idézett cikkében a nemzetrágalmazási perekben kialakult gyakorlatot kritizálta, mert szerinte „ügyészi utasítási rendszer” alakult ki Magyarországon. Vagyis a vádhatóság azt az utasítást kapta, hogy a bűncselekmény gyanúja esetén a lehető legszigorúbban lépjenek fel. Emellett kötelezővé vált az enyhe vagy felmentő ítéletekkel szembeni fellebbezés benyújtása. Az ügyvéd ezt követően azt megállapította: az ügyészek lelkiismereti szabadsága, és a vád jogszerűségének alapos elbírálása súlyosan sérült. Kitért továbbá azon álláspontjára, mely szerint az Átv. hatálybalépését követően megnövekedett a hamis vád alapján indult büntetőeljárások száma: „Az emberek már a falvakban és a tanyákon is tudják, hogy gazdájukról, szomszédjukról csak azt kell állítaniuk, hogy a magyar névvel, megjelöléssel kapcsolatban valami becsmérlő kifejezést kell állítaniuk [...]”¹⁵⁴⁴ A szerző azonban egy konkrét bizonyítékkal sem tudta a leírtakat alátámasztani.

A fentiek mellett számos jogi szempont is nyilvánosságra került. A negatív álláspontok egy része az alapjogok maradéktalan érvényesülése mellett emeltek szót. Berend Béla ügyvéd szerint alapvetően helyes a nézet, mely szerint a szabad véleménynyilvánításnak vannak határai, így azt csak kellő felelősséggel lehet gyakorolni. Ezzel szemben azonban az is fontos, hogy a békésen megfogalmazott negatív vélemények megfelelő nyilvánosságot kaphassanak. Ellenkező esetben ugyanis az érintettek kénytelenek túlzó kijelentéseket használni a figyelemfelkeltés érdekében.¹⁵⁴⁵ Tehát meglátása szerint az Átv. idevágó része csak „[...] újabb kosár a sajtó száján és hatalmas védelem a mindenkori kormánynak, mely túlmegy a rendtörvény intencióin [...] és a legmagasabb

¹⁵⁴¹ KÖPECZI-PÓK i. m. 109.

¹⁵⁴² Aktuális kérdések rovat, sz. n. i. m. 106.

¹⁵⁴³ *Jogtudományi Közöny* (1926) i. m.

¹⁵⁴⁴ FÉNYES i. m. 205.

¹⁵⁴⁵ BEREND i. m. 126.

etikai szempontból nézve káros az államra és a nemzetre.”¹⁵⁴⁶ Hasonlóan reagált Szőke Sándor ügyvéd, aki jogi érvein túl kifejtette azon szubjektív meglátását, mely szerint a 7–8. § a sajtószabadság ellen vét.¹⁵⁴⁷ A nemzetrágalmazással és nemzetgyalázással kapcsolatos elmarasztaló vélemények másik része eljárásjogi problémákra igyekezett felhívni a figyelmet. Ebben a vonatkozásban Vámbéry Rusztem egy cikkben azon álláspontját fejtette ki, hogy nemzetrágalmazási perek esetén a védelem nem kap lehetőséget a vádiratba foglaltak ellenbizonyítására. Problémájának kiindulópontjában az ügyészség bizonyítási kényszere szerepelt, ami a jogtudós szerint nehézkes, mert a valótlanságot nem lehet megfelelően alátámasztani. Szerinte ez esetben csak egy lehetőség van, ez pedig a követett bizonyítás, melynek logikája szerint a valós tény bemutatásából levonható a terhelt kijelentéseinek hamis mivolta. Azonban nem minden valótlan tényállításnak van valós megfelelője, így ez a gondolatmenet sem vezethet mindig eredményre.¹⁵⁴⁸ Emellett problémákat vet fel a szándékosság kétséget kizáró bizonyítása.¹⁵⁴⁹

5.2. A nemzetrágalmazás és a nemzetgyalázás közös szabályai

A nemzetrágalmazás és a nemzetgyalázás törvényi tényállásai tekintetében a jogi tárgy, az elkövető, valamint a passzív alany fogalmai azonosak voltak,¹⁵⁵⁰ így ezek a tényállási elemek együttesen elemezhetőek.

A bűncselekmények jogi tárgya a magyar állam vagy a magyar nemzet becsülete volt, amely arra a nemzetközi jogi alapvetésre vezethető vissza, hogy az állam jogi személy, így megilleti a jó hírnévhez való jog.¹⁵⁵¹ Vagyis az országot a nemzetközi jogalanyiságából fakadóan megfelelő bánásmódban kellett részesíteni külföldön.¹⁵⁵²

A 7. § az állam vagy nemzet becsülete mellett annak hitelét is büntetőjogi oltalom alá helyezte.¹⁵⁵³ Ezzel kapcsolatban azonban felmerült az a jogértelmezési kérdés, vajon e fogalom alatt elsősorban egy állam gazdasági teljesítőkéességét,

¹⁵⁴⁶ Uo. 125.

¹⁵⁴⁷ SZŐKE i. m. 70.

¹⁵⁴⁸ VÁMBÉRY (1921) i. m. 130.

¹⁵⁴⁹ Uo. 131.

¹⁵⁵⁰ ANGYAL (1929) i. m. 109.

¹⁵⁵¹ Uo. 114.

¹⁵⁵² Uo. 114–115.

¹⁵⁵³ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 649.

vagy erkölcsi megítélését kellett-e érteni. Degré Miklós álláspontja szerint egy ország pozitív elbírálásához mind a két tulajdonság pozitív értékelése szükséges.¹⁵⁵⁴ Ezért a jogi tárgy sérelme számos téma valótlan bemutatásán keresztül is megvalósulhatott: a kriminalizált kijelentések egyaránt érinthették például egy ország a közbiztonságát, a politikáját, vagy a társadalmi helyzetét.¹⁵⁵⁵ A jogalkalmazás tekintetében is problémásnak minősült az állami hitelének büntetőjogi értelmezése, mert a rendtörvény mellett a Bv. 24. §-a pönalizálta a hitelrontás vétségét, amelyet valótlan tény állításával, híreszteléssel, valamint tényre közvetlenül utaló, negatív kifejezéssel lehetett megvalósítani.¹⁵⁵⁶ Ezzel kapcsolatban Angyal Pál azon véleményének adott hangot, hogy hasonló esetkör szabályozó jogszabályok esetén mindig az elkövető szándékát kellett megvizsgálni.¹⁵⁵⁷

A jogi tárgy elemzése nyomán levonható az a következtetés is, hogy az Átv. nem nyújtott védelmet a más államokkal szemben elkövetett rágalmozásokkal és becsületsértésekkel szemben.¹⁵⁵⁸

Az alannya válásnak nem voltak speciális feltételei, ezért azt magyar és külföldi állampolgár is egyaránt elkövethette. A jogi személyek büntetendősége azonban kérdéseket vetett fel. A gyakorlatban ugyanis előfordultak olyan esetek, amikor egy civil szervezet által hozott határozat Magyarországgal vagy a magyar néppel szemben rágalmozó kijelentéseket fogalmazott meg. E probléma megoldása érdekében a jogalkalmazónak két törvényi alternatíva állt rendelkezésére: a Csemegi-kódex 417. §-a a csalárd és vétkes bukás deliktumával kapcsolatban kimondta, amennyiben a törvényi tényállás egy kereskedelmi társaság csődeljárása alatt valósult meg, a felelősség azokat terheli, akik végrehajtották a cselekményt, nem pedig magát a jogi személyt.¹⁵⁵⁹ Ezzel szemben azonban az St. 42. §-a ellentétes elvet juttatott kifejezésre, mely szerint ha a kiadó, a nyomda vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosa jogi személy vagy társaság, a megállapított pénzbüntetésért, bűnügyi költségért és kártérítési összegért a vagyoni felelősség a jogi személyt vagy társaságot terheli. Tehát látható a két törvény egymásnak ellentmondó szabályozási elve a jogi személyek felelősségre vonása kapcsán. Angyal Pál a jogszabályok összehasonlítását

¹⁵⁵⁴ Uo. 659.

¹⁵⁵⁵ ANGYAL (1929) i. m. 116.

¹⁵⁵⁶ ANGYAL (1928) i. m. 63.

¹⁵⁵⁷ ANGYAL (1929) i. m. 111.

¹⁵⁵⁸ Ez a következtetés abból vonható le, hogy a jogi tárgy tartalmazta a magyar jelzőt. Uo. 110.

¹⁵⁵⁹ ANGYAL (1929) i. m. 109.; Vö. MADAI i. m.; SÁNDOR i. m.

követően az alábbi konklúziót vonta le az Átv. elemzésével foglalkozó tankönyvében: ha a rágalalmazást vagy a becsületsértést jogi személy követte el, akkor azok a természetes személyek vonhatóak felelősségre, akik megvalósították az elkövetési magatartást. Más a helyzet a sajtó útján elkövetett nemzetragalmazás vagy gyalázás esetén, ez esetben ugyanis a kiszabott pénzbüntetés a jogi személyt terheli.¹⁵⁶⁰

Ez az okfejtés absztrakt szinten megfelelő, azonban a bírói gyakorlatban a politikai bűncselekmények elkövetésekor egyáltalán nem érvényesült. Ennek alátámasztásaképpen megemlíthetőek azok a cikkek, amelyek a nemzetragalmazás alap- vagy minősített esetét valósították meg: a bíróság ugyanis minden alkalommal a szerzőt vonta felelősségre, és nem azt a sajtóorgánumot, amelyik az inkriminált írást nyilvánosságra hozta.¹⁵⁶¹ Ennek oka az St. 5. §-ban keresendő, ami deklarálta a törvény belföldi hatályát, tehát az októbristák esetében a sajtótörvény alkalmazása – a nemzetközi tényállási elemek miatt – ki volt zárva.

A jogi személyek büntethetőségének problematikája jól érzékeltethető a következő jogeseten keresztül. Linder Béla¹⁵⁶² vezetésével 1930 januárjában megalakult a Kossuth-koalíció, amely a Népszava álláspontja szerint „a magyar szociáldemokrata és a polgári demokratikus emigránsok” egyesületeként működött. A koalíció első ülésén a résztvevők elfogadtak egy határozati javaslatot, amely a szervezet irányelveit tartalmazta. Linder Béla beszéde szerint a dokumentum elfogadása azért volt fontos, mert „Magyarország gazdasági élete romokban hever,” ami a magyar kormánynak köszönhető. Kritikát fogalmazott meg továbbá az ország jelenlegi alkotmányos rendszerével szemben is.¹⁵⁶³ A határozat legfontosabb pontjai közé tartozott a magyar kormány „megbélyegzése,” álláspontjuk szerint ugyanis az elnyomja a magyar népet és elbitorolja az államhatalmat. Ennek hatására Magyarországon eluralkodott a terror és a korrupció, ami csak azáltal szüntethető meg, ha a hatalmat átadják a népnek. Ezen feladat végrehajtását követően nyílik meg a lehetőség egy új földreform végrehajtására, valamint az ország gazdasági és külpolitikai konszolidációjára. Felszólították továbbá az európai pártokat arra, hogy támogassák az emigráció törekvéseit.¹⁵⁶⁴

¹⁵⁶⁰ ANGYAL (1929) i. m. uo.

¹⁵⁶¹ A volt októbrista miniszterek és politikusok rendszeresen publikáltak a Magyar Tribune-be, a Bécsi Magyar Újságba, valamint a Chicagói Magyarság című újságba.

¹⁵⁶² Linder Béla ekkor már a jugoszláv kormánynak dolgozott. <https://tinyurl.com/4936f5av>

¹⁵⁶³ BFL VII.18.d.20/0005/1930. 13–14.

¹⁵⁶⁴ Uo. 15.

A javaslatot a résztvevők egyhangúan elfogadták, amit felszólalásaikkal is megerősítettek. Bóta Ernő műszerész¹⁵⁶⁵ a következőket mondta: „Egy nép szenvedéséről van szó, amit a politikai reakció és a féktelen feudalizmus okozott Bethlen gróf vezetésével [...]” Kiemelte továbbá, az országban nem megfelelő a választójogi szabályozás, és az igazságügyi miniszter sem működik függetlenül.¹⁵⁶⁶ Mag János bányász¹⁵⁶⁷ reményét fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a népnek lesz bátorsága fellépni a „feudális terrorral” szemben.¹⁵⁶⁸ Balogh János munkás¹⁵⁶⁹ kifejezte azon óhaját, mely szerint támogatná, ha Magyarországra külföldi fegyveres csapatok vonulnának be, segítséget nyújtva ezzel a munkás társadalmi réteg számára: „[...] a munkásság [...] szívesen köt fegyverbarátságot olyan csapatokkal, melyek a reakció ellen nemcsak üres szavakkal lépnek fel, hanem komoly harc készséget tanúsítanak.” Hoffmann Ottó pedig azt állította, hogy a parasztok minden megyében elégedetlenek a nagybirtokokkal rendelkező oligarchák miatt.¹⁵⁷⁰

Az eseményt követően az igazságügyi államtitkár levélben utasította az ügyészség elnökét a büntetőeljárás megindítására Linder Bélával, Hoffmann Ottóval és Bóta Ernővel szemben az Átv. 7. § (2) bekezdése 1. pontjának megalapozott gyanúja miatt.¹⁵⁷¹ A vádirat elkészülését követően¹⁵⁷² 1931 júniusában a törvényszék nyomozólevelet bocsátott ki a gyanúsítottakkal szemben.¹⁵⁷³ Az elsőfokú bíróság az Átv. 12. §-a alapján a 7842/16/1931. számú ítéletében Linder Bélát, Hoffmann Ottót, Bóta Ernőt és Stumpf József vasesztergályost, Mag Jánost és Balogh Jánost bűnösnek találta nemzetrágalmazás büntetnének elkövetése miatt.¹⁵⁷⁴ Megállapítható tehát, ebben a büntetőeljárásban kizárólag a Kossuth-koalíciót létrehozó tagság büntetőjogi felelősségét állapították meg, vagyis a bíróság a Csemegi-kódex szabályozási elvét követte az ítélet meghozatalakor.

¹⁵⁶⁵ Uo. 13. Vö. PIL-VI-794. fond. *Bóta Ernő iratai*

¹⁵⁶⁶ BFL VII.18.d.20/0005/1930. 16.

¹⁵⁶⁷ Uo. 13.

¹⁵⁶⁸ Uo. 15.

¹⁵⁶⁹ Uo. 13.

¹⁵⁷⁰ Uo. 15.

¹⁵⁷¹ Az államtitkár levelében érdekes módon nem a Kossuth-koalíció megalakulása miatt kérte a felelősségre vonást, hanem a Pester Lloyd újságban megjelent német cikk miatt. Így feltételezhető, hogy a hatóságoknak először ez a cikk jutott a birtokába, ezt követően szereztek tudomást a koalíció megalakulásáról. Mivel ez utóbbi eseményen ugyanazok a személyek vettek részt, ez lett az alapja a későbbi vádemelésnek. Uo. 1.

¹⁵⁷² Uo. 3.

¹⁵⁷³ Uo. 11.

¹⁵⁷⁴ Uo. 13.

A bűncselekmények passzív alanya a magyar állam és a nemzet volt, amit a Kúria a joggyakorlat egységesítése és a rendtörvény értelmezésének elősegítése végett több alkalommal definiált. Egyik ítéletében az államot úgy határozta meg, mint a nemzetben kifejezésre jutó összességnek törvényes szerkezete, melynek célja, hogy az alkotmány felhatalmazása alapján létrehozott szervek által érvényre juttassa az állami akaratot. Ez alapján pedig a nemzet nem más, mint az államban élő polgárok összessége. A legmagasabb bírói fórum azt a jogi álláspontját is kifejezésre juttatta, mely szerint az állam, és a nemzet egy élő szervezet, melyre ugyanúgy a természet törvényei érvényesek, mint bármilyen más élőlényre, éppen ezért megsérthető, vagy akár el is pusztítható.¹⁵⁷⁵

A Magyarországgal szembeni kriminalizált kijelentések esetén a hatóságoknak kellő körültekintéssel kellett megvizsgálniuk, hogy a vád tárgyává tett megnyilvánulások mely büntetőtörvény hatálya alá tartoztak. Az első esetkör az Átv. 7–8. §-ának és a Bv. 3–5. §-ának¹⁵⁷⁶ az elhatárolása volt egymástól. A jogi probléma azon történeti tényállásokkal kapcsolatban merült fel, amikor a terhelt nem konkrétan a magyar állammal, hanem a kormánnyal, valamint különböző állami szervekkel szemben követek el rágalalmazást vagy becsületsértést.¹⁵⁷⁷ Az egyik büntetőjogi álláspont szerint az alkotmányos intézmények alatt nem lehetett magát az egész államot érteni, így ebben az esetben a Bv. rendelkezései voltak irányadóak. A másik, ezzel ellentétes megközelítés viszont az Átv. alkalmazását tartotta helyesnek, ugyanis e nézőpontból kiindulva az állam több alappillérből tevődik össze, és aki ezeket megsérti, magát az államot támadja meg. Angyal Pál a fenti jogi érvekkel kapcsolatban a kompromisszumra törekedett, ugyanis véleménye szerint mind a két törvény alkalmazása logikus, a megoldást azonban a konkrét esetből kiindulva lehet megtalálni. Tehát vizsgálat tárgyává kellett tenni az elkövető szándékát: ha a terhelt cselekménye arra irányult, hogy magát az államot vagy annak népét megsértse, az elkövetési magatartás a rendtörvény hatálya alá került. Ezzel szemben viszont, ha csak valamely intézmény speciális rendelkezése vagy működése ellen irányultak a vád tárgyává tett kijelentések, akkor elegendő volt a Bv. szabályait alkalmazni.¹⁵⁷⁸

A fenti absztrakt elhatárolás helytálló, azonban ez a törvénytudományi gyakorlatban nem valósult meg, holott a nemzetrágalalmazási perek döntő többségében a vád tárgyává tett kijelentések elsősorban a kormányt vagy más állami intéz-

¹⁵⁷⁵ ANGYAL (1929) i. m. 110.

¹⁵⁷⁶ A Bv. fenti §-ai tartalmazták a rágalalmazásra, a becsületsértésre, valamint a hatóság előtti rágalalmazásra vonatkozó szabályokat. ANGYAL (1928) i. m. 13–57.

¹⁵⁷⁷ BEREND i. m. 125.

¹⁵⁷⁸ ANGYAL (1929) i. m. 111.

ményeket támadtak és nem Magyarországot. Ezt alátámasztva megemlíthető többek között Károlyi Mihálynak az 1929. március 9–10-e között, Berlinben rendezett antifasiszta kongresszuson elmondott beszéde, amelyet Hajdu Tibor történész az egyik legjelentősebbek között tartotta számon.¹⁵⁷⁹ Az itt elhangzott kijelentései az ügyészség szerint ismételen megvalósította az Átv által meghatározott nemzetragalmazás büntetést, ezért 90.734/1929. számú iratban vádat emeltek.¹⁵⁸⁰ A meghirdetett program szerint a konferencia célja a Mussolini¹⁵⁸¹ által felépített fasiszta diktatúra elleni fellépés volt,¹⁵⁸² de megemlítték azokat az országokat is, ahol „fasiszta jellegű” államberendezkedés alakult ki.¹⁵⁸³ Előadásában a terhelt a következő kijelentést tette: a trianoni békediktátum miatt igen nagy a társadalmi elégedetlenség, amely egy új világháború kitérésének a lehetőségét rejt magában, ami a magyar vezetésnek kifejezetten óhaja lenne.¹⁵⁸⁴

A kormánnyal szembeni túlzó, negatív állításai miatt indították meg a büntetőeljárást Linder Bélával szemben is.¹⁵⁸⁵ A korábbi minisztertanácsi taggal szemben az ügyészség először a 80564/1924. számú vádiratában kérelmezte a nyilvános tárgyalás kitézését. Az általuk megállapított történeti tényállás szerint a gyanúsított társaival¹⁵⁸⁶ részt vett az 1923-ban megrendezett Jugoszláviában Élő Magyar Menekültek Kongresszusán. A rendezvény keretein belül valamennyien beszédet intéztek a hallgatóság számára: felszólalásaikban

¹⁵⁷⁹ HAJDU i. m. 424.

¹⁵⁸⁰ BFL VII.5.c.3988/1930. 11.; BFL VII.18.d.20/0002/1929. 4.

¹⁵⁸¹ ORMOS (2001) i. m.

¹⁵⁸² BFL VII.5.c.3988/1930. 8.

¹⁵⁸³ BFL VII.5.c.3988/1930. 2.; HAJDU i. m. 424. Azonban fontos kiemelni, bár a kommunizmust a program sorozat közvetlenül nem népszerűsítette, köztudott volt, hogy a hallgatóság közel kétharmada a bolsevik ideológiát vallók közül került ki. BFL VII.5.c.3988/1930. 9.

¹⁵⁸⁴ Uo. 11. A két világháború közötti korszakot külpolitikai értelemben elsősorban a revízió határozta meg, amelyből levonható az a következtetés, a magyar emberekben komoly sérelmet okozott az ország jelentős részének elcsatolása. Ezzel szemben azonban fontos kiemelni azt a körülményt, hogy 1941-ig, a II. világháborúba való belépésig a magyar miniszterelnökök nem foglaltak állást egy jövőbeni nemzetközi fegyveres konfliktus kialakulása mellett. Példaként említhető meg Teleki Pál második miniszterelnöksége, amely Lengyelország lerohanását követően következetesen az úgynevezett „fegyveres semlegesség” politikáját folytatta. A háború időszakából példaként felhozható Kállay Miklós és Lakatos Géza altábornagy munkássága is, akik a háborúból való kilépésén munkálkodtak. ORMOS (1998) i. m. 208–256., 265.; GRATZ (2001) i. m. 320., 327–328., 338.; NEMESKÜRTY I. m. 194.; MONTGOMERY I. m. 183–195.; NYÁRI I. m.; BÖLÖNY-HUBAI I. m. 93., 94.; KÁLLAY I. m.

¹⁵⁸⁵ A volt miniszter a megszálló jugoszláv csapatok segítségével, 1921 augusztusában kikiáltotta a Baranyai-Bajai-Szerb-Magyar Köztársaságot, amely az antant hatalmak beavatkozását követően nem jöhetett létre. A meghíusult területfoglalást követően Linder az új délszláv államba emigrált. HAJDU I. m. 367–368.

¹⁵⁸⁶ Linder Béla társai Lefkovic Erő és Tursics Imre voltak. *Az Est*, 1924. augusztus 30. 3.

a magyar politikai vezetést támadták, aki véleményük szerint veszélyeztetik a nemzetek békés együttélését. Európa pedig azért nem szerzett tudomást erről a tevékenységről, mert a kormány megvásárolta a külföldi sajtóorgánumokat. Zárásképpen hálájukat fejezték ki a Bécsben működő magyar kiadók felé, akik először igyekeztek hiteles információkat közvetíteni a magyar állapotokról a külföldi közvélemény felé.

Az előadásokat követően a kongresszus egy kiáltványt fogadott el Felhívás címmel, amelyben arra buzdították a szomszédos országokat, hogy avatkozzanak be a magyar belügyekbe a rend helyreállítása érdekében. A dokumentum második részében Magyarország államformájának megváltoztatását is követelték:

„Szabadságot, igazi kultúrát és demokratikus államformát Magyarországon, mely az októberi program alapján áll. Kérjük fel Károlyi Mihály elvtársunkat, a vezérünket, hogy bontsa ki nyíltan a köztársaság zászlaját, hogy vele együtt harcba mehessünk Horthy uralmának megdöntésére.”¹⁵⁸⁷

Az ügyészség indokolásában kifejtette: a büntetőjogi felelősség kiindulópontja a külföld bizalmatlansága Magyarországgal szemben. Ezért tekinthető a vád tárgyává tett cselekmény súlyosnak, mert a jelenlegi kormány önhibáján kívül fennálló negatív nemzetközi megítélését erősíti meg.¹⁵⁸⁸ Másrészt a gyanúsítottak által tett kijelentések valótlank, ezért az Átv. 7. § (2) bekezdésének 2. pontja szerinti nemzetrágalmazás megállapítható velük szemben.¹⁵⁸⁹

A vádemelés alapjául szolgáló bizonyítékokat elsősorban a helyszínen elkészített eredeti dokumentumokban, valamint az újságokban közölt tudósításokban lévő információk alapján gyűjtötték össze. A vádhatóság álláspontja szerint így kétséget kizáróan bizonyíthatóvá vált, hogy a rendezvényt a vádlottak szervezték, akik ezt követően a helyszínen beszédet is mondtak. A konferencia zárásaként megfogalmazott kiáltványt végül a sajtóban megjelentették, így annak tartalma a nyilvánosság számára is megismerhetővé vált. Ezen tevékenységük célja a külföldi intervencióra való felhívás volt, amelynek segítségével a magyar államban a saját politikai hatalmukat akarták visszaszerezni: „[...] ez a sajtó Magyarország állami függetlensége és nemzeti léte ellen törő, Magyarország

¹⁵⁸⁷ BFL VII.5.c.2287/1924. 16.

¹⁵⁸⁸ Uo. 16–17.

¹⁵⁸⁹ Uo. 16.

belső ügyeibe való fegyveres beavatkozásra folyton hazug ürügyekkel izgató ellenséges propagandát szolgál.”¹⁵⁹⁰

A fenti jogeseteken túl a kúriai gyakorlat sem volt egységes a bűncselekményi kör tekintetében. A 2199/1923. számú döntése szerint az Átv. 7. §-a szerint volt büntetendő az az elkövető, aki a magyar államot és nem annak hatóságait sértette meg azzal az állításával, mely szerint Magyarország az elnyomatás országa.¹⁵⁹¹ Ehhez hasonlóan azt a kijelentést is nemzetrágalmazásnak minősítette a harmadfokú fórum, amelyben a terhelt azt állította, hogy Magyarországon nincs törvényes jogrend.¹⁵⁹² Ezzel szemben azonban egy 1922-ben kihirdetett ítélet szerint az az elkövetési magatartás is a rendtörvény hatálya alá került, amelyben a vádlott a magyar állam mellett a kormányzót is megrágalmazta.¹⁵⁹³ Ez utóbbi döntés azért is megkérdőjelezhető, mert a Bv. mellett a Kms. 2. §-a is alternatívát jelenthetett volna. A legmagasabb fórum azt is deklarálta továbbá, hogy aki azért marasztalta el a magyar államot, mert nem volt elégedett a közállapotokkal, az is megvalósította a nemzetrágalmazás büntetettét. Egy másik ítélet szerint nem minősült mentesítő körülménynek az, hogy a vádlott a cikkében megfogalmazottakat a kormányra „vonatoztatta,” és nem a magyar államra. Ez ugyanis a „[...] törvény kijátszására irányuló célzatos eljárás [...] lehet.”¹⁵⁹⁴ Ezekkel a kúriai döntésekkel kapcsolatban Berend Béla azt állította, a bíróság a kormányt az állam fogalmával azonosította, ezáltal pedig korlátok közé szorította a politikai vitákat és a sajtószabadságot.¹⁵⁹⁵ Vagyis bárki, aki a minisztertanács munkáját kritizálta, az Átv. 7. §-nak a hatálya alá kerülhetett.¹⁵⁹⁶

Az St. volt a másik olyan jogszabály, ahol szükséges volt a 7–8. § elhatárolása tekintettel arra, hogy a rendtörvény által kriminalizált kijelentések döntő többsége a külföldi sajtón keresztül valósult meg. E tekintetben az St. 32. §-a adta a kiindulópontot, ugyanis e jogszabályhely határozta meg a sajtódeliktum fogalmát. E szerint sajtóbűncselekmény az, ahol teljes tényállás az adott sajtótermékben valósult meg.¹⁵⁹⁷ Ezzel szemben, ha az elkövetési magatartás egy része nem a kriminalizált íráshoz kötődött, csak sajtó útján elkövetett deliktum

¹⁵⁹⁰ Uo. 17.

¹⁵⁹¹ LENGYEL (1924) i. m. 122.

¹⁵⁹² 267/1932. számú döntés. LENGYEL (1933) i. m. 68.

¹⁵⁹³ 5087/1923. számú döntés. LENGYEL (1923) i. m. 114.

¹⁵⁹⁴ BEREND i. m. 126. A Kúria ugyanezt állapította meg a 274/1933. számú döntésében is, ahol deklarálta: a kormány az állammal és a nemzettel azonosítható. Ávédik (1934) i. m. 115.

¹⁵⁹⁵ BEREND i. m. 125.

¹⁵⁹⁶ Uo. 126.

¹⁵⁹⁷ BERTL–RÁCZ–JENCs i. m. 16.

valósult meg, amellyel kapcsolatban Szőke András ügyvéd azt a következtetést vonta le, hogy ezekben az esetekben a Csemegi-kódex rendelkezései irányadóak az St-ben lévő eltérések figyelembevételével.¹⁵⁹⁸ Érvelése egybeesett a Kúria 5046/1923. számú döntésével, amely kimondta, hogy a sajtó útján elkövetett nemzetgyalázás nem minősült sajtódeliktumnak, csupán súlyosító körülménynek.¹⁵⁹⁹ Azonban jogi véleményének megfogalmazásakor nem vette figyelembe a legfelsőbb bírói fórum későbbi, 368/1924. számú ítéletét, amelyben éppen az ellenkezőjét állapította meg: e döntés szerint ugyanis, ha a nemzetrágmalmazást sajtó útján követték el, sajtóbűncselekménynek minősült, és az St. hatálya alá került.¹⁶⁰⁰ Természetesen, ha a nemzetrágmalmazás és nemzetgyalázás nem közlemények kiadása útján valósították meg,¹⁶⁰¹ kikerült az St. hatálya alól, és politikai deliktummá vált.

5.3. A nemzetrágmalmazás törvényi tényállása

A javaslat eredeti szövegének 11. §-a lényegesen eltért a tényállás végleges szövegétől. Az eredeti deliktum a következő volt:

„Aki a magyar államról vagy a magyar nemzetről nyilvánosan oly valótlan tényt állít vagy való tényt oly elferdítéssel vagy kiszinezéssel ad elő vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését vagy jóhírnevét csorbítsa, hitelét vagy egyéb fontos érdekét sértse, vétséget követ el, és öt évig terjedhető fogházzal, valamint százezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető. Aki az első bekezdésben meghatározott cselekményt sajtó útján vagy külföldön vagy külföldi állam hatósága, hatósági közege, megbizottja vagy kiküldöttje, vagy valamely külföldi szervezet vagy megbizottja előtt, vagy külföldön való nyilvánosságra hozatal céljából – habár nem nyilvánosan – követi el, öt évig terjedő büntetettel büntetendő. A büntetés tíz évig terjedő fegyház, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar állam vagy nemzet ellen ellenséges cselekményre inditassék; ha pedig

¹⁵⁹⁸ SZŐKE i. m. 69.

¹⁵⁹⁹ LENGYEL (1925) i. m. 34–35.; BERTL–RÁCZ–JENCIS i. m. 113.

¹⁶⁰⁰ BERTL–RÁCZ–JENCIS i. m. 17.

¹⁶⁰¹ SZŐKE i. m. 69.

ennek következtében valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indított, a büntetés életfogytig tartó fegyház.”¹⁶⁰²

A nemzetragalmazás bűncselekményének ezt a rendkívül hosszú definiálását az Igazságügyi Bizottság jelentősen lerövidítette, és enyhítette a büntetési tételeket.¹⁶⁰³

A deliktum törvényi tényállása olyan valótlan tény állítása vagy terjesztése volt, amelyek veszélybe sodorhatták vagy megsérthették Magyarország hitelét és megbecsülését.¹⁶⁰⁴ Mivel kizárólag szóban és írásban elkövethető bűncselekményről volt szó, fontos megvizsgálni, pontosan milyen kijelentések kerülhettek a 7. § hatálya alá. A törvényszövegből kiindulva levonható az a következtetés, hogy a büntetőjogi felelősség megállapításának feltétele valamilyen ténynek a közlése volt. Angyal Pál szerint a tény „[...] minden a múltban létezett vagy a jelenben létező s az érzéki észrehevés lehetőségének körébe eső jelenség.” Vagyis minden, a jelenben érzékelhető állapot, cselekmény, vagy tulajdonság ebbe a fogalmi körbe volt sorolható, míg a jövőben megvalósuló történések, valamint harmadik személyek által nem érzékelhető változások nem váltak az ilyen jellegű kijelentések alkotóelemeivé.¹⁶⁰⁵

Az absztrakcióval szemben a bírói gyakorlat jóval tágabban értelmezte a tényközlés fogalmát, ugyanis a törvényszék bármilyen valótlan tényközlést felelősségre vont, amely Magyarországot negatív színben tüntette fel. Ebbe körbe a volt köztársasági elnök azon büntetőügye említhető meg, amikor 1939 májusában a Franciabarát Magyarok Szövetségének segítségével részt vett a Párizsban megszervezett nemzetközi békekonferencián,¹⁶⁰⁶ ahol lehetősége volt előadást tartani a magyarországi viszonyokról, amelynek tartalma a Szabad Szó napilap cikkéből és a Független Demokratikus Szabad Magyarországról című röpiratban vált megismerhetővé a magyar hatóságok számára.¹⁶⁰⁷

Károlyi előadásában elsősorban a magyar állam és a tengelyhatalmak viszonyát vizsgálta. Álláspontja szerint Magyarország a Berlin – Róma – Tokió tengellyel való kapcsolata miatt elveszítette a függetlenségét, amit az állam

¹⁶⁰² *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 304.

¹⁶⁰³ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 101.

¹⁶⁰⁴ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 649.; ANGYAL (1929) i. m. 116.

¹⁶⁰⁵ ANGYAL (1929) i. m. 116–117.; ANGYAL (1928) i. m. 16.

¹⁶⁰⁶ HAJDU i. m. 464.

¹⁶⁰⁷ BFL VII.18.d.03/0619/1939. 11.

revíziós politikájának érvényre juttatásának céljából tartott előnyösnek. Ennek hatására az ország területéhez visszacsatolták a korábban elveszített területek egy részét. Ezzel kapcsolatban röviden így fogalmazott: „[...] Magyarország azon úton halad, amelyen gazdasági gyarmatsorsra jut.”¹⁶⁰⁸

A törvényszéki gyakorlathoz a legmagasabb bírói fórum is igazodott. Megemlíthető többek között a Kúria 7531/1923. számú jogegységi döntése, melyben deklarálta, hogy a jövőben bekövetkezhető események állításával is elkövethetővé vált a nemzetrálgalmazás deliktuma. Az ítélet indokolásában a következő álláspontra helyezkedett: meglátása szerint az olyan történések állítása, amelyek a valóságban nem történtek meg, csupán kifejezték az elkövető óhaját annak realizálódására, emellett alkalmas volt Magyarország hitelének rontására, azzal megvalósult a valótlanosság követelménye. Tehát nem csak a múltban vagy a jelenben megtörtént tények elferdítésével, hanem a jövőben elképzelhető cselekmények állításával is realizálható volt a törvényi tényállás.¹⁶⁰⁹ Ezeket a jogi érveket Angyal Pál elfogadta, aki szerint bár a jövőbeni események esetlegesek, a nemzetrálgalmazás e kijelentéseken keresztül ugyanúgy megvalósítható.¹⁶¹⁰

A múltbeli eseményekkel elkövetett nemzetrálgalmazás kapcsán megemlíthető a Jászi Oszkár elleni büntetőeljárás. A volt tárca nélküli miniszter az 1920-as években az USA-ban telepedett le, ahol 1924-ben egy magyar nyelvű hetilapot indított New Yorki Magyar Hírlap címmel.¹⁶¹¹ Emellett 1923 és 1924 között számos angol nyelvű írása jelent meg, amit a magyar nyomozó hatóságok megvizsgáltak. Ezen cikkek alapján a vádhatóság azt állapította meg, hogy a szerző szándéka felhívást intézni más államokhoz és nemzetközi szervezetekhez a magyar állam ügyeibe való fegyveres beavatkozás érdekében. Véleménye szerint a korábbi miniszter valótlan tényállításokat közölt az amerikai nyilvánossággal,

¹⁶⁰⁸ Uo. 10. A későbbi gyanúsított eszmefuttatásának alapja egy valós történelmi esemény volt, hiszen az 1938-ban megalkotott I. bécsi döntés hatására a magyar állam visszakapta a Felvidék és Kárpátalja többségében magyarok lakta részét. Azonban jóval később, 1940-ben, a II. bécsi döntést követően kényszerűségből csatlakozott az ország a háromhatalmi egyezményhez. Mindez Károlyi előadásának időpontjában még nem volt előrelátható körülmény, tehát ezek között a történelmi viszonyok között ez hamis tényállásnak minősült. E kijelentései mellé egyenes szándékkal megvalósult rosszhiszemű állítások is kapcsolódtak, hiszen úgy állította be a korszak magyar politikusait, mint akik a revíziót minden más körülmény elé helyezve, önkéntesen csatlakozott a Harmadik Birodalom által megszervezett szövetségi rendszerhez. ÖRMÖS (1998) i. m. 210., 222–223.; ROMSICS (2004) i. m. 246., 248.; GRATZ (2001) i. m. 310., 312.

¹⁶⁰⁹ LENGYEL (1925) i. m. 44-45.

¹⁶¹⁰ ANGYAL (1929) i. m. 117.

¹⁶¹¹ Ettől a laptól a kereskedelmi miniszter megvonta a postai szállítási jogát. *Népszava*, 1924. február 22. 8.

így ismételten az Átv. 7. § (2) bekezdésének 1. pontjára hivatkozva vádat emelt a politikus ellen.¹⁶¹²

Az ügyész a vádiratban részletesen elemezte a bűncselekmény tárgyát képező sajtótermékeket. Jászi első kriminalizált írása 1923 decemberében jelent meg a New York-i „Foreign Affairs”-ben „Dismembered Hungary and peace in Central Europe” cím alatt, amiben Jászi a XIX. századi magyar nemzetiségpolitikával foglalkozott. Kijelentése szerint az Osztrák–Magyar Monarchia társadalmának jelentős részét a nemzetiségek tették ki, akiket a politikai vezetés „magyarosítani” akart. Ennek következtében a magyarországi etnikumokat kizárták a kulturális életből, valamint a hivatalok betöltésének lehetőségétől is megfosztották őket.¹⁶¹³ Ez a folyamat végül a nemzetiségek politikai mozgalmának a megerősödéséhez vezetett.¹⁶¹⁴ Ugyanebben a témában egy másik publikációja is megjelent 1923 szeptemberében „Jászi is here to aid Hungary’s people” címmel.¹⁶¹⁵

Cikkének második része az 1920-ban restaurált alkotmányos monarchiával foglalkozott, amely véleménye szerint eltörölte a népköztársaság reformjait. Ez az új alkotmányos rend szerinte nem más, mint „Horthy tengernagy fehér bolsevizmusa,” amely eltörölte a titkos választásokat,¹⁶¹⁶ ellehetlenítette a sajtószabadság gyakorlását, valamint szigorította a büntetőjogi szabályozást egy „szükség-törvény”¹⁶¹⁷ megalkotásával. Hozzátette továbbá: ezt a jogszabályt kifejezetten az októrista politikusok üldözésének céljából fogadta el a Nemzetgyűlés.¹⁶¹⁸ A nyílt szavazás és a büntetőjog problematikáját hasonlóan bemutató publicisztikája a londoni „The Times” lapban jelent meg 1924 májusában „Politics in Hungary” címmel.¹⁶¹⁹

A vád tárgyává tett másik írásában a külhoni magyarság helyzetét elemezte. Elismerte, hogy a kisantant államai valóban nem tartják tiszteletben a kisebbségi

¹⁶¹² BFL VII.18.d.20/0018/1924. 2.

¹⁶¹³ Uo. 3.

¹⁶¹⁴ Uo. 4. A nemzetiségi mozgalmak az 1905-ös választást követően valóban megerősödtek, amelynek elsődleges oka, hogy több nemzetiségi politikus kapott parlamenti mandátumot, így követeléseik nagyobb nyilvánosságot kaptak. A magyar nemzetiségi politika egyik legvitatottabb törvénye, az 1907. évi XXVII. törvény (lex Apponyi), amely több állami támogatást nyújtottak azoknak a középiskoláknak, ahol emelt óraszámban oktatták a magyar nyelvet. GRATZ (1935) i. m. 147–171. Vö. KÖÖ i. m.

¹⁶¹⁵ BFL VII.18.d.20/0018/1924., 8. 10.

¹⁶¹⁶ A szerző itt a Lex-Bethlenre tett utalást.

¹⁶¹⁷ Jászi így nevezte a rendtörvényt.

¹⁶¹⁸ BFL VII.18.d.20/0018/1924. 5.

¹⁶¹⁹ Uo. 18.

jogokat, azonban véleménye szerint ez a bánásmód egyrészt a magyar kormány revíziós politikája miatt alakult ki, másrészt pedig a határon túli magyarok a korábbi évszázadokban elnyomták a ma nemzetalkotó etnikumokat. Álláspontja szerint ezt a helyzetet az újonnan megalakult államokkal való megbékéléssel lehetne feloldani. Ezzel szemben a Horthy-rendszer a Habsburg-restaurációval és az irredenta politikai érvényre juttatásával foglalkozik annak érdekében, hogy megvalósuljon a „magyarok uralma idegen fajok mellett.”¹⁶²⁰ Zárásként pedig sürgette a köztársaság ismételt kikiáltását.¹⁶²¹ Másik, hasonló tartalommal cikke 1924 januárjában, a „The New Republic” lapban jelent meg.¹⁶²²

Az inkriminált újságcikkek közül több felhívást intézett az amerikai politikai vezetés számára, hogy ne támogassák anyagilag a Trianon utáni Magyarország gazdasági felzárkózását. Érvélese szerint, amennyiben mégis kölcsönt biztosítana az USA a magyar államnak, akkor annak folyósítását kössék olyan alkotmányos feltételekhez, mint a titkos szavazás bevezetése, vagy az alapjogok tiszteletben tartása. Erre azért volt szükség, mert meglátása szerint Magyarországon nem valósult meg a parlamentarizmus.¹⁶²³

Az ügyészségnek tudomására jutott továbbá, hogy Jászi Oszkár publikációs tevékenysége mellett számos előadást tartott Clevelandben, St. Louisban és Los Angelesben, ahol a magyar viszonyokat a saját szubjektív véleménye alapján elemezte. Azonban ezekről a beszédekről nem készültek jegyzőkönyvek, ezért az ügyész kénytelen volt eltekinteni a vádemeléstől.¹⁶²⁴ A magyar igazságszolgáltatás számára köztudott volt az Egyesült Államokban megalapított magyar köztársasági klubok tevékenysége, azonban itt sem sikerült kétséget kizáróan bizonyítani Jászi részvételét, tehát az ügyészség ezt a körülményt sem vette figyelembe.

A hatóság számára fontos előkérdésként merült fel a terhelt cikkeinek büntetőjogi minősítése, mert az Átv. mellett felmerült továbbá a Kms. 2. §-a szerinti kormányzósértés, illetve az St. alkalmazása is. A kormányzósértést arra hivatkozva zárta ki az ügyészség, hogy Jászi a kormányzói tituluson keresztül

¹⁶²⁰ BFL VII.18.d.20/0018/1924. 6.

¹⁶²¹ Uo. 8.

¹⁶²² Uo. 16.

¹⁶²³ Ezek a cikkek a „Jaszi says Apponyi-Habsburg aid,” a „Count Albert Apponyi” és „Apponyi and a Loan” címmel jelentek meg. Apponyi Albert neve azért szerepelt Jászi írásaiban, mert ő utazott az USA-ba tárgyalni a kölcsön feltételeiről. Uo. 11–12., 14–15. A korszak alkotmányjogászai műveikben számos alkalommal megcáfolták Jászi Oszkárt. Az 1920. évi I. törvénnyel Magyarország államformája az alkotmányos monarchia lett. TOMCSÁNYI i. m. 52.; CSEKEY i. m. 46.; SZABÓ (2018) i. m. 396.

¹⁶²⁴ BFL VII.18.d.20/0018/1924. 26.

nem Horthy Miklós személyét, hanem a magyar államot rágalmazta meg. Az St. alkalmazásától pedig azért tekintettek el, mert a vádlott a cselekményeket külföldön követte el.¹⁶²⁵ Ezen érvelés alapján végül nyolc rendbeli nemzetrágalmazás¹⁶²⁶ miatt kérték a törvényszéktől az ítélelethozatalt 1928 decemberében.

A múltbeli események kriminalizált közlésére Károlyi Mihály: Visszapillantás októberre című cikke is példaként szolgálhat. A terhelt ez esetben úgy állította be a magyar államot, mintha a társadalomra az osztályuralom lenne jellemző, hozzátéve, hogy a dualizmus kori elhibázott nemzetiségi politika¹⁶²⁷ valójában a munkások ellehetetlenítését szolgálta. Tovább színezve képet, felvázolta azon álláspontját, mely szerint a „Horthy-rendszer” azért tudott megszilárdulni, mert a világháborúban az emberek megszokták a „tömegkínzásokat,” ezért folytatható ez napjainkban is, elhallgatattva vele a demokratikus hangokat.¹⁶²⁸

A nemzetrágalmazásnak két elkövetési magatartása volt: az első eset a kriminalizált tény állítása, a másik pedig annak terjesztése. Az a terhelt állított valamit, aki az általa elmondott információt valóságként tüntette fel. Ebben az esetben irrelevánsnak számított az a körülmény, hogy kijelentését a saját tapasztalatára, vagy más személyek által kinyilatkoztatott véleményére alapozta. Ugyanígy nem minősült tényállási elemnek a bizonyosság tudata, elegendő volt csupán a tény vélelmezése. Ezzel szemben a terjesztés eltérő fogalmat takart, ugyanis ebben az esetben a tettes a mások által elmondottakat harmadik személyek felé továbbította.¹⁶²⁹

A törvényi tényállás akkor valósult meg, ha a cselekménnyel összefüggésben a valótlanság követelménye is teljesült.¹⁶³⁰ Tehát a büntetőjogi felelősség megállapításához az elkövetőnek a tényállítás időpontjában hamis kijelentéseket kellett megfogalmaznia.¹⁶³¹

Azt a kérdést, vajon milyen valótlan tények alapozhatták meg a rendtörvény szerinti büntetőeljárást, a következő eseteken keresztül válaszolhatóak meg. Az ügyészség a 109.719/1924. számú vádiratában Károlyi Mihályt az Átv. 7. §

¹⁶²⁵ Az St.belföldi hatályát az 5. § deklaráta.

¹⁶²⁶ BFL VII.18.d.20/0018/1924. 2.

¹⁶²⁷ GRATZ (1934) i. m. 69–89.; GRATZ (1935) i. m. 147–171.

¹⁶²⁸ BFL VII.5.c.4286/1931. 2.

¹⁶²⁹ ANGYAL (1929) i. m. 117–118.; ANGYAL (1928) i. m. 19.

¹⁶³⁰ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 659. A Bv. 2. §-a nem nevesítette a valótlaniságot, mint tényállási elemet. Ezt Angyal Pál úgy magyarázta, hogy a rágalmozó kijelentésnek formailag kellett valótlanoknak lennie. Vagyis a törvény szerint a valóság bizonyításáig minden állítást valótlanoknak kellett tekinteni. Ezért nem került be a törvényi tényállások szövegébe a valótlaniság. ANGYAL (1928) i. m. 16.

¹⁶³¹ ANGYAL (1929) i. m. 118.

(2) bekezdése szerinti magyar nemzet és magyar állam megbecsülése ellen elkövetett bűntettel vádolta meg a következő történeti tényállás miatt: a volt köztársasági elnök 1924. február 28-án részt vett az angol Fábíánus Társaság szocialista mozgalom¹⁶³² által megrendezett előadássorozaton,¹⁶³³ amely a „Europe in Revolution” címet viselte, és a békediktátumok nyomán létrejött új nemzetállamok gazdasági, szociális, nemzetiségi és politikai kérdéseivel foglalkozott. A gyanúsított a fenti eseményen előadóként felszólalt, azonban a helyszínen lévő magyar királyi nagykövet sajtóelőadója azzal az indokolással látta el a jelentését, hogy a konferencia témájaként megjelölt vezérfonállal egyáltalán nem foglalkozott, fő mondanivalója ehelyett inkább arra terjedt ki, hogy elnyerje a korábbi antant hatalmak támogatását, és az ő segítségükkel újra átvegye Magyarország irányítását, ahogyan ezt a népköztársaság időszaka alatt már korábban megtette.¹⁶³⁴ Cselekményének bűntetté minősítésének alátámasztásaként a magyar államról kijelentett valótlan tényállásait jelölték meg, amely az ügyészség megállapítása szerint alkalmas volt az ország megbecsülésének és hitelének a külföldi közvélemény előtti lerontására.

Előadásában először az 1922-ben módosított választójogi szabályozást emelte ki, ami véleménye szerint csak illúzió maradt „az ébredő magyarok¹⁶³⁵ terrorjának” köszönhetően.¹⁶³⁶ Állítását feltehetően a 2200/1922. számú ME. rendeletre, közismert nevén a Lex Bethlenre¹⁶³⁷ alapozta, mellyel a miniszterelnök rendeleti úton módosította a voksolás szabályait, bevezetve ezzel a nyílt szavazás intézményét az ország jelentős részén.¹⁶³⁸ Tekintettel arra, hogy ez esetben a Horthy-korszak egyik legvitatottabb intézkedéséről volt szó, a szélsőségektől mentes, objektív kritikának mindenképpen lett volna helye a közéletben. Azonban a korábbi köztársasági elnök e jogszabályra hivatkozva úgy állította be Magyarországot, ahol tombol a fehérterror, sokkal nagyobb károkat okozva ezzel a lakosságnak, mint az 1919-es Tanácsköztársaság hónapjai.¹⁶³⁹ A választójoggal összefüggésben azt is kifejezésre juttatta, hogy az 1922-es

¹⁶³² <https://tinyurl.com/4sfw2btr>

¹⁶³³ BFL VII.5.c.13349/1924. 2.

¹⁶³⁴ Uo. 8.

¹⁶³⁵ ZINNER (1989) i. m.

¹⁶³⁶ BFL VII.5.c.13349/1924. 2.

¹⁶³⁷ PÜSKI (2006) i. m. 99–100.; ROMSICS (2004) i. m. 225.; ROMSICS (2017) i. m. 112.; ORMOS (1998) i. m. 103.; GRATZ (2001) i. m. 144–145.; HOLLÓSI (2015) i. m. 118–119.

¹⁶³⁸ HUBAI i. m. 31.

¹⁶³⁹ BFL VII.5.c.13349/1924. 2.

választásokon az MSZDP egyáltalán nem vehetett részt,¹⁶⁴⁰ holott köztudomású tényként volt ismert a Bethlen – Peyer-paktum, ami Budapesten és környékén garantált titkos szavazásnak köszönhetően a balközép párt képviselőket küldhetett a Nemzetgyűlésbe.¹⁶⁴¹

Felszólalásának jelentős része a fent említett témán túl elsősorban annak bizonyítására irányult, hogy „Magyarországon soha nem volt parlamentarizmus”,¹⁶⁴² valamint az ország ideiglenes államfője egy diktátor, aki nem tartotta be a Sir Roger Clerk brit diplomatával¹⁶⁴³ kötött megállapodást, mely szerint a törvények betartása és a demokratikus intézmények megalakítása esetén az antant hatalmak el fogják ismerni az új magyar kormányt.¹⁶⁴⁴ Előadásának zárásaként a gyanúsított felfedte valós szándékát közönsége előtt: felhívást intézett a külföldi politikusok felé, amelyben kérte, ne adjanak anyagi támogatást a magyar kormánynak, mert az ebben a formában való felhasználásával „beszennyeződné.” Ezzel ellentétben azonban megfogalmazta abbéli óhaját, mely szerint ezekkel a pénzeszközökkel az ő politikai tevékenységét segítsék a sikeresebb együttműködés érdekében, mert a magyar társadalom jelentős része követné Nyugat-Európát.¹⁶⁴⁵ Így összességében megállapítható a korábbi államfőnek az 1924-ben Magyarország számára folyósított népszövetségi kölcsön megbuktatására irányuló szándéka, ami az államnak a világháború utáni

¹⁶⁴⁰ Uo. 9.

¹⁶⁴¹ SZABÓ Ágnes i. m. 85.; PŰSKI (2006) i. m. 63.; ORMOS (1998) i. m. 100–101.; ROMSICS (2004) i. m. 227.; ROMSICS (1991) i. m. 143.

¹⁶⁴² BFL VII.5.c.13349/1924. 3.

¹⁶⁴³ EGEDY i. m. 110.; NEMESKÜRTY i. m. 12.

¹⁶⁴⁴ BFL VII.5.c.13349/1924. 9. A proletárdiktatúra bukását követően a politikai közélet elsődleges célja a jogfolytonosság és a történeti alkotmány visszaállítása volt, amit a külső körülményekre való tekintettel, ideiglenes intézményekkel biztosítottak. Először a Friedrich István által bevezetett választójogi rendelet alapján összehívták a Nemzetgyűlést, mint törvényhozó szervet, ami IV. Károly eckartsauai nyilatkozatát figyelembe véve fogadta el Az alkotmányosság helyreállításáról és az államfői hatalom ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvényt, melynek értelmében a kormányzó látja el az államfői hatalmat, ameddig a király személyének a kérdése nem tisztázódik. Ezzel párhuzamosan pedig A miniszterium alakítására vonatkozó 1847/8. évi III. tc. 12. § módosításáról szóló 1867. évi XII. törvény alapján felállt a független kormány. Tehát megállapítható, hogy Magyarország az 1920-as restaurációt követően államformáját tekintve az alkotmányos monarchiát állította vissza, amit 1918-ban a Károlyi Mihály nevéhez köthető, legitimációját tekintve erőteljesen megkérdőjelezhető népköztársaság törölt el. TOMCSÁNYI i. m. 352–353.; CSEKEY i. m. 44–46.; PŰSKI (2006) i. m. 17–40., 118–183.; SZABÓ (2017) i. m. 449.; SZABÓ (2014–2015) i. m. 102.; SZABÓ (2018) i. m. 385–386., 396.

¹⁶⁴⁵ BFL VII.5.c.13349/1924. 3.

gazdasági, szociális és infrastrukturális újjáépítését célozta,¹⁶⁴⁶ míg ő ebből a támogatásból egy külföldi székhelyű magyar politikai mozgalmat akart létrehozni a belpolitikába való visszatérésének reményében.

Ezen információk birtokában Strache Gusztáv főügyész a vádirat indokolásában megállapította a tényállásszerűség fennállását, mert Károlyi előadásával „ellenséges propagandát” valósított meg a magyar nemzettel szemben, mert kifejezésre juttatta azon hamis kijelentéseken alapuló álláspontját, mely szerint a Magyarországon kialakult államberendezkedés veszélyt jelent egész Európára nézve, ezért azt külföldi támogatással meg kell dönteni,¹⁶⁴⁷ melynek egyik módja a népszövetségi kölcsön bojkottálása lett volna.¹⁶⁴⁸

Hasonló kijelentést tett a korábbiakban említett antifasiszta kongresszuson elmondott beszédében. Állítása szerint Magyarország egy „félíg feudális” állam volt, a belföldi politikusokat a fasiszmus bélyegével ellátva oly módon állította be, akik kifejezetten keresik a Mussolini-féle diktatúrával az együttműködés lehetőségét, veszélybe sodorva ezzel az európai békét.¹⁶⁴⁹ A Magyarországgal szembeni túlzó állítások miatt merült fel a 7. § alkalmazása Kunfi Zsigmond,

¹⁶⁴⁶ GRATZ (2001) i. m. 158–159.; ROMSICS (2004) i. m. 157.; ROMSICS (2017) i. m. 121.; ORMOS (1998) i. m. 110.

¹⁶⁴⁷ BFL VII.5.c.13349/1924. 4.

¹⁶⁴⁸ Uo. 5.

¹⁶⁴⁹ BFL VII.5.c.3988/1930. 4. A konszolidáció időszaka alatt, 1927-ben Magyarország és az olasz állam között létrejött egy kölcsönös örökbarátsági-és együttműködési szerződés, aminek a jelentősége elsősorban abban keresendő, hogy Olaszország volt az első antant hatalom, aki nemzetközi kapcsolatot létesített a magyar állammal a trianoni békeszerződés aláírását követően. Tehát a diplomáciai elszigeteltségből való kilépés lehetősége motiválta Bethlen István kormányát, és nem a fasisztákkal való kooperáció. Az első magyar miniszterelnök, aki valóban kereste Európa totalitárius államaival való együttműködés lehetőségét, az Gömbös Gyula volt 1931-től kezdődően. ORMOS (1998) i. m. 124., 152., 147–163.; ROMSICS (1991) i. m. 180–181., 244.; BÖLÖNY–HUBAI i. m. 37.; PÜSKI (2006) i. m. 293.; GRATZ (2001) i. m. 177.

Az eljárás megindítását követően az ügyészség a terhelt távollétére való tekintettel a tárgyalás elhalasztását indítványozta, emellett pedig a Bp. 470–472. §-a alapján kérvényezte a nyomozólevél kibocsátását, aminek joghatása Károlyi Mihály körözött személyként való nyilvántartása volt. A vádhatóság véleménye szerint a korábbi államfőnek ez az ellenséges magatartása mindenképpen arra engedett következtetni, hogy a terhelt újra vezető pozíciót kíván betölteni a magyar politikában, célja pedig az ún. népköztársaság visszaállítása ezért az eljárás kezdeményezése mindenképpen indokolt volt. BFL VII.5.c.3988/1930. 14.; BFL VII.18.d.20/0002/1929. 9., 11.

korábbi kereskedelemügyi miniszterrel¹⁶⁵⁰ szemben is.¹⁶⁵¹ Az ügyészség indokolása szerint a gyanúsított 1926-ban publikált német nyelvű cikkében az utolsó nemzetgyűlési választásokkal kapcsolatban tett olyan kijelentéseket, amivel Magyarország megbecsülését és külföldi hitelét jelentősen csökkentette. A terhelte szerint a magyar állam a „legvadabb terrort kifejtő államhatalom,” a voksolással kapcsolatban pedig azt állította, hogy az ellenzéki szavazókat a rendőrség körbevette szabad vélemény nyilvánításuk megakadályozása érdekében. A választásra jogosultak körét hamis választási jegyzék nyomán állapították meg, az ellenszegülőket pedig szabadságvesztés büntetésre ítélte a bíróság.¹⁶⁵²

Valótlan állításai miatt indítottak büntetőeljárást Jászi Oszkárral szemben is. A korábbi miniszter már közvetlenül a kommün bukása után egy memorandumot küldött az antant hatalmak számára, amelyben figyelmeztetni akarta Nyugat-Európát a kiépülőben lévő „új” magyar állam veszélyeire.¹⁶⁵³ Ezért a politikai tevékenységért a magyar hatóságok még nem próbálták meg felelősségre vonni, azonban 1920 után az egyik legtöbbet publikált emigráns politikussá vált, melynek következtében számos büntetőeljárás indult vele szemben. Az első vádemelésre 1924-ben került sor a chicagói Magyar Tribune-ben megjelent Útban az igazság című írása miatt.¹⁶⁵⁴ Ebben a cikkben a következőket állította: szerinte Horthy Miklós megválasztásának külföldi támogatottsága annak volt köszönhető, hogy a kormányzó ügynökei a sajtó útján¹⁶⁵⁵ a valós magyar viszonyokkal kapcsolatban megtévesztették az antant országait. Ezek az elterjesztett hazugságok viszont már nem tarthatók fenn, mert a jelenlegi európai közvélemény felismerte az októberi forradalom vívmányait. További álláspontja szerint Magyarország felemelkedésének egyetlen kulcsa „[...] a

¹⁶⁵⁰ A korábbi kereskedelemügyi miniszter az 1920-as években tagja volt az ún. Világosság emigráns csoportnak, ami a kommunizmussal szimpatizáló baloldali politikusokat foglalta magában. Radikális nézeteit számos alkalommal német nyelven megjelent cikkeiben fejtette ki, amelyeket Svájcban hoztak nyilvánosságra. Politikai tevékenysége miatt már 1924-ben kítűzte tárgyalását a törvényszék, amit végül ismeretlen okból elhalasztottak. HAJDU i. m. 367.; BFL VII.18.d.20/0004/1927. 27.

¹⁶⁵¹ BFL VII.18.d.20/0004/1927. 14. A két világháború közötti politikai tevékenysége miatt felmerült a sajtó útján elkövetett izgatás, nemzetrágalmazás, illetve a Tanácsköztársaságban kifejtett népbiztosi tevékenysége miatt is eljárást kezdeményeztek a hatóságok. AGÁRDI i. m. 61.

¹⁶⁵² BFL VII.18.d.20/0004/1927. 19. Kunfi Zsigmond az eljárás megindítását követően, néhány hét múlva öngyilkosságot követett el, ezért a törvényszék 1928 szeptemberében visszavonta a körözést és halál jogcímén megszüntette az eljárást. BFL VII.18.d.20/004/1927, 29. 31.; AGÁRDI i. m. 61.; HAJDU i. m. 427.

¹⁶⁵³ A memorandumot Károlyi Mihállyal együtt készítette el. HAJDU i. m. 349.

¹⁶⁵⁴ BFL VII.18.d.20/0004/1924. 6.

¹⁶⁵⁵ Uo.

visszatérés Kossuth Lajos demokratikus, jobbágyfelszabadító és köztársasági hagyományaihoz [...]”¹⁶⁵⁶

Az ügyészség indokolása szerint a gyanúsított ezzel a művével megvalósította a rendtörvény 7. § (2) bekezdésének 1. pontja szerinti nemzetragalmazás deliktumát,¹⁶⁵⁷ mert valótlan tényállításával az ország megbecsülésének csökkenését szándékozott elérni, valamint a külföldi fegyveres intervencióra hívta fel a külföldi államokat az országgal szemben. A vádhatóság kifejtette továbbá: Magyarország külpolitikai megítélése igen bizonytalan, ezért rendkívül károsnak tartják az emigráció politikai tevékenységét. Erre alapozva indítványozták a Bp. 469. §-a alapján a vádlott hirdetményi úton való megidézését, és a Bp. 19. §-a szerinti ügyegyesítés elrendelését a 62037/1923-as ügygel.¹⁶⁵⁸

A vádhatóság számos bizonyítékkal igyekezett Jászi bűnösségét alátámasztani: az ügyészségnek elsőként azt az előkérdést kellett megválaszolnia, vajon tényleg a gyanúsított írta-e ezt a sajtóterméket. Erre a következő választ adta: mivel Jászi a cikk végére odaírta a saját nevét, és ily módon került a nyilvánosság elé, kétséget kizáróan megállapítható a szerzői minőség.¹⁶⁵⁹ Az egyesített másik vádiratban több példát emeltek ki a gyanúsított egy másik cikkéből, ahol más államokat és nemzetközi szervezeteket buzdított a magyar alkotmányos rendbe való beavatkozásra. Végül pedig megállapították, hogy a vádlott olyan sajtóorgánumban publikált, ami a magyar állammal szemben már több uszító hangvételű anyagot jelentetett meg, kifejezve ezáltal ellenséges szándékait. A vád megfogalmazása szerint tehát a Magyar Tribune „[...] Magyarország állami függetlensége és nemzeti léte ellen törő, [...] fegyveres beavatkozásra folyton hazug ürügyekkel izgató ellenséges propagandát szolgál.”¹⁶⁶⁰

A hatóságok azonban nem minden esetben állapították meg az Átv. 7. §-a szerinti büntetőjogi felelősséget. Böhm Vilmos korábbi hadügyminiszter 1923-ban Bécsben kiadta visszaemlékezéseit *Két forradalom tüzeiben* címmel. Mivel az ügyészség tudomást szerzett a könyv megjelenéséről, ez év júniusában arra utasította az illetékes nyomozó hatóságot, tanulmányozzák Böhm memoárját

¹⁶⁵⁶ JÁSZI i. m.

¹⁶⁵⁷ BFL VII.18.d.20/0004/1924. 6.

¹⁶⁵⁸ BFL VII.18.d.20/0004/1924. 7.

¹⁶⁵⁹ Az ügyészség érvelése elfogadhatónak tekinthető, mert a szerzői jogi szabályozás több vélelmet is elfogad abban az esetben, ha kérdéses a szerző kilétének megállapítása. Az egyik szubszidiárius értelmezés szerint az a szerző, akit a művön megjelöltek, tehát ebben az esetben, akinek a neve szerepel az újságcikk alatt. TATTAY–PINTZ–POGÁCSÁS i. m. 132.

¹⁶⁶⁰ BFL VII.18.d.20/0004/1924. 8.

annak tisztázása végett, vajon indítható-e büntetőeljárás vele szemben.¹⁶⁶¹ Erre a kérdésre a választ az erről szóló rendőri jelentés írója adta meg, aki szerint a mű egyértelműen marxista szellemben íródott, az 1919-es Szociáldemokrata Párt irányában pedig erőteljesen elfogultan és egyoldalúan fogalmazott. Álláspontja szerint a gyanúsított olyan kijelentéseket is tett, ami két irányban is indokolta a felelősségre vonást. Egyrészt Horthy Miklós kormányzó személyét és politikai tevékenységét olyan stílusban minősítette,¹⁶⁶² amely kimeríti a Kms. 2. §-ban szabályozott kormányzósértés büntetétét. Ezzel párhuzamosan pedig számos fejezet a munkás társadalmi réteget szembe állította a földbirtokos osztállyal oly módon, hogy fennállt a veszélye a velük szembeni gyűlölet kialakulásának. Így a kormányzósértéssel halmazatban indítványozta a Csemegi-kódex 172. § (2) bekezdése, és az 1912. évi LXIII. törvény 19. §-a szerinti izgatás deliktuma miatt a büntetőeljárás megindítását.

Böhm visszaemlékezése számos olyan kijelentést tartalmazott, amelyek a hatályos büntetőjogi szabályozás tükrében tényállásszerűnek minősültek. A magyar munkásosztály című fejezetben az 1918 előtt működő országgyűlést „osztályparlamentnek,”¹⁶⁶³ továbbá „Európa legreakciósabb parlamentjének”¹⁶⁶⁴ nevezte el, a magyar nemesi réteget pedig a következőképpen definiálta: „Henyé, tudatlan és konzervatív, föld és pénzéhsége mérhetetlen [...] de ezen felül mindenkor és mindenkivel szemben harcoss természetű.”¹⁶⁶⁵ A Belpolitikai átalakulás című részben az 1918-as októberi forradalommal kapcsolatban már úgy fogalmazott, azért volt szükség a köztársaság kikiáltására, mert a társadalomnak elege lett a Habsburgok „ravaszkodásaiból.”¹⁶⁶⁶ A kormányzó dunántúli katonai akcióit úgy jellemezte, mint a magyar történelem legsötétebb szakasza, ami több száz ember halálát okozta.¹⁶⁶⁷ Az alkotmányos monarchia pedig véleménye szerint nem volt más, mint a „militarista horthyizmus” megvalósulása.¹⁶⁶⁸

¹⁶⁶¹ BFL VII.18.d.05/0323/1923. 3.

¹⁶⁶² Uo. 4.

¹⁶⁶³ BÖHM (1946) i. m. 17.

¹⁶⁶⁴ Uo. 74.

¹⁶⁶⁵ Uo. 18.

¹⁶⁶⁶ Uo. 74.

¹⁶⁶⁷ Uo. 367.

¹⁶⁶⁸ Uo. 371. A könyv hangvétele alapján valóban levonható az a következtetés, hogy a szerző szimpatizált a bolsevizmussal. Ezzel szemben azonban több alkalommal keményen kritizálta a Kun Béla által vezetett KMP-t azért, mert politikai tevékenységük miatt omlott össze a köztársaság: „[...] a vagyonukat féltő nagybirtokosok ellenforradalma és a licitáló Kun-demagógia újult erővel [...] de azonos céllal támadt a forradalmi kormány ellen.” A diktatórikus államberendezkedéstől és a terror legitimálásától sem zárkózott el, meglátása

A történeti tényállás rekonstruálása mellett már sokkal nagyobb problémát okozott a vádemelés alapjául szolgáló törvényi tényállás megállapítása, melynek kapcsán véleménykülönbség alakult ki az ügyészség és a rendőrség között. A jelentés készítője ugyanis a javasolt jogszabályhelyeken túl azt indítványozta a királyi főügyésznek, hogy mellőzze az Átv. 7. §-át. Nézete szerint bár a tényállásszerűség fennállt a nemzetragalmazás büntetével is, „állami érdekből és jogpolitikai szempontból” nem volna előnyös a rendtörvény alkalmazása tekintettel arra, hogy a gyanúsított külföldön tartózkodik, tehát a 12. § által lehetővé tett in contumaciam eljárást kellene alkalmazni vele szemben.¹⁶⁶⁹ Ez a körülmény azonban veszélyeztetné a Bethlen-kormány¹⁶⁷⁰ konszolidációs tevékenységét, mert a nagy nyilvánosság előtt kellene megvizsgálni Böhm kijelentéseinek valóságtartalmát, emellett a külpolitikai vonatkozások bizonyítása is nehézségekbe ütközhet. Utolsó érvként pedig kiemelte: jelen történelmi körülmények között sokat ártana a magyar államnak, ha ez a büntetőeljárás visszatetszést keltene az antant hatalmak köreiben.¹⁶⁷¹

A királyi főügyész nem értett egyet a fent leírtakkal, ezért ismételten utasította a rendőrséget a nyomozás lefolytatására. Ebben az esetben kifejezetten olyan fejezetek felkutatására hívta fel a rendőrséget, ami megalapozhatta az Átv. 7. §-nak alkalmazását.¹⁶⁷² A gyanúsított művének ismételt vizsgálatát követően a 109.046/1923-as jelentés további részleteket tárt fel az ügyészség számára,¹⁶⁷³ ami megalapozhatta a nemzetragalmazás vádját. A vizsgálatot lefolytató tiszt végül bocsánatot kért a főügyésztől hozzátéve, azért fejtette ki egyéni véleményét, mert munkája végzése közben hazája érdekeit tartotta szem előtt.¹⁶⁷⁴ A két szerv közötti konfliktust végül az igazságügyi miniszter oldotta fel, aki – helyt adva a nyomozó hatóság véleményének – végül mellőzte a rendtörvényt a büntetőeljárás további részében. Ezt követően a vádhatóság indítványozta a Bp. 470. §-a szerint a nyomozólevél kibocsátását, az 567–568.§ és az St. 49. § alapján az elkövetés tárgyát képező könyv lefoglalását.¹⁶⁷⁵

---

szert vizsont ez az átalakulás csak annyiban engedhető meg, amennyiben ezzel a burzsoáziát el lehet vele pusztítani. Uo. 116., 290.

¹⁶⁶⁹ BFL VII.18.d.05/0323/1923. 5.

¹⁶⁷⁰ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 88.

¹⁶⁷¹ BFL VII.18.d.05/0323/1923. 5–6.

¹⁶⁷² Uo. 7.

¹⁶⁷³ Az új jelentés a Rézumalom és a Mérleg című fejezetek miatt is kezdeményezte a vádemelést. Uo. 8.; BÖHM (1946) i. m. 365–369.; 369–374.

¹⁶⁷⁴ BFL VII.18.d.05/0323/1923. 8.

¹⁶⁷⁵ Uo. 10–11.

Nagy Vince volt belügyminiszter¹⁶⁷⁶ 1923 júniusában, a Károlyi Mihállyal szemben folyamatban lévő felségsértési per másodfokú tárgyalását követően¹⁶⁷⁷ interjút adott a kolozsvári Keleti Újságnak, Nagy Vince a kisentente-hoz közeledésről címmel. Kijelentései nyomán az ügyészség vádat emelt ellene az Átv. 7. §-ba ütköző nemzetrágalmazás büntettének megalapozott gyanúja miatt. A cikkben írottak szerint a gyanúsított a diplomáciai közeledést sürgette a kisantant irányába, ugyanis ez a rossz viszony az oka annak, hogy Nyugat-Európa bizalmatlan a jelenlegi kormánnyal szemben:¹⁶⁷⁸ „Ha a rendszerváltás bekövetkezik, akkor lehet szó őszinte közeledésről Magyarország és a kis entente államai között.” Álláspontja szerint ez a megbékélés lett volna a záloga a területi igények rendezésének,¹⁶⁷⁹ valamint ettől függött a külhoni magyarság alapjogainak a tiszteletben tartása is.¹⁶⁸⁰ Vagyis a terhelt szerint a kormány volt a felelős a szomszédos nemzetállamok kisebbségi politikája miatt:

„[...] csupán az elszakított magyarság sorsának jobbra fordulása végett is kötelessége lenne a fennálló kormányzati rendszer exponenseinek két kézzel fogni olyan politikusokat maguk helyett, akinek nemcsak az ajkukon van a demokrácia, hanem [...] valóban garantálják azt.”¹⁶⁸¹

Kifejtette továbbá: szerinte a szélsőjobboldal komoly fenyegetést jelentett az ország számára, ezért már külföldről is számos visszajelzést kapott a miniszterelnök, mely szerint szerencsésebb lenne egy „baloldaliabb összetételű kormányzat.”¹⁶⁸²

A vádhatóság álláspontja szerint a vádlott valótlan kijelentéseket tett, továbbá az a körülmény is megalapozta a büntetőjogi felelősségre vonást, hogy bele-

¹⁶⁷⁶ A Horthy-korszakban Nagy Vince volt belügyminiszter belföldön folytatta politikai tevékenységét az oktobrista ideológiának megfelelően: 1924-ben a Kossuth-párt tagjaként mandátumot szerzett, mint Debrecen harmadik kerületének nemzetgyűlési képviselője. Ezzel egy időben ügyvédként is tevékenykedett, így a népköztársaság vezetői ellen indított perekben több alkalommal látta el a vádlottak védelmét. Híresebb ügyei közé tartozik Károlyi Mihály felségsértési pere, valamint a Hock János elleni per. NAGY Vince i. m. 176–177., 180., 187., 193–208., 234–248.

¹⁶⁷⁷ BFL VII.18.d.20/0003/1923. 7.

¹⁶⁷⁸ Uo. 1.

¹⁶⁷⁹ Uo. 10., 2.

¹⁶⁸⁰ Uo. 11., 2.

¹⁶⁸¹ Uo. 2.

¹⁶⁸² Uo. 9.

egyezését adta az interjú nyilvánosságra hozatalához.¹⁶⁸³ Tehát az ügyészség érveléséből levonható az a következtetés a rendtörvény értelmezésével kapcsolatban, mely szerint, ha a vádlott egy személyes beszélgetésben elmondta a saját véleményét, önmagában nem alapozta meg a büntetőeljárás megindítását. Azzal viszont, hogy vitatható kijelentései eljutottak egy sajtótermék olvasóihoz, felveti a politikai deliktum elkövetésének a lehetőségét.

A vádemelést követően a Nemzetgyűlés 1926 februárjában felfüggesztette Nagy Vince mentelmi jogát,¹⁶⁸⁴ így tovább folytatódhatott a büntetőeljárás a törvényszék előtt. A bírósági tanácsot Töreký Géza elnök, a vádat Miskolczy Ágost ügyész, a védelmet pedig Vámbéry Rusztem képviselte. A teljes interjú vizsgálata és a terhelt kihallgatását követően¹⁶⁸⁵ az elsőfokú fórum a Bp. 326. § (1) bekezdése alapján a vádlottat felmentette a nemzetrágalmazás vádjá alól, csupán a Bp. 482. § szerinti bűnügyi költségek megtérítésére kötelezte.¹⁶⁸⁶ Az ítélet indokolása szerint egyértelműen megállapítható: Nagy nem valótlan tényállításokat közölt, csupán a saját véleményét fejtette ki Magyarország külpolitikájával kapcsolatban. Lényegében azt állította, hogy egy baloldali politikai előnyösebben befolyásolná az állam megítélését, ami által engedményeket kapna a kormány, és javulna a kisebbségi magyarság helyzete.¹⁶⁸⁷ Tehát azt a megállapítást tette a törvényszék, mely szerint ezek nem olyan kijelentések voltak, amelyek alkalmasak lettek volna a magyar állam és nemzet hitelének csorbítására. Álláspontjuk szerint mindezt tovább erősítette az a körülmény, hogy a vádlott szándéka nem irányult Magyarország meggyalázására, csupán a kormányt kritizálta. Vagyis a szabad politikai véleménynyilvánítás nem tekintendő tényállásszerűnek az Átv. 7. §-ával.¹⁶⁸⁸

A nemzetrágalmazási perekben a bizonyításra vonatkozó szabályok eltértek a közönséges rágalmazási vagy becsületsértési ügyekhez képest. Ez utóbbi esetben ugyanis a Bv. 13–15. §-ok kerültek alkalmazásra, mely szerint a valóság bizonyítása kizárólag a vádlott indítványára és a törvényben meghatározott taxatív esetekben kerülhetett sor.¹⁶⁸⁹ Ezzel szemben a jogalkotó a rendtörvény 7. § alapján indított büntetőeljárásokban a Bp. általános szabályainak alkalmazását

¹⁶⁸³ Uo. 2.

¹⁶⁸⁴ Uo. 4.; *Nemzetgyűlési Napló* (1926) i. m. 16–18.

¹⁶⁸⁵ Nagy részletes beismerő vallomást tett: elismerte, hogy az elhangzottak tőle származnak, de a bűnösségét tagadta. BFL VII.18.d.20/0003/1923. 11.

¹⁶⁸⁶ Uo. 6.

¹⁶⁸⁷ Uo. 12.

¹⁶⁸⁸ Uo. 13.

¹⁶⁸⁹ ANGYAL (1928) i. m. 86–100.

tette kötelezővé. Ennek oka, hogy a vádnak lehetősége legyen a valótlanág bizonyítására,¹⁶⁹⁰ valamint köztudomás esetén a bizonyítástól való eltekintésre.¹⁶⁹¹

5.4. A nemzetgyalázásra vonatkozó különös szabályok

A rendtörvény 8. §-a szerint az a személy valósította meg a fent megnevezett bűncselekményt, aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használt, vagy ilyen cselekményt követett el, amiért három évig terjedő fogházbüntetés volt megállapítható. Az Átv. szövegéből megállapítható, a tényállás a Bv. 2. §-a¹⁶⁹² helyett elsősorban Csemegi-kódex 261. §-a által szabályozott becsületsértés¹⁶⁹³ elkövetési magatartását vette át, visszatérve ezzel a becsület „szűkebb” körű szabályozásához.¹⁶⁹⁴

A törvényjavaslat eredetileg a Bv. szövegével azonos módon határozta meg a magyar állam vagy nemzet ellen elkövetett becsületsértést. Ezen koncepció szerint az elkövetési magatartást az valósította meg, aki meggyalázó, lealacsonyító, vagy a nemzeti érzületet egyébként súlyos kifejezést használt.¹⁶⁹⁵ Azonban az Igazságügyi Bizottság más álláspontra helyezkedett a véleményező tevékenysége során, ugyanis az a jogalkotóval ellentétes módon a kódex tényállását részesítette előnyben.¹⁶⁹⁶ Angyal Pál szerint az eltérő szabályozásnak az volt az oka, hogy az állam presztízse mindenképpen meg kellett előznie a természetes és jogi személyek személyiségi jogait. Ezért nem egyeztethető össze Magyarország méltóságával a becsületsértés szigorúbb tényállása, aminek nyomán komolytalan esetekben is fel lehetett lépni az érintettekkel szemben. Tankönyvében hozzátette: ezen elvből kiindulva már a büntetőeljárás során vizsgálat tárgyává kellene tenni az éppen aktuális állami érdekeket, és összevetni azokat a nemzetközi politikai eseményekkel. A jogtudós véleménye

¹⁶⁹⁰ FINKEY (1923) i. m. 187.

¹⁶⁹¹ ANGYAL (1929) i. m. 118. Ugyanezt a bizonyítási elvet deklarálta a Kúria is a 3765/1923. számú jogegységi döntésében is. LENGYEL (1924) i. m. 86–87.

¹⁶⁹² E külön törvény szerint a becsületsértés elkövetési magatartása a becstelenítő, lealacsonyító és megszegyenítő kifejezések használata, vagy ezt a hatást kiváltó cselekmények realizálása. Tehát lényegében a Csemegi-kódex 261. §-át kiegészítve, precízebben határozta meg a becsületsértés törvényi tényállását. ANGYAL (1928) i. m. 37.

¹⁶⁹³ A büntetőkódexben szabályozott becsületsértés meggyalázó kifejezések használata vagy ilyen cselekmények elkövetése volt. K. NAGY i. m. 259.

¹⁶⁹⁴ ANGYAL (1929) i. m. 131.

¹⁶⁹⁵ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 305.

¹⁶⁹⁶ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 101.

szerint az lett volna előnyös, ha a nemzetgyalázás deliktuma elleni büntetőeljárások a kormány felhatalmazása alapján váltak volna megindíthatóvá,¹⁶⁹⁷ hiszen a minisztertanács birtokában voltak azok az információk, melynek nyomán mérlegelni lehetett, mennyire érdemes ezekben az esetekben a politikai pereknek a kezdeményezése.

Mivel az Átv. 7–8. §-a azonos jogi tárgyat helyezett büntetőjogi oltalom alá, fontos a két deliktum dogmatikai elhatárolása egymástól. Az elkövetési magatartások tekintetében megállapítható, míg a nemzetrágalmazás valótlan tényállítással volt elkövethető, addig a nemzetgyalázás esetében valamilyen meggyalázó kifejezés vagy cselekmény alapján lehetett megállapítani a büntetőjogi felelősséget.¹⁶⁹⁸ A kifejezés „a szavak útján történő gondolatnyilvánítás,” amely megtörténhetett írásban, szóban, vagy különböző távközlő hálózatokon keresztül, a cselekmény pedig „a gondolatnak mindennemű más módon való megnyilvánulását.” jelentette. Ez utóbbi kriminalizált magatartás elkövethető volt tevékenységgel és mulasztással is.¹⁶⁹⁹

Az elkövetési mód tekintetében elmondható, hogy a nemzetrágalmazás tényállásszerűségéhez a valótlanág bekövetkezése volt szükséges. Ezzel szemben azonban a 8. § valós tényekkel vagy cselekvéssel volt megvalósítható,¹⁷⁰⁰ ebben az esetben ugyanis a hangsúly a magyar állammal szemben megvalósuló gyalázkodó stílusra tevődött át. A korszak jogirodalma szerint becsületsértőnek minősült minden olyan vélemény, ítélet, amely a másik személy becsületét, hírnevét sérti, nevetségessé tette, vagy a hivatása gyakorlásához szükséges tulajdonságait lealacsonyította. A bűncselekmény tréfa formájában is elkövethető volt, valamint azokban az esetekben, ha az elkövető feltételes alakban fogalmazta meg az állításait, és mondanivalójának összefüggéseiből megállapíthatóvá vált a nemzetgyalázás törvényi tényállása.¹⁷⁰¹ Fontos volt továbbá az elkövetési magatartás harmadik személyek jelenlétében történő végrehajtása.¹⁷⁰²

A vétség a büntetőjogi dogmatika alapján immateriális deliktumnak minősült, így az elkövetési magatartás kifejtésével befejezetté vált. A bűnrészességre szintén az általános szabályok voltak irányadóak.

¹⁶⁹⁷ ANGYAL (1929) i. m. 132.

¹⁶⁹⁸ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 660.; DEGRÉ (1921) i. m. 298.

¹⁶⁹⁹ ANGYAL (1929) i. m. 132.

¹⁷⁰⁰ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 660.

¹⁷⁰¹ ANGYAL (1929) i. m. 132–133.

¹⁷⁰² Uo. 135.

A bűncselekmény eshetőleges¹⁷⁰³ és egyenes szándékkal egyaránt végrehajtható volt, a gondatlan elkövetés azonban kizártnak minősült. Tehát az elkövető tudatának át kellett fognia azt, hogy magatartása alkalmas a magyar állam és a magyar nemzet meggyalázására.

A nemzetgyalázás a Csemegi-kódex és a Bv. szabályozási elvét követve szubszidiárius bűncselekmény volt, vagyis a törvény tényállás csak abban az esetben jött létre, ha a 7. § szerinti nemzetrágmalmazás nem valósult meg.¹⁷⁰⁴ A bírói gyakorlatot megvizsgálva azonban levonható az a következtetés, hogy a magyar állammal szemben elhangzott sértő kijelentések alapján indított büntetőeljárások döntő többségét a súlyosabban minősülő nemzetrágmalmazás gyanúja miatt indították el a hatóságok.

6. A rendtörvény büntetési rendszere

Az Átv. a néptörvény 6. §-ához¹⁷⁰⁵ hasonló módon szabályozta a mellékbüntetések rendszerét, emellett jelentősen kiszélesítette a szabadságvesztéssel párhuzamosan alkalmazandó szankciók körét. A 9. § az Igazságügyi Bizottság jelentésében foglaltak alapján¹⁷⁰⁶ ugyanis a feljelentési kötelezettség elmulasztásának vétségén kívül valamennyi deliktummal szemben alkalmazni kellett a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését. Külföldi állampolgárt tényállásszerű magatartása esetén az állam területéről örökre ki kellett utasítani, magyar honos elkövető esetén a kilitás büntetést is el lehetett rendelni még abban az esetben is, ha az adott település a terhelt illetőségi helye volt.¹⁷⁰⁷ Ez utóbbi szabályozás szükségességével kapcsolatban az Igazságügyi Bizottság a következő véleményét fejezte ki: „Az illetősséggel összefüggő jogokat alá kell rendelni a közélet magasabb érdekeinek, hogyha valaki az illetőségből folyó jogait az állam és társadalom rendjének felforgatására használja fel.”¹⁷⁰⁸ Az első rendtörvénnyel egyezően ez esetben is a Csemegi-kódex

¹⁷⁰³ Uo. 136.

¹⁷⁰⁴ Uo. 137.

¹⁷⁰⁵ *Belügyi Szemle* i. m. 291.

¹⁷⁰⁶ A Bizottság indítványozta a feljelentési kötelezettség kiemelését a mellékbüntetések hatálya alól, mert a javaslat eredeti 13. §-a valamennyi deliktumra kiterjesztette a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését. *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 305.; *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 102.

¹⁷⁰⁷ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 649.; ANGYAL (1929) i. m. 52.; DEGRÉ (1921) i. m. 299.

¹⁷⁰⁸ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 102.

54–59. §-ai szabályozták részletesen a mellékbüntetések kiszabására vonatkozó szabályokat.

A rendtörvény büntetési rendszerével kapcsolatban az a jogi kérdés merült fel a korszak büntetőjogászai részéről, vajon a 9. § alkalmazása kötelező a bíróságok számára vagy a mérlegelési jogkörükből fakadóan kiválaszhatták az általuk legalkalmasabbnak tartott szankciókat. Degré Miklós álláspontját a büntetőkódex 54. § (2) bekezdésére alapozta, levonva azt a következtetést, hogy a rendtörvény ez esetben egyértelműen imperatív szabályokat tartalmazott.¹⁷⁰⁹ Ezzel szemben Angyal Pál nem osztotta ezt a megközelítést: véleménye szerint a 9. § egy fakultatív szabály volt, amely a bíróságok hatáskörébe utalta annak eldöntését, hogy kiszabja vagy mellőzi a hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését. További meglátása szerint az alkalmazás mellőzése csak abban az esetben alternatíva, ha az elkövetett bűncselekmény csekély jogellenessége miatt az enyhébb büntetés kiszabása mellett is volt lehetőség az eredeti állapot helyreállítására. Ezt a jogi véleményt a Kúria is átvette egyik jogegységi döntésében: „Igaz ugyan, hogy a most felhívott törvényszakasz a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését nem feltételesen írja elő, mint mellékbüntetést, ez a körülmény azonban nem zárja ki a Btk. 54. § második bekezdésének alkalmazását.”¹⁷¹⁰ A jogtudós és a harmadfokú bírói fórum álláspontja azért érdekes, mert az 54. § (2) bekezdésének alkalmazása csak bizonyos feltételek fennállása esetén volt indokolt. Vagyis, a mellékbüntetéseket abban az esetben lehetett mellőzni, ha a terhelt pénzbüntetést kapott, vagy maximum hat hónap fogház vagy államfogházbüntetésre, és ezzel együtt pénzbüntetésre ítélték. Ezzel szemben a rendtörvény büntetési tételei jóval szigorúbbak voltak a büntetőkódexben meghatározott eseteknél. Érdemes megemlíteni még a 9. § nyelvtani értelmezését, amelyből érzékelhető a mellékbüntetések kiszabásának kötelező jellege.

A törvényszék a szabadságvesztés büntetések megállapításával párhuzamosan következetesen alkalmazta a 9. §-ban meghatározott mellékbüntetéseket. A Gerő-perben például Gerő Ernőt tizennégy év fegyházra, tíz év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték. Hasonló módon Greiner Józsefet tizenhárom év fegyházra, tíz év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték, Greiner Ferenc a Csemegi-kódex 92. §-nak alkalmazása mellett tíz év fegyházbüntetést kapott a már említett büntetési nemek mellett. Katzburg Imrét is tizenkét év fegyházra és a fenti-

¹⁷⁰⁹ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 660.; DEGRÉ (1921) i. m. 299.

¹⁷¹⁰ ANGYAL (1929) i. m. 51.

ekkel megegyező büntetésre ítélték. Révész Géza tíz év fegyházbüntetést kapott tíz év hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése mellett. Szabó Kornélt tizenkét év fegyházbüntetésre és hasonló módon tíz év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték.¹⁷¹¹ Ennek a kommunista szervezkedésnek a tevékeny résztvevői és előmozdítói egy és három év közötti fogházbüntetést kaptak hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése mellett.¹⁷¹² További öt gyanúsítottat pedig felmentett a bíróság a Bp. 326. § (2) bekezdése szerint.¹⁷¹³ Az elmarasztaló ítélet dacára Gerő Ernő-féle összeesküvés tagjai közül Gerő Ernő, Greiner Ferenc és Szabó Kornél nem töltötték le fegyházbüntetésüket a magyar–szovjet hadifogolycsere-egyezmények miatt, melynek értelmében a 1924. november 17-én kiadták őket a Szovjetunióknak.¹⁷¹⁴

A Stromfeld-perben Csrepka Jánost, a szervezkedés vezetőjét a törvényszék három év fegyház, valamint az Átv. 9. §-a alapján tíz év hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével sújtotta.¹⁷¹⁵ A többi vádlottat államfelforgatás vétsége miatt három hónaptól két évig terjedő fogházbüntetéssel, és a kötelező mellékbüntetésekkel torolta meg a bíróság.¹⁷¹⁶ A Szántó és társai elleni perben Szántó Zoltánt nyolc év és hat hónap fegyházbüntetésre és tíz év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték.¹⁷¹⁷ A másik vezetőre, Vági Istvánra négy év és hat hónap fegyházbüntetést szabtak ki,¹⁷¹⁸ valamint a mellékbüntetéseket tíz évben határozták meg. Az államfelforgatás vétségi alakzatát elkövetőkkel szemben fogházbüntetést és három év hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését állapították meg. A 3. § szerinti feljelentési kötelezettség elmulasztását pedig néhány hónap fogházbüntetéssel szankcionálták.¹⁷¹⁹ További huszonkét vádlottat a Bp. 326. §

¹⁷¹¹ BFL VII.5.c.15845/1922. 466.

¹⁷¹² Az államfelforgatás vétségi alakzatai miatt összesen huszonhárom személyt ítélték el. Uo. 467–468.

¹⁷¹³ A felmentést az indokolta, hogy ezek a vádlottak tagadták a bűncselekmény elkövetését, és még a vizsgálóbíró előtt visszavonták a beismerő vallomásokat. BFL VII.5.c.15845/1922. 507.

¹⁷¹⁴ BFL VII.102.a-fogoly-1922-5786.; BFL-VII.102.a-fogoly-1922-5776.; BFL-VII.102.a-fogoly-1922-5787.

¹⁷¹⁵ BFL VII.102.a-fogoly-1923-2101.

¹⁷¹⁶ BFL VII.5.c-4174-1923. 273–275.

¹⁷¹⁷ BFL VII.101.c-fegyenc.I-9021.

¹⁷¹⁸ BFL VII.101.c-fegyenc.I-9022.; *Az Est*, 1927. november 10. 2.; *Népszava*, 1927. november 10. 5.

¹⁷¹⁹ BFL VII.5.c-5506-1927. 38–49.

(2) bekezdésére tekintettel felmentettek.¹⁷²⁰ Révai Józsefet összbüntetésként¹⁷²¹ egy év hat hónap börtönre, és öt év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték, míg Gajdos és Görög Istvánnak nyolc hónap fogházban állapították meg a szabadságvesztésüket, a mellékbüntetésüket pedig három évben állapították meg. Linka Józsefre három hónap fogház és az előbbivel azonos mellékbüntetést rótt a bíróság. A többi vádlottat a Bp. 326. § (2) bekezdése alapján felmentették a vádak alól.¹⁷²² A másodfokú fórum azonban módosította a törvényszék ítéletét, súlyosabb büntetési tételt állapítva meg a terheltekkel szemben. Révainál mellőzték a 92. § alkalmazását, így három év fegyház, tíz év hivatalvesztést és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését állapították meg,¹⁷²³ míg Görög Istvánt kiutasították az ország területéről.¹⁷²⁴ Szálasi Ferencet az ítélőtábla 1938-ban államfelforgatás minősített esete alapján, fenntartva a Csemegi-kódex 92. § alkalmazását, három év fegyházbüntetésre, továbbá öt év hivatalvesztésre és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélte.¹⁷²⁵ A Dohány utcai zsinagóga elleni merénylet elkövetőit tekintettel arra, hogy az államfelforgatás törvényi tényállása mellett az ő esetükben emberölés, valamint annak többrendbeli kísérletét is megállapította a törvényszék, igen súlyos büntetési tételt állapítottak meg velük szemben: Kenyeres Józsefet életfogytig tartó fegyházbüntetéssel, Szebényi Győzöt tíz év fegyházbüntetéssel, Gombai Horváth Jánost öt év fegyházbüntetéssel, Madarast három év fegyházbüntetéssel sújtották. Az eljárás során kiderült, hogy Schneider Márton fiatalkorúként vett részt a végrehajtásban,¹⁷²⁶ ami miatt négy év fogházbüntetést állapítottak meg vele szemben.¹⁷²⁷

A fenti büntetési tételekkel kapcsolatban általánosságban megállapítható, hogy a vádlottak a büntetőeljárás teljes időtartama alatt előzetes letartóztatásban és vizsgálati fogságban voltak. Ezt a helyzetet ellensúlyozva a törvényszék az

¹⁷²⁰ BFL VII.5.c-5506-1927. 49–51.

¹⁷²¹ Az összbüntetést az Átv. 1. § (1) bekezdése és a Kbt. 71. §, a Csemegi-kódex 92., 96, 98. §-ok alapján állapították meg. Az enyhe büntetést a továbbiakban az tette lehetővé, hogy a bíróság a Bp. 426. § (1) bekezdése szerint hatályon kívül helyezte a Szántó-per ítéletének a rá vonatkozó részét. BFL VII.5.c.0398/1931. 194.

¹⁷²² BFL VII.5.c.0398/1931. 194–195.; *Az Est*, 1931. szeptember 24. 5.; *Népszava*, 1931. szeptember 23. 7.

¹⁷²³ BFL-VII.101.c-fegyenc.II-111.

¹⁷²⁴ BFL VII.5.c.0398/1931. 217.

¹⁷²⁵ BFL VII.5.c.5042/1937. 20.; *8 Órai Újság*, 1938. július 7. 1.; *Népszava*, 1938. július 7. 5.; *TÖRÖK* i. m. 76.

¹⁷²⁶ BFL VII.1.d.2282/1939. 1.

¹⁷²⁷ *Az Est*, 1939. május 17. 6.

ítéletekben kiemelte: a Csemegi-kódex 94. §-a alapján a szabad mozgást korlátozó kényszerintézkedések időtartamát a szabadságvesztés büntetés időtartamába beszámítják.¹⁷²⁸ Így állhattak elő olyan helyzetek, hogy azon terheltek, akikkel szemben rövid időtartamú büntetést helyezett a bíróság kilátásba, az előzetesben eltelt időre való tekintettel már nem kellett a büntetésüket kitölteniük.¹⁷²⁹

A 10. § jelentős módosításokkal,¹⁷³⁰ de lényegében átvette a néptörvény 8. §-ában szabályozott büntetési nemet, amely deklarálta az állam vagyoni igényét az államfelforgatást elkövető terhelten szemben.¹⁷³¹ Vagyis az Átv. szerint, aki az 1–2., illetve az 5–7. §-okban pönalizált törvényi tényállások valamelyikét megvalósította, azokkal szemben a bíróság az ítéletében meghatározott mértékig vagyoni elégtételt állapíthatott meg az államkincstár javára. A szankció kiszabása során figyelembe kellett venni az elítélt vagyoni viszonyait, de a jogszabály arra is lehetőséget adott a törvényszéknek, hogy a terhelten szemben teljes vagyoneklobzást rendeljen el. A jogszabály nem tette lehetővé a vagyoni elégtétel szabadságvesztésre való átváltoztatását, viszont kiemelte, egyéb tekintetben ez a büntetési forma a pénzbüntetés jogi sorsát osztja.¹⁷³² Ezen joghátrány alkalmazása – kiemelkedő súlyosságára való tekintettel – nem volt kötelező a törvényszék számára.¹⁷³³ Így összességében megállapítható: a rendtörvény jelentősen enyhített az 1915. évi XVIII. törvény 2. §-ának rendelkezéseiben, jelentős teret adva ezzel a bíróság mérlegelési jogkörének.

A törvényjavaslat indokolása kifejtette e mellékbüntetés alkalmazásának szükségességét, ettől függetlenül azonban a 10. §-t számos kritika érte a jogász szakma részéről. A jogalkotó szerint „Az ily joghátrány kilátásba helyezése különösen alkalmasnak mutatkozik arra, hogy visszariasszon olyanokat a törvénybe ütköző bűncselekmények elkövetésétől, akik vagyoni helyzetüknél fogva nem csak az az eddig alkalmaztatni szokott büntetésekkel való megbüntetés kockázatának tennék ki magukat, hanem annak is, hogy a maguk és a csa-

¹⁷²⁸ Szántó Zoltánnak a 94. §-ra tekintettel a statáriális eljárásban eltöltött időszakot beszámították a szabadságvesztés büntetésébe. Ugyanígy jártak el a többi terhelten is, akik előzetesben voltak. Révai Józsefnek elsőfokon 8 hónap és 14 napot számított be a szabadságvesztés büntetésébe, másodfokon egy év, két hónapot és húsz napot. Szálasi Ferencnek pedig 12 napot számítottak be a szabadságvesztés büntetésébe. BFL VII.5.c.5506/1927. 38., 49.; BFL VII.5.c.0398/1931. 194., 217.; *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 1.

¹⁷²⁹ Ez a helyzet állt elő a Gerő és a Stromfeld ügyekben indított büntetőeljárásban is. BFL VII.5.c.4174/1923. 275.; BFL VII.5.c.15845/1922. 469–470.

¹⁷³⁰ Ezzel kapcsolatban Angyal Pál azt írta könyvében, hogy az Átv. továbbfejlesztette az 1915. évi XVIII. törvényt. ANGYAL (1929) i. m. 53.

¹⁷³¹ Uo. 55.; DEGRÉ (1921) i. m. 299.

¹⁷³² EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 650–651.

¹⁷³³ ANGYAL (1929) i. m. 55.; ANGYAL–DEGRÉ–ZEHERY i. m. 404.

ládjuk vagyoni jólétét is romlásba sodorhatják.”¹⁷³⁴ Ezzel az érveléssel Angyal Pál élesen szembehelyezkedett, mert a jogtudós igen aggályosnak találta a szabályozást az arányosság elvének megsértése miatt.¹⁷³⁵

A Kúria hosszasan elemezte az Átv. 10. §-át azért, hogy a szigorú vagyoni jellegű szankciók jogszerűségét megvizsgálja és elősegítse az egységes jogértelmezést az alsóbb fokú bíróságok számára. Álláspontja szerint az (1) bekezdésében lévő vagyoni elégtétel olyan hátránynak tekinthető, melyben a „közjogi elemek vannak túlsúlyban.” Ezen állítását az alábbi jogi érvekkel támasztotta alá: elsőként kiemelte, a 10. § (2) bekezdéséből kiindulva a vagyoni elégtételt pénzbüntetésként kell kezelni.¹⁷³⁶ Ezáltal ezt az alapvetően magánjogi eredetű joghátrányt a jogalkotó büntetőjogi joghatással ruházta fel. Ezt az állítást a törvény struktúrája is kifejezésre juttatta azáltal, hogy a szankció a mellékbüntetések köze volt elhelyezve. A 10. § (1) bekezdésének alkalmazásakor kizárólag közérdekű szempontok jöhettek figyelembe, ugyanis az állam magánfélként nem tudja megfelelően érvényesíteni azokat az eszmei károkat, melyek a bűncselekmény elkövetése nyomán keletkeztek. Vagyis a követelés közjogi jellegére tekintettel sem a Bp. szerinti zárlat, sem pedig biztosítási végrehajtás nem rendelhető el vele szemben, ugyanis ezek az eszközök magánjogi igények érvényesítése céljából kerültek be a bűnvádi perrendtartásba.¹⁷³⁷

A vagyoni elégtétel mellett e § (3) bekezdése lehetővé tette a pénzbüntetés alkalmazásának a lehetőségét azokkal a terheltekkel szemben, akik az államfelforgatás vagy az 5–7. §-ok vétségi alakzatát követték el. Ebben az esetben a szabadságvesztés büntetés megállapítása mellett a bíróságnak százezer koronáig terjedő pénzbüntetés kiszabására volt lehetősége.¹⁷³⁸ A törvény szövege alapján megállapítható, hogy egyértelműen fakultatív szabályról volt szó, melynek korlátja a kiszabható pénzbüntetés maximuma volt. Azonban az 1928.

¹⁷³⁴ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 315.

¹⁷³⁵ ANGYAL (1929) i. m. 53. Angyal Pál tankönyvében kritika alá vette az Átv. büntetési rendszerét, ugyanis álláspontja szerint a büntetési tételek nem voltak elég szigorúak, és voltak olyan büntetési nemek, amelyeket nem emeltek be a kodifikáció során. Például a dologházbá utalást Angyal olyan szabályba foglalta volna, amelyben a terhelte a szabadságvesztés büntetésének letöltését követően dologházbá szállították volna, ahol egy és öt éves időtartam között kellett volna dolgoznia. Amennyiben a maximum idő elteltét követően is veszélyesnek látszott volna az elkövető, ismételten kötelezhető lett volna a dologházi munkára. E körben megemlítendő, hogy valamennyi tényállás tekintetében emelte volna a szabadságvesztés büntetések tartamát. ANGYAL (1929) i. m. 56., MEZEY (2016) i. m.

¹⁷³⁶ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 650.

¹⁷³⁷ ANGYAL (1929) i. m. 55.; ANGYAL–DEGRÉ–ZEHERY i. m. 404.

¹⁷³⁸ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 650.

évi X. törvény 5. §-a ezt a rendelkezést hatályon kívül helyezte,¹⁷³⁹ deklarálva a pénzbüntetések legmagasabb összegeit attól függően, hogy a terhelt milyen súlyos bűncselekményt követett el.¹⁷⁴⁰

A bírói gyakorlatot megvizsgálva fontos kiemelni, hiába szabályozta a jogalkotó igen részletesen a 10. §-ban a vagyoni elégtétel és a pénzbüntetés szabályait, azokat a törvényszék általában nem alkalmazta. A korszak fontos perei közül egyedül a Révai és társai ügy másodfokú ítéletében állapították meg Révai József, Görög István és Gajdos Istvánal szemben húsz pengő pénzbüntetést.¹⁷⁴¹

7. A rendtörvény alapján indított politikai perek eljárásjogi szabályai

Az államellenes bűncselekményeket szabályozó valamennyi külön törvény kijelölte azt a bírói fórumot, amelynek a hatáskörébe utalta a jogszabály hatálya alá tartozó politikai perek lefolytatását. Az Átv. azonban még ezen a szabályozási formán is túllépett, ugyanis az ott szabályozott deliktumok elkövetői köre, a végrehajtás helyszíne, valamint a büntettek súlyosságát figyelembe véve speciális eljárási szabályokat állapított meg.

A javaslat 15. §-a szerint az Átv.-ben szabályozott bűncselekményekre a Csemegi-kódex 7. §-ának rendelkezéseit is alkalmazni kellett.¹⁷⁴² E szabályozási formának több indoka is volt: az indokolás szerint elsősorban fontos volt kifejezésre juttatni a rendtörvény és a büntetőkódex államellenes deliktumait összekötő „rokonságot”,¹⁷⁴³ másrészt pedig ezen törvényi tényállásoknak a határokon átívelő alkalmazása kifejezte a deliktumok kiemelkedően súlyos mivoltát.¹⁷⁴⁴ Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt sem, hogy a 7. § átemelésével nem csupán az új külön törvény területi, hanem a személyi hatálya is kibővült, mivel tényállásszerű magatartás esetén nem csupán a magyar, hanem a külföldi állampolgárok is felelősségre vonhatóvá váltak.¹⁷⁴⁵ A fenti rendelkezést és az ahhoz kapcsolódó érveket mind az Igazságügyi

¹⁷³⁹ ANGYAL (1929) i. m. 52.

¹⁷⁴⁰ Vétések esetén a legmagasabb összeg nyolcezer pengő volt. DEGRÉ (1928) i. m. 39.

¹⁷⁴¹ BFL VII.5.c.0398/1931. 217.

¹⁷⁴² *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 305.

¹⁷⁴³ Uo. 315.

¹⁷⁴⁴ ANGYAL (1929) i. m. 139.

¹⁷⁴⁵ Uo.; *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 315.

Bizottság,¹⁷⁴⁶ mind pedig a Nemzetgyűlés elfogadta, így az az Átv. 11. §-aként került megszövegezésre.

Angyal Pál e § alkalmazásával kapcsolatban egy igen meglepő véleményt fejtett ki, ami nyíltan szembehelyezkedett a *ne bis in idem* elvével: meglátása szerint a kiterjesztő szabályt akkor is alkalmazni kell, ha valakit ugyanezért a bűncselekményért külföldön egyszer már jogerősen elítéltek, és büntetését kitöltötte, illetve, ha kegyelemben részesült. Ezért a 11. § a „feltétlenül büntetés alá vonandó esetek számát jelentősen megnövelte,” hiszen figyelmen kívül hagyta azt a körülményt, hogy ezek a kriminalizált magatartások a külföldi törvények alapján is üldözendők lehetnek.¹⁷⁴⁷ Azonban a két világháború közötti büntetőjogászok egyike sem osztotta ezt a jogi érvelést. A kettős értékelés tilalmát a bíróság tiszteletben tartotta, hiszen sem külföldi állampolgárságú személlyel szemben, sem pedig államellenes bűncselekmény miatt korábban elítélttel szemben sem indult a rendtörvény alapján büntetőeljárás. A Csemegi-kódex ezen rendelkezésének implementálása azonban a nemzetragalmazási pereknél kifejezetten előnyösnek volt tekinthető, hiszen a Károlyi- és Berinkey-kormány tagjainak a jelentős része külföldön követte el az Átv. hatálya alá tartozó politikai deliktumokat, ez azonban a magyar igazságszolgáltatás részéről nem jelentett különösebb akadályt a büntetőeljárások lefolytatásával szemben.

7.1. A bíróságok hatásköre és a tárgyalási szakasz közös jellemzői

A rendtörvény 12. § (1) bekezdése lényegében megismételte a Kms. 4. §-nak a hatásköri szabályozását, mert ezen büntetőeljárások lefolytatására a királyi ítélőtáblák székhelyein lévő törvényszékeket, Budapesten pedig a Budapesti Királyi Törvényszéket jelölte ki.¹⁷⁴⁸ A két azonos rendelkezés jelentősége abban állapítható meg, hogy ezáltal a külön törvények által szigorított államellenes deliktumokat kizárólag ez a bírói fórum tárgyalhatta, megszakítva ezzel azt az 1914-ig tartó gyakorlatot,¹⁷⁴⁹ mely szerint a politikai bűncselekmények elbírálá-

¹⁷⁴⁶ Az eredeti szöveg a következő volt: „a jelen törvényben meghatározott bűncselekményekre nézve a Btk. 7. §-ának rendelkezéseit kell alkalmazni.” A jelentés csupán annyi stilisztikai kifogást emelt, hogy a végleges szövegből a „nézve” szót hagyják el. *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 305.; *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 102.

¹⁷⁴⁷ ANGYAL (1929) i. m. 139–140.

¹⁷⁴⁸ A javaslat szerint ezt eredetileg a 16. § szabályozta. *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 305.

¹⁷⁴⁹ Az esküdszék 1914-ig volt a hatályos büntetőeljárásnak a része.

sára a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló 1897. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Bp.) 15. §-a szerint az esküdtszék volt jogosult.

A bíróságok és a vádhatóság nehéz helyzetbe kerültek a politikai, különösen a kommunisták ellen indított perek tárgyalása során. Ennek oka a vád alá helyezett elkövetőknek a tárgyalóteremben tanúsított magatartása volt, amely jelentősen megnehezítette a bizonyítási eljárás lefolytatását. Ezeknek a büntetőeljárásoknak további közös jellemzője, hogy a terheltek többsége a letartóztatásuk után beismerő vallomást tett, viszont ezt a bíróságon rendőri bántalmazásra hivatkozva rendszeresen visszavonták.¹⁷⁵⁰ A Gerő Ernő és társai elleni eljárásban is ez volt a védelem egyik fő érve a büntetőeljárás szabályszerűségével szemben. Azonban arra a kérdésre, hogy miért nem a vizsgálóbíró előtt éltek ezzel a jogukkal, azt válaszolták, a nyomozó hatóság tagjai miatt érzett félelmükben nem tettek panaszt.¹⁷⁵¹ Ebben az esetben a gyanúsítottak nem ok nélkül hivatkoztak az eljáró detektívek brutalitására: a feltételezett elkövetőket ugyanis egy hangszigetelt szobába vitték a nyomozók, ahol a kérdések feltevése mellett valóban megverték őket.¹⁷⁵² Az ítélet meghozatalakor a bíróság végül nem fogadta el a vádlottak ezen védekezését. Az elsőfok érvelése szerint az állítólagos rendőri agresszióra 1922. szeptember 16–20. között került sor, a jegyzőkönyveket azonban csak hetekkel később készítették el. Tehát, amennyiben mégis komolyabb agresszióra került volna sor, az az időmúlás miatt nem gyakorolt volna komoly hatást a vádlottakra. A vizsgálóbírói fórum előtt viszont semmilyen inzultus nem érte őket, a vallomásaikat pedig önkéntesen tartották fenn.¹⁷⁵³ A Stromfeld-féle ügyben Csrepka János a bíróság előtt arra hivatkozott, hogy kényszer hatására tett beismerő vallomást, mert a rendőrök megverték. Elmondása szerint a sérülések azért nem látszódtak rajta, mert a bántalmazások

¹⁷⁵⁰ DRÓCSA (2019A) i. m. 95–96. A beismerő vallomások visszavonásáról néhány esetben már az ügyészségnek is szembesülnie kellett. A Szántó Zoltán és társai ellen indított büntetőeljárásban a vádirat arról számolt be, hogy a terheltek egy része részben vagy egészben visszavonták a vallomásaikat. Ettől függetlenül a vádhatóság mégis bizonyítékként értékelte azokat arra hivatkozva, hogy ezek a vallomások egymással egybehangzóak voltak, illetve kiegészítették a tárgyi bizonyítékokat is. Hasonló eset valósult meg a Révai és társai elleni eljárásban, ahol a gyanúsítottak rendőrségi bántalmazásra hivatkozva módosították vallomásaikat. Ezt a vádhatóság nem fogadta el, mert az orvosi kivizsgálás nem támasztotta alá állításukat, valamint a terheltek a vallomásaikat hatósági tanuk előtt is megismételték. Miután a vádlottak indítványai nem voltak sikeresek a bizonyítékok hitelességének megdöntése érdekében, a bíróságon megismételték a vallomásuk visszavonására irányuló kérésüket. BFL VII.5.c.5506/1927. 42.; *Népszava*, 1927. október 18. 7.; *Népszava*, 1927. október 19. 6.; BFL VII.5.c.0398/1931. 153.

¹⁷⁵¹ BFL VII.5.c.15845/1922. 494.

¹⁷⁵² VARGA i. m. 76., 235.

¹⁷⁵³ BFL VII.5.c.15845/1922. 501.

olyan testrészeit érték, amin nem maradtak meg a külsérelmi nyomok, az orvosi vizsgálat lehetőségét pedig megtagadták tőle.¹⁷⁵⁴ Ehhez az állításhoz a többi vádlott is csatlakozott, hozzátéve: a rendőrök akasztással fenyegették őket.¹⁷⁵⁵

A Rákosi és társai ellen indított statáriális perben maga Rákosi, Gőgös Ignác és Hámán Kató rendőri kényszerre való hivatkozással visszavonta rendőrségi vallomását a bíróság előtt.¹⁷⁵⁶ A rendőrség eljárásának jogszerűsége különösen érdekes ebben a perben, mert a büntetőeljárás köré felépített bolsevik propaganda jelentős részét a kommunistákkal szembeni rendőri agresszió bemutatása tette ki. Az eljáró rendőrök brutalitása már a statáriális bírói fórum összehívása előtt is téma volt a sajtóban: a Vörös Segély (a továbbiakban: VS)¹⁷⁵⁷ berlini kerületi értekezlete és a nemzetközi munkássegély központi bizottsága levelet küldött Bethlen István¹⁷⁵⁸ miniszterelnöknek 1925 októberében, amelyben követelték Rákosi és társai szabadon bocsátását, valamint a rendőri atrocitások felfüggesztését.¹⁷⁵⁹ Ugyanezt a hírt átvette a francia Quotidien,¹⁷⁶⁰ és még a prágai parlamentben is szót emeltek a vádlottakkal szemben tanúsított „bestiális” magatartással szemben.¹⁷⁶¹ A magyar sajtó sem maradt ki a rendőrököt kritizáló cikkek megírásából: a Népszava szociáldemokrata napilap név szerint megnevezte azokat a gyanúsítottakat, akiket állítólag megverték a kihallgatása során. Cikke szerint Mahler Bélát fojtogatták, Mitterrer József testén több véraláfutás keletkezett, egy bizonyos Lukács vezetéknevű párttagot pedig fejvel lefelé felkötötték és nádpálcával ütötték a lábát. A napilap azonban még meghökkentőbb hírről is beszámolt: egyik írása szerint a gyanúsítottak éhségstrájkba kezdtek, így tiltakozva a fogvatartás körülményei ellen, amit az ügyészség úgy fojtott vissza, hogy kényszertáplálást hajtott végre a terhelteken.¹⁷⁶²

¹⁷⁵⁴ *Az Est*, 1923. november 7. 4.

¹⁷⁵⁵ Az Est értesülése szerint a rendőrök ezt mondták a vádlottaknak: „[...] maguk valamennyien megérték az akasztófára.” *Az Est*, 1923. november 9. 4.

¹⁷⁵⁶ *Népszava*, 1925. november 15. 10.

¹⁷⁵⁷ A Komintern 1923-ban megalapította a Nemzetközi Vörös Segély nevű szervezetet, aminek a feladata a bebörtönzött kommunisták „politikai, erkölcsi és anyagi” támogatása volt. Ezért a VS hatáskörébe tartozott a büntetőeljárásokkal párhuzamos belföldi és külföldi tiltakozások megszervezése és a vádlottak jogi védelmének biztosítása. Ugyanilyen szervezetet hoztak létre a nemzeti szocialisták is Ellenállási Alap néven, lehetővé téve azt, hogy valamelyik tag letartóztatása esetén gondoskodjanak a bűnügyi költségekről. KOLONTÁRI-SERES i. m. 20.; PIL-I-677. fond-1/128 ó. e. 1.; DOMOKOS (1979) i. m. 48.; MÁTHÉ i. m. 63.

¹⁷⁵⁸ ROMSICS (1991) i. m.

¹⁷⁵⁹ *Népszava*, 1925. október 2(A). 7.

¹⁷⁶⁰ PIL-V-720. fond-3. ó. e. 1. köt. 115.

¹⁷⁶¹ *Népszava*, 1925. október 16. 10.

¹⁷⁶² *Népszava*, 1925. október 2. 4.

A fenti híreszteléseket Marinovics Jenő főkapitány hivatalos közleményben cáfolta meg. Állításának alátámasztása végett kijelentette: a gyanúsítottak egészségügyi állapotáról orvosszakértői jelentéseket készítettek, amelyek egyértelműen bizonyítják a terheltek testi épségét. Egy személyen találtak sérülést, azonban az a letartóztatása előtt keletkezett, vagyis nem a rendőrök fellépésének következményeként sérült meg. A hozzátartozók is meglátogathatták a vádlottakat, akik közül egy sem emelt szót családtagjának egészségügyi állapota miatt.¹⁷⁶³ Bethlen István miniszterelnök és Rakovszky Iván belügyminiszter¹⁷⁶⁴ cáfolták a rendőri bántalmazások hírét, és kijelentették, a rendőrök a hatályos Bp. szabályainak tiszteletben tartása mellett léptek fel. Bethlen szerint ezek a feltételezések egy rágalomhadjárat részei, amit azzal a céllal találtak ki a sajtóban, hogy a külföldi közvéleménynek elterelje a figyelmét a magyar állammal szembeni súlyos kommunista összeesküvésről.¹⁷⁶⁵ Rakovszky a későbbiekben büntető és közigazgatási eljárást helyezett kilátásba azon magyar sajtóorgánumokkal szemben, akik folytatják a külföldön elkezdett propagandát.¹⁷⁶⁶

A statáriális tárgyalás során a bizonyítási eljárás részeként három orvost szakértőként hallgattak meg a vádlottak elmeállapotát illetően.¹⁷⁶⁷ A három vélemény közül csak egy tért ki arra, hogy a Gögös Ignác kezén lévő sérülések annak következtében jöttek létre, hogy kihallgatása során a terhelt kezét összeszíjzták és így emelték fel.¹⁷⁶⁸

Annak a kérdésnek a megválaszolására, vajon mi történhetett pontosan a kihallgatások során, Vas Zoltán naplója adhat iránymutatást, aki részletesen beszámolt a KMP-tagok fogva tartásának körülményeiről.¹⁷⁶⁹ Rákosi rabtársának beszámolója szerint őt meg a párt vezetőjét nem bántalmazták a rendőrök arra a logikára alapozva, hogy a rögtönítélő bíróság elé kerülő gyanúsítottakat az idő rövidegére való tekintettel kímélni kell. A többi párttársát – írása sze-

¹⁷⁶³ *Az Est*, 1925. október 8. 3.

¹⁷⁶⁴ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 89.

¹⁷⁶⁵ *Népszava*, 1925. október 2(A). 7.

¹⁷⁶⁶ *Az Est*, 1925. október 8. 3.

¹⁷⁶⁷ A vádlottak beszámíthatóságának vizsgálata azért volt fontos, mert a Bp. 502. §-a alapján halálos ítéletet kóros elmeállapotú személyen nem lehetett végrehajtani. Német Ödön és Bakody Aurél véleményükben kijelentették, hogy valamennyi vádlott beszámítható volt a bűncselekmény elkövetésének időpontjában. *Népszava*, 1925. november 17. 7.

¹⁷⁶⁸ A cikk nem tért ki arra, hogy az eljárás mely résztvevői rendelték ki az orvosszakértőket. Minich feltehetően a védelem által felkért szakértőként vett részt a perben.

¹⁷⁶⁹ Vas Zoltán naplóját természetesen kellő forráskritikával kell kezelni.

rint – megverték.¹⁷⁷⁰ Megállapítása abból a szempontból kételyekre adhat okot, hogy a statáriális tárgyaláson két terhelt panaszt tett a rendőrség fellépése ellen, Vas naplójában viszont éppen az ellenkezőjéről adott leírást. Az állítólagos bántalmazásokat azért is lehet fenntartásokkal kezelni, mert Vas naplójában bemutatta azt az epizódot, amikor 1925. szeptember 30-án beteg lett. Ezért Sombor-Schweinitzer József rendőrtanácsos utasítására orvost küldtek hozzá, aki ellátta a gyanúsítottat. Bár Vas igyekezett úgy beállítani az esetet, hogy a rendőrség gyógykezelésével csak a botrányt akarta elkerülni,¹⁷⁷¹ mégis vélelmezhető a nyomozó hatóságok részéről a humánus bánásmód.

A vádlott beszámolója szerint éjszakánként hallgatták ki őket, ahol egész végig állva kellett lenniük,¹⁷⁷² ami komoly fizikai és mentális nyomást gyakorolt a terheltekre. Amennyiben a vallomások lebonyolítása valóban így történt, azzal a rendőrség megsértette a Bp. 135. §-át, mely szerint tilos a terheltet éjszakai kihallgatással vagy egyéb más eszközzel célzatosan kifárasztani. Az, hogy a hatóság nem tartotta be ezen előírást, feltehetően oda vezethető vissza, hogy a kommunista gyanúsítottak kihallgatása többször nehézségekbe ütközött a terheltek magatartása miatt.¹⁷⁷³

Vas a naplójában szerepelteti a Népszava által nyilvánosságra hozott, 1925. októberi éhségstrájkot, aminek a célja az ő visszaemlékezése szerint a kínzások elleni tiltakozás és az orvosi jelentések kikényszerítése volt,¹⁷⁷⁴ amit a hatóságok – miután az ügyész előzetesen figyelmeztette a vádlottakat – kényszertáplálással szüntettek meg.¹⁷⁷⁵ Vas azonban utólag kissé kiszínezte az eseményeket, írása szerint ugyanis azért adták fel demonstrációjukat, mert a rendőrök teljesítették követeléseiket, és olyan látletelek kerültek nyilvánosságra, amelyek egyértelműen bizonyították a nyomozó hatóság által véghezvitt kínzásokat.¹⁷⁷⁶ Amennyiben ténylegesen megtörténtek ezek az intézkedések –

¹⁷⁷⁰ A fentiekkel ellentétben Illés Béla már azt írta 1952-ben, hogy valamennyi foglyot megkínozták. ILLÉS i. m. 32.

¹⁷⁷¹ VAS (1951) i. m. 36–37.

¹⁷⁷² Uo. 29.

¹⁷⁷³ Vas Zoltán az első vallomása alkalmával mindent tagadott, a későbbiekben pedig rendszeresen sértegette a kihallgató tisztet. Egy alkalommal, amikor a tiszt azt mondta Vasnak, hogy az agitátorképzőben nem tanították tisztességre, azt válaszolta: „nem vettem észre jobb nevelést az elvtársaimat megkínzó rendőrtiszteken.” Más alkalommal, amikor a tiszt kérte Vastól az életkorának tiszteletben tartását azt mondta: „a kor nem érdem.” Tisztjének végzettségein élcelődve a következőt jegyezte meg: „láttam már borjút, amelyik két tehénből szopta a tejet, mégis marha lett belőle.” VAS (1951) i. m. 31., 41–42.

¹⁷⁷⁴ Uo. 43.

¹⁷⁷⁵ Uo. 48., 49–50., 52–53.

¹⁷⁷⁶ Uo. 56.; ILLÉS i. m. 32.

nem vitatva az eljárás fájdalmas és kegyetlen mivoltját –, azt a rendőri szervek valószínűleg a Bp. 154. §-ra alapozva foganatosíthatták, ami kivételesen engedélyezte a kényszer alkalmazását, ha a terheltek az eljárás célját veszélyeztető „összebeszélést” kezdeményeztek,¹⁷⁷⁷ vagy ha a fogházi rend fenntartása végett a fellépés szükségesnek mutatkozott. Ugyanezen az alapon teheték meg a tisztek azt is, hogy amikor a vádlottak együtt hangosan elkezdték énekelni az Internacionálét és Rákosi lelkesítő szavait közösen üdvözölték, kivítették őket a folyosóra és puskatussal ütlegelték őket.¹⁷⁷⁸ Azonban a kényszertáplálásról szóló beszámolók kellő forráskritikával kezelendők, tekintettel arra, hogy Rákosi Mátyás a visszaemlékezésében egyáltalán nem számolt be ilyen rendőri intézkedésről, holott ő bizonyosan érdekelt lett volna a két világháború közötti megpróbáltatásainak kihangsúlyozásában.¹⁷⁷⁹ A rendőri bántalmazásokról szóló beszámolók hitelességét megkérdőjelezi a Pravda orosz kommunista lap 1925 októberében lehozott cikke is, amely szerint az ügyész a kínzásokkal kapcsolatos híresztelések megcáfolása végett engedélyezte a gyanúsítottak és az ügyvédek közötti találkozót annak érdekében, hogy a védők megtekinthessék a vádlottak fizikai állapotát. Ezt a lehetőséget a védelem arra hivatkozva utasította el, hogy Rákosi és társai hosszú időt töltöttek letartóztatásban, így a sebeik már biztosan begyógyultak.¹⁷⁸⁰

Összességében megállapítható: a rendőri atrocitásokkal kapcsolatos, sokszor egymásnak is ellentmondó beszámolók nem támasztják kétséget kizáróan alá a nyomozó hatóság brutális és törvénytelen fellépését a Rákosi–Vági-perben, bár valóban vélelmezhető, hogy a tisztek a kihallgatások során nem tartották be maradéktalanul a Bp. rájuk vonatkozó rendelkezéseit. Ezek a körülmények azonban nem tartották vissza a szovjet sajtót attól, hogy a magyar rendőrség állítólagos kegyetlenkedéseiről beszámoljon. Többek között olyan kijelentések láttak napvilágot, hogy az elvtársak „[...] Horthy kínzókamráiban is bátor hitvallást tettek a kommunizmus mellett [...],”¹⁷⁸¹ vagy a vádlottak olyan fájdalmas

¹⁷⁷⁷ Rákosi a tárgyaláson azt állította, hogy a rabok drót nélküli távirókkal rendelkeztek, így szerzett tudomást társai bántalmazásáról. *Népszava*, 1925. november 15. 10.

¹⁷⁷⁸ VAS (1951) i. m. 44.

¹⁷⁷⁹ RÁKOSI i. m. 791–792. Vas Zoltán naplójából az is kiolvasható, hogy ügyészi engedélyt kapott arra, hogy rendelkezhessen ceruzával, füzettel és könyvekkel. A VS 1925 karácsonyán élelmiszereket és meleg ruhákat tartalmazó csomagot küldött neki. Tehát megállapítható, hogy a rabok fogvatartásuk alatt számos privilégiummal is rendelkeztek. VAS (1951) i. m. 66–67. 176.

¹⁷⁸⁰ GYÖRFFY i. m. 44–45.

¹⁷⁸¹ Uo. 51.

felkiáltásokkal szólították meg a párttagokat, mint „Mentsetek meg bennünket, mert elpusztulunk!”¹⁷⁸²

A Sallai–Fürst-per tárgyalásán Fürst Sándor¹⁷⁸³ vádlott a statáriális bíróság előtt először ártatlannak vallotta magát, majd bizonyos kérdésekre megtagadta a válaszadást. A rendőrségen tett korábbi beismerő vallomását pedig visszavonta arra hivatkozva, hogy az előzetes letartóztatást követően a nyomozók bántalmazták.¹⁷⁸⁴ Ezen kijelentését Sallai és a többi tanú is igyekezett alátámasztani a saját példájukon keresztül. Kilián például az alábbi mondta vallomásában: „Valósággal kikötöttek, háromszor megtalpaltak, egyszer deresre húztak, bottal, seprőnyéllel bántalmaztak!”¹⁷⁸⁵ A rendőri kényszer alkalmazását Lengyel Zoltán védő is megpróbálta bebizonyítani, ugyanis a tárgyaláson bemutatott egy véres inget, amelyet állítása szerint Sallai Imre viselt a rendőrségen.¹⁷⁸⁶ Ezzel párhuzamosan azt az álláspontját is kifejtette, hogy azért kellett 15 napot várni az előzetes letartóztatás és ügyészség intézkedéséig, hogy a terheltek sérülései begyógyuljanak. Ezzel szemben Sombor-Schweinitzer rendőrtanácsos vallomása szerint a vádlottak sosem említették neki az állítólagos brutalitásokat.¹⁷⁸⁷ Töreky Géza elnök végül nem értékelte ezt a bizonyítékot, mert a bírói tanács részéről kétségek támadtak a ruhadarab hitelességével kapcsolatban.¹⁷⁸⁸ Látható tehát: a kommunista perekben a vádlottak ismétlődően ugyanezt a gyakorlatot alkalmazták, így a nyomozó hatóságoknak készen kellett állniuk ezeknek a vádaknak a megcáfolására. Megemlíthető e körben Sombor-Schweinitzer József rendőrtanácsosnak a Rákosi–Vági-perben véghezvitt eljárása, aki a beismerő vallomások hitelességének megőrzése érdekében a gyanúsítottak kihallgatását követően általában elrendelte az orvosi vizsgálatukat is, így bizonyítva fizikai sértetlenségüket, amit a törvényszék elfogadott.¹⁷⁸⁹

A nyomozó hatóságok állítólagos erőszakos magatartása mellett visszatérő problémaként vetette fel a védelem a vádlottakkal való kapcsolattartás ellehetetlenítését is. Erre az esetre a legjobb példa a Sallai Imre és Fürst Sándor ügy-

¹⁷⁸² Uo. 45.

¹⁷⁸³ *Két akasztófa*, sz. n. i. m. 17.

¹⁷⁸⁴ *Az Est*, 1932. július 30. 4.

¹⁷⁸⁵ *Népszava*, 1932. július 30. 3.

¹⁷⁸⁶ *Két akasztófa*, sz. n. i. m. 18.

¹⁷⁸⁷ *Népszava*, 1932. július 30 4.; *Két akasztófa*, sz. n. i. m. 18–20.

¹⁷⁸⁸ *Két akasztófa*, sz. n. i. m. 18.

¹⁷⁸⁹ BFL VII.5.c.8771/1925. 464. Sombor-Schweinitzernek a Szántó-perben is vallomást kellett tennie, ezáltal tagadva a rendőrségi bántalmazásokat, amit a bíróság elfogadott. BFL VII.5.c.5506/1927. 109.

védeinek a kifogásai, amit a statáriális eljárás megnyitását követően adtak elő. Az ülés megnyitását követően Széchy István ügyész a Bp. 293 § (4) bekezdésére hivatkozva kérelmezte a zárt tárgyalás elrendelését.¹⁷⁹⁰ Ezt követően Lengyel Zoltán védő a 305. § alapján arra hivatkozott, hogy az idézés és a bíróság megalakulása közötti rövid idő miatt nem tudták a per iratait megfelelően áttanulmányozni.¹⁷⁹¹ Szőke András ügyvéd pedig a 60. §-ra alapozva indítványozta a tárgyalás elhalasztását, mert álláspontja szerint a védői jogokat az ügyészség korlátozta, ezért az eljárás ezen szakasza nem lett megfelelően előkészítve. Így összességében egy nap haladékot kértek a bíróságtól, amit az ügyész a 9550/1915. számú I. M. E. rendelet 35. §-ra hivatkozva megvétózott.¹⁷⁹² Töreky elnök végül az ügyvédek kérelmét elutasította. Indokolása szerint a terheltek az ügyvédek már tegnap kijelölték, vagyis már volt lehetőségük az érdemi kommunikációra.¹⁷⁹³ A bíróság ezen döntéseivel kapcsolatban Balla Aladárné a Sallai–Fürst perről készült könyvében az alábbi véleményét fejtette ki: „Töreky törvénytelen eljárására [...] még nem volt példa a modern joggyakorlatban.”¹⁷⁹⁴ Hasonló ügyvédi eljárás volt tapasztalható a Rákosi-féle összeesküvés esetében is, ahol a védelem által benyújtott óvásban kiemelt helyen szerepelt az ügyvédek azon meglátása, hogy a letartóztatások időtartama alatt a hatóságok nem biztosították megfelelően a gyanúsítottakkal való kapcsolattartást.¹⁷⁹⁵

Ezen bírósági eljárásokra jellemző volt továbbá, hogy a vádlottak a tanácsot vezető bíró által feltett kérdésekre nem válaszoltak, ehelyett a tárgyalást lényegében a kommunista ideológia népszerűsítésére próbálták felhasználni.¹⁷⁹⁶ Ennek egyik legegyszerűbb módja az volt, hogy a vádlottak a kihallgatásuk megkezdésekor „meggyőződéses kommunistáknak” vallották magukat.¹⁷⁹⁷ Emellett számos alkalommal bolshevik tartalmú közbeszólásokkal igyekeztek megzavarni a tárgyalás szabályszerű lefolytatását. Megemlíthető többek között Óri Károly, aki a bírónak a kérdés megválaszolása helyett az alábbi mondta: „Tudom, hogy most is osztálybíróság előtt állok.”¹⁷⁹⁸ Szántó Zoltán bírósági kihallgatásán kijelentette: cselekményének elkövetésekor tisztában volt tevékeny-

¹⁷⁹⁰ PIL-VI-686. fond. *Sallai-Fürst-78* ö. e. 192.

¹⁷⁹¹ DOMOKOS (1946) i. m. 51.; *Népszava*, 1932. július 30. 1.

¹⁷⁹² PIL-VI-686. fond. *Sallai-Fürst-78* ö. e. 193.

¹⁷⁹³ Uo. 194.; *Az Est*, 1932. július 30. 2.; *Két akasztófa*, sz. n. i. m. 13–14.

¹⁷⁹⁴ BALLA i. m. 240.

¹⁷⁹⁵ BFL VII.5.c.8771/1925. 229.

¹⁷⁹⁶ *Az Est*, 1926. július 24. 5., PIL-VI-686. fond. *Sallai-Fürst-78* ö. e. 215.

¹⁷⁹⁷ BFL VII.5.c.5506/1927. 92.

¹⁷⁹⁸ BFL VII.5.c.8771/1925. 400.

ségének jogszerűtlenségével, de kommunistaként nem tarthatja tiszteletben a „kapitalista polgári társadalmat védő törvényeket.”¹⁷⁹⁹ Egy másik alkalommal pedig a magyar bérvizonyokról akart hosszas előadást tartani, amit Töreky Géza elnök megtiltott.¹⁸⁰⁰ Az eljáró törvényszéki tanács általában két eszközt alkalmazott a rend fenntartása érdekében. Az egyik lehetőség a terheltekkel szembeni különböző intézkedések foganatosítása volt: például Rákosi Mátyással szemben első perének tárgyalása során a bíróság elnöke egy alkalommal két nap sötétzárkát, étel és fekhely megvonását, valamint a tárgyalóteremből való eltávolítását rendelte el, melyre reflektálva a vádlott az alábbi kijelentést tette: „Nekem, aki éhségsztrájkot csináltam, ily csekélység nem számít.”¹⁸⁰¹ A másik, jóval gyakrabban alkalmazott bírói magatartás az elsőfokú fórum saját erkölcsi álláspontjának többszöri hangoztatása a tárgyalás során. Ezeknek a szubjektív megnyilvánulásoknak a célja feltehetőleg a radikális politikai ideológiák nyílt elmarasztalása volt és ennek nyomán egyfajta morális iránymutatás a társadalom számára. Példaként említhető Sallai Imre vádlott esete: amikor beismerő vallomása során úgy fogalmazott, hogy hazaérkezett Magyarországra, az elnök közbeszölt azzal a felkiáltással, hogy „[...] Magyarország nem hazája Önnek.”¹⁸⁰² Később az alábbi kérdést intézte a gyanúsítotthoz: „Köti magát egyáltalán valami Magyarországhoz? [...] valami jóindulatú érzés?”¹⁸⁰³

A kommunista vádlottak egyéb módon is igyekeztek lassítani az eljárást: a Gerő Ernő és társai elleni perben számos terhelt a Bp. 257. §-ban biztosított jogával élve kifogását fejezte ki a vádtanács felé, mert meglátásuk szerint cselekményük nem volt tényállásszerű, így ártatlanul raboskodtak a Gyűjtőfogházban.¹⁸⁰⁴ Ezekben az indítványokban több alkalommal kérték ezeknek a panaszoknak a szóbeli tárgyalását, valamint ügyvédjükön keresztül előadták, hogy elolvasták a kommunista röpiratokat,¹⁸⁰⁵ de azokat végül visszaadták¹⁸⁰⁶ vagy nem csatlakoztak a mozgalomhoz.¹⁸⁰⁷ Gerő Ernő ügyvédje pedig kóros elmeállapotról hivatkozással kérelmet nyújtott be a vádlott orvosi

¹⁷⁹⁹ BFL VII.5.c.5506/1927. 95.

¹⁸⁰⁰ *Az Est*, 1927. október 19. 7.

¹⁸⁰¹ BFL VII.5.c.8771/1925. 431.

¹⁸⁰² PIL-VI-686. fond. *Sallai-Fürst-78* ó. e. 198.

¹⁸⁰³ *Az Est*, 1932. július 30. 2–3.

¹⁸⁰⁴ BFL VII.5.c.15845/1922. 233–299.

¹⁸⁰⁵ Ilyen kifogást nyújtottak be többek között Dobai F., Horváth M., Harang I., Mikus E., Simkovich A., Surán N., Tóth B., Wenisch Gy. nevű vádlottak. Uo. 253.

¹⁸⁰⁶ Ponitzil János és Varsányi István kifogása. Uo. 265., 267.

¹⁸⁰⁷ Uo. 253.

megfigyelésére.¹⁸⁰⁸ Tekintettel a beérkezett panaszok jelentős számára, Az Est napilap röviden beszámolt a vádtanács előtt tartott kifogási tárgyalásról,¹⁸⁰⁹ ahol a vádtanács a B.IV.15.845/1922. számú végzésében a kifogások egy részét visszautasította.¹⁸¹⁰ Indokolásuk szerint az előzetes letartóztatások fenntartása azért volt szükséges, mert az államfelforgatás minősített esetének büntetési tétele 10-15 évig terjedő fegyházbüntetés. Ennélfogva több terhelt esetében fennállt a szökés veszélye. Viszont azon gyanúsítottak esetében, akiket vétség miatt helyezett az ügyészség vád alá, és előreláthatóan büntetésük sem lesz olyan súlyos, a vádtanács végzésben elrendelte szabadon bocsátásukat.¹⁸¹¹ Így az eljárás tárgyalási szakaszának megkezdése előtt 36 személy hagyhatta el a fogházat, és további 36 személlyel szemben megszüntették az eljárást.¹⁸¹²

A Stromfeld és társai ellen indított büntetőeljárásban is nagy számban kérték a vádlottak a vizsgálóbírótól az előzetes eltartóztatásoknak a megszüntetését. Indítványaikban a leggyakrabban előforduló okként a családi hátterüket, fennálló munkaviszonyukat, valamint azon ígéreteiket hozták fel, mely szerint nem áll szándékukban külföldre szökni a magyar hatóságok eljárása elől.¹⁸¹³ Ebből a vádlotti körből érdemes külön kiemelni azokat a beadványokat, amikor a gyanúsítottak valamilyen betegsége hivatkozva kérték a kényszerintézkedés megszüntetését: megemlíthető többek között Lackner János, aki tuberkulózisra hivatkozott,¹⁸¹⁴ Wagner János pedig korlátozott beszámítási képességét hozta fel indokként, tekintettel arra, hogy alkoholizmusban szenved. Elmondása szerint ugyanis, amikor a *delirium tremens* állapotában volt, akkor kommunistának tartotta magát, holott valójában távol állt ettől a radikális ideológiától.¹⁸¹⁵ A vizsgálóbíró a kérelmek elbírálását követően végzésében elutasította az előzetes letartóztatások megszüntetését.¹⁸¹⁶ A vádlottak azonban nem fogadták el sem a vizsgálóbíró, sem pedig a vádtanács erre irányuló döntését, és szabadon bocsátásuk érdekében felfolyamodást nyújtottak be az ítélőtáblához. A másodfokú

¹⁸⁰⁸ Uo. 385.

¹⁸⁰⁹ *Az Est*, 1923. május 13. 8.

¹⁸¹⁰ BFL VII.5.c.15845/1922. 257.

¹⁸¹¹ Uo. 384.

¹⁸¹² *Az Est*, 1923. május 13. 8.

¹⁸¹³ BFL VII.5.c.4174/1923. 131–136.

¹⁸¹⁴ Uo. 141.

¹⁸¹⁵ Uo. 145.

¹⁸¹⁶ Uo. 139.

fórum egy zárt ülést követően elutasította a terheltek kéréseit a Bp. 379. § (4) bekezdésre való tekintettel.¹⁸¹⁷

A Révai és társai ügyben tartott tárgyalás kezdetén Molnár René védő indítványozta Révai József orvosi kivizsgálást, mert a vádlott rendőri kényszerre hivatkozva visszavonta a vallomását. A vizsgálat eredményéről hiteles másolatot is kért.¹⁸¹⁸ Ugyanezt a kérelmet nyújtotta be Ruzsnyák István esetében az érintett szívbetegségére hivatkozva, ahol a fogházi orvos eljárása mellett egy általa kiválasztott szakember vizsgálatát is indítványozva.¹⁸¹⁹ A törvényszék ez utóbbi esetben helyt adott a megfelelő vizsgálatok elvégzésének, amelynek során a felkért orvos a következőt állapította meg: meglátása szerint a vádlott betegsége igen enyhe, ennél fogva nem szükséges a szakorvosi rendelésre való beutalás, mert a diagnózist ő is fel tudja állítani és tudja őt kezelni.¹⁸²⁰

A kommunista terheltekkel szemben Szálasi Ferenc az elsőfokú tárgyalást igyekezett lassítani a bizonyítási eljárást kiegészítő indítványaival, amelyek az ügy szempontjából abszolút irrelevánsnak voltak. Megemlíthető többek között azon kérelme, amelyben kérdést intézett az igazságügyi minisztériumhoz arra vonatkozóan, vajon a numerus clausus törvény¹⁸²¹ a zsidóságot faji vagy vallási alapon értékelte-e. Ugyanígy akarta felkeresni a külügyminisztériumot, mert szerinte a perben fontos volt annak megítélése, hogy a Palesztínában élő zsidó közösségek¹⁸²² milyen jellegűnek tekinthetőek. Fontosnak tartotta továbbá a Leszerelés alapelvei című írásának ismertetését, mert elmondása alapján az

¹⁸¹⁷ BFL VII.5.c.4174/1923. 147. Az ítéletáblához a Révai és társai ellen indított büntetőeljárás gyanúsítottai is ugyanilyen felfolyamodást nyújtottak be, amit a másodfokú fórum a fentiekhez hasonlóan visszautasított. BFL VII.5.c.0398/1931. 126., 140.

¹⁸¹⁸ BFL VII.5.c.0398/1931. 175.

¹⁸¹⁹ Uo. 177.

¹⁸²⁰ Uo. 179.

¹⁸²¹ A tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról szóló 1920. évi XXV. törvény, közismert nevén a numerus clausus a Horthy-korszak napjainkig is sokat vitatott felsőoktatási törvénye volt, amely a sikeres egyetemi felvételt egyrészt nemzethűségi és erkölcsi megbízhatósághoz, másrészt pedig a nemzetiségek országos arányszámához kötötte. A jogszabály napjainkban is számos tudományos vitát generál. KOVÁCS M. i. m. Ld. NAGYNÉ i. m. 86–141.

¹⁸²² A levéltári forrás pontosan a palesztinai zsidó államot említi, ami ebben a formában nem fontos, hiszen Izrael csak 1948-ban alakult meg. Amire feltehetően Szálasi gondolt, az a jelenség, hogy a XX. század elejétől kezdve több hullámban vándoroltak be zsidó közösségek Palesztina területére, ami komoly konfliktust okozott az ott élő arab és zsidó lakosság körében. SZABÓ Regina i. m. 67–68.

elnyerte Gömbös Gyula korábbi miniszterelnök szimpátiáját.¹⁸²³ Indítványozta továbbá a büntetőeljárás felfüggesztését Csilléry András (Keresztény Gazdasági Párt)¹⁸²⁴ interpellációjának megválaszolásáig.¹⁸²⁵ Kérései között szerepelt még Csia Sándor¹⁸²⁶ és Kiss Károly párttagok tanúként való kihallgatása arra vonatkozóan, hogy a Mozgalmi harcútasítás lefoglalt példánya még nem volt végleges.¹⁸²⁷ Rajtuk kívül tanúként akarta beidézni Keresztes-Fischer Lajost, a Kormányzó Katonai Irodájának főnökét,¹⁸²⁸ valamint Horváth Sándor vezérkari ezredest arra hivatkozva, hogy a „kibontakozási tervezetét” Keresztes-Fischer eljuttatta Horthy Miklóshoz, aki – elfogadva Szálasi politikai programját – felhívta Kozma Miklós belügyminisztert¹⁸²⁹ a NAP engedélyezése érdekében.¹⁸³⁰ A későbbi nemzetvezető korábbi feletteseinek beidőzésére is megpróbálta rávenni a törvényszéket. Indítványozta többek között Rátz Jenő altábornagy, későbbi honvédelmi miniszter,¹⁸³¹ Dekleva Zoltán vezérezredest,¹⁸³² valamint Nánássy-Mégay Ernő altábornagy kihallgatását,¹⁸³³ akik 1931-ben panaszt tettek rá Gömbösnél, aki ekkor még honvédelmi miniszter volt.¹⁸³⁴ Ugyanezen az alapon kérte Röder Vilmos honvédelmi miniszter,¹⁸³⁵ korábban vezérkari főnök idézését, aki ugyancsak nemtetszését fejezte ki Szálásinak a Magyar állam felépítésének terve¹⁸³⁶ című munkája miatt. Petneházy Antal államtitkár meghallgatását azért tartotta volna fontosnak, mert elméletileg ő jelezte Szálasi felé

¹⁸²³ Szálasi elmondása szerint Gömbös a következőt írta a fenti írással kapcsolatban: „Érdekes, lényegében egyezik felfogással.” *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 12. Vö. BÖLÖNY–HUBAI i. m. 136.; VONYÓ i. m.

¹⁸²⁴ HAEFFLER (1935) i. m. 239–240.

¹⁸²⁵ A parlamenti dokumentumok szerint Csilléry András 1937 októberében mentelmi jogának megsértése miatt bejelentést tett a Mentelmi Bizottsághoz arra hivatkozva, hogy a *Virradat* című politikai lap 1937. augusztus 16-án megjelent számában tett egy nyilatkozatot, azonban azt a későbbiekben a vizsgálóbíró egy büntetőügy kapcsán elrendelte annak elkobzását. A Bizottság megállapította, a folyamatban lévő ügy nem hozható párhuzamba Csilléry képviselő politikai nyilatkozatával, tehát a mentelmi jogát az igazságszolgáltatási szervek nem sértették meg. *Képviselőházi Napló* (1938) i. m. 349.

¹⁸²⁶ <https://hdke.hu/tudastar/enciklopedia/csia-sandor/>

¹⁸²⁷ *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 12.

¹⁸²⁸ <http://lexikon.katolikus.hu/K/Keresztes-Fischer.html>

¹⁸²⁹ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 136.

¹⁸³⁰ *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 13.

¹⁸³¹ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 91.

¹⁸³² SZAKÁLY (1984) i. m. 39.

¹⁸³³ Uo. 41.

¹⁸³⁴ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 88–89.

¹⁸³⁵ Uo. 91.

¹⁸³⁶ SZÁLASI (1933) i. m.

Gömbös szimpátiáját. Végül Hetényi Imre meghallgatását kérte Oláh Árpád vonatkozásában, aki a vádlott szerint a párton belül valójában a rendőrség beépített embere volt.¹⁸³⁷ Az elsőfokú fórum valamennyi kérést elutasította.¹⁸³⁸

A politikai perek tárgyalási szakaszát megvizsgálva levonható az a következtetés, hogy a fenti nehézségektől függetlenül a bíróság minden körülmények között a pártatlanságra törekedett. Ez leginkább az ítéletek indokolásában követhető nyomon, amelyben az elsőfokú fórum hosszasan mérlegelte mind az enyhítő, mind pedig a súlyosító körülményeket. A Gerő-perben a törvényszék enyhítő körülményként értékelte több vádlottal szemben a bírósággal való együttműködést, a büntetlen előéletet,¹⁸³⁹ a fiatalkorúságot, a nagycsaládot, és az I. világháború alatt végzett frontszolgálatot. Mérlegelték továbbá a tartós betegségeket és a háborús sérülésekből eredő testi fogyatékoságokat is. Ezzel szemben súlyosabban minősült a kezdeményezők „kiemelkedő intelligenciája,” amit a folytatólagos elkövetés és a mozgalom hónapokon keresztül történő sikeres működtetése támasztott alá. Szigorúbb büntetést szabtak ki azokra az elkövetőkre is, akik más, a kommunizmussal összefüggésben lévő bűncselekményt követtek el korábban.¹⁸⁴⁰ A Stromfeld-ügyben a bíróság álláspontja szerint enyhítésre adott okot a terhelt idős kora.¹⁸⁴¹ A Szántó-perben súlyosító okként értékelték Szántó Zoltán esetében a „lelki konokságot,” Vági István esetében pedig a korábbi politikai bűncselekményeit,¹⁸⁴² illetve a haszonszerzési célt. Ezzel párhuzamosan a többi vádlottal kapcsolatban pozitívan mérlegelte az I. világháborút követő politikai, társadalmi és erkölcsi változásokat és a terheltek büntetlen előéletét.¹⁸⁴³ Szálasi Ferencsel szemben enyhítő körülményként az alábbiakat emelte ki a törvényszék: a vádlott katonai érdemei és a terhelt „korlátlan politikai rajongása,” ami miatt nem volt teljes mértékben beszámítható. Kiemelték még a mozgalom csekély létszámát, ami miatt a jogellenesség mértéke is jelentősen csökkent. Mindezek alapján alkalmazhatónak találták a büntetőkódex 92. §-át, melynek nyomán lehetőség nyílt a büntetési tétel korlátlan enyhítésére.¹⁸⁴⁴

¹⁸³⁷ *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 14.

¹⁸³⁸ Uo. 15.

¹⁸³⁹ BFL VII.5.c.15845/1922. 503. Ezt a körülményt a Stromfeld ügyben is értékelte a bíróság. BFL VII.5.c.4174/1923. 291.

¹⁸⁴⁰ BFL VII.5.c.15845/1922. 503.

¹⁸⁴¹ BFL VII.5.c.4174/1923. 291.

¹⁸⁴² BFL VII.5.c.5506/1927. 126.

¹⁸⁴³ Uo. 127.

¹⁸⁴⁴ BFL VII.5.c.5042/1937. 30.; *Képes György magángyűjteménye*. Elsőfokú ítélet, 11.

A törvényszék politikai függetlenségét mutatta az is, hogy a vádlottak igazolt, súlyos betegségét figyelembe vette. E körben megemlíthető a Révai-per egyik gyanúsítottjának, Kiszely Miklósnak az esete. A terhelt apja kérelmet nyújtott be 1931 júniusában Enyedi Róbert vizsgálóbírónak a fia szabadlábra bocsátása tárgyában, mert a gyanúsított agyhártyagyulladás miatt kórházi kezelésre szorult.¹⁸⁴⁵ A kirendelt orvosszakértői vélemény ezzel szemben a következőt állapította meg: az érintett vér- és ideggyengeségben szenved, ami nem életveszélyes, így a fogházban megfelelő ellátásban részesülhet. A kórházba való beutalása egyáltalán nem indokolt.¹⁸⁴⁶ Erre hivatkozva az ügyészség elutasította a gyanúsított családjának kérelmét, a Schadl-tanács¹⁸⁴⁷ azonban végzésében helyt adott az indítványnak, mert indokolása szerint a terheltet csak vétséggel vádolta meg a vádhatóság, emellett állandó lakhellyel és foglalkozással rendelkezett.¹⁸⁴⁸

A jogalkotó a rendtörvény rendelkezéseit a katonai büntetőbíróság hatálya alá tartozó személyekre is kiterjesztette.¹⁸⁴⁹ A 14. § (1) bekezdése szerint ugyanis valamennyi törvényi tényállást, az azokhoz rendelt mellékbüntetések ezekkel a terheltekkel szemben is alkalmazni lehetett. Eljárásjogi értelemben pedig az eljárás az érintett távollétében is lefolytathatóvá vált. Angyal Pál szerint a felhatalmazás oka az volt, hogy az Átv. hatálybalépésekor a katonákra vonatkozó büntetőjogi szabályokat az osztrák katonai büntetőtörvénykönyv határozta meg.¹⁸⁵⁰ Tehát a honvédség tagjaival szemben elsősorban az időmúlás következtében szükséges modernizáció miatt nyílt meg a lehetőség a rendtörvény módosított alkalmazására.¹⁸⁵¹

Az Átv. használatának a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Hkbp.)¹⁸⁵² 7. § (2) bekezdésének megfelelően kellett megvalósulnia. E § szerint ugyanis

¹⁸⁴⁵ BFL VII.5.c.0398/1931. 160–162.

¹⁸⁴⁶ Uo. 165.

¹⁸⁴⁷ *Az Est*, 1931. szeptember 23. 3.

¹⁸⁴⁸ BFL VII.5.c.0398/1931. 167.

¹⁸⁴⁹ ANGYAL (1929) i. m. 145.

¹⁸⁵⁰ *Az 1885. évi január 15-iki katonai büntető törvény a büntettekről és vétségekről*, sz. n. i. m. Vö. CZIÁKY i. m. 160.; DOLESCHALL (1916) i. m. 3.; KARDOS (2003) i. m.

¹⁸⁵¹ E rendelkezés a javaslatban eredetileg a 18. §-ban szerepelt, amelyet az Igazságügyi Bizottság néhány stilisztikai megjegyzésen kívül jóváhagyott. *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 306.; *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 103.

¹⁸⁵² KARDOS (2003) i. m. 108–124., DOLESCHALL (1916) i. m. 4.; CZIÁKY i. m. 161. Vö. KARDOS (2003A) i. m.; CSÓKA i. m.

„[h]a a honvéd bíróságoknak oly büntető rendelkezéseket kell alkalmazniok, amelyeket polgári törvények vagy szabályok foglalnak magukban és a melyek a katonai büntetőjogban elő nem forduló büntetési nemeket állapítanak meg, helyettük ezek a bíróságok a katonai büntetőjognak azokat a büntetési neveit szabják ki, a melyek a polgári büntetőjog szerint alkalmazandó büntetési nemekhez a legközelebb állanak.”

Tehát ebben az esetben bár az érintettet a rendtörvény hatálya alá tartozó bűncselekmény miatt vonták felelősségre, a konkrét szankció megállapítása azonban a hatályos katonai Btk. szerint történt meg. Az érintettek által elkövetett politikai deliktumok tekintetében a 2. §-ban pönalizált államfelforgatás minősített esetének büntetőjogi felelősségre vonása vetett fel kérdéseket tekintettel arra, hogy az Átv. szerinti büntetési nemek a Csemegi-kódex szankcióihoz igazodtak.¹⁸⁵³ Ezt a jogi problémát a jogalkotó a 14. § (2) bekezdésével oldotta fel, mely a következőt deklarálta: ezen deliktum esetében a katonai büntetőjog szabályai alapján kell eldönteni, vajon a cselekmény tényállásszerű volt-e, és ha igen, akkor milyen büntetési tétel állapítható meg az elkövetővel szemben.

E § (3) bekezdése a rögtönítélő bírói fórum összehívását tette lehetővé abban az esetben, ha a terhelt az 1–2. § szerinti büntetteket vagy vétséget követte el. Ebben az esetben is figyelembe kellett venni a Hkbp. 435. §-át, amely a katonákkal szemben elrendelhető statáriális eljárás szabályait tartalmazta.¹⁸⁵⁴

Az eljáró katonai bíróságoknak a (4) bekezdés alapján lehetősége nyílt a 10. §-ban lévő vagyoni elégtétel elrendelésére. A korábbiakhoz hasonlóan ebben az esetben is egyfajta hatáskörmegosztás figyelhető meg a törvényszékekkel. A speciális bírói fórum ugyanis a büntetőjogi felelősség megállapítása mellett indítványt tehetett az általános hatáskörű bírósághoz a szankció mértékének megállapítása végett, aki helyt adhatott, vagy elutasíthatta a kérelmet.¹⁸⁵⁵

7.2. A terhelt távollétében lefolytatható büntetőeljárás

A rendtörvény 12. § (2) bekezdése lehetővé tette a hatóságok számára az ismeretlen helyen vagy külföldön tartózkodó terhelttel szemben a büntetőeljárás

¹⁸⁵³ ANGYAL (1929) i. m. 146.

¹⁸⁵⁴ Uo.; TÓTH J. (2017) 152.; TÓTH J. (2010A) i. m. 9.; TÓTH J. (2007) i. m. 51.

¹⁸⁵⁵ ANGYAL (1929) i. m. 146–147.

lefolytatását.¹⁸⁵⁶ Ez a rendelkezés teljes mértékben szembefordult a Bp. 472. § (1) bekezdésébe foglalt azon alapelvvel, mely szerint a távollévő gyanúsítottal szemben nincs helye sem a vádemelésnek, sem pedig a bírósági tárgyalásnak és az ítélelhozatalnak.¹⁸⁵⁷ A jogalkotó a javaslat indokolásában kifejtette: teljes mértékben egyetért a fenti alapvetés érvényesülésével, mely szerint senki sem ítéltető el, ameddig nem hallgatták meg. Viszont ez a jogosultság sem lehet korlátlan, mert az a közérdek, ami az állami és társadalmi rend megóvására irányul, előnyt élvez a bűnelkövető jogaival szemben. Ettől függetlenül az érintett érdekeit is figyelembe kell venni,¹⁸⁵⁸ ezért ezen eljárások esetére a törvény számos kötelezettséget rótt a hatóságokra. Ezen § szerint ugyanis a gyanúsítottat hirdetményi úton meg kellett idézni annak érdekében, hogy részt tudjon venni a tárgyaláson. Követelmény volt továbbá a védő kirendelése abban az esetben, ha a terhelt a szabályszerű idézés ellenére sem jelent meg, illetve sem ő, sem pedig hozzátartozója nem intézkedett a védelem biztosítása érdekében.¹⁸⁵⁹

A magyar hatóságok az októbrista politikusok nemzetrágalmazási pereiben számtalan alkalommal éltek a 12. § alkalmazásával, amellyel kapcsolatban megállapítható, hogy minden esetben betartották a (2) bekezdésben foglalt eljárási szabályokat.¹⁸⁶⁰ A vádlottak hirdetményi úton való megidézése azonban az esetek döntő többségében eredménytelen maradt. Ebből kiindulva ezeket a büntetőeljárásokat két csoportra lehet bontani aszerint, hogy hoztak-e jogerős ítéleteket ezekkel a politikusokkal szemben, vagy végül a Csemegi-kódex 106. §-ra hivatkozva, elévülés jogcímén megszüntették ezeket az ügyeket.

¹⁸⁵⁶ E rendelkezést a javaslatban a 16. § (2) bekezdése tartalmazta. *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 305.

¹⁸⁵⁷ MENDELÉNYI i. m. 65. Az általános tilalom alól két kivételt emelt ki a Bp. 530. § (2) bekezdése: a kihágásokat és azokat a vétségek, amelyre a jogalkotó főbüntetésként pénzbüntetést irányozott elő. Heller Erik az Átv.-ről írt tanulmányában azt írta, hogy a Be. alapelveinek ilyen szintű megsértése semmivel sem válik igazolhatóvá. Javasolta továbbá egy meglátása szerint előnyösebb eljárási szabályozás kidolgozását. *ANGYAL* (1929) i. m. 140.; *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 315.; HELLER (1922) i. m. 23.

¹⁸⁵⁸ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 315.; *ANGYAL* (1929) i. m. 141.

¹⁸⁵⁹ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 316.; *ANGYAL* (1929) i. m. 141.

¹⁸⁶⁰ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a kommunista perekben időnként nem folytatták le a terhelt távollétében az eljárást. Megemlíthető többek között, hogy a Gerő Ernő és társai ellen indított büntetőeljárásban három vádlottal szemben az Átv. 12. § (2) bekezdésének felhatalmazása alapján állapította meg a törvényszék a büntetőjogi felelősségüket a büntetés kiszabásának mellőzésével. A Stromfeld-ügyben is további egy vádlottal szemben is hasonló módon járt el a törvényszék. A Szántó Zoltán-féle összeesküvésben 8 személlyel szemben folytatták le az eljárást az Átv. 12. §-a alapján, mert a terhelték külföldre szöktek a büntetőeljárás elől. BFL VII.5.c.15845/1922. 470.; BFL VII.5.c.4174/1923. 290.; BFL VII.5.c.5506/1927. 27.

Az első esetkörbe tartozó, lezáratlanul maradt ügyek közül megemlíthető a Károlyi Mihállyal szemben a már említett 1924-es büntetőeljárása, amelynek a során a bizonyítékok összegyűjtését követően a hatóságok megállapították a büntetőeljárás lefolytatásához szükséges törvényi kritériumok fennállását: az Átv. 12. §-a valamint a Bp. 470. §-a szerint az ügyészség indítványozta a nyomozólevél kibocsátását, mivel a terhelt külföldön, ismeretlen helyen tartózkodott feltehetően azért, hogy kivonja magát a büntetőeljárás alól. Ezt követően az 1927-es évben került sora gyanúsított hirdetmény útján való megidézésére, ami nem hozta meg a várt eredményt, mert az érintett nem jelentkezett a hatóságoknál.¹⁸⁶¹ Mivel 1931-ig nem történt releváns előrelépés az ügyben, a törvényszék eljárást megszüntető végzést bocsátott ki, melynek rendelkezése szerint az eljárás kizárólag a terhelt előállítását követően indítható el újra a Bp. 472. § (4) bekezdése alapján, ugyanis az indokolás szerint a nyomozólevél kibocsátása nem vezetett eredményre, a nyomozást pedig már lezárták.¹⁸⁶² Az eljárás hivatalosan azonban csak jóval később, 1941-ben szűnt meg, amikor Baróthy Pál a királyi Ügyészség elnöke a Csemegi-kódex 108. §-ában meghatározott elévülési idő lejártára hivatkozva indítványozta a nyomozólevél visszavonását.¹⁸⁶³

Az 1929-es berlini antifasiszta kongresszuson való részvétel miatt ismételt eljárást indítottak a volt köztársasági elnökkel szemben. Itt azonban a 12. § alkalmazása fel sem merült: az ügyészség a terhelt távollétére való tekintettel a tárgyalás elhalasztását indítványozta, emellett pedig a Bp. 470–472. §-a alapján kérvényezte a nyomozólevél¹⁸⁶⁴ kibocsátását, aminek joghatása Károlyi Mihály körözött személyként való nyilvántartása volt. A vádhatóság véleménye szerint a korábbi államfőnek ez az ellenséges magatartása mindenképpen arra engedett következtetni, hogy a terhelt újra vezető pozíciót kívánt betölteni a magyar politikában, célja pedig a népköztársaság visszaállítása volt,¹⁸⁶⁵ ezért az eljárás kezdeményezése mindenképpen indokoltá vált. A vádemelést követően azonban ez a büntetőügy sem jutott el a bírósági szakig: már egy évvel később, 1930-ban kezdeményezte az ügyészség a terhelt előállításáig az eljárás megszüntetését,¹⁸⁶⁶ amit a törvényszék mellett működő vádtanács végzés formájában jóváhagyott.¹⁸⁶⁷ 1940-ben végül Baróthy főügyész a Csemegi-kódex 106. §-a

¹⁸⁶¹ BFL VII.5.c.13349/1924. 31.

¹⁸⁶² Uo. 41.

¹⁸⁶³ Uo. 48.

¹⁸⁶⁴ BFL VII.5.c.3988/1930. 14.; BFL VII.18.d.20/0002/1929. 9., 11.

¹⁸⁶⁵ BFL VII.5.c.3988/1930. 11.

¹⁸⁶⁶ Uo. 16.

¹⁸⁶⁷ Uo. 17.

szerint indítványt nyújtott be az eljárás megszüntetésére az elévülési idő letelte miatt, ugyanis a hatóságok ez idő alatt semmilyen, az elévülést félbeszakító intézkedést nem tettek.¹⁸⁶⁸

Jászi Oszkárnak a Magyar Tribune-ben megjelent Útban az Igazság című cikke miatt a gyanúsított hirdetményi idézését követően a törvényszék a tárgyalás napját 1924. november 25-re tűzte ki, amit a Bp. 290. § (1) bekezdése¹⁸⁶⁹ alapján elhalasztottak. Az indokolás szerint a vádhatóságnak új bizonyítékok kerültek a birtokába az emigráns politikusok tevékenységével kapcsolatban. Ezen iratok megismerése céljából így az ügyész indítványozta a halasztást.¹⁸⁷⁰ A főtárgyalás elmaradását követően azonban ismeretlen okokból nem jelölt ki az elsőfokú bíróság új időpontot az eljárás folytatásához. Az ügyészség ezért 1928 márciusában kérelmet nyújtott be a Bp. 470. §-ára hivatkozva, hogy bocsássa-nak ki nyomozólevelet a terhelttel szemben.¹⁸⁷¹ A körözés azonban nem vezetett eredményre, ezért a törvényszék 1931 áprilisában a Bp. 472. § (4) bekezdése alapján az eljárást a terhelt előállításáig megszüntette.¹⁸⁷² Az első Jászi-ügy hivatalosan 1941-ben, elévülés jogcímén zárult le,¹⁸⁷³ ami azért érdekes, mert ezekben az években a volt miniszterrel szemben egy másik perben elmarasztaló ítéletet hoztak.

A Linder Béla jugoszláviai tevékenysége miatt indított büntetőeljárás során az elsőfokú bíróság elfogadta az ügyészség megállapításait, ezért a tárgyalás időpontját 1924. január 17-re tűzte ki, emellett pedig elrendelte a terheltnek hirdetményi úton való idézését, mert ebben az időben Belgrádban tartózkodtak.¹⁸⁷⁴ A törvényszék elnöke azonban végzéssel elhalasztotta a tárgyalást, mert a kijelölt tanács elnökének személye megváltozott,¹⁸⁷⁵ akinek időt kellett biztosítani az iratok megismerésére.¹⁸⁷⁶ A tárgyalás új időpontját ez év december 2-ára jelölték ki.¹⁸⁷⁷ Végül ez a tárgyalás sem került megtartásra: a bíróság 2287/9/1924 számú végzésében ismételen a halasztás mellett döntött, ezáltal az ügyészség

¹⁸⁶⁸ Uo. 20.; BFL VII.18.d.20/0002/1929. 14. A megszüntetésre irányuló kérelem 1935-ben is érkezett a főügyészhez, ezt azonban ő akkor visszautasította.

¹⁸⁶⁹ BFL VII.5.c.3988/1930. 21.

¹⁸⁷⁰ BFL VII.18.d.20/0004/1924, 10.

¹⁸⁷¹ Uo. 24., 30.

¹⁸⁷² BFL VII.18.d.20/0004/1924. 33.

¹⁸⁷³ Uo. 38.

¹⁸⁷⁴ Uo. 18–19.

¹⁸⁷⁵ Uo. 20.

¹⁸⁷⁶ Erre a halasztásra 1924 májusában került sor. *Az Est*, 1924. május 10. 5.

¹⁸⁷⁷ BFL VII.5.c.2287/1924. 21.; *Az Est*, 1924. augusztus 30. 3.

indítványa alapján. Ennek oka, hogy a vádhatóságnak új bizonyítékok kerültek a birtokába, melynek tanulmányozására további időre volt szüksége a kijelölt ügyésznek.¹⁸⁷⁸ Az elmaradt tárgyalást követően 1927-ben a hatóságok ismét kezdeményezték a büntetőeljárás folytatását: először az vádhatóság indítványára nyomozólevelet bocsátottak ki a Bp. 470. §-a alapján,¹⁸⁷⁹ majd ismételt hirdetményi úton idézték meg a vádlottakat.¹⁸⁸⁰ Mivel ezek az intézkedések sem vezettek eredményre, a törvényszék 1931 áprilisában a Bp. 472. § (4) bekezdése alapján az eljárást a terhelt előállításáig megszüntette.¹⁸⁸¹ Az 1930-as években egyik hatóság sem tett az elévülés félbeszakítását célzó intézkedéseket, ezért 1941 májusában Baróthy Pál indítványozta a nyomozólevél visszavonását és az eljárás megszüntetését a Csemegi-kódex 106. § (3) bekezdésére és a 108. §-ára hivatkozva.¹⁸⁸²

Arra a kérdésre, vajon a fenti ügyekben miért nem folytatták le a bírósági tárgyalásokat, nem lehet egyértelmű választ adni. A Károlyi Mihállyal szemben indított büntetőeljárások kapcsán fontos megemlíteni Szabó Zoltán főügyész-helyettesnek a 2789/1937-es számú levelét, aki egy másik, a korábbi állammfővel szemben kezdeményezett eljárásban képviselte a vádhatóságot. Az ügyész kifejezte rosszállását a hatóságok fellépésével kapcsolatban. Megállapította: a főtárgyalás elmaradását minden alkalommal a nyomozólevél útján elrendelt körözések eredménytelenségével magyarázták. Ezzel kapcsolatban a következő megállapítást tette: mivel az elévülési idő eltelte miatt szüntek meg az eljárások, a még függőben lévő ügyekben érdemes lenne kitűzni a tárgyalást, mert az a Csemegi-kódex 108. §-a szerinti hatóság általi félbeszakító intézkedésnek minősül. Így megnyílna a lehetőség a terhelt távollétében lefolytatott tárgyalásra, ami a magyar állam erkölcsi elégtétele szempontjából lenne kiemelkedő jelentőségű, mert így az ország az igazságszolgáltatás útján tudna reagálni az őt ért vádakra.¹⁸⁸³

A korábbi oktobrista miniszterek nemzetrágalmazási ügyeiben már egy egészen más magatartás jelent meg a hatóságok részéről, ugyanis 1924-ben az összes büntetőeljárás tárgyalásának időpontját elhalasztották. A Népszava szociáldemokrata lap értesülése szerint erre az intézkedésre valószínűleg azért

¹⁸⁷⁸ BFL VII.5.c.2287/1924. 22.

¹⁸⁷⁹ Uo. 24.

¹⁸⁸⁰ Uo. 26.

¹⁸⁸¹ Uo. 29.

¹⁸⁸² Uo. 32.

¹⁸⁸³ BFL VII.18.d.03/0576/1930. 17.

került sor, mert Miskolczi Ágost ügyész kérelmet nyújtott be a büntetőeljárások egyesítése végett, amelynek eredményeképpen 25 vádiratot szándékozott az ügyészség egységesen benyújtani a bíróságnak.¹⁸⁸⁴ Tehát a sajtóban felmerült egy „nagy emigráns per” lebonyolításának lehetősége, melynek jogi eszköze a Bp. 19. §-ban szabályozott ügyegyesítés lehetett volna. Elrendelése viszont csak akkor válhatott volna lehetségessé, ha ugyanazt a személyt egyszerre több bűncselekmény terhelt volna, ami a korábbi kormánytagok által elkövetett nemzetrálgalmazás büntette esetében nem mindig állt fenn. A jogi tárgy azonossága és az egységes szándék, amellyel a nemzetrálgalmazás deliktumát elkövették, nem alapozhatta meg, hogy egy per keretén belül hozzanak velük szemben ítéletet. Így a fenti sajtóértesülések logikusnak tűntek, de ennek megvalósításához hiányzott a megfelelő jogszabályi háttér. A törvényszék feltehetően az ügyek egyszerűbb elbírálása érdekében az októbrista miniszterek pereinek tárgyalását 1924. november 11-e és december 9-e között tűzte ki.¹⁸⁸⁵ Ebben az esetben viszont az ügyészség kérelmére halasztották el az ítélethozatalt. Ezt követően végül a hatóságok tétlensége miatt ezek a büntetőügyek is elévültek.

A távollévő terhelt érdekeinek a biztosítása végett a (2) bekezdés lehetővé tette az elkövető jelentkezése vagy kézre kerülése esetén egy új főtárgyalás megtartását függetlenül attól, hogy a törvényszék már jogerős ítéletet hozott. Azokban az ügyekben, ahol a terhelt jelentkezése miatt ismételten kitűzték a főtárgyalást, a bíróság általában felmentő ítéleteket hozott. Megemlíthető többek között Stumpf Péter vasesztergályos esete, akit a Linder-féle Kossuth-koalícióban való részvétele miatt első és másodfokon is bűnösnek találtak nemzetrálgalmazás deliktumának elkövetése miatt. Azonban a másodfokú ítélet jogerőre emelkedését követően, 1939 májusában az elítélt átlépte a magyar határt.¹⁸⁸⁶ Erre a körülményre való tekintettel az ügyészség indítványozta a főtárgyalás kitűzését a büntetés kiszabása érdekében. Ezt követően a törvényszék megállapította a hatáskörének fennállását az 1938. évi XVI. törvényben szabályozott öttagú tanáccsal szemben, így a tárgyalás a rendes bíróság előtt folytatódott. Stumpf védője azt állította, bár Linder külön írt egy beszédet a terhelt számára, azt végül Balogh János olvasta fel. A vádlott pedig csak hallgatóságként vett részt a Kossuth-koalíció alakuló ülésén, illetve a határozat elfogadásában sem vett részt. Ezt alátámasztva az ügyvéd kiemelte: Stumpf neve nem szerepelt a

¹⁸⁸⁴ Az Est, huszonkilenc vádiratról számolt be, a 8 Órai Újság huszonnyolcáról. *Népszava*, 1924. március 10. 10.; *Az Est*, 1924. május 10. 5.; 8 Órai Újság, 1924. március 4. 5.

¹⁸⁸⁵ *Az Est*, 1924. augusztus 30. 3.

¹⁸⁸⁶ Stumpfot előzetes letartóztatás alá helyezték, amivel szemben felfolyamodást nyújtott be az ítéletátláshoz, amit a másodfok elutasított. BFL VII.18.d.20/0005/1930. 20–21.

rendezyényről készült jegyzőkönyvben,¹⁸⁸⁷ így bűnösségét nem lehet kétséget kizáróan megállapítani. Az elsőfokú fórum végül elfogadta a védelem érvelését, ezért a 7842/16/1931. számú ítélet rá vonatkozó részét hatályon kívül helyezték, és a Bp. 326. § (2) bekezdésének 2. pontja alapján felmentették a vádak alól.

A (2) bekezdés a büntetőjogi felelősség megállapításának az esetére is egy különös szabályt állapított meg annak érdekében, hogy a terhelt távollétében megtartott tárgyalás ne okozzon aránytalanul nagy hátrányt a vádlott számára: a bíróság ítéletében kizárólag a bűnösséget állapíthatta meg, azonban konkrét büntetést nem szabhatott ki.¹⁸⁸⁸

A fent bemutatott büntetőügyeket megvizsgálva látható, a törvényszék számos alkalommal tartózkodott a főtárgyalás ily formában való megtartásától. Ettől függetlenül bizonyos esetekben mégis sor került a bírósági szakasz lefolytatására. A korábbi államfőnek a Pozsonyban működő A Reggel¹⁸⁸⁹ című politikai napilapban megjelent cikkei miatt az ügyészség indítványozta a törvényszék felé a körözés kibocsátását: álláspontjuk szerint ugyanis a Magyar hazugságok, magyar valóságok, a Károlyi az egész világ ellen, valamint a Jászi Oszkár tollából származó Károlyi Mihály új programja megalapozta az Átv. 7. §-a szerinti nemzetsértés, valamint a Kms. 2. §-a alapján a kormányzósértés vétségét is.¹⁸⁹⁰ Tehát látható, hogy ebben az esetben a Bp. 19. § (3) bekezdés¹⁸⁹¹ szerinti ügyegyesítést szándékozott a vádhatóság megvalósítani, mivel Károlyi ezen írásaival folytatólagosan törekedett a magyar állam hitelének a csorbítására.¹⁸⁹² A vád ebben az ügyben elég komoly hibát követett el, mivel egy olyan írás miatt is indítványozta a felelősségre vonást, amit nem ő, hanem Jászi Oszkár írt. A bíróság azonban nem emelt kifogást a vádiratban szereplő történeti tényállással kapcsolatban.

A törvényszék végül 1931-ben az Átv. 12. §-a alapján tűzött ki nyilvános tárgyalást a terhelttel szemben. Az ítélet indokolása szerint a 7. § (1) bekezdése alapján azért volt a bűnösség megállapítható, mert a vád tárgyává tett újságcikkek szerint az I. világháború után megkezdődött egy új világrend kibontakozása, amelyhez mindegyik ország igazodott a magyar államot kivéve, ahol továbbra is „[...] operettszerűség, hamis jelszavak, üres frázisok, páratlan kalandozások,

¹⁸⁸⁷ Uo. 24.

¹⁸⁸⁸ ANGYAL (1929) i. m. 141.

¹⁸⁸⁹ <https://adatbank.sk/lexikon/a-reggel/>

¹⁸⁹⁰ BFL VII.18.d.03/0576/1930. 3.

¹⁸⁹¹ Uo. 4.

¹⁸⁹² Uo. 5.

és trükkök [...]” jellemzik a közéletet. Vagyis megállapítást nyert: Károlyi ezen kijelentéseivel szándékosan torz képet festett Magyarországról. Az elsőfokú fórum a büntetés kiszabásánál figyelemmel volt az Átv. 12. § (2) bekezdésére, így a vádlott távolmaradására tekintettel a büntetés kiszabását mellőzte a Bp. 479–480. § szerinti bűnügyi költségek megtérítésére vonatkozó kötelezettségek megállapítása mellett,¹⁸⁹³ melynek behajtása céljából a jogerőre emelkedést követően újabb körözést rendelt el a bíróság.¹⁸⁹⁴

Ugyanebben az évben Baróthy Pál¹⁸⁹⁵ ismét indítványozta a körözés¹⁸⁹⁶ kibocsátását a gyanúsítottal szemben, ez alkalommal az Átv. 5. §-ban meghatározott kétrendbeli államfelforgatásra irányuló izgatás, a Kms. 2. § (1) bekezdése szerinti kétrendbeli kormányzósértés, valamint a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló kétrendbeli vétség elkövetésének megalapozott gyanúja miatt.¹⁸⁹⁷ Ezen egyesített bűnügy esetében is az előző büntetőeljárással egyezően hozta meg a törvényszék ítéletét: először 1934-ben a kormányzósértés vétségének tekintetében az eljárást megszüntette a vádlott előállításáig,¹⁸⁹⁸ ezt követően így már kizárólag az Átv. 5., és 7. §-ainak fennállását vizsgálta a történeti tényállásokkal kapcsolatban. Végül az elsőfokú fórum megállapította Károlyi Mihály bűnösségét a büntetés kiszabásának mellőzésének és a bűnügyi költségek megtérítésének megállapítása mellett.¹⁸⁹⁹ Az eljárási megszüntető végzést elévülés jogcímén a törvényszék 1940-ben bocsátotta ki, mivel az elítéltet nem tudták az illetékes hatóságok előállítani a tartozásának rendezése céljából.¹⁹⁰⁰

¹⁸⁹³ BFL VII.18.d.03/0576/1930. 21. A bűnügyi költségek megtérítése miatt a törvényszék 1941-ben indítványozta az eljárás megszüntetését elévülés jogcímére hivatkozva. Uo. 29.

¹⁸⁹⁴ A törvényi tényállás megállapításának kérdésében a törvényszék az elmarasztaló ítélet meghozatala mellett más vonatkozásban is döntést hozott. Egy külön végzést hozott a kormányzósértés vonatkozásában, kimondva az eljárás megszüntetését a Csemegi-kódex 106. §-a alapján. Az indokolás szerint ugyanis csak 1934-ben történt utoljára érdemi intézkedés, amikor a bíróság a Bp. 472. §-hoz igazodva a terhelt előállításáig megszüntette az eljárást. Károlyi Mihály védője fellebbezést nyújtott be az ítélettel szemben, kérve az elítélt felmentését, amelyet végül az ítéletábra elutasított, helybenhagyva az elsőfokú ítéletet 1937 novemberében. Uo. 23., 15., 27.

¹⁸⁹⁵ A főügyész a büntetőeljárás megindításáról jelentés tett az igazságügyi miniszternek. BFL VII.18.d.20/0025/1930. 1.

¹⁸⁹⁶ BFL VII.5.c.4286/1931. 4.

¹⁸⁹⁷ Uo. 2.

¹⁸⁹⁸ BFL VII.5.c.4286/1931. 6.; BFL VII.18.d.20/0025/1930. 9.

¹⁸⁹⁹ BFL VII.5.c.4286/1931. 9.; BFL VII.18.d.20/0025/1930. 13–14.

¹⁹⁰⁰ BFL VII.5.c.4286/1931. 11–12. vö. BFL VII.18.d.20/0025/1930. 15–16. Ez a forrás csak a megszüntetésre irányuló indítványt tartalmazza.

A Tiétek a föld! megírása és terjesztése miatt indított büntetőeljárásban az ügyészség itt is indítványozta a tárgyalás megtartását az Átv. 12. §-a alapján,¹⁹⁰¹ ugyanis az 58.422/ k.ü.1935-ös számú vádiratba¹⁹⁰² foglaltak szerint a bűnösség megállapítása azért volt indokolt, mert az elkövető hitet tett a Szovjetunióban bevezetett gazdasági rendszer és diktatórikus államberendezkedés mellett, Magyarországra nézve pedig valótlán kijelentéseivel olyan benyomást keltett, mintha a dolgozók felett lévő „kizsákmányoló” osztály minden előnytől fosztaná a dolgozókat.¹⁹⁰³

A gyanúsítottat ez esetben is hirdetményi úton idézték meg a tárgyalásra, ami végül sikertelen maradt. Ettől függetlenül a nyilvánosság kizárásával sor került a bírósági szakasz lefolytatására,¹⁹⁰⁴ melynek eredményeképpen Károlyi Mihály felelősségét megállapítva a büntetés mellőzőségével a bűnügyi költségek megtérítésére kötelezték az elítéltet. A Te. 117. §-a alapján pedig elrendelték a sajtótermék elkobzását.¹⁹⁰⁵ Bár 1942 októberében a törvényszék Baróthy főügyész indítványára¹⁹⁰⁶ megszüntette az eljárást,¹⁹⁰⁷ mégis elmondható, hogy ez a büntetőügy járt a legsúlyosabb következményekkel, mert Károlyi mellett más személyeket is felelősségre vontak a brosúra terjesztése miatt. A törvényszék elmarasztaló ítéletet hozott többek között Bagó István¹⁹⁰⁸ napszámossal, Nagy Lajos szűcssegéddel,¹⁹⁰⁹ Hegyi István géplakatossal, valamint Leister Bálint munkással szemben.¹⁹¹⁰

A terheltnek az 1939-ben megrendezett párizsi Nemzetközi Békekonferencián elmondott előadása ismételten megalapozta az Átv. 7. §-a¹⁹¹¹ által meghatározott büntett miatti vádemelést. Az eljárás során az 1938. évi XVI. törvény értelmében egy külön öttagú tanács alakult meg a per bírósági szakának a lefolytatására és az ítélethozatalra. Ezen változtatás mellett ez az eljárás is ugyanazon

¹⁹⁰¹ BFL VII.5.c.7384/1932. 13.

¹⁹⁰² Uo. 10.

¹⁹⁰³ Uo. 13.

¹⁹⁰⁴ Uo. 14.

¹⁹⁰⁵ Uo. 16. Lengyel László védőügyvéd fellebbezést nyújtott be az elsőfokú ítélettel szemben, felmentést kérve a hajdani köztársasági elnökre, így az 1936-os évben került sor az ítélőtábla másodfokú eljárására, ahol végül a B.VII.1158/9/1936. számú ítéletével helybenhagyta a törvényszék által kimondottakat.

¹⁹⁰⁶ Uo. 25.

¹⁹⁰⁷ Uo. 26.

¹⁹⁰⁸ BFL VII.18.d.03/0175/1932. 9.; BFL VII.5.c.9038/1932. 20.

¹⁹⁰⁹ BFL VII.5.c.11649/1932.

¹⁹¹⁰ HAJDU i. m. 440.

¹⁹¹¹ BFL VII.18.d.03/0619/1939. 13.

a módon ment végbe, mint a korábbiak: Károlyit hírlap útján idézték meg,¹⁹¹² majd távolmaradásának okán a büntetés mellőzése mellett a bűnügyi költségek megtérítésére kötelezte a törvényszék külön tanácsa elsőfokú ítéletében.¹⁹¹³ Azonban 1943-ban az ügyészség elévülésre hivatkozva indítványozta az eljárás visszavonását és az eljárás megszüntetését, amit az elsőfok végzésben hagyott jóvá. Ennek a dátumnak a kiemelése egyébként azért is fontos, mert ez volt az utolsó év, amikor Károlyi Mihály Magyarországon körözött személynek minősült.¹⁹¹⁴

Jászi Oszkár második, nyolc rendbeli nemzetrágalmazási perében több évet kellett várni az ítélet meghozatalára. Az eljárás bírósági szakasza előtt ugyanis a vádtanács 1929-ben végzésben elrendelte a vádlottal szemben a nyomozólevél kibocsátását,¹⁹¹⁵ ami nem vezetett érdemi eredményre. Ezért ez év szeptemberében az ügyészség indítványozta az eljárás megszüntetését a terhelt előállításáig.¹⁹¹⁶ Tíz év tétlenséget követően, 1939 szeptemberében hirdetményi úton ismét megidéztek a vádlottat,¹⁹¹⁷ aki nem jelent meg a törvényszék előtt. Végül az elsőfokú bíróság 1939 novemberében az Átv. 12. §-a alapján kitzúte a tárgyalást, majd pedig kimondta bűnösségét a vádiratban megállapítottak szerint.¹⁹¹⁸ Távolléte miatt a büntetés kiszabását mellőzték, csupán a bűnügyi költségek megtérítésére kötelezték a volt nemzetiségi minisztert.

A Kossuth-koalíció vezető tagjait az elsőfokú bíróság az Átv. 12. §-a alapján a 7842/16/1931. számú ítéletében bűnösnek találta nemzetrágalmazás büntetnének elkövetése miatt. A terhelték ismeretlen tartózkodási helyére való tekintettel a törvényszék a büntetés kiszabását mellőzte, csupán a büntetőjogi felelősség fennállását állapította meg.¹⁹¹⁹ Indokolása szerint a vádlottak a magyar állapotokat valótlanul mutatták be a külföldi közvélemény számára. Az ily módon tett kijelentéseik alkalmasak voltak a magyar állam megbecsülésének és hitelének csorbítására.¹⁹²⁰ Az ítélettel szemben a kirendelt védők a Bp. 385. § (1) bekezdésének a) és b) pontja alapján fellebbeztek. Az ítéletábla azonban 1932 áprilisában helybenhagyta a törvényszék döntését.

¹⁹¹² Uo. 14.

¹⁹¹³ Uo. 13.

¹⁹¹⁴ Uo. 9.

¹⁹¹⁵ Uo. 85.

¹⁹¹⁶ Uo. 87.

¹⁹¹⁷ Uo. 109.

¹⁹¹⁸ Uo. 111.

¹⁹¹⁹ BFL VII.18.d.20/0005/1930. 13.

¹⁹²⁰ Uo. 17.

A Kúria 4852/1925 számú döntésében arra kötelezte az alsóbb fokú bíróságokat, hogy a rendtörvény hatálya alá tartozó, sajtón keresztül megvalósított bűncselekmények esetében csak akkor folytassák le a terhelt távollétében a tárgyalást és az ítélelhozatalt, ha az St. alapján felelősségre vonható személyek mindegyike külföldön tartózkodik.¹⁹²¹ Tehát ezekben az esetekben az Átv. 12. §-át csak az St. belföldi hatályára figyelemmel lehetett alkalmazni.¹⁹²² Ez utóbbi jogszabály 33–35. §-a szerint ugyanis, ha a szerző nem vonható felelősségre, akkor a kiadóval vagy a felelős szerkesztővel szemben kellett a pert megindítani.¹⁹²³ Ehhez a fokozatos rendszerhez kapcsolódott továbbá a 48. § (3) bekezdése, amely deklarálta, ha a sajtójogi büntetőeljárást valamelyik terhelttel szemben már korábban kezdeményezték, akkor az elévülési időn belül a többi érintettel szemben is folyamatba helyezhető. Vagyis, amennyiben a szerzőn kívül más, e törvény hatálya alá tartozó személyek belföldön tartózkodtak, a törvényszék nem alkalmazhatta az Átv. különös eljárási szabályait.¹⁹²⁴ Ez a kúriai érvelés volt az oka annak, hogy hiába nyilvánította a harmadfok sajtódeliktumnak a sajtóban elkövetett 7. és a 8. §-t, az az oktobristákkal szemben nem érvényesülhetett, mert mindannyian külföldi sajtóorgánumokba publikáltak, így a 12. § alapján folytatták le a büntetőeljárásokat.

7.3. A statárium alkalmazásának lehetősége

A Horthy-korszakban egyszerre több törvény tette lehetővé azt, hogy a kivételes hatalomról szóló törvény 12. § (4) bekezdésben lévő feltételek teljesülése esetén a törvényszék elnöke összehívja a statáriális bíróságot.¹⁹²⁵ Az első jogszabály a rögtönbíráskodás kiterjesztéséről szóló 1920. évi XXXVIII. törvény 1. §-a volt,¹⁹²⁶ amit a rendtörvény 13. §-a követett, amelyek az 1912. évi LXIII. törvényben meghatározott deliktumok mellett tovább bővítették a különös bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekmények körét. Az 1930-as években a katonai

¹⁹²¹ LENGYEL (1927) i. m. 119.; BERTL–RÁCZ–JENCS i. m. 21–22. Vö. MENDELÉNYI i. m. 66.

¹⁹²² MENDELÉNYI i. m. 67.

¹⁹²³ BERTL–RÁCZ–JENCS i. m. 22.

¹⁹²⁴ ANGYAL (1929) i. m. 143.

¹⁹²⁵ A törvényszék elnökének ezen hatáskörét a 9550/1915. számú I. M. rendelet 27. §-a állapította meg.

¹⁹²⁶ TÓTH J. (2017) i. m. 161. Vö. TÓTH J. (2010c) i. m.

büntetőtörvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvény (a továbbiakban: Ktbtk.),¹⁹²⁷ az azt hatályba léptető 1930. évi III. törvény (a továbbiakban: Élt.) 97. §-a,¹⁹²⁸ végül pedig a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvény¹⁹²⁹ 219. §-a adott felhatalmazást a kormánynak a statáriális állapot bevezetéséhez. Az Átv.-hez hasonlóan pedig a villamos energia fejlesztéséről, vezetéséről és szolgáltatásáról szóló 1931. évi XVI. törvény¹⁹³⁰ 61. §-a és az 1939. évi II. törvény 221. §-a más deliktumokra is kiterjesztette a rögtönítélő bírói fórum joghatóságát. Tehát megállapítható: a két világháború közötti időszakban a törvényhozás elfogadta azokat a jogszabályokat, melyek nyomán megteremtette a statárium jogszerű elrendelésének az alapjait.

Az eredeti javaslat 17. §-a az elfogadott jogszabályhoz képest jóval nagyobb mozgásteret biztosított volna a kormánynak. E § szerint ugyanis

„A miniszterium elrendelheti, hogy a jelen törvényben meghatározott bűncselekmények tekintetében a gyorsított bünvádi eljárásnak az 1912. évi XXXIII. t-c. 31. §-a értelmében megállapított szabályai nyerjenek alkalmazást és hogy e szabályok keretében a jelen törvény 1-3. §-ában meghatározott bűncselekményekre kivételesen a rögtönbíráskodás és halálbüntetés állapítassék meg arra az esetre, ha e bűncselekmények oly fenyegető módon harapóznak el, hogy a fennálló törvényes rendet fenyegető bűncselekmények szélesebbkörű elterjedésének megakadályozása végett elrettentő példaadás válik szükségessé. A gyorsított bünvádi eljárásban a főtárgyalást a kir. törvényszéknek öt tagból alakítandó tanácsa előtt kell megtartani.”¹⁹³¹

A kezdeti szöveg alapján megállapítható, a javaslat az Átv.-ben lévő valamennyi törvényi tényállás esetén feljogosította volna a minisztertanácsot a gyorsított bünvádi eljárás elrendelésére.¹⁹³² Ezzel párhuzamosan a statáriumot csak az államfelforgatás alap- és minősített eseteire korlátozta. Az Igazságügyi Bizottság jelentésében mellőzte az első eset alkalmazását, és csak a rögtönbíráskodást támogatta oly módon, hogy tovább szűkítette a végrehajtó hatalom

¹⁹²⁷ SCHULTEISZ i. m.; A MAGYAR KIR. HONVÉDELMI MINISZTERIUM i. m.; ZÖLDY i. m. 10.; TÓTH J. (2017) i. m. 163.

¹⁹²⁸ ZÖLDY i. m. 11.; TÓTH J. (2017) i. m. uo.

¹⁹²⁹ SZENTGYÖRGYI-ZÖLDY-BACSO-SZABÓKY i. m. GERGELY i. m.; ZÖLDY i. m. 11.

¹⁹³⁰ ZÖLDY i. m. 15.

¹⁹³¹ *Nemzetgyűlés Irományai* (1920) i. m. 305–306.

¹⁹³² ANGYAL (1929) i. m. 144.

mozgásterét a „kivételesen” jelzőnek a szövegbe emelésével.¹⁹³³ A módosítások hatására a Nemzetgyűlés végül a következő formában fogadta a rendtörvénynek a statáriális eljárásra vonatkozó rendelkezését: a minisztérium felhatalmaztatik, hogy az 1912. évi LXIII. törvény 12. §-ának 4. pontjában megjelölt feltételek esetében a rögtönbíráskodást, az ott megjelölt büntetés alkalmazásával, kivételesen a jelen törvény 1–2. §-ában megjelölt bűncselekményekre is elrendelhesse.

Államfelforgatás megalapozott gyanúja miatt számtalan alkalommal került sor a rögtönítélő bírói fórum összehívására. Az eljárásukat figyelembe véve azonban levonható az a következtetés, hogy a politikai deliktumok tárgyában az 1920-as évek statáriális gyakorlata teljesen más volt, mint az azt követő évtizedben. A rendtörvény 1–2. §-ával kapcsolatban az első jelentős ügy, ahol felmerült a per ily módon való lefolytatása, az a Gerő-féle 1922-es összeesküvés volt. A letartóztatásokat követően az ügyészség két indítványt is előterjesztett arra vonatkozóan, hogy milyen bűncselekmény miatt, illetve milyen eljárás keretein belül kéri a bíróságtól a vádlottak felelősségre vonását. Strache Gusztáv főügyész először helyt adott a rendőrség által meghatározott tényállásnak, erre hivatkozva pedig a 6976/1922 számú ME. rendelet, a 2731/1917. számú ME. rendelet 8. §-a,¹⁹³⁴ a 6563/1921. számú ME. rendelet,¹⁹³⁵ valamint a 9550/1915. számú ME. rendelet 33. §-a¹⁹³⁶ alapján a rögtönítélő bíróság összehívását kezdeményezte.¹⁹³⁷ A fórum összehívása végül megghiúsult a 9550/1915. számú ME. rendelet 35. §-a miatt, amely a statáriális eljárás leghosszabb tartamát három napban állapította meg. Ez a körülmény azonban a terheltek jelentős létszáma miatt nem volt kivitelezhető. Strache főügyész ezért 1922 novemberében a 118.722/1922-es indítványában kezdeményezte a büntetőeljárás rendes bíróság elé utalását: így e rendelet 33. §-a szerinti előzetes letartóztatást megszüntette, majd az Átv. 1, 2. § (3) bekezdésében szabályozott államfelforgatás büntettének megalapozott gyanúja miatt a Bp. 141. § (2) bekezdése alapján ismételt

¹⁹³³ *Nemzetgyűlés Irományai* (1921) i. m. 103.

¹⁹³⁴ Ezt rendelet „A gyorsított bünvádi eljárás rögtönbíráskodási szabályai” címen fogadták el. Lényege, hogy előzetes kihirdetést követően rögtönbíráskodásnak lehet helye az 1912. évi LXIII. törvény a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről 12. § (4) bekezdésében megjelölt bűncselekményekre, amely többek között a Csemegi-kódex által szabályozott államellenes bűncselekményeket foglalta magában. TÉRFY i. m. 1278.

¹⁹³⁵ A gyorsított bünvádi eljárás rendes szabályai alkalmazásának megszüntetéséről és a rögtönbíráskodási szabályok eljárási szabályok kivételes alkalmazásáról szóló ME. rendelet a 2371/1917. számú rendelet hatályát kiterjesztette az Átv. 1–2. §-ra is. Uo. 1279.

¹⁹³⁶ A gyorsított bünvádi eljárás szabályait tartalmazó rendelet e §-a szerint a rögtönítélő bíróság megalakulásáig ügyészségnek kell intézkedni a terhelt fogva tartásáról. Uo. 1276.

¹⁹³⁷ BFL VII.5.c.15845/1922. 193.

elrendelte az előzetes letartóztatásokat és a fogházi őrizetet.¹⁹³⁸ A módosított indítványt a vádtanács 1922 novemberében elfogadta.¹⁹³⁹

Az ügyészség 1925-ben hasonló taktikát igyekezett alkalmazni Rákosi Mátyás és társainak a felelősségre vonásánál is. Tekintettel arra a körülményre, hogy ebben az esetben a Tanácsköztársaság egyik vezetőjét leplezték le a hatóságok, Az Est napilap tudósítói folyamatosan tájékoztatták a közvéleményt e politikai bűncselekmény, illetve az ellene megindított büntetőeljárás részleteiről. A sajtó ez év októberében számolt be arról a meglepő fejleményről, mely szerint az előzetes híresztelésekkel ellentétben nem az Átv. 1. § által szabályozott államfelforgatás törvényi tényállására alapozva emelt vádat az ügyészség, hanem a Csemegi-kódex 152. § (1) bekezdésében meghatározott lázadás büntetnének elkövetése miatt kéri a bíróságtól a felelősségre vonást. Miskolczy álláspontja szerint ugyanis az Átv. körébe más elkövetési magatartások tartoznak, ezért nem lehet ezeket a cselekményeket a rendtörvény hatálya alá helyezni.¹⁹⁴⁰ A tényállás ily módon való módosításának oka az akkor hatályos 135/1924. számú I. M. E. rendelet volt, ami kizárólag a lázadás, a gyűjtogatás, a robbanószer, illetve minden egyéb robbanóanyag felhasználásával elkövetett gyilkosság és szándékos emberölés, ezek kísérletei, valamint az arra irányuló szövetség esetére engedélyezte a rögtönítélő fórum összehívását.¹⁹⁴¹ E döntést követően Strache Gusztáv főügyész indítványozta a törvényszéki eljárás helyett a stáriális bíróság felállítását,¹⁹⁴² melyet az igazságügyi miniszter elfogadott, így felállításra került a külön bírói fórum a vádemelés után két héten belül.¹⁹⁴³

Ezen politikai körülményeket felismerve a Rákosi-ügyben szereplő védőügyvédek együttesen egy óvást nyújtottak be¹⁹⁴⁴ a vádemeléssel szemben a Budapesti Királyi Ügyészség elnökének. Érvelésük nagy része annak bizonyítására irányult, hogy a rögtönítélő bíróság összehívásának és ítélethozatalának nincs megfelelő jogalapja, így az törvényesen nem hívható össze. Ennek alátámasztásként kiemelték az 1912. évi LXIII. törvény 1–12. §-át, mely szerint e fórum kivételes hatalmat gyakorol, ezért az kizárólag háborús időkben, illetve a háborút megelőző katonai felkészülés időszaka alatt működhet jogszerűen. Tehát ezen helyzet megszűnésével a bíróság hatásköre nem tartható fenn, valamint

¹⁹³⁸ Uo. 202.

¹⁹³⁹ Uo. 218.

¹⁹⁴⁰ *Az Est*, 1925. október 7. 9.

¹⁹⁴¹ TóTH J. (2017) i. m. 162.; *Igazságügyi Közlöny* (1924) i. m. 3.

¹⁹⁴² *Az Est*, 1925. október 7. 9.; *Az Est*, 1925. október 6. 7.; 8 *Órai Újság*, 1925. szeptember 26. 1.

¹⁹⁴³ *Az Est*, 1925. október 7. 9

¹⁹⁴⁴ *Népszava*, 1925. október 13. 8.

az ez idő alatt megalkotott rendelkezéseket is hatályon kívül kell helyezni. Az igazságügyi miniszter azonban a jogszabállyal szembehelyezkedve, a statáriális eljárás szabályait tartalmazó 9550/1915. számú I. M. E. rendelet alapján állította fel ezt az igazságszolgáltatási szervet, holott azt az első világháború végétével az akkor hivatalban lévő kormánynak hatályon kívül kellett volna helyeznie.¹⁹⁴⁵ Ezzel a meglátással kapcsolatban azonban fontos megemlíteni azokat a törvényeket, amelyek az első világháború lezárását követően lehetővé tették a minisztertanács számára a kivételes hatalom meghosszabbítását. Az egyik ilyen jogszabály a háború esetére szóló kivételes hatalom meghosszabbításáról szóló 1920. évi VI. törvény volt, amelyben az 1. § az 1912. évi LXIII. törvényben engedélyezett kivételes hatalom időtartamát a trianoni békeszerződés hatályba lépésétől számított egy évvel meghosszabbította. Tehát e rendelkezések alapján 1921. július 26.¹⁹⁴⁶ és 1922. július 25-e¹⁹⁴⁷ között a fenti rendeletek hatályosak voltak. A 2. § pedig lehetővé tette a Nemzetgyűlés számára azon jogszabályok hatályban tartását, kiegészítését és módosítását, amelyek olyan viszonyokat szabályoztak, amik a háború végét követően sem álltak helyre megfelelően. Később, az 1922/1923. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1922. évi XVII. törvény 6. § (1) és (2) bekezdése ismételten megerősítette a szükségesnek tartott rendeletek további alkalmazásának lehetőségét: e törvény hatályba lépését követő négy hónapon belül ugyanis azokat a jogszabályokat, amelyeket feltehetőleg hat hónappal hosszabb ideig kellett alkalmazni, törvényjavaslat formájában be kellett nyújtani a Nemzetgyűléshez. Ellenkező esetben e rendelkezések ipso iure hatályukat veszítették.¹⁹⁴⁸ Tehát az ügyvédi óvás ezen érvelése hibásnak tekinthető.

A védelem a statárium elkerülése érdekében politikai indokként emelte ki azt a körülményt, hogy Magyarország külföldi megítélését jelentősen rontaná a büntetőeljárás ezen formája, hiszen a konszolidáció időszakában nem érvényesül olyan különleges jogrend, ami indokolná a halálos ítélet kiszabását politikai bűncselekmények elkövetése esetén. Kiemelték továbbá: a bíróság megfelelő működésének jogi előfeltétele a statárium kihirdetése a normakövető magatar-

¹⁹⁴⁵ BFL VII.5.c.8771/1925. 229.

¹⁹⁴⁶ A törvény ezen a napon implementálta a magyar jogrendbe a trianoni békeszerződést. Ennek eredménye az 1921. évi XXXIII. törvény.

¹⁹⁴⁷ BFL VII.5.c.15845/1922. 498.

¹⁹⁴⁸ A különbség a két törvény között abban látható, hogy ez esetben a kormányt hatalmazta fel a Nemzetgyűlés helyett a rendeletek hatályban tartásáról szóló döntés meghozására.

tás kialakítása érdekében. Ez utóbbi azonban nem történt meg.¹⁹⁴⁹ Az ügyvédek ezen megállapítása sem helytálló, ugyanis a korábbiakban már említett 135/1924. számú I. M. E. rendelet lehetővé tette a rögtönítélő bíróság eljárását. Mindezek alapján kérték az ügy rendes bíróság elé utalását, és az iratok vizsgálóbírónak történő kiadását.¹⁹⁵⁰

Az ügyvédek eljárási jogi hibaként megemlítették továbbá, hogy az Átv. által szabályozott államfelforgatás büntette miatt nincs lehetőség a rögtönítélő bíróság összehívására, ezért a vádhatóság ebből a szubjektív indítékból módosította a törvényi tényállást egy, a kódexben szabályozott bűncselekményre.¹⁹⁵¹ Az akkor hatályos statárium-rendeletben lévő deliktumok alapján okkal vélelmezhető, hogy a vádhatóság így akarta elérni Rákosi és társai példás megbüntetését.

A főügyész végül nem fogadta el az ügyvédek indítványát, így 1925. november 14-én megkezdődött a statáriális eljárás a Rákosi-ügyben a Markó utca 27. szám alatt található esküdtszéki teremben.¹⁹⁵² A tárgyalás azonban nem hozta meg a vádhatóság által remélt eredményt, mert a bírák hatáskörük hiányára hivatkozva végül megszüntették az eljárást, és annak további folytatását az illetékes rendes bíróságra utalták tovább, amely a Budapesti Királyi Törvényszék volt. A megszüntető végzés indokolása szerint azért nem hozott a rögtönítélő bíróság ítéletet, mert a történeti tényállásban nem valósult meg az erőszak, mint elkövetési mód, tehát az elkövetett cselekmény nem volt tényállásszerű, így az nem merítette ki a lázadás bűncselekményét.¹⁹⁵³ Az eljárást megszüntető végzés kihirdetését követően az ügyészség elnöke az ügy iratait azzal az indítvánnyal továbbította Enyedi Róbert vizsgálóbírónak, mely szerint a terheltek cselekményét a Csemegi-kódex helyett az Átv. 1–2. §-ában szabályozott államfelforgatás büntette, illetve vétsége alapján elemezze.¹⁹⁵⁴ Ugyanez az eljárás figyelhető meg az 1927-es Szántó és társai ellen lefolytatott statáriális eljárásban¹⁹⁵⁵ is, csupán a különös bíróság indokolása volt eltérő. A vádlottakat ugyanis lázadásra irányuló szövetség gyanúja miatt utalta az ügyészség a rögtönítélő bíróság elé, aki ítéletében hatáskörének a hiányát állapította meg arra hivatkozva, hogy rendelet

¹⁹⁴⁹ BFL VII.5.c.8771/1925. 230.

¹⁹⁵⁰ Uo. 231.; *Az Est*, 1925. október 7. 9.

¹⁹⁵¹ BFL VII.5.c.8771/1925. 231.

¹⁹⁵² Uo. 254.

¹⁹⁵³ BFL VII.5.c.8771/1925, 254.; *Az Est*, 1925. november 17. 3.

¹⁹⁵⁴ BFL VII.5.c.8771/1925. 174–175.

¹⁹⁵⁵ *Az Est*, 1927. április 3. 4.; *Az Est*, 1927. április 7. 8.; *Népszava*, 1927. március 11. 8.; *Népszava*, 1927. március 12. 1.; *Népszava*, 1927. március 16. 5.

csak a lázadás deliktuma esetén teszi lehetővé a per lefolytatását. Ezért az ügyet a rendes bíróságra tette át.¹⁹⁵⁶

A két világháború közötti rögtönítélő bíróság gyakorlatában a Sallai–Fürst-per precedens értékűnek tekinthető, hiszen ez a politikai per volt az egyetlen, ahol a törvényszék a legsúlyosabb szankciót alkalmazta a KMP vezetőivel szemben. Ennek oka a bűncselekmény kiemelkedő súlyossága mellett a gazdasági válságot kísérő politikai radikalizmus megerősödésében és a statárium szigorításában található meg.¹⁹⁵⁷

A rendőrség a nyomozati szakasz lezárulását követően, 1932 júliusában a letartóztatott személyeket és a bizonyítékokat átadta az ügyészségnek,¹⁹⁵⁸ ahol Széchy István, a vád képviselője külön tárgyalást kezdeményezett a fenti ügyben, tekintettel arra, hogy az 1931 szeptemberében elkövetett biatorbágyi merényletet¹⁹⁵⁹ követően Zsitvay Tibor igazságügyi miniszter¹⁹⁶⁰ a 10.479/1931. számú I. M. rendelettel¹⁹⁶¹ kiterjesztette a statárium alkalmazásának lehetőségét.¹⁹⁶² Így az 1914. évi XVI. törvénybe ütköző cselekmények,¹⁹⁶³ valamint a Csemegi-kódex számos törvényi tényállásának megvalósulása esetén lehetőség nyílt a rögtönítélő bíróság összehívására. Ez utóbbi bűncselekmények a 175–176. §-okban szabályozott magánosok elleni erőszak,¹⁹⁶⁴ a 279. § szerinti szándékos emberölés¹⁹⁶⁵ és a 315. §-ban pönalizált közegészség veszélyeztetésének halált okozó esetei,¹⁹⁶⁶ illetve a 434–438. §-okban pönalizált vasúti pályákon és hajókon megvalósult közveszélyes tevékenységek voltak.¹⁹⁶⁷ E rendeletet hatálya

¹⁹⁵⁶ SZÁNTÓ i. m. 55.; BFL VII.5.c.5506/1927. 1.; *Az Est*, 1927. április 14. 7.; *Népszava*, 1927. április 13. 1–2.

¹⁹⁵⁷ DRÓCSA (2019A) i. m. 99–100.

¹⁹⁵⁸ *Az Est*, 1932. július 24. 3.; *Népszava*, 1932. július 28. 3.

¹⁹⁵⁹ A biatorbágyi viaduktnál történt vonatrobbanás több, mint 20 ember halálát okozta, emellett súlyos anyagi károkat is okozott. A merénylet elkövetőjét, Matuska Szilvesztert a bíróság többrendbeli emberölés, illetve emberölés kísérlete miatt halálra ítélte, majd Horthy Miklós kormányzó az Ausztriával kötött kiadatási egyezmény feltételeit betartva, kegyelemből életfogytiglani fegyházbüntetésre változtatta. MNL PVML VII.1.b. 897,898, 899.d.11571/1931. Vö. VARGYAI i. m.; NEMES i. m.

¹⁹⁶⁰ BÖLÖNY–HUBAI i. m. 90.

¹⁹⁶¹ *Magyarországi Rendeletek Tára* (1932) i. m. 1257.

¹⁹⁶² DOMOKOS (1946) i. m. 9–27.

¹⁹⁶³ ANGYAL (1930) i. m. 91–139.

¹⁹⁶⁴ ANGYAL (1931) i. m. 77–94.

¹⁹⁶⁵ A rendelet kiemelte a szándékos emberölés kategóriáján belül a lőfegyverrel elkövetett gyilkosság esetét is. ANGYAL (1928A) i. m. 13–24.

¹⁹⁶⁶ ANGYAL (1928B) i. m. 87–98.

¹⁹⁶⁷ *Magyarország Rendeletek Tára* (1932) i. m. 1257.; TÓTH J (2017) i. m. 163.

alá kerül továbbá az Átv. 1–2. §-ában meghatározott államfelforgatás alap- és minősített esetei is.

Az ügyészség a vádlottaknak a Markó utcai fogházba szállításakor¹⁹⁶⁸ hozta meg végső döntését a statáriális eljárással kapcsolatban: mivel Sallai Imre és Fürst Sándor voltak a mozgalom vezetői,¹⁹⁶⁹ valamint ők készítették elő az augusztusi fővárosi tüntetést is, Széchy kizárólag velük szemben indítványozta a rögtönítélő bírói fórum megalakulását¹⁹⁷⁰ az Átv. 1. § (1) bekezdésében szabályozott államfelforgatás büntettének vádjával.¹⁹⁷¹ A vádirat további indokolása szerint a felelősségre vonás ily súlyos formája azért is indokolt, mert a vádlottak kifejezetten a Komintern utasításait követve tértek vissza Magyarországra. Tevékenységi körükbe tartozott a kommunista ideológia terjesztése, valamint a munkásokkal kapcsolatos adatgyűjtés, melyek alapján jelentéseket küldtek Moszkvába a magyar gazdasági és társadalmi viszonyokról.¹⁹⁷²

Ezzel egyidejűleg a többi párttaggal szembeni büntetőeljárást rendes bíróság elé utalta, mivel velük szemben a nyomozás kiegészítése vált szükségessé.¹⁹⁷³ Tehát összességében megállapítható, hogy a bűncselekményt a vádhatóság két külön büntetőeljárásra bontotta szét, így a köztudatban a Sallai–Fürst-per elnevezés csak a rögtönítélő bíróság előtti eljárásra vonatkoztatható.

A különleges jogrendet megalapozó jogszabályok ismeretében azt fontos ebben az ügyben megvizsgálni, vajon a rendőrség és az ügyészség a gyanúsítottak letartóztatását követően helyesen alkalmazta-e a statárium eljárási szabályait tartalmazó 9550/1915. számú I. M. E. rendeletben foglaltakat. A 35. § (1) bekezdés szerint a rögtönítélő eljárásban kizárt volt a rendőrség által foganatosított nyomozati szakasz lefolytatása és a vádemelés. Ehhez igazodva a 30. § (3) bekezdés kizárta ezen eljárás alkalmazását, amennyiben a terhelten szemben rendes büntetőeljárást indítottak. Ennek oka a 30. § (1) bekezdésben keresendő, amely kijelentette: a terhelt tetten érés vagy a bűnösség kétséget

¹⁹⁶⁸ *Az Est*, 1932. július 26. 1.

¹⁹⁶⁹ BFL VII.18.d.03/0363/1932. 8.

¹⁹⁷⁰ *Az Est* további híradása szerint Karikás Frigyes azért nem állították rögtönítélő bíróság elé, mert a mozgalom tevékenysége alatt hosszú ideig külföldön tartózkodott. *Az Est*, 1932. július 29. 2.; *Az Est*, 1932. július 28. 3.

¹⁹⁷¹ BFL VII.18.d.03/0363/1932. 1.; *Az Est*, 1932. július 29. 2.

¹⁹⁷² *Az Est*, 1932. július 30. 2.

¹⁹⁷³ A Sallai–Fürst-féle összeesküvés eredményként került sor Kilián György és társai, valamint Berger Lipót és társai ellen lefolytatott büntetőeljárásokra. Ezzel párhuzamosan Karikás Frigyes ellen a Tanácsköztársaság ideje alatt elkövetett tiszolci merényletek miatt, emberölés vádjával a miskolci törvényszék elé állították, ahol gyorsított eljárásban tárgyalták az ügyet. Emellett két szombathelyi gyilkosság miatt is eljárást indítottak vele szemben. *Az Est*, 1932. július 29. 2.; *Az Est*, 1932. július 28. 3.; BFL VII.18.d.03/0363/1932. 31. 52.

kizáró volta esetén állítható e bíróság elé. Tehát azon, a statárium-rendelet hatálya alá tartozót deliktumok esetében, ahol nyomozás elrendelése válik szükségessé, vagy a rendőrség már elkezdte ezeket a munkálatokat, ott nincs helye a gyorsított eljárás ezen formájának. A 33. § az őrizetbe vételt követő intézkedésekkel kapcsolatban az alábbiakat szabályozta: a rendőrségnek a le tartóztatott személyt azonnal át kell adnia az ügyészségnek, aki felhívja a bírói fórum elnökét a tanács összehívására.¹⁹⁷⁴

Látható, hogy a rendelet a tárgyalás időtartamán kívül¹⁹⁷⁵ nem állapított meg pontos időhatárokat. Ebben a perben azonban a nyomozó hatóság és az ügyészség olyan hosszasan vizsgálta a rögtönítélő eljárás alkalmazásának lehetőségét, hogy az felveti a jogszerűség problémáját. Sallai Imrét és Füst Sándort 1932. július 13-án, míg a KMP többi tagját július 15-én helyezték előzetes letartóztatás alá.¹⁹⁷⁶ Ebben az esetben megvalósult az a jogszabályi feltétel, mely szerint a rendőrség a tettenérés pillanatában fogatosítsa ezt a kényszerintézkedést,¹⁹⁷⁷ viszont Széchy István ügyész csak július 25-én intézkedett a gyanúsítottak további fogva tartásával kapcsolatban, és kezdte el az egyeztetéseket a statáriális bíróság felállítása érdekében. Ez alatt a tizenöt napos időintervallum alatt a nyomozó hatóság házkutatást rendelt el, valamint kihallgatta a gyanúsítottakat. Így megállapítható: a rendőrség lefolytatta a nyomozást, vagyis a bírói fórum összehívása szembement a rendelet 35. §-ának rendelkezésével.¹⁹⁷⁸ A Rákosi-perhez hasonlóan a védők ebben az esetben is közös kérelmet nyújtottak be az igazságügyi miniszterhez, aki végül elutasította az ügyvédek kérelmét, így sor kerülhetett a tárgyalásra, amit a Budapesti Királyi Törvényszék esküdtszéki termében tartottak meg 1932 júliusában. A bíróság végül helyt adott az ügyészség által megállapított vádaknak, így Sallai Imrét és Füst Sándort az Átv. 1. §-a

¹⁹⁷⁴ DOMOKOS (1946) i. m. 14.

¹⁹⁷⁵ A rendelet 35. § (5) bekezdése alapján a tárgyalás hossza az ítélethozatalt is beleértve maximum háromszor huszonnégy óra. Amennyiben látható, hogy a bíróság nem fog tudni ennyi időn belül döntést hozni, az ügyész az eljárást rendes bíróság elé utalja. DOMOKOS (1946) i. m. 15.

¹⁹⁷⁶ DOMOKOS (1946) i. m. 40–41.; BALLA i. m. 222.

¹⁹⁷⁷ *Az Est*, 1932. július 23. 2.

¹⁹⁷⁸ DOMOKOS (1946) i. m. 44.; *Az Est*, 1932. július 23. 2. A Szántó-perben is hasonló módon érvelt a védelem a statárium jogtalanságával kapcsolatban: védőbeszédekben azt hozták fel problémaként, hogy a terheltek túl hosszú ideig voltak a rendőrségen, tehát az ügyészi intézkedésekre későn került sor. A törvényszék ezzel kapcsolatban úgy reagált, hogy nem létezik az a szabály, hogy a vádlottakat 48 órán belül bíróság elé kellene állítani. BFL VII.5.c.5506/1927. 138.

szerinti államfelforgatás bűntettében bűnösnek találta, és a 9550/1915. számú I. M. rendelet 38 § (2) bekezdése alapján halálbüntetést szabott ki rájuk.¹⁹⁷⁹

8. A rendtörvény hatálybalépésével kapcsolatos értelmezések

Az Átv. záró rendelkezését a 15. § tartalmazta, mely szerint a törvény kihirdetésének napján lép életbe és azt a minisztérium hajtja végre. E jogszabályt 1921. április 6-án hirdették ki,¹⁹⁸⁰ tehát a nyelvtani értelmezés szerint ez tekinthető a hatálybalépés napjának is. Ez azonban nem mindenki számára volt egyértelmű: Perjéssy Mihály ez év március 30. napjától tartotta ezeket a rendelkezéseket alkalmazhatónak.¹⁹⁸¹ Ezt a nézetet pedig a későbbiekben a Kúria is átvette, és egyik ítéletét a vádlott terhére ezen gondolatmenet alapján hozta meg. A terhelt ugyanis panaszt emelt a harmadfokú bíróság előtt a rendtörvény alkalmazása miatt, holott ő a szerb megszállás idején Pécsen tartózkodott, így nem tudott a jogszabály hatálybalépéséről, ezért nem is vonható ez alapján felelősségre. A Kúria a szóban forgó indítványt elutasította egyrészt arra hivatkozva, hogy a jog nem tudásával nem lehet védekezni. Másrészt pedig hozzátette: az Átv. március 30-án lépett hatályba, vagyis jóval korábban, mint a vád tárgyát képező bűncselekmény. A katonai megszállás alatt lévő terület pedig továbbra is az ország „integráns része volt,” így az az érintettre is kötelező erővel bírt.¹⁹⁸² Megállapítható tehát: a legmagasabb bírói fórum hibát vétett azzal, hogy nem tudta a hatályba lépés pontos dátumát megállapítani, azonban a panaszt érdemben helyesen bírálta el, és sem anyagi sem pedig eljárásjogi törvényt nem sértett meg.

¹⁹⁷⁹ BFL VII.18.d.03/0363/1932. 6.

¹⁹⁸⁰ ANGYAL (1929) i. m. 147.

¹⁹⁸¹ PERJÉSSY (1927) i. m. 20.

¹⁹⁸² ANGYAL (1929) i. m. 147.

VI. FEJEZET ÖSSZEGZÉS

A XX. század elején végbemenő történelmi események világszerte döntő hatást gyakoroltak a büntetőjog tudományra, amelynek eredményeként új jogtudományi irányzatok jelentek meg az államellenes bűncselekmények szabályozása terén. A politikai deliktumokkal kapcsolatos viták elsősorban a bűncselekményi kör precízebb meghatározására irányultak. Bár ezek az elméleti polémiák az egész múlt századot végigkísérték, elmondható, a pontos definíció alkotás máig komoly nehézségekbe ütközik. Ennek oka, hogy az államellenes bűncselekmény fogalma szorosan összefügg az adott állam alkotmányos rendjével, valamint nem függetleníthető a társadalom morális megítélésétől sem. Ettől függetlenül fontos kihangsúlyozni, hogy absztrakt szinten sikerült ezeknek a törvényi tényállásoknak a közös jellemzőit meghatározni.

A múlt századi magyar jogtörténetben a fent összefoglalt büntetőjogi probléma már a világháború kitörése előtt foglalkoztatta a hazai jogtudósokat. A tanulmányaikban és publicisztikáikban elsősorban a Csemegi-kódex XIX. századi szabályozási elveire reflektálva fejtették ki álláspontjukat az államellenes bűncselekmények reformjának szükségessége miatt. Elsősorban a prevenció fontosságát emelték ki, kritizálták továbbá az enyhe büntetési tételeket, az előkészületi szakasz büntetlenségét, a tényállások szűk megfogalmazását, valamint azon jogellenes cselekmények üldözésének a jelentőségét, amit nem a fizikai valóságban realizált erőszakkal vagy egyéb tevékenységgel, hanem „szellemi úton” követtek el.

A jogalkotó az állam ellen irányuló törvényi tényállások hiányosságait először a dualizmus időszakában, az 1913-ban elfogadott királlysértési törvényvel igyekezett pótolni. A jogágban jelenlévő problémák mellett a jogszabály megalkotásának másik előzménye a Nagy György vezetésével megalakult OKP megjelenése a közéletben. A párt saját hivatalos lapjában olyan radikális és sértő utalásokat használt a királlyal szemben, ami utólag felveti a kérdést, vajon a tagok nem sértették-e meg az 1848. évi III. törvény 1. §-ában foglalt azon

alapvetést, mely szerint az uralkodó szent és sérthetetlen. A Kms. jelentősége elsősorban abban állapítható meg, hogy e külön törvény számos olyan új szabályozási formát tartalmazott, ami döntő hatást gyakorolt a két világháború között megalkotott rendtörvényekre. Az államforma megszüntetésére irányuló politikai csoportok kriminalizálása, a csoportban résztvevő tagok elkövetési magatartásainak nevesítése, azok azonos büntetése, valamint a mellékbüntetések kötelező alkalmazása olyan intézkedések voltak, amelyek 1919-től kezdve meghatározták a politikai deliktumok pönalizálását. Megemlíthető továbbá az az eljárásjogi reform is, amely az esküdtbírók helyett a törvényszékek hatáskörébe utalta ezeknek a pereknek a lefolytatását, ami a jogalkotó azon célját fejezte ki, hogy a laikusok szubjektív politikai nézetei ne tudják a büntetőeljárás kimenetelét befolyásolni. Az újszerű szabályozás jelentősége mellett kritikaként megemlíthető, bár a Kms. 3. §-ban szereplő lázítás és támadás elkövetési magatartásokból feltételezhető a jogellenes, erőszakos tevékenység kifejtése, előnyösebb lett volna elkövetési módokat is beemlíteni a jogszabály szövegébe. Ezzel a megoldással precízebben meg lehetett volna határozni a bűncselekményt.

A királlysértési törvény több okból sem tekinthető rendtörvénynek: egyrészt a már évtizedek óta fennálló államformát volt hivatott büntetőjogi védelemben részesíteni, másrészt az OKP, akinek a tevékenysége vetette fel a reform szükségességét, nem volt szélsőséges pártnak tekinthető. Kiemelendő továbbá, hogy a jogszabály számos elemében még a XIX. századi büntetőjog jegyeit viselte magán. Ilyenek voltak többek között az államfogház megtartása és az alacsony időtartamú szabadságvesztés büntetések megállapítása.

A büntetőjogi rendszer hiányosságait az 1918-as népköztársaságban megjelenő kommunista agitáció, és a Tanácsköztársaság még inkább elmélyítette, hiszen ebben az időszakban a magyar társadalom a politikai bűnözésnek egy teljesen más formájával találkozott, amivel szemben a jogalkotónak megoldást kellett találnia. Ezek a körülmények vezettek a rendtörvények megalkotásához.

Az első ilyen jogszabály az 1919. évi XI. néptörvény volt, amellyel a minisztertanács kettős célt akart elérni: megerősíteni a köztársasági államformát, és visszaszorítani a Kun Béla által vezetett KMP-t, amelynek a működése rendkívül komoly kormányválságot okozott 1919 januárjában. Ebben a jogszabályban jelent meg először az a szabályozási elv, mely szerint az 1. § tartalmazza a főbűncselekményt, az államfelforgatást. A további §-okban lévő törvényi tényállások jelentős részét pedig csak e bűntettel összefüggésben lehetett megvalósítani. Az első rendtörvényben lévő államfelforgatás tág teret biztosított a felelősségre vonásra, ugyanis a tényállásszerűséget bármilyen, a népköztársas-

sági államforma megdöntésére irányuló cselekménnyel meg lehetett valósítani. Az elkövetési magatartások hiányát ebben az esetben az elkövetési módok szabályozása pótolta, ugyanis az 1. § mind a közvetlenség, mind pedig az erőszak realizálását tényállási elemmé tette meg. E bűncselekmény minősített esete a rendtörvényekre jellemző *delictum compositum* volt, vagyis az elkövetési magatartás az államfelforgatás alapesetével egy időben egy másik bűncselekményt is megvalósított. A néptörvényben ez a deliktum igen szűk keretet kapott, mert csak az 1. §-sal összefüggő lázadás büntette valósította meg a 2. §-t.

Az első rendtörvény 3. §-a lényegében a Kms. 2. § (1) bekezdés és a 3. § összevonásából jött létre. Tehát az államfelforgatás aleseleinek minősült a nyilvános elkövetés, az egyenes felhívás, a lázítás, a politikai célú támadás, valamint az államfelforgatás érdekében létrejövő csoport kezdeményezése, szervezése, és az abban való tevékeny részvétel. Önálló deliktumként került szabályozásra a feljelentési kötelezettség elmulasztása. A jogszabályban teret kapott továbbá a prevenció is, vagyis azok a mentesülési esetek, amikor a terheltek megvalósították a bűncselekményt, de lehetőségük volt a cselekménytől való elállásra, valamint a hatóság előtti feljelentésre.

A néptörvény kapcsán megfigyelhető továbbá a kirívóan szigorú szankciórendszer: bár a halálbüntetés nem került be a szabályozásba, az esküdtszéki rendszert pedig visszaállították, azáltal, hogy a jogalkotó nem differenciált a deliktumok között, és valamennyi cselekményt büntettként határozott meg, amivel szemben a bíróságok csak hosszú időtartamú fegyházbüntetést állapíthattak volna meg. Ezzel párhuzamosan a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése kötelezően megállapítandó mellékbüntetések voltak. Mindezek mellett a rendtörvény 8. §-a beemelte az 1915. évi XVIII. törvény rendelkezéseit, ismét hatályba léptetve ezáltal az állam kártérítési igényét ezekkel a bűnelkövetőkkel szemben. Ez a rendelkezés kiemelkedően súlyosnak tekinthető, hiszen ezt a szankciót eredetileg csak háború idején elkövetett, jogszabályban nevesített bűncselekmények esetén alkalmazták. Az eljáró bíróságoknak nem volt mérlegelési jogkörük a büntetés szükségességét, illetve mértékét illetően, hanem automatikusan meg kellett állapítaniuk a terhelt teljes vagyonszerzését. Így levonható az a következtetés, hogy absztrakt szinten a két rendtörvény közül a népköztársaság alatt megalkotott jogszabály jóval szigorúbb volt a Horthy-korszak külön törvényéhez képest.

Általánosságban látható: a néptörvény nagy hangsúlyt helyezett a bűnmegelőzésre és a megtorlásra, azonban hiányosságként róható fel, hogy egyáltalán nem reagált azokra a puccszerű megmozdulásokra, amelyeket nem bűncselekmények útján, hanem békésnek mondható eszközökkel hajtottak végre. Jogi

értelemben ez volt az egyik oka a KMP és az SZDP 1919. március 21-i sikeres hatalomátvételének.

A jogfolytonosság helyreállítását követően ismételten előtérbe került az alkotmányos rend fokozott büntetőjogi védelme. Ennek oka az államforma változás mellett elsősorban a bűnügyi statisztikákban keresendő, ugyanis 1920 és 1939 között évente több száz politikai összeesküvést lepleztek le a hatóságok. Ezeknek a magas arányoknak a visszaszorítása érdekében fogadta el a Nemzetgyűlés az 1921. évi III. törvényt, amelynek stabilizáló funkciója abból is megállapítható, hogy az 1920-as évekig ezeknek a bűnügyeknek a száma némileg csökkent.¹⁹⁸³ Azonban az 1929-es gazdasági világválság, a szélsőjobboldal megerősödése miatt ismételten megemelkedtek az állam ellen irányuló konspirációs tevékenységek.

Az Átv. javaslatának első változata bonyolult, homályos szövegezésű törvényi tényállásokat tartalmazott, ami lehetőséget adott a deliktumok tág értelmezésére. Ezért volt kiemelkedő jelentősége az Igazságügyi Bizottság véleményező munkájának, ami komoly kontrollt gyakorolt a jogalkotó irányába az alapjogok biztosítása érdekében. A Bizottság hatására szűkítették és pontosították a tényállások szövegét, elősegítve ezáltal azt a törekvést, hogy alapvetően békés cselekmények ne kerülhessenek a rendtörvény hatálya alá. A kodifikációs munkálatokra a nemzetgyűlési vita, illetve a korszak büntetőjogászainak álláspontjai is jelentős hatást gyakoroltak.

A politikai és jogi viták egyik kiemelkedő pontja a rendtörvény jogi tárgyának az értelmezése volt. Ennek oka a következőben keresendő: míg a Kms. és a néptörvény az akkor működő államformát jelölte meg a büntetőjogi oltalom tárgyaként, addig az Átv. az állam és társadalom törvényes rendjét. A jogszabály kritikái szerint ez utóbbi egy igen széles fogalmat takart, lehetőséget adva ezáltal arra, hogy a hatóságok ártatlan emberekkel szemben indítsanak büntetőeljárásokat. Az absztrakt normaszöveget vizsgálva a kritika jogosnak tekinthető, azonban fontos hozzátenni, mind a büntetőjogi szakirodalom, mind pedig a bírói gyakorlat kiemelt feladatának tekintette a jogi tárgy definiálását. Tehát elmondható: a jogalkotási munkában visszamaradt hiányosságokat a gyakorlat megszüntette.

¹⁹⁸³ Ezt a megállapítást Perjéssy Mihály is alátámasztotta könyvében: 1928-ban azt a kijelentést tette, hogy a rendtörvény hatására a jogrend elkezdett helyreállni, mert a felelősségre vont személyek száma lecsökkent. De meglátása szerint az Átv. további alkalmazásának szükségességét mutatja az a körülmény, hogy még jelentős számban indítanak büntetőeljárásokat politikai bűncselekmények megalapozott gyanúja miatt. PERJÉSSY (1928) 176.

Fontos azonban hozzátenni, hogy a jogi tárgy ily módon való definiálása számos vonatkozásban előnyösnek volt tekinthető. Mivel az Átv. a néptörvényhez képest nem a hatályos államformát nevezte meg az oltalom tárgyaként, kifejezésre juttatta, hogy Magyarország törvényeken alapuló, alkotmányos rendje az államformától és a többségi politikai elittől függetlenül védendő érték. Így e törvény akkor is hatályos maradhatott volna, ha megváltozik az államforma, mert a jogi tárgy a mindenkori törvényességet védte. Éppen ezért 1945 után a nemzetgyűlési többség nem tudott érdemi kritikát megfogalmazni az Átv.-vel szemben, ezért kizárólag ideológiai síkon igyekeztek megalapozni egy újabb rendtörvény elfogadásának szükségességét. A másik fontos aspektus, hogy ezzel a jogi terminus technicussal nem csupán a kommunistákkal, hanem valamennyi szélsőséges ideológiát valló csoporttal szemben lehetővé vált a büntetőeljárás megindítása. Így államfelforgatás vádjá miatt a bolsevikok mellett a szélsőjobboldaliakat is számos alkalommal elítélte a törvényszék.

Az Átv.-ben lévő törvényi tényállásokkal kapcsolatban általánosan levonható az a következtetés, mely szerint azok az első rendtörvény „modernizált” változatai voltak. Ez azért figyelemreméltó, mert az 1920. évi I. törvény 9. §-a az 1918 és 1920 közötti időszakot ex-lex állapotnak tekintette. Ettől függetlenül a két világháború közötti államfelforgatás törvényi tényállása a néptörvény 3. § utolsó részének a módosítását jelentette. Így az 1. § a radikális politikai ideológiát valló mozgalmak vagy szervezkedések kezdeményezőit, vezetőit, a tevékeny résztvevőit és az előmozdítóit önálló tettesekként pönalizálta. E szabályozás jelentősége, hogy az első rendtörvénnyel ellentétben jelentősen leszűkítette a tényállást azzal, hogy pontosan definiálta az elkövetési magatartásokat, emellett a jogalkotó a kriminalizált cselekmények súlyossága alapján differenciált is a tettesek között.

További újításnak tekinthető, hogy ez erőszakos elkövetési mód már nem a kriminalizált cselekményhez köthető tényállási elem volt, hanem a mozgalommal és a szervezkedéssel összefüggésben kellett megvalósulnia. Vagyis a jogalkotó nem az erőszakos magatartásokat pönalizálta, hanem az erőszakos jellegű csoportosulásokat. Így 1921 után az igazságszolgáltatásnak lehetősége nyílt az államellenes politikai ideológiát valló csoportokkal szembeni fellépésre még abban az esetben is, ha a konkrét történeti tényállás szerint semmilyen agresszív tevékenységet nem fejtettek ki. Ezért a bíróság előtt nem vált elfogadhatóvá a védőügyvédek azon álláspontja, mely szerint a terheltek erőszakmentes politikai agitációt fejtettek ki, ebből fakadóan bűncselekményt sem követtek el. Összességében levonható az a következtetés, hogy ezzel a jogalkotási megoldással sikerült megoldást találni a spekuláción alapuló politikai deliktumok

pönalizálására, ami az 1919-es rendtörvényben még komoly hiányosságnak számított.

Az államfelforgatás deliktumához kapcsolódó bűncselekmények köre hasonló volt a néptörvényhez: az 3–6. §-sok tartalmazták a a feljelentési kötelezettség elmulasztását, az 1. §-ra irányuló felhívást, és a különböző mentesülési eseteket, ahol az elállás és a családi kapcsolatok mellett már a köztudomású tényeket is pozitívan értékelték a hatóságok. Emellett kiemelendő, hogy a Csemegi-kódexhez képest az izgatás két új módozatát is tartalmazta a rendtörvény: az egyik az 1. § elkövetésére irányuló, a másik pedig az antimilitarista izgatás volt.

Érdemes külön kitérni a minősített esetekre tekintettel arra, hogy a kodifikáció során jelentős módosításokra került sor. Az egyik súlyosabban minősülő tényállás a nagyobb mennyiségű fegyverrel, lőszerral, robbanó- vagy az emberi élet kioltására alkalmas egyéb szerrel való elkövetés volt. A 2. § a néptörvényhez hasonlóan megtartotta a *delictum compositumot*, azonban azt a jogalkotó teljesen más tartalommal töltötte fel. A két világháború között ugyanis az államfelforgatással összefüggő, illetve azt elősegítő bármelyik bűncselekmény összetett deliktumnak minősült. E büntett súlyosságára való tekintettel pedig a mozgalom összes olyan tagja, aki tudott, vagy kellő körültekintés mellett tudnia kellett volna a 2. § elkövetéséről, objektív felelősséggel tartozott. Bár ez a szabályozás kirívóan szigorúnak tekinthető, érdemes kiemelni annak kiegészítő jellegét is. Vagyis, a fokozott büntetőjogi felelősség csak azokkal szemben vált megállapíthatóvá, akik az alapesetet már elkövették. A bírói gyakorlatban az 1. § általában közokirat hamisítás vétségével párosult, mert a KMP tagoknál visszatérő gyakorlat volt a hamis útlevel használata.

Az Átv-ben kriminalizált törvényi tényállások közül a 7–8. §-okban pönalizált magyar állam és magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló büntettek és vétségek lényeges újításnak számítottak a korábbi rendtörvényhez képest. A rágalmozás és a becsületsértés államellenes deliktumként való szabályozásának okaként egyértelműen a trianoni béke következtében kialakult diplomáciai elszigeteltség jelölhető meg. A nemzetrágalmozás és a nemzetgyalázás közötti különbség a következő: míg a 7. § tényállásszerűségéhez a magyar állammal szembeni valótlan tények állítása és híresztelése volt szükséges, addig a 8. § meggyalázó kifejezések vagy cselekvések útján volt megvalósítható, amelyek akár valós tényeken, eseményeken is alapulhattak. Bár az Átv. második részének szükségessége tudományos vita tárgyává tehető, mégis fontos levonni azt a következtetést, hogy a szóban elkövethető politikai bűncselekmények ily módon történő szabályozásával megcáfolhatóvá váltak azok a közéletben megfogalmazott álláspontok, amelyek szerint a jogalkotó célja a véleménynyilvánításhoz

való jog elnyomása volt. Ennek oka abban keresendő, hogy a rágalmazás és a becsületsértés már korábban is létező, az emberi méltóságot sértő deliktumok körébe tartozott.

A 7. § alkalmazásával kapcsolatban felmerült a tényállás más büntetőtvényektől való elhatárolása. Ugyanis a korabeli büntetőjog tudomány szerint el kellett határolni a rágalmazási cselekményeket aszerint, hogy melyik irányult a magyar állammal vagy a kormánnyal szemben. Ezen megközelítés szerint az utóbbi esetben a Bv. rendelkezéseit kellett alkalmazni, hiszen a hamis kijelentések a kormányban munkálkodó személyek ellen fogalmazódtak meg, és nem az országgal vagy a nemzettel szemben. Ezt az álláspontot azonban a bírói gyakorlat egyáltalán nem vette figyelembe.

A másik megoldandó probléma azokban az esetekben merült fel, amikor az elkövetési magatartást a sajtóban követték el. A témával kapcsolatban két különböző jogi álláspont alakult ki: az egyik megközelítés szerint az St. 32. §-ból kiindulva az tekinthető sajtódeliktumnak, ahol az elkövető valamennyi tényállási elemet egy sajtóorgánumban realizált. Tehát, ha a végrehajtásnak voltak a kriminalizált sajtóterméken kívüli mozzanatai is, akkor az már nem kerülhetett az St. hatálya alá. Így a sajtó felhasználásával megvalósított nemzetrágalmazás ez utóbbi kategóriába tartozott. Az ezzel ellentétes másik nézőpont szerint, ha a hamis vagy meggyalázó kijelentések a sajtóban megjelentek, a többi tényállási elemtől függetlenül már sajtóbűncselekménynek minősült. Ezt a hiányosságot a Kúria oldotta fel, megállapítva az St. 5., 33–35. §-ok alapján a törvény belföldi hatályát. Vagyis, amennyiben külföldi sajtóban került sor a magyar állammal szembeni rágalmazás elkövetésére, kizárólag a rendtörvény alkalmazása jöhetett figyelembe. Azonban azt a körülményt látva, hogy ezt az elkövetési magatartás kivétel nélkül külföldön követték el, az St. alkalmazása a gyakorlatban kizárt volt.

A 8. §-ban lévő nemzetgyalázás megszövegezésekor a jogalkotó a Csemegikódexben lévő becsületsértés tényállását vette alapul a Bv.-ben szigorúbban szabályozott vétséggel szemben. Ezt a szabályozási formát az indokolta, hogy az igazságszolgáltatás kizárólag csak a kirívóan súlyos gyalázkodó kifejezésekkel szemben indítson eljárást.

A következő fontos kérdés, vajon az Átv. szankciórendszere mennyire volt szigorúnak tekinthető. A fő- és mellékbüntetési rendszert tekintve elmondható, hogy a két rendtörvény megegyezett egymással. Ez alól a 2. § számított kivételnek, ugyanis ez esetben a bíróság akár halálbüntetést is kiszabhatott az elkövetőre. De az államfelforgatás minősített esete kapcsán nem csupán ez számított újdonságnak: a jogalkotó az 1. §-sal együtt elkövetett közönséges

bűncselekmény súlyosságától függően az St.-hez hasonló fokozatos felelősségi rendszert dolgozott ki, amelynek a kiindulási pontja a Csemegi-kódexben lévő szankciók voltak. E szabályozás következtében a törvényszéknek lehetősége nyílt arra, hogy a bizonyítékok figyelembevételével arányos büntetést szabjon ki az elkövetőkre. Így alakult a két világháború közötti politikai perekre jellemző azon gyakorlat, mely szerint 1920 és 1939 között egyetlen halálbüntetést sem hajtottak végre. Ez alól kivételként emelhető ki a Sallai–Fürst-ügy, ahol a legsúlyosabb szankció megállapítása a statárium következtében az 9550/1915. számú I. M. E. rendelet 38. § (2) bekezdése alapján kötelező volt.

A törvényszéknek hiába volt lehetősége a halálbüntetés mellett hosszú időtartamú szabadságvesztés büntetés megállapítására, azok az esetek döntő többségében meghíúsultak vagy nem alkalmazták őket. E jelenség több körülményre is visszavezethető: az 1920-as években az elsőfokú bíróság számos esetben állapított meg súlyos fegyházbüntetést kommunista vádlottakkal szemben, de a magyar–szovjet hadifogolycsere-egyezményben foglaltak miatt az elítéltek a büntetésük időtartama alatt a Szovjetunióba emigráltak, mentesülve annak kitöltése alól. Ezeknek a KMP tagoknak egy része – ha túléltek a sztálini tisztogatásokat – csak 1945 után tért vissza ismét Magyarországra.

A másik kiemelendő körülmény a bírósági eljárásokra vezethetők vissza: általánosságban elmondható, hogy az államfelforgatás perekben a gyanúsítottak az eljárás alatt először előzetes letartóztatásban, majd pedig vizsgálati fogságban voltak. Tekintettel ezeknek a pereknek a hosszú időtartamára, az eljáró elsőfokú tanács következetesen alkalmazta a Csemegi-kódex 94. §-át, mely szerint a vizsgálati fogságban eltöltött időt be kell számítani a szabadságvesztés időtartamába. Így állhatott elő számtalan esetben az a helyzet, hogy az ítélet kihirdetésekor a vádlottak szabadon távozhattak, mert a fogva tartásuk ideje kitöltötte a törvényszék által kiszabott szabadságvesztés idejét. Ezek az ítéletek általában a feljelentési kötelezettség elmulasztásának vétségét elkövető terheltek esetében fordultak elő. Emellett általános tendenciaként figyelhető meg, hogy az 1920-as években jóval súlyosabb szabadságvesztés büntetéseket állapítottak meg, mint az 1930-as években. Ez alól két kivételt képez a Sallai–Fürst-ügy és a Dohány utcai zsinagóga elleni merénylet ellen indított büntetőeljárás.

Az Átv. 10. §-a szabályozta az állam kártérítés igényét, azonban annak egy jóval mérsékeltőbb változatát, mint ami az első rendtörvényben olvasható volt. Itt ugyanis a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozott annak megítélése, vajon a bűncselekmény súlyossága alapján mekkora mértékben vegye magához a terhelt vagyontárgyait. Emellett a pénzbüntetés kiszabására is lehetősége nyílt a bíróságoknak. Ettől függetlenül azonban látható: a törvényszék mereven el-

zárkózott a 10. § alkalmazásáról feltehetően az aránytalanul súlyos büntetések megakadályozása érdekében.

A rendtörvény hatálya alá tartozó politikai perek eljárásjogi szabályai azért jöttek létre, hogy ezeket a büntetőeljárásokat minél szélesebb körben el lehessen indítani. Ennek egyik eszköze a 11. § jogszabályba való beépítése volt, ami kiszélesítette az Átv. területi és személyi hatályát, lehetővé téve elsősorban a külföldre emigrált oktobrista politikusok elleni perek kezdeményezését. Ugyanezt a célt szolgálta a 12. § is, ami az *in contumaciam* tárgyalásokat emelte be a hatályos büntetőjogi rendszerbe. Bár a terhelt távollétében lefolytatott eljárás sértette azon büntetőjogi alapelvet, mely szerint a sértettnek joga van a tárgyaláson megjelenni és védekezni, a jogalkotó számos olyan garanciát emelt be a rendtörvénybe, ami a lehetőségekhez képest biztosította a törvényszék korrekt ítélethozatalát. A 12. § (2) bekezdése ugyanis kötelező eljárási elemmé tette a hirdetmény útján való idézést, a védő kirendelését, valamint elmarasztaló döntés esetén a büntetés kiszabásának mellőzését. Emellett, ha az elítélt egy későbbi időpontban jelezte a hatóságok felé az országban való visszaérkezését, vagy a rendőrség kézre kerítette, új főtárgyalást kellett tartani.

Az *in contumaciam* eljárásra általában nemzetrágalmazási perekben került sor. A törvényszék minden esetben betartotta a különleges eljárásra vonatkozó szabályokat. Ezeket az ítéleteket megvizsgálva látható: a nemzetrágalmazási perekben hozott, bűnösséget megállapító ítéleteknek elsősorban az eszmei értéke volt jelentős, hiszen a bíróság ezeken a döntéseken keresztül azt kommunikálta a társadalom felé, hogy a magyar állam védekezik az őt ért hamis kijelentésekkel szemben. Viszont az Átv. megfelelő alkalmazása mellett az a gyakorlat is kialakult, hogy a terhelt távolléte miatt inkább félbeszakították az eljárást, ami miatt az oktobristák ellen indított perek egy jelentős része elévült.

Az Átv. 13. §-a kivételesen lehetővé tette a kormány számára a statárium bevezetését az államfelforgatás alap- és minősített esetére vonatkozóan. Tehát a statáriális bíróság működése nem volt önkényes, hiszen a jogalkotó az Átv. mellett az 1920. évi XXXVIII. törvény, az 1930. évi II. és III. törvények, az 1931. évi XVI. törvény, végül pedig az 1939. évi II. törvény is jogalapot teremtett e különös bírói fórum összehívására. A két világháború között számos alkalommal hirdette ki a kabinet a statáriumot, a törvényszék azonban a politikai perekben tartózkodott az eljárás ezen formájától, és több alkalommal hatáskör hiányra hivatkozva rendes bírói útra terelte ezeknek az ügyeknek az elbírálását. Azonban a gazdasági világválság hatására ismételten megerősödő szélsőséges politikai csoportok, az 1931-es biatorbágyi merénylet és az annak hatására kiterjesztett statárium változást hozott a KMP-tagok bűnügyeinek az

elbírálásában. Ezért kerülhetett sor arra a rögtönítélő bírósági eljárásra, amelynek eredményeképpen Sallai Imrét és Fürst Sándort halálra ítélték.

Mivel a korabeli sajtó kiemelt figyelmet szentelt a politikai pereknek, joggal merül fel a bíróság pártatlanságának kérdése. Általános tendenciaként megfigyelhető volt a hatóságok rendkívül szigorú fellépése, hiszen a terheltek csekély kivételtől eltekintve nem védekezettek szabadlábbon az eljárás időtartama alatt. Ezért a gyanúsítottak számos kifogást nyújtottak be a vizsgálóbíróhoz, majd pedig a vádtanácshoz, ahol a tényállásszerűség hiányára vagy betegségre hivatkozva kérték szabadon bocsátásukat, amik általában elutasításra kerültek. Kiemelendő továbbá a tárgyalási szakaszok azon aspektusa, amikor az eljáró bírói tanács elnöke különféle intézkedéseket alkalmazott a vádlottakkal szemben, illetve számos alkalommal megjegyzéseket tett az érintettek vallomása közben. Ez utóbbi tekinthető az egyetlen szubjektív elemnek, ami ezeknél a pereknél előfordult. Ennek az oka abban keresendő, hogy a vádlottaknak a tárgyalóteremben tanúsított magatartása jelentősen lassította a törvényszék munkáját. Ettől függetlenül azonban az elsőfok rendszeresen alkalmazta a Csemegi-kódex 92. és 94. §-ait, illetve számos enyhítő körülményt is értékelt, tehát a tárgyalóteremben történtek nem befolyásolták a bírakat az ítélelhozatalban.

E témakörben fontos kitérni az első fejezetben látható statisztikai adatokra is, hiszen a számok alapján következtetést lehet levonni az igazságszolgáltatási szervek munkájára is. Látható, hogy hiába volt az elindított büntetőeljárásoknak magas a száma, a jogerős ítélettel lezárult ügyek aránya ennél jóval mérsékeltbb arányt mutatott. Ebből is látható, hogy a hatóságok a hatályos jogszabályoknak megfelelően jártak el, így sem az Átv. önkényes alkalmazásáról, sem pedig a politikai motivációnak alárendelt ítélkezéstről nem lehetett szó.¹⁹⁸⁴

Kritikaként azonban fontos kiemelni a nyomozati szakban előforduló rendőri atrocitásokat, amelyek bár nem tekinthetőek folyamatos gyakorlatnak, néhány ügyben valóban bizonyítható, hogy sor került a letartóztatottak bántalmazására.

A századfordulót követően megjelenő radikális politikai csoportok, majd az I. világháborút követő kommunista vagy szélsőjobboldali puccskísérletek hatására más országok is rendtörvények elfogadásával igyekeztek megvédeni az alkotmányos rendjüket. Ezen államok törvényhozásának vizsgálatával meg-

¹⁹⁸⁴ Ez az álláspont olvasható Perjéssy Mihálynál is annyi különbséggel, hogy 1928-ig bezárólag vizsgálta a büntetőeljárásoknak és a bírói ítéleteknek az arányát. Megállapítása szerint a törvény hatályba lépését követő első években a rendőrség jóval több alkalommal tartóztatott le olyan személyeket, akiknek a bűnössége utóbb nem volt bizonyítható. Ez a tendencia az 1920-as évek második felére csökkenő tendenciát mutatott, így a legtöbb gyanúsítottal szemben a bíróság ítéletet tudott hozni. PERJÉSSY (1928) i. m. 174.

cáfolhatókká váltak azok a magyar sajtóban napvilágot látott publicisztikák, amelyek a Kms.-sel, később pedig az Átv.-vel kapcsolatosan kijelentették, e törvényekhez hasonló elrettentő jogi szabályozás a XX. század első felében egyetlen más országban sem fordult elő.

A magyar törvényhozási folyamatot a külföldiekkel összehasonlítva megállapítható: Hollandiát, Észtországot, Svájcot és az új szerb államot kivéve valamennyi országban egy politikai merényletet követően döntött a parlament az államellenes bűncselekmények ily módon történő szigorításáról. Ezzel szemben a Horthy-kori Magyarország a kommunista puccsot követő konszolidációs folyamat részeként tekintett a rendtörvény elfogadására. Ennek hatására mindegyik külföldi jogszabály külön tényállást alkotott a politikai merényletek szigorúbb pönalizálására, míg a magyar Nemzetgyűlés eltekintett ettől a szabályozástól. Ennek feltehetően az lehetett az oka, hogy a Csemegi-kódex számos olyan bűncselekményt szankcionált, ami lehetővé tette az uralkodó vagy más, hivatalos személyek elleni támadások büntetőjogi felelősségre vonását. E körbe tartozott többek között a 126–138. §-ok szerinti felségsértés, a 139–141. §-okban szabályozott király és a királyi ház tagjainak a bántalmazása, valamint a 163–170. §-okban lévő hatóságok, országgyűlési tagok vagy hatósági közeg elleni erőszak.

A magyar rendtörvényhez leginkább hasonló szabályozás elsősorban az amerikai tagállami törvényhozásokban találhatóak meg, amelyek már a 1902-től kezdve fontosnak tartották az ilyen jellegű jogszabályok elfogadását. Az a szabályozási kiindulópont, mely szerint nem csupán az elkövetési magatartás, hanem a politikai ideológia is lehet erőszakos, tehát az agressziót nélkülöző cselekmények is irányulhatnak az állam ellen, az először a New York-i Criminal Anarchy Act-ben fogalmazódott meg. Ezt követően pedig számos tagállamban, majd pedig 1918-ban az Espionage Act-ben szigorúbban büntették az antimilitarista izgatást, ami a későbbi Átv.-ben is megjelent.

Nyugat-Európában a weimari köztársaság külön törvénye mutatta a legnagyobb hasonlóságot az Átv.-vel. A német rendtörvény is legfontosabb céljának azon politikai csoportosulások szankcionálását tekintette, amelyek államellenes bűncselekmények elkövetése érdekében jöttek létre. Megtalálható benne továbbá az Átv. 2. §-ához hasonló objektív felelősség, valamint a nemzetet sértő rágalmozó cselekmények szankcionálása is.

A trianoni békediktátum nyomán létrejövő közép-európai nemzetállamok is rendtörvények útján akarták megvédeni az újonnan megalakult államformájukat. Ez esetben azonban ezek a jogszabályok eszközül szolgálhattak az ott élő

őshonos kisebbségek elnyomására, ezért az őket képviselő pártok és a korabeli sajtó állandó kritikával illette ezen államok törvényhozási munkáját.

A két világháború között elfogadott Átv. és más országok rendtörvényei kapcsán az az általános különbség is megfigyelhető, hogy a legtöbb államban ezeket a jogszabályokat néhány év múlva tovább szigorították újabb rendtörvények elfogadásával. Ezzel szemben Magyarországon a rendtörvényt egyszer sem módosították, holott 1920 után viszonylag nagy számban fogadott el a törvényhozás büntetőjogi tárgyú törvényeket. Ez a körülmény is azt bizonyítja: az Átv. szövegezésében lévő anomáliákat a bírói gyakorlat teljes mértékben felszámolta, elősegítve az államellenes bűncselekmények körében a jogbiztonság érvényesülését.

Tehát megállapítható: a rendtörvény fogalma jóval többet jelentett, mint a politikai szélsőségekre adott egyszeri jogi reakció, ugyanis a jogszabályok összehasonlításából látható, hogy számos ponton azonos dogmatikai jellemzőkkel bírtak. Az elkövetést motiváló államellenes, radikális politikai ideológia, mint erőszakos elkövetési mód, a többes tettesség, valamint az objektív felelősség szabályozása olyan sajátosságok voltak, amelyek valamennyi, a politikai bűncselekményeket szabályozó külön törvényben megjelentek. Kiemelendő továbbá, hogy ezek a jogszabályok számos új törvényi tényállást is beemeltek az akkor hatályos büntetőjogi rendszerekbe: ilyen volt többek között a politikai merényletek, az antimilitarista izgatás, és a nemzetet, az államfőt vagy más hivatalos személyeket sértő és rágalmazó kijelentések önálló deliktumként való szabályozása. További fontos reformnak tekinthető az előkészületi cselekmények sui generis bűncselekményként való meghatározása, különös tekintettel a politikai bűncselekmények elkövetésére létrejött radikális csoportok üldözésére. Ezek a hasonlóságok lehetővé teszik azt, hogy a rendtörvény egy esetlegesen használt kifejezés helyett egy elfogadott jogtörténeti terminus technicussá váljon.

FÜGGELÉK

1913. évi XXXIV. törvénycikk a király megsértéséről és a királyság intézményének megtámadásáról

1. § Az 1878:V. tc. 140. §-a helyébe a következő 2. §-ban foglalt rendelkezések lépnek; az 1878:V. tc. 173. §-a után új §-ként a következő 3. §-ban foglalt rendelkezés iktatandó.
2. § Aki a király ellen sértést követ el, vagy a király tényeit sértő módon bírálja, vétség miatt két évig terjedhető fogházzal, a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével és hivatalvesztéssel büntetendő.
Aki az előbbi bekezdésben meghatározott cselekményt nyomtatvány útján, vagy pedig irat, vagy képes ábrázolat közszemlére tételével, vagy nyilvánosan szóval követi el, vétség miatt három évig terjedhető fogházzal, négyezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel, továbbá a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével és hivatalvesztéssel büntetendő.
3. § Aki a királyság intézményének megszüntetésére irányuló mozgalmat kezdeményez, szervez vagy vezet, vagy ily mozgalomban más módon tevékeny részt vesz, ugyancsak az, aki nyomtatvány útján, vagy pedig irat, vagy képes ábrázolat közszemlére tételével, vagy nyilvánosan szóval a királyság intézménye ellen lázít, vagy a királyság intézményét ugyanily módon politikai célzattal megtámadja, öt évig terjedhető államfogházzal és négyezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel, továbbá a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével és hivatalvesztéssel büntetendő.
4. § Az 1878:V. tc. 173. §-ában, valamint a jelen törvény 2. és 3. §-ában meghatározott cselekmény, akár nyomtatvány útján, akár más módon követték el, a kir. ítélőtáblák székhelyén működő kir. törvényszékeknek, Budapesten a budapesti kir. büntetőtörvényszéknek hatáskörébe tartozik.
Azokban az ügyekben azonban, amelyekben a főtárgyalás a jelen törvény életbeléptének napja előtt már ki volt tűzve, az eljárást az eddigi jogszabályok szerint arra hivatott bíróság folytatja.
5. § Ezt a törvényt az igazságügyminiszter hajtja végre.

1919. évi XI. néptörvény a népköztársasági államforma védelméről

1. § Az, akinek cselekménye közvetlenül arra van irányozva, hogy Magyarországnépköztársasági államformája erőszakkal megváltoztassék, bűntett miatt tíz évtől tizenöt évig terjedő fegyházzal büntetendő.

Az ezen bűntett elkövetésére létrejött szövetség, ha ahhoz a bűntett véghezvitelére célzott előkészületi cselekmény nem járul, öt évig terjedhető fegyházzal, ha pedig előkészületi cselekmény is követtetett el, tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

A szövetség létrejött, ha két vagy több személy a bűntett elkövetését közös egyetértéssel elhatározta.

Aki anélkül, hogy eziránt mással szövetkezett volna, az első bekezdésben meghatározott bűntett elkövetésére előkészületet tesz, öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

2. § Abban az esetben, ha az 1. § első bekezdésében meghatározott bűntett lázadással párosul, a felbujtók és vezetők életfogytig tartó fegyházzal büntetendők.

3. § Aki nyilvánosan szóval, vagy aki irat, sajtótermék vagy képes ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítása útján, az 1. §-ban meghatározott bűntett elkövetésére egyenes felhívást intéz, úgyszintén az, aki ugyanily módon a népköztársasági államforma ellen lázít, vagy azt politikai célzattal megtámadja, végül az is, aki a népköztársasági államforma megszüntetésére irányuló mozgalmat kezdeményez, szervez, vagy vezet, vagy ily mozgalomban más módon tevékeny részt vesz, bűntett miatt öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

4. § Nem büntethető a jelen néptörvény 1-3. §-aiban meghatározott bűntettek miatt az, aki önként és mielőtt a hatóság a cselekményt felfedezte volna - az előkészítést vagy megkezdett véghezvitelt abbahagyja és a cselekmény minden káros következményét elhárítja vagy pedig a hatóságnál kellő időben feljelentést tesz és ennek folytán a cselekménynek minden káros következményét elhárította.

Abban az esetben, ha a szövetkezésen felül egyéb nem követtetett el, a szövetség miatt nem büntethető az, aki - önként és mielőtt a hatóság a szövetséget felfedezte volna - a szövetségtől eláll és elállását nemcsak tudomására juttatja társainak, de őket reábeszélni törekszik, hogy a célbavett bűntettet abbahagyják, vagy pedig a szövetséget a hatóságnál feljelenti.

5. § Az, aki oly időben vesz hiteltérdemlő tudomást arról, hogy a jelen néptörvény 1–3. §-aiban meghatározott valamely büntett elkövetése vétettet célba, amikor annak megakadályozása még lehetséges és erről a hatóságot kellő időben nem értesíti, vétség miatt öt évig terjedhető fogházzal büntetendő, kivéve, ha a célbavett büntett abbahagyott.

A tettes vagy részes hozzátartozója (1878:V. tc. 78. §) a feljelentés elmulasztása miatt nem büntethető.

6. § Az e néptörvényben meghatározott büntettek esetében meg kell állapítani a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztését is.

7. § Az e néptörvényben meghatározott bűncselekmények elbírálása egyedül és kizárólag a budapesti büntető törvényszék, mint esküdtbíróság hatáskörébe és illetékességéhez tartozik.

8. § Aki az e néptörvény 1–3. §-aiban meghatározott valamely büntettet követ el, a cselekményéből keletkezhető kársérelem és egyéb hátrány megtérítéséért – tekintet nélkül a hátrány nagyságára és arra, hogy a hátrány tényleg bekövetkezett-e – Magyarországon található összes ingó és ingatlan vagyonával akkép felel, hogy az a bűncselekmény elkövetésével - a házastárs házassági vagyoni jogi igényeinek és általában harmadik személyek szerzett jogainak sérelme nélkül törvénynél fogva az államra száll.

A bűnvádi eljárás az államnak az első bekezdésben meghatározott igényére is kiterjed. Ha azonban az igény tisztáshozása a bűnvádi eljárás befejezését jelentékenyen késleltetné, az államnak ezen igényét polgári bíróság dönti el. Polgári bíróság dönt az államnak ezen igénye felől abban az esetben is, ha a bűnvádi eljárást a terhelt távolléte vagy halála miatt vagy egyéb okból megindítani vagy folytatni nem lehet. A polgári per egyedül és kizárólag a budapesti polgári törvényszéknek hatáskörébe és illetékességéhez tartozik.

Akit az a nyomatékos gyanú terhel, hogy a jelen § első bekezdésében említett valamely büntettet követett el, annak Magyarországon található összes ingó és ingatlan vagyonára az állam igényeinek biztosítása végett – az államügyészség indítványára – a veszély igazolása nélkül is, a végrehajtási törvénynek megfelelő zárlatot kell elrendelni. Az ily zárlatot az igazságügyminister részéről külön kijelölendő vizsgálóbíró rendelli el. A zárlat az igény kérdésének jogerős elintézéséig mindenestre hatályban marad. A zárlat elrendelésének, foganatosításának és feloldásának részletes szabályait tekintettel a terhelt házastársának a házassági vagyoni jogból folyó törvényes igényeire és a terhelttel szemben a törvénynél

fogva eltartásra jogosultak tartására is - addig is, amíg ebben az irányban néptörvény nem rendelkezik, az igazságügyminister rendelettel állapítja meg.

9. § E néptörvény rendelkezéseit alkalmazni kell mind magyar honosokra, mind külföldiekre és pedig tekintet nélkül arra, hogy a cselekmény Magyarországon vagy külföldön követett-e el.

Az 1878. évi V. törvénycikknek mindazok a rendelkezései, amelyek a királyság intézményének, a trónöröklés rendjének, továbbá a királynak és a királyi ház tagjainak büntetőjogi védelmére vonatkoznak, úgyszintén az 1913. évi XXXIV. tc. hatályukat veszítik.

10. § Ez a néptörvény kihirdetésének napján azonnal életbe lép. Végrehajtásával az igazságügyminister bizatik meg.

1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről

1. Az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló büntettek és vétségek

1. § Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez vagy vezet, büntettet követ el és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Aki ily mozgalomban vagy szervezkedésben tevékenyen részt vesz, úgyszintén aki ily mozgalmat vagy szervezkedést előmozdít, vétséget követ el és három évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

A kezdeményezők és vezetők büntetése tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyház, a többi résztvevőké és előmozdítóké pedig öt évig terjedhető börtön, ha a mozgalom vagy szervezkedés céljára nagyobb mennyiségű fegyvert, lőszert, robbanó- vagy az emberi élet kioltására alkalmas más szert vagy anyagot szereztek be, amennyiben erről tudtak, vagy azt kellő gondosság mellett előre láthatták volna.

2. § Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalommal vagy

szervezkedéssel összefüggően és annak céljára büntettet vagy vétséget követ el, annak büntetése:

1. halál, ha a büntettre a törvény halálbüntetést állapít meg;
2. életfogytig tartó fegyház, ha a büntettre a törvény tíz évet meghaladó szabadságvesztésbüntetést állapít meg;
3. tíztől tizenöt évig terjedhető fegyház, ha a büntettre a törvény tíz évnél enyhébb vagy legfeljebb tíz évi szabadságvesztésbüntetést állapít meg;
4. tíz évig terjedhető fegyház, ha a cselekmény a törvény szerint vétség.

Ugyane büntetés alá esnek az előbbi bekezdésben említett mozgalom vagy szervezkedés kezdeményezői és vezetői, az említett mozgalom vagy szervezkedés többi résztvevői és előmozdítói pedig az előbbi bekezdés 1. és 2. pontjának esetében öt évig terjedhető börtönnel, 3. és 4. pontjának esetében pedig öt évig terjedhető fogházzal büntetendők, feltéve, hogy a bűncselekmény elkövetéséről előzetesen tudtak, vagy azt kellő gondosság mellett előre láthatták volna.

- 3. §** Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalomról vagy szervezkedésről hitelt érdemlő tudomást szerez és erről a hatóságnak, mihielyt lehetséges, jelentést nem tesz, az, amennyiben részesség nem terheli, vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Az előbbi bekezdés alapján nem büntethető a tettesnek vagy a részesnek hozzátartozója. (1878:V. tc. - Btk. - 78. §)

Nem büntethető a cselekmény akkor sem, ha a mozgalomról vagy szervezkedésről a hatóságnak valamely köztudomású tényből, különösen sajtóközleményből értesülnie kellett.

- 4. §** Az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalom vagy szervezkedés miatt nem büntethető az, aki előbb, mintsem azt a hatóság felfedezte volna, a mozgalomtól vagy szervezkedéstől eláll és elállását társainak nemcsak tudomására juttatja, hanem azokat a mozgalom vagy szervezkedés felhagyására bírni törekszik, vagy pedig a mozgalmat vagy szervezkedést és annak előtte ismert adatait a hatóságnál feljelenti.
- 5. §** Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítését, különösen valamely társadalmi osztály kizá-

rólagos uralmának erőszakos úton való létesítését követeli, erre izgat vagy mást felhív, vétséget követ el és három évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló bűncselekmény elkövetésére nyilvánosan vagy több – habár nem együtt levő – személy előtt egyenes felhívást intéz, vétséget követ el és öt évig terjedhető fogházzal, ha pedig a bűncselekményt elkövették, felbujtóként büntetendő.

- 6. §** Aki a katonaság intézménye, a magyar fegyveres erő, a m. kir. csendőrség vagy a m. kir. államrendőrség ellen gyűlöletre, vagy ezeknek szolgálati fegyelme ellen izgat vagy alakilag és tartalmilag egyaránt törvényes rendelkezésük ellen engedetlenségre hív fel, vétséget követ el és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő.

A büntetés öt évig terjedhető börtön, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy a szolgálati fegyelem megbontassék; ha pedig ennek következtében a szolgálati fegyelemben ütköző büntetést követek el, a büntetés öt évig terjedhető fegyház.

2. A magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló büntettek és vétségek

- 7. §** Aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelet sértse, vétséget követ el és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő.

A büntetés tíz évig terjedhető fegyház, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttassék; ha pedig ennek következtében valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményre indíttatott, a büntetés életfogytig tartó fegyház.

- 8. §** Aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használ vagy ily cselekményt követ el, vétség miatt három évig terjedhető fogházzal büntetendő.

3. Mellékbüntetések

- 9. §** Az 1., 2. és 5–8. §-okban meghatározott bűncselekmények esetében a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését is meg kell állapítani, külföldit az országból ki kell utasítani és a visszatéréstől örökre el kell tiltani; belföldit pedig abból a községből, ahol tartózkodása az állam és a társadalom törvényes rendje szempontjából veszedelmes, akkor is ki lehet tiltani, ha az elítéltnak illetőségi helye.
- 10. §** Azokkal szemben, akik az 1–2. és az 5–7. §-okban meghatározott valamely büntettet követtek el, bíróság ítéletében az államkincstár javára belátása szerint megállapítandó összegű és az elítélt vagyoni viszonyaihoz mért, az elítélt egész vagyonának elkobzásáig terjedhető vagyoni elégtételt állapíthat meg.

A vagyoni elégtétel szabadságvesztésbüntetésre át nem változtatható, egyébként azonban a pénzbüntetéssel esik egy tekintet alá.

Azokkal szemben, akik az 1–2. és 5–8. §-okban meghatározott valamely vétséget követtek el, a bíróság a szabadságvesztésbüntetésen felül százezer koronáig terjedhető pénzbüntetést is megállapíthat.

4. Hatásköri és eljárási szabályok

- 11. §** A jelen törvényben meghatározott bűncselekményekre a Btk. 7. §-ának rendelkezéseit kell alkalmazni.
- 12. §** A jelen törvényben meghatározott büntettek és vétségek eseteiben az eljárás a kir. ítélőtáblák székhelyén működő kir. törvényszékeknek, Budapesten a kir. büntető törvényszéknek hatáskörébe tartozik.
- A jelen törvényben meghatározott büntettek és vétségek eseteiben a terhelt távolléte sem a vád alá helyezést, sem a főtárgyalást, sem az ítélelhozatalt (Bp. 472. §) nem gátolja; az ítélet azonban csak a bűnösség megállapítására és a vagyoni elégtétel kiszabására szorítkozik. A távollévő terheltet a főtárgyalásra hirdetmény útján kell megidézni s ha a terhelt a főtárgyaláson meg nem jelenik, vagy ha maga vagy hozzátartozója védőt nem választott, részére hivatalból kell védőt rendelni. A terhelt jelentkezése vagy kézrekerülése esetében a Bp. 460–462. §-ai szerint új főtárgyalást kell tartani.
- 13. §** A minisztérium felhatalmaztatik, hogy az 1912. évi LXIII. tc. 12. §-ának 4. pontjában megjelölt feltételek esetében a rögtönbíráskodást, az ott

megjelölt büntetés alkalmazásával, kivételesen a jelen törvény 1. és 2. §-ában meghatározott bűncselekményekre is elrendelhesse.

- 14. §** A jelen törvény 1–11. §-ainak és a 12. § második bekezdésének rendelkezéseit a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénnel szemben is megfelelően alkalmazni kell. (1912. évi XXXIII. tc. 7. § második bekezdése.)

A 2. § rendelkezéseinek a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre alkalmazásánál abban a tekintetben, hogy a mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggően elkövetett valamely cselekmény büntett-e és hogy milyen büntetési tétel alá esik, a katonai büntetőjog szabályai irányadók.

A jelen törvény 1–2. §-aiban meghatározott bűntettekre a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénnel szemben rögtönítélő eljárásnak ugyanúgy van helye, mint az 1912. évi XXXIII. tc. 435. §-ában felsorolt bűntettekre.

Vagyoni elégtétel alkalmazását katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénnel szemben is csak a polgári büntetőbíróság rendelheti el. Amennyiben a katonai büntetőbíróság vagyoni elégtétel alkalmazását tartja szükségesnek, az iratokat megfelelő indítványtétel végett az illetékes királyi ügyészséghez teszi át.

5. Záró rendelkezés

- 15. §** Ez a törvény kihirdetésének napján lép életbe s azt a minisztérium hajtja végre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Fajvédő Nemzeti Szocialista Párt kiáltványa, programja és alapszabályai*, sz. n.
A Fajvédő Nemzeti Szocialista Párt kiáltványa, programja és alapszabályai, sz. n. Budapest, Kellner, 1937.
- A Fajvédő Szocialista Párt szervezeti, gazdaság – ügyviteli és fegyelmi szabályzata*, sz. n.
A Fajvédő Szocialista Párt szervezeti, gazdaság – ügyviteli és fegyelmi szabályzata, sz. n. Budapest, Fajvédő Szoc. Párt Országos Központja, 1937.
- A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének alapszabálya*, sz. n.
A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének alapszabálya, sz. n. Budapest, Stádium, 1938.
- A Magyar Kir. Honvédelmi Minisztérium
A katonai büntetőtörvénykönyv (Ktbkt. 1930. évi II. törvénycikk) és annak életbe léptető törvénye (Élt. 1930. évi III. törvénycikk), valamint az ezeket kiegészítő és módosító törvények. A Magyar Kir. Honvédelmi Minisztérium Kiadványa, Budapest, Stádium, 1940.
- A Magyar Tudományos Fajvédő Egyesület alapszabálya*, sz. n.
A Magyar Tudományos Fajvédő Egyesület alapszabálya, sz. n. Budapest, Stádium, 1938.
- A nemzetgyalázás, sz. n.
A nemzetgyalázás, sz. n. *Jogtudományi Közlöny*, 1926/5. 41.
- ABLONCZY (2016)
ABLONCZY Balázs: *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*. Budapest, Jaffa, 2016.
- ABLONCZY (2018)
ABLONCZY Balázs: *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál, 1879–1941*. Budapest, Jaffa, 2018.
- AGÁRDI
AGÁRDI Péter: *Kunfi Zsigmond*. Budapest, Új Mandátum, 2001.
- A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállításának (BHÖ) jelentősége*, sz. n.
A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállításának (BHÖ) jelentősége (könyvismertetés), sz. n. *Rendőrségi Szemle*, 1953/2. 187–191.

Aktuális kérdések rovat, sz. n.

Aktuális kérdések rovat, sz. n. *Jogtudományi Közlöny*, 1926/13. 106.

ANGYAL (1914)

ANGYAL Pál: *A választói jog büntetőjogi védelméről szóló 1913. évi XXIII. és a király megsértéséről és a királyság intézményének megtámadásáról szóló 1913. évi XXXIV. törvénycikkek*. Pécs, 1914.

ANGYAL (1915)

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve*. I–II. kötet. Budapest, Athenaeum, 1915.

ANGYAL (1918)

ANGYAL Pál: Büntetőjogszabályaink és a Magyar Népköztársaság. *Jogtudományi Közlöny*, 1918/49. 369–370.

ANGYAL (1918A)

ANGYAL Pál: Büntetőjogszabályaink és a Magyar Népköztársaság. *Jogtudományi Közlöny*, 1918/50. 379–380.

ANGYAL (1918B)

ANGYAL Pál: Büntetőjogszabályaink és a Magyar Népköztársaság. *Jogtudományi Közlöny*, 1918/51. 387–388.

ANGYAL (1919)

ANGYAL Pál: Büntetőjogszabályaink és a Magyar Népköztársaság. *Jogtudományi Közlöny*, 1919/2. 13–14.

ANGYAL (1919A)

ANGYAL Pál: Büntetőjogszabályaink és a Magyar Népköztársaság. *Jogtudományi Közlöny*, 1919/8. 58–59.

ANGYAL (1927)

ANGYAL Pál: *Tanulmányok és beszédek a szociológia és büntetőjog köréből*. 1922–1927. Budapest, Pallas, 1927.

ANGYAL (1928)

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. *A becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. törvény*. 1. kötet. Budapest, Athenaeum, 1928.

ANGYAL (1928A)

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. *Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*. 2. kötet. Budapest, Athenaeum, 1928.

ANGYAL (1928B)

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. *A testi sértés és a közegészségügyi bűntettek és vétségek*. 3. kötet. Budapest, Athenaeum, 1928.

ANGYAL (1929)

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. III. t-c*. 4. kötet. Budapest, Athenaeum, 1929.

ANGYAL (1929A)

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. Okirathamisítás, bélyeghamisítás, védjegybitorlás, csalárd és vétkes bukás.* 5. kötet. Budapest, Athenaeum, 1929.

ANGYAL (1930)

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. Felségsértés, királykérdés, hűtlenség, lázadás, a hatóságok büntetőjogi védelme.* 7. kötet. Budapest, Athenaeum, 1930.

ANGYAL (1931)

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. Izgatás, magánosok elleni erőszak, választójog büntetőjogi védelme, vallás elleni bűncselekmények.* 9. kötet. Budapest, Athenaeum, 1931.

ANGYAL (1936)

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve.* I. kötet, Budapest, 1936.

ANGYAL (1937)

ANGYAL Pál: *Büntetőtörvénykönyvünk revíziójának szükségessége.* Budapest, Attila, 1937.

ANGYAL (1938)

ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve.* II. kötet, Budapest, 1938.

ANGYAL (2010)

ANGYAL Pál: *Emlékeimből.* Budapest, Magyar Közlöny, 2010.

ANGYAL–DEGRÉ–ZEHERY

ANGYAL Pál – DEGRÉ Miklós – ZEHERY Lajos: *Alaki és anyagi büntetőjog.* II. kötet, Pécs, Danubia, 1927.

ANKA (2017)

ANKA László: Apponyi Albert béke delegációs elnökségének előzményei. *Emlékeztető,* 2017/2. 8–15.

ANKA (2019)

ANKA László: Apponyi Albert kultuszának első felvonása: a 75. születésnap. *Közép-Európai Közlemények,* 2019/4. 9–24.

ANKA (2021)

ANKA László: A nemzet pszichológusa: Apponyi Albert és a trianoni békeszerződés ratifikációja. In: HERMANN Róbert – LIGETI Dávid (szerk.): *1920 Kényszerpályán. A trianoni békeszerződés ratifikációja.* Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2021. 49–65.

ANTAL (2006)

ANTAL Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéletábrák, bírói jogviszony, esküdtszék.* Szeged, Dél-Alföldi Jegyzetek, 2006.

ANTAL (2017)

ANTAL Tamás: Az esküdtszék fogadtatása az 1896. évi bünvádi perrendtartás országgyűlési vitájában. *Jogtörténeti Szemle,* 2017/1–2. 64–71.

ARÁNYI (1916)

ARÁNYI István: A hazaárulók vagyoni felelőssége (1915. évi XVIII.) és a visszaélő hadiszállítók kártérítési kötelezettsége (1915. évi XIX. tc. 17. §). *Jogtudományi Közlöny*, 1916/16. 144–146.

ARÁNYI (1916A)

ARÁNYI István: A hazaárulók vagyoni felelőssége (1915. évi XVIII.) és a visszaélő hadiszállítók kártérítési kötelezettsége (1915. évi XIX. tc. 17. §). *Jogtudományi Közlöny*, 1916/17. 153–154.

ARÁNYI (1916B)

ARÁNYI István: A hazaárulók vagyoni felelőssége (1915. évi XVIII.) és a visszaélő hadiszállítók kártérítési kötelezettsége (1915. évi XIX. tc. 17. §). *Jogtudományi Közlöny*, 1916/18. 161–162.

ASP–FISHER

David ASP – Deborah FISHER: Espionage Act of 1917 (1917). *The first Amendment Encyclopedia*.

ÁCS

ÁCS Tibor: *Kossuth Lajos*. Budapest, Magyar Oktatási és Kulturális Anyagellátási Központ, 1994.

ÁLDOR

ÁLDOR Imre: *Kossuth Lajos élete és pályája*. Budapest, Franklin, 1892.

BACH JENSEN

Richard BACH JENSEN: *The murder of President McKinley. The battle against anarchist terrorism, 1878–1934*. New York, Cambridge University Press, 2013.

BAKÓ

BAKÓ Ágnes (szerk.): *A Szocialista Forradalomért*. Budapest, Kossuth, 1975.

BAKUNIN

Mikhaíl BAKUNIN: *Aufruf an die Slaven*. Koethen, Verfasser, 1848.

BALABANOFF

Alexej BALABANOFF: *A Cseka szolgálatában*. Budapest, Stádium, 1936.

BALLA

BALLA Aladárné: *Sallai Imre és Fürst Sándor élete és mártírhalála*. Budapest, Szikra, 1955.

BALLA–BENEDEK–BACSÓ–ANGELI

BALLA Antal – BENEDEK László – BACSÓ Jenő – ANGELI Ottó (szerk.): *Új Idők Lexikona*. 7–8. kötet, Budapest, Eöttevényi, Singer és Wolfner Irodalmi Rt, 1937.

BALOGH Attila

BALOGH Attila: Adalékok a Keresztes-Fischer Ferenc vezette Belügyminiszter rendészeti politikájához (1931-1932) – Gyülekezési, egyesületi, sajtórendészeti ügyek; állambiztonság, állami ellenőrzések, fejlesztések a közbiztonsági szerveknél. *Elektronikus periodika Archivum*, 2018. május 16. <http://epa.oszk>.

hu/03500/03515/00001/pdf/EPA03515_kre-dit_2018_1_20.pdf (Utolsó lehívás dátuma: 2023. 07. 22.)

BALOGH (2006)

BALOGH Elemér: A hűtlenség bűncselekménye rendi büntetőjogunk kodifikációs kísérleteiben, In: NAGY Ferenc (szerk.): *Bűnügyi mozaik: Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2006. 351–356.

BALOGH (2017)

BALOGH Elemér: De delictis criminalitatem non involentibus eorumque poenis: Adalék a kihágások hazai szabályozásának kezdeteihez. In: KIS Norbert – PERES Zsuzsanna (szerk.): Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára: *Studia sollemnia scientiarum politico cameralium*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 43–51.

BALOGH Jenő

BALOGH Jenő: *A büntetőjog válsága*. Budapest, Budapesti Szemle Különlenyomat, 142. kötet. 1910/402. 321–345.

BALOGH–EDVI ILLÉS–VARGHA

BALOGH Jenő – EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferencz: *A bűnvádi perrendtartás magyarázata*. I–IV. kötet, Budapest, Grill, 1897–1900.

BALOGH–EDVI ILLÉS–VARGHA (1900)

BALOGH Jenő – EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferencz: *A bűnvádi perrendtartás magyarázata*. IV. kötet, Budapest, Grill, 1900.

BALOGH László

BALOGH László: *Románia története*. Budapest, Aula, 2001.

BARÁTH–GECSÉNYI

BARÁTH Magdolna – GECSÉNYI Lajos: *Főkonzulok, követek és nagy követek 1945–1990*. Budapest, MTA, 2015.

BARNA Attila (2008)

BARNA Attila: Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök felségárulási pere a magyar és osztrák jogszabályok tükrében. In: MOLNÁR András (szerk.): *Pártvezér, miniszterelnök, vértanú... Tudományos emlékülés a 200 éve született Batthyány Lajos miniszterelnök tiszteletére*. Budapest–Zalaegerszeg, Magyar Közlöny – Zala Megyei Levéltár, 2008. 187–211.

BARNA Attila (2010)

BARNA Attila: *PhD értekezés tézisek*. Budapest, ELTE ÁJK, 2010.

BARNA Attila (2010A)

BARNA Attila: A gonosz tanácsadók megbüntetésétől a miniszteri felelősségig: hűtlen tanácsosok és a nemzetsértés törvényi tényállása a magyar büntetőkódex-tervezetekben. In: MÁTHÉ Gábor – MEZEY Barna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Révész T. Mihály 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, ELTE-AJK, 2010. 9–36.

BARNA Attila (2015)

BARNA Attila: *Az állam elleni bűncselekmények szabályozása a 19. századi Magyarországon, különös tekintettel a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi 5. törvénycikk előzményeire és megalkotására*. Győr, Universitas – Győr, 2015.

BARNA Attila (2013)

BARNA Attila: A politikai büntettek szabályozásával kapcsolatos viták az 1843. évi büntetőkódex-javaslat anyagi jogi részének tárgyalásai során. In: MÁTHÉ Gábor – RÉVÉSZ T. Mihály – GOSZTONYI Gergely (szerk.): *Jogtörténeti Parerga. Ünnepi Tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Eötvös, 2013. 45–65.

BARNA Attila (2019)

BARNA Attila: Az állami főhatalom védelmének változásai a két világháború közötti Magyarországon: a kormányzósértés tényállása és bírói gyakorlata a Győri Ítéltábla gyakorlatában. In: MOLNÁR Andrea – SZÉPLAKI László (szerk.): *Tanulmányok a győri felsőbbírászkodás történetéből a XIX-XX. század fordulóján*. Győr, Győri Ítéltábla, 2019. 175–185.

BARNA (1958)

BARNA Péter: *Az állam belső biztonsága elleni büntettek*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Tankönyvkiadó, 1958.

BARNA (1957)

BARNA Péter: A BHÖ I. pontjába felvett büntettek alanya – alanyi oldala a bírói gyakorlat tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, 1957/7–9. 259–265.

BARNA (1959)

BARNA Péter: *Elméleti problémák az állam elleni büntettek körében*. Doktori értekezés. MTA, 1959.

BARNA (1959A)

BARNA Péter: A célzat és a szándék a büntetőjogban. *Jogtudományi Közlöny*, 1959/10–11. 581–589.

BARNA (1961)

BARNA Péter: *A szocialista állam büntetőjogi védelme*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1961.

BARTHA

BARTHA Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet*. Budapest, MTA BTK TTI, 2020.

BATÓ

BATÓ Szilvia: Adalékok a statáriális eljárás korai történetéhez Magyarországon. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (szerk.): *Sapientia Sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2012. 51–60.

KATONA

KATONA Tamás (szerk.): *Batthyány Lajos gróf főbenjáró pöre*. Budapest, Európa – Batthyány Társaság, 1991.

BATTHYÁNY

BATTHYÁNY Tivadar: *Beszámolóm*. II. kötet. Budapest, Szerzői kiadás [1927].

BÁRD

BÁRD József: A politikai büntett. *Jogtudományi Közlöny*, 1917/32. 285–287.

BELOVICS

BELOVICS Ervin: A hamis vád elkövetési magatartásainak sajátosságai. *Iustum, Aequum, Salutare*, 2011/4. 25–26.

BELOVICS–GELLÉR–NAGY–TÓTH

BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I.* Általános rész. Budapest, HVG-Orac, 2012.

BELOVICS–MOLNÁR–SINKU

BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *Büntetőjog. Különös rész*. Budapest, HVG, 2016.

BEREND

BEREND Béla: Bűnvádi joggyakorlatunk hullámváza politikai és sajtóperekben 1920 óta. *Jogtudományi Közlöny*, 1926/15. 125–127.

BERTÉNYI

BERTÉNYI Iván: *A magyar Szent Korona*. Budapest, Kossuth, 1996.

IFJ. BERTÉNYI

ifj. BERTÉNYI Iván: *Tisza István*. Budapest, Kossuth, 2019.

BERTL–RÁCZ–JENCs

BERTL Emil – RÁCZ György – JENCs Árpád (szerk.): *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. t.-c.* Budapest, Politzer és Fia Kiadó, 1931.

BÉLI

BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest, Dialóg Campus, 2014.

BONCIU

Gheorghe BONCIU: *Istoria dreptului romanesc*. Bukarest, Ars Academica, 2009.

BOROVICKA

V. P. BOROVICKA: *Híres politikai merényletek*. Budapest, Európa, 1979.

BORSÁNYI

BORSÁNYI György: *Kun Béla. Politikai életrajz*. Budapest, Kossuth, 1979.

BOZÓKY

BOZÓKY Ferenc: *Az obstrukció. Tanulmány*. Nagyvárad, Láng, 1911.

BÓDINÉ (2016)

BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Balogh Jenő életútja (1864–1953). *Jogtörténeti Szemle*, 2016/1. 1–9.

BÓDINÉ (2014)

BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei*. I. kötet. Budapest, HVG–Orac, 2014.

BÓNIS

BÓNIS György: *Nagy György és az 1914 előtti magyar köztársasági mozgalom*. Budapest, Akadémiai, 1962.

BÖHM (1923)

BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeben*. Bécs, Bécsi Magyar, 1923.

BÖHM (1946)

BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeben*. Budapest, Népszava, 1946.

BÖLÖNY–HUBAI

BÖLÖNY József – HUBAI László: *Magyarország kormányai 1848–1992*. Budapest, Akadémiai, 1992.

BUTLER

Rupert BUTLER: *A sztálini terror eszközei: Cseka, OGPU, NKVD, KGB, 1917–1991*. Budapest, Gabo, 2008.

C. MILLER

John C. MILLER: *Crisis in Freedom. The Alien and Sedition Acts*. Boston, Little, Brown and Company, 1951.

C. WHITTEN

Woodrow C. WHITTEN: *Criminal Syndicalism and the Law in California 1919–1927*. *Transactions of the American Society*. New Series, 59. kötet. Philadelphia, American Philosophical Society, 1969.

CANDELORO

Giorgio CANDELORO: *Storia dell'Italia moderna, il fascismo e le guerre 1922–1939*. Milano, Feltrinelli, 1981.

CROWNHART

C. H. CROWNHART: *Wisconsin Statutes 1921*. II. kötet. State of Wisconsin, Madison, 1921.

CZÉH

CZÉH Zoltán: Cseka-GPU-OGPU: a szovjet politikai rendőrség születése. *Rubicon*, 2007/3. 69–71.

CZIÁKY

CZIÁKY Ferenc: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története*. Budapest, Dunántúl Nyomda, 1924.

CSEKEY

CSEKEY István: *Magyarország alkotmánya*. Budapest, Renaissance, 1943.

CSIBRA (1967)

CSIBRA József: A CSEKA megalakulása és harca a fiatal szovjetállam védelméért 1917–1918. *Belügyi Szemle*, 1967/8, 38–46.

CSIBRA (1967A)

CSIBRA József: A CSEKA tevékenysége az intervenció és a polgárháború időszakában. *Belügyi Szemle*, 1967/9 44–49.

CSÓKA

CSÓKA Ferenc: Az 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikkek keletkezésének története, 1911–1912. *Katonai jogi és hadijogi szemle*, 2013/1. 5–37.

DEÁK–MOLNÁR

DEÁK Ágnes – MOLNÁR András: *Deák Ferenc*. Budapest, Vince, 2003.

DEGRÉ (1921)

DEGRÉ Miklós: Az állami és társadalmi rend védelméről szóló új törvény (1921:III. t.c.). *Magyar Jogi Szemle*, II. kötet. Budapest, Pallas, 1921. 293–299.

DEGRÉ (1928)

DEGRÉ Miklós: *Az új büntetőnovella zsebkönyve. A büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 1928. évi X. t. c.* Budapest, Révai, 1928.

DEMÉNY

DEMÉNY Pál: *Rabságaim*. I. kötet, Budapest, Magvető, 1989.

DEMIN

Valerij DEMIN: *Bakunin*. Moszkva, Molodaa gvarida, 2006.

DÉTÁR

DÉTÁR Imre: Apám nyomdokain... Ifj. Andrassy Gyula, Kossuth Ferenc. *Belvedere meridionale*, 2007/1–2. 119–121.

DJUVARA

Neagu DJUVARA: *A románok rövid története*. Kolozsvár, Koinónia, 2015.

DOLESCHALL (1913)

DOLESCHALL Alfréd: Elhamarkodott törvényalkotás. *Pesti Hírlap*, 1913. június 19. 2–3.

DOLESCHALL (1913A)

DOLESCHALL Alfréd: A fiatalkorúak bírósága és a fiatalkorúak bűnügyeiben követendő eljárás. *Jogtudományi Közlöny*, 1913/6. 45–46.

DOLESCHALL (1913B)

DOLESCHALL Alfréd: A fiatalkorúak bírósága és a fiatalkorúak bűnügyeiben követendő eljárás. *Jogtudományi Közlöny*, 1913/7. 54–55.

DOLESCHALL (1916)

DOLESCHALL Alfréd: *Katonai büntetőjog*. Budapest, Politzer és Fia, 1916.

DOLMÁNYOS

DOLMÁNYOS István: A Cseka első esztendeje. *Beliügyi Szemle*, 1977/12. 19–28.

DOMOKOS (1946)

DOMOKOS József: *Kivételes hatalom és rögtönbíráskodás a Horthy-uralom alatt*. Budapest, Athenaeum, 1946.

DOMOKOS (1978)

DOMOKOS József: *Két per egy kötetben*. Budapest, Magvető, 1978.

DOMOKOS (1979)

DOMOKOS József: *Emlékezik egy kommunista védőügyvéd*. Budapest, Gondolat, 1979.

DRÓCSA (2016)

DRÓCSA Izabella: Az államellenes bűncselekmények szabályozása Magyarországon, különös tekintettel az 1921. évi III. törvényben meghatározott államfelforgatás büntetétére. *Jogtörténeti Szemle*, 2016/4. 64–67.

DRÓCSA (2017)

DRÓCSA Izabella: A szovjet büntetőjog tudománynak a magyar büntetőjogra gyakorolt hatása 1945 után, különös tekintettel az anyagi és eljárási jogban megjelenő alapelvekre és az ennek nyomán megjelenő jogszabályokra. *Pro Publico Bono*, 2017/3. 154–166.

DRÓCSA (2017A)

DRÓCSA Izabella: Az államellenes bűncselekményekkel kapcsolatosan felmerülő jogértelmezési kérdések a XX. századi Magyarországon, különös tekintettel az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény jogi tárgyára. In: FRIVALDSZKY János – TUSSAY Ákos (szerk.): *A természetjog napja. Konferenciatanulmányok*. Budapest, Pázmány Press, 2017. 155–172.

DRÓCSA (2017B)

DRÓCSA Izabella: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk elhelyezése a XX. századi magyar büntetőjogi rendszerben. *Iustum, Aequum, Salutare*, 2017/2. 215–231.

DRÓCSA (2017C)

DRÓCSA Izabella: Rendtörvények Magyarországon, különös tekintettel a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvényre. In: KONCZ István – SZOVA Ilona (szerk.): *PEME XIV. PhD-Konferencia*. PEME, 2017. 12–19.

DRÓCSA (2017D)

DRÓCSA Izabella: Egy elfeledett politikai bűncselekmény: a Rákosi–Vági-per. In: KERESZTES Gábor (szerk.): *Tavaszi Szél*. I. kötet. Budapest, DOSZ, 2017. 192–201.

DRÓCSA (2018)

DRÓCSA Izabella: A politikai bűncselekmények szabályozása Magyarországon, különös tekintettel a XX. században megalkotott rendtörvényekre. In: FEJES Zsuzsanna (szerk.): *Jog határok nélkül*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2018.

DRÓCSA (2019)

DRÓCSA Izabella: „Kommunista slágerpör:” A Gerő Ernő és társai ellen lefolytatott büntetőeljárás (1922). *Jogtörténeti Szemle*, 2019/2. 47–56.

DRÓCSA (2019A)

DRÓCSA Izabella: A politikai bűncselekmények és a rendtörvény. A kommunista mozgalmakkal szembeni büntetőperek a két világháború között. *Rubicon*, 2019/9–10. 92–100.

DRÓCSA (2020)

DRÓCSA Izabella: „A győztes proletárforradalom meg fogja bosszulni halálunkat!” A Sallai-Fürst per. *VERITAS Évkönyv*, 2020/7. 171–187.

DRÓCSA (2020A)

DRÓCSA Izabella: Egy büntetőjogi kísérlet az állami rend fenntartása érdekében: a népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény. In: EL BEHEIRI Nadja – SZABÓ István (szerk.): *Viginti Quinque annis II. Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére, a PPKE JAK 25. tanévében*. Budapest, Pázmány Press, 2020. 227–251.

DRÓCSA (2022)

DRÓCSA Izabella: Szálasi Ferenc sajtóperei 1937-1938 között. *Aetas*, 2022/3. 30–55.

DRÓCSA (2022A)

DRÓCSA Izabella: Rendtörvények a hazai és nemzetközi jogrendszerekben. In: KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő (szerk.): *Kihívások a büntetőjogalkotás terrénumában a 19–21. században. Külföldi minták és nemzetközi megoldások*. Budapest, Gondolat, 2022. 53–82.

DRÓCSA (2022B)

DRÓCSA Izabella: Az államellenes bűncselekmények változása az első világháborút követően Magyarországon és Csehszlovákiában. In: ERIK STENPIEN – LUCIA PISTEJOVA – IVAN SVATUSKA (szerk.): *Consequences of the First World War at the State Law Level. The Collection of Scientific Contributions of the International Scientific Conference*. Kosice, Univerzita Pavla Jozefa Safárika v Kosiciach, Právnická Faculta, 72–98.

DRÓCSA (2022C)

DRÓCSA Izabella: A lakásügyi népbiztoshelyettes a bíróság előtt: Szántó Zoltán és társainak pere a Horthy-korszakban. *VERITAS Évkönyv*, 2021/8. 231–251.

E. FEHÉR

E. FEHÉR Pál: A forradalom leckéi. Révai Józsefről – halálának tizedik évfordulóján. *Élet és irodalom*, 1969. augusztus 2., 4.

ECKHART

ECKHART Ferenc: *A szentkorona-eszme története*. Budapest, MTA, 1941.

EDVI ILLÉS (1894)

EDVI ILLÉS Károly: *A Büntetőtörvénykönyv magyarázata*. I. kötet, Budapest, Révai, 1894.

EDVI ILLÉS (1894A)

EDVI ILLÉS Károly: *A Büntetőtörvénykönyv magyarázata*. II. kötet, Budapest, Révai, 1894.

EGEDY

EGEDY Gergely: Horthy és Nagy-Britannia. *Valóság*, 2017/9. 109–113.

EGYED

EGYED István: Jogfolytonosság. *Jogállam*, 1926/6. 320–322.

ERDŐSY–FÖLDVÁRI–TÓTH

ERDŐSY Emil – FÖLDVÁRI József – TÓTH Mihály: *Magyar büntetőjog*. Különös rész. Budapest, Osiris, 2007.

ERÉNYI–HAJDU–GÁBOR–MILEI

ERÉNYI Tibor – HAJDU Tibor – GÁBOR Sándorné – MILEI György: *A magyar forradalmi munkásmozgalom története*. Budapest, Kossuth, 1979.

EVANS

Carolyn EVANS: Immigration after McKinley: How a President's death breathed life into immigration policy. *Western University History*, 2016. 1–51. https://digitalcommons.wku.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1623&context=stu_hon_theses (Utolsó lehvívás dátuma: 2023. 07. 22.)

FABREQUETTES

Polydore FABREQUETTES: *Traité des délits politiques et des infractions par la parole, l'écriture et la presse*. Párizs, A. Chevalier-Marescq et cie, 1901.

FATU–SPALATELU

Mihai FATU – Ion SPALATELU: *A Vasgárda-fasiszta típusú terrrorszervezet*. Bukarest, Politika, 1971.

FARKAS

FARKAS Gábor: Vészterhes idők. (Horthy Miklós kormányzó lemondásának és Szálasi Ferenc kinevezésének legitimációs problémái Serédi Jusztinián hercegprímás 1944-es felszólalásának tükrében). *Partium*, 2013/22. 80–83.

FAUE

Elizabeth FAUE: Methods of Mysticism and the Industrial Order: Labor Law in Michigan, 1868–1940. In: Paul FINKELMAN – Martin J. HERSCOCK (ed.): *The History of Michigan Law*. Ohio, Ohio University Press, 2006. 214–237.

FÁBIÁN

FÁBIÁN Béla (szerk.): *Désy Lukács pör*. Budapest, Dick Manó, é. n.

FEDERN-KOHLHAAS

Etta FEDERN-KOHLHAAS: *Walter Rathenau, sein Leben und Wirken*. Dresden, Reissner, 1927.

FÉNYES

FÉNYES Jenő: A nemzetgyalázási perekről. *Jogtudományi Közlöny*, 1927/22. 205–206.

FÉNYES Samu

FÉNYES Samu: *Az Áchim-per. Fellebbezés a közönséghez*. Békéscsaba, 1911.

FINE

Sidney FINE: Anarchism and the assassination of McKinley. *American Historical Review*, 1955/4. 777–799.

FINKEY (1914)

FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, Grill, 1914.

FINKEY (1923)

FINKEY Ferenc: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*. Budapest, Grill, 1923.

FINKEY (1927)

FINKEY Ferenc: *A politikai bűncselekmények és a büntető törvénykönyv*. Budapest, MTA, 1927.

FISCHER

Nick FISCHER: The Founders of American Anti-Communism. *American Communist History*, 2006/1. 67–101.

FIZIKER

FIZIKER Róbert: „A legközelebbi ünnepnapra” várva. Királykérdés Magyarországon és Ausztriában, 1922–1938. *Pro Publico Bono*, 2018/1. 58–75.

FONYÓ

FONYÓ Antal (szerk.): *Magyar büntetőjog. Különös rész*. Budapest, BM, 1981.

FÖLDES (1962)

FÖLDES Péter: *Drámai küldetés. Szamuely Tibor életregénye*. Budapest, Kossuth, 1962.

FÖLDES (1964)

FÖLDES Péter: *A túlsó partról. Stromfeld Aurél életregénye*. Budapest, Kossuth, 1964.

FÖLDESI–RÉVAI–GYURKOVICS

FÖLDESI Margit – RÉVAI József – GYURKOVICS Tibor: *A megszállók szabadsága. A szabadság megszállása, a hadiszákmányról, a jóvátételről, Szövetséges Ellenőrző Bizottságról Magyarországon*. Budapest, Kairosz, 2002.

FÖLDI–HAMZA

FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2011.

Főrendiházi Napló (1914)

Főrendiházi Napló. 1910. III. kötet. Budapest, Athenaeum, 1914.

Főrendiházi Napló (1919)

Főrendiházi Napló. 1910. V. kötet. Budapest, Athenaeum, 1919.

FROMMER

Benjamin FROMMER: *National Changing. Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

GARAMI

GARAMI Ernő: *Forrongó Magyarország*. Bécs, Pegazus, 1922.

GEDE

GEDE Tibor (szerk.): *Szálasi Ferenc: Hungarizmus I. A Cél*. Budapest, Gede Testvérek, 2004.

GELLÉR–AMBRUS

GELLÉR Balázs – AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I*. Budapest, Eötvös, 2019.

GELLÉRI

GELLÉRI Gyula: A nemzetgyalázás. *Jogtudományi Közlöny*, 1926/16. 135–136.

GERGELY

GERGELY Ferenc: Az 1939. évi II. törvény és a leventeintézmény. *Magyar Pedagógia*, 1971/3. 295–307.

GLATZ–GERGELY–PÖLÖSKEI

GLATZ Ferenc – GERGELY Jenő – PÖLÖSKEI Ferenc (szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1919–1944*. Budapest, Kossuth, 1991.

GRATZ (1921)

GRATZ Gusztáv (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon*. Budapest, Franklin, 1921.

GRATZ (1934)

GRATZ Gusztáv: *A dualizmus kora*. II. kötet. Budapest, Magyar Szemle, 1934.

GRATZ (1935)

GRATZ Gusztáv: *Forradalmak kora – Magyarország története 1918–1920*. Budapest, Magyar Szemle, 1935.

GRATZ (2001)

GRATZ Gusztáv: *Magyarország a két világháború között*. Budapest, Osiris, 2001.

GEORGHE–SERBU

Constantin GEORGHE – Miliana SERBU: *Ministrii de interne (1862–2007)*. Bukarest, Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, 2007.

GYÖRFFY

GYÖRFFY Sándor (szerk.): *A Rákosi-per*. Budapest, Szikra, 1950.

GYÖRGYI-KÓNYA-MARGITÁN

GYÖRGYI Kálmán – KÓNYA Imréné – MARGITÁN Éva: *Az állam elleni bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések módosításáról*. Budapest, ELTE ÁJK, 1990.

HAEFFLER (1931)

HAEFFLER István (szerk.): *Országgyűlési almanach az 1931–1936. évi országgyűlésről*. Budapest, Magyar Távirati Iroda, 1931.

HAEFFLER (1935)

HAEFFLER István (szerk.): *Országgyűlési almanach az 1935–1940. évi országgyűlésről*. Budapest, Magyar Távirati Iroda, 1935.

HAEFFLER (1940)

HAEFFLER István (szerk.): *Országgyűlési almanach az 1939–1944. évi országgyűlésről*. Budapest, Magyar Távirati Iroda, 1940.

HAHNER

HAHNER Péter: *Az USA elnökei*. Budapest, Animus, 2012.

HAJDU

HAJDU Tibor: *Károlyi Mihály. Politikai életrajz*. Budapest, Kossuth, 1978.

HAMVAY

HAMVAY Ödön: *Az aradi tizenhárom*. Budapest, Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalata, 1904.

HARMATH

HARMATH Jenő: A hazaárulók vagyoni felelősségéről szóló törvény revíziója. *Jogtudományi Közlöny*, 1918/28. 210–212.

HATOS

HATOS Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Budapest, Jaffa, 2018.

HAVAS

HAVAS Miksa: *Walter Rathenau*. Budapest, Bíró, 1929.

HEGEDŰS

HEGEDŰS András: *Az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. t-c. magyarázata*. Budapest, Grill, 1938.

HELLER (1922)

HELLER Erik: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvény ismertetése. *Ügyvédek Lapja*, 1922.

HELLER (1945)

HELLER Erik: *A magyar büntetőjog általános tanai*, Budapest, Grill, 1945.

HENKEL

Scott HENKEL: *Sedition and Espionage Acts*. https://www.academia.edu/8616936/Henkel_Sedition_and_Espionage_Acts_in_the_Oxford_Encyclopedia_of

American_Business_Labor_and_Economic_History (Utolsó lehívás dátuma: 2023. 07. 22.)

HETÉNYI

HETÉNYI Imre: *Amikor a rend őre voltam*. Budapest, Pantheon, 1941.

HETÉS

HETÉS Tibor: *Stromfeld Aurél*. Budapest, Kossuth, 1967.

HEUBERTH–MÜLLER

HEUBERTH Gusztáv – MÜLLER Viktor (szerk.): *Perbeszédék Gyűjteménye*. I. kötet. Pécs, Dunántúli Egyetem, 1928.

HIJZEN

Constant Willem HIJZEN: The perpetual adversary. How Dutch security services perceived communism (1918 – 1989). *Historical Social Research, Security and Conspiracy in History*, 16. to 21. century. 2013/1 (143). 166–199.

HOCK (1922)

HOCK János: Újévi Beköszöntőm, *Bécsi Magyar Újság*, 1922. január 4. 2.

HOCK (1923)

HOCK János: Beszámoló az amerikai magyarság részére. *Californiai Magyarság*, 1923. október 2. 3.

HOLLÓSI (2015)

HOLLÓSI Gábor: Országgyűlési választási rendszer és választójog a Horthy-kori Magyarországon. *Pro Publico Bono*, 2015/1, 115–133.

HOLLÓSI (2018)

HOLLÓSI Gábor: Bernolák Nándor igazolása. In: FODOR Veronika – GECSÉNYI Patrícia – HOLLÓSI Gábor – KISS Dávid – RÁCZNÉ BAÁN Krisztina – RÁCZ János (szerk.): *Zinner '70: Egy élet az (i)gazságszolgáltatás kutatásának szolgálatában*. Budapest, Magyar Napló, 2018. 429–434.

HOLLÓSI (2018A)

HOLLÓSI Gábor: Jelkép vagy fogalom? A Szent Korona-tan. *Rubicon*, 2018/7–8. 114–117.

HOLLÓSI (2019)

HOLLÓSI Gábor: A történelmi emlékezet az 1920. évi I. törvénycikk indokolásában. *Jogtörténeti Szemle*, 2019/1. 40–45.

HOMOKI-NAGY

HOMOKI-NAGY Mária: Hütlenség, felségsértés, felségárulás. *Rubicon*, 2019/9–10. 20–27.

HOREL

Catherine HOREL: *Horthy*. Budapest, Kossuth, 2017.

HORTHY

HORTHY Miklós: *Emlékirataim*. Budapest, Európa, 2019.

HORVÁTH (2006)

HORVÁTH Attila: A büntetőjog története Magyarországon a szovjet típusú szocializmus időszakában, különös tekintettel a koncepciók perekre. In: MEZEY Barna – RÉVÉSZ T. Mihály (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Gondolat, 2006. 193–224.

HORVÁTH (2008)

HORVÁTH Attila: Koncepciók per az első független felelős magyar miniszterelnök ellen – Gróf Batthyány Lajos pere. *Jogtörténeti Szemle*, 2008/1. 12–21.

HORVÁTH (2012)

HORVÁTH Attila: A szocialista alkotmány (1949. évi XX.) In: HORVÁTH Attila – KOLTAY András – MÁTHÉ Gábor (szerk.): *Sapientia iniuria non potest fieri. Ünnepi tanulmányok Zlinszky János tiszteletére*. Budapest, Gondolat, 2009. 137–166.

HORVÁTH (2014)

HORVÁTH Attila (szerk.): *Magyar állam-és jogtörténet*. Budapest, NKE, 2014.

HORVÁTH (2017)

HORVÁTH Attila: A Szent Korona-tan és a történeti alkotmány. In: VÍZKELETY Mariann (szerk.): *5 éves az Alaptörvény: Válogatás az ünnepi konferenciasorozat beszédeiből*. Budapest, Magyar Közlöny, 2017. 160–180.

HORVÁTH (2017A)

HORVÁTH Attila: „A köztársaság az egyetlen lehetséges államforma.” Az 1946. évi I. törvény megalkotása, a köztársaság kikiáltása. *Acta Humana: emberi jogi közlemények*, 2017/1. 7–20.

HORVÁTH (2018)

HORVÁTH Attila: Az 1946. évi VII. tc. a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről. *Pro Publico Bono*, 2018/1. 94–109.

HORVÁTH (2019)

HORVÁTH Attila: „Nem ismerjük el az 1949. évi kommunista alkotmányt, mert egy zsarnoki uralom alapja volt, ezért kinyilvánítjuk érvénytelenségét.” In: PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról: Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 403–486.

HORVÁTH Tibor (1957)

HORVÁTH Tibor: Az ellenforradalom bünözése ellen folytatott harc néhány büntetőjogi vonatkozása. *Jogtudományi Közöny*, 1957/4–6. 97–110.

HORÁNSZKY

HORÁNSZKY Lajos: *Tisza István és kora*. II. kötet. Budapest, Tellér, 1994.

HORVÁTH Tibor (2006)

HORVÁTH Tibor: Finkey Ferenc emlékére. *Jogtörténeti Szemle*, 2006/2. 77–81.

HUBAI

HUBAI László: *Magyarország XX. század választási atlasza 1920–2000*. I. kötet. Budapest, Napvilág, 2001.

ILLÉS

ILLÉS Béla: *Népünk szabadságáért. Rákosi Mátyás elvtárs életéből*. Budapest, Szikra, 1952.

IORDACHI

Constantin IORDACHI: *A Vasgárda: karizma, politikai és erőszak Romániában 1927–1941*. Budapest, L'Harmattan, 2017.

IPERCO

Alexandru IPERCO: *A Vasgárda árnyékában*. Budapest, Kossuth, 1971.

IRK

IRK Albert: *Magyar anyagi büntetőjog*. Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetem, 1933.

JAKABBFY–WILLER–SULYOK

JAKABBFY Elemér – WILLER József – SULYOK István (szerk.): *Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai Szemle*. Tizenkettedik évfolyam. Lugos, Husvéth és Hoffer, 1933.

JANKOVICH

JANKOVICH Arisztid (sajtó alá rendezte: GYÖRGY Sándor): *A Nemzeti Hadsereg, 1919*. Várpalota, 2019.

JASPER (1963)

Gotthard JASPER: *Der Schutz der Republik: Studien zur Staatlichen Sicherung der Demokratie in der Weimarer Republik 1922 bis 1930*. Tübingen, Mohr Siebeck Verlag, 1963.

JAPSER (1966)

Gotthard JAPSER: *Der Schutz der Republik: Studien zur Staatlichen Sicherung der Demokratie in der Weimarer Republik 1922 bis 1930. Politische Vierte aljabirerschrift*, 1966/1. 164–167.

JÁSZ

JÁSZ Dezső: A toll katonája. Alpári Gyuláról. *Kortárs*, 1974/3. 401–403.

JÁSZAI

JÁSZAI Samu: *A magyar szakszervezetek története*. Budapest, Magyarországi Szakszervezeti Tanács, 1925.

JÁSZI

JÁSZI Oszkár: Útban az igazság. *Magyar Tribune*, 1923. február 9. 2.

JEMNITZ (1972)

JEMNITZ János: Vámbéry Ruzstem születésének 100. évfordulójára. *Budapest*, 1972/8. 20–21.

JEMNITZ (2001)

JEMNITZ János: The Eugen V. Debs Reader: Socialism and the Class Struggle, *Századok*, 2001/5. 1252–1253.

JENSON

Carol JENSON: Loyalty as a Political Weapon, The 1918 Campaign in Minnesota. *Minnesota History*, Summer 1972. 43–57.

Jogtudományi Közlöny (1917)

Jogtudományi Közlöny, 1917/32. 287–288.

Jogtudományi Közlöny (1926)

Jogtudományi Közlöny, 1926/14. 115.

JOHNSON

Paul JOHNSON: *Az amerikai nép története*. Budapest, Akadémiai, 2016.

JÓNÁS–VILLÁM

JÓNÁS Károly – VILLÁM Judit: *A magyar országgyűlés elnökei 1848–2002*. Budapest, Argumentum, 2002.

JUHÁSZ

JUHÁSZ Andrea: A párviadal vétsége és az államfogház-büntetés a Csemegi-kódex szabályozásának tükrében. *De iurisprudentia et iure publico*, 2014/2. 1–11.

JUHÁSZ NAGY

JUHÁSZ NAGY Sándor: *A magyar októberi forradalom története*. Budapest, Szikra, 1945.

KABODI–LŐRINCZ–MEZEY

KABODI Csaba – LŐRINCZ József – MEZEY Barna: *Büntetéstan alapfogalmak*. Budapest, Rejtjel, 2005.

KAHLER

KAHLER Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945–1989*. Budapest, Zrínyi, 1993.

KALMÁR (1911)

KALMÁR Antal: Népuralom és államforma. *Magyar Köztársaság*, 1911/1. 6–10.

KALMÁR (1912)

KALMÁR Antal: Köztársasági szuverénitás. *Magyar Köztársaság*, 1912/4. 33–36.

KALMÁR (1913)

KALMÁR Antal: Andrássy Gyula és a korrumpált monarchia. *Magyar Köztársaság*, 1913/6. 31–35.

KARABEC–VLACH

Zdeněk KARABEC – Jiří VLACH (ed.): *The Criminal Justice System in the Czech Republic*. Prague, Institute of Criminology and Social Prevention, 2011.

KARDOS (2002)

KARDOS Sándor: *A magyar katonai büntetőjog rövid története*. Debrecen, 2002.

KARDOS (2003)

KARDOS Sándor: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*. Doktori disszertáció, 2003. https://debreceniitlotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/magyarkatonaibundetojog.pdf (Utolsó leihívás dátuma: 2023. 07. 22.)

KARDOS (2003A)

KARDOS Sándor: Az 1912. évi XXXIII. t.c. A magyar király honvédség katonai büntető perrendtartásáról. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*, 2003/3. 173–190.

KARSAI–KARSAI

KARSAI Elek – KARSAI László: *A Szálasi-per*. Budapest, Reform Lap- és Könyvkiadó, 1988.

KARSAI (2012)

KARSAI László: *Szálasi Ferenc. Politikai életrajz*. Doktori disszertáció. Szeged, 2012.

KARSAI (2016)

KARSAI László: *Szálasi Ferenc. Politikai életrajz*. Budapest, Balassi, 2016.

KARSAI–MOLNÁR–BRAHAM

KARSAI László – MOLNÁR Judit – RANDOLPH L. BRAHAM (szerk.): *Az Endre–Baky–Jaross per*. Budapest, Cserépfalvi, 1994.

KÁDÁR (1952)

KÁDÁR Miklós: *Magyar büntetőjog általános rész*. Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat, 1952.

KÁDÁR (1969)

KÁDÁR Miklós: Tanács-Magyarország büntetőjogáról. *Jogtudományi Közlöny*, 1969/6. 282–285.

KÁLLAY

KÁLLAY Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944*. I–II. kötet. Budapest, Európa, 2012.

KÁROLYI

KÁROLYI Mihály: *Hit, illúziók nélkül*. Budapest, Európa, 2013.

KISS–KISS

KISS Szilvia – KISS György (szerk.): *Károlyi Mihály válogatott írásai*. I. kötet. Budapest, Gondolat, 1964.

KELEMEN

KELEMEN Roland (szerk.): *Források a kivételes hatalom szabályozásának magyarországi geneziséről*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2017.

KELÉNYI

KELÉNYI Jenő: A hazaárulók házastársának közszerzeményi igénye. *Jogtudományi Közlöny*, 1916/4. 36–37.

KENYERES (1967)

KENYERES Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon*. I. kötet. Budapest, Akadémiai, 1967.

KEREKES (1976)

KEREKES Lajos: *Hitler-puccs a sörházban*. Budapest, Kossuth, 1976.

KEREKES (1985)

KEREKES Lajos: *A weimari köztársaság*. Budapest, Kossuth, 1985.

KEREPESZKI

KEREPESZKI Róbert: Jelöltek és önjelöltek: A királykérdés megoldásának alternatívái. *Rubicon*, 2011/8. 28–35.

KÉPESSY

KÉPESSY Imre: A büntetőjog fejlődésének tendenciái a két világháború közötti Csehszlovák Köztársaságban. In: GOSZTONYI Gergely – RÉVÉSZ T. Mihály (szerk.): *Jogtörténeti Parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Eötvös, 2018. 145–152.

Két akasztófa, sz. n.

Két akasztófa. sz. n. Párizs, 1932.

Képviselőházi Irományok (1876)

Képviselőházi Irományok. 1875. V. kötet. Budapest, Schlesinger és Wohlaer, 1876.

Képviselőházi Irományok (1913)

Képviselőházi Irományok. 1910. XXVIII. kötet. Budapest, Pesti, 1913.

Képviselőházi Irományok (1915)

Képviselőházi Irományok. 1910. LXVI. kötet. Budapest, Pesti, 1915.

Képviselőházi Irományok (1918)

Képviselőházi Irományok. 1910. LXIV. kötet. Budapest, Pesti, 1918.

Képviselőházi Napló (1913)

Képviselőházi Napló. 1910. XIX. kötet, Budapest. Athenaeum, 1913.

Képviselőházi Napló (1918)

Képviselőházi Napló. 1910. XLI. kötet, Budapest. Athenaeum, 1918.

Képviselőházi Napló (1938)

Képviselőházi Napló. 1935. XVI. kötet, Budapest. Athenaeum, 1938.

KLEIN (2012)

KLEIN Tamás: Adalékok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához I. *In medias res*, 2012/2. 182–198.

KLEIN (2013)

KLEIN Tamás: Adalékok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához II. *In medias res*, 2013/1. 45–61.

KMETY

KMETY Károly: Törvényjavaslat a hazaárulók vagyoni jogi felelősségéről. *Jogtudományi Közlöny*, 1915/17. 205–206.

KOLACSOVSZKY

KOLACSOVSZKY Lajos: Monarchia – köztársaság. *Magyar Köztársaság*, 1912/2. 31–33.

KOLB

Eberhard KOLB: *The Weimar Republic*. New York, Routledge Press, 2004.

KOLONTÁRI–SERES

KOLONTÁRI Attila – SERES Attila: *A Komintern „védőszárnyai” alatt. Orosz levéltári források Rákosi Mátyás börtönéveiről 1925–1940*. Budapest, Argumentum, Moszkvai Magyar Levéltári Intézet, 2014.

KOLTAY

KOLTAY András: *A szőlásszabadság alapvonalai magyar, angol és amerikai és európai összehasonlításban*. Doktori disszertáció. Budapest, PPKE JÁK Doktori Iskola, 2007.

K. NAGY

K. NAGY Sándor: A becsületsértés. *Jogtudományi Közlöny*, 1915/21. 259–260.

KOVAC

KOVAC Dusan: *Szlovákia története*. Pozsony, Kalligram, 2001.

KOVÁCS (1965)

KOVÁCS Kálmán: *Szemelvények a magyar állam- és jogtörténet forrásaiból*. II. kötet. Budapest, Tankönyvkiadó, 1965.

KOVÁCS (1969)

KOVÁCS Kálmán: Államjogi változások a Magyar Népköztársaság idején, *Jogtudományi Közlöny*, 1969/2–3. 69–79.

KOVÁCS M.

KOVÁCS M. Mária: *Törvénytől sűtjva – A numerus clausus Magyarországon, 1920–1945*. Budapest, Napvilág, 2012.

KOVÁCS Tamás

KOVÁCS Tamás: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb, Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról 1932–1943*. Budapest, Gondolat, 2009.

KOVÁTS

KOVÁTS Andor: Perjéssy Mihály emlékezete. *Debreceni Szemle*, 1935/3. 133–135.

KÓRÓDI

KÓRÓDI Máté: *Adattár a Magyar Nemzeti Hadsereg tisztí különítményes csoportjai és más fegyveres szervek által elkövetett gyilkosságokról 1919. augusztus 3. – 1921. október 23.* Budapest, Clio Intézet, 2020.

KÖÖ

KÖÖ Artúr: A Bihar vármegyei románok tiltakozása az 1907. évi iskolaügyi törvényekkel szemben. *Jogtörténeti Szemle*, 2020/3. 8–16.

KÖPECZI-PÓK

KÖPECZI Béla – PÓK Lajos (szerk.): *Világirodalmi kisenciklopédia*. I. kötet. Budapest, Gondolat, 1984.

KÖMÜVES

KÖMÜVES Imre: *Vészben, viharban... Vági István élete*. Budapest, Kossuth, 1972.

KRUZSLICZ – KOVÁCS

KRUZSLICZ István Gábor – KOVÁCS István (szerk.): *Gondolatok Nagy Györgytől, Nagy Györgyről. A köztársasági eszem első hirdetője*. Hódmezővásárhely, Csongrád Megyei Levéltár, 1996.

K. TÖRÖK

K. TÖRÖK Mihály Miklós: Külpolitika és királykérdés. *Katholikus Szemle*, 1936/2. 135–136.

KUKLÍK

Jan KUKLÍK: *Czech Law in Historical Contents*. Prague, Karolinum Press, 2015.

KUKLÍK–PETRÁS

Jan KUKLÍK – René PETRÁS: *Minorities and Law in Czechoslovakia 1918–1992*. Prague, Karolinum Press, 2017.

KUKORELLI

KUKORELLI István: Az 1946. évi I. törvény közjogtörténeti jelentősége és az alkotmányos jogfolytonosság. *Acta Humana: emberi jogi közlemények*, 2017/1. 27–38.

KUN

KUN Miklós: Útban az anarchizmus felé: Mihail Bakunyin politikai pályaképe és eszmei fejlődése az 1860-as évek közepén. Budapest, Akadémiai, 1982.

LACZKÓ

LACZKÓ Miklós: *Nyilasok, Nemzetiszocialisták*. Budapest, Kossuth, 1966.

LAGZI

LAGZI Gábor: Tekintélyuralmi rendszerek a Baltikumban a két világháború között. *Világtörténet*, 2013/4. 477–498.

LÁNYI

LÁNYI Ernőné (szerk.): *Vagyunk az ifjú gárda, emlékezések az ifjúmunkás-mozgalomra 1900–1944*. Budapest, Móra, 1969.

LÁSZLÓ

LÁSZLÓ Balázs: A hűtlenség és annak büntetése az Árpád-korban. *Studia Iuvenium Iurisperitorium*. 2014/7. 59–90.

LEHOTAY (2011)

LEHOTAY Veronika: Közjogi korlátozások Magyarországon. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011/2. 69–86.

LEHOTAY (2012)

LEHOTAY Veronika: A jogkorlátozó rendelkezések bírósági gyakorlata a Horthy-korszak második felében. In: STIPTA István (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma Miskolc 2011 november 8: Állam-és Jogtudományi Kar szekciókiadványa*. Miskolc, Miskolci Egyetem Innovációs és Technológiai Transzfer Centrum, 2012. 91–97.

LEHOTAY (2020)

LEHOTAY Veronika: *A jogszükités útján: A Horthy-korszak szabadságmegvonó-intézkedéseinek jogtörténeti aspektusai különös tekintettel Borsod vármegyére*. Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 2020.

LENGYEL (1922)

LENGYEL Aurél: *A Csemegi-kódex és újabb büntetőjogi kodifikációink*. Budapest, A Pesti Lloyd-társulat, 1922.

LENIN (1954)

Vlagyimir Iljics LENIN: *Lenin válogatott művei*. II. kötet. Budapest, Szikra, 1954.

LENIN (1963)

Vlagyimir Iljics LENIN: *Lenin összes művei*. 1–55. kötet. Budapest, Kossuth, 1963.

LÉVAI–POTÓ

LÉVAI Anita – POTÓ István: *A Magyar Királyi Csenedőrség története*. Kecskemét, Vagabund, 2016.

LÉVI-BRUHL

Henry LÉVI-BRUHL: Les délits politiques. Reserches d'une définition. *Revue française de sociologie*, 1964/5. 131–139.

LIPTHAY

LIPTHAY Olga: *A Kisgazdapárt világprogramja és propagandája*, Budapest, Akarat, 1921.

LIPTAI (1966)

LIPTAI Ervinné: Vági István (1883–1940). *Párttörténeti Közlemények*, 1966/3. 117–136.

LIPTAI (1971)

LIPTAI Ervinné: *A Magyarországi Szocialista Munkáspárt 1925–1928*. Budapest, Kossuth, 1971.

LIPTAI (1980)

LIPTAI Ervinné (szerk.): *Lőwy Sándor élete és mártírhalála*. Budapest, Ságvári Endre, 1980.

LŐRINCZ–NAGY

LŐRINCZ József – NAGY Ferenc: *Börtönügy Magyarországon*. Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 1997.

LŐRINCZ–MEZEY

LŐRINCZ József – MEZEY Barna: *A magyar börtönügy története*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.

M. PELSER

Caroline M. PELSER: Preparations to commit a crime: the Dutch approach to inchoate offences. *Utrecht Law Review*, 2008/3. 57–80.

MADAI

MADAI Sándor: A csalárd bukás néhány történeti és dogmatikai kérdése. *Jogtörténeti Szemle*, 2004/3. 31–34.

MADARASSY-MOLNÁR

MADARASSY-MOLNÁR Máté: Hit – Tudás – Alázat. 60 éve hunyt el Finkey Ferenc. *Iustum Aequum Salutare*, 2008/4. 239–248.

Magyar Statisztikai Évkönyv

Magyar Statisztikai Évkönyv XVII–XLVII. Budapest, Athenaeum, 1919–1940.

MAGYARICS

MAGYARICS Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története*. Budapest, Kossuth, 2008.

MÁRKI-ZAY

MÁRKI-ZAY Lajos: *Részletek a Hock János ellen megtartott főtárgyalásról*. Budapest, Hungária, 1933.

MARX–ENGELS

Karl MARX – Friedrich ENGELS: *A Kommunista Kiáltvány*. Budapest – Uzsgorod, Kossuth – Kárpáti, 1980.

MASTERS

Anthony MASTERS: *Bakunin: the father of anarchism*. New York, Saturday Review Press, 1974.

MÁTHÉ Áron

MÁTHÉ Áron: *A nyilaskereszt árnyéka. A magyarországi nemzetiszocializmus elmélete és gyakorlata*. Máriabesnyő, Attraktor, 2019.

MÁTHÉ (1980)

MÁTHÉ Gábor: A kihágás intézménye 1. *Állam és igazgatás*, 1980/8. 673–683.

MÁTHÉ (1980A)

MÁTHÉ Gábor: A kihágás intézménye 2. *Állam és igazgatás*, 1980/9. 804–818.

MÁTHÉ (2001)

MÁTHÉ Gábor: Közigazgatási büntetőjog vagy "Janus-arcú" büntetőjog? *Magyar Közigazgatás*, 2001/51. 321–330.

MÁTHÉ (2004)

MÁTHÉ Gábor: A Szentkorona-eszme. Parafrázis In: MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*. Budapest, Gondolat, 2004, 281–296.

MÁTHÉ (2011)

MÁTHÉ Gábor: A Szent Korona-eszme. In: MEZEY Barna (szerk.): *A szimbólumok üzenete, a jogi kultúra jelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak*. Budapest, Eötvös, 2011. 321–332.

MAYER

MAYER Géza: A hazaárulók vagyoni felelősségéről. *Jogtudományi Közlöny*, 1917/12. 113–115.

MENDELÉNYI

MENDELÉNYI László: *A bünvádi eljárási jog*. IV. kötet, Budapest, Athenaeum, 1931.

MESZLÉNY

MESZLÉNY Artúr (szerk.): *Magyar Jogászegyleti Értekezések. A háború hatása büntetőjogunkra. Angyal Pál előadása a Magyar Jogászegylet 1915 november 13. napján tartott teljes ülésén*. 12. kötet. Budapest, Franklin, 1916.

MEZEY (2007)

MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, Osiris, 2007.

MEZEY (2015)

MEZEY Barna: A kivételes hatalom jogi természete. *Jogtörténeti Szemle*, 2015/4. 25–34.

MEZEY (2015A)

MEZEY Barna: A kivételes hatalom joga Magyarországon. In: GERGELY András – HOLLÓ József – RÉVÉSZ T. Mihály – SZEILER Erikai (szerk.): *ifj. Andrássy Gyula gróf és az I. világháború*. Budapest, ifj. Gróf Andrássy Gyula Alapítvány, 2015. 16–29.

MEZEY (2016)

MEZEY Barna: A dologházi törvény. *Jogtörténeti Szemle*, 2016/1. 24–30.

MEZEY (2020)

MEZEY Barna: „A föltétlen igazság és a társadalom fenntartásának érdeke.”: Az első magyar büntetőtörvénykönyv. In: HORVÁTH Attila (szerk.): *Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulójára*. Budapest, Ludovika, 2020. 39–46.

MISKOLCZY (2013)

MISKOLCZY Ambrus: A Vasgárda színre lép. *Holmi*, 2013/1. 82–102.

MISKOLCZY (2014)

MISKOLCZY Ambrus: A Vasgárda születése. *Századok*, 2014/4. 845–874.

MISKOLCZY (2015)

MISKOLCZY Ambrus: *A Vasgárda 1927–1937*. I. kötet. Budapest, Gondolat, 2015.

MISKOLCZY Ágost

MISKOLCZY Ágost: *A forradalom büntetőjogi védelme a forradalmi mozgalmak ellen. Tanulmányok a társadalom-és közigazgatáspolitikai köréből.* Budapest, é. n. 187–190.

MISKOLCZY Ágost (1926)

MISKOLCZY Ágost: Aktuális-e a nemzetgyalázási törvény eltörlése? *Jogtudományi Közöny*, 1926/14. 114–115.

MOLNÁR–KARSAI

MOLNÁR Judit – KARSAI László: *A magyar Quisling-kormány: Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt.* Budapest, 1956-os Intézet, 2004.

MOLNÁR

MOLNÁR Kálmán: *Alkotmányjogi reformjaink az 1937 és 1938 években.* Budapest–Pécs, Tudományos Gyűjtemények 35, 1938.

MONTGOMERY

John Flournoy MONTGOMERY: *Magyarország, a vonakodó csatlós.* Budapest, Zrínyi, 2004.

MÓRA

MÓRA Mihály: Heller Erik [Nekrológ]. *Jogtudományi Közöny*, 1959/4. 192.

NAGY (1912)

NAGY György: Kossuth Lajos országa. *Magyar Köztársaság*, 1912/3. 1–5.

NAGY (1912A)

NAGY György: Fel a köztársasági zászlóval! *Magyar Köztársaság*, 1912/6. 1–5.

NAGY (1912B)

NAGY György: Köztársasági párt és királyhűség. *Magyar Köztársaság*, 1912/11. 1–5.

NAGY (1912C)

NAGY György: A köztársaságért! *Magyar Köztársaság*, 1912/12. 1–5.

NAGY (1913)

NAGY György: Feltámadunk! *Magyar Köztársaság*, 1913/2. 1–4.

NAGY Ferenc (2009)

NAGY Ferenc (szerk.): *A magyar büntetőjog különös része.* Budapest, Hvg–Orac, 2009.

NAGY Ferenc (2009A)

NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog (át)alakulása a rendszerváltás óta. In: LAMM Vanda (szerk.): *Rendszerváltás a jogban.* Budapest, MTA Jogtudományi Intézet, 2009.

NAGY J.

NAGY J. Endre: Történelmi alkotmány és Szentkorona-tan. *Jogtörténeti Szemle*, 2018/2. 143–158.

NAGY Szabolcs

NAGY Szabolcs: Igazságosság vagy jogbiztonság? Rendszerváltozások utáni büntetőjogi felelősségre vonások a 20. századi magyar történelemben. In: *Doktori Műhelytanulmányok 2017*. Győr, SZIE Doktori Iskola, 2017. 183–198.

NAGY Csaba

NAGY Csaba: *A magyar emigráns irodalom lexikona*. Budapest, Argumentum, 2000.

NAGY Vince

NAGY Vince: *Októbertől októberig*. Budapest, Európa História, 1991.

NAGYNÉ

NAGYNÉ SZEGVÁRI Katalin: *Numerus clausus rendelkezések az ellenforradalmi Magyarországon*. Budapest, Akadémiai, 1988.

NÁNÁSI (2008)

NÁNÁSI László: Magyarország ügyészsége az ellenforradalom és a konszolidáció idején, 1919–1922. *Acta Universitatis Szegediensis*, 2008/1–8. 19–60.

NÁNÁSI (2012)

NÁNÁSI László: Aki Rákosit, Kádárt és Szálasit vádolta. Dr. Miskolczi Ágost élete, működése és üldöztetése. *Betekintő*, 2012/4. 1–38.

NÁNÁSI (2015)

NÁNÁSI LÁSZLÓ: *A jogrend szolgálatában. Váry Albert élete és működése 1875–1953*. Budapest, Legfőbb Ügyészség, 2015.

NÁNÁSSY (1919)

NÁNÁSSY GYÖRGY: *Miért léptem ki a magyarországi kommunista-pártból?* H. n, 1919.

NÁNÁSSY (1919A)

NÁNÁSSY György: *Károlyi Mihály bűnei*. Pozsony, Wigand, 1919.

NEGRU

Ion NEGRU: *Istoria Dreptului Romanesc*. Nagard Lugoj, 2014.

NEMERE

NEMERE István: *Én, Rákosi Mátyás: egy zsarnok pályafutása*. Szeged, Lazi, 2019.

NEMES

NEMES Dezső: *A biatorbágyi merénylet és ami mögötte van...* Budapest, Kossuth, 1981.

NEMESKÜRTY

NEMESKÜRTY István: *Búcsúpillantás*. Budapest, Szent István Társulat, 2014.

Nemzetgyűlési Napló (1920)

Nemzetgyűlési Napló. 1920. V. kötet, Budapest, Athenaeum, 1920.

Nemzetgyűlési Napló (1921A)

Nemzetgyűlési Napló. 1920. VII. kötet, Budapest, Athenaeum, 1921.

Nemzetgyűlési Napló (1921B)

Nemzetgyűlési Napló. 1920. VIII. kötet, Budapest, Athenaeum, 1921.

Nemzetgyűlési Napló (1926)

Nemzetgyűlési Napló. 1922. IV. kötet, Budapest, Athaenaum, 1926.

Nemzetgyűlési Napló (1946)

Nemzetgyűlési Napló. 1945. I. kötet, Budapest, Athenaeum, 1946.

Nemzetgyűlés Irományai (1920)

Nemzetgyűlés Irományai. IV. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1920.

Nemzetgyűlés Irományai (1921)

Nemzetgyűlés Irományai. VII. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1921.

Nemzetgyűlési Irományok (1946)

Nemzetgyűlési Irományok. 1945. I. kötet, Budapest, Athenaeum, 1946.

NICOLESCU

Nicolae C. NICOLESCU: *Enciclopedia șefilor de guvern ai României (1862–2006)*.
Bucharest, Editura Meronia, 2006.

NIEDERHASUER

NIEDERHASUER Emil: *Kelet-Európa története*. Budapest, MTA, 2001.

NYÁRI

NYÁRI Gábor: *A Sándor-palotától a ravatalig. Teleki Pál második miniszterelnöksége, 1939–1941*. Budapest, Kairosz, 2015.

OLTI

OLTI Vilmos: A demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló büntettek. *Jogtudományi Közlöny*, 1947/2. 331–337.

ORMOS EDE

ORMOS Ede: Választójog és a király. *Magyar Köztársaság*, 1913/1. 24–27.

ORMOS (1982)

ORMOS Mária: A Vasgárda. *Történelmi Szemle*, 1982/3. 426–443.

ORMOS (1984)

ORMOS MÁRIA: *Padovától Trianonig*. Budapest, Kossuth, 1984.

ORMOS (1998)

ORMOS Mária: *Magyarország a két világháború korában*. Debrecen, Csokonai, 1998

ORMOS (2001)

ORMOS Mária: *Mussolini*, Budapest, Pannonica Kiadó, 2001.

OROSZ (2017)

OROSZ László: Kényszerhelyzet, meghasonlottság. A magyarországi németek a Kállay-kormány alatt. *Rubicon*, 2017/5. 52–53.

OROSZ (2024)

OROSZ László: Jól jártak-e a magyarországi svábok 1944 tavaszán a német megszállással? kézirat, *Közép-Európai Közlemények*, 2024. (Megjelenés alatt)

Országgyűlési Napló

Országgyűlési Napló. 1953. I. kötet. Budapest, 1967.

Országgyűlési Irományok

Országgyűlési Irományok. 1958, Budapest, 1974.

P. MARCU

Liviu P. MARCU (szerk.): *Istoria dreptului romanesc*. II. kötet. Bukarest, 1987.

PAÁL

PAÁL Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság-és szabályozás 1914–1989. Előadások a magyar sajtószabadság történetéhez*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2013. 7–19.

PAPP

PAPP Barbara: *A kaszákkeresztesek és Dévaványa. Kálvinizmus, „szekta,” lázadás*. Budapest, Gondolat, 2014.

PAKSA (2013)

PAKSA Rudolf: *Szálasi Ferenc és a hungarizmus*. Budapest, Jaffa, 2013.

PAKSA (2013A)

PAKSA Rudolf: *Magyar nemzeti szocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*. Budapest, Osiris, 2013.

PAKSY (2009)

PAKSY Zoltán: A nemzeti szocialista mozgalmak megszerveződése, párt-és regionális struktúrája Magyarországon az 1930-as években. *Múltunk*, 2009/3. 202–237.

PAKSY (2013)

PAKSY Zoltán: *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932-1939*. Budapest, Gondolat, 2013.

PALASIK

PALASIK Mária: A köztársaság kikiáltása és büntetőjogi védelme. *Valóság*, 1996/9. 57–75.

PALLOS

PALLOS Lajos: Stromfeld Aurél kitüntetései. *Folia Historica: a Magyar Nemzeti Múzeum Évkönyve*, 2019/34. 177–201.

PALOTÁS

PALOTÁS Imre: Kélinger Pál. *Építők Lapja*, 1956 január 2, 2.

PARÁDI

PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség*. Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 2012.

PÁLFFY

PÁLFFY Fidé: *Szemelvények a nemzeti szocializmus eszmeköréből*. Győr, Magyaróvári, 1933.

PERJÉSSY (1912–1913)

PERJÉSSY Mihály: A Btk. revíziójáról. *Bűnügyi Szemle* 1912–1913/8. 369–378.

PERJÉSSY (1927)

PERJÉSSY Mihály: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvényről. *Miskolci Jogászélet*, 1927/10–11–12. 2–24.

PERJÉSSY (1928)

PERJÉSSY Mihály: *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvényről (1921. évi III. t-c.)*. Debrecen, Studium, 1928.

PIRUMOVA

N. PIRUMOVA: *Bakunyin*. Budapest, Kossuth, 1979.

PJATNYICKIJ

O. PJATNYICKIJ: *Egy bolsevik visszaemlékezései*. Budapest, Kossuth, 1963.

POLNER (2017)

POLNER Ödön: A háború esetére szóló kivételes hatalom alkotmányjogi jelentősége. *Jogállam*, 1917/1–2. 25–42.

POLNER (1931)

POLNER Ödön: Jogfolytonosság és ideiglenes alkotmány. *Jogállam*, 1931/3–4. 144–150.

POLT

POLT Péter (szerk.): *Új Btk. kommentár. 5. kötet*. Budapest, Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó, 2013.

PÖLÖSKEI (1995)

PÖLÖSKEI Ferenc: *A köztársasági eszme Magyarországon*. Budapest, Cégér, 1995.

PÖLÖSKEI (2014)

PÖLÖSKEI Ferenc: *Tisza István és kora*. Budapest, Éghajlat, 2014.

PRITZ

PRITZ Pál: *A Bárdossy-per*. Budapest, Kossuth, 2001.

PÜNKÖSTI (1992)

PÜNKÖSTI Árpád: *Rákosi a hatalomért*. Budapest, Európa, 1992.

PÜNKÖSTI (1996)

PÜNKÖSTI Árpád: *Rákosi a csúcson*. Budapest, Európa, 1996.

PÜSKI (2005)

PÜSKI Levente: Festetics Sándor, a nyilas gróf politikai pályája. In: VELKEY Ferenc (szerk.): *Történelmi Tanulmányok XIII*. Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 2005. 157–168.

PÜSKI (2006)

PÜSKI Levente: *A Horthy-rendszer*, Budapest, Pannonica, 2006.

RAKOVSZKY

RAKOVSZKY Iván: A „rendtörvény” *Budapesti Hírlap*, 1923. január 6. 1–2.

RASINGER

Katharina RASINGER (szerk.): *The last Habsburg emperor*. London, Compiler, 1930.

RÁCZ

RÁCZ János: A kormányzót sértetek nem kell félnek jó lesz? Adalékok a kormányzó-sértési eljárásokhoz. In: ANKA László – HOLLÓSI Gábor – TÓTH Eszter Zsófia – UJVÁRY Gábor (szerk.): *Historia est lux veritatis. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján*. II. kötet, Budapest, 2016. 111–122.

RÁKOSI

RÁKOSI Mátyás: *Visszaemlékezések 1892–1925*. II. kötet. Budapest, Napvilág, 2002.

RÉNYI

RÉNYI József: *A gyülekezési jog*. Budapest, 1900.

RÉV

RÉV Erika: *A népbiztosok pere*. Budapest, Kossuth, 1969.

RÉVÉSZ (1983)

RÉVÉSZ T. Mihály: A gyülekezési jog polgári-jogi fejlődése Magyarországon. In: Kovács Kálmán (szerk.): *Az állami és jogintézmények változása a XX. század első felében Magyarországon*. Budapest, ELTE ÁJK, Magyar Jogtörténeti Tanszék, 1983. 165–178.

RÉVÉSZ (1992)

RÉVÉSZ T. Mihály: Sajtójogi felelősség kérdése a magyar jogban. *Jogtörténeti Szemle*, 1992/1. 48–53.

RÉVÉSZ (2005)

RÉVÉSZ T. Mihály: A gyülekezési jog magyarországi fejlődéséhez. MEZEY Barna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Kovács Kálmán egyetemi tanár emlékére*. Budapest, Gondolat, 2005, 105–119.

RÉVÉSZ (2015)

RÉVÉSZ T. Mihály: A sajtójog metamorfózisa az első világháború esztendeiben Magyarországon. *Jogtörténeti Szemle*, 2015/4. 34–44.

RÉVÉSZ Tamás

RÉVÉSZ Tamás: A Tanácsköztársaság kérdőjelei. *Rubicon*, 2017/10. 42–49.

ROMSICS (1991)

ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*, Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1991.

ROMSICS (2004)

ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris, 2004.

ROMSICS (2017)

ROMSICS Ignác: *A Horthy-korszak*. Budapest, Helikon, 2017.

ROZGONYI

ROZGONYI Ibolya: A Cseka létrejötte és működése. *Acta Academiae Paedagogicae Nyiregyháziensis*, 1992/1. 137–166.

SAAR

J. SAAR: *Enamlaste riigipööride katse Tallinnas 1. detsembril 1924*. Tallinn, Valvur, 1925.

SALAMON

SALAMON Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918–1920*. Budapest, Korona, 2001.

SÁNDOR

SÁNDOR Aladár: A vétkes bukás fogalmához. *Jogtudományi Közlöny*, 1899/42. 302–303.

SCHAFFE JR.

Zechariah SCHAFFE Jr.: *Freedom of Speech*. New York, Brace and Howe, 1920.

SCHMIDT-PAULI

Edgar SCHMIDT-PAULI: *Horthy Miklós: tengernagy, népi hős és kormányzó*. Budapest, Magánkiadás, 2019.

SCHÖNWALD (1969)

SCHÖNWALD Pál: *A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései*. Budapest, Akadémiai, 1969.

SCHÖNWALD (1985)

SCHÖNWALD Pál: *A Károlyi-per*. Budapest, Kossuth, 1985.

SCHULTEISZ

SCHULTEISZ Emil: *A katonai büntetőtörvénykönyv (1930. évi II. törvénycikk) magyarázata*. Budapest, Politzer, [1931]-[1942]

SCHWARCZWÖLDER

SCHWARCZWÖLDER Ádám: Egy személyre szabott birodalom uralkodója – Ferenc József. *VERITAS Évkönyv*, 2017/4. 25–41.

SCHWARZ

SCHWARZ Gusztáv: *Az obstrukció jogtana*. Budapest, Athenaeum, 1905.

SCHWEITZER (2014)

SCHWEITZER Gábor: Közjogi provizórium, jogfolytonosság, új közjogi irány. Az 1919/1920– 1944 közötti magyarországi alkotmányjog-tudomány vázlat. *Közjogi Szemle*, 2014/1. 8–17.

SCHWEITZER (2014A)

SCHWEITZER Gábor: Közjogi provizórium, jogfolytonosság, új közjogi irány. Az 1919/1920- 1944 közötti magyarországi alkotmányjog-tudomány vázlat. *Közjogi Szemle*, 2014/2. 9–20.

SCHWEITZER (2017)

SCHWITZER Gábor: A „magyar királyi köztársaságtól” a köztársaságig: az 1946. évi I. törvény visszhangja a korabeli közjogi irodalomban. *Acta Humana: emberi jogi közlemények*, 2017/1. 27–38.

SCHWEITZER (2019)

SCHWEITZER Gábor: Vihar egy közjogi szakvélemény körül, avagy közreműködtek-e a Budapesti Tudományegyetem jogászprofesszorai a köztársaság közjogi megalapozásában 1918 novemberében? *Állam- és jogtudomány*, 2019/3. 59–77.

SEBESTYÉN

SEBESTYÉN László: A törvényesség néhány kérdése a Központi Vezetőség határozata után. *Rendőrségi Szemle*, 1956/9. 771–773.

SELLERS–MAY–MCMILLEN

Charles SELLERS – Henry MAY – Neil R. MCMILLEN: *Az Egyesült Államok története*. Budapest, Maecenas Könyvek, 1995.

SOMOGYI (2018)

SOMOGYI László: Civilek a szögesdróton innen és túl: az internálás és a rendőri felügyelet elvi és gyakorlati kérdései az első világháború alatt néhány Pest megyei példa tükrében. *Fons: forráskutatás és történeti segédtudományok*, 2018/3. 347–372.

SOMOGYI (2020)

SOMOGYI László: Az internálás és a rendőri felügyelet jogi háttere Magyarországon az I. világháború alatt. *Rendvédelem-történeti füzetek*, 2020/59–60. 167–178.

SOREL

Georges SOREL: *Les illusions des progrès*. Párizs, Riviere, 1911.

SPANNENBERGER

SPANNENBERGER Norbert: A Volksbund. *Aetas*, 2000/4. elektronikus dokumentum. <https://epa.oszk.hu/00800/00861/00016/2000-4-04.html> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. 07. 22.)

State Sedition Laws, sz. n.

State Sedition Laws: Their Scope and Misapplications, sz. n. *Indiana Law Journal*, 1956/2. 271–285.

STIPTA (1998)

STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, Multiplex Média, 1998.

STIPTA (2016)

STIPTA István: Balogh Jenő és a büntető perjog. *Jogtörténeti Szemle*, 2016/1. 31–40.

STIPTA (2017)

STIPTA István: Balogh Jenő, az igazságügy refomátus minisztere. *Jogtörténeti Szemle*, 2017/4. 40–45.

STIRNER

Max STIRNER: *Az egyetlen és tulajdona*. <https://mek.oszk.hu/02000/02003/html/nter1814.htm> (Utolsó lehívás dátuma: 2023. 07. 22.)

SUNILA

August SUNILA: *Восстание 1 декабря 1924 года. Опыт Коммунистической партии Эстонии в подготовке и проведении вооруженного восстания эстонского пролетариата 1924 года и его историческое значение*. Eesti Raamat, 1982.

SZABÓ ÁGNES

SZABÓ Ágnes: A konszolidáció kezdete – 1922. In: FÖLDES György – HUBAI László: *Parlamenti választások Magyarországon 1920–1998*. Budapest, Napvilág, 1994. 85–104.

SZABÓ ÉVA

SZABÓ Éva: Adalékok a Magyar Kommunista Párt szervezeteinek létrejöttéhez (1944 október–1945 május). *Párttörténeti Közlemények*, 1960/1–2. 75–112.

SZABÓ (2001)

SZABÓ István: A felségsértés tényállása a Csemegi-kódexben. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, 2001/1. 107–117.

SZABÓ (2002)

SZABÓ István: *Németország alkotmányfejlődése 1806–1945, különös tekintettel az államszervezeti változásokra*. Budapest, Szent István Társulat, 2002.

SZABÓ (2006)

SZABÓ István: A királyi trón betöltése körüli viták a két világháború közötti Magyarországon. *Iustum, Aequum, Salutare*, 2006/1–2. 171–189.

SZABÓ (2010)

SZABÓ István: Károlyi Mihály és a legitimitás kérdése (1918 október – 1919 március). *Rubicon*, 2010/10. 50–51.

SZABÓ (2015)

SZABÓ István: Történeti alkotmány a polgári korban. *Jogtörténeti Szemle*, 2014/4–2015/1. 99–105.

SZABÓ (2017)

SZABÓ István: Az államforma rendezése (1920). In: BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György (szerk.): *A Bonis bona discere: Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2017. 445–458.

SZABÓ (2018)

SZABÓ István: Az első nemzetgyűlés és a jogfolytonosság. In: KOLTAY András – MOLNÁR Gábor (szerk.): *Bonus Iudex: Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, PPKE JÁK, 2018. 383–398.

SZABÓ REGINA

SZABÓ Regina: A palesztin-izraeli konfliktus története és a béke lehetősége a Szentföldön. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2019/1. 66–84.

SZAKÁCS

SZAKÁCS Kálmán: *Kaszáskeresztesek*. Budapest, Kossuth, 1963.

SZAKÁLY (1984)

SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése. *Hadtörténeti Közlemények*, 1984/1. 34–71.

SZAKÁLY (1990)

SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség*. Budapest, Zrínyi, 1990.

SZAKÁLY (2010)

SZAKÁLY Sándor: Horthy Miklós és a Nemzeti Hadsereg létrejötte 1919–1920. In: MIKLÓS Péter (szerk.): *Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról*. Belvedere Meridionale, 2010. 307–312.

SZAKÁLY (2017)

SZAKÁLY Sándor: Horthy Miklós, Magyarország kormányzója. In: FAGGYAS Sándor (szerk.): *Protestáns Hősök 2*. Budapest, Press Pannonia Media, Amfipressz, 2017. 221–224.

SZAKÁLY (2021)

SZAKÁLY Sándor: Horthy Miklós: Fővezér a Nemzeti Hadsereg élén. In: A Horthy-korszakról az értékkeremtő történetírás jegyében. In: GULYÁS László – MIKLÓS Péter – TÓTH Marcell – ZEMAN Ferenc (szerk.): *Az Újragondolt negyedszázad konferenciasorozat. Áttekintés és tanulmányok*. Szeged, 2021. 223–236.

SZALAI

SZALAI Miklós: *Ifjabb Andrassy Gyula élete és pályája*. Budapest, MTA TTI, 2003.

SZÁNTÓ

SZÁNTÓ Zoltán: *Egy per – ötven év távlatából*. Budapest, Magvető, 1978.

SZÁLASI (1933)

SZÁLASI Ferenc: *A magyar állam felépítésének terve*. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1933.

SZÁLASI (1935)

SZÁLASI Ferenc: *Cél és követelések*, Budapest, Egyetemi, 1935.

SZÁRAZAJTAI

SZÁRAZAJTAI Incze Kálmán: *Háborúk a nagy háborúk után*. I. kötet. Budapest, Franklin, 1938.

SZELESS

SZELESS Adorján: Forradalom és köztársaság. *Magyar Köztársaság*, 1912/5. 24–28.

SZERENCSÉS (2009)

SZERENCSÉS Károly: *„Az ítélet halál” – magyar miniszterelnökök a bíróság előtt*. Budapest, Kairosz, 2009.

SZENTGYÖRGYI–ZÖLDY–BACSÓ–SZABÓKY

SZENTGYÖRGYI Lajos – ZÖLDY Miklós – BACSÓ Ferenc – SZABÓKY Jenő: *A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk magyarázata*. Budapest, Franklin, 1939.

SZERENCSÉS (1997–2009)

SZERENCSÉS Károly: *A nemzeti demokráciáért. Sulyok Dezső 1897–1965*. Pápa, Jókai Mór Városi Könyvtár, 1997–2009.

SZÉCHY

SZÉCHY István: *A statárium*. Budapest, Országos Központi Községi, 1932.

SZILÁRD

SZILÁRD Ödön: *Stirner és bölcselete*. Budapest, Uránia, 1910.

SZOBOLEV–CSURBANOV–FIRSZOV–KOROLJOV–REZNYIKOV–SIRINYA–SZOKOLOV–ZASZTAVENKO

A. I. SZOBOLEV – L. G. CSURBANOV – F. I. FIRSZOV – Ny. J. KOROLJOV – A. B. REZNYIKOV – K. K. SIRINYA – E. Ny. SZOKOLOV – G. F. ZASZTAVENKO: *A Kommunista Internacionálé története*. Budapest, Kossuth, 1971.

SZÖLLŐSY

SZÖLLŐSY Oszkár: *Magyar büntetőjog. A szabadságvesztésbüntetések végrehajtása*. Budapest, Magánkiadás, 1930.

SZŐKE

SZŐKE Sándor: Sajtótörvény és rendtörvény. *Jogtudományi Közlöny*, 1924/9–10. 69–70.

SZÜCS

SZÜCS János: A készülő büntetőkódex és a politikai bűncselekmények. *Jogtudományi Közlöny*, 1947/19–20. 299–302.

TAKÓ

TAKÓ Dalma: A Tanácsköztársaság hatalomra jutása, vázlatos története és a proletárdiktatúra fegyveres erői. *Diskurzus*, 2016/1. 59–60.

TARNAI

TARNAI János: *A politikai büntett*. Pécs, Wessely és Horváth, 1917.

TATTAY–PINTZ–POGÁCSÁS

TATTAY Levente – PINTZ György – POGÁCSÁS Anett: *Szellemi alkotások joga*. Budapest, Szent István Társulat, 2011.

The New York Criminal Anarchy Act, sz. n.

The New York Criminal Anarchy Act, sz. n. *Harvard Law Review*, 1922/2. 199–204.
<https://www.jstor.org/stable/1329742> (Utolsó leihívás dátuma: 2023. 07. 22.)

TIMÁR

TIMÁR István: A büntetőjogi analógia alkalmazásának kérdéseiről. *Jogtudományi Közlöny*, 1949/13–14. 265–272.

TIMÁR-ÁBRAHÁM

TIMÁR István – ÁBRAHÁM Mózes: *A demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946. évi VII. T.-C.* Budapest, Athenaeum, 1946.

TOMCSÁNYI

TOMCSÁNYI Móric: *Magyarország közjoga.* Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1932.

TÓTH

TÓTH Tibor: *A hungarista mozgalom emigrációtörténete az „Út és Cél” és a „Hungarista tájékoztató” sajtótermékek tükrében.* Debrecen, Multiplex Media – Debrecen University Press, 2008.

TÓTH J. (2007)

TÓTH J. Zoltán: Rendkívüli büntetőjog és halálbüntetés az 1910-es évek Magyarországn. *Themis*, 2007 június 49–62.

TÓTH J. (2010)

TÓTH J. Zoltán: *A halálbüntetés intézményének egyetemes és magyarországi jogtörténete.* Budapest, Századvég, 2010.

TÓTH J. (2010A)

TÓTH J. ZOLTÁN: A magyarországi rögtönbíráskodásra (statáriumra) vonatkozó anyagi jogi és eljárásjogi szabályozás a XX. században. *Hadtudomány*, elektronikus példány. 2010. 1–30.

TÓTH J. (2010B)

TÓTH J. Zoltán: A halálbüntetés szabályozása a Horthy-korszakban és a II világháború éveiben. *Jogtörténeti Szemle*, 2010/12. 52–60.

TÓTH J. (2010C)

TÓTH J. Zoltán: Rögtönbíráskodásra vonatkozó jogi szabályozás a Horthy-korszakban. *Hadtudomány*, 2010/4. 122–131.

TÓTH J. (2017)

TÓTH J. ZOLTÁN: A rögtönbíráskodás története Magyarországon. *Iustum, Aequum Salutare*, 2017/4. 143–177.

TÖRÖK

TÖRÖK András: *Szálasi álarc nélkül: öt év a Szálasi mozgalomban.* Budapest, Fővárosi Nyomda, 1941.

TÓKÉCZKI

TÓKÉCZKI László: *Tisza István eszmei, politikai arca.* Budapest, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2018.

TURBUCZ

TURBUCZ Dávid: *Horthy Miklós.* Budapest, Kossuth, 2018.

UDVARVÖLGYI

UDVARVÖLGYI Zsolt: *Meskó Zoltán – Egy politikai pályakép.* PhD-disszertáció., Miskolc, Miskolci Egyetem, 2009.

ÚJLAKI

ÚJLAKI Miklós: *A magyar magánjog módosulásai Csehszlovákiában*. Budapest, Grill, 1931.

UNGHVÁRY

UNGHVÁRY Sándor: *Mit láttam az Andrássy úti nyilasházban? A hungarizmus élete és bukása*. Kaposvár, Uj-Somogy, 1939.

UNGVÁRY–MERUK

UNGVÁRY Krisztián – MERUK József: *Rákosi Mátyás eltűnt szolgálatai*. Budapest, Jaffa, 2018.

URBÁN

URBÁN Aladár: Gróf Batthyány Lajos pöre – a diszkreditáló vádpont. *Századok*, 2007/3. 613–633.

VARGA

VARGA Krisztián: *Ellenség a baloldalon*. Budapest, Jaffa, 2015.

VARGA–SIPOS–SIPOS–NYERGES

VARGA László – SIPOS Péter – SIPOS András – NYERGES András (szerk.): *Imrédy Béla a vádlottak padján*. Budapest, Osiris, 1999.

VARGA Norbert

VARGA Norbert: Ideiglenesség és jogfolytonosság: Történeti intézmények szerepe a magyar alkotmányozásban. *De iurisprudentia et iure publico*, 2011/2. 312–324.

VARGHA

VARGHA Ferenc: A jogfolytonosság. *Jogtudományi Közöny*, 1925/9. 65–67.

VARGYAI

VARGYAI Gyula: *A biatorbágyi merénylet. Merénylet a merénylet ellen*. Budapest, Paktum, 2002.

VAS (1948)

VAS Zoltán: *16 év fegyházban*, Budapest, Szikra, 1948.

VAS (1951)

VAS Zoltán: *Tizenhat év fegyházban*. Budapest, Szikra, 1951.

VAS (1980)

VAS Zoltán: *Viszontagságos életem*. Budapest, Magvető, 1980.

VASS

VASS Henrik: A Magyar Kommunista Párt 1945. *História*, 1991/5–6. 47–54.

VASS–BASSA–BETLEN–KABOS–FARKAS–VÉRTES

VASS Henrik – BASSA Endre – BETLEN Oszkár – KABOS Ernő – FARKAS Sándor – VÉRTES Róbert: *Munkásmozgalom-történeti lexikon*. Budapest, Kossuth, 1972.

VÁGÓ

VÁGÓ János: A közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslat. *Jogállam*, 1913/6. 486–489.

VÁMBÉRY (1921)

VÁMBÉRY Ruzstem: A rendjavaslat. *Jogtudományi Közlöny*, 1921/6. 41–42.

VÁMBÉRY (1921a)

VÁMBÉRY Ruzstem: A valótlanág bizonyítása a rendtörvényben. *Jogtudományi Közlöny*, 1921/17. 130–131.

VERESS

VERESS Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*. Kolozsvár, Forum Iuris, 2018.

VIDA

VIDA Ferenc: Az ítélkezés eszmei színvonalának emelése és a perek osztálytartalmának vizsgálata. *Jogtudományi Közlöny*, 1956/7. 409–420.

VIDOR

VIDOR Gyula (szerk.): *Nemzetgyűlési almanach 1920–1922*. Budapest, Magyar Lap- és Könyvkiadó, 1921.

VITÁRI

VITÁRI Zsolt: A Hitlerjugend szerepe a keleti „élettér” megszervezésében. *Világtörténet*, 2012/1–2. 93–120.

VISINSZKIJ

A. J. VISINSZKIJ: *A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban*. Budapest, Akadémiai, 1952.

VONYÓ

VONYÓ József: *Gömbös Gyula*. Budapest, Napvilág, 2020.

VORBAUM–BOHLANDER

Thomas VORBAUM – Michael BOHLANDER (szerk.): *A modern history of German Criminal Law*. Berlin–Heidelberg, Springer, 2014.

WALLACE

M. G. WALLACE: Constitutionality of Sedition Laws. *Virginia Law Review*, 1920/6. 385–399.

WALTER

Hannes WALTER: Uprising of December 1. 1924. *Baltic Defence Review*, 1999/2. 129–140.

WERNER E.

WERNER E. Rezső: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1898.

WIENER

WIENER Imre: Jogfolytonosság és megszakítottság a történeti alkotmányosság rendjében. *Közjogi Szemle*, 2017/3. 22–32.

WRIGHT

Kristiana WRIGHT: *Eugene V. Debs at Canton, Ohio: Revolutionary Socialism and Rhetorical Agency*, 2016. https://www.academia.edu/31909530/Eugene_V._Debs_at_Canton_Ohio_Revolutionary_Socialism_and_Rhetorical_Agency (Utolsó lehívás dátuma: 2023. 07. 22.)

ZÉTÉNYI

ZÉTÉNYI Zsolt: *A szentkorona-eszme mai értelme*. Budapest, Püski, 1997.

ZINNER (1989)

ZINNER Tibor: *Az ébredők fénykora 1919–1923*. Budapest, Akadémiai, 1989.

ZINNER (1990)

ZINNER Tibor: Adalékok a szovjet koncepciós perek háttéréhez 1. *Belügyi Szemle*, 1990/7. 76–84.

ZINNER (1990A)

ZINNER Tibor: Adalékok a szovjet koncepciós perek háttéréhez 2. *Belügyi Szemle*, 1990/8. 74–82.

ZINNER (1999)

ZINNER Tibor: *XX. századi politikai perek. A magyarországi eljárások vázlatja*. Budapest, Rejtjel, 1999.

ZINNER (2006)

ZINNER Tibor: Minden bírósági ügy az osztályharc egyik epizódja. *Jogtörténeti Szemle*, 2006/3. 8–14.

ZINNER–RÓNA

ZINNER Tibor – RÓNA Péter: *Szálasiék bilincsben*. I–II. kötet. Budapest, Lapkiadó Vállalat, 1986.

Zlinszky

ZLINSZKY János: A szentkorona-tan – „mai érvényben.” *Magyar Szemle*, 2006/1–2. 177–182.

Zöldy

ZÖLDY Miklós: *Kivételes büntető hatalom*. Budapest, Stephaneum, 1942.

Internetes források

1902 April 3. New York Criminal Anarchy Act signed, sz. n. *Today in Civil Liberties History*. <http://todayinlh.com/?event=new-york-criminal-anarchy-law-signed> (Utolsó lehívás dátuma: 2023. július 07.)

50/1923. Zákon na ochranu republiky. *Wolters Kluwer, ASPI*. <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/3259/1/2/zakon-c-50-1923-sb-na-ochranu-republiky/zakon-c-50-1923-sb-na-ochranu-republiky> (Utolsó lehívás dátuma: 2023. július 07.)

- Adam ZEIDAN: A. Mitchell Palmer. *Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/A-Mitchell-Palmer> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- A Reggel politikai napilap, sz. n. *Szlovákiai Magyar Adatbank*, 2003. december 4. <https://adatbank.sk/lexikon/a-reggel/> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- Csia Sándor életrajz, sz. n. *Hdke Tudástár*. <https://hdke.hu/tudastar/enciklopedia/csia-sandor/> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- Fábiánus Társaság, sz. n. *Arcanum, Magyar etimológiai szótár*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/f-F2003/fabianus-F2006/> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- Gesetz zum Schutze der Republik. Vom 21 Juli 1922. *Documentarchiv.de* http://www.documentarchiv.de/wr/repchutz_ges01.html (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- Gesetz zum Schutze der Republik. Vom 25. Marz 1930. *Documentumarchiv.de* <http://www.documentarchiv.de/wr/1930/republikschutzgesetz.html> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 11.)
- Hain Péter életrajz, sz. n. *Arcanum, Magyar életrajzi lexikon*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/h-75B54/hain-peter-75B7D/> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- Keresztes-Fischer Lajos életrajz, sz. n. *Magyar Katolikus Lexikon*. <http://lexikon.katolikus.hu/K/Keresztes-Fischer.html> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- Linder Béla életrajz, sz. n. *Arcanum, Magyar életrajzi lexikon*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/l-76823/linder-bela-76A10/> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- Molnár René életrajz, sz. n. *Arcanum, Magyar életrajzi lexikon*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/m-76AF9/molnar-rene-76EE9/> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- Nánási László életrajz, sz. n. *Arcanum, Magyar életrajzi lexikon*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/n-ny-76F7D/nanasi-laszlo-7706D/> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- Pieter Jelles Troelstra életrajz, sz. n. *Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Pieter-Jelles-Troelstra> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- The Espionage Act of 1917. *Digital History*. https://www.digitalhistory.uh.edu/disp_textbook.cfm?smtID=3&psid=3904 (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)
- The Sedition Act of 1918. *The American Yawp Reader*. <https://www.americanyawp.com/reader/21-world-war-i/the-sedition-act-of-1918-1918/> (Utolsó lehvás dátuma: 2023. július 07.)

Levéltári források

A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára

MREZSL 46. fond. *Balogh Jenő iratai*, 1. doboz

Budapest Főváros Levéltára, a Budapesti Királyi Ügyészség és a Büntetőtörvényszék iratai és a Fogolytörzskönyvek

BFL 1919-IV-3-120.
BFL VII.5.c.3298/1919.
BFL VII.18.d.13/8784/1919.
BFL VII.5.c.9170/1921.
BFL VII.5.c.2687/1922.
BFL VII.5.c.15845/1922.
BFL VII.5.c. 4174/1923.
BFL VII.18.d.05/0323/1923.
BFL VII.5.c.2287/1924.
BFL VII.5.c.13349/1924.
BFL VII.18.d.20/0018/1924.
BFL VII.18.d.20/0004/1924.
BFL VII.18.d.20/0001/1925.
BFL VII.5.c.4632/1925.
BFL VII. 5.c.8771/1925.
BFL VII.18.d.03/0338/1926.
BFL VII.5.c.5506/1927.
BFL VII.18.d.03/0102/1927.
BFL VII.18.d.20/0004/1927.
BFL VII.18.d.20/0002/1929.
BFL VII.18.d.20/0005/1930.
BFL VII.18.d.20/0012/1930.
BFL VII.18.d.20/0025/1930.
BFL VII.5.c.3988/1930.
BFL VII.18.d.03/0576/1930.
BFL VII.18.d.20/0056/1931.
BFL VII.5.c.4286/1931.
BFL VII.18.d.20/006/1931.
BFL VII.5.c.9010/1931.
BFL VII.5.c.0398/1931.
BFL VII.18.d.03/0363/1932.
BFL VII.18.d.03/0175/1932.
BFL VII.5.c.9038/1932.
BFL VII.5.c.11649/1932.
BFL VII.5.c.7384/1932.
BFL VII.5.c.5042/1937.
BFL VII.18.d.03/0619/1939.
BFL VII.1.d.2282/1939.
BFL VII.102a-fogoly-1919-885.
BFL VII.101.e-fogoly-III-2490.

BFL VII.102.a-fogoly-1922-5776.
 BFL VII.102.a-fogoly-1923-2101.
 BFL VII.102.a-fogoly-1922-5786.
 BFL VII.102.a-fogoly-1922-5787.
 BFL VII.101.c-fegyenc.I-9021
 BFL VII.101.c-fegyenc.I-9022.
 BFL-VII.101.c-fegyenc.II-111.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867–1944. MNL-OL-W12-K27, 1913. 03. 10.
 MNL-OL-W12-K27 1918 11. 01–1919. 03. 21.

Képes Görgy magángyűjteménye

Szálasi Ferenc politikai perének vádirata
 Szálasi Ferenc politikai perének elsőfokú ítélete

Pest Vármegyei Levéltár

MNL PVML VII.1.b.897,898, 899. doboz.11571/1931.

Politikatörténeti Intézet Levéltára

PIL – I – 677. fond. *Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP) és a magyar kommunista emigráció iratainak gyűjteménye* – 1/128 ö. e.

PIL – VI – 794. fond. *Bóta Ernő iratai*

PIL – VI – 858. fond. *Gerő Ernő iratai* – 1., 2. ö. e.

PIL – VI – 823. fond. *Hámán Kató és Tóth György iratai*

PIL – VI – 776. fond. *Hirossik János iratai*

PIL – VI – 709. fond. *Kun Béla iratai*

PIL – VI – 768. fond. *Lengyel Gyula, Lengyel Gyuláné és Lengyel Judit iratai*

PIL – VI – 876. fond. *Linder Béla iratai*, 1. ö. e.

PIL – VI – 720. fond. *Rákosi Mátyás iratai*

PIL – VI – 793. fond. *Révai József iratai*

PIL – VI – 771. fond. *Münnich Ferenc iratai*

PIL – VI – 686. fond. *Sallai Imre és Fürst Sándor iratai* – 78 ö. e.

PIL – VI – 786. fond. *Szamuely Tibor és Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán iratai*

Korabeli sajtó

8 Órai Újság

8 Órai Újság, 1923. május 27.

Ítélet a kommunista pörben. 1923. május 27. 8.

8 Órai Újság, 1924. március 4.

Huszonnyolcan vannak. 1924. március 4. 5.

8 Órai Újság, 1925. április 8.

Kettészakadt a szocialista párt. 1925. április 8. 5.

8 Órai Újság, 1925. szeptember 26.

Rögtönítélő bíróság elé kerülnek az elfogott kommunisták. 1925. szeptember 26. 1.

8 Órai Újság, 1937. április 24.

Három hónapra ítélték Szálasit. 1937. április 24. 1–2.

8 Órai Újság, 1937. május 20.

Szálasit újabb izgatási ügye a bíróság előtt. 1937. május 20. 7.

8 Órai Újság, 1937. augusztus 10.

Szálasit a vizsgálóbíró is letartóztatta. 1937. augusztus 10. 12.

8 Órai Újság, 1938. május 21.

Szálasit és gróf Széchenyi Lajost ma kétheti fogházra ítélték. 1938. május 21. 7.

8 Órai Újság, 1938. július 7.

Szálasit Ferencet 3 évi fegházra ítélték és nyomban letartóztatták. 1938. július 7. 1–2.

8 Órai Újság, 1938. augusztus 25.

Szálasit Ferenc háromévi fegházbüntetését a Kúria jogerőre emelte. 1938. augusztus 25. 1–2.

Az Est

Az Est, 1919. február 22.

Kun Bélát félholtra verték a rendőrök. 1919. február 22. 4.

Az Est, 1919. február 23.

Kihallgatások a kommunisták ügyében. 1919. február 23. 6.

Az Est, 1919. február 25.

Májusra tervezték a kommunisták az új forradalmat. 1919. február 25. 6.

Az Est, 1923. április 13.

Hatvanhét kommunista vádlott a törvényszék előtt. 1923. április 13. 4.

Az Est, 1923. május 13.

A nagy kommunistapör ítéletét pünkösöd után hirdetik ki. 1923. május 13. 8.

Az Est, 1923. május 27.

Ítélet a kommunista összeesküvők pörében. 1923. május 27. 9.

Az Est, 1923. november 7.

Stromfeld Aurél és tizenegy társának kommunista bűnpere. 1923. november 7. 4.

Az Est, 1923. november 9.

Stromfeldet ma hallgatták ki a kommunista bűnpörben. 1923. november 9. 4.

Az Est, 1923. november 13.

Stromfeld Aurélt felmentették. 1923. november 13. 11.

Az Est, 1924. május 10.

Strache főügyész nyilatkozata az emigránsok felelősségrevonásáról. 1924. május 10. 5.

Az Est, 1924. augusztus 30.

November 11-től december 9-ig tárgyalja a törvényszék az emigránsok bűnpöreit. 1924. augusztus 30. 3.

Az Est, 1925. július 1.

Vági Istvánt és hat társát előzetes letartóztatásba helyezte a rendőrség. 1925. július 1. 9.

Az Est, 1925. szeptember 25.

Rákosiék kommunista összeesküvésének részletei. 1925 szeptember 25. 1–2.

Az Est, 1925. szeptember 29.

A rendőrség befejezte a kommunista bűnügy nyomozását. 1925. szeptember 29. 3.

Az Est, 1925. október 6.

Miskolczi Ágost ügyész kapott megbízást a kommunista ügy referálására. 1925. október 6. 7.

Az Est, 1925. október 7.

Statáriális bíróság elé kerül Rákosi és negyvenkét társa. 1925. október 7. 9.

Az Est, 1925. október 8.

Erélyes főkapitányi és belügyminiszteri cáfolat a kommunisták bántalmazása ügyében. 1925. október 8. 3.

Az Est, 1927. október 19.

Befejezték Szántó Zoltán kihallgatását. 1927. október 19. 7.

Az Est, 1925. november 10.

Vági Istvánt első ízgatási perében felmentette a bíróság. 1925. november 10. 3–4.

Az Est, 1925. november 17.

Rákosi Mátyásékat rendes bírósághoz utalták. 1925. november 17. 3–4.

Az Est, 1926. július 14.

Rákosi Mátyás kihívó vallomása a kommunista perben. 1925. július 14. 5–6.

Az Est, 1926. augusztus 5.

Nyolc és fél évi fegyházra ítélték Rákosi Mátyást. 1926. augusztus 5. 1–2.

Az Est, 1927. március 1.

Szántó Zoltán beismerő vallomást tett. 1927. március 1. 1–2.

Az Est, 1927. március 4.

Vági István beismerte moszkvai összeköttetéseit. 1927. március 4. 5.

Az Est, 1927. április 3.

A letartóztatott kommunisták ügyében jövő héten lesz a statáriális tárgyalás. 1927. április 3.

Az Est, 1927. április 7.

Szántó Zoltán ügyét statáriális bíróság tárgyalja. 1927. április 7. 8.

Az Est, 1927. április 14.

Szántó Zoltán és társainak bűnügyét rendes eljárásra utalta a statáriális bíróság. 1927. április 14. 7.

Az Est, 1927. november 10.

Szántó Zoltán nyolc és fél, Vági Istvánt négy és fél évre ítélték a kommunista bűnügyben 1927. november 10. 1–2.

Az Est, 1931. január 8.

Az új kommunista megzmodulást a rendőrség és csendőrség együtt hiúsította meg. 1931. január 8. 6.

Az Est, 1931. szeptember 17.

A biatorbágyi pokolgépben másfél kiló ekrazit volt. 1931. szeptember 17. 1–2.

Az Est, 1931. szeptember 23.

Révai József kommunista vezér a bíróság előtt. 1931. szeptember 23. 3.

Az Est, 1931. szeptember 24.

Másfél évi börtönre ítélték Révai Józsefet. 1931. szeptember 24. 5.

Az Est, 1932. július 23.

Elfogták a magyarországi kommunisták teljes vezérkarát. 1932. július 23. 1–3.

Az Est, 1932. július 24.

Kötél vár az elfogott kommunista vezérekre. 1932. július 24. 3.

Az Est, 1932. július 26.

A statáriális ügyész a főkapitányságon tárgyal a kommunisták sorsáról. 1932. július 26. 1–2.

Az Est, 1932. július 28.

Statárium és gyorsított eljárás vár három letartóztatott kommunistára. 1932. július 28. 3.

Az Est, 1932. július 29.

Statárium elé állították két kommunista vezért, Sallait és Fürstöt. 1932. július 29. 1–2.

Az Est, 1932. július 30.

Statáriális tárgyalás. 1932. július 30. 1–5.

Az Est, 1937. április 25.

Háromhónapi fogházat kapott Szálasi Ferenc. 1937. április 25. 8.

Az Est, 1937. május 20.

Szálasi hét izgató cikke miatt áll bíróság előtt. 1937. május 20. 11.

Az Est, 1937. szeptember 10.

Szálasi ügyében bizonyításkiegészítést rendelt el a tábla. 1937. szeptember 10. 12.

Az Est, 1937. október 5.

Szálasi Ferenc bűnügyei a bíróság előtt. 1937. október 5. 1–2.

Az Est, 1937. november 30.

Páratlanul éles vádbeszéd Szálasi ellen. 1937. november 30. 3–4.

Az Est, 1937. december 1.

Szálasi tíz hónapi államfogházatot kapott. 1937. december 1. 9.

Az Est, 1938. május 21.

Lázításért két-két heti államfogházra ítélték ma Szálasi és gróf Széchenyi Lajost.

1938. május 21. 2.

Az Est, 1938. június 4.

Két hónapi fogházatot kapott Szálasi Ferenc. 1938. június 4. 9.

Az Est, 1938. július 7.

3 évi fegyházra ítélte és letartóztatta Szálasi a Tábla. 1938. július 7. 14.

Az Est, 1938. augusztus 25.

Helyben hagyta a Kúria Szálasi fegyházbüntetését. 1938. augusztus 25. 5.

Az Est, 1939. február 5.

A rendőrség hivatalos jelentése a merényletről. 1939. február 5. 3.

Az Est, 1939. február 7.

Két cinkosa volt a Dohány utcai merénylőnek. 1939. február 7. 1–2.

Az Est, 1939. február 8.

Három asszony tett ma érdekes vallomást a bombamerénylet ügyében. 1939. február 8. 3.

Az Est, 1939. február 18.

A bombamerénylet egyik tettesének részletes beismerő vallomása. 1939. február 18. 5–6.

Az Est, 1939. február 19.

Az öt bombás gyanúsítottat gyilkosság kísérlete címén ma letartóztatták. 1939. február 19. 7.

Az Est, 1939. február 22.

A bombamerénylet gyanúsítottjai a Markó utcai fogházban. 1939. február 22. 5.

Az Est, 1939. május 13.

A dohány utcai bombamerénylet ügyében holnap hirdetnek ítéletet. 1939. május 13. 4.

Az Est, 1939. május 17.

A dohány utcai bombamerénylet ítéletét írásba foglalják. 1939. május 17. 6.

Bécsi Magyar Újság

Bécsi Magyar Újság, 1923. február 16.

Az amerikai angol sajtó Hock Jánosról. 1923. február 16. 3.

Bécsi Magyar Újság, 1923. február 28.

A saint-louisi magyarok a Magyar Köztársaságért. 1923. február 28. 2.

Bécsi Magyar Újság, 1923. március 14.

Hock János Kaliforniában. 1923. március 14. 2.

Budapesti Hírlap

Budapesti Hírlap, 1923. május 27.

Ítélet a kommunista perben. 1923. május 27. 15.

Erdélyi Lapok

Erdélyi Lapok, 1933. február 21.

Megszigorítják a Marzescu-féle rendtörvényt és a katonai és polgári hatóságoknak kiterjesztik rendfenntartó hatáskörüket. 1933. február 21. 2.

Erdélyi Lapok, 1933. március 2.

A liberálisok támadták a kormányt a Marzescu-törvény megszigorítása miatt. 1933. március 2. 5.

Erdélyi Lapok, 1933. március 8.

Érdekes vita a parlamentben a Magyar Párt választási egyezményéről. 1933. március 8. 2.

Erdélyi Lapok, 1933. március 10.

Megszavazták az állambiztonsági törvény megszigorítását. 1933. március 10. 5.

Erdélyi Lapok, 1933. március 17.

A magyar, a német és az ukrán pártok az állambiztonsági törvény szigorítása ellen. 1933. március 17. 5.

Keleti Újság

Keleti Újság, 1933. március 7.

„Mióta bevezették az ostromállapotot garmadával gyártják a vérlázító eseteket.”
1933. március 7. 5.

Keleti Újság, 1933. március 19.
Alarmtörvény alatt. 1933. március 19. 1.

Keleti Újság, 1934. április 6.
Ítéletet mondtak Duca gyilkosai felett. 1934. április 6. 1–2.

Keleti Újság, 1934. április 7.
Félbeszakították a királyi kihallgatásokat. 1934. április 7. 1–2.

Keleti Újság, 1934. április 19.
Eltiltás az újságírástól. 1934. április 19. 1.

Magyar Tribune

Magyar Tribune, 1923. január 26.
A Hock János népgyűlése. *Magyar Tribune*, 1923. január 26. 1., 3.

Népszava

Népszava, 1913. június 14.
Kivételes törvény a republikánus mozgalom ellen. 1913. június 14. 3.

Népszava, 1913. június 14(A).
Fogházba az egész párttal! 1913. június 14. 1–2.

Népszava, 1913. június 20.
Tiszáék bosszút állanak. 1913. június 20. 2.

Népszava, 1918. december 11.
A „Vörös Újság.” 1918. december 11. 1–2.

Népszava, 1918. december 13.
Meg kell óvni a pártegységet! 1918. december 13. 1–2.

Népszava, 1919. február 22.
A polgári sajtó aljasságának. 1919. február 22. 2.

Népszava, 1921. március 5.
Véget ért a nyomdászok bérmozgalma. 1921. március 5. 4.

Népszava, 1923. március 10.
A legújabb bolsevista ügy részletei. 1923. március 10. 5.

Népszava, 1923. március 14.
Stromfeld fogvatartása mellett döntött a vizsgálóbíró. 1923. március 14. 6.

Népszava, 1923. április 13.
A legújabb „kommunista” pör 67 vádlottal. 1923. április 13. 6.

Népszava, 1923. május 9.
Védőbeszéd a „kommunista” pörben. 1923. május 9. 7.

- Népszava*, 1923. szeptember 1.
Stromfeld elvtárs ügye a vádtanács előtt. 1923. szeptember 1. 7.
- Népszava*, 1923. szeptember 2.
Stromfeld elvtársunkat szabadlábra helyezték. 1923. szeptember 2. 5.
- Népszava*, 1923. október 4.
A Stromfeld pörben kitűzték a tárgyalást. 1923. október 4. 7.
- Népszava*, 1923. november 7.
A legújabb „kommunista” pör: a vádlottak a rendőrségi kínzásokról. 1923. november 7. 4.
- Népszava*, 1923. november 11.
Befejezték a Stromfeld-pör tárgyalását. 1923. november 11. 4.
- Népszava*, 1923. november 13.
Stromfeld elvtársat fölmentették. 1923. november 13. 4.
- Népszava*, 1923. november 28.
Zajos jelenetek a nemzetgyűlésen az Ulain-ügy tárgyalása körül. 1923. november 28. 2–3.
- Népszava*, 1924. február 22.
Bethlenék és a sajtószabadság. 1924. február 22. 8.
- Népszava*, 1924. március 10.
Huszonnyolc emigráns ellen huszonöt vádirat. 1924. március 10. 4.
- Népszava*, 1925. április 7.
Az „Akasztófapárt.” 1925. április 7. 1–2.
- Népszava*, 1925. június 26.
A Vágiék forradalmat. 1925. június 26. 11.
- Népszava*, 1925. október 2.
A kommunista ügy letartóztatjainak éhségstrájkja. 1925. október 2. 4.
- Népszava*, 1925. október 2(A).
„Semmiféle szabálytalanság nem történt.” 1925. október 2. 7.
- Népszava*, 1925. október 13.
Van-e statárium? 1925. október 13. 8.
- Népszava*, 1925. október 16.
Külföldön tiltakoznak a statáriális eljárás ellen. 1925. október 16. 10.
- Népszava*, 1925. november 15.
A statáriális bíróság tárgyalása. 1925. november 15. 10.
- Népszava*, 1925. november 17.
Rákosi Mátýásék rendes bíróság elé kerülnek. 1925. november 17. 7.

- Népszava*, 1927. március 1.
Két hónapi „figyelés” után a rendőrség leleplezte a legújabb bolsevista szervezkedést. 1927. március 1. 5.
- Népszava*, 1927. március 4.
Vági István a rendőrségen azt vallotta, hogy 1923 óta a bolsevista szervezkedés érdekében dolgozott. 1927. március 4. 6.
- Népszava*, 1927. március 11.
Statáriális eljárást akarnak a bolsevisták ügyében. 1927. március 11. 8.
- Népszava*, 1927. március 12.
A statáriális bíróság. 1927. március 12. 1.
- Népszava*, 1927. március 16.
Szántóékat az ügyészség rögtönítélő bíróság elé állítja. 1927. március 16. 5.
- Népszava*, 1927. április 13.
Szántóék ügyét a rögtönítélő bíróság a rendes bírósághoz utalta. 1927. április 13. 1–2.
- Népszava*, 1927. október 18.
Megkezdték a Szántó-féle kommunista ügy tárgyalását. 1927. október 18. 7.
- Népszava*, 1927. október 19.
Hat vádlott vallomása a Szántó-féle kommunista ügyben. 1927. október 19. 6.
- Népszava*, 1927. november 10.
Szántót 8 évi, Vágit 4 ½ évi fegyházra ítélte a törvényszék. 1927. november 10. 5–6.
- Népszava*, 1931. január 6.
Hét bolsevistát tartóztattak le Budapesten. 1931. január 6. 6.
- Népszava*, 1931. január 8.
A bolsevista szervezkedés ügyében az előállítottak száma 20-ra gyarapodott. 1931. január 8. 8.
- Népszava*, 1931. szeptember 16.
A torbágyi merénylet áldozatait csütörtökön délután a Vérmezőről temetik. 1931. szeptember 16. 1.
- Népszava*, 1931. szeptember 23.
Kommunista pör. 1931. szeptember 23. 7.
- Népszava*, 1932. július 23.
A főkapitányság hivatalos jelentése a bolsevisták budapesti titkos pártirodájáról. 1932. július 23. 3.
- Népszava*, 1932. július 28.
Még nem döntöttek a letartóztatott bolsevisták ügyében. 1932. július 28. 3.
- Népszava*, 1932. július 30.
Statáriális úton kivégezték Sallait és Fürstöt. 1932. július 30. 1–3.

Népszava, 1937. május 20.

Náci-pörök. 1937. május 20. 2.

Népszava, 1937. október 5.

Szálasi bűnpöre a Szemák-tanács előtt. 1937. október 5. 5.

Népszava, 1937. november 30.

Irgalmas bírák. 1937. november 30. 5.

Népszava, 1938. április 2.

Szálasi a tábla előtt. 1938. április 2. 6.

Népszava, 1938. június 3.

Kéthónapi fogházra ítélték Szálasit. 1938. június 3. 8.

Népszava, 1938. július 7.

Szálasit háromévi fegyházra ítélték és letartóztatták. 1938. július 7. 5.

Népszava, 1938. augusztus 18.

A Kúria augusztus 24-én hirdet ítéletet Szálasi ügyében. 1938. augusztus 18. 7.

Népszava, 1938. augusztus 25.

Szálasi háromévi egyházbüntetését helybenhagyta a Kúria. 1938. augusztus 25. 3.

Pesti Hírlap

Pesti Hírlap, 1919. február 9.

A köztársasági államforma védelme. 1919. február 9. 3.

Pesti Hírlap, 1919. február 21.

A kommunisták véres zavargása a Népszínház utcában. 1919. február 21. 3–4.

Pesti Hírlap, 1919. február 22.

Hatalmas tüntetés a kommunisták ellen. 1919. február 22. 1–2.

Pesti Hírlap, 1919. február 23.

A rendőrség nyomozása a csütörtöki vérengzés ügyében. 1919. február 23. 4–5.

Pesti Hírlap, 1919. február 25.

A kommunisták májusra új forradalmat terveztek. 1919. február 25. 5.

Pesti Hírlap, 1919. február 26.

A kommunisták kihallgatása. 1919. február 26. 5.

Pesti Hírlap, 1919. március 4.

A rendőrszervezet ülése. 1919. március 4. 5.

Prágai Magyar Hírlap

Prágai Magyar Hírlap, 1923. január 9.

A Rasin elleni merénylet és a köztársaság védelme. 1923. január 9. 2–3.

Prágai Magyar Hírlap, 1923. január 18(A)

A köztársaság védelméről. 1923. január 18. 1.

Prágai Magyar Hírlap, 1923. január 18(B)

A köztársaságot védő törvény ellen. 1923. január 18. 3.

Prágai Magyar Hírlap, 1923. január 30.

A képviselőház összeülése előtt. 1923. január 30. 1–2.

Prágai Magyar Hírlap, 1923. február 6(A)

Az izgatások. 1923. február 6. 1.

Prágai Magyar Hírlap, 1923. február 6(B)

A köztársaság védelméről szóló törvény és az aszpirin.

Prágai Magyar Hírlap, 1923. február 13.

A csehszlovák rendtörvény elkészítése előtt. 1923. február 13. 4.

Prágai Magyar Hírlap, 1923. február 21.

Körmendy-Ékes beszéde a köztársaság védelméről szóló javaslat ellen. 1923. február 21. 3.

Prágai Magyar Hírlap, 1923. február 23.

Az ellenzék kivonult az alkotmányjogi bizottságból. 1923. február 23. 1.

Prágai Magyar Hírlap, 1923. március 7.

Az ellenzék kivonult a képviselőházból. 1923. március 7. 1–2.

Prágai Magyar Hírlap, 1923. március 18.

A rendtörvény a szenátus előtt. 1923. március 18. 3.

Új Magyar Munkás

Új Magyar Munkás, 1937. március 15.

Kivonat a „Nemzet Akaratának Pártja” mozgalmi harcutasításából. 1937. március 15. 5–6.

Jogforrások**1. Törvények**

A miniszterium alakítására vonatkozó 1847/8 évi III. tc. 12. § módosításáról szóló 1867. évi XII. törvény

- A büntetőtörvénykönyvről szóló 1878. évi V. törvény
- A rendőri bejelentési intézménynek Budapest fővárosban életbeléptetéséről szóló 1879. évi XXVIII. törvény
- A kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvény
- A közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881. évi III. törvény
- Budapest fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI. törvény
- A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény
- A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvény
- A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. törvény
- A közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. törvény
- A választójog büntetőjogi védelméről szóló 1913. évi XXIII. törvény
- A király megsértéséről és a királyság intézményének védelméről szóló 1913. évi XXXIV. törvény
- A hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914. évi XL. törvény
- A becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. törvény
- A sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvény
- Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvény
- A háború esetére szóló kivételes hatalom meghosszabbításáról szóló 1920. évi VI. törvény
- A rögtönbíráskodás kiterjesztéséről szóló 1920. évi XXXVIII. törvény
- Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény
- IV. Károly Ő Felsége uralkodói jogainak és a Habsburg – ház trónörökösödésének megszüntetéséről szóló 1921. évi XLVII. törvényt
- A M. Kir. Honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvény
- A m. kir. állami rendőrség és a m. kir. csendőrség létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922. évi VII. törvény
- A Trianoni Békeszerződés katonai rendelkezései között foglalt egyes tilalmak és korlátozások végrehajtásáról szóló 1922. évi XI. törvény
- Az 1922/1923. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1922. évi XVII. törvény

Az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. törvény

Az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélésekről szóló 1938. évi XVII. törvény

A népbíróságokról szóló 1945. évi VII. törvény

Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. törvény

A demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény

A büntetőjog általános részéről szóló 1950. évi II. törvény

2. Rendeletek

1508/1878. sz. B. M. rendelet

A csendőrség és a helyi rendőrség szolgálati tárgyában hozott 1883/53.081 sz. belügyminiszteri rendelet

A gyorsított bünvádi eljárás módosított és kiegészített szabályainak megállapításáról szóló 9550/1915. sz. I. M. E. rendelet

A gyorsított bünvádi eljárás rendes szabályainak újabb megállapításáról életbeléptetéséről szóló 2731/1917. sz. ME. rendelet

A személyi és anyagi leszerelés végrehajtásáról szóló 29.671/1918. sz. H. M. rendelet

A sajtó szabadságáról szóló 1918. évi II. néptörvény

A népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XI. néptörvény

A gyorsított bünvádi eljárás rendes szabályainak alkalmazásának megszüntetéséről és a rögtönbíráskodási eljárási szabályok kivételes alkalmazásáról szóló 6563/1921. sz. M. E. rendelet

Az 1922. évben összeülő nemzetgyűlés tagjainak összehívásáról szóló 2200/1922. sz. M. E. rendelet

6976/1922 sz. M E. rendelet

29.307/1923. sz. I. M. E. rendelet

135/1924. sz. I. M. E. rendelet

Horogkeresztes-jelvény használatának eltiltásáról szóló 145.500/1933. sz. B. M. rendelet

A politikai pártszervezetek egyenruha viselésének eltiltásáról szóló 115.000/1932. sz. számú B. M. rendelet

101.300/1939. sz. B. M. rendelet

101.300/VII.a. B.M. rendelet

3. Jogszabálygyűjtemények

1879-ik évi XL. törvényczikk a magyar büntetőtörvénykönyvről, a kihágásról.

1879-ik évi XL. törvényczikk a magyar büntetőtörvénykönyvről, a kihágásról.
Budapest, Hornyánszky Viktor, 1879.

Acts of the One Hundred and Twenty-Sixth Legislature of the State of New Jersey and Fifty – Eights under the New Constitution, sz. n.

Acts of the One Hundred and Twenty-Sixth Legislature of the State of New Jersey and Fifty – Eights under the New Constitution. Trenton N. J., The J. L. Murphy Publishing Co. Printer, 1902.

BHÖ

A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása. (BHÖ)

A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati körére vonatkozó törvényes rendelkezések kivonatos gyűjteménye.

A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati körére vonatkozó törvényes rendelkezések kivonatos gyűjteménye. Budapest, Várnay és Fia, 1908.

Az 1885. évi január 15-iki katonai büntető törvény a büntettekről és vétségekről.

Az 1885. évi január 15-iki katonai büntető törvény a büntettekről és vétségekről.
Budapest, M. Kir. Honvédelmi Minisztérium, 1901.

Belügyi Közlöny

Belügyi Közlöny. XXIV/ 1. félév, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1919.

EDVI ILLÉS–DEGRÉ

EDVI ILLÉS Károly – DEGRÉ Miklós: *A magyar büntetőtörvénykönyvek zsebkönyve.*
Budapest, Révai Testvérek, 1924.

FAYER (1895)

FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve.* Budapest, Franklin, 1895.

FAYER (1896-1902)

FAYER László (szerk.): *Az 1843-iki Büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye.* I–IV. kötet. Budapest, MTA, 1896-1902.

FAYER (1900)

FAYER László (szerk.): *Az 1843-iki Büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye.* III. kötet. Budapest, MTA, 1900.

FAYER (1902)

FAYER László (szerk.): *Az 1843-iki Büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. IV. kötet. Budapest, MTA, 1900.

Igazságügyi Közlöny (1924)

Igazságügyi Közlöny, 1924/1.

Igazságügyi Közlöny (1923)

Igazságügyi Közlöny, 1923/8.

LÖW

LÖW Tóbiás (szerk.): *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye*. I–II. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1880.

Magyarországi Rendeletek Tára (1883)

Magyarországi Rendeletek Tára. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1883.

Magyarországi Rendeletek Tára (1915)

Magyarországi Rendeletek Tára. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1915.

Magyarországi Rendeletek Tára (1918)

Magyarországi Rendeletek Tára 1918. I–IV. kötet, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1918.

Magyarországi Rendeletek Tára (1919)

Magyarországi Rendeletek Tára. 1919, Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1919.

Magyarországi Rendeletek Tára (1922)

Magyarországi Rendeletek Tára 1921. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1922.

Magyarországi Rendeletek Tára (1924)

Magyarországi Rendeletek Tára 1923. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1924.

Magyarországi Rendeletek Tára (1932)

Magyarországi Rendeletek Tára 1931. Budapest, Fővárosi Nyomda, 1932.

Magyarországi Rendeletek Tára (1932A)

Magyarországi Rendeletek Tára 1932. Budapest, Fővárosi Nyomda, 1932.

Magyarországi Rendeletek Tára (1934)

Magyarországi Rendeletek Tára 1933. Budapest, Fővárosi Nyomda, 1934.

Magyarországi Rendeletek Tára (1940)

Magyarországi Rendeletek Tára 1940. Budapest, Stádium, 1940.

TÉRFY

TÉRFY Gyula (szerk.): *Igazságügyi Zsebtörvénytar*, Budapest, Grill Kiadó, 1930.

4. Döntvénytárak

ÁVÉDIK (1931)

ÁVÉDIK Félix (szerk.): *A Jogi Hírlap döntvénytára*. I. kötet, Budapest, Jogi Hírlap, 1931.

ÁVÉDIK (1934)

ÁVÉDIK Félix (szerk.): *A Jogi Hírlap döntvénytára*. II. kötet, Budapest, Jogi Hírlap, 1934.

ÁVÉDIK (1941)

ÁVÉDIK Félix (szerk.): *A Jogi Hírlap döntvénytára*. IV. kötet, Budapest, Jogi Hírlap, 1941.

LENGYEL (1916)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi döntvénytár*. IX. kötet, Budapest, Franklin, 1916.

LENGYEL (1923)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XV. kötet, Franklin, 1923.

LENGYEL (1924)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XVI. kötet, Franklin, 1924.

LENGYEL (1925)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XVII. kötet, Budapest, Franklin, 1925.

LENGYEL (1926)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XVIII. kötet, Budapest, Franklin, 1926.

LENGYEL (1927)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XIX. kötet, Budapest, Franklin, 1927.

LENGYEL (1928)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XX. kötet, Budapest, Franklin, 1928.

LENGYEL (1929)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XXI. kötet, Budapest, Franklin, 1929.

LENGYEL (1930)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XXII. kötet, Budapest, Franklin, 1930.

LENGYEL (1932)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XXIV. kötet, Budapest, Franklin, 1932.

LENGYEL (1933)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XXV. kötet, Budapest, Franklin, 1933.

LENGYEL (1934)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XXVI. kötet, Budapest, Franklin, 1934.

LENGYEL (1935)

LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XXVII. kötet, Budapest, Franklin, 1935.

Drócsa Izabella könyvét – Politikusok a vádlottak padján. A két világháború közötti rendtörvények dogmatikai elemzése és bírói gyakorlata – jó szívvel ajánlom mindazok figyelmébe, akik az ún. Horthy korszak történelmével szeretnének közelebbről megismerkedni, túl az iskolában szerzett ismereteken. A szerző sikeresen megvédett doktori (PhD) értekezésének továbbfejlesztett kéziratát publikálta, annak a dicséretes hagyománynak a jegyében, hogy a tudományos dolgozatoknak a legszélesebb érdeklődés számára is hozzáférhetőnek kell lenniük.

A könyv témája politikatörténeti jellegű, a feldolgozott források és irodalom azonban erősen jogtörténeti karaktert adnak a műnek. A szó tágabb és teljesebb értelmében jogtörténeti munkát tartunk a kezünkben, amely nem csupán a cé-lul vett kérdéskör szabályozástörténetét mutatja be, hanem feltárja és feldolgozza az államellenes politikai bűncselekmények tényleges gyakorlatát, a politikai-jogi normák és a valós, bíróság elé jutott konfliktushelyzetek izgalmas, meglehetősen olvasható elemzését olvashatjuk. A bírói gyakorlat görcső alá helyezése különösen fontos és tanulságos: a törvényi jogforrásokban ugyanis általában inkább a politikai szándék ölt testet (hiszen a jogalkotók politikusok), a bírói gyakorlat azonban az a mező, ahol a jogállamban önálló hatalmi ágként működő bíróság foglal állást konkrét ügyekben. Természetesen alkotmányos jogállamban a bírák a törvényeknek, azok tartalmának alávetetten ítélnék, az interpretációs szabadság azonban tág teret ad a bölcs döntésekhez.

A vizsgált korban történelmi alkotmányunk volt, tehát a törvények alkotmányhoz, az alkotmányos rendhez való viszonya a jelenleginél jóval komplexebb értelmezést követelt meg. Ez a joghelyzet különös súlyt és felelősséget helyezett a kor bírójának vállára, ami a könyv színes és nagyon érdekes bírósági történeteiben, azok társadalmi fogadtatásának bemutatásakor színre is lép. A téma feldolgozása-
kor a szerző többféle kutatási módszert is alkalmaz (összehasonlító, dogmatikai, jogszociológiai), amelyek különösen a jogtudományi képzettséggel rendelkező olvasók számára jelentenek intellektuális élményt. Kiemelendő a primér, levéltári és sajtótörténeti források használata, ami – kiegészítve az értékelő irodalommal – szilárd alapot biztosít a szakmai következtetések levonásához.

A könyv fontos erénye a különböző forrásokból nyert ismeretek, a politikai és jogdogmatikai értékelések, a bírói esetjog tanulságainak bátor szembeállítás, a témakör társadalmi, politikai következményeinek feltárása. A politika szereplőinek bíróság általi felelősségre vonása mindenkor hírértékű volt, ez magyarázza a viszonylag bőséges forrásanyagot, az ügyek feldolgozása pedig felelősségteljes és felkészült kutatói hozzáállást követel meg. *Drócsa Izabella* teljesítménye minden elismerést megérdemel, az e könyvben bemutatott eredményei pedig megkerülhetetlen forrásként szolgálnak a jövőben mindazok számára, akik jobban meg akarják érteni a politika jog által ellenőrzött működését – sohasem feledve a konkrét történelmi adottságok általi meghatározottságot.

Balogh Elemér

ISBN 978-963-308-489-2

9

789633

084892